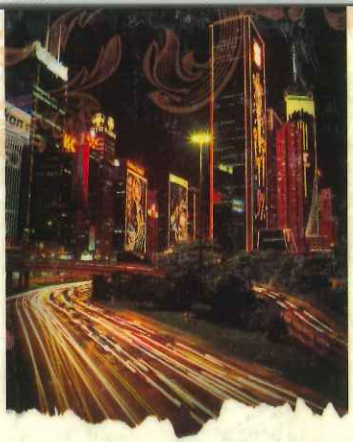

ماخمۇت مۇھەممەت ئەسەرلىرى

چۇمبەل

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى
CHISO

ماخمۇت مۇھەممەت ئەسەرلىرى

چۇمبەل

4-2

(سائىرسىك رومان)

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى
CHISO

مەسئۇل مۇھەررىرى: **ئەنۋەر ھەسەن**
مەسئۇل كوررېكتورى: **ئابلىز ئابباس**
مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: **غالىب شاھ**

ئۇيغۇر ئەدەبىياتى گۈلىستانىدىن گۈلدەستە
ماخمۇت مۇھەممەت ئەسەرلىرى
چۈمبەل
(ساتىرىك رومان)

*

شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى شىمالىي بېيجىڭ يولى 29 ـ نومۇر، پ: 830012)
ئېلخەت سانduقى: xjyashlar@126.com
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
شىنجاڭ لىنۇ سودا مەتبەئەچىلىك چەكلىك مەسئۇلىيەت شىركىتىدە بېسىلدى
ئۆلچىمى: 1230×880 م م، 32 كەسلەم، باسما تاۋىقى: 13.25
2015 ـ يىلى 8 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
2015 ـ يىلى 8 ـ ئاي 1 ـ بېسىلىشى
ISBN 978 - 7 - 5515 - 6134 - 1
سانى: 1 - 1000
باھاسى: 37.00 يۈەن
بېسىلغىتا، تۈپلەشتە خاتالىق بولسا نەشرىياتىمىزغا ئۆتۈنۈڭ، تېگىشىپ بېرىمىز

مۇقاۋىنى لايىھەلىگۈچى: غالىب شاھ
خەتتات: ئابلىكىمجان زۇنۇن جۇلانى

ماخمۇت مۇھەممەت ئەسەرلىرى

شۇندىلى كۈنلىرىمۇ ئۆتكەن
ھېسام ھەققىدە قىسسە
جۇمبال
ئىشقىيار نامەت
ھاسان قايماقنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى
ئۇچمەس گۈلىخان
گۈزەل قىرغاق
مەرمۇللا مەرشىروف
ئابرال ئوغلى
يەتتە بوۋاي ھېكايىسى

شىنجاڭ ياشلار-ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى
ISBN 978-7-5515-6134-1
باھاسى: 37.00 يۈەن

نەشرىياتتىن

كۆپ قىرلىق، مول ھوسۇللۇق ئەدەب ماخمۇت مۇھەممەت 1952 ـ يىلى 6 ـ ئاينىڭ 3 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىنىڭ ھەرەمباغ مەھەللىسىدە ئوقۇتقۇچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ 1958 ـ يىلىدىن 1962 ـ يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك 9 ـ باشلانغۇچ مەكتەپتە، 1962 ـ يىلىدىن 1968 ـ يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك 2 ـ ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇغان. 1970 ـ يىلىدىن 1973 ـ يىلىغىچە نىلقا ناھىيەلىك ھەسەلچىلىك فېرمىسىدا، 1973 ـ يىلىدىن 1974 ـ يىلىغىچە غۇلجا شەھىرى قارادۆڭ يېزىسى بايكۆل كەنتىدە «قايتا تەربىيە» ئالغان. 1974 ـ يىلىدىن 1980 ـ يىلىغىچە قارادۆڭ يېزىلىق رادىيو پونكىتىدا، 1980 ـ يىلىدىن 1985 ـ يىلىغىچە غۇلجا شەھەرلىك مەدەنىيەت يۇرتى، غۇلجا شەھەرلىك مەدەنىيەت ئىدارىسى ۋە رادىيو ئۇزىلىدا ئىشلىگەن. 1985 ـ يىلىدىن 2000 ـ يىلىغىچە سابىق ئىلى ۋىلايەتلىك مەدەنىيەت باشقارمىسى، ئاممىۋى سەنئەت سارىيى، كۇتۇپخانا قاتارلىق ئورۇنلاردا كەسپىي خىزمەت ۋە رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئۆتىگەن. ئۇ 2000 ـ يىلى 9 ـ ئايدا ش ئۇ ئا ر رادىيو ـ كىنو ـ تېلېۋىزىيە ئىدارىسىگە يۆتكىلىپ كېلىپ ئىلگىرى ـ ئاخىر بولۇپ مەسئۇل خىزمەت ۋە تەھرىرلىك، نازارەتچىلىك

خىزمەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغان، 2012 ـ يىلى 6 ـ ئايدا پېنسىيەگە چىقىقان. ئۇ 1993 ـ يىلى مۇئاۋىن تەتقىقاتچى كەسپىي ئۇنۋانىغا، 2002 ـ يىلى كاندىدات ئالىي مۇھەررىرلىك كەسپىي ئۇنۋانىغا ئېرىشكەن، 1993 ـ يىلى 10 ـ ئايدا مۇنەۋۋەر مۇتەخەسسىس بولۇپ باھالىنىپ گوۋۇيۈەننىڭ ئالاھىدە تەمىناتىدىن بەھرىمەن بولغان. ماخمۇت مۇھەممەت جۇڭگو يازغۇچىلار جەمئىيىتى، جۇڭگو ئاز سانلىق مىللەت يازغۇچىلىرى ئىلمىي جەمئىيىتى، شىنجاڭ يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

ماخمۇت مۇھەممەتنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيىتى بالىلىق ۋاقتىدا شېئىر بىلەن باشلانغان. ئۇنىڭ «غۇنچە بىز» ناملىق تۇنجى شېئىرى 1965 ـ يىلى 10 ـ ئايدا «ئىلى گېزىتى»دە، «ئاق چاچلىق قىز يايلاقتا» ناملىق شېئىرى 1971 ـ يىلى 5 ـ ئايدا «شىنجاڭ گېزىتى»دە ئېلان قىلىنغان. شۇنىڭدىن تارتىپ هازىرغىچە 1200 پارچىگە يېقىن شېئىر يازدى ۋە بۇلاردىن زور كۆپچىلىكىنى ئېلان قىلدى. شۇ شېئىرلار ئاساسىدا «قوڭغۇراق»، «ئالتۇن مۇنار»، «چەشمىلەر»، «مۇھەببەت مۇڭلىرى»، «باغقا بارايلى» قاتارلىق شېئىر توپلاملىرى نەشر قىلىندى. كېيىنكى يىللاردا ئۇ يىرىك شېئىرىي ژانىر بىلەنمۇ شۇغۇللىنىپ «يەتتە بوۋاي هېكايىسى»، «ئۇستازىمنىڭ ئۇستازى»، «مەڭگۈلۈك هايات»، «ئەخمەتجان تۇتقان گۈلچاي» قاتارلىق 12 داستان ـ بالىلادا يېزىپ هەرقايسى مەتبۇئاتلاردا ئېلان قىلدى. «مۇھەببەت مۇڭلىرى» توپلىمىغا ئۇنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە شېئىرلىرى تاللاپ كىرگۈزۈلگەن.

NIEDERS. STAATS- U. UNIV.- BIBLIOTHEK GÖTTINGEN

1971 ـ يىلى «ئىلى گېزىتى»دە مۇئەللىپنىڭ «تاڭ قۇياشى نۇرىغا چۆمگەن لەيلىزار» ناملىق ھېكايىسى ئېلان قىلىندى. بۇ، ئۇنىڭ شاۋقۇنلۇق قاش دەرياسى بويىدا ياشىغان ئاشۇ يىللاردا زوق ـ شوق بىلەن يازغان ھېكايىلىرىدىن بىرى ئىدى. ئۇ بۇ يەردە يەنە «سالچىنىڭ ئوغلى»، «سەيخۇندۇلادا باھار»، «ئىككى تال قىزىل ئالما»، «ئاھ، يانتۇ سۇرەت» قاتارلىق ھېكايىلەرنى يازغان. بۇ ھېكايىلەرنىڭ بەزىلىرى ئەينى يىللاردا ياشلار تەرىپىدىن قولدىن ـ قولغا ئۆتۈپ كۆچۈرۈلگەن. «سالچىنىڭ ئوغلى» ناملىق ھېكايە ئاتاقلىق يازغۇچى ۋاڭ مىڭ تەرىپىدىن خەنزۇچىغا تەرجىمە قىلىنغان ۋە 1974 ـ يىلى خەنزۇچە «شىنجاڭ ئەدەبىيات ـ سەنئىتى» ژۇرنىلىدا ئېلان قىلىنىپ ئەدەبىيات ـ سەنئەت ساھەسىدىكىلەرنىڭ دىققىتى ـ ئېتىبارىنى قوزغىغان. ماخموت مۇھەممەتنىڭ ھازىرغىچە مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىنغان ھېكايىسى 400 دىن ئاشىدۇ. شۇ ھېكايىلەر ئاساسىدا كېيىنكى يىللاردا ئۇنىڭ «سالچىنىڭ ئوغلى»، «سومكىدىكى جېدەل»، «ئاھ، يانتۇ سۇرەت»، «ئايالمنىڭ دوستى»، «كۆزلەر سۆزلەيدۇ»، «كارىۋات ئاستىدىكى ئەر» قاتارلىق ئالتە ھېكايىلەر توپلىمى نەشر قىلىندى. بۇ توپلاملاردىكى «گۈزەل قىرغاق»، «ئايالمنىڭ دوستى»، «جانىجان ئورۇندۇق»، «مەڭگۈلۈك ھەسرەت»، «مەۋاخۇن» قاتارلىق ھېكايىلەر يازغۇچىنىڭ ۋەكىللىك خاراكتېرىگە ئىگە ئۆزگىچە ھېكايىلىرىدۇر. قىسقا ۋە ھەجۋىي يېزىش ئۇسلۇبى ئۇنىڭ ھېكايىلىرىدە ئالاھىدە كۆزگە تاشلىنىپ تۇرىدۇ. ئۇ ئېلان قىلغان ھېكايىلەرنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى قىسقا ھېكايىلەردۇر. كېيىنكى يىللاردا

يازغۇچى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا يېڭى ھادىسە سۈپىتىدە شەكىللىنىپ، يان تېلېفون ھېكايىلىرى ئۇستىدە ئىزدىنىپ مۇڭدىشىش قازاندى. دەۋر بىلەن نەپەسداش، يېڭىدىن - يېڭى تېمىلارغا مۇراجىئەت قىلىنغان بۇ ئۆزگىچە ھېكايىلەر ئوقۇرمەنلەرنىڭ زور قىزىقىشىنى قوزغىدى. ھېكايە ئىجادىيىتىنىڭ راۋاجى سۈپىتىدە ماخمۇت مۇھەممەت كېيىنكى پەيتلەردە پوۋېست ئىجادىيىتىدىمۇ ئۆزىنىڭ ئالاھىدىلىكىنى جارى قىلدۇردى، يەنى ئۇنىڭ قىسقا ۋە يۇمۇرلۇق بولۇشتەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە «نەزمەت كۆلەڭگىنىڭ ئاجايىپ سەرگۈزەشتىلىرى»، «ئاخىرقى كۆلكە» قاتارلىق ساتىرىك پوۋېستلىرى ۋە «ئۆچمەس گۈلخان»، «يۈرەك چىدىمايدىكەن» قاتارلىق مۇڭلۇق، گۈزەل شېئىرىي تىلغا ئىگە پوۋېستلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 10 پوۋېستى مۇئەللىپنىڭ يېرىم پىروزا ژانىرى بىلەن شۇغۇللىنىشىغا دەسلەپكى ئاساسنى سالدى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ «ھاسان قايماقنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى» نامىلىق قىسسە خاراكتېرلىك پوۋېستىدا ھاللىق سەۋىيەگە يېتىش يولىدا تىرىشىۋاتقان دېھقانلار تۇرمۇشى تونۇشتۇرۇلغان. يازغۇچى ھاسان قايماق ئوبرازى ئارقىلىق ئەمگەكچان ئۇيغۇر دېھقانلىرىنىڭ ياشاش ئالاھىدىلىكى، ئۆزگىچە خاراكتېرى ھەمدە ئۇلارنىڭ ئۆزىگە خاس يەرلىك تىلىنى ئەپچىل ۋاستىلەر ۋە قىزىقارلىق تۇرمۇش كارتىنىلىرى ئارقىلىق يورۇتۇپ بەرگەن. يۇقىرىقى پوۋېستلار «ئاخىرقى كۆلكە» ۋە «ھاسان قايماقنىڭ سەرگۈزەشتىلىرى» سەرلەۋھەسىدە ئايرىم توپلام بولۇپ نەشر قىلىندى.

پىروزا ئىجادىيىتىدىكى ئۇزاق يىللىق قەلەمنى سىناش ماخمۇت مۇھەممەتنى پىروزىنىڭ ئەڭ يىرىك ژانىرى بولغان رومان ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىش يۈكسەكلىكىگە ئېلىپ باردى. 1996 ـ يىلى ئۇنىڭ «شۇنداق كۈنلەرمۇ ئۆتكەن» ناملىق رومانى نەشر قىلىنىپ كەڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ، بولۇپمۇ ياش ئوقۇرمەنلەرنىڭ ياقتۇرۇپ ئوقۇشىغا ئېرىشتى. ئوبزورچىلار بۇ رومانغا «پەلسەپىۋى ئويلىنىش ئىقتىدارى نامايان قىلىنغان ئەسەر» دەپ باھا بەردى. 2004 ـ يىلى ئۇنىڭ «ھېسام ھەققىدە قىسسە» ناملىق بىيوگرافىيەلىك رومانى نەشر قىلىندى. بۇ ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ھايات شەخس ھەققىدە يېزىلغان تۇنجى رومان بولۇپ، «زامانىمىزنىڭ ھايات نەسىردىن ئەپەندىسى» دەپ نام ئالغان ھېسام قۇربانىنىڭ ئەگرى ـ توقاي ھايات يولى تولىمۇ قىزىقارلىق رەۋىشتە مۇۋەپپەقىيەتلىك بايان قىلىنغان. بۇ رومان نۆۋەتتىدە يەنە ئۇيغۇر مەدەنىيىتى، جۇملىدىن ئىلى مەدەنىيەت ـ سەنئىتىنىڭ جانلىق كارتىنىسىنى سىزىپ بەرگەن يىرىك ئەسەر بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. كېيىنكى ۋاقىتتا، يەنى 2013 ـ يىلى ماخمۇت مۇھەممەت يۇقىرىقى بىيوگرافىيەلىك رومانىنىڭ ئىزىدىن، ئۇيغۇر لەتىپىچىلىكىدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئىشقىيار نامەتنىڭ ھايات يولى ھەققىدە ئىككىنچى بىيوگرافىيەلىك رومانى ــ «ئىشقىيار نامەت»نى يېزىپ چىقتى. «چۇمبەل» رومانى يازغۇچىنىڭ ئۇچىنچى رومانى بولۇپ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدىكى تۇنجى ساتىرىك رومان ھېسابلانغان بۇ ئەسەر 2012 ـ يىلى نەشر قىلىنىپ،

ئوبزورچىلارنىڭ يۈكسەك باھاسىغا ئېرىشتى.

ماخمۇت مۇھەممەتنىڭ يەنە بىر مۇھىم ئۇنتۇلماس ئەمگىكى ئۇنىڭ خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى مىراسلىرىنى توپلاش ۋە رەتلەش ساھەسىدە كۆرۈلىدۇ. ئۇ 30 نەچچە يىل داۋامىدا چاقچاقچى ھېسامنىڭ ھاياتى ۋە چاقچاقلىرىنى تەتقىق قىلىپ توپلاپ رەتلەپ، ئۇيغۇرچە ـ خەنزۇچە 10 توپلام «ھېسام چاقچاقلىرى»نى نەشر قىلدۇردى. بۇ ساھەدە ئۇ يەنە «تېيىپجان ئېلىيېۋ چاقچاقلىرى»، «دۇردانە لەتىپلەر» (بۇ كىتابقا مەرھۇم يازغۇچى تېيىپجان ھادى بىلەن ھەمكارلىشىپ توپلىغان «ئۇيغۇر خەلق لەتىپلىرى» ۋە ماخمۇت مۇھەممەت توپلاپ رەتلىگەن «ئىشقىيار نامەت لەتىپلىرى» كىرگۈزۈلگەن) قاتارلىق كىتابلارنى نەشر قىلدۇردى.

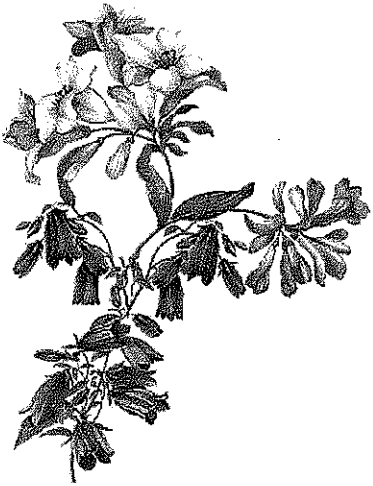
ماخمۇت مۇھەممەت ئۇزاق يىللىق ئىجادىيىتى داۋامىدا بالىلار ئەدەبىياتى، ناخشا تېكىستلىرى ئىجادىيىتى ۋە سەنئەت ئوبزورچىلىقى جەھەتتىمۇ نۇرغۇن سەمەرىلىك ئەمگەكلەرنى قىلدى. ئۇنىڭ «سومكىدىكى جېدەل»، «باغقا بارايلى»، «كۆڭۈل ئىزھارىم»، «سەن شۇنداق ياشا» قاتارلىق كىتابلىرى بۇنىڭ دەلىلىدۇر. ئەسلىمە ـ تەزكىرە ئىجادىيىتى بىلەن شۇغۇللىنىشمۇ ئۇنىڭ مۇھىم ئالاھىدىلىكلىرىنىڭ بىرى. «قايغۇلۇق ئەسلىمەلەر»، «قەلبىمدىكى زوردۇن سابىر»، «تارىخنىڭ كۆزى ــ مۇسا سايرامى»، «ئابرال ئوغلى» قاتارلىق كىتابلار ئەنە شۇ سىجىل ئەمگەكلەرنىڭ شاھىتى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

ماخمۇت مۇھەممەتنىڭ ئەسەرلىرى كۆپ يىللاردىن بېرى ئوقۇرمەنلەرنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ۋە ئەدەبىي

ئوبزورچىلارنىڭ يۇقىرى باھاسىغا ئېرىشىپ كەلدى. ئۇ ھازىرغىچە 42 قېتىم مەملىكەتلىك ۋە ئاپتونوم رايون دەرىجىلىك ھەر خىل مۇكاپاتلارغا سازاۋەر بولدى. 1998 ـ يىلى 10 ـ ئاينىڭ 23 ـ كۈنى غۇلجا شەھىرىدە ئەدىبنىڭ ئىجادىيىتىگە بېغىشلانغان «ماخموت مۇھەممەت پىروزا ئىجادىيىتى ئىلمىي مۇھاكىمە يىغىنى» ئۆتكۈزۈلدى.

نەشرىياتىمىز كۆپ قىرلىق ئەدىب ۋە ئىقتىدارلىق يازغۇچى، شائىر ماخموت مۇھەممەتنىڭ ئەدەبىي ئىجادىيەتكە كىرىشكەن 40 نەچچە يىلدىن بېرى تۇرلۈك ژانىرلاردا ئىجاد قىلغان ئەسەرلىرىنى تاللاپ 10 تۇم قىلىپ نەشر قىلدى. بۇ ئەسەرلەر مۇئەللىپنىڭ تىنىمسىز ئىزدىنىش ۋە يېڭىلىق يارىتىش روھىنىڭ مەھسۇلى. بىز مۇئەللىپنىڭ ئۆزىگە خاس ئۇسلۇب يارىتىپ ئىجاد قىلغان ھەر خىل ژانىردىكى نادىر ئەسەرلىرىنىڭ ئوقۇرمەنلەرنىڭ سۆيۈپ ئوقۇشىغا ئېرىشىشىگە ئىشىنىمىز.

بىز مۇئەللىپنىڭ تېنىگە سالامەتلىك، ئائىلىسىگە خاتىرجەملىك، ئىجادىيىتىگە تېخىمۇ زور مۇۋەپپەقىيەت تىلەيمىز.

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب 1
ئىككىنچى باب 11
ئۈچىنچى باب 32
تۆتىنچى باب 50
بەشىنچى باب 68
ئالتىنچى باب 83
يەتتىنچى باب 101
سەككىزىنچى باب 120
توققۇزىنچى باب 127
ئونىنچى باب 142
ئون بىرىنچى باب 157
ئون ئىككىنچى باب 168
ئون ئۈچىنچى باب 187
ئون تۆتىنچى باب 201
ئون بەشىنچى باب 213
ئون ئالتىنچى باب 224
ئون يەتتىنچى باب 239
ئون سەككىزىنچى باب 256
ئون توققۇزىنچى باب 278
يىگىرمىنچى باب 297
يىگىرمە بىرىنچى باب 317

يىگىرمە ئىككىنچى باب 333
يىگىرمە ئۈچىنچى باب 349
يىگىرمە تۆتىنچى باب 376
يىگىرمە بەشىنچى باب 389
يىگىرمە ئالتىنچى باب 400

بىرىنچى باب

كۆز كېلىپ، باغلار ھۆژۈللاپ قالغان بولسىمۇ، باقىم شائىرنىڭ كۆڭلى باھاردەك ئىللىق ئىدى. يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيان ئۇنىڭ خۇددى پات ئارىدا تويى بولىدىغان يىگىتتەك ئۈيقۇسى كەلمەي قالدى، بەزىدە خامانداڭ گۈپۈلدىتىپ توپان سورۇۋاتقان سالاي پالۋان[1] دەك ئىشتىھاسى بۆلەكچىلا ئېچىلىپ، ئىككى تەخسە لەڭمەننى كۆرمىدىم دەپ سوقۇۋېتەتتى ـ دە، قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن ئاغزىنىڭ چۆرىسىدىكى قورۇما يۇقۇندىلىرىنى سۈرتكىنىچە كارتىدە كېكىرىۋېتىپ، ئوچاق بېشىدا بىر قولىنى ئىككى قىلالماي پايپېتەك بولۇپ يۈرگەن سوقا ـ سەندەلدەك خوتۇنىغا: «مۇشۇ ئۆيدە مەنتاڭ ـ پەنتاڭ تېپىلارمۇ؟» دەپ چاقچاق قىلاتتى.

باقەمنىڭ خوتۇنى شەھەرنىڭ غەربىگە جايلاشقان ئىستىراھەت باغچىسىنىڭ ئوڭ تەرەپ بۇلۇڭىدىكى كۆرگۈدەك نېمىسىنىڭ تايىنى يوق «ھايۋانات باغچىسى»نىڭ توختاملىق ئىشچىسى ئىدى، بىكارچىلىقتىن ئۆلگۈدەك زېرىكىپ كەتكەن مايمۇن ۋە بۇغىلارغا كۈنگە بىرنەچچە قېتىم يەم تاشلاپ بېرەتتى،

① سالاي (سالاھىدىن) پالۋان ــ غۇلجا ناھىيەسىدە ئۆتكەن كۈچتۇڭگۇر.

يەنە تېخى ئۆڭكۇرنىڭ ئىچىگە بىر كىرىۋالسا كۈنلەپ چىقمايدىغان ئالچاڭ ئېيىقلىرىمۇ قارايتتى. باقەم شائىر ئايالى بىلەن جېدەللىشىپ قالغان چاغلىرىدا ھېچبولمىسا «ئېيىق تازا، قانداق، ئېيىق، ھايۋانات باغچىسىدا ئىككى ئېيىق بار، بىرسى ئۆڭكۇردە، يەنە بىرسى ئۇنىڭغا يەم بېرىدۇ! ...» دەپ ۋارقىرايتتى. بىچارە ئايالى بولسا ئۆزىنىڭ باقەم شائىرغا تەگمەستە «گۈلدەك قامىتىگىز...» دېگەندەك ئىبارىلەرگە تولغان، ۋاراقنىڭ يۈقىرى - تۆۋەن تۆت بۇرجىكىگە ھەر خىل رەڭلىك سىياھلاردا ئاشىقلىق بېيىتلىرى يېزىلىپ تۇمارچە پۈكلەنگەن سۆيگۈ خەتلىرىنى ئالغان چاغلىرىنى يۇرىكى ئەلەمگە تولغان ھالدا ئويلاپ، ئاشۇ ئىبارىلەر ۋە خۇشامەتكە تولغان بېيىت، قوشاقلارنىڭ ئاپتورى بولغان كاززاپ ئېرىگە مختەك قادالغىنىچە ئۇنچىقماي بىرھازا تۇرۇپ كېتەتتى، ئاندىن تۇيۇقسىز لاخشىگىرمۇ، چۆپلەر ئىلىنىپ قالغان چويلىمۇ، كۆتمەك سۈپۈرگىمۇ... قولىغا چىققان ھەرقانداق نەرسىنى باقەمنىڭ ئاۋاق يۈزىگە قارىتىپ ئاتاتتى.

بىرەر ئايدىن بېرى باقەم شائىرنىڭ ئۆيىدە چىنە ئۇچۇپ قاپاق يارىدىغان ئىشلار بېسىقىپ قالدى. سەۋەبى، باقەم شۇ كۈنلەردە تولىمۇ ئالدىراش بولۇپ كەتكەنىدى، يېڭى مۇھىت ئۇنىڭغا نۇرغۇن يېڭى نەرسىلەرنى ئەكەلگەن، ئۇۋۇسىدىن يامراپ چىقىپ كېلىۋاتقان چۈمۈلىلەردەك تۈگمەس ئارمانلار ئۇنىڭ كۆڭلىنى باھارىدەك ئىللىتىپ، شان - شەرەپ، ئاتاق - ئابرۇي... ئاللىنېمىلەر كۆڭلىنى چىرماپ، كۆز ئالدىنى بارغانچە يورۇتماقتا ئىدى. يېقىنقى بىر مەزگىلدىن بۇيان باقەم

ئۆزىنى تېخىمۇ كۈچىتۈڭگۈر سېزىدىغان بولدى. مۇشۇ ئەلپازىدا ئىككى يۈز قىرىق ئىككى مىڭ نوپۇسى بار (كۆچمەن نوپۇس بۇنىڭ سىرتىدا) مەزكۇر شەھەردە يەر تەۋرىگەندىنمۇ بەتتەر ئىشلارنى قىلىۋېتىش... ئۇنىڭغا ھېچ گەپ ئەمەستەك تۇيۇلىدىغان بولدى.

گەپنى سەل باشتىنراق قىلايلى، بۇنىڭدىن سەل كەم بىر يىل ئىلگىرى، باقەم مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىن ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى «دېڭىزغا چۈشۈش» ئىشتىياقىدا قۇرغان شىركەتكە يۆتكىلىپ كەلگەندە، ئۇنىڭغا بۇگۈنكى كۈندە بۇنداق كاتتا ئىشلارنىڭ قەھرىمانى بولۇپ قېلىشتەك ئېھتىمالىلىق بەجايىكى ئاسمان بىلەن يەرنىڭ ئارىلىقىدەك يىراق مۇساپە، تەسەۋۋۇر قىلغىلى بولمايدىغان شېرىن چۈش ئىدى. مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىكى بىر قارام يىگىت «دېڭىزغا چۈشۈش» شامىلىدا بىر غەيرەتكە كېلىپلا ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى بىلەن ئالاقە باغلاپ، ئۇلارنىڭ ئاز ـ تولا پۇل تېپىپ كەسپىي خىزمەتنى روناق تاپتۇرىدىغان شارائىت ھازىرلاش ياخشى تىلىكىگە ماسلىشىپ، دەرھال بىر شىركەت قۇرۇش، شىركەتنىڭ قانۇنلۇق ۋەكىللىكىنى بىرلەشمە ئۈستىگە ئېلىش، قالدى ئىشلارنى ئۆزى چۆرگۈلىتىش توختامىنى تۈزگەن ۋە يۇقىرى ـ تۆۋەندىكى بىرمۇنچە ئارقا تىرەكلىرىنىڭ مەدەت، ۋەدىلىرىنىڭ تۇرتكىسىدە «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىنى قۇرۇپ، باش دىرېكتورلۇق تاجىنى ئەلليك ئالتىنچى رازمېرلىق بېشىغا قەتئىيەت بىلەن كىيگەندى. ئۇ يىللاردا جەمئىيەتتە بىرمەھەل ئېتى

ئۇلۇغ، سۇپرىسى قۇرۇق بۇنداق «سوسكا شىركىتى»، «سومكا شىركىتى»لەر كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچلىكلا پۇرسەتتە سامانىنىڭ نەرخىدە كۆپەيتىپ كەتكەنىدى، كوچىدىكى ئون بىنانىڭ يەتتىسىگە كۆزىنى ئالا چەكمەن قىلىدىغان ھەر خىل، ھەر شەكىلدىكى دەبدەبىلىك ۋە ئادەمنىڭ كۇلكىسىنى قىستايدىغان ئاتالمىلاردىكى ۋۇجۇسكىلار ئېسىلغانىدى. گاھىبىر كۆرۈمسىزلا بىنالارغا بۇنداق ھەيۋەتلىك ۋۇجۇسكىلاردىن قاتىرىسىغا يەتتە ـ سەككىزى بىراقلا ئېسىۋېتىلىدىغان ئىشلارمۇ بارلىققا كېلىپ، ئادەم ئىككىسىنى ئوقۇپ چىققاندىن كېيىن ھاجەتخانىغا بىر قاتراپ كەلمىسە چىدىمايتتى. كوچىلاردا داگىدا كۆتۈرۈۋالغان، تۇمۇ تەگكەنىدەك دىمىقىدا سۆزلەيدىغان لىدىر، باش دىرېكتورلار كۇزنىڭ غازاڭلىرىدەك لەيلەپ يۈرىدىغان بولۇپ كەتتى.

ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە بار ـ يوقى سەككىز يازارمەن، سىزارمەن ۋە ناخشىچى بار بولۇپ، ئاخىرقىلىرى ئىشخانىلىرى ھۆكۈمەت بىناسىدا ئىكەنلىكىگە قارىماي، بەزىدە ئىلھامى غۇژۇلدە كېلىپ قالسا، شۇنداق يۇقىرى ئاۋازدا ئاھاڭ كۆندۈرۈشكە باشلايتتىكى، زالدا ئۇيان ـ بۇيان ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلار سەنئەت ئۆمىكى مەشەگە كۆچۈپ كەلدىمۇ نېمە دەپ ئويلاپ قالاتتى. ئەنە شۇ بىر توپ ئەپەندىلەر چوڭ ئارزۇ ـ ئۇمىدلەر بىلەن بەلباغنى قىسىپ تۇرۇپ كەسپىي خىراجەتتىن تېجەپ قالغان ئازغىنا سوممىنى «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز»نىڭ مەسئۇلىغا تىترەپ تۇرۇپ تۇتقۇزغاندىن كېيىن ئورۇندۇقلىرىدا ئولتۇرۇپ، شېرىن چۈشلەرنى كۆرۈشكە باشلىدى. يېڭى دىرېكتور ھەپتە ـ

ئون كۈنگىچە ئۇلارغا ئېسىل تاماكىلارنى ئايىماي تۈتۈپ، سالاپىتى ۋە سېخىيلىقىنى نامايان قىلدى ھەمدە ئۆزىنىڭ دەبدەبىلىك پىلانلىرى توغرىسىدا سۆزلەپ، بىر سېكرېتار، تۆت رەئىس، بىر باش كاتىپ، ئىككى ئىش بېجىرگۈچىنىڭ باشلىرىدىن ئوچاق ئېچىۋەتتى. «ھالڭ ـ تالڭ قالمىسۇن»نىڭ سۆزىمەن لەدىرى بولمىش جىيەن ئوغلىنى بىرلەشمىگە تونۇشتۇرغان تاج رەڭ يۈزلۈك خەتتات رەھبەر كەمپۇت شۇمۇۋاتقاندەك ھۇزۇرلىنىپ كىرىسلوغا پېتىپ ئولتۇرغىنىچە خىزمەتداشلىرىنىڭ قايىللىق خىتابلىرىنى تەبەسسۇم بىلەن ئاڭلايتتى. يېڭى دىرېكتور رەسمىيەتلەرنى چاقماق تېزلىكىدە بېجىرگەندىن كېيىن بىرلەشمە نامىدا بانكىدىن ئالغان ئادەم ئەيمەنگۈدەك كۆپ خانىلىق قەرز پۇل، يەنى مەبلەغنى ھەل قىلدى ـ دە، ئىش باشلىۋەتتى. ئۇنىڭ دېيىشىچە، شىركىتىنىڭ تۈتۈشقان يېرى ئۇنداق ـ مۇنداق جاي ئەمەس، بەلكى دۆلىتىمىزدە ئىشلەنگەن كۆپ قىسىملىق تېلېۋىزىيە تىياتىرلىرىنىڭ ئوندىن سەككىزىدە پېرسونالار ئۇخلىماي چۈشىدە كۆرۈشىدىغان چەت ئەل ئىدى.

راست دېگەندەكلا شىركەت ئۇزاق ئۆتمەي، بىرىنچى تۈركۈمدىكى مالنى چېگرادىن كىرگۈزدى. مالنىڭ تۈرى كۆپ، پەلتودىن تارتىپ چاق يېپقىچە، رويالدىن تارتىپ قوشۇققىچە، يېڭىسىدىن تارتىپ كونىسىغىچە، ئەيتاۋۇر، جىمى لاقا ـ لۇقىلار بار ئىدى. بىرلەشمە رەئىسلىرى «پاداركا»[1] قىلىنغان پەلتونى كىيىپ، ئېلېكتىرىك

① پاداركا ـــ سوۋغات.

ساقال ئالغۇچتىن بىردىن سومكىلىرىغا سېلىپ، دەسلەپكى قەدەمدىلا «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز»نىڭ شېرىن مېۋىسىدىن ئېغىزلىنىپ ئاغزى قۇلىقىغا يەتتى، ھەقىقەتەن ھاڭ ـ تاڭ قېلىشتى. دېرىكتورنى بەس ـ بەستە ماختاپ، ئېشىپ قالغان رەھمەت ـ تەزىملىرىنى خەتتاتقا ياغدۇردى. بۇ چاغدا باش دېرىكتور بىر مۇھىم كەمتۈكلۈكنى، ئىلكىگە ئۆتكەن ۋە بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق كىرگۈزۈلىدىغان مالىلارنى سادىقلىق، بەجانىدىللىق بىلەن ئىسكىلاتتا ساقلايدىغان خادىمنىڭ، پۈختا بىر يانتاياقنىڭ كەمچىل ئىكەنلىكىنى يادىغا ئالغانىدى. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئۇ مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىكى باقەم ئىسىملىك بىر كونا خىزمەتدىشىنى، يەنى باشقىلار تەرىپىدىن «چاشقانغا كېپەك ئالدۇرمايدۇ» دەپ تەرىپلىنىدىغان مەسئۇلىيەتچان زاپخوزنىمۇ ئەسلىگەنىدى. كونا ئىدارىسى بولغان مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدا شۇ زاپخوزنىڭ «پىتىپاڭزىلىقى» (بۇ ئەينى چاغلاردىكى تۈيغۇ) تۈپەيلى ھازىرقى دېرىكتور، سابىق رېمونت ئىشچىسى بىر ئامبۇرنى دەپ باقەم بىلەن توپتوغرا ئىككى كۈن دەتالاش قىلىشقان، ئاخىرىغا كېلىپ كاناي سىقىشقانىدى. رېمونتچى ئامبۇرنى غەلەت قىلمەن دەيتتى، زاپخوز بولسا ئۇنىڭ يالغان باھانىسىنى بىر يارماققا ئالماي «ئامبۇرنى سەن سوقۇۋالدىڭ، ماڭا تاپشۇرغىنىڭ پەقەت كۇلۇچ بىلەن بولقىلا» دەيتتى. مانا ئەمدىلىكتە دېرىكتور جانابلىرى شۇ چاغدا ئۆزى رەنجىتكەن ۋە بىكاردىن تالايغىچە رەنجىپ يۈرگەن باقەم زاپخوزنىڭ دەل ئۆزىگە كېرەكلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى قايىللىق ھېسسىياتىدا ئېسىگە ئالدى. ئىككى كۈندىن

كېيىن، ئىدىيەۋى خىزمەت ۋە قالتىس ۋەدىلەردىن ئەيۋەشكە كەلگەن باقەم زاپخوز كونا ئىدارىسىدىكىلەر بىلەن توختاملىشىپ، ئىككى يىل مۆھلەت بىلەن ئىشتىن بوشىدى ۋە ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى قارىمىقىدىكى «ھاك ـ تاك قالمىسز» شىركىتىگە زاپخوز، قوشۇمچە قوغداش خادىمى بولۇپ يۆتكىلىپ كەلدى.

ئوقۇرمەنلىرىمىز بەلكىم باقەم زاپخوز نېمىشقا يىگىرمە نەچچە يىللىق ئىسسىق ئورنىنى تاشلاپ ئېغىر بىلەن بېغى يوق بىر «شىركەت»كە يۆتكىلىشكە رازى بولۇپ قالغاندۇر، دەپ سوراپ قېلىشى مۇمكىن. بۇنىڭ سەۋەبى، دەپ كەلسە خېلىلا ئۇزۇن پاراڭ، گەپنى ئالدى بىلەن باقەمنىڭ شېئىر ھەۋەسكارلىقىدىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. شائىرلىق دېگەن نام ـ ئاتاقنا يېقىن كەسىپ بولغانلىقى ئۈچۈنمىكىن ياكى بولمىسا پەنلەر ئىچىدە بىرقەدەر كۆڭۈللۈك بولغاچقىمىكىن، بۇ شەھەردە موزدۇزلۇق بىلەن ساتىراشلىقنى ئۆگىنەيچۇ دەيدىغانلاردىن بەش ـ ئالتىسى تەستە چىققىنى بىلەن شائىر بولمەن دەپ قىزىپ يۈرگەن ئۆسمۇرلەر، ياشلار ساماندەك تېپىلاتتى. دەرۋەقە، ئاشۇلارنىڭ بىرسى بىزنىڭ خېلى ئۇزاق يىللار ئىلگىرى باشلانغۇچ مەكتەپنى پۈتكۈزگەن باقەمجان ئىدى. باقەمنىڭ باشلانغۇچ مەكتەپنى تۈگىتىپ، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپكە چىققان يىللىرى تەبىئىي ئاپەت مەزگىلى ئەمدىلەتىن ئۆتۈپ، ئادەملەر توخۇ دېنى بىلەن قارىياغاچ يوپۇرمىقى پۈرسىدىن يېگىلا قۇتۇلغان چاغلار ئىدى. بالىلىقنىڭ ئەڭ مۇھىم، ئۆسۈپ يېتىلىدىغان بىرنەچچە يىلىنى ئاچ

قورساق، چۈشكۈن ئۆتكۈزۈۋەتكەن باقەم سىنىپ بويىچە باشقىلاردىنمۇ ئاۋارە «چوكا بالا» ئىدى. ئۇنىڭغا ئارتۇقچە يۇگۈرۈش، شوخلۇقمۇ خۇشياقمايتتى. تەنتەربىيە دەرسىدە ئۇ گارنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ كىيىم ساقلايتتى، شۇ يەردە ئولتۇرغاچ ئازادە مەيداندا قىي ـ چۈۋلىشىپ ئويان ـ بۇيان چېپىشىۋاتقان ساۋاقداشلىرىنى ھېرىسمەنلىكتىن تولىراق قىتىغۇرلۇق نەزىرى بىلەن كۆزەتكىنىچە ئۆزىمۇ تۇيماستىن ئۇلارنى مەسخىرە قىلىدىغان قاپىيەلىك گەپلەرنى توقۇپ پىچىرلايتتى. ئىيتماقچى، چاقچاقچى ھېسام قۇربان «دەرسلەردىن قايىسىنى ياخشى كۆرەتتىڭىز؟» دېگەن سوئالغا «تەنەپپۇسنى» دەپ جاۋاب بەرگەندەك، نېمىشقىدۇر باقەم تىل ـ ئەدەبىيات دەرسىنى باشقا دەرسلەردىنمۇ كۆرە تولىراق ياقتۇراتتى.

باقەملەرنىڭ سىنىپىغا كىرىدىغان ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى ئۆز زامانىسىدا گېزىتلەردە خېلى كۆپ شېئىرلارنى باستۇرغان، ھازىر بولسا سۈتى سوغۇلغان سىيرغا ئوخشاپ قالغان ئوتتۇرا ياش، قىش ـ ياز پەلتو ياكى پىلاش كىيىپ مەخسۇم سۈپەت يۈرىدىغان مويىنخان ئىسمىلىك ئادەم بولۇپ، تىلىنى قايرىشتۇرۇپ سۆزلەيتتى. دەرس ۋاقتىدا تىنچ ئولتۇرمىغان بالىلارغا بىر بولسا سىپايە، قاپىيەداش سۆزلەر بىلەن كايىپ قويىاتتى. مەسىلەن، «جىم ئولتۇرۇڭ، مېڭىڭىزنى دەرسكە تولدۇرۇڭ»، «ھاي بىغەرەز، گەپ قىلما، مەندىن تەنبىھ يەپ قالما!» ۋەھاكازا... دېگەندەك ياكى بولمىسا ئاچچىقى تازا كەلگەن چاغلاردا ئاڭلىنىشقا سىلىق، ئەما تېگى ـ تەكتىدىن زەھەر، تىكەنلىك گەپلەرنى پىلىمۇتتىن ئوق

ياغدۇرغانـدەك ياغدۇراتتـى. «هه، يۇڭ باش، بـىر زەمبـىل لەش گۆش، چېچىكنى تارىغۇچە، كـىتابىكغا قارا، پـىت بار، بېشىكدا»، «هەي ئەلەسگۇل، ئىككى يېقىكمزدا هامما ئاچىكمز بارمۇ، دىققىتىكمزنى توغرىلاڭ!»

باقەمجان مويدىنخان مۇئەللىمنىڭ دەرسىدە ئەتەي بىر خىل ياسالما دىققەت بىلەن ئىككى قولىنى كەينىگە ئېلىپ، مەيدىسىنى سوقىقاق خورازدەك كۆتۈرۈپ، كۆزلىرىنى بولسا ئۇدۇل مۇئەللىمنىڭ مانچېستېر دوپپىسىنىڭ قارا جىيەكلىرىگە تىككىنىچە سەل كۇلۇمسىرەپ، بەجايىكى مۇئەللىمگە ياكى ئۇنىڭ دەرسىگە زوقلانغاندەك ئولتۇراتتى. تىل ـ ئەدەبىيات مۇئەللىمى مۇنداق بالىلارغا ئامراق ئىدى. شۇڭا، باقەم هېلىقىدەك زەھەرلىك ئىبارىلەرنى ئانچە كۆپ ئاڭلىمايتتى ۋە مۇئەللىمنىڭ سۈرلۈك، ياپما قاپاقلىق كۆزلىرىدە گاهى ـ گاهى پەيدا بولۇپ قالىدىغان يېقىملىق نەزەر كۆپرەك ئۇنىڭغا نېسىپ بولۇپ قالاتتى.

مويدىنخان مۇئەللىم قوشاقچى ئادەم ئىدى. دەرسلەرنىمۇ تولىراق قاپىيەلىك قىلىپ ئۆتەتتى. مەسىلەن، «بۇگۈن ئۆتىدىغان دەرسىمىز هېكايە، هېكايىدە خىسلەت بېنىمهايە، دىققەتتە ئاڭلاڭ، قىلماي ۋاقىتنى زايە» ... دېگەندەك. بىر قېتىم ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا ئاتا ـ ئانىلىرىدىن بەش كۇپلېت خەلق قوشىقى ئۆگىنىپ، يادلاپ كېلىشنى تاپشۇردى. ئەتىسى سىنىپتا يادلاش نۆۋىتى باقەمگە كەلگەندە، توساتتىن جۇرئەتلىنىپ كەتكەن «چوكا بالا» ئالامەت بىر ئىنتوناتسىيە بىلەن قوشاقنى جاراڭلىتىپ يادلۇەتتى، ئاۋازىمۇ قامىتىگە يارىشا نەيدەك ئىنچىكە چىقتى.

مويدىنخان مۇئەللىم كەمدىن ـ كەم قىلىدىغان ھەرىكىتىنى قىلىپ، ئۇزۇن ئىككى قولىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ چاۋاك چېلىۋەتتى ـ دە، «يارايسەن، چوكا، شائىر بولسەن، ئۇكا» دېدى. بۇ ئىككى مىسرا خېلى يىللارغىچە، مويدىنخان مۇئەللىم پېنسىيەگە چىقىپ كەتكەندىن كېيىنمۇ مەكتەپتە بالىلار باقمىنى كۆرسە دەرھال يادلايدىغان مەشھۇر بېيىتقا ئايلاندى. نۆۋەتتىدە باقمىمۇ خېلى ۋاقىتلارغىچە خۇددى ئۆزىگە بىرەر ئەمەل تەگكەندەك، شۇ ئىبارە تۈپەيلى سىنىپتا، ھەتتا مەكتەپ ئىچىدە ھۇزۇردىن تەن ـ تېنى يايراپ، كېرىلىپ يۈردى.

نېمىلا دېگەنبىلەن كىچىككىنە تۇرۇپ شۇنچىۋالا كاتتا باھاغا ئېرىشمەكلىك ھەرقانداق جان ئىگىسىگە نېسىپ بولۇۋەرمەيدۇ ـ دە!

ئىككىنچى باب

ئېيتماقچى، باقەم شۇنىڭدىن ئېتىبارەن شېئىر دېگەن بۇ «ھۈنەر»گە خېلىلا قىزىقىپ قالدى، ھەتتا يوشۇرۇن بىر شېئىرىن تۈيغۇغا ئىشتىياق باغلاپ قالدى. قولىغا قانداقلىكى، يېڭىمۇ، كونىمۇ، ھەتتا خالىي جايغا يوللانغان بىرەر پارچە گېزىت ـ ژۇرنال دېگەندەك نەرسىلەر چۈشۈپلا قالسا، ئالدى بىلەن شېئىر بار يېرىنى ئېچىپ، ئىزدەپ تېپىپ خېلى ۋاقىتلارغىچە ئاغزىنى مىتىلدىتىپ شېئىرلارنى بىر ـ بىرىگە ئۇلاپ تىنماستىن ئوقۇپ چىقاتتى. ئوقۇپ بولۇپ گويا كى ناتونۇش مەملىكەتنىڭ خەرىتىسىگە قاراۋاتقان سەييياھتەك كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ تېگى يوق خىياللارغا پېتىپ تۇرۇپ كېتەتتى. ئۆيدە بولۇپ قالسا خاس خانىغا كىرىۋېلىپ، گېزىت ـ ژۇرناللاردا كۆرگەن شېئىرلاردەك ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى بىر ـ بىرى بىلەن ئوخشاش، ئۇ يەر، بۇ يېرى قاپىيەداش سۆزلەرگە تەقلىد قىلىپ، «شېئىر» يېزىپ باقاتتى. «قاپىيە» دېگەن سۆزنى ئۇ مۇئەللىمى دەرستە ئۆتمىگەچكە، تېخى ئاڭلاپ باقمىغانىدى. ئاڭلىغاندىن كېيىنمۇ خېلى ۋاقىتلارغىچە ئاڭقىرالماي، چۈشەنمەي يۈردى، شۇڭا «قاپىيە» دېيىلمەي «ئوخشاپ كېتىدىغان» دەپ ئاتايتتى. گاھىدا ئۆزى گېزىتتىن ئوقۇغان شېئىرلارغا تەقلىد قىلىپ،

«شېئىر» يېزىپ باقاتتى. يازغانلىرىنىڭ بەزىلىرى ئۆزىگە يېقىپ قالسا، ئۇشتۇمتۇت ھاياجانلىنىپ، بۇرگە چېقىۋالغاندەك سەكرەپ كېتەتتى. كۆپىنچە ھاللاردا ئۇ ھېلىلا يېزىپ باقىقان «ئەمەسلا» يازمىلىرىغا قاراپ سالپىيىپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ناھايەت، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مويدىنخان مۇئەللىم بالىلارنى دەرس مەزمۇنىغا مۇۋاپىق، مەشىق سۇپىتىدە شېئىر يېزىپ كېلىشكە بۇيرۇپ قالدى. باقىمىنىڭ «پارتام» دېگەن شېئىرى بۇ قېتىم ئۇستازنىڭ دىتىغا خېلىلا ياقتى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ ئىشلەتكەن «قاپىيە»لىرى، مەسىلەن، «پارتام، بارسام، ئاسسام...» دېگەندەك گەپلەرنىڭ سۆزۈارى تىزىلىپ كېلىشلىرى باشقا بالىلارنىڭكىدىن خېلىلا جايىدا چىققانىدى، شۇڭا ئۇ ماختاش ئالدى.

باقىمنى تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە تولۇق، تۇزۇكىنە ئوقۇغىلى قويمىغان «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دېگەن ھەربىكەت ئۇنىمۇ تالايلارداك تەقدىرگە دۇچار قىلدى، يەنى ئۇ قالايمىقانچىلىقلار ئىچىدە بىرنەچچە يىللار قېقىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۈردى، دېگەنبىلەن شۇ چاغدىكى تەڭقۇر، ھەمساۋاقلىرىدىن تەلەيلىكرەك چىقىپ، ئاكىسى ھاتەم ئىشلەيدىغان تاشيول ئاسراش ئىدارىسىگە ۋاقىتلىق ئىشچى بولۇپ ئورۇنلىشىۋالدى. راست گەپنى دېگەندە، ئانچە ـ مۇنچە زوقلىنىپ قوشاقپەزلىك قىلغاننى ھېسابقا ئالمىغاندا، باقىمم ئوقۇشتىن زېرىكىشكە تەييارلا تۇراتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە، مۇشتەكلىرى تۇرۇپلا ئەمگەك كۈچىنى ئەرزان باھاغا ساتىدىغان بۇ يەر ئۇنىڭغا مەكتەپتىن خېلى ئەركىن ـ ئازادىدەك بىلىندى. ئىش ئېغىر بولسىمۇ، باقىمگە يېڭى

تەشكىلى يېقىپ قالدى. تومۇزنىڭ پىژغىرىم ئىسسىق كۈنلىرىدە قارىماي قازىنىدىن كۆتۈرۈلگەن يالقۇنلۇق ھارارەت، كۆيۈك پۇراقلار ئۇنى بىزار قىلسىمۇ، ئاينىڭ ئاخىرىدا قولىغا كىرىدىغان، ئۇنىڭ يېشىدىكى بالا ئۇچۇن خېلىلا نۇرغۇن پۇل كۆڭلىنى خۇرسەنلىككە چۆمدۇرەتتى. ئاكىسى بىر گۇرۇپپىغا باشلىق بولغاچقىمۇ، ئادەتتە بۇ يەردە باقىم يۇگۇر - يېتىم، يەڭگىل ئىشلارغا، يەنى تاشيولچىلار ئارىسىدىكى بىر قىزنقچىنىڭ گېپى بىلەن ئېيتقاندا «توشۇقچى»لىققا سېلىناتتى. ئىش ئېغىر بولسىمۇ، جاپاكەش، ماي يۇقى كىيىملىك، قارا - قۇرا يۇزلۇك ئىشچىلارنىڭ قوپال، ئەمما كۆڭلىنى ئاۋۇتىدىغان يۇمۇرلۇق گەپلىرى كىچىككىنە باقىمىنىڭ كۆڭلىگە ياقاتتى ۋە ئۇنىمۇ بۇ خىل تۇرمۇشقا، ئاشۇ مېخانىك ھەرىكەتتىكى ئادەملەرگە يېقىنلاشتۇرۇپ، بارغانسېرى باغلاپ باراتتى. ئۇ پات - پاتلا ئۇلارغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ، جاۋغايلىرىنى مىدىرلىتىپ ئىچىدە بىرنېمىلەرنى پىچىرلايتتى، «تاشيول، باشيول، نەق پۇل» دېگەندەك قاپىيەلىك سۆزلەرنى كاللىسىغا تىزاتتى. ھەي... مۇشۇ ماي چاپان ئادەملەر شۇ تاپتا ئۆز ئارىلىرىدا پەۋقۇلئاددە بىر تالانت ئىگىسىنىڭ، يەنە كېلىپ كەلگۈسىدە نى - نى، غەلىتە ئىشلارنى قىلىدىغان ئالاھىدە بالىنىڭ ئۆزلىرى دائىم ياماپ - تۇنەپ زېرىكمەيدىغان تاشيولنى ئۇچى يىرتىق سېرىق چۇخەيدە دەسسەپ، تاق يانلىرىدىلا تۇرغانلىقىنى ئەسلا خىياللىرىغا كەلتۈرۈشمەيتتى - دە!

قولىغا ئاز - تولا مائاش كىرگەن، يىگىتلىك پەسلىگە ئۆزىمۇ سېزەر - سەزمەي قەدەم قويۇۋاتقان باقىمىنىڭ

ئىشتىهاسىمۇ ئەمدىلىكتە بارا - بارا ئېچىلىپ، زېرىكىشلىك، ئېغىر ئىش ئۇنىمۇ چوڭ ئادەملەردەك بارغانسېرى كۆپ غىزا تەلەپ قىلىدىغان بەدەنگە ۋە ھېسسىياتى ئۇرغۇپ كۈچىيىۋاتقان كۆڭۈلگە ئىگە قىلغانىدى. ئۇ ھېلىقى ئوزۇق - تۈلۈك كەمچىل يىللىرىدا، ئۆسمۈرلۈكىدە يېيەلمىگەن نەرسىلىرىنىڭ ئورنىنى تولدۇرۇۋالماقچىدەك، ھەر كۈنى ئىشتىن چۈشۈپلا بازارنى بىر ئايلىنىپ، ئۆپكە - ھېسىپچىلارنى چۆرگۈلىمەي قويمايتتى. مۇشۇ كۈنلەردە «دەربجىسى ئۆسۈپ» ئالىي رېستورانلارغا كىرىپ «زامانىۋى تائام، پۇلدارلار بوغۇزى» بولۇپ قالغان، قىممەتلىشىپ ئوغىدەك بولۇپ كەتكەن قوينىڭ پىشۇرۇلغان پاچىقى ئۇ كەملەردە بىر موچەنگە ئىككى ئىدى. باقمىنىڭ پاچاققا تويۇنغان جىسمى ئەمدىلىكتە بارغانسېرى ئىنى - ئىنىغا، بويى - بويىغا كېڭىيىپ، قۇۋۇتىمۇ ئاشقىلى تۇردى. ئەرزان پاچاقتىن كەلگەن قۇۋۇەت ھەممە ئەزا قاتارىدا مېڭىسىگىمۇ يۈگۈردىمىكىنتاك، مەكتەپتىكى چاغلىرىدىكى ھېلىقى شېئىرىي ھەۋەسلىرى ۋۇجۇدىنىڭ ئاللىقەيەرلىرىدە يەنە سازاڭدەك مىدىرلاپ قالدى. توغرىسى، قاپىيەلىك گەپ قىلىش، «شېئىرىي» خىيال سۈرۈش ئۇنىڭغا بىر ئادەت بولۇپ قالغانىدى. ئۇ چاغلاردا گېزىتلەر يېڭى يېزىقچە بېسىلاتتى. دانىسى بەش تىيىنلىق پاچاقتىن بىر ئولتۇرۇشىدا كۆرمىدىم دەپ ئوننى سوقۇۋېتىدىغان قەھرىمانىمىز يېرىم يىلدىن كېيىن يەرلىك گېزىتتە «تاشيول ھەققىدە قوشاقلار» سەرلەۋھىلىك تۇنجى ئەسىرنى يېڭى يېزىقتا ئېلان قىلدى. باقمم دوختۇرنىڭ رېتسېپ قەغىزىدىكى ئىمىر -

چىمىر خەتلەرگە يېقىن ھەرپلەر بىلەن بېسىلغان شېئىرنىڭ كۈندە يېگىرمىچە قېتىم زوق بىلەن قاراپ، ئاجايىپ بىر ئىپتىخار ئىلكىدە لاتىن ھەرپلىرىدە قېنىق بېسىلغان «باقىجان ئىسلام» دېگەن خەتلەرنى ھەر خىل ئاھاڭلاردا پىچىرلاپ، ۋارقىراپ ئوقۇپ تويمايتتى... شۇ «كاتتا ھادىسە»دىن كېيىن ئۇ يەنە تاشيول ئاسراش ئىدارىسى ئۆتكۈزگەن بىر - ئىككى پائالىيەتتە باشقىلارنىڭ، بولۇپمۇ ئاكىسىنىڭ (ئاكىسى شېئىر - پېئىر دېگەن نېمىلەرنى نۆزەمبىللا چۈشەنمەيتتى، بىراق ئۇ شۇ ئارقىلىق باقەمنى ئىشقا رەسمىيلىشىپ قالامدىكىن، دەپ ئۈمىدلىنەتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ كەملەردە بۇ ئىنتايىن ئاقىلانە خىيال ۋە تەدبىر ئىدى، ھازىرمۇ شۇنداق) زورى بىلەن تاشيول توغرىسىدا يېڭىدىن - يېڭى قوشاقلارنى توقۇپ، تاماكىنىڭ ئىسى بۇلۇتتەك لەيلەپ يۈرگەن ئەخلەتلىك زالدا ئىشچىلارغا سەل چىرقىراپراق ئوقۇپ بەردى. بۇ قوشاقلارنى يەرلىك گېزىت ھايالشىمايى، ئۇدا يېڭى يېزىقتا ئېلان قىلىپ تۇردى. باقەم ئۇ شېئىرلارنى قايچا بىلەن قىيۋېلىپ، ئۆيىدە سۆرىلىپ يۈرگەن، لېكسىپ قالغان ئەينەكلىك رامكىنىڭ ئارىسىغا ئېلىپ، سارايدىكى تامنىڭ كۆرۈنەرلىك يېرىگە ئېسىپمۇ قويدى. بۇنداق بولغاندا ئۇ ھەر كۈنى مۇشەققەتسىزلا ئۆز ئەسەرلىرىنى كۆرۈپ تۇرالايتتى، يەنە بىر تەرەپتىن، مۇھەممراقى، ئەلگەكمۇ، جۆۋەندە نانمۇ سوراپ كىرگەن قوشنا خوتۇنلارنىڭمۇ مەزكۇر ئەسەرلەرگە كۆزى چۈشمەي قالمايتتى. قوشۇمچە ماختايدىغان گەپلەرنى بولسا، باقەمنىڭ سەكسەن پۈتتەك ساپسېرىق، قاتاڭغۇر ئاپىسى قوشنىلارغا ماختىنىپ تۇرۇپ ئېزىپ - ئىچۈرۈپ ئۇلگۈرەتتى.

باقەمنىڭ ھەۋەسلەر بىلەن لىق تولغان يۈرىكىگە شائىرلىق ئوتىنى ۋە ئۇ ئارقىلىق شۆھرەت گۈلخانىنى ھەق ـ دادىغا يەتكۈزۈپ ياققان ۋە كېيىنكى ۋاقىتلاردا بۇ شېرىن ھەۋەسنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، كۆۋەجەتكەن، ئاخىرقى مەزگىللەردە بولسا شائىرلىق ئارقىلىق تونۇلۇپ، مەشھۇر خەلقئارالىق ئەرباب بولۇش نىيىتىنى پەنجىمساي[1]نىڭ ئەتىيازدىكى تاشقىن سۈيىدەك ئۇلغايتىۋەتكەن ئاشۇ سارغىيىپ كەتكەن قىيىندى شېئىرلار، يەنى باقەم شائىرنىڭ تۇنجى ئەمگىكى ھازىرمۇ ئۇنىڭ ھويلىسىدىكى ئامباردا، چاشقان پۈراپ تۇرىدىغان كونا ئۇن ساندۇقىنىڭ بىر بۇرجىكىدە ساقلىنىپ ياتماقتا.

ئىككى يىلدىن كېيىن، تاشيول ئاسراش ئىدارىسىنىڭ پۈتۈنلەي ۋاقىتلىق ئىشچىلاردىن تەشكىللەنگەن يول ئاسراش ئەترىتى نېمە سەۋەبلەردىندۇر تارقىلىپ كەتتى، ئۇنىڭ ئورنىنى ئىسمى شۇنىڭغا ئوخشىشىپ راق كېتىدىغان چوڭراق ئۇچاستىكا باسقانىدى. بۇ چاغلاردا دائىملىق ئىشچى بولۇپ ئۇلگۈرگەن ئاكىسى باشلىق بولۇپ شۇ ئۇچاستىكىغا باردى. ئۇ ئىنىسى باقەمنى ئەمىلىگە تايىنىپ، بىرنېمىلەرنى قىلىپ بىر سىستېمىدىكى ئىدارە بولغان مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىغا تىقىپ قويدى. ئەينى چاغدا باقەمنىڭ بىرمۇنچە ساۋاقداش، تەڭقۇرلىرى ئوڭشالغان جاھاننىڭ غەمخورلۇقىغا مۇيەسسەر بولۇپ، بەس ـ بەستە ئالىي مەكتەپ، تېخنىكومىلارغا ئىمتىھان بېرىشكەن ۋە

① پەنجىمساي ـ غۇلجا ناھىيەسىدىكى بىر ساي، بۇ يەردىن ھاك تاش كۆپ چىقىدۇ.

بەزىلىرى تەلىيى كېلىپ، ئالىي بىلىم يۇرتلىرىغا كېتىشكەنىدى. «شائىرلىقنى ئۆگىتىدىغان» مەخسۇس مەكتەپكە بېرىش خىيالىنى پات ـ پاتلا سۇرۇپ قالىدىغان باقەم ئىمتىھان بېرىشكە نەچچە تەرەددۇتلەنىدى ـ يۇ، ئاكىسى ھاتەم ئىسلامنىڭ نەسىھەتى، ئاپىسىنىڭ يىغلاپ تۇرۇۋېلىشى ۋە تولىراق «ئاز بولسىمۇ غەنىيمەت ماڭاش»نىڭ مېھرى تۇپەيلى ئارزۇسىغا بەرھەم بېرىپ، ئاخىر قاياۋاتقان قازانغا بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيغاندەك غىڭشىپ تىنچىپ قالدى، خورسىنىسىمۇ، شېرىن خىيالىلارنى سۇرسىمۇ، ئاقىۋەت مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىغا قاتناپ يۇرۇۋەردى. ئىنسان ئارزۇسىدىن ۋاز كەچسە، ئۆز ـ ئۆزىنى ئالداش ۋە بەزلەش ئۇچۇن بىرمۇنچە باھانە ـ سەۋەبلەرنى ئويلاپ تاپىدۇ. باقى ئىسلاممۇ شۇنداق خۇي ـ مىجەزدىن خالىي بولغان ئەمەس. ئۇنىڭ ئۇستىگە، بىرچاغلاردا مويدىنخان مۇئەللىمنىڭ (باقەم ئۇ مۇئەللىمنى خوتۇنىغا تارتىشىپ قوشنا ئەلگە چىقىپ كېتىپ، ئۇ يەردە بوتۇلكا يىغىپ جان كەچۇرۇۋېتىپتۇ، دەپ ئاڭلىغانىدى) سىنىپتا «ئالىي مەكتەپ يۇزىنى كۆرمەيمۇ داڭلىق يازغۇچى، شائىر بولغىلى بولىدۇ، گەپ ئۆزىگە، تىرىشچانلىققا باغلىق، مىسالەن، ماكسىم گوركىي مانا شۇنداق...» دەپ ھاياجانلىنىپ سۆزلەپ كەتكەنلىرىمۇ باقەمنىڭ پايدىلىق گەپىنى زادىلا ئۇنتۇمايدىغان كۆڭلىدە ئېنىق ساقلىنىپ قالغانىدى. «تىرىشىش دېگىنى، تىنماي يېزىش، قەغەز بىلەن قېرىنداشنى نەدىلا بولسا قولدىن چۇشۇرمەسلىك دېگىنىدۇر تايىنىلىق، مانا مەن شۇنداققۇ، ھەتتا ھاجەتخانىدىمۇ شېئىر ئويلاپ ئولتۇرغاچ... بىر كۈنى

بولمىسا بىر كۈنى خالايىقنى ھاڭ ـ تاڭ قالدۇرىدىغان شائىر بولۇپ چىقمەن. چەت ئەلگىمۇ تونۇلامدىم تېخى. ئۇ چاغدا بوتۇلكا يىغىپ يۈرگەن مويدىنخان مۇئەللىم ھەيرانلىقىدىن قوللىرىدىكى بوتۇلكىلىرىنى يەرگە تاراڭشىدە تاشلىۋېتەمدۇ تېخى...» باقەم ئەنە شۇنداق ئويلايتتى. «بولۇپ چىقمەن» دېگەن گەپ ئۆزىگە سەل غەلىتە بىلىندىمۇ، قايتىدىن ئويلاشقا باشلىدى ۋە ھېلىقى يىرىگە كەلگەندە، «يېتىشىپ چىقمەن» دەپ پىچىرلاپ قويدى.

دەرۋەقە، مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىغا كەلگەندىن كېيىن، باقەمنىڭ شائىرلىق ھەۋىسى ئىلگىرىكىدىن ھەسسىلەپ تاشقىنلاپ كەتتى. بۇنىڭ سەۋەبى ھەر خىل بولۇشى مۇمكىن، ئەمما ئەڭ مۇھىمى، بۇ يەردە باقەمگە ئارامخۇدا ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ گېپى بويىچە ئېيتقاندا «شېئىر ئويلايدىغان» يېتەرلىك ۋاقىت ۋە ئىمكانىيەت بار ئىدى. ئاكىسى باشقارما باشلىقىنى ئوبدانلا مېھمان قىلىۋەتكەچكە، ئۇ باشلىق «يېگەن ئېغىز ئۇيلار» دېگەن ماقالغا ئەمەل قىلىپ، باقەمنى بىرنەچچە ئادەم كۆز تىكىپ يۈرگەن زاپخوزلۇق خىزمەتكە قويغانىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىنىڭ قىزىل بۇرۇنلۇق باشلىقى نامزاتنى خاتا تاللىمىغانلىقىنى، يېڭى زاپخوزنىڭ ھەم ئىشچان، ھەم سەۋىيەلىك، ئەڭ مۇھىمى «تۆشۈك ئىشلىرىغا پۇختا»، خەققە قىلنى ئۇيان ـ بۇيان قىلدۇرمايدىغان، سىقىپ يالار مىجەزلىك يىگىت ئىكەنلىكىنى مەنۇنلۇق ئىچىدە ھېس قىلدى. دەرۋەقە، باقەم زاپخوز ئۇزاق يىللار مابەينىدە ئائىلىسىدە، ئاتا ـ ئانا ئۇدۇمى بىلەن يېتىلدۇرگەن چاڭ، پىششىق

مەجەزىنى خىزمەتتىكى مەسئۇلىيەتچانلىق خىسلىتىگە ماسلاشتۇرغانىدى. ئىلگىرىكى زاپخوزنىڭ قولىدىن چاشقان ئۇۋىسى بولۇپ كەتكەن ماتېرىيال ئامبىرىنى ئۆتكۈزۈۋالغان باقەمنىڭ كارامىتىنى پات ئاردىلا ھەممە ئادەم كۆردى. پاك ـ پاكىز رەتلىنىپ، جاي ـ جايىنى تېپىپ، يېپىيېڭى تۇسكە كىرگەن ئامبار يېڭى كۈيۈ ئوغۇل، يېڭى كېلىن تۇتقان چىملىدىقلىق ھۇجرىغىلا ئوخشاپ قالغانىدى.

ئىنساب بىلەن، چىن كۆڭۈلدىن ماختىماسلىققا بولمايدۇكى، باقەمنىڭكىدەك مۇشۇنداق سەرەمجانلىق ئادەت كۆرگەنلا ئادەمدە تېپىلمايتتى. بۇ يەردە مۇھىت تازىلىقىغا ئىشلىتىلىدىغان ئەسۋاب، جابدۇقلارنىڭ ھەربىر تۈرى ئۆز خىلى، ئىشلىتىلىش دائىرىسى بويىچە جاي ـ جايىنى تاپقانىدى. سۈپۈرگە، چېلەك، كۈرەكلەر ئۆز رېتى بىلەن ماگىزىندىكىدەك سەپراس تىزىلىپ، مىخ، شويىنا، تاسمىلار ۋە باشقا لاقا ـ لۇقمىلار ئۆز باغلامىلىرى بىلەن تاملاردىكى جاۋەن، قوزۇقلاردىن ئەپلىك ئورۇن ئالغان، ئەدناسى، رېمونت خىزمىتىدە ئىشلىتىلىدىغان ھەر خىل كۆلۈچ، ئامبۇرلارمۇ تامغا قاتار قېقىلغان مىخلاردا يېتىنچى، توققۇزىنچى، ئون بىرىنچى دېگەندەك ئۆلچەملىك نومۇرلىرى بويىچە چىرايلىق ئېسىۋېتىلگەنىدى، ھەتتا بىر غۇلاچ ئارغامچا، بىرەر مېتىر سىمنۇ نەزەردىن ساقىت قالدۇرۇلماي، بۇ ئىللىق «ئائىلە»دىن ئۆزىگە مۇناسىپ ئورۇن تاپقانىدى. تىلغا ئالغۇدەك قىزىقارلىق يېرى شۇكى، باقەم زاپخوز ئۆزىنىڭ ئەدەبىي تالانتىنى بۇ يەردىمۇ ئىشقا سېلىپ، ھەربىر خىل سايمان يېنىغا شۇ سايمان سۈرەتلەنگەن

شېئىرلارنى يېزىپ، تامغا ئېرىنمەي چاپلاپ ماڭغانىدى. شۇنداق شېئىرلارنىڭ بىرى، تام بويلاپ قاتارى تىكلىۋېتىلگەن ھەر خىل، چوڭ ـ كىچىك، ئۇزۇن ـ قىسقا سۆپۈرگىلەر خۇسۇسىدا ئىدى:

سۆپۈرگەيۇ، سۆپۈرگە،
يالغۇزا ـ يالغۇزا سۆپۈرگە،
ئەسقاتمىدۇ يوللارنى،
چاڭ چىقىرىپ سۆپۈرسە.

مانا مۇنۇ تېڭىلغا،
ئاۋۇسى چىغ ئارىلاش،
يەرنى يامان سىجايدۇ،
بامبۇك سۆپۈرگە، ئادائش.

ئامبارغا سايمان ـ جابدۇق ئالغىلى كىرگەنلەرنىڭ كۆپىنچىسى شېئىر تۇرماق خەتكىمۇ قېرىق ئادەملەر بولغاچقىمۇ، ھە دېگەندە باقمىنىڭ ئىجادىي ئىزدىنىشلىرىگە لايىقىدا باھالار چىقماي قالدى. شېئىرلارنى ھەجلەپ، پىخىلداپ كۈلۈشۈپ، بىر ـ بىرىنى نوقۇپ تۇرۇپ ئوقۇغانلارنىڭ بەزىلىرى ھەتتا باقمم زاپخوزغا قورقۇمسىراپ قارىشىپمۇ قويۇشاتتى. لېكىن، ھەر ھالدا ھەر خىل مەقسەت ۋە تۇيغۇلار تۇرتكىسىدە شائىرنى ماختاپ قويىدىغانلارمۇ چىقىپ قالاتتى، بۇنداق ماختاشلار تەمە بىلەن ئالقىش كۈتۈپ تۇرغان زاپخوزنى بىرپەس ئىپتىخارلىق، گىدىيىش ئالامەتلىرىگە بۆلەپ ئۆتەتتى. بۇ شېئىرلارغا كۈلۈمسىرەپ

قاراپ چىققان باشلىق چىش يېرىپ بىرنېمە دېمىدى ـ يۇ، بىراق ئۇنىڭ چىرايىدىن يېڭى زاپخوزنىڭ چېچەنلىكى ۋە مەسئۇلىيەتچانلىقىدىن مەمنۇن بولغانلىقى چىقىپ تۇراتتى.

ئامبارنى تاقا مىخدەك تۇرۇپ باشقۇرۇشتىن سىرتقى ۋاقىتلار باقەم زاپخوزنىڭ ئىش ئورنىدىن ئايرىلماسلىق شەرتى ئاستىدا ئۆزىنىڭ ئىلكىدىكى غەنىيمەت پۇرستى ئىدى، ئۇ زەي ئارىلاش نەمخۇش پۇراق ئاڭقىپ تۇرغان ئامبارنىڭ بىر چېتىدە، نەدىندۇر تېپىپ قويۇۋالغان خاس ئۇستىلى قېشىدا ئولتۇرۇپ ھەر خىل سايمان تىزىملىكلىرى، ئارىيەت بېرىش دەپتىرى قىسىپ قويۇلغان يوغان قىسقۇچنى كېرىپ تۇرۇپ، ئارىسىدىن پات ـ پاتلا ئاق ۋاراقلارنى سۇغۇرۇۋالاتتى ـ دە، ھېلىلا كاللىسىغا كەلگەن مىسرالارنى زورۇقۇپ تۇرۇپ، شىترلىتىپ يېزىپ كېتەتتى ياكى بولمىسا نەلەردىندۇر، شاراباراچىدىنمۇ، تاماكا ساتىدىغان قوشنا بوۋاينىڭ كونا گېزىتلىرى ئارىسىدىنمۇ تېپىپ كەلگەن تېشى سارغىيىپ كەتكەن ژۇرناللاردىكى شېئىرلارنى قېلىن كالپۇكلىرىنى مىدىرلاتقىنىچە مۇكچىيىپ ئولتۇرۇپ ئوقۇپ كېتەتتى. ئىشقىلىپ، بۇ كۇنلەردە ئۇنىڭدىكى بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ باشلانغان شائىرلىق ھەۋەس سۇسايماقتا يوق، باشقىلارنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇغانسېرى يۈرەكنى غاجايدىغان شېئىرنى ھەسەتكە قوشۇلۇپ پورۇقلاپ قاينىاپ كېتەتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇ ئۆزىنىڭ تېخىچە ئارمانلىرىغا يېتىشكە قولايلىق شارائىت، تېز مۇڭەپپەقىيەت قازىنىشقا لايىق يول تاپالمايۋاتقانلىقىدىن تېخىمۇ ۋەسۋەسىگە چۈشۈپ

كېتەتتى، ئىچى پۇشاتتى. بەزى كۈنلىرى ئۇ چۈشىدىمۇ شېئىر يېزىپ چىقاتتى، ھەتتا... نېمە دېسەك بولىدۇ، ئۇ قالتىس كېلىشتۇرۇپ يېزىۋالغان شېئىرلىرى ژۇرناللارنىڭ (بۇنداق ژۇرناللار نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ چۈشىدە ھېلىقى شاراباراچىدىن ئەرزانلا سېتىۋالغان ژۇرناللاردەك مۇقاۋىسى ئۆڭۈپ كەتكەن ھالەتتە زاھىر بولاتتى) باش تەرىپىگە بېرىلگەنلىكى، ئارقىسىغا ئۇلاپلا ئۇنىڭ شېئىرلىرىدىن زوقلىنىپ، ۋەسۋەسىگە چۈشكەن قىزلارنىڭ ئاپتورغا نازلىق دارتىملاشلار بىلەن تەلەپ قويغان خەتلىرى بىسلىغانلىقى ھەقىقىدىكى چۈشلەرنى تولا كۆرىدىغان بولۇپ كەتكەنىدى. ئاخىرىدىكى ئۇلانما چۈشلەر ھەققىدە نېمە دېسەك بولىدىكەنتاڭ، بۇنى بىز پەقەت ھېسسىياتلىق قەھرىمانىمىزنىڭ بالاغەت چاغلىرىغا يېتىپ قالغانلىق بېشارىتى بىلەنلا تەققاسلىساق ۋە گەپنى شۇنىڭ بىلەن تۈگەتسەك دۇرۇس بولىدىغاندەك قىلىدۇ. دېگەنبىلەن قەھرىمانىمىز بۇنداق چۈشلەرنى خېلى سۈزۈتلىق ھالەتتە، مەسىلەن، يېڭى يازمىلىرى تۈپەيلى كوچا ـ كويلاردا ئالقىش، چاۋاكلار ئاربىسىدا قالغان، مۇكاپات سەھنىسىگە گۈرسۈلدەپ مېڭىپ چىقىپ، ئامبار شېئىرلىرىنى مازاق قىلىشقان ئىشداشلىرىنىڭ كۆزلىرىنى ئالا چەكمەن قىلىۋەتكۈدەك نۇرغۇن سوممىلىق مۇكاپاتنى داڭلىق بىر رەھبەر شائىرنىڭ قولىدىن ئېلىۋاتقان... سىياقتا كۆرەتتى.

«تىلىسىمنىڭ تاپارسەن» دېگەندەك، مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدا بەجانىدىل ۋە ھەر كۈنى دېگۈدەك بىرەر سايمان ئالغۇچى ئىشدىشى بىلەن قىزىرىشىپ، ياقا سىقىشىپ ۋەزىپىسىنى ئادا قىلىپ يۈرگەن باقەم بىر

كۈنلەر كېلىپ، ئۆزىگە ئوخشاش شېئىر يېزىش، نام چىقىرىش خىياللىرىدا بولۇپ يۈرگەن بىرنەچچە ھەۋەسكار ئاغىنىمۇ تېپىۋالدى. يەكشەنبە كۈنلىرى ئۇلار خەقلەر «شائىرلار ساتىراشخانىسى» دەپ ئاتىۋالغان يېشىل بوتكا دۇكانغا يىغىلاتتى ـ دە، بىر ھەپتىدىن بېرى ئىجاد ئەتكەنلىرىنى ئۆزئارا ئوقۇشۇپ، چاچ ـ ساقال ئالدۇرغىلى كىرگەنلەرنىڭ قۇلاقلىرىنى كار قىلاتتى. نۆۋەت دۇكان ئىگىسى، ساتىراش شائىرغا كەلگەندە ئۇ يىگىت دېكلاماتسىيەنىڭ ھاياجان تىترىكى تۇيۇلى ئىتتىك ئۇستىرىسىدا خېرىدارنىڭ بويىنى ياكى قۇلاق تۈۋىنى كېسىپ قويىاتتى. شۇڭا، ئاغىنىلەر چاقچاق قىلىشىپ ئۇنىڭ شېئىرلىرىنى «قانلىق شېئىرلار» دەپمۇ ئاتىشاتتى. بۇرادەرلەر بىر ـ بىرىگە گەپتە قوناق بەرمەي، ئۆز بىلىملىرىنى كۆز ـ كۆز قىلماقچى بولۇشقاندەك ئوقۇلغان شېئىرلار ھەقىدە پىكىر بايان قىلىپ «سېنىڭ يازغىنىڭنىڭ ماۋۇ يېرى سەل بوش بولۇپ قاپتۇ، ئەمما لېكىن مۇنۇ يەرلىرى ئالامەت چىقىپتۇ» دەپ بىر ـ بىرىگە ئىلھام بېرىشەتتى. بايا ئېيتىپ ئۆتكىنىمىزدەك «شائىرلار ساتىراشخانىسى» دېگەنلىكىمىزنىڭ سەۋەبى شۇكى، باقەمنىڭ يېڭى ئاغىنىلىرىدىن بىرى بولغان بىر ھەۋەسكار مۇشۇ دۇكاندا ساتىراشلىق ھۈنىرى بىلەن جان باقاتتى. گاھىدا دۇكانغا كىرگەن خېرىدارلاردىن تەلەيسىز بىرى ساقلىنىڭ يېرىمى ئېلىنىپ، يېرىمى قايتا ئۈتىلۈاتقان ھالەتتە سائەتلەپ ئوڭدا يېتىپ، بۇ بىرنەچچە «ئاشىق»نىڭ يېڭى سەۋدالىرىدىن تەڭ بەھرىمەن بولاتتى. بۇنداق چاغلاردا خېرىدار ئىچىدە

غودۇراپ «شېئىر يادلايمەن دەپ يەنە بىر يېرىمنى كەسمىگىدىك، خۇدايىم ساقلاپ...» دېگەن ئەندىشىلىك خىيالىلارغا پاتاتتى. دۇكان تاقالغاندىن كېيىن بۇ بىرنەچچە ئەدەبىي ئۇلپەت چىقىرىشماق قىلىپ، يا شۇ كۈنى ئوقتى ياخشىراق بولغان كۆڭۈلچەك ساتىراشنى «يىقىتىپ» يىپقىن ئەتراپتىكى چۆپقەت لەڭمەنخانىغا بېرىپ، ئاۋۇال يېرىمدىن لەڭمەن يەۋالاتتى ـ دە، ئاندىن بىر تەخسە قورۇمىنى ئاش سۇيى لىق قۇيۇلغان ئاپقۇرغا قوندۇرۇپ قويۇپ، قاڭقىق «ئىلھام دورىسى»دىن پەيزى ئېلىشقاچ، تۇگمەس پاراڭ، ئارمانلىرىغا چۆمەتتى. گاھىدا بۇ ئولتۇرۇشلارغا يەرلىك گېزىتىنىڭ ئەدەبىيات بېتىدىكى ئالاھىدە چىللاپ كېلىنگەن ئۇزۇنتۇرا مۇھەررىرمۇ قاتنىشىپ قالاتتى. بۇنداق ئولتۇرۇشنىڭ ھارىقى خېلىلا ياخشى، قورۇمىلىرىمۇ بىرنەچچە خىل بولاتتى. زادىلا كەيپ بولمايدىغان مۇھەررىر ئولتۇرۇشنىڭ ئاخىرىغا بارغاندا «نەق مەيدانىدا ئىش بېجىرىپ»، شۇ يەردىلا كېلەركى سان ئەدەبىي بەت ئۇچۇن ئەسەر راسلاشقا كىرىشىپ كېتەتتى.

ھېلىقى ئۇزۇنتۇرا مۇھەررىرنىڭ خاسىيىتىدە باقمىنىڭ بىرنەچچە پارچە ئىجادىيىتىمۇ گېزىت بېتىدىن يەنە بەختىيارلىق ئىلكىدە ئورۇن ئالدى، يەنە كېلىپ كېيىنكى ۋاقىتلاردا قايتىدىن يېڭى يېزىقنىڭ ئورنىنى باسقان كونا يېزىقچىدە بېسىلدى. ئۇنىڭدىنمۇ زور ھاسىلات شۇ بولدىكى، شۇ مۇھەررىرنىڭ دالالىتى بىلەن باقمەم ئەدەبىيات كەسپى بويىچە «ئۆزلۇكىدىن ئۆگىنىش» دەيدىغان ئىمتىھانغا قاتنىشىپ، ئالىي مەكتەپ پۈتكۈزگەن شائىر بولۇشتەك شەرەپلىك ئىستىقبالغا

ئاتلاندى. شۇ ئاردىدا ئۇ ئاشۇنداق ئىمتىھان ئارقىلىق ئالىي تېخنىكوم دىپلومى ئالغان بىر شائىر بىلەن زاسۇيخانىدا تونۇشۇپ قالدى ۋە ئۇنىڭدىن بىر قېتىملىق ئىمتىھان مەزگىلىدە قانداق قىلىپ ئۇچ ـ تۆت پەندىن غېرىلداپ ئۆتۈۋېلىشنىڭ ئەپچىل چارىسىنى ئۆگىنىۋالدى. ھېلىقى شائىردا ئۆزى ئىلگىرى ئىشلەتكەن تېزىس ۋە ئىمتىھاندا كۆچۈرۈشكە پايدىلىنىدىغان تەييار جاۋابلار بار ئىدى. ئۇ باقەمنى كەسىپداشلىق ۋە مايىلىق ھېسسىپ ئارىلاش قېقىلغان قەدەھلەر شاراپىتىدىن، ھېلىقىلار بىلەن ھەقسىز تەمىن ئەتتى. تىل ـ ئەدەبىيات كەسپى بويىچە ئون پەندىن ئىبارەت قىيىن ئۆتكەلنى باقەم بىر ـ بىرلەپ بۆسۈپ ئۆتۈشكە، بىرىنچى، ئىككىنچى مەرتەمۇ بۆسەلمىگىنىگە قايتا ھۇجۇم قىلىشقا باشلىدى. دېگەنبىلەن مۇئەببىر جاپادا تۆت يىل سەرپ قىلىپ مەقسىتىگە يەتتى. بۇ تۆت يىل ئىچىدە ئۇ يەنە نۇرغۇن ـ نۇرغۇن نېمىلەرنى ئۆگىنىۋالغانىدى. بۇ ماھارەتلەر ۋە ھۈنەرلەر بۇ ئۇزاق قىسسىمىزنىڭ ئەمدىكى بابلىرىدا بىرمۇبىر بايان قىلىنىدۇ.

دەرۋەقە، باقەم شۇنىڭ بىلەن مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىكى ئۆزلۈكىدىن ئۆگىنىپ ئىختىساس ئىگىسى بولغان ساناقلىق بىرنەچچەيلەننىڭ بىرى بولۇپ قالغانىدى. مۇشۇ ئىمتىھان ئۆتكىلى ۋە شۇ يىللار داۋامىدا گېزىت بەتلىرىدە شالاڭ ـ شالاڭ ئېلان قىلىپ تۇرغان مەدھىيە شېئىرلىرى ئۇنىڭغا ئەمدى تەبىئىي سۇرەتتە «باقەم داشۆسىڭ»، «باقەم شائىر» دېگەن نامىلارنى ئاتا قىلغانىدى. بىزنىڭ باقەم تولىراق كېيىنكى ئاتاقىنى

ياقتۇراتتى. بارا ـ بارا بۇ نام ئىگىسىنىڭ كۆڭلىگە قۇيرۇق مايدەك يېقىپ، ئۇنىڭ خىزمەتتىكى كەسپىي نامىنىڭ ئورنىنى باستى. خىزمەتداشلىرى ئەدەبلىكتە بىرەر سايمان لازىم بولسا «باقەم زاپخوز»نى ئەمەس، «باقەم شائىر»نى ئىزدىشەتتى. مۇنداق ھاجەتمەنلەر، تەبىئىيكى دېگەن سايمىننى تېزلا، سوئال ـ سوراقسىز ئالالايتتى ۋە خالىسا «يىتتى» قىلمۇپتەلەيتتى، پەقەت ئۇ نەرسىنىڭ قانداقتۇر «تاسادىپىي خىزمەت ئۇستىدە» يىتىپ كەتكىنىنى مەلۇم قىلىپ قويۇش داۋامىدا بىرنەچچە قېتىم «باقەم شائىر» دېگەن ئاتالغۇنى ئۇرغۇلۇق ئىشلىتەلىسىلا بولاتتى!

ھاياتلىق سەپرىنىڭ ئوتتۇرا مۇساپىسىدە تونۇشۇپ قالغان ھېلىقى زاسۇيخانىدىكى شائىرنىڭ يارەدەم، ھەممىتى بىزنىڭ زاپخوز شائىرىمىزغا دېگەنبىلەن ئاز تەگمىدى. ئالىي تېخنىكوم دىپلومىنى ئېلىشتا كۆرسەتكەن دوستانىلىقىدىن سىرت، ئۇ جاناب باقەم شائىرنىڭ كېيىنكى كۈنلەردە گېزىت بەتلىرىدە پات ـ پاتلا كۆرۈنۈپ قالىدىغان شېئىرلىرىنى ئېرىنمەستىن «رېمونت» قىلىپ قولدىن چىقىراتتى. ئۆزىنىڭ تالانتىمۇ ئۆزىگە ئاران ـ ئاران يەتكۈدەك، يازغان شېئىرلىرى تىنىق كۆلگە تاش ئاتقاندەك، سۇدا بىر ـ ئىككى چەمبەر ھاسىل قىلىپلا يوقىلىپ كېتىدىغان مەزكۇر يەرلىك شائىرنىڭ ھاراقتا بولغان خۇمارى پەرھاتنىڭ شېرىنغا ئاتالغان ئاشىقلىقىدىن قېلىشمايتتى. قالايمقان، لىڭشىپ تۇرغان شىرەلىرى چالا سۇرتۇلگەن، سوغۇق چىراي ئاشخانىلارنىڭ بۇلۇڭلىرىدا پات ـ پاتلا قۇرۇلۇپ قالىدىغان ھەۋەسمەن

شائىر ۋە شائىرچاقلار سورۇنلىرىدا ئۇ ھاراقنى قۇش سايرىغاندەك غەلىتە ئاۋاز چىقىرىپ سۈمۈرۈپ، ئۆزى ئۆمۈر بويى يادلاپ كېلىۋاتقان بىرنەچچە قوشاقسىمان نەزمىنى مىڭىنچى قېتىم چىرقىراپ تۇرۇپ يادلايتتى. ئالدى بىلەن ئۆزى تەسىرلىنىپ، ھاراقنىڭ كۈچىدە ئورا كۆزلىرىگە ياش ئالاتتى. شېئىردىن كېيىن ئۇ بەزىدە ئاللىقانداق يۇمۇرلارنى سۆزلەشكە باشلايتتى. ئۇنىڭ يۇمۇرىنى ئاڭلىماقچى بولغان ئادەم ئالدى بىلەن ھاجەتخانىغا بىر كىرىپ، خاتىرجەم بولۇۋالمىسا بولمايتتى. دېگەنبىلەن ئۇ ئۆزى سۆزلىگەن يۇمۇرلارغا ئاۋۋال ئۆزى كۈلەتتى، تىڭشاۋاتقانلار يۇمۇرنىڭ قىزىقلىقىدىن ئەمەس، يۇمۇرچىنىڭ كۈلگەندىكى چىرايىنىڭ غەلىتىلىكىدىن قىزىقسىنىشىپ كۈلۈشۈپ كېتەتتى. مۇبادا ئولتۇرغان يەرلىرى خالىي پىنھان جاي ياكى بىرەر ھەۋەسكارنىڭ ئۆيى بولۇپ قالسا، ئورا كۆز شائىر راسا تەڭشەلگەندە ساھىبخانىغا بىرەر دۇتار تاپتۇرۇپ، قېيىپ تۇرىدىغان ئاۋازى بىلەن خەلق ناخشىلىرىغا تېگەتتى. مۇبادا ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئېيتىپ قالسا، قايتۇرمىسىدا «جۇڭخۇا گۈلۈڭدىن» دېيىلمەي «جۇڭغار گۈلىدىن» دەپ تەلەپپۇز قىلاتتى. كېيىن ئارىلىشىپ يىراق كۆرمەي، بىراقلا قەشقەر ناخشىلىرىغا تېگىش قىلاتتى:

بېغىڭدىكى سەبدەرگۈلىنىڭ،
بىرى مېنىڭ، بىرى سېنىڭ.
مەيدەڭدىكى جۇپ ئالمىنىڭ،
بىرى سېنىڭ، بىرى مېنىڭ.

بۇنداق چاغلاردا سورۇندا «ياشاڭ!»، «ئۆلمەڭ، رەسۋايىكا، ئالامەت!»، «شائىرلا ئەمەس، ئەسلىدە سەنئەتكارىكەنسىز، رەسۋائىي؟» دېگەندەك خىتابلار ياڭراپ تۇراتتى.

دەرۋەقە، دۇتارچى شائىرنىڭ ئات ـ جۇنى كۆپ ئادەملەرگە مەلۇم بولمىغىنى بىلەن، ئۇنىڭ «رەسۋائىي» دېگەن تەخەللۇسى خېلى جىق كىشىلەرگە، بولۇپمۇ ئەدەبىيات هېرىسمەنلىرىگە مەلۇملۇق ئىدى. بۇ يىللاردا تۆت تاللا شېئىر يازغان ئادەم ئالدى بىلەن ئۆزىگە ئەدەبىي تەخەللۇس قويۇۋالمىغان ئىش مودا بولۇپ كەتكەنىدى. بىراق، شۇنچە كۆپ ياخشى ئوخشىتىش، سۈپەتلەر تۇرسا بۇ جانابنىڭ نېمە ئۈچۈن «رەسۋائىي» دېگەن بۇنداق سەت ۋە غەلىتە سۈپەتنى ئۆزىگە تەخەللۇس قىلىپ قويۇۋالغانلىقىغا كۆپلەر هەيران ئىدى. باقەم شائىرنىڭ بۇ هەقتىكى سوئالىغا رەسۋائىي بىر قېتىم شىركەيپ هالدا مۇنداق جاۋاب بەرگەنىدى:

ــ ئۇكا، دېسەم گەپ تولا، ئەسلىدە مەن شېئىرىيەت ئارقىلىق خەلقىمگە ئاجايىپ نادىر، شېرىن مېۋىلەرنى تەقدىم ئېتىش ئۈچۈن دۇنياغا كەلگەن بىر ئىنسان ئىدىم. بىراق، مۇشۇ هاراق دېگەن گۈزىنىڭ كاساپىتىدىن تىلەكلىرىمگە تىكەن ئۇنىدى. خەلقىم ئالدىدا رەسۋا بولدۇم، رەسۋا...

باقەم بىرنەرسىگە هەيران قالغاندىكى ئادىتى بويىچە كۆز قارىچۇقىنى پىر ـ پىر پىرقىرىتىپ، ئاق پاختىسىنى چىقارغىنىچە رەسۋائىيغا قاراپ ئۇزاق تۇرۇپ كەتكەن ۋە هاراقنىڭ كۈچىدە ئۇنىڭ قەلەم تۇتىدىغان تارمۇش قولىنى ئىككى قوللاپ چىڭ تۇتۇۋېلىپ:

ــ جېنىم رەسۇلاكا، سىز ئالامەت ئادەم جۇمۇ، مېنىڭ ئاكام سىز، سىزنىڭ ياردىمىڭىزدە مۇشۇنچىلىك بولدۇم، مەنچۇ، مەن سىزنى تا ئۆلگۈچە ئۇنۇتمايمەن. رەسۇلمقلىرىڭىزنى ماڭمۇ ئۇستازىم دەيمەن. رەسۇلمقلىرىڭىزنى ماڭمۇ ئۇنۇتماق، بولامدۇ؟ ــ دەپ سۆزلەپلا كەتكەندى. ئۇ ھېلىھەم بۇ «رەسۇلمقلىرى» دېگەن تەخەللۇستا باشقىچە بىر ئاجايىپ يوشۇرۇن مەنىلەر بارمىكىن، دەپ ئويلايتتى. ئۇنىڭ ئىلتىجاسىغا جاۋابەن رەسۇلمقلىرى شىرە ئۇستىدىكى قۇرۇقدىلىنىپ قالغان شېشىگە مەنىلىك قارىغىنىچە:

ــ چاتاق يوق، سىز دېگەن ئۆزۈمنىڭ ئىنىسى، ئانچىۋالا تۇزۇت قىلىپ كەتمەك. سىز بىلەن بىز دېگەن... ماڭە، دىككىدە چىقىپ يەنە بىر شېشە ئەكەل!... ــ دېگەندى.

شۇ گەپلەر بولۇپ ئۇزاق ئۆتمەي باقەمنىڭ ئىسكىلاتتا يازغان بىر شېئىرى خېلىلا راۋان ۋە ھېسسىياتلىق چىقىپ قالدى. دەسلەپتە بۇنى باقەم شائىر ئۆزىمۇ ھېس قىلمىغانىدى، شېئىر گېزىتتە ئېلان قىلىنغاندىن كېيىن كوچىدا «شائىرلار ساتىراشخانىسى»غا كېلىپ تۇرىدىغان بىرنەچچە تونۇشلىرى ئۇنى ئاتايىن توختىتىۋېلىپ، ھېلىقى شېئىرنى خېلىلا ماختاپ قويدى. بۇنىڭ بىلەن باقەم شائىرنىڭ كۆڭلى بوۋسىدىن خېلىلا جىق ھېيتلىق ئالغان كىچىك بالىدەك لەپپىدە كۆتۈرۈلۈپ قالدى ھەمدە كاللىسىغا دەررۇ بىر خىيال كەلدى. ئەدەبىي ھەۋەسكارلار سورۇنىغا ئاندا ـ ساندا قاتنىشىپ قالىدىغان بىر مۇئەللىم يېگىت بار ئىدى. گېزىتكە بىرەر پارچە شېئىرى چىقمىسىمۇ، ئۇ تۇي ـ تۆكۈنىڭ باغاقلىرىغا ۋە ئاشپۇزۇلارنىڭ تاملىرىغا

مەدھىيە تۈسىدىكى ئاجايىپ - غارايىپ «شېئىر»لارنى يېزىپ بېرىپ، چاقىرىلمىغان سورۇنلاردا ئۇنۇپ، مېھمان بولۇپ قانغۇچە ھاراق ئىچىپ، تانسا ئويناپ الاتتى. بەزمە ئۈيۈشتۈرغان ساھىبخانىنىڭ ئىسمىنىلا يۆتكەپ، ئەتىسى يەنە شۇ ئاشپۇزۇلىنىڭ دەل شۇ شىرەسىدە باشقا بىر ساھىبخانىنى مەدھىيەلەۋېرەتتى. شائىر، يازغۇچىلارغا يېقىنلىشىش مەقسىتىدە ئۇ يەنە بىرنەچچە قېتىم ئۇلارنىڭ مۇنداقلا ئەسەرلىرىنى بولۇشىغا ماختاپ بىر نەرسىلەرنى يېزىپ، گېزىتلەرنىڭ ئاستىنقى ئىستونلىرىدا ئېلانمۇ قىلغانىدى. ھازىر باقەم شائىرنىڭ يادىغا لىپپىدە قىلىپ كەلگىنى دەل شۇ يېگىت ئىدى. باقەم ھەر ھەشەم بىلەن ئۇنى ئىزدەپ تاپتى، كەچتە كاۋاپ بازىرىغا تەكلىپمۇ قىلىپ قويدى. باردىغان يېرى يوق يېگىت ئۆزىمۇ شۇ كۈنى گېلى قىمشىپ ئارانلا تۇراتتى. بۆرەك كاۋىپى ئالامەت يېيىشلىك، ئۇزاق ساقلانغان ھاراق بىلەن قالتىس ماسلىشىپ كېلەتتى... بىر ئايدىن كېيىن باقەم شائىرنىڭ ھېلىقى شېئىرى ماختالغان ماقالە گېزىتنىڭ «بۈلبۈللار بەزمىسى» دېگەن سەھىپىسىدە چىرايىنى كۆرسىتىپ، باقەمنىڭ كۆڭلىگە ئون سەككىز مىڭ ئالەمنىڭ شادلىقىنى ياغدۇردى. ئۇ گېزىتكە ھاياجانلىق تېكىلىپ تۇرۇپ، «باشلاندى» دەۋەتتى. ئەمما، نېمىنىڭ باشلانغانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەيتتى.

باقەم ئۆز شېئىرى ماختالغان ئوبزورنى كېچىچە ئون قېتىمچە قايتا - قايتىلاپ ئوقۇپ چىقتى، شۇ جەريانىدا يادلاپمۇ ئالدى، ئەتىسى ئۇ گېزىتنىڭ ئوبزور بار بېتىنى ئىسكىلات ئىشىكىنىڭ ئىچ تەرىپىگە چاپلاپ قويدى. خەقلەر بايقىماي قالمىسۇن دەپ، گېزىتنىڭ قوش

ئالىقانچىلىك يېرىنى، ئوبزور ئەتراپىنى قىزىل سىياھ بىلەن قورشاپمۇ قويغانىدى. ئاشۇ ماقالە چىقىپ بىرنەچچە كۈنلەرگىچە باقەم شائىر ئۆزىنى يەردە ئەمەس، كۆكتە، بۇلۇتلار ئۈستىدە يۈرگەندەك ھېس قىلىپ يۈردى، شۇنىڭغا ئەگىشىپ، تۇساتتىن مەجەزىمۇ ئۆزگىرىپ، ئۆيدە بالىۋاقىسىغا قاپاق ئاچمايدىغان، ھەتتا ئايالىنى «ئېيىقگۈل، ئېيىقەم» دەپ ئەركىلەتمەيدىغانمۇ بولۇپ قالدى. ھەپتە ئاخىرىدا بىر ئەدەبىي ھەۋەسكار بىرنەچچەيلەننى «پاراخوت ئاشخانىسى» دېگەن غەلىتىلا نامى بار ئاشخانىغا تونۇشۇش زىياپىتىگە چاقىرغانىدى، باقەم شائىر ئۇ يەرگە «مايىاكوۋسكىي سورۇنغا سەۋزە گالىستۇك تاقاپ بارغان»دەك غەلىتىلا ياسىنىپ باردى ۋە ئولتۇرۇش داۋامىدا غادىيىپلا ئولتۇردى. ئۆزى ئىلگىرى تالاي قېتىم «ھۆرمەتلىك ئۇستازىم رەسۋائىي ئەپەندى!»، «جېنىم رەسۋاجان ئاكا» دەپ ئاتىغان ۋە شۇ تاپتىمۇ تۆردە ئولتۇرغان رەسۋائىيدىن «قانداقراق رەسۋا؟» دەپ مۇنداقلا، قولىنى ئۇزاتماي باش لىڭشىتىپلا ئەھۋال سوراپ قويدى.

ئۇچىنچى باب

بۇ قىزىقارلىق قىسسىمىزنىڭ ئەمدىكى بايانلىرىدا بىزنىڭ ئوقۇرمەنلىرىمىز بىلەن بىرلىكتە باسىدىغان يوللىمىز تېخى ئۇزۇن. شۇڭا، ئالدىنقى بابلىرىمىزدا كەمىنە مۇئەللىپنى مۇشۇنداق بىر چوڭ ئەسەر يېزىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلغان قەھرىمانىمىز باقى ئىسلام، يەنى باقەم شائىرنىڭ دەسلەپكى شېئىرىي ھاياتى ۋە ھېچكىمنىڭكىگە ئوخشاشمايدىغان ھايات كەچۈرمىشلىرى، توغرىراقى غەلىتە ئىشلىرى توغرىسىدا خېلى تەپسىلىي توختالدۇق. دەرۋەقە، كېيىنكى ۋاقىتلاردا، ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە يۆتكىلىپ كەلگەندىن كېيىنكى «قازان بېشى» ئىمكانىيىتىدىن پايدىلىنىپ، ۋىلايەتلىك قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىگە ئەزا بولۇۋالغان دوقا ماڭلاي باقىجان جەمئىيەتنىڭ ئانكىتىنى تولدۇرۇۋېتىپ، «كېلىپچىقىشى» دېگەن كاتەكچىگە ئىككىلەنمەيلا «شائىر» دەپ يازغانىدى. شۇ سەۋەبتىنمۇ مۇئەللىپ باقىجاننىڭ كەچۈرمىشلىرىنى بايان قىلغاندا، باقەم شائىرنىڭ دەسلەپكى «ئەدەبىي ھاياتى»دىن (باقەم ھەر دائىم ئۆزىنىڭ ھەرقانداق كەچمىشىنى، ھەتتا لاۋزىلىقلىرىنىمۇ شېئىرغا باغلاپ، ئاشۇنداق ئاتىۋالاتتى) بىر تالاي ۋەقەلەرنى بايان قىلماي

تۇرالمىدى، يەنە مۇشۇنداق بايانلارنى رومانىمىزنىڭ ئاخىرىغىراق بارغاندا تېخىمۇ ھەق ـ دادىغا يەتكۈچە بايان ئەتكۈسىمىز.

لەگلىكىمىزنىڭ يېپىنى سەل يېغساق، بىرىنچى بابتا، ھە دېمەيلا ئالدىمىزدا شادلىق ئىلكىدە زاھىر بولغان باقەم شائىر مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىن ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە يۆتكىلىپ كېلىپ خېلى بىر مەزگىل ئۆتكەن ۋە شۇ ئايدا شائىرلىق ئىشتىياقىنى گاھىبىر ئەۋزەللىكلەر تۈپەيلى ئاز ـ تولا قاندۇرۇپ، يەنە باشقا ئىمكانىيەتلەر ساپىقىغا قول ئۇزىتىۋاتقان، ئەمدىلەتىن كۆزى ئېچىلىۋاتقان بىر شەخس ئىدى. «گاھىبىر ئەۋزەللىكلەر» دېگىنىمىزدە، باقەم شائىرنىڭ «شائىرلار ساتىراشخانىسى»دىكى باشقا بۇرادەرلىرى، ھەتتا «رەسۋائىي»مۇ مۇشەررەپ بولالمايدىغان، قەلەمكەشلەر جەمئىيىتىگە ئەزا بولۇش، بىرلەشمە تەرىپىدىن ئايدا بىر سان چىقىرىلىدىغان كەسپىي گېزىتنىڭ ھەر سانىغا بىرەر شېئىرنى چىقىرىۋېلىش، ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدىكى شائىرلىقتا خېلىلا ئاتىقى بار بىر مۇئاۋىن رەئىس بىلەن ھەر كۈنى ھەمسۆھبەت بولۇش ۋە پاراڭ ئارىلىقىدا ئۇقمىغانغا سېلىنىپ «بىز شائىرلار» دەۋېتىش... قاتارلىق پۇرسەتلەر كۆزدە تۇتۇلىدۇ. بۇ باقەم شائىرنىڭ دائىم پاچاق يەيدىغان غەيرەتلىك دەۋرلىرىدە بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قېلىپ ئالغان ئايالى «ئېيىقگۈل»دىن كەينى ـ كەينىدىن ئىككى بالا يۈزى كۆرگەن ۋە مەرھۇم ئاتا ـ ئانىسىدىن قېلىپ قالغان ئوچۇقچە قورۇدا «ئائىلە باشلىقى» تاجىنى كىيىپ

ئولتۇرغان مەزگىللىرى ئىدى. خېلى يۇقىرى مەنسەپكە ئۆرلەپ ئۇلگۈرگەن يۇمشاق كۆڭۈل ئاكىسى ئايالىنىڭ بېسىقماس كوت ـ كوتلىرىغا پىسەنت قىلماي تەۋەررۈك قورۇ ـ جايىنى ئىنىسى باقمىگە ئۆتۈنگەنىدى. ئۆزى بولسا ئىدارىنىڭ قورۇسىدا ئوچۇق ئولتۇراتتى. بۇ ھەقتىكى غەزەپ ـ غازىلارنى ئارتۇقچە بايان قىلىپ ئولتۇرمايمىز.

شائىرلىققا بولغان ئوتتەك ھەۋىسى تۇپەيلى ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە، يەنى «شائىرلار ئىدارىسى»گە كىلىۋېلىپ بېشى ئاسمانغا تاقاشقان ۋە «ھاك ـ تاك قالمىز» شىركىتىنىڭ دىرېكتورىنىڭ تەكلىپ قىلىشى بىلەن شىركەتنىڭ ئامبارچىلىقىنى، قوشۇمچە قوغداش خادىملىقىنى ئۈستىگە ئالغان باقىم دەسلەپكى مەزگىللەردە يېڭى ئورۇنغا شۆھرەت خۇمارىنى بېسىش ئۈچۈنلا كەلگەندەك تۇيغۇدا يۈردى. دېمىسىمۇ، شائىرلىق تەمەسى يۈرىكىدە ئوت بولۇپ يانغان ئادەم ئۇچۇن، «شائىرلار ئىدارىسى»دە ئىشلەش ئاجايىپ كاتتا شەرەپقۇ! بۇ تۇپەيلى ئەمدى ئۇ ساتىراشخانىدىكى ھەممە ھەۋەسكارلار ئارىسىدا خېلى ۋاقىتلارغىچە خورىزى يەڭگەن قىمارۋازدەك غادىيىپ يۈردى. ئەدەبىي ھەۋەسكارلار ئۇنىڭ چۆرىسىدە يۇلتۇزدەك پارقىراپ، پەرۋانىدەك ئىنتىلىشەتتى. باقىم شائىرنىڭ شەرىپىگە بېرىلىدىغان زىياپەتلەر ئۆچىرەت قىلىپ قويۇلدى. ئەمدى بۇنداق زىياپەتلەردە ھېلىقى «رەسۋائىي» ئەپەندىمۇ ئانچىۋالا سۆزمەنلىك قىلالمايتتى، گاھىبىر زىياپەتلەرگە تېخى داخىل بولالمايتتى. مۇبادا، چاقىرىلىپ قالسىمۇ، باقىم شائىرنىڭ سەل تۆۋەنىدرەك ئولتۇرۇپ باقمىجان ئىسلامنىڭ «بىزنىڭ بىرلەشمىدە...»

دەپ باشلىنىدىغان تۈگمەس پاراڭلىرىنى جىممىدە ئاڭلاشقا مەجبۇر بولاتتى. پەقەت بىر قېتىم ئۇ ئىچىگە پاتمىغان ئاچچىقىنى قاڭسىق ھاراقتىن ئالغاندەك بولۇشىغا ئىچىپ، غەرق مەست بولۇۋالدى ـ دە، قورچاق ئويۇنلىرىدىكى بۆرە رولىنى ئالغان ئارتىس بۆرە تېرىسىنى سېلىپ تاشلىغاندەك، ئىلمىي سۆپىتىنى چۆرۈپ تاشلاپ ئىلگىرى ـ كېيىن رەسۋالاشتى، ئۇ چوڭچىلىقنى بەستىگە ياراشمىغان چاپاندەك يارىشىمسىز قىلىپ كىيىۋالغان باقەم شائىرنى ئانا ـ مانىسىنى قويماي، قىيقىتىپ تازا تىللىۋىدى، شېپالىق دورا ئۈنۈمىنى دەررۇ كۆرسەتكەندەك باقەم شىپىدە ئەسلىي ھالىتىگە كەلدى ھەمدە ئۇستازى «رەسۋائىي»غا يېڭىباشتىن خۇشامەت قىلىپ، ئاغزىدىن كىرىپ، بۇرنىدىن چىقىشقا باشلىدى ھەمدە ئىككىنچىلەپ ئۇ بار جايدا چوڭچىلىق قىلىشقا پېتىنالمايدىغان بولدى.

ھايات ئىنسانلارنى ھەر خىل ئىمتىھانلار ئارقىلىق سىناپ، مۇكبىر كويلارغا سېلىشقا ماھىر. نۆۋىتى كەلگەندە تالانتىنى «بۇغداي شەربىتى»گە تېگىشىۋەتكەن «رەسۋائىي» تەخەللۇسلۇق پاچاقلا ئامراق ھېلىقى شائىرمۇ، «شائىرلار ساتىراشخانىسى»نىڭ باشقا ئىشتىراكچىلىرىمۇ باقەم شائىرنىڭ مەجەزىدىكى يايلاق ھاۋاسىدەك تېز ـ تېز ئالمىشىۋاتقان يېڭىلىق ۋە ئۆزگىرىشلەرگە قاراپ ھەيران قېلىشتى. باقەم يوق سورۇنلاردا، بۇ توغرىدا «بۇقىنى تۇغدۇرۇۋەتكۈدەك» ئاچچىق ئىبارىلەر بىلەن تەھلىلمۇ يۈرگۈزۈشتى. لېكىن، قەھرىمانىمىز باقەم بولسا مەزكۇر غەيۋەت ۋە تەھلىللەردىن بىخەۋەر، بىر پاي كارى يوق ھالەتتە

بىلگىنىنى قىلىپ يۈرمەكتە ئىدى... گەپنى ئاۋۇتماستىن بىر قاراپ باقايلىچۇ، باقەم شائىر بۇ كۈنلەردە يەنە نېمە سەرگۈزەشتىلەرنى باشتىن كەچۈرۈۋاتىدىكىن!

ئېيتماقچى، باقەم «شائىرلار ئىدارىسى»گە كەلگەندىن كېيىن، ئۇنىڭ شۆھرەتپەرەسلىك مىجەزىنىڭ ئاز ـ تولا «چېيى قانغان» ۋە بىرمۇنچە ئارزۇلىرى ئەمەلگە ئاشقان بولغاچقا، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇ ھاياتنىڭ باشقىمۇ تەرەپلىرىگە نەزەر سېلىشقا باشلىغانىدى. بۇ كۈنلەردە باقەم سىرتتا ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرىغا غادىيىپ يۈرگىنىنىڭ ئەكسىچە، دىرېكتورغا تۆۋەنچىلىك بىلەن ھىجىيىپ يۈردى، ئۆزىدىن خىجىلا ياش باشلىقىنى ھەر كۆرگىنىدە، ئۇ چىرايلىق گەپنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ، ئەركىلىگەندەك «دىرېكتور!» دەپ چاقىرىپ قويىاتتى ۋە شۇ قىلىقى بىلەن رەھبىرىدىن كۈلۈمسىرەش ئىنئامى ئالاتتى.

ــ شىركىتىمىزگە بىر مۇئاۋىن دىرېكتور كېرەك، يولداش باقى،ــ دېدى بىر كۈنى دىرېكتور باقەمنى ئالدىغا چاقىرىپ،ــ مەنچە بولسا، سىز تازا بولاتتىڭىز، ھە... سوددا تىل مەسىلىسىمۇ مۇھىم، ھە، يەنە چەت ئەلگە چىقىپ تىجارەت قىلغاندا... تىرىشىڭ، ماقۇلمۇ؟

ياغنىڭ ھىدىنى ئېلىپ قالغان مۇشۇكتەك باقەمنىڭ كۆزلىرى ئاجايىپ چاقناپ كەتتى. يۆلەنچۈكى ئېگىز ئايلانما ئورۇندۇقتا بىمالال پىرقىراپ ئولتۇرغان دىرېكتورغا ئىلتىجالىق باقتى، كۈلۈمسىرىدى، يىغلامسىراشقا ئوخشىشىپ قالدى. روشەنكى، دىرېكتور ئۇنى دەيدىگە سېلىۋاتاتتى، مۇئاۋىن دىرېكتورلۇق ـ ھە! بازاردىكى پىرقىرايدىغان قارا خۇرۇم ئورۇندۇقلار ئاڭغىچە سېتىلىپ تۈگەپ كەتمەس ـ ھە!

ــ تىرىشىڭ! ــ دېدى يەنە دىرېكتور كۆزلىرىنى ئالدىدا مەستخۇشلىنىپ ئولتۇرغان باقەمگە قاداپ ۋە پارىڭنى داۋام ئەتتى، ــ شىركىتىمىزنىڭ مەنپەئەتىگە پايدىلىق بىر قاتار... ھە، بىرنەچچە... ھىم، بىرەر چوڭراق ئىش قىلىشىڭىز كېرەك، يولداش باقى، مۇشۇنچىۋالا قابىلىيىتىڭىز بىلەن زاپخوزلۇق قىلىپلا ئۆتۈپ كەتسىڭىز بولماس، سىزنى مەقسەتلىك ئەكەلگەنمەن بۇ يەرگە!

باقەم تېڭىرقاپ، كۆزلىرىنى تورۇسقا تىكتى، روشەنكى، ئۇ يەردە، تورۇستا «مۇئاۋىن»لىق سان گۆش يېپقا چىگىلىپ ئېسىلغان، ئېگىز قىلىپ ئېسىپ قويۇلغانىدى.

ــ يولىيورۇق بېرىڭ، يول كۆرسىتىڭ، دىرېكتور! ــ دەپ گىڭىلدىدى باقەم يۇرىكى ئاغزىغا تىقىلغىنىچە، ــ تىرىشىمەن، بۇيرۇقىڭىزنى بەجا كەلتۈرىمەن!

باقەم سۆزلەۋېتىپ يەنە تورۇسقا قاراپ قويدى، ئۇ يەردە ھېچنېمە كۆرۈنمەيتتى.

رەھبەرنىڭ «ھاڭ ــ تاڭ قالمىز» شىركىتىنى چۆرگۈلىتىدىغان يەنمۇ مۇھىم ئىشلىرى سامانىنىڭ نەرخىدە كۆپ بولغاچقا، باقەم بىلەن ئەزمىسىنى داۋاملىق ئېزىپ ئولتۇرالمىدى، پەقەت «تىجارەتچىلەرگە خاس» نەزىرى بىلەن، باقەمنىڭ پايدىلىنىشى ئۈچۈن شۇنداق بىر بۇردىسى بار تەكلىپنى بەردىكى، باقەم شائىر بۇنى دەررۇ چۈشىنىپ، «ئىچىۋالدى»، شائىرلىق ھېسسىياتى شۇ ھامان ۋاللىدە چاقناپ، ئۆرلەپ كەتتى. ھەتتا شۇ ئان ئىختىيارسىز ھالدا ئىچىدە «ئاپىرىن دىرېكتورۇم، ئوت ئالدىغۇ تىراكتورۇم» دېگەن توق قاپىيەلىك بىر مەسنەۋىنى توقۇپمۇۋەتتى.

شۇ كۈندىن باشلاپ باقەمنىڭ كۈنلىرى باشقىچە بىر ھەلەكچىلىكتە، كاتتا بىر پىلاننىڭ تولغىنىشىدا ئۆتۈشكە باشلىدى. ئۇخلىغاندىمۇ ئەمدى ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ھېلىقى «ئاسقۇدىكى گۆش» كۆرۈنۈپلا تۇراتتى، كۆرۈنۈۋېرەتتى.

نېمىلا دېگەنبىلەن باقەمنىڭ بىر ئالاھىدە تەرىپى، ئۆزىگە مەنپەئەتى بار ئىشلاردا كاللىسىنى قاپىيە توقۇغاندىنمۇ بەكرەك ئىشلىتىشنى بىلەتتى. ئۇ دىرېكتورنىڭ ئالدىدىن يېنىپ چىققاندا، باشقىچىلا بىر ئىنسانغا ئايلانغاندى. پۈتۈن بەدىنى كۈچلۈك ھاراق ئىچكەندەك قىزىپ كەتتى. راست ئەمەسمۇ، ئەمەل دېگەن قايسىبىر ھاراقتىن كەم؟ ئۇنى بىر ئىچىپ قالغانلار ئۆمۈرۋايەت مەست ـ ئەلەس يۇرىدىغان گەپ ـ دە! خۇددى ھېسام دەلدۇش ئېيتقاندەك، «ئىچسەممۇ، ئىچمىسەممۇ مەست يۇرىمەن» دېگەنگە ئوخشاش!

شۇ مەستلىك، كەيپلىك كۈنلەردە باقەم شائىر كاللىسىنى «مېڭىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ كەتكۈدەك» چىڭقىلدۇرۇپ ئىشلەتتى. تاماق يېگەن چاغلىرىدىمۇ توختىماي خىيال سۈرەتتى. «ئېيىقگۈل» دەسلىپىدە ئېرىنى باشقا ۋاقىتلاردىكىدەك قاپىيە ئىزدەپ، قوشاق توقۇۋاتامدىكىن دەپ ئويلاپ، بىرەر ـ ئىككى رەت چاقچاق قىلىپ بېقىۋىدى، كۈتۈلمىگەندە داۋۇسىنى يېدى. خېلىلا چوڭ بولۇپ قالغان بالىلىرىنىڭ «نېرى تارت، بېرى تارت»لىرىمۇ باقەمگە تېتىمىدى، ئاخىرى ئىككى بالا ئاشخانا ئۆيدىن قوغلاندى بولۇشتى.

باقەمنىڭ بولسا بۇ ئىشلاردىن پەرۋايى پەلەك ئىدى، دىرېكتورنىڭ ھېلىقى يېقىملىق تەكلىپى، مەسلىھەتىنى

تىنماي ئويلاپ، كۆڭلىدە نېرى - بېرى دوملىتىپ، ئاددىي قاپىيىلەرنى ئارانلا ئاپىرىدە قىلالايدىغان كاللىسىغا ئۆزلەشتۇرۇش ئاۋارىچىلىكىدە ئىدى.

گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە بىز ئەمدى ئوقۇرمەنلىرىمىزنى تولا تەقەززا قىلماي، «ھاك - تاك قالىمىز» شىركىتىنىڭ غوجايىنى، يەنى ياپياش تۇرۇپ كاللىسىغا ھېيلە - مىكىرلەر تولۇپ كەتكەن دىرېكتورنىڭ ئامبارچى شائىرغا نېمىدەپ يول كۆرسەتكىنىنى ئاشكارىلا دەۋېتەيلى!

— يولداش باقى، — دېگەندى دىرېكتور ئالدىغا سەل ئېگىلىپ، ھېچكىمگە بەرمىگەن ئالتۇننى باقىمگە بەرگەندەك ئەلپازدا، — سىز كېچىكمەي تۆۋەنگە چۈشۈڭ، شىركىتىمىزنى تەشۋىق قىلغاچ بىر ئايلىنىپ كېلىڭ، قانداق قىلسىڭىز، ئۆزىڭىزنى كىم دېسىڭىزمۇ مەيلى، ئىشقىلىپ شىركىتىمىز ھېسابىغا بولمىدى دېگەندە ئوتتۇز مىڭ يۈەن پۇل تېپىپ كېلىڭ... ئۇقتىڭىزمۇ، يولداش باقى؟ مەن ئىشىنىمەن، سىز قىلالايسىز، ئەنە شۇ چاغدا كىم بىرنېمە دېيەلەيدىكىن، مۇئاۋىن دىرېكتورلۇق ئورنى سىزنىڭ بولىدۇ!

دىرېكتور گېپىنى تۈگىتىپلا ئالقىنىنى ئورۇندۇقنىڭ تىرەنچۈكىگە «پاق» قىلىپ ئۇرۇۋېدى، باقىم دىڭكىدە چۆچۈپ ئالدىغا بىر ئۆمتۈلدى. ھەرھالدا ھېجىيىشنى ئۇنتۇمىدى. دىرېكتور كۆپلىگەن دىرېكتورلارغا ئوخشاش قول ئاستىدىكىلەرنىڭ كۈلۈمسىرىشى، جىلۋىسىگە ئامراق ئىدى.

كومانداردىن بۇيرۇق ئالغان سولدات جەڭگە ئاتلانمايتۇرالامدۇ؟ ئەنە شۇ گەپتىن كېيىن باقىم ھايالىشمىدى.

ئائىلىدىكى ھوقۇقنى (گۆش ـ كۆكتاتقا خىراجەت بېرىش، تاماق ئېتىلىش ئالدىدا قازان بېشىنى نازارەت قىلىش، نەرسە ـ كېرەك قويۇلىدىغان ئامبارنى رەتلەپ تۇرۇش دېگەندەك) ئىككىلەنمەي «ئېيىقگۈل»گە ئۆتكۈزۈپ، ئانچە ـ مۇنچە تەييارلىق قىلدى ـ دە، شۇرغان ھۇۋۇلداپ تۇرغان بىر ئەتىگەنلىكى M ناھىيەسىگە يۈرۈپ كەتتى.

ئەمەلىيەتتە شۇ تاپتا باقمىنىڭ كاللىسىدا ھېچقانداق بىر نىشان، تەييارلىق يوق ئىدى. دىرېكتورنىڭ سالغان سوسكىسىنى ئوغۇزىغا قانمىغان بوۋاقتەك نەچچە كۈنلەر تەمشىپ ـ تەمشىپ شورىغان بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ بولقا، ئامبۇر ساقلاپ، يالاڭ قاپىيە توقۇشتىن كاتتىراق ئىشقا بەۋا كەلمەيدىغان كاللىسىدا ئوتتۇز مىڭ سوم قىزىل تىزىنى ئاق يەردىن ئۇندۇرۈپ ئەكەلگۈدەك ئىقتىدارى، پەم ـ پاراسەت يوق ئىدى. ھەتتا قەيەرگە بېرىپ، ئاۋۋال قايسى تۇتقۇچقا ئېسىلىشنىمۇ بىلمەيتتى. شۇڭا، نۇرغۇنلىغان گاراڭ ئادەملەرگە ئوخشاش تەۋەككۈل دەرياسىغا قارماق تاشلىماقچى بولدى ـ دە، سەپىرىنى بىر تەرەپتىن تەدبىر ئويلىغاچ، شەھەرگە يېقىن، تاغلىق M ناھىيەسىدىن باشلىماقچى بولدى.

دۇنيادا ئەڭ خاتىرجەم خىيال قىلغىلى بولمىدىغان جاي سەپەر ئاپتوبۇسى، ۋاراڭ ـ چۇرۇڭلۇق شەھەر، تىنچىق ۋە جېدەللىك ئۆي ۋە ئۆزىگە يېڭى ئۇمىد ئاتا قىلغان شىركەتتىن ئايرىلىپ تەۋەككۈل سەپىرىگە ئاتلانغان باقمىنىڭ كۆڭلى مانا ئەمدىلىكتە بىردىنلا ئارام تېپىپ قالغاندەك بولۇپ، تەنلىرى بوشىشىپلا قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاپتوبۇس بىر سائەت ماڭغاندا ـ ماڭمايلا

شۇرغانلىق شەھەر ھاۋاسى ئارقىدا قېلىپ، تاغ ئارىسىنىڭ يەڭگىل، ئىزغىرىن شاماللىق ئوچۇق ھاۋاسى يولۇچىلارغا قۇچاق ئاچقاندەك، گۈركىرەپ شامال كىرىپ تۇرغان ئوچۇق دېرىزە رامىغا تايىنىپ ئولتۇرغان باقىم شائىرنىڭ شۇ تاپتا غۇۋزۇدە ئىلھامى كەلدى ـ دە، كاللىسىدىكى ئەندىشىلەرنى ئۇنتۇپ، ئۆمرىدە بىرىنچى قېتىم خېلىلا تەبىئىي بىر ئىلھامنىڭ بۆشۈكىگە بۆلەنگەندەك بولدى ھەمدە ھايال ئۆتمەي كاللىسىغا بىرمۇنچە مىسرالار لىپ ـ لىپ قىلىپ كېلىپ قوندى.

سالقىن شامال سەگىتتى،
يۇرىكىمنى، ئاھا!
نېمىدېگەن چىرايلىق،
تاغ ئارىسى، ياھا!
ئېچىلىپتۇ يوللاردا،
ماكانلار، ۋاھ...

خۇداغا شۈكۈر، ھېلىمۇ سەپەرچى شائىر سىمزىنىڭ يادىغا ئىملىق قاپىيىلەردىن باشقا، تۇزۇكرەكلىرى كەلمەي قالدى. «ماھ»، «چاھ»... لارغا تازا پەيزى مىسرالارنى توقۇغلى بولمىغاچقا، ئۇ توختاپ قالدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنى خېلىدىن بېرى كونا كېسەل ـــ مەزى بېزى يالليۇغى ئاۋارە قىلىۋاتاتتى. ئەمدىلىكتە باقىم بوينىنى ھە دەپ شوپۇر تەرەپكە سوزۇپ، بۇ «يول مۇئەككىلى»نىڭ كونىلىقىدىن جالداقشىپ كەتكەن مەينەت شەخسىي ئاپتوبۇسنى خىلۇەتىرەك بىر يەردە توختىتىشنى ئۈمىد قىلماقتا ئىدى.

باقەم ئۆزىگە تونۇش، بىر يىللاردىكىدىن خېلىلا تەرەققىي قىلىپ كەتكەن M ناھىيەسىدە ئوۋ ئىزدەپ ئىككى كۈن تۇرۇپ قالدى، ئىلگىرى بۇ يەردە ئۇنىڭ بىرنەچچە تونۇشلىرىمۇ بولىدىغان. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى ئەمەتجان تۇلكە دەيدىغان بىرسى ناھىيە بازىرىغا جايلاشقان يېزىنىڭ باشلىقى بولۇپ ئىشلەيتتى. باقەمنىڭ سەپىرىنى باشقا ناھىيەلەردىن باشلىماي «ھەم زىيارەت، ھەم تىجارەت»نى M ناھىيەسىدىن باشلىشىدىمۇ قىسمەن ئاشۇ تۇلكىۋايغا ئۇقاق تارتقانلىقى سەۋەب بولغانىدى. يېزىلىق ھۆكۈمەتكە بېرىپ باقەمنىڭ ئالغان جاۋابى شۇ بولدىكى، ئەمەتجان تۇلكە ئۆزىنىڭ ئىش ئەپلەشتۈرۈش ماھارىتىگە تايىنىپ ئاللىقاچان ئۇرۇمچىگە يۆتكىلىپ كەتكەنىدى.

— سىز ئا شاڭجاڭنى قانداق تونۇيتىڭىز؟— دەپ سورىدى يېزىلىق ھۆكۈمەتتىكى خەلق ئىشلىرى كادىرى، يايپاڭ يۈزلۈك، ئەلەسرەك كىشى يەنە بىر كۆزىنىمۇ قىسىپ. باقەمگە تۇزۇكرەك تونۇش ئادەم يوق بۇ ناھىيەدە ھازىر شۇ ئادەملا مۇلايىم كۆلۈمسىرەپ ھەمسۆھبەت بولۇۋاتاتتى. شۇڭا، باقەمنىڭمۇ تۇرۇپلا ئۇنىڭغا دىل كۈيىنى تۆككۈسى كەلدى. كىم بىلىدۇ، ئىشتىن چۈشۈش ۋاقتىدا ئەلەسۋاي ئۆزىنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ قالامدۇ تېخى، قوندۇرۇپ قالسىمۇ ئەجەب ئەمەس! شىركەتتىن ئايرىلار چاغدا دىرېكتور باقەمگە خىراجەت كەمچىللىكى توغرىسىدا بېشارەت بېرىپ، ئامال بار چىقىمنى تېجەش ھەققىدىمۇ دەرس ئۆتۈپ ئۇلگۈرگەنىدى.

— ئا شاڭجاڭ بۇرادىرىمىز بىلەن،— دېدى باقەم خەلق ئىشلىرى كادىرى جانابلىرىغا گىدىيىپكىنە

قارىغىنىچە، ــ بىز ھېلىقى «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى»دا «قىزىل ئاۋانگارتلار» دېگەن ئىسيانچىلار ئەترىتىدە بىللە ئىنقىلاب قىلغانمىز، ئۇياق بىزنىڭ ئەترىتىدە باشلىقمىز ئىدى، ھە، مەن... ــ شۇنداق قىلىپ باقەم ئۆزىنىڭ تاشيول ئاسراش ئىدارىسىدە ئىشلەشتىن ئىلگىرىكى شەرەپلىك تارىخى ۋە كەچۈرمىشلىرىنى ئوتتۇز نەچچە يىلدىن كېيىن، تاغ ئارىسىغا جايلاشقان ناھىيە بازىرىنىڭ خىلۋەت، كۆرۈمسىز بىر ئىشخانىسىدا سادىغىنا تارانچى كادىرغا كۆپتۈرۈپ سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى، شۇ تاپتا ئاغزىدىن چىقىۋاتقان گەپلەرنىڭ تولىسىنى ئۇ ئۆزىمۇ ئۇقمايتتى. ياق، ئۇقمايتتى دېگەندىن كۆرە ئاڭقىرالمايتتى دېگەن تۈزۈك. يالغان گەپلەر ئۇنىڭ سەل كەمتۈكرەك ئاغزىدىن، ھەرىلەر ئۇۋۇسىدىن چىققاندەك ئۇزۇلمەي چىقاتتى. ئەينى چاغدا ئۇ دازىباۋشۇناس دەپ نام ئالغان ئەمەتجان تۇلكىنىڭ، يەنى ئاتالمىش قىزىل ئاۋانگارتلار ئەترىتىنىڭ باشلىقىنىڭ ئارقىسىدىن ھەر كۈنى شىلىم چېلىكى ۋە كۆتمەك سۈپۈرگىنى كۆتۈرۈپ ماڭىدىغانلىقىنى، گاھىدا ئاغزى ــ بۇرۇنلىرىمۇ شىلىم بولۇپ كېتىدىغانلىقىنى ھېلىقى ساددا كادىرغا ئېيتمىدى، ئەكسىچە ئۆزىنى مۇئاۋىن ئەترەت باشلىقى قىلىپ كۆرسەتتى. باقەمنىڭ ھەربىر سۆزىگە ئىخلاسمەنلىك تەلەپپۇز بىلەن «ئاڭقارا» دەپ ئولتۇرغان ساددا كادىرنىڭ ھەقىقەتەن بۇ شەھەرلىك مۇئاۋىن دىرېكتورغا (باقى ئۆزىنى شۇنداق دەپ تونۇشتۇرغاندى، دىرېكتورنىڭ ئۇنىڭغا شۇنداق دەۋېرىش ھوقۇقىنى بەرگەنلىكىنى بىز بىلمىمىز) بارغانسېرى ھۆرمەت، ئىخلاسى قاش دەرياسىنىڭ ئەتىيازدىكى كەلكۈن

سۈيىدەك تاشقىنلاپ، ئۆرلەۋەردى. ئاخىرىدا باقەم چاك تەكلىپ بىلەن ئەلەس خادىمنىڭ ناھىيە بازىرىدىكى نۇرغۇن قورۇلارغا ئوخشاش مال ـ ۋارانلىق، قالايمىقان ۋە خىلىلا بايىشات قورۇسىغا ئەزىز مېھمان سۈپىتىدە كىرىپ كەلدى.

مېھماندوست ئۆيۈ ئىگىسى باقەم شائىرنى قولىدىن كەلگەنلىك ھەممىسىنى قىلىپ، مول ۋە تاتلىق غىزالار، يامغۇردەك تەكەللۇپلار بىلەن كۈتۈۋالدى. كەچتە ساھىبخانا يېقىن ئىككى قوشنىسىنى ۋە نېرىقى مەھەللىدىكى باجىسىنى چاقىرىپ قويۇۋىدى، قوشنىلارنىڭ ھۆرمىتىدىنمۇ ياكى باجىسىنىڭ خىسلىتىدىنمۇ، بايىتىن بېرى ئانچە قاپىقى ئېچىلماي يۈرگەن ئايال ساھىبخانا تاپقان ـ تەرگىنىنى يۈگۈرۈپ يۈرۈپ تۆكۈپلىۋەتتى. پەيتى كەلگەندە، بىز مۇشۇ يەردىن قىزىق بىر پاراڭغا كىچىككىنە يوچۇق ئاچايلى... مۇئەللىپنىڭ بىر شەيران ئاغىنىسى بولىدىغان، بىر يىللىرى شۇ تەخسىر ھاراقنى تازىمۇ كۆپ ئىچىپ، ھەتتا كۈن ئاتلاتماي ئىچىپ، بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئادەم ئىسمىنى ئاڭلىسا خىلىلا چۆچۈگۈدەك بىر كىسەلگە دۇچار بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئىشتىن ئەرۋاھى ئۇركۈگەن ئايالى ئاغىنىمىزنى قاتتىق باشقۇرۇپ ئۇنى ھاراقتىن ئۈزۈل ـ كېسىل چەكلەپتۇ. راست، ھاراق دېگەن شەيتانىنى مۇنداق نەرخىنى سورىماستىن سۈمۈرۈۋەرسە ۋە شۇ تۇپەيلى جاندىن بالدۇرلا جۇدا بولسا، ئۆيدىكى ئۇششاق بالىلارنى كىم باقىدۇ؟... «توغرا گەپكە شۈك تۇر» دېگەندەك، ئاغىنىمىزمۇ بىر مەزگىل «جاپاغا چىداپ» ئىچىملىكتىن نېرى يۈرگەن، جىددىي

داۋالىنىش نەتىجىسىدە كېسىلىمۇ خېلىلا ياخشىلانغان گەپ. لېكىن، كۈنلەر ئۆتۈپ، بىر كۈنلىرى ئۇنىڭ ھاراق ھەۋىسى يەنە قوزغىلىپتۇ. تالادا ئىچەي دېسە، ئۆيگە مەست كەلسە جېدەل چىقىدۇ، باشقا باھانە بولسا يوق، قانداق قىلىش كېرەك؟ ئويلا ـ ئويلا ئۇ بىر ئامال تېپىپتۇ. ئاغىنىمىزنىڭ چوڭ ـ كىچىك بولۇپ تۆت باجىسى بار ئىدى. بىر كۈنى چاي ئۈستىدە ئۇ ئەپلەپ تۇرۇپ پاراڭنى شۇ تەرەپتىن ئېچىپتۇ.

ــ ئاپىسى، ھەدە ـ سىڭىللىرىڭ بىلەن ھۆرۈ ـ پۆرۈ دېيىشىپ قالمىغانسەن؟

ــ نېمە دەيسىزۇي، ساراڭمۇ مەن، ھە، نېمە ئىش بولدى؟ ــ ئايالى چەكچىيىپ ئېرىنىڭ ئاغزىغا قارايتۇ.

ــ يا ئەمدى دەيمىنا، باجىلارمۇ كەلمەس بولۇپ كەتتى، سېغىنىپ قالدىكەنچۇ ئادەم.

ئايالنىڭ كۆڭلى ژىللىدە ئېرىپتۇ.

ــ راست دەيسىز؟ مېھمان كەلمىگەن ئۆي ئۆيمۇ، چاقىرىپ قويۇڭ ئەمسە ئۇلارنى!

ئاغىنىمىزنىڭ كۈتۈپ تۇرغىنىمۇ شۇ ئىكەن، ھەپتە ئاخىرى كەچتە ياش قۇرامى بىر ـ بىردىن خېلى پەرقلىنىدىغان تۆت باجا ئاغىنىمىزنىڭ ئۆيىگە يىغىلىپتۇ. ساھىبخانا ئايالنىڭ پايپاسلىشىنى دېمەيلا قويۇڭ.

ــ ئابدۇرېھىم ئۇكا، سىڭىل تاماق، قورۇمىلارنى بەك جىق قىلىۋېتىپتۇ، دەپ قويۇڭ، يەنە ئاۋارە بولۇۋەرمىسۇن، ــ سۆزلەتلىك چوڭ باجا بىرچاغدا مەنىلىك كۈلۈمسىرەپ ئاغىنىمىزگە مۇراجىئەت قىپتۇ. ياشقا كىچىكرەك ئاۋۇ ئىككى باجا جايىدا ئولتۇرالماي

هېلى ئۇياقتا، هېلى بۇياقتا قارىغۇدەك. شەيران ئاغىنىمىز بولسا شۇنچە قورۇمىلار كىرسىمۇ، قويۇپ ئىشكاپنىڭ ئاغزىنى ئاچماي، خۇپسەنلىككە سېلىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ.

بىرچاغدا ئاخىرى ئۇنىڭ كۇتكەن ئىشى يۈز بېرىپتۇ.

ــ ھەي ئابدۇرېھىم، بۇياقتا چىقىڭە، ــ دەپتۇ ئاغىنەمنىڭ ئايالى ئىشىك تۇۋىدە تۇرۇۋېلىپ ئېرىنى ئىملاپ، ئاغىنىمىز خۇپسەن چىراي، ئەسىنگىنىچە زالغا چىقىپتۇ.

ــ نېمە ئىش ئانىسى؟

ــ ھەي، سىز قانداق ئادەم، باجىلىرىڭىزغا بىرەر نېمە قۇيمامسىز؟

ــ نېمىنۇي؟ سىنچاينى لىقلاپ تۇرۇۋاتمەنغۇ!

ــ ئوھۇش، ھاراق دەيمەن، ھاراق! نېمانداق چەكچىيىپ قاراۋېرىدۇي مۇنۇ، ئۇ نېمىنى قۇيۇپ بەرمەسىڭىزچۇ، ئەر خەق دېگەنگە بەتتە پولۇ ئېتىپ بەرسىڭىزمۇ بىكار!

ئاغىنەم تېخىمۇ خۇپسەنلىك قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ.

ــ يە ئۆزۈم ئىچمىسەم!

ــ ۋايىيەي، ئۆزىڭىز ئىچمىسىڭىزلا خەققە بەرمەمسىز ئۇ ئېشەكنىڭ سۈيدۇكىنى ــ ھە ؟! ئىچىڭ ئۆزىڭىزمۇ بىرەر ــ ئىككىنى، لايىقىدا، ئىشقىلىپ تۇغقانلار رەنجىپ قالمىسۇن، يۇگۇرۇڭ!

غوجايىندىن يول خەتنى ئالغاندىن كېيىن، يولنىڭ ئاۋۇغىنىنى كۆرۈڭ. ئاغىنىمىز باجىلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كەتكەن گەپ. باجىلارغا بايرام!

شۇنىڭدىن كېيىن ئاغىنەمنىڭ گېلى قىچىشسىلا

باجىلارنى مېھمانغا چاقىرىدىغان بولۇۋاپتۇ، ئايال غوجايىن گۈلدەك ئېچىلىپ قازان بېشى بىلەن ساراي ئۆينىڭ ئارىلىقىدا قاتناپ هارماس بوپتۇ.

ئاغىنەم گاهىدا باجىلار ئولتۇرۇشىغا مۇئەللىپنىمۇ چاقىرىپ قوياتتى. ئېچىپ بىر يەرگە بارغاندىن كېيىن كەمىنە بەش باجىنى ئىلگىرى ـ كېيىن كەلتۈرەتتىم.

ـــ ۋاھ ـ هاي، ئىناق باجىلارنى قاراڭلار، بىر يەردە يېقىن بولۇپ، خويمۇ پاراڭلىشىپ ئولتۇرالايدىكەنسىلەرە؟ شەيران ئاغىنەمنىڭ ئاغزى ئېچىلاتتى.

ـــ چىداڭ، ئاداش، باجىسى بارنىڭ تاجىسى بار!

ـــ هە، يەنىچۇ؟

ـــ داداڭ ئۆلسە ئۆلسۇن، باجام ئۆلمىسۇن، قانداق، يەنە دەيمۇ؟

ـــ دەڭ؟

ـــ باجىلىققا باج كەلمەس، قانداق مۆمىنجىنكا ـ هە؟ قەدىرلىك باجام، سىزمۇ گەپ قىلىڭە!

ـــ ئالامەت كەلتۈرۈۋاتىسىز، ئابدۇرېھىمجان!ـــ دەيتتى خىرىلداپ كۈلۈپ مۆمىنجىنكام،ـــ بۇدا هەپتە بىزنىڭكىدە قاينايلى، ئاغىنىڭىزنى ئېلىۋېلىڭ، شائىرما؟

ـــ چاتاق يوق، باجام، سۈزارى ئويىنايلى، باجامنىڭ دەرمەن، يۈگۈرۈپ قوپۇپ يەرمەن دېگەندەكچۇ!

ـــ ياشىسۇن باجىلار بايرىمى!ـــ ئېغىر كەيپ بولۇپ بولغان ياشقا ئەڭ كىچىك باجا مۇنداق چاغلاردا هۇرراغا توۋلايتتى. ۋاي كۈلكە!...

قىستۇرما پارىڭمىز سەل سوزۇلۇپ كەتتى ـ هە؟ شۇنداق قىلىپ... ئەلەسرەك كادىرنىڭ بايىاتىن ئانچە

ئېچىلماي يۈرگەن قورايدەك ئايالى سىڭلىسىنىڭ يولدىشىنى كۆرۈپ قەۋەتلا ئېچىلىپ كەتتى. نۆۋەتتىدە، ھاراقنىڭ كۈچى بىلەن بىزنىڭ سەپەرچى شائىرىمىزمۇ بارغانسېرى بەقەمدەك قىزىرىپ، سەنەمدەك ئېچىلغىلى تۇردى. بارا ـ بارا سورۇندىكى جىمى گەپ ئۇنىڭدىن ئاشمىدى. يېزىلىق ئۇلپەتلەر شەھەرلىك مېھمانىنىڭ يۈز ـ خاتىرسىنى قىلدىمۇ ياكى باقەمنىڭ تەتى ـ پەتى چاقچاقلىرى، ئەپلەشمىگەنلا يۇمۇرلىرى ۋە بىر قىسىملا شېئىر ـ قوشاقلىرى سورۇندىكىلەرگە يېڭىلىق تۇيۇلدىمۇ، ئىشقىلىپ مېھمانىنىڭ ھەممە نېمىسى ئالقىشلىنىپ تۇردى. يېرىم كېچىگە يېقىن ئاغىنىلەرنىڭ ناخشا ـ ساز تىڭشىغۇسى كېلىپ قالدى. كەنت بوغالتىرى بولمىش باجا مېھمان دۇتارنى يامان ئەمەس چالاتتى ۋە ئىلى خەلق ناخشىلىرىنى ئۆزى ئۇلۇغلىغان كالوننا بويىچە ئېيتاتتى. بولۇپمۇ ئۇنىڭ بىر خەلق ناخشىسىنىڭ قايتۇرمىسىنى يىغلىغاندەكلا ئاۋازدا «شاڭزادىخان» دەپ چۇشۇرۇشى باقەمگە ئاجايىپ قىزىق تۇيۇلۇپ كەتتى ۋە ئۇ كېيىن خېلى يىللارغىچە، پات ـ پاتلا شۇ ناخشىنى چىرقىراق ئاۋازى بىلەن غىڭشىپ قالسا، قايتۇرمىسىنى «شاڭزادىخان» دەپ ئېلىپ يۇردى.

سورۇن دېگەنىنىڭ ئۆز قائىدە، رەسمىيىتى بار، شاڭزادىخاندىن كېيىن بوغالتىرنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان مېھمانغا نۆۋەت كېلىپ، ئۇمۇ دۇتارنىڭ قورسىقىغا ئۇرۇپ چالغىنىچە تارانچى ناخشىلىرىدىن بىرنى ئېيتقان بولدى. ئۇنىڭ يېنىدا ھۆرمەتلىك باقەم شائىر ئولتۇرغانىدى. ئۇ قايسى ناخشىنى ئېيتىشنى بىلەلمەي، خېلى ئارىسالدى بولدى ۋە ئاخىر «توخۇمۇ بىلگىنىنى

چىللايدۇ» دېگەندەك، بىر يىللىرى ئۆزى ئاجايىپ شىجائەت بىلەن ئېيتىپ يۈرگەن «ئەڭ ئالىي يولىورۇق» تېكىستلىرىدىكى ناخشىلاردىن بىرسىنى چىرقىراپ تۇرۇپ ئېيتىپ كەتتى:

خىزمەت دېگەن نېمە؟
ئوڭاي نېمە؟ ھە، نېمە؟
خىزمەت دېگەن كۈرەش دېمەكتۇر.
ئوڭاي، ئۇ يەرلەردە مەسىلەھەت بار،
ئوڭاي، بار...

سورۇنداش ئۇلپەتلەر ئاساسلىق مېھمانىنىڭ ناخشىسىغا يا «ئالامەت!» دېيەلمەي ياكى «ياشاپ كېتىڭ!» دېيىشەلمەي شۇڭكىدە ئولتۇرۇشۇپ كەتتى. خېلى ئۇزاقتىن كېيىن بوغالتىرنىڭ باقەمگە جورا بولغۇسى كەلگەندەك ئىككى يېقىغا قىمدىنىپ ـ قىمدىنىپ قويدى ـ دە، كېيىن سوزۇشتۇرۇپ توۋلىدى:
ـــ شائىزادىخان!...

تۆتىنچى باب

«ماڭغان دەريا، ياتقان بوريا» دېگەندەك، باقەمنىڭ شىركەتتىن چىققىنىغا ھەش - پەش دېگۈچە ئون كۈن بولۇپ قالدى. بۇ ئارىدا ئۇ M ناھىيەسىگە قوشنا ئىككى ناھىيەنمۇ قىدىرىپ ئولگۈردى. سەپەر دېگەن كۆڭۈللۈك بولىدۇ. ئىلگىرى شىركەتكە كەلسە دېرىكتورغا سۈئنئىي كۈلۈپ جاۋغايلىرى تارتىشىپ كېتىدىغان، ئۆيگە كەلسە «ئېيىقگۈل» بىلەن تىنماي غىزىلدىشىدىغان باقى ئىسلام مانا ئەمدى يول بويى ئۆزىنى قۇشتەك ئەركىن، پەيدەك يەڭگىل سېزىپ يۈردى. بىراق، بىرلا ئىش، يەنى بۇ قېتىمقى سەپەرگە چىقىشىدىكى ئاساسىي مەقسەت، دېرىكتور تاپشۇرغان ۋەزىپە كۆڭلىنىڭ بىر يېرىدە ئېغىر تاشتەك بېسىلىپ ياتاتتى. باقەمگە يول بويى بۇ مەقسەت، ۋەزىپىگە قول يەتكۈزۈشنىڭ بىرەر ئەپلىككىنە چارىسى ئايان بولماس، ئامەتنىڭ قىر، ئۇچى كۆرۈنمەس ئىدى. لېكىن، W ناھىيەسىدە قىسمەت ئۇنىڭغا تاسادىپىي ھالدا ئامەتنى ئۇچراشتۇردى.

شۇ كۈنى باقەم ئۆزىنىڭ مەزكۇر سەپىرىدىكى تۆتىنچى بېكىتى، ئاخشاملا كېلىپ چۈشكەن W ناھىيەسىنىڭ بارلىق ناھىيە بازارلىرىنىڭكىگە ئوخشاش ئادەم شالاڭ بىر كوچىسىدا شۇ تاپتا نەگە بېرىشىنى، ئىشنى نېمىدىن باشلىشىنى بىلەلمەي، خىيال ئىلكىدە كېتىۋاتاتتى. توساتتىن يېنىدىلا بىر ئاۋاز ئاڭلاندى.

ــ توختاڭا، سىز باقمجانمۇ؟

ئۆز ئىسمىنى ئاڭلاپ باقەم ئەندىككەندەك بولدى ــ يۇ، دەررۇ كۆڭلىنى يىغىپ، بېشىنى كۆتۈردى. ئۇنىڭ ئالدىدا رەتلىك كىيىنگەن، ۋاقىتسىز سەمرىگەن بىر ئادەم تۇراتتى. باقەمنىڭ كۆزلىرى ئۇ كىشىنىڭ كۆكۈچ كۆزلىرى بىلەن ئۇچراشتى ــ دە، ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى. بۇ كۆزلەرنى ئۇ مەڭگۇ ئۇنتۇيالمايتتى.

ــ سىز... سەن ھەمدەمجانما؟

ــ ۋاي ساۋاقدىشىم، تۇغقىنىم، ئېسىلىڭ ياخشىكەن جۇمۇ، مەن شۇغۇ، مەن شۇ ھەمدەم كۆك كۆزغۇ!

ئىككىيلەن بىردە سىزلىشىپ، بىردە سەنلىشىپ بىر ــ بىرىگە بىردەم قارىشىپ تۇرۇپ كەتتى ــ دە، كېيىن كوچىدىلا قۇچاقلىشىپ كەتتى. ئۆز زامانىسىدا گوگۇل[1] نىڭ قەھرىمانلىرى چىچكوف[2] بىلەن مانىلوف[3] ئەنە شۇنداق تەسىرلىك قۇچاقلاشقانىدى.

قىرىق يىلدىن ئىلگىرىكى ئىشلارنى بىز ۋاقتىنچە بۇ يەردە بايان قىلىپ ئولتۇرمايمىز. ئىككىيلەن ھەمدەمجانىنىڭ قورۇسىغا بارغۇچە بىر ــ بىرى بىلەن يېرىم قۇچاقلاشقىنىچە، يەنى ھەر ئىككىسى ئەپلىك بىر قولى بىلەن قارشى تەرەپنىڭ بېلىدىن يانچە قۇچاقلىۋېلىپ، قىزغىن، بىر ــ بىرىگە قوناق بېرىشمەي پاراڭلاشقىنىچە مېڭىشتى.

ھايات شۇنداق، بىر كۈنلىرى كېلىپ، نەدىدۇر بىر يەرلەردە، ئاتام كۆرمىگەن، ئانام كۆرمىگەن، بىر بۇلۇڭ ــ

① گوگۇل ــ شۆھرەتلىك رۇس يازغۇچىسى ن. ۋ. گوگۇل.

② چىچكوف ــ گوگۇلنىڭ «ئۆلۈك جانلار» رومانىدىكى پېرسوناژ.

③ مانىلوف ــ گوگۇلنىڭ «ئۆلۈك جانلار» رومانىدىكى پېرسوناژ.

پۇچاقتا، كۆڭلۈك يېرىم ياكى غېرىبسىنغان دەقىقىدە توساتتىن بىرەر تونۇش ئادىمىڭ بىلەن تاسادىپىيلا ئۇچرىشىپ قالسىمۇ ـ دە، خۇشاللىقتىن نېمە قىلىشىڭنى بىلەلمەي كېتىسەن، مۇبادا ئۇ كىشى يۇرتۇڭدا ئېرەنسىزلا سالاملىشىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان ياكى ئەسلا پاراڭلاشمايدىغان ئادەم بولسىمۇ، شۇ پەيتتە سەنمۇ، ئۇمۇ كونا قەدىردانلاردەك كۆرۈشۈپ كېتىسىلەر، دېمىگەن گېپىڭلار قالمايدۇ، گېپىڭلار ھەتتا بىر يەردىن چىقىدۇ. تولا ھاللاردا شۇنداق بولىدۇ. ئىنسان پىسخىكىسى ئەنە شۇنداق.

قىرىق يىلدىن كېيىن تۇيۇقسىز كوچىدا ئۇچرىشىپ قېلىپ بىر ـ بىرىنى تونۇۋېلىشقان، يەنە كېلىپ ھەر ئىككىسى ئۇچۇن ئۆز يۇرتى بولمىغان، بىرسى تىرىكچىلىك غېمى بىلەن يىگىرمە ئىككى يىل مۇقەددەم كېلىپ ئولتۇراقلىشىپ قالغان، يەنە بىرسى بولسا تېخى ئاخشاملا ئوۋ تىمىسقىلاپ ئۆندىرىگەندەك كېلىپ قالغان W ناھىيەسىنىڭ دەرەخلىك كوچىسىدا بىر ـ بىرىگە قىسمەتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە تاسادىپىي، تولىمۇ تاسادىپىي دوقۇرۇشۇپ قېلىشقان ۋە شۇ مىنۇتتىن تارتىپ مۇشۇ قىزىقارلىق رومانىنىڭ ئاساسلىق پېرسوناژلىرىغا ئايلانغان بۇ ئىككى شىرەم تۇغقان، كونا ساۋاقداش، ئاق كۆڭۈل، مېھماندوست ھەمدەمجانىنىڭ ئىللىق ئۆيىدە، مول نېمەتلىك داستىخان ئۈستىدە مانا ئەمدى بايىقى، كوچىدىكى ھېسسىياتلىرى تېخىچە بېسىلمىغان ھالەتتە ئەسلىمە دەرياسىغا غەرق بولۇشتى. بولۇپمۇ، ھەمدەمجان تولىمۇ ھاياجانلىق بىر ھالەتتە ئىدى. ئۇنىڭ چىرايلىق خوتۇنى گۈلزىبا ۋە ئۆزلىرى

بىلەن بىللە تۇرىدىغان قېينىسىڭلىسى گۈلزىيامۇ ھەمدەمجانىڭ خۇشاللىقىنى كۆرۈپ، ناتونۇش مېھمانلىڭ تۇيۇقسىز قەدەم تەشرىپىدىن تەڭلا خۇشال بولۇشۇپ كەتتى. باغلىق كەڭ ھويلا ۋە ياسداق ئۆيلەردە ئۇلارنىڭ شېرىن خۇش ناۋالىرى، يېقىملىق قەدەم تىۋىشلىرى ئۇزۇلمەي، قورۇ جانلىنىپ كەتتى.

رومانىمىز تېخىمۇ جىددىي بايانغا كىرىشتىن ئىلگىرى بىز ئوقۇرمەنلىرىمىزگە ھەمدەمجان توغرىسىدا ئاز - تولا مەلۇمات بەرگەچ كېتەيلى. باشتا ئېيتقىنىمىزدەك، باقىجان بىلەن ھەمدەمجان بالىلىقىدىن تارتىپ بىر سىنىپتا ئوقۇغان كونا ساۋاقداشلاردىن ئىدى، يەنە شەرەم تۇغقانمۇ كېلەتتى. باشلانغۇچ مەكتەپ ۋە تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنى بىللە ئوقۇغاندىن كېيىن، ئۇلارغا يەنمۇ داۋاملىق بىللە ئۆرلەپ ئوقۇش نېسىپ بولمىدى. 20 - ئەسىرنىڭ 60 - يىللىرىدىكى ئاشۇ ئون يىللىق «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» ئۇلارنىڭ بىرىنى «قىزىل ئاۋانگارتلار» ئەترىتىنىڭ تەنتەك چاپارمىنىگە، يەنە بىرىنى بولسا جېنى مىختەك چىڭ، پىششىق باققالغا ئايلاندۇردى. ھەمدەمجانىڭ دادىسى كونا باققال ئىدى ھەمدە ئاشۇ شەھەرنىڭ ئالما بازىرى[1] مەھەللىسىدە باققالچىلىق دۇكىنى بار ئىدى. ئاللەم ئىسىملىك بۇ باققال ئەسلىدە تۆت قىزىنىڭ ئارىسىدىكى بىر تال ئوغلى ھەمدەمنى ھەرقانچە جاپا تارتسىمۇ ئالىي مەكتەپكىچە ئوقۇتۇپ، ئۆزى يېتەلمىگەن ئارمان ۋە بەختكە ئوغلىنى

① ئالما بازىرى — غۇلجا شەھىرىدىكى كونا بىر مەھەللە، مېۋە - چېۋە بازىرى.

يەتكۈزمەكنى كۆڭلىگە پۈككەنىدى. لېكىن، ھېلىقى «ئىنقىلاب» ئۈنى ئارزۇسىغا يەتكۈزمىدى. يېرىم يولدا ئوقۇشتىن توختاپ قالغان ھەمدەمجان ئاتىسىنىڭ باققالچىلىق دۈكىنىغا قايتىپ كەلدى. بۇ چاغلاردا جاھان مالىمانلاشقانسېرى ئالما بازىرى مەھەللىسىنىڭ شۆھرىتى، ئاۋاتلىقىمۇ ئۆچۈشكە باشلىغانىدى، ھەر سەھەردە شەھەرنىڭ تۆت پۈچمىقىدىن ۋە سەھرا ـ سەھرالاردىن كېلىپ يىغىلىدىغان رەڭگارەڭ، شېرىن مېۋىلەر، ساددا، ئىنسابلىق باغۋەن، تىنىمسىز باققال، ئۈيغۇچان خېرىدارلار ئەمدىلىكتە زەيكەش چېپىلغان سازلىقنىڭ سۈيىدەك سوغۇلغانىدى. ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلى دۈكىنى تاقىلىپ قالغان ئاللەم ئاكا «ئۆلمەكنىڭ ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك جاھان خاپىچىلىقى تۈپەيلى ــ يۈرەك كېسىلىنىڭ دەستىدىن ئىش ـ ئوقەتتىنمۇ بارا ـ بارا قېلىپ قالدى. شۇ بىر قاتار سەۋەبتىن ئىلگىرىكى ئارزۇلۇق بىر تال ئوغلى ھەمدەمجان ئەمدىلىكتە سېۋەت كۆتۈرۈپ باققالچىلىق قىلىپ، ئائىلىسىنىڭ بىردىنبىر تۈۋرۈكى بولۇپ قالدى. تەلەيگە يارىشا ئۇ ناھايىتى ئەقىل ـ ھوشلۇق، دىتلىق، كۆڭلى يۇمشاق بالا بولۇپ چىقتى. ئاتا ـ ئانىسىغا بېغىر باستى، ئىش ـ ئوقىتى ئازغىنا بولسىمۇ يۈرۈشۈپ تۇردى... يىللار شۇنداق ئۆتۈۋەردى. بالىچاقىلار يىغلاپ ـ قاقشاپ ئاۋۇال جاپاكەش ئاتىنى، كېيىن كۆيۈمچان ئانىنى ئىنسانلارنىڭ ئاخىرقى قارارگاھىغا ئۇزاتتى. تۆت قىزمۇ چىراي ۋە ئەقىللىرى بىلەن مەھەللە ـ كويغا مەلۇملۇق بولغاچقا، بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۆچۈرما بولۇپ، يېقىن ئەتراپلاردا ئۇۋۇا سېلىشتى، تۆتىلا قىز قېرىندىشى ھەمدەمجانىنى ۋاي

دەيتتى. ئالدىغا ئۇچرىغان ئىش - ئوقەتنى قىلىپ، ئۇرۇلۇپ - سوقۇلۇپ چوڭ بولغان ھەمدەمجان تەقدىرنىڭ يازمىشى شۇ بولسا كېرەك، بىر كۈنلىرى كېلىپ مەھەللىداش بىر ئاغىنىسىنىڭ دالالىتى بىلەن W ناھىيەسىدىكى بىر ياغاچ زاۋۇتىدا ئىشلەش ئۈچۈن ئاتا - ئانىسى كۆرمىگەن مۇشۇ دىيارغا چىقتى. بەش يىل ياغاچ زاۋۇتىدا ئىشلىدى، زاۋۇت تاقالغاندىن كېيىن باشقا يەردە ئىشلىدى. ئۇنىڭ بۇ ھاۋاسى ساپ، توقچىلىق پۇراپ تۇرىدىغان تاغلىق ناھىيەگە مېھرى چۈشۈپ قالغانىدى. كېيىنچە بولسا چىرايلىققىنا قىز گۈلزىبا پەيدا بولدى... بايانىمىزنىڭ ئاخىرىنى ئەقىللىك ئوقۇرمەنلىرىمىز پەرەز قىلىپ بولغان بولسا كېرەك!

گۈلزىبا بىلەن ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ، W ناھىيەسىنىڭ مەركىزىي كوچىلىرىنىڭ بىرىدە كېلىشتۇرۇپ قورۇ - جاي سالغاندىن كېيىن ھەمدەمجان سېپى ئۆزىدىن مۇشۇ يەرلىك بولۇپ كەتتى. بالىلىق چېغىدىن تارتىپ ئۆزىگە ھەمراھ بولغان چېچەنلىكى، ئاق كۆڭۈللۈكى ئۇنىڭ پۈتۈنى ھەم دوستىنى ئاۋۇتتى. ئىككى يىل ئىلگىرى ئۇ ئەۋزەل سىياسەتنىڭ تۈرتكىسىدىن مەدەتلىنىپ ئۆزى ئۇزاقتىن بېرى چامىلاپ كېلىۋاتقان، W ناھىيەسىنىڭ ئەملىي ئەھۋالىغا ماس كېلىدىغان بىر ئىشنى تەۋرەتتى، يەنى مۇسەللەس زاۋۇتى قۇردى. مەبلىغى يەتمىۋىدى يەرلىك ھۆكۈمەت ئۇنىڭ غەيرىتىنى قوللاپ تۆۋەن ئۆسۈملۈك قەرزمۇ بەردى. ئەللىك نەچچە ئادەم ئەمدى ھەمدەمجاننى «زاۋۇت باشلىقى» دەپ چاقىرىدىغان بولۇپ قالغانىدى.

مېھمىنىمىزغا ئۇچراپ قالغان كۈنى ھەمدەمجان

زاۋۇتنىڭ يېڭى ئىشلەنگەن، ئامبارىدا تۇرۇپ قالغان مەھسۇلاتنى تېزرەك قولدىن چىقىرىۋېتىش كويىدا بىرنەچچە تاللا بازار غوجايىنلىرى بىلەن كۆرۈشۈش ئۈچۈن كېتىۋاتاتتى. بالىلىقتىكى ساۋاقدىشىنى چۈش كۆرگەندەكلا بىر سىياقتا ئۈچرىتىپ قېلىش، ئۇنىڭ ئەسلىي مەقسىتىنى ئۇنتۇلدۇرۇۋەتتى. مىجەزىگە يارىشا، ھەمدەمجان ئاسان ھاياجانلىناتتى. پىشقان تىجارەتچى بولۇپ يېتىشكەندىن كېيىنمۇ ئۇنىڭ بۇ مىجەزى ئۆزگەرمىدى. شۇنىڭغا قارىغاندا ئىنسان تەبىئىتى ھەممىلا چاغدا ھاياتنىڭ ئىسسىق ـ سوغۇقلىرى تۇپەيلىدىن ئۆزگىرىۋەرمىسە كېرەك.

بىز قەھرىمانىمىز باقەم شائىرنى خېلى ئۇزاق ئۇنتۇپ قالدۇققۇ دەيمەن؟ بىراق، شۇ تاپتا ئۇ بىزنىڭ بۇ سەۋەنلىكىمىزدىن قىلچىمۇ رەنجىمەستىن، ھەمدەمجاننىڭ ئايالى ۋە قېينىسىڭلىسى قول ـ قولچە راسلىغان مول نازۇنېمەتلىك داستىخاندا، ئوتقاشتەك گىلەم ئۈستىگە قويۇلۇپ، رەڭدار كەشتىلىك داستىخان يېپىلغان دۈگىلەك شىرەنىڭ قاق تۆرىدە سەپەر مۇساپىرچىلىقلىرىنى تامامەن يادىدىن چىقىرىپ قاڭقىيىپ ئولتۇراتتى. شىرەدىن ھېلىدىن ـ ھېلىغا ئورۇن ئېلىۋاتقان يېمەكلىكلەر ئۇنىڭ ئىشتىھاسىنى تىنماي غىدىقلىسا، كۈمۈش پەتنۇستا شۇ نېمەتلەرنى پات ـ پاتلا سارايغا ئەكىرىپ تۇرۇۋاتقان، بەك چىرايلىق دەپ كەتكىلى بولمىسىمۇ ئەزايى ـ بەدىنىدىن ياشلىق جىلۋىسى بەرق ئۇرۇپ تۇرغان گۈلزىيانىڭ سىياقى كۆڭلىدە ھېلىتىنلا بىر يوشۇرۇن تۇيغۇنى قوزغاشقا باشلىغانىدى، ھەدىسىغۇ تېخىمۇ شۇنداق!

ــ بەك خۇشال بولدۇم!ــ ھەمدەمجان ئاق كۆڭۈللۈك چىقىپ تۇرغان خۇشكۈلۈم كۆكۈچ كۆزلىرىنى مېھمىنى باقەمگە تىككىنىچە باياتىن نەچچە قېتىم ئېيتقان گېپىنى يەنە تەكرارلىدى. ئۇنىڭ قولىدا بىر شېشە قىزغۇچ مۇسەللەس تاۋلىنىپ تۇراتتى. باياتىن بېرى داستىخاندا كەم نەرسە پەقەت شۇلا ئىدى. شېشىنى كۆرۈپ باقەم شائىرنىڭ كۆزلىرىمۇ چاقناپ كەتتى. شۇ تاپتا ئۇ دەل شۇنى خالاپ تۇراتتى.

ــ تېتىپ باقامسىز، ئاداش، ئۆزىمىزنىڭ مەھسۇلاتى، باش بۇرنى دەڭە! بىز سىزلىشۈپرەيلىلا ـ ھەا!ــ ھەمدەمجان ئىلتىپاتلىق ئاھاڭدا مېھمىنىغا خىتاب قىلدى،ــ مەن ئۆزۈمغۇ بۇنى ئۆزىمىز ئىشلىگەن بىلەن ئانچە ئىچىپ كەتمەيمەن!

ــ مەنمۇ شۇ،ــ دېدى باقەم ئۇلاپلا، ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ گېپىنى قىپقىزىل يالغان ئىدى. «شائىرلار ساتىراشخانىسى»دىكى مەستلىكلىرى، توخۇ قورۇمخانىسىدىكى شاتراقلىقلىرى بۇنىڭ دەللىلى ئىدى.

ھاراق قەلبىلەرنىڭ ئاچقۇچى دېگەن گەپنى يا مەستلەر، يا شائىرلار ئېيتقان، ئىككىلا تەخمىن باقەمنىڭ مىجەزىگە باب كېلەتتى. يېرىم سائەتتىن كېيىن باقەم ياسداق مېھمانسارايدا سۆزمەنلىكىنى باشلىدى. ھەمدەمجان بىر خىللا كۈلۈمسىرەپ ئولتۇرۇپ، باقەمنىڭ ئالدىدا زادىلا توختاپ قالمايدىغان پىيالىنى پات ـ پاتلا تولدۇرغىنىچە نەچچە ئون يىل كۆرۈشمىگەن، بىرچاغلاردا سىنىپنىڭ قاسا ـ ۋاساسى سانىلىدىغان، رېزىنكە بەللىك شارابار ئىشتىنىنىڭ ئىچىگە قۇشقاچ سولاپ كېلىپ، تەنەپپۇس ئارىلىقلىرىدا

قىزلارنى قورقۇتۇپ ئويناۋاتقان بۇ ساۋاقداشنىڭ گەپلىرىگە خىرىلداپ كۈلگىنىچە راھەتلىنىپ ئولتۇراتتى.

بىر شېشە تۇگەپ، ئىككىنچىسى باشلانغاندا باقەم گەپنى شېئىرغا يۆتكىدى. ئۇ ساھىبخانىغا ئىككى پىيالە مۇسەللەس قۇيدۇرۇپ، ئىككى قولىدا تەڭ كۆتۈرگىنىچە سەل دەلدەڭشىپ جايىدىن تۇردى ـ دە، ھەمدەمجانغا قاراپ ھېلىلا كۆڭلىدە تىزىۋالغان شېئىرنى ئوقۇدى:

كۆرۈشمەيتۇق ئۇزاقتىن،
مانا ئەمدى كۆرۈشتۇق.
ئاتام ـ ئانام كۆرمىگەن،
يەردە ئۇلىيەت بولۇشتۇق.
ئۆتكەن ئىشلارنى ئەسلەپ،
تازا خۇشال بولۇشتۇق...

ـ ياشاڭ، ئاداش، شائىر بولۇپ كېتىپسىز ـ ھە، ـ ھەمدەمجان خۇشال بولۇپ كەتتى، ـ راستىنلا، مەكتەپتىمۇ شۇنداقتىڭىز، «پارتا»غا «قارتا»نى، «دوسكا»غا «كاسكا»نى قوشۇپلا ئولتۇراتتىڭىز، ھېلىقى ئابلىمىت كاسكا ئاغزىنى بۇزۇپلا تىللاپ كېتەتتى...

ھەمدەمجان ھاياجانلىنىپ بالىلىقتىكى خاتىرىلەرنى بىر باشتىن چۈۋۈدى ۋە باقەم تۇتقان مۇسەللەسنى ئىككىگە بۆلۈپ ئىچتى. گەپتىن گەپ ئېچىپ، ئىككى ئاغىنە تاڭ مەھەلگىچە ئەسلىمىلەر قاينىمىغا چۆمۈپ، سىردىشىپ ئولتۇردى. باقەم شائىر بۇ ئاخشام ئىچكەنسېرى ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ، دۇنيانى ئۇنتۇپلا

كەتتى. لېكىن، بىرنەرسە ئۇنىڭ خىيالىدا توغرا ياغاچتەك تۇرۇۋېلىۋالغاندى، شۇ سەۋەب بىلەن ئۇ قىستىمغان ھاجىتىنى باھانداپ ھويلىغا نەچچە قېتىم چىقىپ كەلدى. بىراق، ھويلىدىكى ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ دېرىزىلىرى قاراڭغۇ ئىدى.

بۇ ھەقتە بىر شائىر مۇنداق بىر ھەزىل يازغانكەن:

بۇ مېنىڭ ئەخمەقلىقىمدىن،
يار باقمايدۇ ماڭا.
مىسلىسىز پاخپاقلىقىمدىن،
يار باقمايدۇ ماڭا.
بىر قاراپ قويغانغا ئاھ دەپ،
يۈرىكىم مويناڭ سوقۇپ.
لەيلىگەن شاتراقلىقىمدىن،
يار باقمايدۇ ماڭا.

ۋاھالەنكى، باقەمنىڭ ئىسكىلاتچىلىقتىن ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ خادىملىقىغچە بولغان ھاياتىدا ئىشق ـ مۇھەببەت بابىدا پەيلىنىڭ بۇزۇلۇشى مۇشۇ بىرنېچى قېتىم ئەمەس ئىدى. بەلكىم ئايرىم ئوقۇرمەنلىرىمىز يۇقىرىقى شېئىرنى بىمەھەل، سەل بالدۇر مىسال كەلتۈرۈپ قويىدى دەپ مۇئەللىپنى ئەيىبلىشەر، بولغۇسى قىزىقچىلىقلاردىن ئالدىنئالا بېشارەت بېرىپ قويۇشمۇ كىتاب ئوقۇشقا ئەدىلەتمەن قىزىقىپ، كىرىشىپ كېلىۋاتقان نۇرغۇن بۇرادەرلىرىمىزنىڭ بۇ قىسسىنى ئاخىرىغىچە ئوقۇپ چىقىشىغا سەۋەب بولۇپ قالار.

مۇسەللەسنى ئانچە كۆپ ئىچىپ كەتمىگەن ھەمدەمجان ئەزىز مېھمىنىنى تاك يورۇي دېگەندە ھويلىدىن، ئالما دەرىخى تۇۋىدە ئۇخلاپ ياتقان يېرىدىن يېتىلەپ ياندۇرۇپ كىردى. ساھىبخانا ئۆزى كۆپ ئىچمىسىمۇ سورۇن كۆركەن، مېھماندوست، قورسىقى كەڭ يىگىت ئىدى. باقەمنىڭ تالاغا تولا چىقىشى، ئاخىرى ھويلىدىلا ئۇخلاپ قېلىشىمۇ ئۇنىڭغا تەبىئىي، ھەتتا قىزىقارلىق تۇيۇلدى. «باقەمجان مۇسەللەسنى كۆپ ئىچىۋالدى،ــ دەپ ئويلىدى ئۇ،ــ شائىر ئىكەن ئەمەسمۇ، شائىرلار ھاراقنى سۈدەك ئىچىدۇ دەپ ئاڭلىۋىدىم، راست ئىكەن ـ دە، بولمىسا شېئىرنى قانداق يازىدۇ! قىزىق، «دوسكا»غا «كاسكا»نى قاپىيە قىلىپ يۈرگەندىلا بۇ ئاغىنەمنىڭ قورسىقىدا خېلى ئۇمىچى بار ئىكەندۇق ـ دە. تېخى شائىرلار ئىدارىسىدە خىزمەت قىلىمەن دەۋاتامدۇ، ئۇنداق ـ مۇنداق شائىرلارنى ئالمايدۇ ـ دە ئۇنداق يەرگە، ياخشىراق كۈتەي، ھاجىتىم بار دېدىغۇ، ئەتە سەگىگەندە ئولتۇرۇپ گېپىنى ئاڭلاپ، قولۇمدىن كېلىشچە ياردىمىم بولسا قىلاي، ئەڭ مۇھىمى، «ئاتا كۆركەن، ئانا كۆركەن» دېگەندەك، بالىلىقتا تال چۈشىنى بىلله ئات قىلىپ مىنگەن تەڭتۈشۈم، تۇغقىنىم، ساۋاقدىشىم ئەمەسمۇ! توۋا دەيمەن، ئىككىمىزنىڭ شۇنچە يىللار ئۆتۈپ مەشھەدە كۆرۈشۈپ قالغىنىمىزنى قارىمامدىغان!...» ھەمدەمجان ئايالى ئالدىنئالا ھۇجرىغا قاتار قىلىپ سېلىپ قويغان ئورۇننىڭ بىرىدە ئوڭدىسىغا يېتىپ، قاراڭغۇدا تورۇسقا تىكىلگىنىچە ئەنە شۇلارنى ئويلايتتى. ئۇنىڭ يېنىدىكى ئورۇندا كىيىم ـ پىيىملىرى بىلەنلا ياتقان مەست ـ ئەلەس باقەم شائىر دۇنيادىن بىخەۋەر ھالدا خورەك تارتماقتا ئىدى.

ئەتىسى باقەم خورىكىنى چۈشكىچە داۋاملاشتۇردى. مېھمانلىرىنىڭ ئۇيقۇسىنى بۇزماي دېگەن ھەمدەمجان پۇتلىرىنىڭ ئۈچىدا دەسسەپ ئۆيدىن چىقىۋالدى. چېيىنى ئىچىپ، ھويلىدىكى بىرمۇنچە ئىشلارنى جاي - جايىدا قىلىپ، تۇنۇگۈن چالا قالغان ئىشنى تۈگىتىپلا كېلەي دەپ، تالاغا چىقىپ كەتتى.

پاكىزغىنا ئاشخانا ئۆيدە ھەدە - سىڭىل گۈلزىبا بىلەن گۈلزىيا چۈشلۈك غىزانىڭ تەييارلىقىنى قىلغاچ، مېھمانلىرىنىڭ پارىڭىنى قىلىشماقتا ئىدى.

— ئاكاڭ خويمۇ خۇشال بولۇپ كەتتى، — دېدى گۈلزىبا چاقچاقلىغىنا تەڭنىدە خېمىر يۇغۇرغاچ، — ئاسانمۇ، بالا ۋاقتىدىكى ساۋاقدىشى ھەم ئاغىنىسى ئىكەن، تۇغقان كېلىدىكەن تېخى! توۋا، قىرىق يىلدىن ئىلگىرىكى - ھە! ئۆمۈر دېگەنمۇ ئۆتۈۋېرىدىكەن...

— ھەمدەمكام زادى مېھماندوست، — دېدى گۈلزىيا ئاخشامقى بىر توقاي قاچا - قومۇچنى غۇچۇرلىتىپ يۇغاچ، — ئۆيگە مېھمان كەلسە ئۆپكىسىنى قېقىپلا كېتىدۇ، قىلارغا قىلىق تاپالمايلا!

سەلدىن كېيىن قىز خىيال ئارىلاش دىمىقىنى بوش قېقىپ قويۇپ، ئۆزىچە:

— ئەجەب... كۆزى يامان ئادەمغۇ، — دەپ قويدى دومسايغاندەك قىياپەتتە.

ئالتە ياشلىق بالىنىڭ ئانىسى بولۇپ قالغىنىغا قارىماي تال چۈشتەك زىلۋالىقىنى يوقاتمىغان ھەدىسى خېمىر يۇغۇرۇشتىن توختاپ بىرنېمە دېمەكچى بولدى - يۇ، كېيىن كۈلۈمسىرەپ يەنە ئىشىنى داۋام قىلىۋەردى.

بۇ چاغدا بېشى بوش تۇخۇمدەك داراڭشىپ قالغان،

چاڭقىغىنىدىن نەپسىمۇ قىسىلغان باقەم گاراڭ ھالدا، خىيال ئىلكىدە پۈشۈلدىغىنىچە ماموق تەكىيە، شايى يوتقانلارنىڭ ئۈستىدە ئېغىناپ ياتاتتى. ئاخشامقى ئىشلار كاللىسىدىن كىنو لېنتىسىدەك بىر چەتتىن لىپىلداپ ئۆتمەكتە ئىدى.

«تۇۋا، ــ دەپ ئويلايتتى ئۇ گەز باغلاپ كەتكەن كالپۇكلىرىنى تىلى بىلەن ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىپ يالىغىنىچە، ــ مۇنۇ ھەمدەم يۇمۇقنى قارا، بىرچاغلاردا كىم گەپ قىلسا شۇنىڭغا ھەجىيىپ قاراپلا تۇرىدىغان بىرنېمە ئىدى، نەلەردىن يول، نېمە ئىشلار بىلەن پۈل تېپىپ شۇنچە ھاللىنىپ كەتكەندۇ؟ قەيەرلەردىن ئاشۇنداق جانان خوتۇننى تېپىۋالغىنىنى بىر ئۆزى، بىر خۇدا بىلىدۇ دېسەڭە! تېخى خوتۇنىنىڭ بېلىقتەك سىڭلىسىنى ئۆيىدە تۇرغۇزىدىكەن دېسە، ئەتىسى ـ ئاخشىمى يالاڭ پاچاقلىرىغا مۇنداق قارىۋالسىمۇ بىرگە ھېسساب دەڭلار! كاساپەت تاق بىزدەك مۇھەببەتلىك شائىرلارغا لايىقلا بالا ئىكەندۇق. خەپ، خەپ، خوتۇن تېپىلمىغاندەك ئاشۇ تومپاي ‹ئېيىقگۇل›نى ئالدىراپ ـ تىنەپ ئېلىۋالغىنىمنى كۆرمەمدىغان! (باقەم بىرچاغلاردا ئۆزى ئايالىنىڭ كەينىدە كەربالانىڭ ئىتىدەك پايپاسلاپ يۈرگىنىنى، تۇمارچە پۇكلەنگەن مۇھەببەت خەتلىرىنى سامانداەك يازغىنىنى شۇ تاپتا ئېسىگە مۇتلەق ئالمىدى) خەپ، ئەمدى مانا باشقىدىن ياشىغىلى بولسا ـ ھە!...»

باقەم شائىر سالقىن ھۇجرا، ئېسىل ئورۇندا ھېكمىمبەگ غوجامنىڭ بالىسىدەك كېرىلىپ يېتىپ، ئەنە شۇ تەرىقىدىكى تېتىقسىز خىيالارنى ھەسەتكە تولغان كۆڭلىدە تاسقاپ چىقتى. بىر تۇرۇپ ئۆزىنىڭ W

ناھىيەسىگە كېلىشتىكى مەقسەت ـ مۇددىئاسىنىمۇ يادىغا ئالدى، پايدا دېسە ئۆيى قايدا دەيدىغان باقەم ھەرھالدا پىشىپ كەتكەن ياش دىرېكتوردىن خېلى ساۋات ئېلىپ ئولگۇرگەنىدى. ئۇنىڭ بۇ يەردە نېمىنى بىرىنچى، نېمىنى ئىككىنچى ھەل قىلىدىغان نىشان دەپ بېكىتىشىمۇ ئەمدى ئوقۇرمەنلىرىمىزگە سىر ئەمەس ئىدى.

«ئاڭلاپ تۇر، باقى ئىسلام!ـ دەپ ئۆزىگە خىتاب قىلدى باقەم سالقىن، گىرىمسەن خانىدا ئۆزى تەنھا باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ،ـ خىزمەتنىمۇ پۈتكۈزىسەن، ئىشق ـ مۇھەببەتنىمۇ ھەم. خىزمەت دېگەن ئۆز يولى بىلەن پۈتۈۋېرىدۇ، پونى قانچىلىك ئاتالساڭ شۇنچىلىك ئېتىۋېرىسەن. ئوتتۇز مىڭ يۈەن قولۇڭغا كىرسە، شىركەتتە ئوشۇقۇڭ ئالچۇ، مۇئاۋىن دىرېكتور بولغىنىڭ بولغان. ئايلانما ئورۇندۇق قالتىس جۇمۇ! (باقەم شايى يوتقانىنىڭ ئۈستىدە كاسسىنى تولغاپ يېرىم پىرقىراپ قويدى) ئەمدى، مۇھەببەت مەسىلىسىگە كەلسەك، ھەمدەم يۇمۇققا دەيدىغىنىڭ بىرلا گەپ ـ خوتۇنۇم رەھىمەتلىك بولۇپ كەتكەن! بالىلارچۇ؟ ھە، ئۇلار قېيىنئانامنىڭ يېنىدا... ئىشقىلىپ، ھەر ئىككىلا ئىشىم مۇشۇ سادىغاڭ كېتەي W ناھىيەسىدە، ئاغىنەم ھەمدەمنىڭ ئۆيىدە پۈتىدۇ. ماڭا نەگە بارسامۇ ئەمدى ھەمدەم يۇمۇقتەك ياخشى ئولجا ئۇچرىمايدۇ. يانقىن، باقەم شائىر، ھېسام ئېيتقانىدەك يەيدىغان، ئىچىدىغان يەرنى تاپتىڭ، مىدىرلىماي يانقىن!»

باقەم شائىر شائىرانە مونولوگىدىن ئۆزى بۆلەكچە خۇش بولۇپ ئادەمسىز ھوجرىدا بىر زامانلاردا چىچكوف

خۇشلۇقىدا قىلغاندەك بىرمۇنچە شاتىرما قىلىقلارنى قىلىۋەتتى. پەرقى شۇكى، چىچىكوفنىڭ ھەپىلەشكىنى تامامەن ئۆلۈك جانلار، باقەمنىڭ بولسا تىرىك جانلار ئىدى.

باقەم شۇ تۇرغىنىچە بۇ مېھرى ئىسسىق ھويلىدا بىمالال ھالدا خېلىغىچە تۇرۇپ قالدى. ھەمدەمجان سۆھبەتلەر ئارىسىدا باقەمنىڭ شۇ ئاي، شۇ كۈنلەردە تازا مودا بولۇۋاتقان مەھسۇلات ئېلانچىلىقى ئارقىلىق ئىشلىرىنى ئىلگىرىلىتىش، پايدا ۋە شۆھرىتىنى زورايتىش ھەقىدە بەرگەن تەكلىپىگە ئالايىتەنلا قىزىقىپ قالدى. نەق ـ نېسى بولۇپ بەش يۈز مىڭ يۈەنچە مەبلەغ سېلىنغان بۇ زاۋۇتنى ئىلگىرى سۈرگۈزۈپ باشقۇرۇش ئۈنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى ئىدى. ئۆزىمۇ خېلىدىن بېرى تېلېۋىزوردىكى بىرىدىن بىرى دەبدەبىلىك ئېلانلارنى كۆرۈپ، ئىچى قىزىپ يۈرەتتى. مانا ئەمدى بالىلىقتىكى ساۋاقدىشى، ھازىرقى شائىر، يەنە «مۇئاۋىن دىرېكتور» تەلىيىگە ئۆز ئايىغى بىلەن ئۈنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدى. باقەمنىڭ دېيىشىچە ئوتتۇز مىڭ سوم خەجلىسىلا مۇسەللىسىگە خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپاتىنى سېتىۋالغىلى بولىدىكەن. ھازىر تېلېۋىزوردا داڭقى ئاسمانغا چىقىۋاتقان مەھسۇلاتلارنىڭ تولىسى ئېلان ئارقىلىق تونۇلغانمىش.

«جەڭنىڭ بىرى جەڭ، توقۇزى رەڭ»، ئاداش، ـــ دېگەنىدى باقەم ھەمدەمجانغا، ـــ قېيىقىڭنى سۈنىڭ ئېقىشىغا قويۇپ بەرسەڭ ئىش تاڭ ئاتمايدۇ. رىقابەت دەۋرى بۇ! سەن تەدبىر كۆرمىسەڭ، ئۆزۈڭ دېگەن ھېلىقى رەقىبىڭ چارە ـ تەدبىر ئىشلىتىدۇ... راستىنلا، مۇسەللىسىڭنىڭ ماركىسى نېمە ئىدى؟»

«مەرۋايىت، ساپ مۇسەللىسى.»

«ھەببەللى، مەرۋايىتنىڭ چاقنايدىغان ۋاقتى ئەمدى كەلدى، بۇرادەر، سۇپەتنىمۇ چىڭ تۇت، ئابرۇينىمۇ يانداپ تىكلە، تۇغقىنىم، ئىككى قولدا چىڭ تۇتۇش دېگەن مانا شۇ!»

ئاق كۆڭۈل ھەمدەمجان باقمجانىنىڭ كۆيۈپ ـ پىشىپ بېرىۋاتقان غەمخورانە مەسلىھەتلىرىدىن بەكمۇ تەسىرلەندى. جاھاننىڭ رەپتارىنى ئۇمۇ بىلەتتى. سەۋەب قىلمىسا سېۋەتتە سۇ توختايتتىمۇ؟ نەچچە كۈن ئويلاپ ئاخىرى ئۇ باقەمنىڭ تەكلىپىگە ماقۇل دېمەكچى بولدى. مەيلىغۇ، بەش يۈز مىڭ يۇەنلىك كېمىنى ئوتتۇز مىڭ يۇەنلىك پالاق بىلەن سىلجىتسا ئەرزىيدۇ ئەمەسمۇ! ئۇنىڭسىزمۇ ھازىر مۇسەللەس زاۋۇتلىرى تولا، ئۈزۈپ چىقىپ كېتىۋاتقانلىرى بارماق بىلەن سانغۇدەكلا بولۇۋاتمامدۇ. تەۋەككۈل قىلىش كېرەك، قولنى كەسمىگۈچە قان چىقمايدۇ.

شۇ قارارغا كەلگەندىن كېيىن ھەمدەمجان ئۆزىمۇ خاتىرجەم بولدى، باقەم ساۋاقداشنىمۇ خۇشال قىلىۋەتتى. قۇۋلۇقتا خېلى پىشىپ ئۇلگۈرگەن باقەم خۇشاللىقىنى زورغا بېسىپ، ھەمدەمجانىنىڭ ئالدىدا بىرده زىيان تارتقان سودىگەرنىڭ، يەنە بىرده بولسا خالىس شەپقەتچىنىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالدى، لېكىن كۆڭلىده ناغرا ـ دۇمباق چېلىپ، سۇناي تارتماقتا ئىدى. ۋارقىرىغۇسى، ئۈيان ـ بۇيانغا چاپقۇسى كېلەتتى. ئارىلىقتا غېپىده كوچىغا چىقىپ «پۇقرالار پاراڭلىشىشخانىسى» دېگەن غەلىتىلا ۋېۋىسكا ئېسىلغان ئاممىۋى تېلېفونخانىغا كىرىپ، خۇش خەۋەرنى

دىرېكتورغا يەتكۈزۈپ، تازىمۇ كاتتا ماختاش ئالغان بولدى. ئوتتۇز مىڭ يۈەنلىك دېگەن ئۇ زامانلاردا ئاز پۇل ئەمەس ئىدى. دىرېكتور خۇشاللىقىدا باقمىگە ھېلىقى ئەمەل ۋەدىسىنى يەنە بىر قېتىم قېقىتىپ بايان قىلدى. مەلۇم كاتتا باشلىق ۋە بىر لىدىر ئاغىنىسى ئارقىلىق خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپاتنى دەرھال ئەمەلىيلەشتۈرىدىغانلىقى ھەققىدە ۋەدىمۇ بەردى، خۇش خەۋەرنى ھەمدەمجان بىلەن ھەمدەملىشىپ كۈتۈۋېرىشنى ئېيتتى. باقمۇ مەزكۇر خۇش خەۋەرنى كېچىكمەيلا، يەنە بىر قېتىملىق ئۇلپەتچىلىكتە زاۋۇت باشلىقىغا يەتكۈزدى. ئىشلارنىڭ بۇنچە تېز ئىلگىرى كېتىۋاتقانلىقىدىن خۇشاللانغان ھەمدەمجان بۇ كۈنى خېلىلا جىق ئىچىپ قويدى. ھېلىقى ئوتتۇز مىڭ يۈەنلىك يېرىمىنى ئاغزاكى توختامغا ئاساسەن قولى ئوچۇق، ساددا، مۇھىمى، گېپىدە تۇرىدىغان ھەمدەمجاندىن نەق ساناپ، ئاسانلا ئالغان باقمۇ پۇلنى ئەتىسىلا شىركەتكە سېلىۋەتتى. قالغان يېرىمىنى ھەمدەمجان خەلقئارالىق مۇكاپات قولغا تەگكەن كۈنى نەق تاپشۇرىدىغانغا لەۋزە قىلغانىدى.

بۇ كۈنلەردە باقمۇ شائىر ھەمدەم ئائىلىسىنىڭ ئەتىۋارلىق مېھمىنى ئىدى. ئېرىنىڭ نەچچە ۋاقىتتىن بېرى زاۋۇتنىڭ ئىشلىرىنى كۆڭۈلدىكىدەك يۈرگۈزەلمەي جىلە بولۇپ يۈرگىنىدىن ئىچى سىقىلىپ يۈرگەن گۈلزىبا مېھمانىنىڭ كېلىشى بىلەن ئىشلارنىڭ ئوڭۇشلۇقاتقانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ، ھەممىدىن بەكرەك خۇشال بولدى. مەززىلىك تائاملار، ئىلتىپاتلىق سۆزلەر بىلەن باقىجاننى قىزغىن كۈتتى. نۆۋەتتىدە بۇ خۇشاللىق گۈلزىياغمۇ تەسىر قىلماي قالمىدى. ئۇمۇ شېرىن

تەبەسسۇمى بىلەن باقەمگە «باقمجان ئاكا» دەپ مۇراجىئەت قىلاتتى، بىراق شۇنداق دەملەردە باقەمنىڭ ئىچ - باغرىنىڭ ئۆرتىلىپ كېتىدىغانلىقىدىن ئۇ بىخەۋەر ئىدى. ھەمدەمجانىنىڭ ئالتە ياشلىق ئوماق ئوغلىمۇ ئەمدى باقەمنى كۆرسە ئالدىغا ئىتتىك يۈگۈرۈپ كېلەتتى. چۈنكى، ئۇ مېھماندىن كۈنىگە بىر - ئىككى قېتىم بازارلىق ئېلىپ تۇراتتى.

«يولى كەلگەن يىگىتنىڭ يەڭگىسى ئالدىغا چىقار» دېگەندەك، باقەمنىڭ چېچىكى ھە دېگەندىلا چاي بولۇپ، ئانچە ھەرەج تارتمايلا چوڭ ئىشى ھەل بولۇپ قالدى. ئۆزىنىڭ پىلانى بويىچە ئېيتقاندا بىرىنچى پىلانى غەلىبىلىك ئادا بولدى. ئىككىنچى پىلانى قانداق بولىدۇ؟ تەخىرسىز ئوقۇرمەنلىرىمىز بۇ تەپسىلاتتىن كېيىنكى بابتا خەۋەر تاپىدۇ.

بەشىنچى باب

ئىنسان بالىسى تۇغۇلۇپ تاكى ئۆلگۈچە ئاجايىپ قىسمەتلەرگە دۇچ كېلىدۇ. بەزىلەر باشقىلارنىڭ غەم ـ قايغۇسىغا شېرىكلىشىپ، ئۇلارغا چىن دىلىدىن ھەمكارلىشىشتىن خۇشاللىق تاپىدۇ. يەنە بەزىلەر بولسا، باشقىلارنىڭ زىيان تارتىشىدىن ھايان ئالالىسا، خەقنىڭ كۆز يېشىدىن كۈلكە تاپالىسا ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلايدۇ. نادانلاردىن تادانلار تولا بۇگۈنكى زامانداغا گاھىدا توغرا ئىش بىلەن ھايات كەچۈرىدىغانلار ھاماقەت سانلىپمۇ قالىدۇ. كىچىكىدىن قېتىلىپ ـ سوقۇلۇپ تۇرمۇش كەچۈرگەن باقى ئىسلامنىڭ مىجەزىگىمۇ ئاجايىپ غەلىتىلىكلەر ئۆزلىشىپ قالغان بولۇپ، ئون يىللىق مالىمانچىلىق ھەربىكەتنىڭ غەلىدى ـ غەشلىرى بۇ غەلىتىلىكلەرنى بەتتەر كۈچەيتىۋەتكەنىدى. ئالدىنقى بابلار ئارقىلىق بىز باقەمنىڭ ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمايدىغان ئىشلىرىدىن ئاز ـ تولا خەۋەردار بولدۇق. ۋاھالەنكى، باقەمنىڭ ئۆزىگە بولسا بۇ قىلىقلىرى ئىنتايىن نورمال ھەربىكەت بولۇپ تۇيۇلاتتى، «كۆرگەن كۆرگەننى قىلار، كۆرمىگەن نېمىنى قىلار» دېگەندەك، نۆۋەتتىدە باقەم شائىر تېخى باشقىلارنىڭ بىر تۇرۇكلا ئىشلىرىنى غەيۋەت ۋە مازاق قامچىسى ئاستىغا ئالاتتى.

دەرىجە، ئەمەلگە ئىنتىلىش دەۋرىمىزدىكى ناھايىتى

بازارلىق مودا كىيىملىرى، نۇرغۇن ئەمەل مەستانىلىرى قاتاردا باقەمىمۇ كېچە - كۈندۈز ئەمەل سوسكىسىنى قۇرۇق شوراپ يۈرەتتى. مانا ئەمدىلىكتە ھەمدەم زاۋۇت باشلىقىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن ئەمەل ساھىبجامالى قەھرىمانىمىزغا قىيا تەبەسسۇم قىلىش ئالدىدا تۇراتتى. ۋىسال كۈنلىرىگە ئىنتىلگەن ئاشىقتەك «مۇئاۋىن دىرېكتور»لۇق ئورۇندۇقىغا تەلمۇرۇپ يۈرگەن باقەمنىڭ كۆڭلىگە مانا ئەمدى قوش ۋىسالغا تەلپۈنۇش شادلىقى نېسىپ بولۇپ قالدى.

W ناھىيەسىگە كېلىپ تۆت - بەش كۈنلەردىن كېيىن ھەمدەمجان ناھىيە بازىرىدىكى ئەل - ئاغىنىلىرىنى يىغىپ باقەمنىڭ شەرىپىگە چاي بەردى. چاي ناھىيەلىك دوراما ئېرىيالىرى شىركىتى ئاشخانىسىنىڭ باشلىقلارغا ئاتالغان بىر خاس خانىسىدا (ھازىرقى رېستورانلاردىكى ئايرىمخانا دەپ تۇرايلى) ئۆتكۈزۈلگەن بولۇپ، ناھىيەلىك دوراما ئېرىيالىرى شىركىتى ئاشخانىسىنىڭ دىرېكتورى ھەمدەمجانىنىڭ يېقىن ئاغىنىسى ئىدى. بۇگۈنكى چاي زىياپىتى شۇ تەخسىرنىڭ ساھىبخانىلىقىدا، شاپائىتىدە تولىمۇ باياشات بولدى. باقەم شائىر سورۇنىنىڭ تۆرىدە غادىيىپ ئولتۇرۇپ، قىلىقلىرى غەلىتىلا ساھىبخانىنىڭ تونۇشتۇرۇشىنى مەغرۇر ھالدا ئاڭلاپ ئولتۇردى. ھاراقنى قايتۇرماي ئىچكەنسېرى چىرايى قىزىرىپ، ئاغزى ئېچىلىپ، يەنە تېخى سورۇن ئەھلىنى بىر قوللۇق قايىل قىلىپ ئولتۇرۇۋەردى. باقەمنىڭ ئادەتتە ئولتۇرۇشلاردا ئىشلىتىدىغان بىر يۈرۈش تەكەللۇپ سۆزلىرى، چاقچاق ئىبارىلىرى، يادلىۋالغان شېئىرلىرى، ئەپسانە يۇمۇرلىرى

بار ئىدى. كۆرمىگەن ئادەملەر ئۇچۇن بۇ دەسمايىلەر تولىمۇ قىزىق يېڭىلىق ھېسابلىناتتى. بولۇپمۇ، ناھىيەدە ياشاپ ئۆتىدىغان ئادەملەر ئۇچۇن شەھەردىن كەلگەن ناخشا، چاقچاق، يۇمۇرلار ئاجايىپ سەۋىيەلىك تۇيۇلاتتى. بۇ كۇنى باقەم باغلاقتىن بوشانغان موزايدەك تاقلاپلا كەتتى، ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ، قىلمىغان قىلىقى قالمىدى. ئۇلپەتلەر ھەمدەمجانىڭ شائىر مېھمىنى چىن كۆڭۈللىرىدىن يارىتىپلا قېلىشتى.

ـ ياللا، باقىجان ئاداش، ـ دېدى ناھىيەلىك دورا ماتېريالىلىرى شىركىتى ئاشخانىسىنىڭ دېرىكتورى، ھىجاق، ياغلىما چىراي ئاسىم شىلىم باقەمنىڭ ئورۇق يەلكىسىنى سۇندۇرۇۋەتكۇدەك قىسىپ قۇچاقلاپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن شىرەدەكى جىمى تاتامنىڭ ئەبجەش پۇرىقى ئوقچۇپ تۇراتتى. باقەم بۇنىڭدىن بېشىنى سەل قىڭغايتىپ ئەپقاچتى، ـ بىزنىڭ بۇ يۇرتقا غەنىيمەتلا كېلىپ قاپسەن ئەمەسمۇ! سەن دەۋېرەيمۇ يە؟ دەۋېرەيلا! ھەمدەمجان ئاغىنىمىزمۇ ئېسىل يىگىت ئىدى، ئاغىنىسىمۇ نوچى ئىكەن! ھەي شائىرەك، سۆيۈۋالمەنغۇ سېنى! (ئاشخانا دېرىكتورىنىڭ مەست بولۇپ قالسا خەقنى چىشلەپ سۆيۈۋالىدىغان مىجەزى بار ئىدى. ئادەتتە ھەمدەمجان جىق سۆيۈلەتتى، بۇگۇن باقەمۇ قۇرۇق قالمىدى) ئەمدى بىزنىڭ يۇرتتىن كەتمىگىنە ـ ھە، خوتۇن ـ بالىلىرىڭ بارمۇ؟ بولمىسا مەشەدىنلا ئۆيلەيمەنغۇ سېنى!

ئېپى ئېچىگە كەلگەندە پۇرسەتنى قاچۇرۇۋەتمەيدىغان باقەم شائىرنىڭ يۇرىكى شۇ تاپتا جىغىلداپ كەتتى. گەپ ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەك يەردىن چىققانىدى. نەچچە كۇندىن

بىرى ئۇ گۈلزىياغا «ئۆلگۈدەك ئاشىق» بولۇپ قالغانىدى. ئەگەر بۇنى ئاشىقلىق دېگىلى بولسا! چۈنكى، باقەمنىڭ مەجەزى بۇنداق سۇپەتنى كۆتۈرەلمەيتتى. بۇنى كېيىنچە ئاستا كۆرەرمىز... شۇ تاپتا باقەم مەستلىكتىن سەگىگەندەك ئىتتىك بىر سىلكىنىپ، سۆزلىگۈچىگە مەستخۇشلۇق ئىلكىدە قارىدى، كېيىن سەل بۇرىلىپ، يېنىدا ئولتۇرغان ھەمدەمجانغىمۇ قىسىا قارىۋالدى. ئۇنىڭغا ھەمدەمجان بۇ سوئالغا قىزىقىش بىلەن دىققەت ـ نەزىرىنى بېرىۋاتقاندەك سېزىلدى. باقەم ئاشخانا دىرېكتورى سۇنغان خۇش كەتتى قەدەھنى ئىككى قوللاپ بېشىدىن ئېگىز كۆتۈرۈپ، ئەتەي يىغلامسىرىغاندەك ئاھاڭدا:

ـ يائاللا، جېنىم بۇرادىرىم، مۇشۇ سۆزىڭىز بىلەن رەھمەتلىك ئايالىمنى يادىمغا سېلىپ قويغىنىڭىزنى بىلمەيسىز ـ دە!ـ دېدى بۇرنىنى تارتىپ، مىشىلداپ.

سورۇن بىردىنلا شۇكلىشىپ قالدى. ھەممەيلەن، شۇ قاتاردا سوئالچىمۇ مېھمانغا ھېسداشلىق تۇيغۇ ـ نەزىرىدە قارىشىپ ئولتۇرانتى. نۆۋەتتىدە ھەمدەمجانمۇ راستىنلا بايىقى سوئالغا جىددىي دىققەت ـ ئېتىبارىدا قارىدى. نەچچە كۈندىن بېرى باقەم ئىككىسىنىڭ سۆھبەتلىرىدە بۇ تېما تىلغا ئېلىنمىغانىدى. شۇ تاپتا ئاق كۆڭۈل ھەمدەمجاننىڭ كۆڭلىدە ئېچىنىش تۇيغۇسى بىلەن قوشۇلۇپ، يالتىتىدە قىلىپ بىر خىل خىيال ئۇچۇپ ئۆتۈپ كەتتى. بۇنىڭ نېمە خىياللىقىنى ھازىرچە زىنھار ئولتۇرمايمىز.

تۇيۇقسىز سورۇننى باسقان بىردەملىك جىمجىتلىقنى مەست ئۇلپەتلەرنىڭ ئالىتاغىل سادالىرى بۇزدى:

ـــ رەھمەتلىكىنىڭ جايى جەننەتتە بولسۇن!
ـــ قايغۇرماڭ، ئاداش!
ـــ مۇنداق پاراڭ ئىكەن ـ دە، ھە!
ـــ ئەمدى ئۆزىمىز ئۆيلەيمىز سىزنى!
ـــ نوچى بالىلار بار...

كاززاپ باقەم خۇددى راستىنلا ئايالى ۋاپات بولغاندەك ئۇمىچىيىپ تۇرۇپ خۇش كەتتىنى ئىچتى. ئۇنىڭغا رومكىنىڭ تۇۋىدە ئويناقلاپ تۇرغان گۈلزىيانىڭ سۈرىتى بارەك كۆرۈندى... ئېيتماقچى، بىرچاغلاردا تەگ تۇۋىدە جانانلارنىڭ ھەر خىل چىراي ـ شەكىللىرى چۈشۈرۈلگەن قەدەھلەر ئىشلىنىپ كەتكەندى ۋە بۇنداق قەدەھلەردە مۇئەللىپمۇ قىزىقسىنىپ مەي ئىچىشتىن خالىي بولالمىغان.

سورۇن ئەھلىنىڭ ئەمدىكى پاراڭ تېمىسى باقەم شائىرغا W ناھىيەسى تەۋەسىدىن لايىق ئىزدەش ۋە تاللاشتىن ئىبارەت بولدى. ئۇ ئۇنى دېدى، بۇ بۇنى دېدى، بىراق باقەمگە بۇ گەپلەرنىڭ بىرى تېتىمايتتى، سەۋەبى ھېچكىم گۈلزىيانىڭ گېپىنى قىلمايۋاتاتتى، بەلكىم ئۇلار تېخى ئۇنى ئەسلىرىگىمۇ كەلتۈرۈشمىگەندۇ ياكى بىرەرى ئويلىغان بولسىمۇ ھەمدەمجاندىن ئېھتىيات قىلغاندۇر.

ھەمدەمجان بولسا، شۇ تاپتا ئۆز پىكرى، خىيالى بىلەن شۇككىدە ئولتۇراتتى...

بىز مۇشۇ يەردە يەنە ئارىلىقتىن كىچىككىنە يوچۇق ئېچىپ، باقەمنىڭ بايىقى كاززاپلىقىغا ئوخشىشىپ كېتىدىغان بۆلەك بىر ئىشنى يۇمۇرخۇمار ئوقۇرمەنلىرىمىزگە سۆزلەپ بېرىشتىن تىلىمىزنى تىيالمىدۇق...

تېخى يېقىنقى كۈنلەرگىچە ياشىغان بىر دەپتەرچى ئۇستام بولۇپ، ئۇ قىزىق ئىشلىرى، ھەتتا گاھىدا ئاجايىپ غەلىتە ئىشلىرى بىلەن ئىلى دىيارىدا ئاۋامنىڭ دىققەت ـ نەزىرىنى تارتقان كىشى بولىدىغان.

بىز سۆزلىمەكچى بولغان غەلىتە ئىش دەل يېرىم ئەسىرنىڭ ئالدىدا بولۇپ ئۆتكەن. شۇ كۈنلەردە ھېلىقى دەپتەرچى ياسىغان دەپتەرلىرىنى ساپلا نېسىگە سېتىپ، بىرنېچىمۇ پۇلىنى يىغىۋالالمايۋ، رەللە بولۇپ يۈرگەنكەن، موھتاجلىق زۆرۈرىيىتىدىنمۇ، بىر كۈنى ئۇ ئەتىگەندىلا بېلىگە ھازىدارلارنىڭ ئاق پوتىسىنى باغلاپ، بىر يىلدىن بېرى پۇلىنى ئالالمايۋ يۈرگەن بىر ئىدارىنىڭ دەرۋازىسىدىن يىغلاپلا كىرىپ كەپتۇدەك.

ــ ۋاي ئانام، ئەجەب مېنى تاشلاپ كەتتىڭغۇ، ئانام، چىرايلىق ئانام، قولۇم قىسقا بولۇپ، سېنى باقالمىدىمغۇ، ئانام، نەزىر ـ چىراغلىرىڭنى قانداق قىلارمەن ئەمدى، ئانام!

قەرزدار ئىدارىنىڭ باشلىقى دەپتەرچىنىڭ سىياقىنى كۆرگەن ھامان ئۆزلىرى يامانمۇ سوزۇۋەتكەن دەپتەر پۇلىنى يادىغا ئاپتۇ ـ دە، دەرھال بوغالتىرنى چاقىرىپ دەپتەرچىنىڭ پۇلىنى نەدىن بولسۇن شۇ تاپتىلا جايلاپ بېرىۋېتىشنى بۇيرۇپتۇ.

دەپتەرچى پۇلىنى نەق، تولۇق ئېلىپ مەزكۇر ئىدارىدىن ئايرىلاي دەپ تۇرغىنىدا كۈتۈلمىگەن مۆجىزە يۈز بېرىپتۇ. دەرۋازىدىن دەپتەرچىنىڭ چاچلىرى پاخپايغان، تازىمۇ سېمىز ئانىسى قوللىرىنى يانپاشلىرىغا ئۇرغىنىچە ۋارقىراپ كىرىپ كەپتۇ.

ــ ھاي كېرىم بالىماي، نەدىسەن، نېمانچە يوقلىپ

كېتىسەن دەيمەن، جېلىلىيۇزى[1] دىن دەپتەر ئالمىدىغانلار كېلىپ ساقلاپ كەتتىغۇ!

دۇنيا دېگەن ئەنە شۇنداق قىزىق ئىشلىرى بىلەن رەڭگارەڭ، ئاشۇنداق ئاجايىپ ئادەملىرى بىلەن كۆڭۈللۈك! ئەمدى يەنە قىسسىمىزگە كېلەيلى.

شۇ كۈندىن كېيىن ھەمدەمجاننىڭ ئاغىنىلىرى «بار تاۋىقىم ــ يان تاۋىقىم» قىلىشىپ، ھەر كۈنى بىرى سورۇن ئۈيۈشتۇرۇپ باقەمنى چاقىرىۋالدى. مۇنداق سورۇنلاردا باقەم شائىر «شائىرلار ساتىراشخانىسى»دىكى ۋاقتىدا ئاڭلىۋالغانلىرىنى ئۆز يانچۇقىدىن چىقارغاندەك ياساپ ـ تۈزەپ، ئوپتىۋاي قىلىپ ساتاتتى. بۇ كۈنلەردە ئۇنىڭ كۆڭلى دادىسى جىققىنا ھېيتلىق بەرگەن بالدەك تولىمۇ خۇش ئىدى، ئۇنىڭغا قۇياش ھەممىدىن جىقراق ئۆزىگە نۇر چېچىۋاتقاندەك، قۇشلار بىر ئۆزى ئۈچۈنلا سايرىشىپ بېرىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. دېمىسىمۇ ساپ، سالقىن ھاۋالىق W ناھىيەسىدە ئۇنىڭ ھەممە ئىشلىرى كۆڭۈلدىكىدەك كېتىۋاتماقتا ئىدى. ھەمدەمجان ۋەدىسىدە تۇرۇپ ئوتتۇز مىڭ يۈەننىڭ قالدى يېرىمىنى مۇكاپات قولغا تەگكەن كۈنىلا كەم قىلماي تۇتقۇزىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم قەيت قىلدى. بۇ خۇش خەۋەرنى تېلېفوندا قايتا ئاڭلىغان باش دىرېكتور خۇشاللىقىدىن تېخىمۇ جانلىنىپ، باقەمگە يەنە بىرمۇنچە شېرىن پاراڭلارنى قىلىۋەتتى. يەنە تېخى ئۇنىڭغا ھەمدەمجان بىلەن «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتى ئوتتۇرىسىدا رەسمىي توختام تۈزۈش ۋە توختامنىڭ ئاخىرىغا

---

① جېلىلىيۇزى ــ غۇلجا ناھىيە بازىرى.

قورقماستىنلا «مۇئاۋىن دىرېكتور باقى ئىسلام» دەپ يېزىۋېرىش ھوقۇقىنى بەردى. سەگەك ئوقۇرمەنلىرىمىز باقەمنىڭ تېلېفونخانىدىن قايتىش يولىدا چاتراقلىرىنى سەل كېرىپ مېڭىپ ھەمدەمجانىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەلگىنىنى قىياس قىلىۋاتقاندۇر. ئەتتەڭ، باقەم كەلگەندە گۈلزىيا قورۇدا ئەمەس ئىدى، بولمىغاندا مۇئاۋىن دىرېكتورنىڭ سۇر، ھەيۋىسىنى بىر كۆرگەن بولاتتى.

باقەم شۇ كۈنلا بېرىلگەن ھوقۇقتا بىنائەن ھەمدەمجان بىلەن جىددىي سۆزلەشتى ۋە تېخنىكىلىق ئاتالغۇلارغا باي توختامنامىنى ئۆز قولى بىلەن يېزىپ چىقىپ، نەچچە قېتىم ئۆزگەرتكەندىن كېيىن ئاققا كۆچۈرۈپ، ھەمدەمجانىنىڭ بارمىقىنى سۇرۇخقا مىلىتىپ باستۇردى. بۇ چاغدا باش دىرېكتورمۇ ئون بەش مىڭ يۈەننى خېلى بالدۇرلا تاپشۇرۇۋالغان بولسىمۇ ۋەدىسىنى تېخىچە ئورۇنلىمىغانلىقىنى يادىغا ئېلىپ، قەيەردىكىدۇر بىر ئاغىنىسى بىلەن ئالاقىلىشىپ، ئالتۇندەك يالىداپ تۇرىدىغان ھەيكەل ۋە گۈۋاھنامە بېرىدىغان «خەلقئارالىق مۇكاپات» ھۆپىگىرى بولغان ئۇ جاناب بىلەن خېلى ئۇزاق سۆزلەشتى، ئوتتۇز مىڭ يۈەنىنىڭ ئالتىدىن بىرى شۇ يەرگە كېتەتتى.

مۇكاپات مەسىلىسى ئاساسەن مۇقىملاشقاندىن كېيىن، باقەم شائىرنىڭ ئەمدىكى ئارزۇ ـ ئارمىنى بىرلا نەرسىگە يىغىنچاقلىنىپ قالدى، بىز بۇنى ھازىرقى خېلى كۆپ ياش ناخشىچىلارنىڭ تەلەپپۇزى بويىچە «مۇخابەت» دەپ ئاتىساق، ئارتۇقچە كەتمەيدۇ. راست، باقەم شائىر ھەمدەمجانىنىڭ ھويلىسىغا قەدەم تەشرىپ

قىلغان كۈنىدىن بېرى ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئاجايىپلا بىر ئىنسانغا، ئاشىق بىر جانغا ئايلىنىپ قالغان ۋە كۈنسېرى ئايلانماقتا ئىدى. باشتا ئۇ ھەدە ـ سۆكۈل ھەر ئىككىلىسىدىن كۆزىنى ئۇزەلمەي قالدى. كېيىن ھەرھالدا يېنىدا سەممىيلىك بىلەن ئۆزىگە يېقىنچىلىق، خەيرخاھلىق قىلىۋاتقان ئاق كۆڭۈل تۇغقىنى ھەمدەمجانىنى يادىغا ئالدى ـ دە، ئوۋنى قاچۇرۇپ قويغان ئوۋچىدەك ئېغىر خورسىنىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن كۆزلىرىنى ئامال يوق بىرلا ئادەمگە تىكىدىغان بولدى. ئاخشاملىرى ئۇ جەزبىدار گۈلزىيانى ئويلاپ، مىتىلداپ ئۇخلىيالمايتتى. كۈندۈزلىرى ئۇنىڭ قەدىمىنى بىلىندۈرمەي تەقىب قىلاتتى. خىيالىدا گۈلزىيا بىلەن پىنھان يەرلەردە ئۇچرىشىپ، چۈشلىرىدىمۇ گۈلزىيا قىز بىلەن ھەپلىشىپ چىقاتتى. قىسمەت ئۇنىڭغا قۇچىقىنى كەڭ ئېچىۋاتقاندەك ئىدى. بىر ياقتىن خىزمەتتىكى ئوڭۇشلۇق، يەنە بىر ياقتىن قىرىقتىن ھالقىپ، ئەللىككە ياماشقاندا تەقدىر ئالدىغا ئەكىلىپ تىكلىگەن گۈل چىراي گۈلزىيا خان قىز! تەقدىر راستىنلا ئۇنىڭغا كۈلۈپ قاراۋاتامدۇ نېمە؟!

شۇ كۈنلەردە باقىم شائىر ئۆزىنى يەردە ئەمەس، ئاسماندا ياشاۋاتقاندەك ھېس قىلماقتا ئىدى. قىن ـ قىنىغا پاتماي، تۇرۇپلا غەلىتە قىلىقلارنى قىلاتتى، كۆڭلىدىن شېئىرلار يامراپ، ھەتتا فونتاندەك ئېتىلىپ چىقاتتى. ھەسسىنە، بۇ لەۋەن گۈلزىيا ياش ۋاقتىدىلا ئۇچرىغان بولسا باقىم ھازىرغىچە كېمىدە ئىككى ـ ئۈچ لىرىك توپلام چىقىرىۋېتىپ قاراپ ئولتۇرغان يېتۈك شائىر بولۇپ قالماسمىدى، «ئېيىقگۈل»نىڭ كەينىدىن

پالاقشىپ، تەمسىز بېيىتلەرنى توقۇپ يۈرگەن ياشلىقىغا ماڭ ئىسىت!

مانا ئاشلاڭ، باقەم شائىرنىڭ ئۆزىنى توختىتالماي گۈلزىياغا بېغىشلاپ توقۇۋەتكەن گۈڭگا مىسرالىرىنى:

يۈگۈرىدۇ كەينىڭدىن،
چېمپىيون كۆزلىرىم.
ئېخ!
بىلەمسەنكىنتاڭ،
سەن ئۈچۈن
مەست بولغانلىرىمنى!

ياكى بولمىسا:

W ناھىيەسى،
ھەي يايلاۋ گۈلتاجى،
نېمىشقا،
بەختىمنى يوشۇرۇپ كەلدىڭ.
نەچچە يىللار؟
قويغىنا، سېنى!

يەنە مۇنداق مىسرالارمۇ بار تېخى:

ھەمدەمجان،
ماڭا قىلغىنا يار دەمجان!
بولۇشايلى باجا،
ياشايلى بۇ يۇرتتا،
قولتۇقلىشىپ كەتكۈچە!

دېگەنىلەن ھەمدەمجان باقەم ساۋاقدىشىنىڭ كېچىلەردە مەست ـ ئەلەس جۆيلۈپ قېينىسىڭلىسىنىڭ نامىغا يوللاپ چىقىدىغان قېلىنراق سۆيگۈ ئىزھارلىرىنى ئاڭلىماي قالدى. يامان يېرى شۇكى، بۇ بايانلاردا ئارىلاپلا جانان ئىسمى ئالمىشىپ ياكى ئارىلىشىپ قالاتتى. كىم ئۇلارنىڭ ئىسىملىرىنى بىر چېكىت ئارقىلىقلا پەرقلەنسۇن دەپتۇ!

باقەم شائىر گۇلزىيانىڭ ئىشق ـ پىراقىدا تولا تولغىنىپ ھالى قالمىغان، لېكىن ئىچىدىكى مەخپىي سىرنى باشقىلارغا، مۇھىمى ھەمدەمجانغا قايسى يول، قايسى تەرىقىدە ئېيتىشنى بىلەلمەي تۇرغان كۈنلەردە، ئۇزۇلمەي داۋاملىشىپ تۇرۇۋاتقان ئۇنى قارشى ئېلىش سورۇنلىرىنىڭ نۆۋەتتىكى بىرى تۇزۇلۇپ قالدى. ساھىبخانا ناھىيەلىك قۇشخانىنىڭ دىرېكتورى بولۇپ، ئېگىز، بەستىلىك كەلگەن، ئالاھىدە ئۇزۇن قاڭشار بۇرۇنلۇق ئادەم ئىدى. بۇنداق بۇرۇنلار توغرۇلۇق مۇقىمى[1] شۇنداق يازغان:

بىر بۇرۇن كۆردۈم بۇرۇنلاردىن بۇرۇن،
ئېشىپ چۈشكەي، ئۆزى تۇرماستىن بۇرۇن.
يائش بالىلاردەك يۇگۇرۇشى بىئەدەپ،
ئائش ئىچەدۇر قوشۇق ئالماستىن بۇرۇن.
ناگىھان يولدا يولۇقتى بىر كۈنى،
باشىمە تەگدى كۆرۈشمەستىن بۇرۇن...

---

① مۇقىمى ــ زاكىرجان خالمۇھەممەت، ئۆزبېك شائىرى.

قۇشخانا دىرېكتورىنىڭ زىياپىتى ئۇنىڭ دائىملىق ئادىتى بويىچە ساپلا گۆش - ياغدىن تەركىب تاپقان بولۇپ، باقەمنىڭ سورۇندا چاقچاقلىق تەرىپلىشى بويىچە ئېيتقاندا «ساپلا گۆش ئويان (ئويۇن)» بولغانىدى. يېگەنگە تۇشلۇق ئىچىشمەكمۇ قالتىس «قەبمە» بولۇپ كەتتى. ھەتتا ئادەتتە ئانچە كۆپ ئىچمەيدىغان ھەمدەمجانمۇ بۇ كۇنى خۇشلۇقىدا جىقراق ئىچىۋېتىپ، ئارىلىقتا ئىككى ئۇخلاپ ئويغاندى. ھاراق ئىچىدىغانلارنىڭ مىجەز - خۇلقى ئوخشاش بولمايدۇ. بەزىلەرنىڭ ئاغزى ھاراقتا تەگدىمۇ، بولدى، جېدەل چىقىرىدۇ. يەنە بەزىلەرنىڭ گېپى كۆپىيىپ كېتىدۇ، خەق گېپىنى تىڭشىمىسا، نوقۇپ، چىمداپ تۇرۇپ گېپىنى قىلىۋېرىدۇ. يەنە شۇنداقلارمۇ بار، كەيپ بولسا خوتۇن كىشىدەك مىشىلداپ يىغلاۋېرىدۇ، ساق ۋاقتىدا سىپايە، زىيالىي سۆيەت ئولتۇرىدىغان، ئىچىۋالسىلا ئاغزىنى بۇزۇپ ئادەم تىللايدىغانلارمۇ بار... بۇلار تۇغرۇلۇق، كېرەك بولسا بىر ئىلمىي ماقالە يېزىش مۇمكىن. ئەنە شۇنىڭغا ئوخشاش، ئۆزى مۇسەللەس زاۋۇتىنىڭ غوجايىنى بولسىمۇ، ھەمدەمجان زادىلا ئىچكۈلۈك كۆتۈرەلمەيتتى، ئىچىپلا قويدىمۇ، ئەڭ بولمىغاندا بەش مىنۇت ئۇگدەيتتى، كېيىن بۇ ئىشتىن خىجالەتمۇ بولۇپ قالاتتى.

قۇشخانا دىرېكتورىنىڭ سورۇندا ئىككىنچى قېتىم ئۇيقۇغا كەتكەن ھەمدەمجان بىراۋنىڭ خىلىلا چىڭ تۇرتۇشى بىلەن ئويغىنىپ كەتتى. قارىسا ئۇنىڭ يېنىدا بالىلىقتىكى ساۋاقدىشى، شىرەم تۇغقىنى باقەم شائىر ئىككى قولىدا ئىككى قەدەھ تۇتقىنىچە ئۆرە تۇرۇپتۇ. بۇ

چاغدا سورۇن غۇلجىدىكى تاشلىقىكە بازىرىنىڭ ئاۋات سىياقىغا كىرگەن بولۇپ، «مەن ساڭا ئېيتاي»نىڭ دەستىدىن ھېچكىم ھېچكىمنىڭ گېپىنى ئاڭلىماس ئىدى.

باقەم شائىر ھاراقتىن بەقەمدەك قىزارغان كۆزلىرىنى ھەمدەمجانغا مىختەك قاداپ، ئارانلا سۆزلىدى:

— ئادىشىم، سىزگە شۇنداق خۇشامەت قىلغۇم كېلىپ كەتتا!

— تېخى بايىلا ئىچىشكەنىدۇققۇ، — دېدى ھەمدەمجان ئۆزىنى رۇسلاپ.

— مېنى ئىچسەك ئازمۇ؟ نەچچە يىل كۆرۈشمىدۇق بىز؟ ئېغى يوق ئىشتان كىيگەندىن تاكى ھازىرغىچە — ھە! يامان چوڭ گەپ جۇمۇ، ئاداش، بۇ، قەدىرلىك خەي چاڭجاڭ! ئەنە شۇ... ئەنە شۇ كۆرۈشمىگەن، ئىچىشمىگەن يىللارنىڭ ھارىقىنى خەنزۇچە ئېيتقاندا،... «بۇلې قىلمىز»... تولۇقلايمىز، قانداق؟

باقەم شائىر ئۆزىنى بىلمىلىك كۆرسىتىپمىكىن، گەپ ئارىسىغا خەنزۇچىنى قوشۇپ سۆزلەشنى ياخشى كۆرەتتى. بەزىدە ئۆيدىمۇ «ئېيىقگۇل»گە «ھەي، بۇگۈنكى تامىقىڭ نېمانداق لادېخېك؟» دەپ گۈركىرەشلىرىمۇ شۇنىڭ ئىچىدە ئىدى. باش دىرېكتورنىڭ ئالدىدىغۇ بايىلا، ئۇنداق چاغلاردا سۆزلەۋېتىپ خەنزۇچە گەپ تاپالمىسا ئۇيغۇرچە گەپنى خەنزۇچە ئاھاڭدا دەۋېتەتتى. ئۇ شىركەتكە يېڭى كەلگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە كۆپچىلىك ئەتىيازلىق كۆچەت تىكىش ئەمگىكىگە چىقىدىغان بولۇپ قېلىپ، ھەممەيلەن كەلدى — يۇ، ئۆيى يىراقراق بولغاچقىمۇ باقەم خېلىلا كېچىكىپ قالدى. خەقنىڭ

ماشىنىسىنى سائەتلىك ھەق تۆلەيدىغان بولۇپ ئىجارىگە ئالغان دىرىكتورنىڭ ئاچچىقى يامانمۇ كېلىپ تۇراتتى، شۇڭا باقەم كېلىشىگىلا ئۇنى قاتتىق تەنقىدلەپ كەتتى. ھودۇقۇپ كەتكەن باقەم دەررۇ ئۆزىنى ئاقلىدى.

ــ ۋاي ۋاڭ جىڭلى، پاڭزا چاڭدىخسىڭما! كەچۇرۈڭ، ھە؟

ئەتراپتا تۇرغانلار بۇ ئۆزرىدىن ئۆزلىرىنى تۇتالماي كۈلۈپ كېتىشكەنىدى، ۋاڭ جىڭلىمۇ بولالماي قالدى:

ــ ئەيىبا باخەيمۇ، شىڭلى، شىڭلى، شاڭچې!ــ دېدى كۈلگىنىچە.

باقەمنىڭ تەكلىپى بويىچە ئىككى كونا ساۋاقداش يەنە بىر قېتىم خۇش كەتتى ھارىقى ئىچىشىدىغان بولدى. باقەم بۇ قېتىم خۇش كەتتىنى مەقسەتلىك ھالدا تەڭلىگەنىدى. مەستلىكىدىمۇ كۆڭلىنىڭ تەكتىدە ياتقان رەزىل مەقسىتى تىنىمسىز ئوقچۇپ تۇراتتى. باقەم بىر رومكا ھاراقنى ھەمدەمجانغا سۇنغىنىچە ئاغىنىسىنىڭ كۆزىگە قاراپ شېئىر ئوقۇدى:

ھەمدەمجان،
ئېخ، ئاغىنەم ھەمدەمجان!
قىلغىنا ماڭا يار دەمجان!
بولۇشايلى باجا،
ياشايلى بۇ ئىسسىل يۇرتتا،
چاڭ چىقىرىپ، كەڭتاشا!

ھەمدەمجان باقەمنىڭ شېئىرىنى ئانچە ئاڭقىرمايلا خۇش كەتتىنى كۈلۈمسىرىگىنىچە ئېلىپ، كۆتۈرۈپ

ئىچىۋەتتى. ئىچىپ بولۇپ، ئاندىن ئۇ بىرنەمىنى، بىر غەيرىي گەپنى، مەنىنى پەملەپ قالدى.

ــ نېمە، نېمە، باجا بولايلى دەمسىزا؟ بۇ، بۇ...

باقەمنىڭ يۈرىكى مەستلىكتىمۇ جىغىدە قىلىپ قالدى، ئاخىر ئۇ «ئاتوم بومبا»دىن بىرنى تاشلىغانىدى! ھەمدەمجان «بۇ، بۇ...»نىڭ كەينىدىن يەنە نېمە دەر بولغىيدىكىن، قەھرىمانىمىزنىڭ تەلىيىگە قىڭغاق بۇرۇن ساھىبخانا، يەنە بىر ئۇلپەت بىردىن ئىككى رومكا كۆتۈرۈشۈپ ئىككىسىنى كۆزلەپ كېلىپ قېلىشتى.

ــ ئىككى ئاغىنە يامانمۇ چىرايلىق مۇڭدىشىۋېتىپسىلەركەن، ئامال يوق، گەپنى بۇزۇۋەتتۇق ــ دە، مېھمانغا كۆڭلۈم تارتىپ... ــ دېدى قىڭغاق بۇرۇن قولىدىكىنى باقەمگە تەڭلەپ.

ــ مەنمۇ ھەمدەم دوستۇم بىلەن بىرنى ئىچەي دېدىمغۇ! ــ دېدى يەنە بىرەيلەنمۇ كۈلۈمسىرەپ.

شېئىرلىق خۇش كەتتىنىڭ پارىڭى شۇ يەردە ئۈزۈلدى. بىر ھېسابتا بۇمۇ ياخشى بولدى. راست گەپنى قىلىپ بولۇپ، باقەمنىڭ كۆڭلى ئەنسىرەپ قالغانىدى.

ھەمدەمجان شۇنىڭدىن كېيىنكى بىرنەچچە كۈنلەردە باقەمنى قىينىپ شۇككىدىلا يۈرۈۋەردى.

ئالتىنچى باب

قورۇغا يېڭى مېھمان كەلگەندىن بېرى گۈلزىيا نېمىشقىدۇر ئۆزىنى بىر يوشۇرۇن تەقىب ئاستىدا ياشاۋاتقاندەك سېزىپ يۈردى. چىرايىدىن كەتمىگەن، ئوتتۇزنەچە قىرىغا كېلىپ قالغان قىزنىڭ كۆڭلىدە جىق ئازابلىرى بار ئىدى. ئاتا ـ ئانىسى كەينىدىن ۋاپات بولۇۋىدى، ئوڭچە قورۇدا ئۆزى يالغۇزلا قالدى. شۇ چاغلاردا ھەم چىرايلىق قىزنى، ھەم يوغان ھويلىنى كۆزلىگەن لايىقلار خېلىلا جىق چىققانىدى. لېكىن، نەزىرى بەك ئۇستۇن گۈلزىياغا ئۈلارنىڭ بىرىمۇ يارىمىدى. قىز بالىنىڭ بەك كۆپ تالىلاپ كېتىشى كىيىمگە ياراشقان بىلەن، ئۆمۈرلۈك جورىغا ياراشمايدۇ. جەمئىيەتتە بۇنداق قىسمەتكە دۇچار بولغان خانىم ـ قىزلار ئاز ئەمەس. دۇنيادا ھەرقانداق نەرسىنىڭ خورلۇقى بولىدۇ ئەمەسمۇ. ئاتا ـ ئانىسى تۇگەپ، قېرىق نەزىرلىرى تۇگىگەندىن كېيىنلا قىز ھەدىسى گۈلزىبانىڭ يېنىغا كېلىۋالدى. يىل نەزىرىدىن كېيىن ھەدە ـ سىڭىل ئۆزلىرىگە ئورتاق تەۋە ھويلىنى قەرەلسىز ئىجارىگە قويۇۋەتتى. نۆۋەتتى كەلگەندە شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپ كېتەيلىكى، ئايالىغا تولىمۇ كۆڭلى بار ھەمدەمجان گۈلزىبانىڭ ھەربىر ئېغىز گەپىنى شەرتسىز ئىلىك ئالاتتى ۋە ھەممە ئىشتا ئۇنىڭ رايىغا باقاتتى. بۇنىڭ

سەۋەبى يالغۇز گۈلزىبانىڭ ئاسان خورىماس چىرايىدىنلا ئەمەس، باشقا سەۋەبىمۇ بار ئىدى. راست گەپنى قىلغاندىغۇ گۈلزىبا مەكتەپكە باراي دەپ قالغان بالىسى بولغىنىغا قارىماي، سىڭلىسىدىنمۇ ياش ۋە چىرايلىق كۆرۈنەتتى. مۇھىمى، ھەمدەمجان W ناھىيەسىدە مۇساپىرلىق تارتىپ يۈرگەن چاغلاردا ھەدە ـ سىڭلىنىڭ مەرد ـ مەردانە تارانچى دادىسى مۇساپىر يىگىتنىڭ بېشىنى كۆپتىن ـ كۆپ سىلىغانىدى. بۇنىڭغا دائىر ۋەقەلەرنى بەك تەپسىلىي بايان قىلىپ كەتمىسەكمۇ، سەگەك ئوقۇرمەنلىرىمىز ھېكايىمىزنىڭ باش ـ ئاخىرىغا نەزەر تاشلاپ تۇرۇشۇۋاتقان بولسا كېرەك.

دەرۋەقە، ئايالىنى چىن كۆڭلىدىن سۆيىدىغان ۋە ئۇنىڭ ھەرقانداق گېپىنى يېرمايدىغان ھەمدەمجان ئۇنىڭ دۇنيالىقتىكى بىر تاللا قېرىندىشىنىڭ بېشىنى سىلاشتىمۇ تامامەن گۈلزىبانىڭ رايىغا باققانىدى. ئۆزىنىڭ يىراقتىكى تۆت ھەدە ـ سىڭلىسى گېپىزى كەلگەندە ھەمدەمجانىنى ئانچە ـ مۇنچە ئىزدەپ قويۇشاتتى. ئائىلىسىدىن بالدۇر ئايرىلغان ھەمدەمجان ھەدە ـ سىڭلىلىرىنىڭ مېھرىنى قېنىپ بىلگەن، سەزگەن ئەمەس، شۇ تۇپەيلىدىنمۇ گۈلزىيانى يىللار ئۆتكەنسېرى بەجايىكى ئۆزىنىڭ سىڭلىسىدەك كۆرىدىغان بولۇپ كەتتى. نۆۋەتتىدە گۈلزىيامۇ ھەمدەم ئاكام دەپ تىك تۇراتتى. تۆت جانلىق بۇ ئائىلە ھەقىقەتەنمۇ بىر بەختىيار ئائىلە ئىدى.

گۈلزىيانىڭ تۇرمۇش ئىشىغا ھەدىسى گۈلزىبا، قېيىنئاكىسى ھەمدەمجان كۆپ باش قاتۇردى. يىللار ئۆتكەنسېرى لايىقلار ئازىيىپ، بوسۇغا تېشىدىغان

ئەلچىلەرمۇ شالاڭلاپ كەتتى. ناھىيە بازىرى تەۋەسىدە گۈلزىيانلىق ئاۋۇال «ھاكاۋۇر قىز»، كېيىنچە بولسا «قېرى قىز» دەپ نامى چىقتى. گۈلزىبا سىڭلىسىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشىدىن قايغۇروپ، كۆپ باش قاتۇرغان بولسىمۇ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا تەلەي گۈلزىياغا ئالدىنى قىلمىدى. تۇرمۇشتىكى ئوڭۇشسىزلىقلار بۇ كەمگە كېلىپ گۈلزىيانى تولىمۇ ئېھتىياتچان، قورقۇنچاق قىلىۋەتكەنىدى. ئەمدىلىكتە ئۇ بېشىنى چۆكۈرۈپلا، كۆپ ئىشلارغا پەرۋا قىلمايدىغان، كۈنلەرنىڭ بىرىدە غايىب «تەقدىر پېشانە»نىڭ ئۆزىنى ئىزدەپ دەرۋازىسىنى قېقىشىنى كۈتىدىغان بولۇپ قالدى.

ئۇنىمۇ دەيمىز، بۇنىمۇ دەيمىز، ئىنسانىنىڭ بەخت ـ سائادىتى گاھىدا ئۆزىنىڭ نىيەت ـ ئىقبالىغا بېقىپ ئوڭ ياكى سول بولۇپ قالىدۇ. ئۇنى تۇزەيمەن، بۇنى ئوڭشايمەن دېگۈچە تۇرمۇش ھارۋىسى قىسمەت ئېتىنىڭ بولۇشىغا ئەپقېچىپ سۆرىشى بىلەن ھاياتلىق سەپىرىنىڭ بىر يەرلىرىگە كېلىپ يەتكەن ياكى توختىغان بولىدۇ ـ دە، ئادەمنىڭ پۇشايمان، ھەسرەتلىرىمۇ، ئۇرۇنۇش، قېقىنىشلىرىمۇ ھېچنېمىگە دال بولمايدۇ.

بىز ئادەمنىڭ كۆڭلىنى بۇزىدىغان غەمكىن گەپلەرنى قىلىۋېرىشتىن توختاپ، ئەمدى يەنە گۈلزىبا بىلەن گۈلزىيا ھەققىدە بىرنەچچە ئېغىز پاراڭ قىلايلى.

سىڭلىسىدىن توپتوغرا بەش ياش چوڭ بولغان گۈلزىبا قىز ۋاقىتىدا تالاي يىگىتلەرنىڭ باغرىغا ئوت ياقتان، ئۆزىگە خاس ئالاھىدە بىر خۇسۇسىيەتكە ئىگە، يېقىملىق، چېچەن، خۇشخۇي قىز ئىدى. ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا يەنىمۇ ئۆرلەپ

ئوقۇش نىسىپ بولمىدى. سەۋەبى ئانىسى ئۇزاق يىللىق ئۆپكە ئىششىقى كېسىلىگە گىرىپتار بولغان بولۇپ، ھېچ ئىش قىلالمايتتى. باغرى يۇمشاق، ۋاپادار گۈلزىبا مەكتەپنى پۈتكۈزۈپلا ئائىلە ئىشلىرىنى قولىغا ئالدى. سىڭلىسىنى بولسا ئۇ ئاخىرىغىچە ئوقۇسۇن، تىلىكىگە يەتسۇن دەپ ئويلايتتى. ئىشلار ئۆزى ئويلىغاندەك بولمىدى. كېسەلچان ئانىسى قېلىپ، گۆسمۇستەك يۇرگەن دادىسى بىر كۈنى كەچتە بىر ئوبدان ئۇخلاپ قېلىپ، ئەتىگەندە ئويغانمىدى، ئېرىنىڭ ئۆلۈمى قەدىناسىنىڭ كېسىلىنى ئېغىرلاشتۇرۇۋەتتى. يېرىم يىلغا بارمايلا قىزلارنىڭ ئانىسىمۇ بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشتى. بۇ گۈلزىبا دادىسى ئۆزى تاپقان لايىقا، تىرىشچان ھەمدەمجانغا ياتلىق بولۇپ، ئايرىم ئۆي تۇتقان ۋە ھازىرقى بىردىنبىر پەرزەنتىگە قورساق كۆتۈرگەن چاغلار ئىدى.

ھەدە ـ سىڭىل ئىككىسىنىڭ ھۆسن ـ جامالىدىمۇ، مەجەز ـ خۇلقىدىمۇ ھەم بىرمۇنچە ئوخشاشلىقلار، ھەم يەنە بىرمۇنچە ئوخشاشماسلىقلار بار ئىدى. ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزگەندىن كېيىن گۈلزىيا يىراق شەھەرلەرگە بېرىپ ئوقۇشنى خالىمىدى. كىچىكىدىنلا ئۇنىڭ دىلى نازۇك، ئائىلىسىگە تايىنىش مەجەزى ئۇستۇنرەك ئىدى، ئۇ يۇرتىدىن، ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىشنى خالىماي، ناھىيە بازىرىدا ھۇنەر ئۆگىنىشنى ئەۋزەل كۆرگەن ۋە رەھمەتلىك دادىسىنىڭ يارىدىمى بىلەن ناھىيەلىك تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى قارمىقىدىكى زەرگەرلىك كارخانىسىغا شاگىرت بولۇپ ئورۇنلىشىپ، ئىككى يىلدا ماھىر زەرگەر بولۇپ يېتىشىپ چىققانىدى.

جاھاندا ھەممە ئادەمنىڭ ئۆز رىزقى ـ نېسىۋىسى بولىدۇ. مانا ئەمدىلىكتە ھېچنېمىدىن غېمى يوق، تەلتۆكۈس تۇرمۇشتا ياشاۋاتقان بولسىمۇ، ئۆمۈرلۈك نىكاھ ئىشىدىكى تەلەيسىزلىكى تۈپەيلى گۈلزىيا بارغانسېرى جىمغۇر، خۇدۇكچان بولۇپ كەتكەنىدى. خۇشى تۇتمىسا ھەدىسىگە، قېيىنئاكىسىغا، ھەتتا تىلى چۈچۈك جىيەن ئوغلى ئەكرەمگىمۇ كۈنلەپ، ھەپتىلەپ پاراڭ قىلماي، ھۇجرىسىدا يېتىۋالاتتى. ھەمدەمجان بۇنداق كۈنلىرى كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ ئايالىدىن: «ھاۋا ئوچۇقمۇ؟» دەپ سوراپ قويىاتتى، گۈلزىبامۇ چىرايلىق كۈلۈمسىرەپ «بىلەلمىدىمغۇ!» دەيتتى.

باقەم شائىر بۇ ھويلىغا مېھمان بولۇپ كەلگەن پېتى يۇقىرىدا ئېيتىلغىنىدەك «يەيدىغان، ئىچىدىغان يەرنى تاپتىڭ، مىدىرلىما!» دېگەن لەتىپىدىكىدەك مىدىرلىمايلا ياتتى، كۆڭۈلچەك ھەمدەمجان ھەر خىل سەۋەبلەر تۈپەيلى مېھمانىنى ئۆيىدە تۇتۇپلىۋالدى. گۈلزىبا بولسا باقەمنى ئېرىنىڭ كەمدىن ـ كەم كېلىدىغان تۇغقىنى بولغىنى ئۈچۈن يەنە ھەمدەمجاننىڭ تىجارىتىگە پايدىسى تېگىدىغىنى سەۋەبلىك ۋاي دېدى. مېھماننىڭ كېلىشى تولىراق گۈلزىياغا تەسىر كۆرسەتكەن، بېسىم چۈشۈرگەنىدى. باقەمنىڭ پەيدا بولۇشى ئۇنىڭ يالغۇزچىلىقتا ئارام تېپىش ئادىتىنى بۇزۇۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە مېھماننىڭ كۆزى يامان ئىدى. بۇنى سەزگۈر گۈلزىيا تۇنجى كۈنلا، داستىخان راسلىغاندىلا سەزگەن، بايقىغانىدى.

ــ ئاۋۇ ئادەم نېمانداق ئاچ بۆرىدەك قارايدىغاندۇ؟ ــ دېگەنىدى ئۇ ئاشخانا ئۆيىدە ئالدىراش يۈرگەن ھەدىسىگە

شۇ كۈنلا تۈمشۇقىنى سوزۇپ، ــ ئەمدى قورۇملارنى سەن ئەكىرگىنە، مەن مەيەردىكى ئىشلارنى قىلاي.

ــ سېنىڭ مۇشۇ مىجەزىڭ، ــ ھەدىسى تەنبەھ ئارىلاش كۈلدى، ــ قارىسا قاراپ قويغاندۇر، ئادەمگە ئادەم قارىمايتتىمۇ ئەمدى! ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆزۈڭ شۇنداق چىرايلىق تۇرساڭ...

ــ چىشىمغا تەگمىگىنە!

ــ راست دەيمەن ــ دە، خېلى سالاپەتلىك، ئىش كۆرگەن ئادەم كۆرۈنىدۇغۇ، سەندىن تالاي چوڭ تۇرسا، ئاكاڭنىڭ بالىلىقتىكى ساۋاقدىشى، تېخى تۇغقىنى ئىكەن، ئۇدۇل كىرىپ، ئۇدۇل قاراپ چىقىۋەرمەمسەن!

ــ ۋاي ــ ۋۇي!

ــ مەن ئۆزۈمنى ياغ پۈرتىسىپ، مۇشۇ ھەپەشخانىدەك تۇرقۇم بىلەن سارايلارغا كىرەيمۇ ئەمدى؟ چاي قاينىاپ كەتتى، ئېلىۋەتكىنە، زىيا!

.....

ھەمدەمجان قىڭغىراق بۇرۇن بەرگەن ھېلىقى ئولتۇرۇشتىن كېلىپ، كەيپچىلىكتە ئايالىغا باقىم شائىرنىڭ خۇش كەتتى شېئىرىنى چالا ــ بۇلا ئوقۇپ بەردى، گۈلزىبا ئاچچىقىدا سەكرەپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى.

ــ ئوھۇش، «تۇزۇڭنى يەپ، تۇزلۇقۇڭغا...» دېگەندەك، نېمە ئادەمنىڭ چىشىغا تېگىدۇ، قېرىلىقىغا باقماي، يوقىتىڭا ئۇنى ئەتىلا، تۇغقىنىڭنىز تۇرماق ئەۋلىيا بولسىمۇ، ۋايجانەي، گەپ قىلماي قويۇپ بەرسە، يۇمشاق يەرنى تاپتىم دەپ قاپتۇ ــ دە ئۇ بىرنېمە!

ھەمدەمجاننىڭ مەستلىكى شۇ ھامان يېشىلىپ كەتتى، ھودۇقۇپ قالدى.

ـ بولدى رەنجىمەڭە، رەنجىسىڭىز ئۇخلىيالمايسىز، مەنمۇ شۇ، دېمىسەم بوپتىكەن!

ـ سىز دېمىسىڭىزمۇ ئۇ دەپتۇغۇ ئەنە!

ـ ئەمدى، مەستلىكتە كۆڭلىدىكىنى دەپ سالدىمكىن، ئۆتكەندە سىزگە دېگەنىدىمغۇ، ئايالى يوق ئىكەن دەپ، شۇ تايىنلىق...

ـ ئايالى يوق بولسا بىزنىڭ ئۆيگە چاڭ سالامدىكەن؟ مۇكاپات ئېلىپ بېرىدۇ دەپ بىرتالاي پۇلنى تۇنقۇزۇپ قويدىڭىز!

ـ سودا ـ تىجارەت شۇنىڭ بىلەن ئېقىۋاتسا، «قاپاق پۇل ئەمەس، بارلىڭ پۇل» دەپ، مالىلىرىمىزنىڭ بېسىلىپ قېلىۋاتقانلىقىنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىزغۇ!

ـ سىزمۇ شۇ خۇدايىم راۋا كۆرىدىغانراق تىجارەتنى قىلماي، مۇسەللەس ئىشلىگەندىن كېيىن، ئۆزىڭىزگە ئاز. نەچچە دېدىم سىزگە...

ـ بولدى رەنجىمەڭە، يەنە رەنجىدىڭىز، ئۇخلىيالماي ئەتە بېشىڭىز ئاغرىپ قوپسىز دەيمەن!

ـ ئۆزىڭىز يېرىم كېچىدە ئادەم رەنجىيدىغان گەپلەرنى قىلىپ يۈرسىڭىز، راستىنلا، قېنى ئۇ مېھمىنىڭىز؟

ـ ساھىبخانا قۇرۇلتاي ئۆيگە باشلاپ كەتتى، ھېلىقى قۇرۇلتاي قىزىراقچۇ!

ـ بوپتۇلا، توۋا، توۋا، ئۆچلا بولۇپ قالدىما ئۇ ئادەمگە، ئوھوش!

ـ بولدى، بۇ گەپلەرنى دېيىشمەيلى، رەنجىمەي ئۇخلاڭ ـ ھە!

ـ ئىككىلارنى بىلله يېنىپ كېلەرمىكىن دەپ،

ئورۇننى كۆندىكىدەك كىچىك سارايغا سېلىپ قويۇۋېدىم.
— بۈگۈن قېشىڭىزدا ياتسام بولار؟
— ئەشەگە چىقىپ يېتىۋېرىڭ، مەن ھاراقنىڭ پۇرىقىغا بەك ئۆچ!
ھەمدەمجان كېچىدە يەتكۈزگەن «خۇش خەۋىرى»نىڭ «مۇكاپاتى»نى ئېلىپ، سولتايغىنىچە ھويلىنىڭ نېرىقى چېتىدىكى پېشايۋانلىق قاتار ئۆيلەرگە قاراپ ماڭدى.
بۇ چاغدا گۈلزىيا ھەدىسى بىلەن ئەكرەمجان ياتقان ئۆينىڭ بىقىنىدىكى ياتاق ئۆيدە دۇنيادىن بىخەۋەر شېرىن ئۇيقۇدا ياتاتتى. كىم بىلىدۇ، ئەتە ئۇنى قانداق يېڭى گەپ ـ سۆزلەر، تەشۋىش، ئارامسىزلىقلار كۈتۈۋالىدۇ؟ ئىنسان بالىسى ئۆز نۆۋىتىدە خۇشاللىقلارغىمۇ، خاپىلىقلارغىمۇ دۇچ كېلىش ئۈچۈن تۇغۇلغان. بۇمۇ بىر تەقدىر، تەقدىر ـ نېسىپتىن كىم قېچىپ قۇتۇلالىغان؟
ئەمدى بىز قىڭغاق بۇرۇن ساھىبخانىنىڭ ئۆيىدە ئۇيقۇسى ئېچىلىپ كېتىپ، قارا نىيەتلىرىنى يايمىچىنىڭ مېلىدەك يېيىپ ياتقان باقەمگە نەزىرىمىزنى ئاغدۇرايلى!
ئىنسان بالىسىنىڭ كۆڭلى قارىلىشىپ گاھىدا شۇنچىۋالا دەرىجىگە يېتىپ كېتىشى ئادەمنى ھەيران قالدۇرىدۇ، ھەتتا قورقۇتىدۇ. ئېيتىپ بېقىڭلارچۇ، بۇنداق رەزىللىك ئەدناسى ھايۋانلاردا كۆرۈلگەنمۇ؟ ياق! بىز تېلېۋىزوردىن دائىم كۆرۈپ تۇرىدىغان «ھايۋانات دۇنياسى»دا ھەتتا ئەڭ يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭمۇ ئۆۋلانغان گۆش ياكى تاپ ئالدىدىن باللىرىنى، جورىسىنى قوغلىۋەتكەنلىكىنى شۇ چاغقىچە كۆرگىنىمىز يوق. ئۇنداقتا باقەم شائىرنىڭ شەيتان ئازدۇرغان بىر ھەۋەس

ئالدىدا ئۆزىنىڭ ھالال، ھەتتا ھايات ياشاۋاتقان ئايالىنى رەھىمەتلىكلەر رويخېتىگە كىرگۈزۈپ، تىمساھەتىك ئېيمەنمەيلا ياش تۆككىنىنى نېمە دېيىش كېرەك؟ قاراڭا، دۇنيا بۇزۇلۇپ نەلەرگىچە بارغان ـ ھە!

راستىنى ئېيتقاندا، قەلبىمنى خالىغان مۇقامغا يورغىلىتالايدىغان مۇئەللىپمۇ باقەم ھەققىدىكى شۇ بايانلارنى قەغەز بېتىگە چۈشۈرۈۋېتىپ، چۆچۈدى، ھەيرانلىقتا قالدى. گەرچە قىسسىسىنىڭ كېيىنكى راۋاجى ئۈچۈن مۇشۇنداق بىر تەپسىلات لازىم بولسىمۇ، باغرى يۇمشاق مۇئەللىپ ئەڭ بولمىغاندا باقەمنى «بىز ئاجرىشىپ كەتكەن» دېگۈزمەكچى بولغانىدى. لېكىن، باقەم شائىر رومانتىك ھەۋەس ـ ئىشتىياقنىڭ تۈرتكىسىدە يىرتىق ئىشتاندىن بىرنېمە چىققاندەك پوسۇققىدىلا قىلىپ يەر شارىنىڭ ئۆزىگە يېقىنلا بىر يېرىدە ھايات، يەر دەسسەپ، بالىلىرىنى بېقىپ، ئۆي تۈتۈپ كېلىۋاتقان رەپىقىسىنى ئۆلگەنگە جورۇپ بايانات ئېلان قىلدى.

دەل باقەم شۇ باغرى تاشلىقىنى قىلىۋاتقان ئەلياتقۇ پەيتىدە «ئېيىقگۈل» يوقىلىپ كەتكىلى خېلى كۈنلەر بولغان باقەمنى ئويلاپ ئىچ پۈشۈقى تارتماقتا ئىدى. بالىلىرى بايىلا ئۇنىڭدىن يەنە دادىسىنىڭ دېرىكىنى قىلدى. باقەم بولسا يا بىرەر تېلېفون، يا خەت ـ خەۋەر يوق، ئالتىنچى ئاينىڭ پاقىسىدەك يوقىلىپلا كەتكەنىدى. بۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن يېڭىلىق ئەمەس ئىدى. ئىلگىرىمۇ ئۆينىڭ جىمى غېمىنى بوزەككىنە مەزلۇمغا تاشلاپ قويۇپ، كۈنلەپ، ھەپتىلەپ يوقىلىپ كېتەتتى.

بىچارە ئايال كۈندۈزى زېرىكىشلىك خىزمەتنىڭ،

ئەتىسى ـ ئاخشىمى ئۆيدىكى تۇغمەس ئىشلارنىڭ، يەنە تېخى ئەر بولغان غوجام كەمدىن ـ كەم تەمىنلەيدىغان تۇرمۇش خىراجىتىنىڭ ھۆددىسىدىن تەنھا چىقىپ، ۋاپاغا كەمرەك ئېرىنى ھەرھالدا يادلاپ ئولتۇرغىنىدا، باقەم يېشىنىڭ ئەللىككە تاقاپ قالاي دېگىنىگە قارىماي ياقا يۇرتتىكى تېخى توي قىلمىغان، «ئولتۇرۇپ قالغان» بىر قىزنىڭ ئوتى، ھەۋىسىدە ئۆزىنىڭ نىكاھلىق ئايالىغا قارا ساناپ، پەيلىنى بۇزۇپ يۈرەتتى...

باقەمنىڭ بىر كۈپلىت خۇش كەتتى شېئىرى بىراقلا بىرنەچچە ئادەمنىڭ ئارامى، شادلىقىنى بۇزۇپ، بىرمەھەل ئۇلارنىڭ تىنچ تۇرمۇشىنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتتى. بىرنەچچە دېگىنىمىزدە باقەمنىڭ ئۆزىنىمۇ كۆزدە تۇتتۇق، «قىلغۇلۇقنى قىلىپ تەخسىكەش، ئۆيدە ئوغرى مۇشۇكتەك ياتىسىڭ» دېگەن شېئىرىي مىسرالاردىكىدەك باقەم ئەتىسى مەستلىكتىن سەگىگىنىدە بىر تەرەپتىن ئۆزىنىڭ جۈرئەتچانلىقىدىن مەمنۇن بولدى ـ يۇ، يەنە بىر ياقتىن دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپ قالدى. شۇ پېتى ھەمدەمجانىنىڭ ئۆيىگە بىرنەچچە كۈنگىچە ئاياغ باسمىدى. ھەمدەمجانغۇ ھەرھالدا ئاخشاملىرى ئۇلپەتلەر ئولتۇرۇشلىرىدا باقەم بىلەن بىللە بولدى. لېكىن، ئۇمۇ يۇقىرىدا ئېيتىلغاندەك سەل ـ پەل شۈكلىشىپ، خىيالغا چۆكۈپ قالغانىدى. بىراق، نېمىلا بولسۇن، ئۇ باقەم بىلەن بولغان پاراڭ، سالىمىنى ئۆكسۈتۈپ قويمىدى. «ئىشتانغا چىقىقان كۆتۈلگە تايىن» دېگەن ماقالنى ياخشى بىلىدىغان باقەم ھەمدەمجان ساۋاقدىشىغا تەمە بىلەن يەر تېگىدىن قاراپ قويۇپ، ئۇنىڭدىن بىرەر گەپ، تەۋىش كۈتەتتى.

باقەمنىڭ نېمىتىنى بىلگەندىن كېيىن، ھەمدەمجان قارىمۇقارشى ھېسسىياتلار ئىلكىدە قېلىپ قالدى. ئوقۇرمەنلەرگە مەلۇم بولغىنىدەك، ئالدىنقى بابلارنىڭ بىرىدە ئۇلپەتلەر باقەم ئۇچۇن شىركەيپ ھالەتتە لايىق ئىزدەشكەن، نامزاتلارنى كۆرسىتىشكەن چاغدا ھەمدەمجاننىڭ خىيالىدىنمۇ قېينىسىگىلىسى گۈلزىيا لىپ قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەنىدى. لېكىن، «بۇ قانداقچە مۇمكىن بولسۇن، ئىككىسىنىڭ ياش پەرقى...» دېگەنلەرنىمۇ ئويلىغانىدى. مانا ئەمدى بۇ خىيال، بۇ تەخمىننىڭ شاپپىدە قىلىپ ئەمەلىيەتكە ئايلىنىپ ئولتۇرغىنىنى قاراڭ! ئەستاغپۇرۇللا، ھەمدەمجان ئۇچۇن بۇ بىر مۇشكۈل ئويلىنىش بولۇپ قالدى ـ دە! بىر ياقتىن قارىسا باقەم شائىر جەمئىيەتتە خېلىلا نام، ئورنى بار ئادەم، ئۆزى يازارمەن، گەپ ـ ئاغزى جايىدا، تېخى شەھەرلىك، ئۇ يەردىكى كاتتا بىر ئىدارىگە قاراشلىق شىركەتنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى ئىكەن. تېخى ئۆز قولايلىقى، ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ ھەمدەمجانغا خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات ئېلىپ بەرمەكچى. باقەمنىڭ ئېيتقىنىچە بۇنداق كاتتا مۇكاپاتنى ئادەتتە بىرەر يۇز مىڭ سوم خەجلەپ ئالغىلى بولمايدىكەن، لېكىن كونا ساۋاقداشلىقنىڭ ھۆرمىتىدىن ۋە ھوقۇقى يەتكەچكە يۇقىرىدىكى ئەمەلدار ئاغىنىلىرىگە ھاۋالە قىلىپ، ئاران ئوتتۇز مىڭ يۈەنگىلا ئېلىپ بېرىۋېتىپتۇ! مۇشۇنداق ئەھۋالدا باقەمنى ئەيىبلىگىلى، قوپال، يىرىك گەپ قىلغىلى بولامدۇ؟ يەنە كېلىپ ئۇ يىراقتىن كەلگەن ئەزىز مېھمان، تېخى شىرەم تۇغقان تۇرسا! ئەستاغپۇرۇللا، راست گەپنى قىلغاندىمۇ، ھەمدەمجان

كۆڭلىنىڭ بىر يەرلىرىدە باقەم شائىرغا ھېسداشلىقمۇ قىلىپ تۇراتتى. ئايالى ۋاپات بولۇپ كېتىپتىكەن، بېشى بوشكەن، ئىشقىلىپ بىرى بىلەن توي قىلىشى زۆرۈر. ياش مەسىلىسىگە كەلسەك، ھازىر جەمئىيەتتە بۇنىڭدىنمۇ بەتتەر ئەھۋاللار نورمال ئىش سانىلىپ، ھېچكىمنى ھەيران قالدۇرمايدىغان بولدى. گۈلزىياغا كەلسەك، ئۇ تالىلىق باغدىن تولا تالىلاپ، ئاخىرىدا كۆڭلىدىكى بەختىنى تاپالمايلا ھەسرەتتە ئولتۇرغان بىر قىز، نۇرغۇن قىزلارغا چىرايلىق تويلۇق ئۇزۇكلەرنى سوقۇپ بەرگەن بولسىمۇ، ئۆزىگە تەۋە ئۇزۇك تېخى نەدىلىكى مەلۇم ئەمەس. راست گەپنى قىلغاندا گۈلزىيا ئەمدى يەنە كىمنى تاللاپ، كىمنى كۈتىدۇ؟ ئۇنىڭ قەلبىدىكى ئاق ئاتلىق شاھزادىلەرنىڭ ھەممىسى توي قىلىپ بولدى. ئەمدى چىقسا شۇ بىر، ھەتتا ئىككى توي قىلغان، بالىسى بار ئەرلەر چىقىدۇ. تېخى ئۇلارنىڭ مىجەزى، ھال ـ ئوقىتى قانداقراق، بۇنىڭغا بىرنېمە دېمەك تەس. بۇلارنى ئويلىغاندىغۇ باقەم بىر تۇزۇكلا لايىق!

ئويلا ـ ئويلا ھەمدەمجاننىڭ كۆڭلى ئوبدانلا ئارامغا چۈشۈپ قالدى، قايىللىقمۇ خېلى ئاشتى. شۇنىڭ بىلەن باقەم بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىمۇ نورماللاشتى. تەبىئىيكى، بۇنىڭدىن باقەم تولىمۇ خۇش بولدى ۋە ئۇھ دېدى. قىزىق يېرى، ئەمدى ئۇ گۈلزىياغا راستىنلا ئوتتەك كۆيۈۋاتاتتى. ھەمدەمجانچۇ؟ شۇ تاپتا ئۇ ئەمدى باقەم ساۋاقدىشىنىڭ ئۆزىگە راستىنلا باجا بولۇپ قېلىشىنى، بۇ تاغلىق ناھىيەدە گۈڭۈر ـ مۈڭۈرلىشىپ بىللە ئۆتۈشنى خالاپمۇ قېلىۋاتاتتى.

ئارامى بۇزۇلغانلارنىڭ يەنە بىرى گۈلزىبا، ئېرىدىن ھېلىقى گەپنى ئاڭلىغان كېچىسى ئۇ بىر ئاخشام كىرپىك قاقمىدى، راستىنلا تازا ئاچچىقى كەلگەنىدى. ھېلىدىن - ھېلىغا «توۋا!» دەيتتى ئۇ، مېھمانغا ئۆچلۈكى كېلەتتى. سىڭلىسىغا بولغان ئىچ ئاغرىقى، ھېسداشلىقى، ئايانچلىق ھېسسىياتىمۇ ھەسسىلەپ ئۆرلىمەكتە ئىدى. قىز بالا دېگەن بىر گۈل، بىر مېۋە ئىكەن، كۆرۈنگەن ئادەم ھېيىقماي قول ئۇزىتىۋېرىدىكەن. ۋاقتى - قەرەلى ئۆتۈپ كەتسە ئۇ گۈل، ئۇ مېۋە تېخى قۇرۇپمۇ، قورۇلۇپمۇ قالمىدىكەن. تۇۋا، گۈلزىبانى كىمۇ شۇنداق كۈنلەرگە قالار دەپ ئويلىغان؟ W ناھىيەسىدە ئۇ كۆپلەرنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىپ يۈرگەن قىزلاردىن بىرى ئىدى. ئەلۋەتتە، ئۆزىمۇ، يەنى گۈلزىبامۇ شۇنداق ئىدى. لېكىن، ئۆزى ھەرھالدا بەختىنى تاپتى. كېلىشكەن، مۇلايىم، يەنە تېخى شەھەرلىك يىگىتكە تەگدى، ئېرىنىڭ ئىش - ئۇقەتكىمۇ ئېپى بار. ھازىرچە ئانچە ئاقمايۇاتقان بولسىمۇ، ئۆزىگە تەۋە، چاققانغىنا بىر زاۋۇتى بار. قېرىنداشلىق ئوتى بەك كۈچلۈك بولمىدىكەن. گۈلزىبا سىڭلىسىنىڭ بەختى - تەلىيى ئۈچۈن دائىم غەم يەيتتى، سەدىپارە بولاتتى. راست، گۈلزىيادىنمۇ ئۆتۈپ كەتتى، ئۇ لايىقلارنى ئۇنچۇالامۇ تاللاپ، زىغىرلاپ كەتمىسە بولاتتى. گەپنىمۇ، نەسىھەتنىمۇ ئاڭلىمىدى. دۇنيادا ھەممە ياقتىن مۇكەممەل بولمىغان ئىش نەدە بار؟ «توققۇزى تەل بولسۇن» دەپلا تۇرغان ئادەم ئاخىر ھەممىدىن قۇرۇق قېلىپ، پۇشايماندا قالدۇ. ئاقىۋەت، راستىنلا مانا شۇنداق بولدى. گۈلزىبا كۆڭلىدىكى شاھزادىسىنى تاپالماي، ئېچىك تۇتۇپ ئولتۇرۇپ قالدى.

نەچچە كۈندىن بېرى گۈلزىبانىڭ ئىچى ئاچچىق بولۇپ، ئاغزىغا تاماقمۇ تېتىماي قالدى. سىڭلىسىغا قارىسىلا ئىچىدىكى ئاچچىق تېخىمۇ كۆچىيەتتى. تۇڭا خۇدايىم، كىمنىڭ ئەزىزلىرى كىملەرگە خار بولمىغان، دېگەن شۇ ئىكەن ـ دە! قىز بالا ئۇچۇن تۇرمۇشلۇق بولۇش، ئەرگە تېگىش شۇنچىلىك مۇھىم ئىش ئىكەن ـ ھە؟ ئانىسى رەھمەتلىك كىچىك قىزىنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىغان، گۈلزىباغا دائىم: «سىڭلىڭنى ياخشى ئاسرا، بىزدىن كېيىن قالساڭلار باغرىڭغا باس! سىڭلىڭ ئەركە، جاھىلراق چوڭ بولۇپ قالدى، ئۇنىڭدىن ئەنسىرەيمەن» دېگەنىدى، ئانىسىنىڭ روھى شۇ تاپتا قورۇنۇۋاتامدىغاندۇ؟ ئەللىككە تاقاپ قالغان بىر كەلگۈندى سايات مانا ئەمدى شۇ سىڭلىسىغا كۆزىنى تىكىپتۇ! ھەمدەمجانىڭ يۈزىنى قىلمىسا، گۈلزىبا ئاللىقاچان ئۇ ئۆزىنى چاغلىمىغان باقەم ئىسسىلىك قاتاڭغۇر ئادەمنى توۋلىغا تاياندۇرۇۋېتەتتى.

شۇ تەرىقىدە ئىككى كۈن ئۆتۈپ كەتتى. ئىنسانچىلىق ئەمەسمۇ، ھەرقانچە ئاچچىقمۇ ۋاقىت ئۆتكەنسېرى بېسىلىدىكەن، شۇ چاغدا بەزى ئىشلار نورمالدەك بولۇپمۇ تۇيۇلۇپ قالىدىكەن. ئايالىنىڭ ئاچچىقى سەل بېسىلغاندىن كېيىن، ھەمدەمجان رەپىقىسىگە ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى ھەر تەرەپلىمە شەرھىلەپ چۈشەندۈردى، ئېزىپ ئىچۈردى. گەپ ئارىسىدا ئۆزىنىڭ باقەمنىڭ ياخشىلىقىغا جاۋاب قايتۇرغۇسى بارلىقىنىمۇ پۈرتىپ ئۆتتى. ئېرىنىڭ گەپلىرى گۈلزىبانىڭ ئاچچىق، غەزىپىنى سۇغا چۈشكەن داڭگالدەك بارا ـ بارا يۇمشاتقىلى، ئۇنتقىلى باشلىدى.

«راست ئەمەسمۇ، ــ دەپ ئويلاپ قالدى ئۇ تۆتىنچى كۈنىگە كەلگەندە، ــ ئادەم خارلىقى ھەممىدىن يامان ئىكەن، گۈلزىيا بۇنداق دەردىنى ئاز تارتتىمۇ؟ «تالا ــ تالا تازغا ئۇچراپتۇ» دېگەن ماقال بار، بىراق ئوتتۇزغا كىرىپ قالدى مانا، شۇ ماقالدىكى تازغىمۇ ئېرىشەلمىدى. ئەر كىشىنىڭ ئىشىغۇ ئوڭاي، بىراق ئايال كىشىنىڭ ھالىغا ۋاي ئىكەن مانا، ئايالى ئۆلۈپ كەتكەن چوپچوڭلا بىرى تەپ تارتمايي ئىشكىنى قېقىۋاتىدۇ. مۇبادا، ئاچچىققا ھايي بەرمەي، بۇنىڭمۇ يولىنى توسۇپ، چىگىپ قويساق، ئەمدى كىملەر، قاچاندا ئىشىك قاقىدۇ؟ بۇ گەپمۇ بار تېخى.»

ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ گۈلزىبانىڭمۇ كۆڭلى ئاخىر ئارامىغا چۈشۈپ قالدى. تېخى باقەم شائىرنىڭ ئارتۇقچىلىق تەرەپلىرىنىمۇ ئويلايدىغان بولۇپ قالدى.

«تەقدىر ــ پېشانىگە يېزىلىپ كەتكەن بولسا، نېمە دېگىلى بولىدۇ؟ ئەر كىشى دېگەن شۇنداق تەلەيلىك بولىدىكەن، كىم بىلىدۇ، سىڭلىمنىڭ ئېچىلمىغان كۆڭلىنى شۇ ئادەم كۈلدۈرۈپ، كېيىنچە ئېجىل ــ ئىناق بولۇپ كېتىشەمدۇ تېخى! مائاشلىق كادىر ئىكەن، شەھەرلىك زىيالىي ئىكەن، ئەمىلىمۇ بار ئىمىش، گەپ ــ سۆزىمۇ جايىدا، شائىر ئىمىش تېخى! شائىر دېگەنلەرنىڭ تازا سۈيۈق بىرنېمىلەر دەپ ئاڭلىۋېدىم، ھېسسىيات ــ پېسسىيات دەمدۇ، لىرىكا ــ پىرىكا دەمدۇ، ئىشقىلىپ ساراڭدەك جۆيلۈپ بىرنېمىلەرنى يېزىپ، ۋارقىراپ ئوقۇشۇپ، بەزىدە تېخى ھۆكۈمەتنىڭ چىشىغا تېگىپمۇ قويۇشقۇدەك... باقەم دېگىنىغۇ ئانچىۋالامۇ ئەمەستۇر، يېشىمۇ خېلى يەردە بارکەنغۇ، لېكىن شۇ ئىسمى سەل غەلىتە، يېقىمسىز ئاڭلىنىدىكەن ــ دە!»

ئايال كىشىنىڭ تەپەككۇرىمۇ ئايالچە بولىدۇ، گۈلزىبا ئاخىرىغا كېلىپ باقەم شائىرنىڭ ئىسمى، تەقى ـ تۇرقى، چىرايى، ھەتتا قىسىق كۆزلىرىگىچە ئويلاپ كەتتى. «كاجنى بازار ئوخشايدۇ» دەپ، مۇبادا راستتىنلا توي بولۇپ قالغۇدەك بولسا، قالغىنىنى كىيىم بىلەن گىرىم ئوخشار!

ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ، گۈلزىبامۇ كۆپ جەھەتلەردىن قايىللىق تېپىپ، ئېرىنىڭ رايىغا كۆنۈپمۇ قالدى. ئەمدىكى گەپ، ئەڭ مۇھىمى، گۈلزىيادا ئىدى. نەچچە كۈندىن بېرى قىز ھەدىسىنىڭ يۈرۈش ـ تۇرۇشىدىن نېمىنىدۇر سېزىپ يۈرەتتى. ئىشقىلىپ، ھېلىقى شەھەرلىك مېھمان پەيدا بولغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئارامىلىق بولمىدى. باقەم دېگەن ئادەمنىڭ كۆزلىرى ئۇنى سايىدەك ئەگىپلا يۈرەتتى. قېينىئاكىسىدىن مېھمانىنى گەپكە ئۇستا، شائىر ئادەم دەپ ئاڭلىغانىدى. ئۆزىمۇ مېھمانخانا ئۆيگە كىرىپ ـ چىققانلىرىدا باقەمنىڭ قىزىق گەپلىرىنى، ھەمدەمجاننىڭ قاقاھلاپ كۈلگەنلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانىدى. ئەر كىشى دېگەننىڭغۇ زادى كۆزى يامان بولىدۇ.

ھەمدەمجان بىلەن گۈلزىبا مەسلىھەتلىشىپ ئاخىر بۇ ئىشنى گۈلزىياغا دەيدىغان بولۇشتى. ئەلۋەتتە، قىزغا دېيىشتىن ئىلگىرى ھەمدەمجان ئاغىنىسى باقەم بىلەن بۇ توغرىدا رەسمىي پاراڭلاشتى.

ھەمدەمجاننىڭ پارىڭىنى ئاڭلىغان باقەم شائىرنىڭ ھاياجاندىن قوللىرى تىترەپ كەتتى. كۆزلىرىدىن ياش ئەگىدى. شۇ تاپتا ئۇ بىر مەستانىگە، بىر سۆيگۈ

قەلەندەرىگە ئوخشىشىپ، بارا ـ بارا ھاياجاندىن پۈتۈن ئەزايى لاغ ـ لاغ تىترىگىنىچە ھەمدەمجانىنىڭ قوللىرىنى مەھكەم تۇتۇۋالدى.

ـ رەھمەت، ئاداش، جېنىم ساۋاقدىشىم، مېنى مۇرادىمغا يەتكۈزۈڭ، ياخشىلىقىڭنى قايتۇرسەن، تۇغقىنىم، جەزمەن!

باقەم شائىر گويا گۈلزىيانى قۇچاقلايدىغاندەك قوللىرىنى كەردى، ئاغىنىسىنى ھەيران قالدۇرۇپ، بىرقىسما قىلىقلارنى قىلىۋەتتى...

دەل شۇ چاغدا، يىراق بىر يەردە باقەمنىڭ ھالال جۈپتى مەيۈسلۈك بىلەن بالىلىرىغا:

ـ داداڭلاردىن بۈگۈنمۇ خەۋەر كەلمىدى، ـ دەۋاتاتتى.

كىچىكىنلىرى بويىچە گۈلزىبا ئەپلىك پۇرسەتنى تېپىپ، گەپنى يىراقلاردىن ئەگىتىپ گۈلزىياغا بولۇۋاتقان ئىشلارنى ئېھتىيات بىلەن بايان قىلدى، «ئەپلىك پۇرسەتنى تېپىپ» دېگىنىمىز، ئاللىقاچان ئۇخلاپ قالغان ئامراق بالىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھويلىدا ھەدە ـ سىڭىل ئىككىسىلا قالغان، ھەمدەمجان بىلەن باقەم نۆۋەتتىكى بىر مېھماندارچىلىقنى كەتكەنىدى.

گۈلزىيا ھەدىسىدىن يېقىندىن بېرى بولۇۋاتقان گەپلەرنى ئاڭلاپ، كىچىچە دۈم يېتىپ يىغلىدى، ھۇجرىسىدىنمۇ چىقمىدى، نەچچە كۈنگىچە زەرگەرخانىغمۇ بارمىدى.

قىزنىڭ نېمىلەرنى ئويلىغىنىنى، نېمىلەر ئۈچۈن ئۆكسۈگىنىنى بىز بۇ يەردە تەخمىنلەپمۇ ئولتۇرمايمىز،

يازمايمىز. ئەتىسى ئۇ يىغىدىن توختىدى، لېكىن يەنىلا ھېچكىمگە پاراڭ قىلمىدى. ئۇچىنچى كۈنىگە كەلگەندە ھۇجرىسىدىن چىقىپ، ناشتىلىققا ئولتۇردى ۋە ھەدىسىدىن:

ــ سېنىڭچە، قانداق قىلسام بولار؟ ــ دەپ سورىدى.

ياراتقان ئىگىسى بۇ دۇنيادا ھەر كىمنى ئەقىل ـ ھوشى ۋە ئىنسابى بىلەن ئىش قىلىشقا بۇيرۇغاي!

يەتتىنچى باب

يالغانچىلىقنى ئاجايىپ قاملاشتۇرۇۋەتكەن باقەم ئاخىر گۈلزىيانىڭ ماقۇللۇقىنى ئالدى. شۇ كۈنلەردە ئۇمۇ بىكار تۇرماستىن ئۆز ئالدىغا بەزى تەييارلىقلارنى قىلغاچ تۇرغانىدى. شۇ تەييارلىقلارغا بىنائەن ئۇ ئالدى بىلەن ئايالىنىڭ (ئۆزى «ئېيىقگۈل» دەپ ئاتىۋالغان ۋاپادار بىر ئايال) نامىغا كەسكىن ئىبارىلەرگە تولغان «تالاق خېتى»نى پوچتا ئارقىلىق زاكاز ماركا چاپلاپ يوللىۋەتتى. بىز باغرى تاشلىق ۋە بىۋاپالىقنىڭ مەھسۇلى بولغان بۇ لەنىتى خەتنىڭ مەزمۇنى بىلەن سەھىپىمىزنى بۇلغاپ ئولتۇرمايمىز.

«ئېيىقگۈل»گە تالاق خېتى يېزىۋاتقاندا ۋە پوچتىغا سېلىۋاتقاندا پەيلى شەيتان باقەمنىڭ يۈرىكى مىتمۇ قىلىپ قويمىدى. چوڭ بولۇپ قالغان ئىككى بالىسىمۇ كۆزىگە كۆرۈنمىدى. شۇ تاپتا ئۇ بىر خىيالىي دۇنيادا، ئاللىقانداق بىر سەييارىدە ياشاۋاتاتتى. بۇ سەييارىدە «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باش دىرېكتورلۇقى بىلەن لەۋەن گۈلزىيالا بار ئىدى.

بۇ كۈنلەردە باقەم ھەمدەمجان ئائىلىسىنىڭ تېخىمۇ ئەزىز مېھمىنىغا، ھەتتاكى ھېلىتىنلا بىر ئەزاسىغا ئايلانغانىدى. ئادەمنىڭ كۈلگۈسىمۇ، يىغلىغۇسىمۇ كېلىدۇ، نۆۋىتى كەلگەندە ئىنسان مۇرەككەپ ۋە

ئەقىللىك زات، نۆۋەتتى كەلگەندە يەنە ئەڭ ئاجىز، بىچارە جانىۋار ئىكەن. ھېچبىر ئاساسى، ئالاھىدىلىكى بولمىغان بىر كاززاپىنڭ بىرنەچچە ئېغىز گەپ بىلەنلا نەچچىلىگەن ئادەمنى ئالداپ، بىرمۇنچە ئىشلارنى تەۋرىتىۋېتىشى ھاياتنىڭ كۈلكىلىك بىر ئويۇن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ تۇرمامدۇ!

تالاق خېتىنى ئەۋەتكەندىن كېيىن باقەمنىڭ كۆڭلى خىيالا تىنچىپ، يۈرىكى ئوبدانلا تومىلىشىپ قالدى. ئەمدىلىكتە ئۇ بىر مەزگىللىك ئاشىق جانغا، لىرىكىلىق ئىنسانغا ئايلانغانىدى، ھەمدەمجانىنىڭ ئۆيىدىكىلەر، بولۇپمۇ گۈلزىبا ئۇنىڭغا ئەمدى ئىللىق مۇئامىلە قىلمىدىغان بولۇپ كەتتى. ھەمدەمجانمۇ بىرنەچچە قېتىم كەيپچىلىكتە ئۇنى «باجام» دەپ ئاتىدى. باقەمنىڭ شائىرانە ھېسسىياتلىرى پەلەككە ئۆرلەپ، گاھىدا شىترلىتىپ مۇھەببەت لىرىكىلىرىنى ۋاراقلارغا تولدۇرۇۋېتەتتى، سەھىپە ئېتىبارى بىلەن يەنىلا بۇ يەردە ئۇلارنى شېپى كەلتۈرۈپ ئولتۇرمايمىز.

باقەمنىڭ ئەمدىكى ئەس ـ يادى گۈلزىيا بىلەن پىنھان ئۇچرىشىشتا قالغانىدى. ئېيتماقچى، گۈلزىيامۇ ئىلگىرىكى ئاچچىق تەجرىبە ـ ساۋاقلارنى ئويلاپ، تەقدىرگە تەن بېرىپ بويتۇلا دېدىمۇ ياكى باقەمنىڭ بىرەر تەرىپى ئۇنىڭغا ئازراق بولسىمۇ يېقىپ قالدىمۇ، ئىشقىلىپ ئۇ كېيىنكى كۈنلەردە باقەم شائىرغا جىلمىيىپ يۈردى. بۇ جىلمىيىشلار باقەمنىڭ «ھېسسىيات تۈكلىرىنى ئۆرلىتىپ»، ئۇنى دۇنيادىكى تولىمۇ بەختلىك ئىنسانغا ئايلاندۇردى. «ھېسسىيات تۈكلىرىم...» دېگەن بۇ سۆز باقەمنىڭ دائىم

ئىشلىتىدىغان تىپىك ئىبارىسى ئىدى، بولۇپمۇ شېئىر يازغان چاغدىكى ھالىتىنى ئۇ ئاشۇ ئىبارە بىلەن ئىپادىلەيتتى. مەسىلەن، «ئىلھامىم كەلدى» دېگەننىڭ ئورنىغا ئۇ دائىم كەسكىن تەلەپپۇزدا «ھېسسىيات تۇكلىرىم ئۆرلەپ كەتتى» دەيتتى ۋە شۇ ئان يېزىپ كېتەتتى... ئەمدىلىكتە باقىم ئىشەنچلىك ھالدا گۈلزىيانىڭ چاي، تائام تۇشۇپ ئۆزى بار ئۆيگە كىرىشىنى پايلايدىغان، يۇرىكى دۈپۈلدىگەن ھالدا ئۇنى كۈتىدىغان بولدى. شۇنداق چاغلاردا ئۇ بىر ـ ئىككى قېتىم گۈلزىيانىڭ مامۇقتەك قوللىرىنى پىيالە بىلەن قوشۇپ تۇتۇپمۇ ۋالدى ۋە بۇنىڭ جاۋابىغا پىسكىدە كۈلكىگىمۇ مۇيەسسەر بولدى. نۆۋەتتىدە ھەمدەمجان بۇ ئىشقىي ئىمالارنى كۆرمەسكە سالاتتى. دېگەنبىلەن ئىشلار جايىدا كېتىۋاتاتتى.

باقەمنىڭ بەختلىك كۈنلىرى ئەنە شۇنداق باشلاندى. W ناھىيەسى ئۇنىڭغا ئىككىنچى قېتىملىق ياشلىق پۇرسىتىنى ئاتا قىلغانىدى. توغرا، ئىنسان ھاياتىدىكى يېڭى بىر ھېسسىيات ئالماشتۇرۇش ئۆتكىلى ياشلىقتىن، ئۇمىدتىن، ئۇزاق يولدىن دېرەك بېرىدۇ ئەمەسمۇ! باقەم مەيلى قانداقلا قارا دىللىق قىلسۇن، نېمە ھىيلە ـ نەيرەڭ ئىشلەتسۇن، مۇھەببەت ئىلاھى ئۇنىڭغا ئەنە شۇنداق تەلەي، ئامەتنى، يەنە بىر قېتىم توي لەززىتىگە چۆمۈلۈش پۇرسىتىنى تەقدىم قىلىش ئالدىدا تۇراتتى. سىلەرچۇ، ئەقىل ـ ھوشلۇق يىگىتلەر، مەسئۇلىيەتچان ئاتىلار، ھايات يولۇڭلاردا ئەنە شۇنداق قارىغۇ ئامەت يولۇققان چېغىدا قولۇڭلارنى يۇرىكىڭلارنىڭ ئۈستىگە بېسىپ، ۋىجدانىي ۋە ئىنسانىي

تەپەككۇرغا چۆمۈلۈشلار، يالغانچىلىق ۋە يەڭگىلتەكلىكتىن تۇغۇلغان مۇھەببەت ھېچكىمگە ۋاپا قىلغان ئەمەس. يۇرەكتىن ئوقچۇپ چىققان چىن، سەممىي مۇھەببەت ھالال، پەزىلەتلىك ئادەملەرنىڭ زىننىتى، بىراق يامان غەرەز بىلەن بارنى يوق كۆرسىتىپ ئالدامچىلىق قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ بىگۇناھ قۇربانىدۇر، ئۇۋالىدۇر!

بىراق، بىزنىڭ سەممىي نەسىھەتلىرىمىزدىن خەۋەرسىز ھالدا باقەم ئۆزى يېڭى ئېرىشكەن مۇھەببەت يايلىقىدا خۇددىنى ئۇقماي يېڭى تۇغۇلغان موزايدەك قىيغىتىپ، جىمى جاھاننى ئۇنتۇپ، ئۆز ھەلەكچىلىكى بىلەن بولۇپ كەتتى. گۈلزىيا بولسا تەقدىرگە تەن بېرىپ، مېھمانلىك تەلىپى بويىچە بىرنەچچە قېتىم ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. باقەم دەسلەپكى ئۇچرىشىشتىلا قۇتراقچى بولغانىدى، بىراق كەسكىن تەنبىھكە ئۇچرىدى. كېيىن بولسا ئۆزىنى ئاقلايمەن، قىزغا ياخشى كۆرۈنمەن دەپ كۈچۈكلىنىپ، نېمىلەرنى دەپ، نېمىلەرنى قىلىپ قويغىنىنىمۇ ئۇقماي قالدى. نېمە بولسا بولسۇن گۈلزىيانىڭ ياشلىق جىلۋىسى، مامۇقتەك بەدىنىدىن تارقىلىپ تۇرغان خۇشبۇي ھىد باقەمنىڭ ئەس ـ ھوشىنى ئالغانىدى. گۈلزىيانىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشىمۇ ئۇنىڭغا بىر ئاجايىپ سەنئەتتىن ھۇزۇرلانغاندەك شېئىرىي، شېرىن تۇيغۇ ئاتا قىلاتتى. قىزنىڭ گەپ قىلغاندىكى ئىما ـ ئىشارەتلىرىمۇ «ئېيىقگۈل»گە ئەسلا ئوخشاشمايتتى، ئاسمان ـ زېمىن پەرق قىلاتتى. ئىنسابسىز باقەم ھالال جۈپتى بولمىش ئۇ ئايالنىڭ ئۆزلىرى توي قىلماستىكى، ياش

ۋاقىتلىرىدىكى جىلۋە، نازلىق ئاھاڭلىرىنى ئېسىگە ئېلىپمۇ قويمىدى. راستىنى ئېيتقاندا، باقەمنىڭ ھازىر بۇلارنى ئويلاشقا چولىسىمۇ يوق ئىدى.

باقەم بىلەن گۈلزىيانىڭ بىر ئوبدان ئەپلىشىپ يۈرۈۋاتقانلىقى گۈلزىبانىڭ كۆڭلىنى ھەرھالدا خاتىرجەم قىلغانىدى. نېمىشقا دېسىڭىز، لايىق چىقماستىن مەڭگۈگە ئولتۇرۇپ قالغاندىن، ئەيتاۋۇر بىرەر لايىقىنىڭ پېشىنى تۇتقانمۇ ئەۋزەل ئىش ئەمەسمۇ؟ كونىلار بىكارغا «ئۆڭكۈر بولسىمۇ ئۆيۈم بولسۇن، ئېيىق بولسىمۇ ئېرىم بولسۇن» دېمىگەن ـ دە، ھېچبولمىغاندا مەرھۇم ئاتا ـ ئانىسىنىڭ روھى خۇش بولىدۇ ئەمەسمۇ!

ھەمدەمجانغا كەلسەك، ئۇمۇ ئۆز ئالدىغا چوت سوقاتتى. يىللار، رىقابەتلىك تىجارەت بۇ كۆڭلى يۇمشاق يىگىتنىمۇ ئاستىرتىن، بىلىندۇرمەي ئۆزگەرتكەن، ئۇنى سىناقسىز ئادەملەرگە ئوخشاش (دەۋرىمىزدە بۇنداق ئادەملەر شىددەت بىلەن كۆپەيمەكتە) پايدىغا، پۇلغا ئامراق، شۇ يولدا ھەرقانداق تەدبىرنى قوللىنىشقا تەييار تىجارەتچىگە، ھېسابلىق ئىنسانغا ئايلاندۇرغانىدى. ئۇنىڭ مۇسەللەس زاۋۇتىنىڭ تازا ماڭماي قېلىشىدىمۇ، باقەمنى غايىب ئەۋلىيا، خىزىردەك كۆرۈپ، بىرمۇنچە پۇلنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقىپ «خەلقئارالىق مۇكاپات» ئېلىشقا ئىنتىلىشىدىمۇ ئاشۇ كىيىن يېتىلگەن مىجەزى رول ئوينىغانىدى. بۇ توغرۇلۇق بىز كىيىنچە ئالايىتەن توختىلىمىز. بۇ يەردە دەيدىغىنىمىز شۇكى، باقەم شائىرنىڭ گۈلزىياغا ئۆيلەنمەكچى بولغانلىقى ھەمدەمجان ئۇچۇن بىرنەچچە پايدىدىن بېشارەت بېرەتتى. بىرىنچى

پايدا شۇكى، بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇ باقەم شائىر بىلەن مەڭگۈلۈك، تېخىمۇ ھىم ئۇرۇق - تۇغقان بولۇپ، تىجارىتىنىڭ روناق تېپىشىغا قابىل يار - يۆلەك تېپىۋالاتتى. باقەم بۇ جەھەتتە ئۆزىنى ماختاپ شۇنچىلىك كۆكىكە كۆتۈرگەنىدىكى، بۇ گەپلەرنى ئاڭلاۋاتقىنىدا ھەمدەمجانىنىڭ ھاڭدەك ئېچىلىپ قالغان ئاغزىغا چۈشىنمۇ بىمالال ئۇچۇپ كىرىپ - چىقاتتى! ئىككىنچى پايدا شۇكى، بۇ توي ئارقىلىق ھەمدەمجان ئائىلىسىنىڭ ئېغىر بىر يۈكى يەڭگىللەيتتى، بولۇپمۇ گۈلزىبانىڭ چوڭ غېمى تۈگەيتتى. ئۈچىنچى پايدا شۇكى، باقەم گۈلزىيانى ئالسا جەزمەن شەھەرگە ئەكېتەتتى - دە، ئىككى قىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ھازىرغىچە ئېسىلىپ تۇرغان قورۇ - جاي ئازلا چىقىم بىلەن ھەمدەمجانلارغا قالاتتى (باقەم بۇ گەپنى قىلمىغان بولسىمۇ، گۈلزىيا ھەدىسىگە باقەم بىلەن توي قىلىشتىكى بىر مەقسىتى شۇ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەنىدى). ئىشقىلىپ، باقەم بىلەن گۈلزىيانىڭ نىكاھ ئىشى ھەممىلا ئادەمگە پايدىلىق، تېگى - تەكتىدىن ساۋابلىق بىر ئىش ئىدى.

يۇقىرىقى پايدىلارنى ئالدىنئالا تەسەۋۋۇر قىلىپ، چۈشىنىپ يەتكەن ھەمدەمجان ئىككى ئاغىنە، تۇغقان ئايرىم ھاراق سورۇنىدا پەيز قىلىپ ئولتۇرۇشقانلىرىدا باقەمگە بىر - ئىككى قېتىم سەممىيلىك بىلەن «كېچە قانچە ئۇزاق بولسا، چۈش شۇنچە كۆپ بولىدىغان»لىقى، شۇڭا گۈلزىيا ئۇنەككە كەلگەن پايدىلىق پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ، شارت - شۇرتلا قىلىپ تويىنى قىلىۋېتىشنى، بولمىسا قىز كۆڭلى ئەپيۇنگۈل دېگەندەك، بۇ خاسىيەتلىك ئىشقا چېچەك چىقىپ قالمايدۇ دېگىلى

بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتتى. بۇراق، بۇ كەملەردە ۋەسۋەسىدىن خېلىلا بېسىقىغا چۈشۈپ، ۋەزمىنلىشىپ قالغان باقەم شائىر پەيلاسوپلارغا ئوخشاش، سالماقلىق بىلەن مۇنداق دېدى:

ــ قەدىرلىك ئاغىنەم، ساۋاقدىشىم، مەن بۇ يەرگە كېلىپ، ئەڭ ئاۋۋال سىز بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالغان ۋاقتىمنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالالمايمەن. سىز ئاۋۋال ماڭا ئاجايىپ ئىززەت ــ ئىكرام كۆرسەتتىڭىز، كېيىنچە مەن ئۆزۈمنىڭ سىزگە قالتىس مۇھىم بىر جەھەتتە ياردەم قىلالايدىغانلىقىمنى خۇشاللىق بىلەن ھېس قىلدىم. ھازىر مېنىڭ ئۆتەيدىغان بىرىنچى مەجبۇرىيىتىم، شۇ خالىس ياردىممنى ئەمەلگە ئاشۇرۇپ، ئوغۇل بالىچىلىقىمنى سىز ۋە سورۇندىكى ئاغىنىلەرگە ۋە يەنە سۆيۈملۈك رەپىقىڭىزگە ھەم ئۇنىڭ سۆيۈملۈك (باقەم مۇشۇ يەردە تۇكۇرۈكىنى غۇرت قىلىپ يۇتتى) سىڭلىسىغا بىر بايان قىلىش، يەنى نەق كۆرسىتىپ قويۇش. توي ئىشىغا كەلسەك، بۇ ئىككىنچى قېتىم ئۆتەيدىغان مەجبۇرىيىتىم. ئاڭغىچە مەن گۈزەل ھېسسىيات تۈكلىرىمنى ئۇزاقراق ئۆرلىتىپ، مۇھەببەتلىشىۋاتقان يىگىتلەرگە خاس بەخت ــ تەلەيدىن جىقراق بەھرىمەن بولاي دەيمەن، يەنە... ھىم، يېڭى ئىلھامدا يېڭى ــ يېڭى ئىجادىيەتلەرنى ئاپىرىدە قىلىۋالاي!

قاقباش باقەمنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان دەبدەبىلىك گەپلەر ئەسلىدە پەلىپەتىش بىر ساختىلىقتىن ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭ ئەسلىي مەقسىتى ۋاقىت جەھەتتىن ئۇتۇشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. سەۋەبى،

«ئېيىقگۆل»گە يوللىغان تالاقنامىسىنىڭ خۇلاسىسى چىقمىغان، بۇ ئىش تېخى بىر ياقلىق بولمىغاندى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، شىركەت دىرېكتورى «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات»نىڭ ئىز ـ دېرىكىنىمۇ تېخى بەرمەيۋاتاتتى، ئون بەش مىڭ يۇەن تېخىچە ساددا ھەمدەمنىڭ يانچۇقىدا ئىدى. شۇڭا، باقەم W ناھىيەسىدە بىر مەزگىل كەيپ ـ ساپالىق، مۇھەببەتلىك تۇرمۇشنى داۋام ئەتكەچ، سالغان قارماق، تاشلىغان تورلىرىنىڭ ھوسۇلىنى چەنلەپ باقماقچى بولۇۋاتاتتى. ھالبۇكى، ئۇنىڭ بۇ مەككارلارچە چۈشەندۈرۈشىگە ھەمدەمجان قايىل بولۇپ، چىن كۆڭلىدىن خۇشال بولۇپ كەتتى ۋە باقەمگە ئىشەنچ باغلىدى. باقەمنىڭ سەممىي ـ سادىق بۇرادەرلىكىگە بولغان ئىخلاسمەنلىكىنى گۈلزىبا، گۈلزىيالار بىلەن تەڭ ئورتاقلاشتى.

گۈلزىياغا كەلسەك، ئۇنىڭ كۆڭلى يەنىلا دەككە ـ دۈككىدە ئىدى. دەككە ـ دۈككىچىلىكى باشقا ئىش ئەمەس، بەلكى «كۆز قورقاق»لىقى ئىدى، باقەمنىڭ زادى قانداق ئادەملىكى ئۇنىڭغا تەلتۆكۈس ئايان ئەمەس ـ دە! قىز بالا دېگەن ھەقىقەتەن بىچارە ئىكەن، ئاتام كۆرمىگەن، ئانام كۆرمىگەن، يېشى خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغان، چىراي ـ تۇرقىمۇ ۋاي دېگۈدەك ئەمەس بىرى ئىشكىنى قېقىۋىدى، دوست ـ دۇشمەننىڭ ئالدىدا «قېرى قىز» ئاتىقىنى ئۆلگۈچە ئالمايلا دەپ، بوپتۇ دەۋەتتى. باشتا ئۇ باقەمنى ھە دېسە ھۇ دەپلا، ئالداپ ئىشنى پۈتكۈزۈۋالاي دەيدىغان بىر ئالدامچىمكەن دەپ ئويلىۋىدى، كېيىن ھەمدەمجان ئاكىسىدىن باقەمنىڭ

تويغا ئانچە ئالدىرىمايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ كۆڭلى خېلى تەسكىن تېپىپ قالدى. لېكىن، يەنە بىر تەرەپتىن، تويىنى بالدۇرراق قىلىۋەتسىمۇ بوپتىكەنلا دەپ ئويلاپمۇ قالدى.

گۈلزىيا ئەنە شۇنداق شېرىن تۇيغۇ، دەككە - دۈككىچىلىك ۋە كۆڭۈل غەشلىكلىرى ئارىلىشىپ كەتكەن ھېسسىياتلىرى بىلەن كۈنلىرىنى ئۆتكۈزۈۋاتقىنىدا، بۇ ئائىلىدە توساتتىن ئاجايىپ بىر ئىش يۈز بەردى. بۇ شۇنداق بىر ئىشكى، باشقىلار تۇگۈل، ئۆز قەھرىمانى ئارقىلىق ماختىنىشنى ئەسلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەن مۇئەللىپمۇ بۇ كۆڭۈلسىزلىكنىڭ شۇنچىۋالا تېز سادىر بولۇشىنى ئەسلا ئويلاپ باقمىغانىدى.

گۈلزىيانىڭ ئىسالىغا يېتىش شادلىقى يۈرىكىنىڭ بىر يەرلىرىنى غىدىقلاپ تۇرغان كۈنلەردە، ئەزەلدىن كوچىدا ماڭسا قىز - چوكانلارغا ئىختىيارسىز كۆپرەك كۆز تاشلاپ، گاھىدا ئىستولىبا، تېرەكلەرگە ئۇسۇۋالىدىغان قەھرىمانىمىزنىڭ كۆڭلىدە ھامان تېخىچە يەنە بىر ۋەسۋەسە ھە دېسىلا قۇتراپ، زادىلا بېسىقمايۋاتاتتى.

دۇنيادا شۇنداق ئادەملەرمۇ بولىدۇ، ئۇلار ئۆزىنىڭ ئالدىدىكى رىزقىنى پۈۋلىمەي سوقۇۋاتقاچ، يەنە خەقنىڭ تەخسىسىدىكى لوقمىغا قارايدۇ، مۇبادا ئۇنىڭدىنمۇ كاپام ئېلىش نېسىپ بولسا، كۆزى تىنچ تۇرماستىن، يەنە باشقىلارغا ئەكېتىۋاتقان تائامغىمۇ نەزىرىنى سېلىۋېرىدۇ. بىز باقەم W ناھىيەسىگە كېلىپ ھەمدەمجانىنىڭ ئۆيىگە تۇنجى قېتىم كەلگىنىدىلا بۇ ئۆيدىكى ھەدە - سىڭىلىغا كۆز تاشلاپ، ھەر ئىككىلىسىگىلا ھاياسىز كۆزلىرىنى تەڭ قادىغانلىقىنى

يامداپ دەپ ئۆتۈپ كەتكەندۇق. ۋاھالەنكى، ھەمدەم ئائىلىسىگە مېھمان بولغان شۇنچە كۆنلەر داۋامىدا شەھەرلىك مېھمانىنىڭ ئىنسابسىز كۆڭلىدە ئىككى گۈلنىڭ ئوتى تەڭلا يېنىپ تۇردى، يامان يېرى باقەم گۈلزىياغا كۆيدۈم - پىشتىم بولۇپ، يۈرەك - باغرىنى ئىزھار قىلىۋاتقاندىمۇ گۈلزىيادىن ماقۇللۇق جاۋابىنى ئالغاندىن كېيىنمۇ بۇ «پىراق» زادىلا بېسىقمىغا چۈشمەي، يوشۇرۇن ھالەتتە ئىگىسىنىڭ ئىچ - باغرىنى تاتىلاۋەردى. بۇنىڭغا ھەمدەمجانىنىڭ ئايالى گۈلزىبانىڭ قېرى قىز بولاي - بولاي دەپ ئۆيدە ئولتۇرۇپ قالغان سىڭلىسى گۈلزىيادىن تېخىمۇ چىرايلىق، سۈمباتلىق ۋە ناز - كەرەشمىلىكرەك بولغانلىقى سەۋەب ئىدى.

ئالدىنقى بابلىرىمىزنىڭ بىرىدە بىز ھەمدەمجان ھەققىدە پاراڭ قىلىۋېتىپ، W ناھىيەسىدىكى تالاي - تالاي يېگىتلەرنىڭ ھەۋىسىنى قوزغاپ، ئوت - پىراقىنى ئاشۇرۇپ، جېنىنى تىكىپ قوغلىشىشىغا نائىل بولغان گۈلزىبانىڭ تەقدىرىنىڭ بۇيرۇشى بىلەن W ناھىيەسىگە كېيىنچە كېلىپ قالغان مۇلايىم ھەمدەمجانغا نىسبەتەن بولغانلىقىنى بايان قىلىپ ئۆتكەنىدۇق. يىللار چىرايىدىن كەتكۈزەلمىگەن ۋە خوتۇنلۇق ھاياتىدىمۇ بارغانچە لەۋەنلىشىپ كېتىۋاتقان چوكان گۈلزىبا كوچىغا چىقسا ھېلىمۇ خېلى كۆپ ئەرلەرنىڭ كۆزلىرى ئارقىسىدا قالاتتى. شۇنداق ئىكەن، «شائىر»لىق ھېسسىياتىغا مىلىنىپلا يۇرىدىغان ئۇجمە كۆڭۈل باقەمنىڭ «ئەپقاچىدىغان خوتۇن بار، تاشلاپ قاچىدىغان قىز» دەيدىغان ماقالغا بىنائەن گۈلزىباغىمۇ تەڭ كۆيۈپ يۇرگىنىنى نېمىدەپ چۈشەنگىنىمىز خوپكىنتاڭ؟

باقەم ھەمدەمجاننىڭ ھويلىسىغا قەدەم تەشرىپ قىلغان دەسلەپكى كۈنلەردە، راستىنى ئېيتساق ئىككى ئايال زاتنى تەڭ كۆرگىنىدە، ئالدى بىلەن گۈلزىباغا يۈرىكى پېژىلدىغىنى راست. لېكىن، كېيىنچە بۇ ئائىلىنىڭ، خۇسۇسەن ئىككى جاننىڭ نۆۋەتتىكى ئەھۋالىنى ئېنىق چۈشەنگەندىن كېيىن مەۋقەنى «بېشى بوش» سىڭلىسىغا توغرىلىغىنى، نىشاننى بۇرىغىنىمۇ ھەم ھەق راست ئىدى. بىراق، نېمە دېيىش مۇمكىن، «باغلاپ قويساڭ تۇرمايدۇ، كۆڭۈل دېگەن ساراڭنى...» دېگەن ناخشىدىكىدەك، ئىش باشقا ـ يۇ، ھېسسىياتنىڭ قۇترىشى باشقا ئىكەن! باقەم شائىرنىڭ ئۇنىڭسىزمۇ سىمابتەك لىغىلداپ، چاچراپلا تۇرىدىغان ھېسسىياتى شۇنىڭدىن كېيىن زادىلا بېسىقمىغا چۈشمىدى، تاكى كېيىنچە گۈلزىيانىڭ قولىنى سىركايە بىلەن قوشۇپ تۇتۇۋالغان چاغلىرىدىمۇ، ئۇنىڭدىكى گۈلزىبانى كۆرسىلا بۇزغۇپ كېتىدىغان بىزەڭ تۇيغۇلار زادىلا بېسىقمىغا چۈشمىدى، ئەكسىچە ئەتىيازدا كەلكۈن قوشۇلغان ئەخلەتلىك دەريا سۈيىدەك ئۆرلەپ لەپشۈەردى.

راستىنى ئېيتقاندا، ئايال زاتىنىڭ بەدىنىمۇ بىر مۆجىزە، قاچاندۇر بىر قەلەمكەشنىڭ «گۈزەللىك ئۆزۈكىدە، ئىزدىمە زىنھار» دېگەن بىر يازمىسىنى ئوقۇغانىدىم. دېمىسىمۇ گاھىبىر ئاياللارنىڭ بېجىرىم، كېلىشكەن، زىلۋا بەدەن تۇزۇلۇشى، ناز ـ كەرەشمىلىرى، ھايا، لاتاپىتى گېپىمزنى ۋە ھېلىقى قەلەم يۈگۈرتكۈچىنىڭ پىكرىنى قۇۋۋەتلەيدۇ. بۇ ئالاھىدىلىكلەرگە «قاش بىلەن كۆز جايىدا بولسا، باشقىسى بازاردا بار» دېگەن ماقالدىكى رەڭلەر قوشۇلسا،

باقەم شائىردەكلەرنىلا ئەمەس، خېلى - خېلى مىختا ئەركەكلەرنىمۇ دېلىغۇل قىلغۇدەك سەۋەب تېپىلدى دەۋېرىڭ! ياراتقۇچى ھەممىمىزگە ئەقىل ۋە ئىنساب بەرسۇن.

بىز باقەم ھەققىدە سۆزلەۋېتىپ، مۇشۇ قېتىمقى W ناھىيە سەپىرىنىڭ قەھرىمانلىرى ئۈچۈن تەقدىرنىڭ چاقچىقى بولغانلىقىنى، ئىنسانىي ۋە ۋىجدانىي مەجبۇرىيەتلەر ئىسكەنجىسىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، باقەم شائىرنىڭ ئامەت ئېتىغا تاسادىپەن مىنىپ قالغانلىقىنى تەن ئالماي تۇرالمايمىز. بەلكىم ئارىمىزدا باقەمنىڭ بۇ تاسادىپىي ئامىتىگە ھەۋەس قىلىدىغان ئوقۇرمەنلەرمۇ چىقىپ قالار، لېكىن بىز بۇلارغا زېھىن چاچماستىن، ھېكايىمىزنى داۋام ئېتىمىز.

باقەم W ناھىيەسىدە خېلى كۈنلەر تۇرۇپ قالغان بولسىمۇ، شەھەردە قېلىپ قالغان بالۇاقىلىرىنى ئانچە ئويلاپ كەتمىدى. راست، گاھىدا چوپچوڭلا بولۇپ قالغان ئىككى بالىسى يادىغا يېتىپمۇ قالاتتى. يۇرىكىنىڭ بىر يېرىنى سېغىنىش سېزىمىدەك بىرنەرسە چىم ئېتىپ چاقاتتى. ۋاھالەنكى، بالىلارنىڭ ئارقىسىدىنلا «ئېيىقگۇل»نىڭ چىرايى كۆز ئالدىغا كېلىپلا قالسا، قانداقتۇر بىر بىزارلىق تۇيەيلى ئۇنىڭ بايىقى سېغىنىش ھېسسىياتلىرى نەگىدۇر غايىب بولاتتى. بالۇاقام نېمە يەپ، نېمە قويۇۋاتىدۇ، ئاغرىق - سىلاقتىن ئامانمۇ... دېگەندەك خىياللار ئۇنىڭ كاللىسىغا كىرىپ چىقمايتتى. خۇددى بالىلىرى «ئېيىقگۇل» ھايۋانات باغچىسىدا گۆش تاشلاپ بېرىدىغان ئېيىقنىڭ بالىلىرىدەك، شۇ گۆشتىن ئۇلارمۇ بەھرىمەن بولۇۋاتقاندەك، بۇ مەجبۇرىيەتلەر ئون

كۇن، ئون تۇن ئۇخلىسا بىر قېتىم چۈشىگىمۇ كىرىپ قويمايتتى. بۇنىڭ ئەكسىچە ھەمدەمجان بىلەن گۈلزىبانىڭ ئوماق، ئەركە ئوغلى باقەمنىڭ كۆزىگە كۇندىن - كۇنگە تېخىمۇ ئىللىق، تاتلىق كۆرۈنۈپ كېتىۋاتاتتى. ئوقۇرمەنلىرىمىزدىن خېلى كۆپلىرى سېزىپ قېلىشقانلىرىدەك، بۇنىڭ سەۋەبى ئۇ ئوغۇلنىڭ گۈلزىبانىڭ بالىسى بولغانلىقىدا ئىدى. كۆپ ھاللاردا ئۇ بالا ئۆزىگە يېقىن كەلسە، باقەمنىڭ بۇرنىغا گۈپپىدە قىلىپ گۈلزىبانىڭ ھىدى كېلىۋاتقاندەك قىلىپ، يۇرىكى جىغىلداپ كېتەتتى. تولا ھاللاردا ئۇ مۇشۇ سېھىرلىك، ئىللىق ھىدنى ھىدلىۋېلىش ئۈچۈن، يانچۇقىدىن قەغەزى كىرلىشىپ كەتكەن ھەر خىل كەمپۇتلەرنى ئېلىپ، بالىغا تەڭلىگىنىچە ئۇنى يېنىغا چاقىراتتى.

— مەيكىلە، ساقام، مانا كەمپۇت!

— ھە، بۇگۇن يۇز ئالدىڭمۇ، توقسانمۇ؟

— يىگىت - دە يىگىت، كېلە!

ئاقپىشماق، قوي كۆزلۈك بالا ئەمدىلىكتە، ئۆزلىرىنىڭ ئۆيلىرىدە ئۇزاق تۇرۇپ قالغان مېھمانغا خېلى كۆنۈپ قالغاندى. ئۇ ئالىيېشىل كەمپۇتلەرنى ئالغىلى ھېيىقىپراق كېلەتتى - دە، باقەمنىڭ بىلەكلىرى ئارىسىغا كىرىپ قالاتتى.

— ئاغىنىلىرىڭ جىقمۇ؟

— مۇئەللىمىڭلارنىڭ ئاچچىقى يامانمۇ؟

شۇ گەپلەر ئارىسىدا باقەمجان بالىنىڭ چاچلىرىنى پۇراپ، ئۆزى ئىزدىگەن ئاجايىپ خۇشبۇي بىر ھىدنى ئىستەيتتى، بالا بۇ ئىشلاردىن خەۋەرسىز، كەمپۇتنى

ئاغزىغا ئىككىدىن سېلىۋېلىپ، يىراقلارغا، ئاسماندا قاتارلىشىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قاقىرلارغا قاراپ چاڭىلداپ سۆزلەيتتى.

— ۋاي ۋۇي، ئارغامچا!

— قاراڭا، قاراڭا، باقى دادا، سانىدىم، ئون يەتتە قاقىر ئىكەن...

بالىنىڭ ئاغزىدا دوماق كەمپۈت بولغاچقا، ئاۋازى پىشىلداپ چىقاتتى.

بىر قېتىم بۇ ئىشقا گۇلزىبا دىققەت قىلدى.

— باقەمجاننىڭ ئۆلۈپ كەتكەن ئايالىدىن بىرەر ئوغلى بار بولغىيدىمىكىن، يېقىندىن بېرى تاينى جىق ئەركىلىتىدىغان بولۇپ كەتتى.

— بولسىمۇ باردۇر، — دېدى ھەمدەمجان ئاشخانا ئۆيىنىڭ دېرىزىسىدىن ھويلىغا ئېڭىشىپ قاراپ، — ئۆزىغۇ دېمىدى. سىز دېگەندەك، بالىسى بولغان بولسا، سېغىنىدى ـ دە، شۇ!

مېھماندوست ئەر ـ ئايال بىرھازا باقىجاننىڭ ئاللىقانداق يېتىم ئوغلى ھەققىدىكى پاراڭلارغا چۈشۈپ كېتىشتى. گەپنىڭ ئاخىرى ئەلۋەتتە، شۇ بالىغا ئۆگەي ئانا بولۇپ قالىدىغان گۇلزىياغا كېلىپ توختىدى.

— ۋاي خۇدايىم، زىياغىمۇ تەس ـ دە، ئەمدى! — كۆيۈمچان ھەدە تېخى بولمىغان ئىشلار ئۈچۈن ۋايىم يەپ، پېتىر مانتىنىڭ جىلتىسىنى سېكىلەكلىگىلى تۇردى.

ئاشخانىدا دەل شۇ پاراڭ بولۇۋاتقان پەيتتە باقەم شائىرنىڭ كۆڭلى يەنە بايىقى شېرىن پىراقلارغا

چۈلغىنىپ، بىر پۈتى كەشتە، يەنە بىر پۈتى ئەرشتە بولۇپ ئولتۇراتتى، چۈنكى يېنىدىكى بالىنىڭ ۋۇجۇدىدىن گۈلزىبانىڭ جەننەتتىنلا، تاق ھۆرلەر خانىسىدىنلا چىقىدىغان خۇش پۇرىقى ئوقچۇپ كېلىپ تۇراتتى... باقىم ئاشۇنداق بولمىغۇر خىياللارنى قىلغىنىدا تەكرارلىنىدىغان ئادىتى بويىچە قىسىق كۆزلىرىنى يۇمدى.

باقىم شائىر ئۆزىنىڭ ئاجايىپ بىر غەلىتە ئىشق ئوتىغا دۇچار بولۇپ قالغانلىقىنى بارا ـ بارا ھېس قىلىشقا باشلىدى. جاھاندا شۇنچە يىل ياشاپ، مۇنداق قىسمەتكىمۇ دۇچار بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ئىلگىرى ئۇ بۇگۈنكىدەك ئويلاپ، ئاڭقىرىپ يەتمىگەنىدى. يەنە كېلىپ، بىر قارىسا بۇ ئىشلار قورچاق ئويۇنىدەكلا، بىر قارىسا مۇمكىن بولمايدىغان تەسەۋۋۇر، ساددا خىيالدەكلا! چۈنكى، جاھانىنىڭ ئۆزىگە يېقىنلا بىر يېرىدە ئۇنىڭ ئۆيى، قىسمەت قوشقان جۈپتى، بالىچاقىسى بار، بىراق باقىم بۇ رەھىمسىز رېئاللىقىنى مىجەزىگە يارىشا پىسەنتىگىمۇ ئېلىپ قويماي تېخى بۇ يەردە بىر ئەمەس، ئىككى كېمىنىڭ بېشىغا دەسسەپ تۇرۇۋاتىدۇ. بۇ ئۆتۈپ كەتكەن بىغەملىكىمۇ ياكى ساددا قىزىقىشمۇ؟ ياق، بۇ بىر نائەھلىلىك، مەسئۇلىيەتسىزلىك، ئەخمىقانە تەۋەككۈلچىلىك! بۇنداق تەۋەككۈلچىلىككە باقىمدەك كۆڭلى قارا، ئەقلى چولتا ئادەملا يۈرىكى تىترىمەي ئاياغ باسالايدۇ.

شۇ كېچىسى باقىم شائىر يوتقىنىغا بۈرگە كىرىۋالغاندەك توختىماي ئۆرۈلۈپ، ھېلى سەكرەپ قوپۇپ، ھېلى گۈپپىدە ئۆزىنى تاشلاپ يېتىپ، باش

توخۇغىچە ئۈيقۇسىزلىقتىن قىينىلىپ ياتتى. «نى ـ نى شېئىرلار ھەل بولۇپ كەتكەن» كاللىسىدا ئىككى ئىسسىم كۆرەش قىلىپ چىقتى. «ئالما گۈلىدەك يارىم، خېنىمگۈلىدەك يارىم، ھەربىرىڭ قىزىلگۈلدەك، قايسىڭدىن كېچەي يارىم؟» دېگەن قوشاق بىكارغا توقۇلماپتىكەن... مۇئەززىن بامدات نامىزىغا سوزۇپ ئەزان توۋلىغاندىلا، قەتئىي نىيەتكە كەلگەن باقەمجان ھەر ئىككىلا گۈلدىن ۋاز كەچمەيدىغان، كىچىكىنى پۈراپ كۆڭلىنى خۇش قىلىۋېرىدىغان، ئەمما چوڭىنى ئاقىۋەت بىر ئامالىلار بىلەن جەزمەن قۇلىقىغا قىسىدىغان قارا نىيەتكە كېلىپ، شامال تۈگمىنى بىلەن جەڭ قىلىپ ھېرىپ قايتقان رىتسار[1] دەك مەمنۇنىيەتتە ئۇخلاپ قالدى.

ئىنسان بالىسىدا كۆپىنچە شۇنداق ھالەتلەر كۆرۈلۈپ قالىدۇ. ئاخشىمى چالا ئۈيقۇلۇقتا قىلغان خىيالىلار، مەست ۋاقتىدا قىلغان نىيەتلەر ئادەم ئەتىسى ئويغانغاندا، سەگىگەندە ئەخمەقلىقتەك، ئەھمىيەتسىزدەك بىلىنىدۇ. لېكىن، باقەم ئەتىسى ئويغانغىنىدا ئۆزى كەلگەن نىيەت، تۈزگەن قارارىدىن يانماي ئورنىدىن تۇردى. ئەكسىچە، ئۇ ئۆزىنى خېلىلا يەڭگىللەپ قالغاندەك سېزەتتى، كۆڭلى بۆلەكچىلا خۇش ئىدى.

ئەمدىكى گەپ قانداق قىلىپ ئۇ ناز ـ كەرەشمىگە باي دىلدار گۈلزىباغا ئېغىز ئېچىشتىلا قالغانىدى. باقەم «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىدە بىر مەزگىل ئىشلەش جەريانىدا بىرمۇنچە ھىيلە ـ مىكىرلەرنى

---

① رىتسار ـ سېرۋانتىسنىڭ «دونكىخوت» ناملىق رومانىدىكى باش قەھرىمان دونكىخوت.

ئۆگىنىۋالغانىدى. شۇ سەۋەبلىك نۆۋەتتە ئۇنىڭ ئىشلىتىدىغان ھىيلىسى پەيتىنى كۈتۈشتىن ئىبارەت تىمساھچە ھىيلىدىن ئىبارەت بولىدى. بۇنداق كۆرۈنۈش تېلېۋىزورنىڭ «ھايۋانات دۇنياسى» پروگراممىسىدا كۆپ كۆرۈلىدىغان بولۇپ، پاتقاقلىق كۆلده دۇمبىسىنى خۇددى قۇرۇپ قالغان كۆتەك قوۋزىقىدەك كۆرسىتىپ، ياۋۇز نىيەتلىك تىمساھ ئەمەس ـ سەبرسىز نەچچە سائەتلەپ، ھەتتا كۈنلەپ ياتىدۇ، ھەرقانچە سەزگۈر، ئېھتىياتچان مەخلۇقمۇ ئاخىر ئۇنىڭ كۆتەكلىكىگە ئىشىنىپ قالىدۇ ۋە ئېھتىياتنى ئۇنتۇپ قورساق كويىدا كۆتەك ئەتراپىدا بەھۇزۇر يۈرۈشكە باشلايدۇ... ۋە شۇ چاغدا...

ۋە شۇ چاغدا بىزنىڭ تۈزكور، قارا نىيەت باقەمجانغا شۇنداق بىر پۇرسەت، كۈتكىنىدەك ئىمكان چىقىپ قالدىكى، ھەمدەمجان زاۋۇتنىغا زاپاس خام ئەشيا يۆتكەش ئۈچۈن ئۇزۇم كۆپ چىقىدىغان قوشنا ناھىيەگە ئىككى ـ ئۈچ كۈنلۈك مۆھلەت بىلەن يۈرۈپ كەتتى. بۇ خەۋەرنى ئالدىن ئاڭلىغان باقەم ئاق كۆڭۈل ئاغىنىسى ھەمدەمجانغا ئاقيول تىلىدى ـ يۇ، كۆڭلىدە خۇشلىنىپ «مۇنداقمۇ كېلەمدىغان!» دېگەننى ئويلىدى.

ھەمدەمجان زاۋۇتتىكى ئىككى ئادىمى بىلەن ئەتىگەنلەپ سەپەرگە راۋان بولدى. گۈلزىيا ئادىتى بويىچە باقەمگە پىسكىنىدە كۈلكە ئارىلاش جىلۋە بەخش ئېتىۋېتىپ، زەرگەرخانىغا ئىشقا كەتتى. كەمپۇت چاينىغاچ قاقىر سانىغان تايمۇ جىلتىسىنى بوينىغا ئېسىپ، يانپىشىغا ئۇرۇپ يۇگۇرگىنىچە مەكتەپكە راۋان بولدى. ئازادە، پاك ـ پاكىز ئۆيىدە گۈلزىبا بىلەن ساھىبخانا ھەمدەمجان يېقىنىم، ئۆز ئادىمىم، شىرەم

بولسىمۇ تۇغقىنىم، يەنە كېلىپ كەلگۈسىدىكى باجام دەپ بىلىپ ئىشەنچلىك ھالدا ھويلىسىدا قالدۇرۇپ كەتكەن باقەم شائىرلا قېلىپ قالدى. بىرى ھويلىنىڭ ئۇ قېتىدا، بىرى ھويلىنىڭ بۇ قېتىدا ئىدى.

«چارباغلار خاس ئىكەنسەن بىلمىدىم!» دېگەن ناخشىدىكىدەك، شۇ تاپتا ھەمدەمجانىنىڭ كۆتۈرۈپ سېلىنغان ساراي ئۆيىدە ئولتۇرغان باقەمنىڭ يۈرىكى تېپچەكلەپ، شۇ ناخشىنى ئۇنسىز ھالدا تەلقىن قىلماقتا ئىدى. باقەم ئۆزىگە بىر مەزگىل ياتاق ئۆي بولغان ئىچكىرى ـ تاشقىرى خانىلىق مېھمانخانا ئۆيىدە قەپەستىكى يولۇاستەك ئۇزاققىچە ماڭدى. كۆڭلىدە مىڭبىر ۋەسۋەسە، ئىككىلىنىش، يالتىيىش، يەنە دېدىللىنىشلار تەكرارلىنىپ توختىمايتتى... ئەنە شۇنداق تەكرار ئىككىلىنىشلەردىن كېيىن باقەم ئاخىر قەتئىي نىيەتكە كەلدى، يۈرىكى دۈپۈلدىگەن ھالدا ھويلىنىڭ بۇ چېتىدىن ئۇ چېتىگە قەدەم تاشلىدى...

دەل شۇ پەيتتە خۇددى بىراۋ ئالدىنئالا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويغاندەك ھەمدەمجانلارنىڭ قوش قانات دەرۋازىسى، توغرىسى، دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى قۇلۇپ سالىدىغان قوش تۆڭگە[1]نىڭ بىرى شاراقلاپ كەتتى. يەنە كېلىپ، ئۇزۇلمەي، بىر خىل رىتىمدا ئۇزاققىچە شاراقلىدى. تەبىئىيكى، بۇ دەرۋازا ئالدىدا بىركىمنىڭ بارلىقىدىن بېشارەت ئىدى. ئوغرىلىققا ماڭغان ئادەم تۇيۇقسىز شەپىنى ئاڭلاپ ئەندىككەندەك باقەمنىڭ يۈرىكىمۇ ئەنسىز

① تۆڭگە ــ دەرۋازا ئىچى ياكى سىرتىغا ئورنىتىلىدىغان، قۇلۇپ سالىدىغان چەمبەر، ھالقا تۆمۈر.

سوقتى ـ دە، قەدەملىرى جايىدىلا مىخلىنىپ قالدى. شاراقلىتىش ھېلىھەم ئۇزۇلمەي داۋاملاشماقتا ئىدى. ئاڭغىچە ئاشخانا ئۆيىدىن گۈلزىبامۇ دەرۋازىنى ئاچقىلى ئالدىراپ چىقىپ كەلدى. كۆڭلىدىكى نازىنىنى كۆرگەن باقەمجان تېخىمۇ بەتتەر مەڭدەپ كەتتى. ھەمدەمجانىڭ ئايالى ئۆيىنچىلىك كىيىملىرىدىمۇ شۇنچە لاتاپەتلىك، ئىسمى ـ جىسمىغا لايىق شۇنچىلىك زىبا ئىدى... خوش، بىز بۇ گەپلەر بىلەن ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي، دەرۋازا سىرتىدىكى ئادەمنىڭ كىملىكىنى تېزرەك بىلەيلى.

سەككىزىنچى باب

بىز قىسسەمىزنى بايان قىلىش داۋامىدا، ھازىرغىچە باقىم شائىر تۇغرىسىدا تولىراق توختىلىپ، باشقا ئادەملەر ۋە ئىشلارغا ئانچە ۋاقىت ئاجرىتالمىدۇق، بۇنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق سەۋەبى بار. سەۋەبى شۇكى، ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ ئىختىيارىنى ۋە قىزىقىشىنى ئاجايىپ - غارايىپ ئىش - ھەرىكەت، مىجەز - قىلىقلىرى بىلەن ھە دېگەندە ئۆزىگە ماگنىتتەك شاپپىدە تارتىۋالغان باقىمدىن ھە دېگەندىلا نېرى بولۇشنى مۇئەللىپ لايىق تاپمىدى. مانا ئەمدىلىكتە ئوقۇرمەنلەر باقىم شائىر ھەققىدە ۋە ئۇشبۇ قىسسىنىڭ داۋامى، مۇددىئاسى تۇغرىسىدا دەسلەپكى تەخمىن ۋە چۈشەنچىگە كەلمەكتە. بىز بولساق دېرزاۋىن[1] نىڭ «ھەممىنى ئاخىرىغىچە دېيىش مۇۋاپىق ئەمەس، ھەۋەسلەندۇرۇشنىڭ سىرىمۇ شۇنىڭدا» دېگەن مەسلىھەتىگە ئاساسەن ئەمدىكى قۇرلاردا مەزكۇر قىسسىگە يانداش ھالدا باقىم شائىرنىڭ ئەتراپىدىكى كىشىلەر، ئىشلار ھەققىدىمۇ ئاز - تولىدىن توختىلىپ بارغاچ، ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ ئەسلىدىنلا قىزىقارلىق بولغان مەزكۇر قىسسىگە نىسبەتەن قىزىقىش ۋە تەقەززالىقىنى تېخىمۇ ئاشۇرىمىز.

---

① دېرزاۋىن ــ رۇس شائىرى.

ھەمدەمجانىڭ دەرۋازىسىنىڭ چىرايلىق مىس تۆڭگىسىنى شاراقلاتقان كىشى... ياق، بىز يەنە بىر قېتىم ئەزمىمزنى ئېزەيلى، گەپنى ئۆز رېتى بىلەن قىلايلى. چۈنكى، بىزنىڭ باقەمجان ئىشلەپ تۇرغان «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتى ۋە بىچارە «ئېيىقگۆل» ئېيىق، مايمۇنلارغا گۆش تاشلاپ بېرىدىغان تاقراڭ ھايۋانات باغچىسى جايلاشقان كىچىكرەك شەھەر ھەققىدە توختالمىغىنىمىزغا خېلى ئۇزاق ۋاقىت بولۇپ قالدى، بىز ھازىر ئەنە شۇ كەم يەرلەرنى تولۇقلايلى.

ھېكايىمىزنىڭ دەسلىپىدىلا بۇۋاپا باقەم شائىرنىڭ ساددا، ياۋاش ئايالى «ئېيىقگۆل» ھەققىدە ئېغىز ئاچقانىكەنمىز، ھازىرمۇ ئالدى بىلەن ئاشۇ شور پېشانە مەزلۇم ھەققىدە توختىلايلى. شور پېشانە دېگەندە بىز ئېيىق... ياق، شۇ ساددا مېھنەتكەش ئايالنىڭ باقەم تۇپەيلى تارتقان ۋە تارتىپ كېلىۋاتقان دەرد ـ ھەسرەتلىرىنى كۆزدە تۇتماقتىمىز. دېمىسىمۇ ياش ۋاقتىدا ئۆز مەھەللىسىدىكى خېلى يىگىتلەرنىڭ ئىچىنى كۆيدۈرگەن («ئون سەككىزگە كىرگەن قىزنىڭ سەتى يوق» دېگەنىكەن بىر قەلەمكەش!) ئۇ قىز كېيىنچە باقەم شائىرنىڭ چەت ـ چۆرىلىرى نەقىشلەنگەن مۇھەببەت خېتىنىڭ ئەسىرى بولۇپ، مانا ئەمدىلىكتە ئۇجمە كۆڭۈل ئەرنىڭ «راپاۋىتى» بىلەن «ئېيىقگۆل» لەقىمگە مۇشەررەپ بولغانىدى. ئۆزىنى «ئۆيدىن كۆڭلى سۇ ئىچمىگەن» دەپ ئاتىۋالغان باقەم «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتىنىڭ ئاللىقانداق ئەمەلدارى بولۇۋېلىپ «شىركەت تەرەققىياتى» ئۈچۈن ناھىيەلەرگە سەپەر قىلغىنىدا ساددا ئايال ھەتتا كۆڭلىدە ئاز ـ تولا

ئازادىچىلىكىمۇ ھېس قىلىپ قالدى. سەۋەبى بۇ تۈپەيلى ئۆزى ۋە ئۆزىگە تارتقان جىمغۇر ئىككى بالىسى باقەمجاننىڭ ئۆيدىكى سارايلىقلارىدىن ۋە تۇغمەس پەند - نەسىھەتلىرىدىن سەل - پەل ئارام تېپىپ قالاتتى. بالىلارنىڭ بىرى قىز، تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپتە، يەنە بىرى ئوغۇل، ئەمدىگىنە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ ئىككىنچى يىللىقىدا ئوقۇيتتى. جاھاندا شۇنداق بىرقىسما ئەرلەر بولىدۇ، ئۇلار تالادا ئىنتايىن خۇشخۇي، ھەتتا سەل شاتراق، ئەمما ئۆيدە بولسا ئىنتايىن زالىم ۋە ئۆكتەم، بۇنداق ئەرلەرنىڭ ھالال جۇپتى ۋە پەرزەنتلىرىنىڭ ھالىغا ۋاي. بۇنداق ئىنسانلار ئائىلىسىدىن تۆت كۈن نېرى بولسا، بالۇاقلىرىغا شۇ كۈنلەر بايرام، ئۇلارنىڭ ئۆيلۈكى يوق، تالالىقى بار، ئۇنداقلار خۇددى تەبىئەتكە قارشى ھاۋا رايىدەك، شار - شار يامغۇرىنى قاغجىراپ تۇرغان ئېتىزغا تۆكمەي، دەريا‌غا ئاپىرىپ تۆكىدۇ. مۇئەللىپ شۇنداق ئىنسانلارنى بىرىنى تونۇيدۇ، بىراق نامىنى تىلغا ئالغۇسى يوق. چۈنكى، بۇنداق ئادەملەر چىدىماس مىجەز كېلىدۇ، ئاداۋەتخورلۇقنى يىگىتلىك ۋە ئەركەكلىك غۇرۇرى، ئوغۇل بالىلىق ۋىجدانى دەپ سانايدۇ، ئۇنداقلار گۆرده ئوخشىلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، باقەم تېخىمۇ ئۆسۈش ئىستىكىدە W ناھىيەسىگە بېرىپ يېتىۋالغاندىن كېيىن خۇدانىڭ مۆمىن بەندىسى «ئېيىقگۇل» بۇرۇنقىدەكلا ئۆي بىلەن ھايۋانات باغچىسىنىڭ ئارىلىقىدا قاتراپ، تۇرمۇشنىڭ تۇغمەس ئىش، جاپالىرىنى بېشىغا كېيىپ يۇرۇۋەردى. ئۆيدە بالىلىرىنىڭ ئاش - تامىقىنى ئۆكسۈتمىدى.

كىيىملىرىنىڭ ياقىسىنى كىر، يانچۇقىنى يىرتىق قىلمىدى. بىلەر ـ بىلمەس مەلۇماتى بىلەن تېخى قىزى بىلەن ئوغلىنىڭ تاپشۇرۇق دەپتەرلىرىگىمۇ ئارىلىشىپ قويىاتتى، قىزىق يېرى، ئىككى بالا ئانىسىغىلا يېپىشىپ تۇراتتى. ئۇچەيلەن بىر يەرگە كەلسە گەپلىرى تۈگىمەي، تەنلىرى بىرلەشكەندەك غۇزمەكلىشىپ كېتىشەتتى. ھايۋانات باغچىسىدىكى بىر كاتتا قەپەستە بەش ـ ئالتە مايمۇن بالىسى بىلەن بىر ئەركەك، بىر چىشى ئىككى مايمۇن تەڭ ياشايتتى. ئەركەك مايمۇنىڭ مىجەزى ئەسكىرەك ئىدى، دائىملا مايمۇنچاقلارنى دۈشكەلەپ، بوزەك قىلاتتى. «ئېيىقگۇل» بەرگەن ۋە تاماشىبىنلار تاشلىغان ئوزۇق، يېمەكلىكلەرنى بۇلاپ ئۆزى يەيتتى. چىشى مايمۇن ئۇنىڭ ئەكسىچە بولۇپ، تاپقان، تۇتقىنىنى ئالدى بىلەن بەش بالىسىغا تەقسىملەيتتى. ئۇ بالىجان ئايالىلارغا ئوخشايتتى. شۇ سەۋەبتىنمىكىن، چىشى مايمۇن بىلەن بەش مايمۇنچاق دائىملا ئىرماش ـ چىرماش، غۇزمەك يۇرەتتى. بۇنىڭغا ئەركەك مايمۇن ھەمىشە ھەسەت قىلاتتى.

باقىجان كەتكەندىن كېيىن خېلىغىچە ئۆيگە خەت ـ خەۋەر بولمىدى. كېيىنكى يىللاردىغۇ تېلېفون كېڭىيىپ، سالام خەتنىڭ كۇرسى چۈشتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە «ياماننىڭ ئوتى يامان» دەپ، «ئېيىقگۇل»نىڭ ئېسىگە ئارا كۇندە بىر باقەم كېلىپ قالاتتى. «تېلېفونمۇ قىلىپ قويمىدا، سارائ!ـــ دەپ غودۇراپ قويىاتتى، ئۇنداق چاغلاردا ساددا ئايال،ـــ خۇددى ئۆيى، بالىلىرى يوقتەك! مېنىڭغۇ ئويلاپ قويمىسۇن بوپتۇ...» ئايال خورسىنىپ قويىاتتى. بەستىگە لايىق تولۇققىنا كۆكسى تىترەپ

توختايتتى. «بىر كۈنلۈك ئەر ـ خوتۇنچىلىقىنىڭ مىڭ كۈنلۈك مېھرى بار» دېگەن شۇ ئىكەن ـ دە!

باقمىنىڭ ئىككى بالىسىمۇ پات ـ پاتلا ئاپىسىدىن دادىسى ھەققىدە سوراپ قالاتتى.

ـ ئاپا، دادام قاچان كېلىدىكەن؟

ـ ئۇ مۇنداق ئۇزاق يوقلىپ كەتمىگەنغۇ؟

ئانا بايقۇش نەچچىنچى قېتىملاركىن، ئىككى يۈرەك پارىسىغا دادىلىرىنىڭ شىركەت ئىشلىرى بىلەن، يەنە ئۆيگە پۇل تاپمەن دەپ يىراق يەرلەردە، تاغ ئارىسىدىكى ناھىيەلەردە جاپا چېكىپ يۈرگەنلىكىنى، ئىشلىرىنى توگەتسىلا يېنىپ كېلىدىغانلىقىنى چۈشەندۈرەتتى.

ـ دادام تاغدىما، ئەمىسە ماڭا قۇرۇت ئالغاچ كەلسۇن، جىققىنا! ـ دەپ چاڭلىدىدى كۆزلىرىنى چاقنىتىپ باقمىنىڭ ئوغلى. ھەدىسى بولسا ئۇنچىقمىدى، ئۇ قانداقتۇر بىر خىيالغا پاتقاندەك قىلاتتى.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھايۋانات باغچىسى ئىشخانىسىغا W ناھىيەسىدىن ئەۋەتىلىپ، «ئېيىقگۈل» تاپشۇرۇۋالىدىغان بىر پارچە خەت كېلىپ قالدى. زېرەك ئوقۇرمەنلىرىمىز ئۇشبۇ خەتنىڭ مەزمۇنىنى ئالدىنئالا قىياس قىلىشىۋاتقان بولۇشلىرى كېرەك. شۇ خەت كېلىپ ئەتىسىدىن باشلاپ ئۈچ كۈنگىچە مايمۇن بىلەن ئېيىقلار باشقا بىرەيلەنىڭ قولىدىن ئوزۇق يەپ يۈرۈشتى.

يىللار ساددا، ياۋاش «ئېيىقگۈل»گە بىر ئىشلارنى ئانچە ئىچىگە ئېلىپ كەتمەسلىكىنى، سەۋر قىلىشنى ئۆگەتكەندى. ئۇ خەتنىڭ مەزمۇنىغا ھەيران قالدى ـ يۇ، ئانچە چېچىلىپ، ئاھ ئۇرۇپ كەتمىدى. ھە دېگەندە، خۇددى

بىرنېمىنى ئاڭقىرالمىغاندەك خامۇشلا يۈردى. كاللىسىدا پەقەت «نېمىشقا؟ نېمىشقا؟» دېگەن سوئاللا جاراڭلايتتى. بالىلىرىنىڭ ئالدىدىمۇ ئەسلا چاندۇرمىدى. بىراق، ئەتىسى ئىككى نارەسىدە مەكتىپىگە راۋان بولغاندىن كېيىن ئۇنى شۇنچىلىك خورلۇق تۇتتىكىن، تاكى چۈشكىچە، بالىلىرى چايغا كەلگۈچە دۇم يېتىپ يىغلىدى. چۈشتىن كېيىن ئىدارىسىگە تېلېفون بېرىۋېتىپ، يەنە يىغلىدى. ئۇنىڭ ئەمدىكى ياشلىرى ھەسرەت يېشى ئەمەس، نەپرەت يېشىغا ئالماشقانىدى.

تۆتىنچى كۈنى ئۇ ئادەتتىكىدەك ھايۋانات باغچىسىغا باردى. بالدۇرقىدىنمۇ زەرب بىلەن خام گۆشنى چاناپ پارە ـ پارە قىلىشقا كىرىشتى. مايمۇن ۋە ئېيىق يەيدىغان بۇ قىپقىزىل، تارتىشا گۆشلەر ئۇنىڭ نەزىرىدە ۋاپاسىز باقەمنىڭ يۈرىكى ئىدى.

«قېنى كۆرەرمىز، قېنى كۈتەي!ـــ «ئېيىقگۈل» گۆش چاناۋېتىپ پىچىرلىدى،ـــ بىر يېرىدىن چىقىسەنغۇ، يەنە ئالجىپسەنە سەن، بۇدا چوڭ ئالجىپسەن!»

ئەمدى گەپنى باش دىرېكتوردىن ئاڭلايلى. «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىنىڭ ياش تۈرۈپ قاغدىلىپ كەتكەن بۇ خوجايىنى ئۇخلىسا ـ قوپسا بىرەرىنى كوملاپ ھايان ئېلىشىنىڭ كويىدىلا يۈرەتتى. بىراق، شۇ كۈنلەردە ئارمىنىغا لايىق دەرمىنى، ھېيلىسىگە لايىق ھايىنى كەم بولۇۋاتقاچقىمۇ، ئۇ پات ـ پاتلا باقەمنى يادىغا ئېلىپ قالاتتى. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇنىڭغا كېرىكى باقەم ئەمەس، بەلكى بىكارغىلا ئېقىپ كېلىدىغان ئوتتۇز مىڭ يۈەن، بەلكىم كېيىنچە ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ پۇللار ئىدى.

ئۇنىڭ بىكارلىق تاپاۋىتىگە مەدەت بېرىدىغان بىرنەچچە چۆپقەتلىرى چوڭ شەھەرلەردە خەقنىڭ كۆزىنى بويىاپ قۇرۇۋالغان «ئېتى ئۇلۇغ، سۈپرىسى قۇرۇق» مۇكاپات، ئۇنۋان، ئەمەل ۋە يەنە ئاللىقانداق «شەرەپ»لەرنى ئاتا قىلىش كومىسسىيەلىرى ئارقىلىق، ئاشۇ «ئاسقۇدىكى گۆش»لەرنى ئەرزىنىگىلا بېرىۋېتىش توغرىسىدا ئۇنىڭغا توختىماي شېرىن ۋەدىلەر بېرىشەتتى ۋە دائىم سۆيلەپ تۇراتتى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا بۇنداق «كومىسسىيە»لەرنىڭ بىر ئۈچى چەت ئەلدىمۇ بارئىمىش، ئۇنداقلىرىنىڭ باش قىسمىغا «خەلقئارالىق» دېگەن ئاتالغۇ پۈتۈلگەچكە ئىناۋەتتى ئۇستۇن، باھاسىمۇ ئۆرىرەك بولارئىمىش. بىراق بۇرادەرچىلىك يۈزىسىدىن، پۇل بولسىلا ۋاقتى كەلگەندە بۇنىمۇ كۆڭۈلدىكىدەك بىرنېمە قىلغىلى مۇمكىن ئىمىش... ۋېتنامسكىسىغا چەرچىنمالدىن ئالتۇنغىچە هەممىنى ئېلىپ ـ ساتىمەن دەپ يېزىۋالغان تەدبىرلىك باش دىرېكتور، ئەمەلىيەتتە «مۇكاپات سودىسى» قىلىپ، باقمىگە ئوخشاش ئەمەلگە ئۇچۇپ تۇرغان بىرنەچچە ساددىنى بىر ـ بىرىگە ئۇقتۇرماي جاي ـ جايلارغا، ئۇۋۇغا يولغا سالغانىدى ۋە ئۆزى بولسا تېلېفونىنىڭ يېنىدا خۇش خەۋەر كۈتۈپ ئولتۇراتتى.

بۇ ئاردا W ناھىيەسىدە قاتقىرىپ يۇرۇۋاتقان باقمجان باش دىرېكتورغا يەنە بىرنەچچە قېتىم تېلېفون بەردى ۋە تېگىشلىك، كەسكىن يولىورۇقلارنى، شۇنىڭغا قوشۇلۇپ تېخىمۇ شېرىن ۋەدىلەرنى تاپشۇرۇۋالدى. بۇلاردىن بىز خەۋەردار.

توققۇزىنچى باب

خوش، ئوقۇرمەنلىرىمىزگە بەرگەن ۋەدىمىزگە ئاساسەن ئەمدىلىكتە بىز رومانىمىزنىڭ باش تەرىپىدە تىلغا ئېلىنغان ۋە ئەمدىكى بابلاردا خېلىلا قويۇق كۆزگە تاشلىنىدىغان بىر شەخس ھەققىدىكى قىزىقارلىق بايانداتوختىلىمىز.

مەزكۇر قىسسىنىڭ مۇئەللىپى ئىلگىرىكى ئەسەرلىرىدە گاھىبىر شەخسلەرنى باشقىچىرەك تۇستە تونۇشتۇرۇشنىمۇ ئادەت ئەتكەنىدى. شۇ ئادەتكە ئاساسەن، تۆۋەندىكى پېرسوناژنىمۇ بۆلەك بىر ئادەمنىڭ بايانى ئارقىلىق تەسۋىرلىسەك ئوقۇرمەنلىرىمىز غەلىتىلىك ھېس قىلمىشماس دەيمەن!

قىسسىمىزنىڭ بېشىدىراق بىز ھەمدەمجان ئائىلىسىنىڭ قەدىرلىك مېھمىنى بولغان شائىر ۋە «مۇئاۋىن دىرېكتور» باقەمجانىنىڭ ناھىيەلىك دورا ماتېرىيالىلىرى شىركىتىنىڭ ئاشخانىسىدا كۈتۈۋېلىنغانلىقى ھەققىدە خېلى تەپسىلىي بايانلارنى بەرگەنىدۇق. ئەنە شۇ ئاشخانىنىڭ دىرېكتورى بولغان ھەجىيىپلا تۇرىدىغان، ياغلىما چىراي بىر ئادەم ھازىر ئوقۇرمەنلەرنىڭ خىيال ئېكرانىغا لىپىدە قىلىپ چۈشكەن بولۇشى كېرەك. ئەمدىكى مۇددىئا شۇكى، W ناھىيە بازىرى تەۋەسىدە «خۇشامەت شاھى» دەيدىغان نامى

بار ئاسىم شىلىم ئىسىملىك بۇ غەلىتە ئىنسان بىلەن ھەربىر ئىگىلارنى تېخىمۇ مۇپەسسەلرەك تونۇشتۇرۇپ ئۆتۈشنىڭ ساۋابىدىن كەمىنە قەلەم تەۋرەتكۈچى ھەرگىز ۋاز كېچەلمەيدۇ. خوش ئۇنداق بولسا، W ناھىيەسىنىڭ بازىرىدا بولۇپ ئۆتكەن، مۇشۇ ناھىيەنىڭ پۇقراسى بولغان ئىككى كىشىنىڭ مۇنۇ قىزىقارلىق سۆھبىتىگە قۇلاق سالغايسىلەر:

— نېمە؟ يەنە ئۆتكەنكى «ئىمىن سەتەڭ تاماقخانىسى»غا بارايلى، بۇ دورەم مەن مېھمان قىلىمەن دەمسىنا، ۋاققاس؟ پۇلىنىڭ گېپىنى قويۇپ تۇرە، مەن كېرىم ئاكاڭمۇ ئويلىغان، ئورۇن يۆتكەپ ئوبدانراق بىر يەردە ئولتۇرايلى دەپ... نېمە؟ نەدە ئولتۇرساقمۇ مەيلى، لېكىنزە، جەزمەن ئۆتكەندە «ئىمىن سەتەڭ تاماقخانىسى»دا ئۇلپەتلەشكەن ئاغىنىلىرىڭنى چاقىر دەمسەنا، ۋاي — ۋۇي، ئەجەب يېقىپ كېتىپتا ساڭا ئۇ ئىچەرمەنلەر، ئۆزۈڭ تۇزۇك بىر ئىچىسەڭمىغۇ كاشكى! مۇشۇك پىياز يېگەندەك، ئوتلاپ... توختىغىنا، نېمە دېدىڭ؟ ئەسلىدە ئۇلاردىن خۇشامەت شاھىنىڭ يېڭى ھېكايىلىرىنى ئاڭلاي دەپتىكەنسەن — دە!

— يۇرتتىكى ئەل — ئاغىنىلىرىڭ ئاڭلاپ، كۇلۇپ تېلىقىپ قېلىشتىما؟ بۇدا ئۇلارغا يېڭى سوۋغات ئاپىراي دەپسەن — دە! ھە، ماقۇل، ماقۇل، ئوڭاي ئىش ئىكەنغۇ بۇ! بۇگۈن كەچكىلا توغرىلايلى.

— رەنجىمەيسەن، «ھاراققا» دېسە «قاياققا؟» دەپ تۇرىدىغان بۇ ئاغىنىلەرنىڭ بۇگۈن بىرىمۇ يوق دېسە! شۇ، تۇرمۇش غېمى ئەمەسمۇ، بىرى ئۇياققا، بىرى بۇياققا كەتكەن گەپ، ئەتىلا پەيدا بولۇشىدۇ. بۇگۈنچە ئىككىمىز

ئۆيدە بىرەر شېشىنى تىكلەپ گۈڭۈر - مۈڭۈر قىلىشايلى. قانداق دېدىم؟ نېمە، ئاسىم شىلىمنىڭ يېڭى گەپلىرىنى قىلىپ بېرەمسەن دېدىڭما؟ دېسەم، دېدىم، گەپ دېگەن ئاستا - ئاستا ئۆزى چىقىدۇغۇ! مەنمۇ ساڭا دېسەم، ئۆتكەندە سەن كېلىپ كەتكەندىن بۇيان ئاسىم شىلىم ھەققىدە خېلى جىق گەپلەر يىغىلىپ قالدى. خۇشامەت شاھى ھەر كۈنى ئەتراپىمىزدا ئويۇن قويۇپ يۈرسە، يىغىلمايتتىمۇ ئەمسە.

خوش... «بۇرۇنقىسىنى تاپشۇرايمۇ، ھازىرقىسىنىمۇ، ساقچى ئاكا!» دېگەندەك، بۇرۇنقىلىرىدىن دەپ بېرەيمۇ ياكى ئەڭ يېڭىلىرىدىنمۇ؟ يېڭىسىدىن ئاڭلايمەن دېسەڭ، تېخى تۇنۇگۈنلا بولغان بىر قىزىق ئىش يادىمغا كېلىپ قالدى. تۇنۇگۈن چۈشتىن كېيىن ئىدارىگە سەل بالدۇرراق بېرىۋاپتىكەنمەن، دەرۋازا تۈۋىدە بىرنەچچە خىزمەتداشلار يىغىلىپ پاراڭ سېلىشىپ تۇرۇدۇق، ئارىمىزدا ھەممە گەپكە قوشۇق سېلىپ ئاسىم شىلىمۇ بار ئىدى. بىرچاغدا ئاسىم شىلىم سەل نېرىدىن بۇياقتا قاراپ كېلىۋاتقان چوڭ ياشلىق بىر ئادەمنى كۆردى - دە، خەقنىڭ گېپىنىڭ بېلىگە تېپىپلا بىزگە:

ــ ھەي، ھەي ئاغىنىلەر، تېز، ماۋۇ ئاكىمىز بىلەن كۆرۈشۈڭلار، چوڭ ئۆتكەن ئادەم بۇ!ــ دېدى چىڭقىلىپ.

سالام دېگەن ئۇلۇغقۇ، ھەممىمىز ھېلىقى كىشىگە سالام قىلىپ، قىزغىن كۆرۈشتۇق. مەن ئىچىمدە «چوڭ ئۆتكەن دېگىنىگە قارىغاندا بۇ ئادەم ئىلگىرىكى بىرەر مەشھۇر زاتنىڭ ياكى كاتتا پۇلدارنىڭ ئەۋلادى ئىكەن - دە!» دەپ ئويلىدىم. خۇددى خىيالىمنى بىلگەندەك يېنىمدىكى بىرەيلەن خۇشامەت شاھىدىن سورىدى:

ــ ئاسمىئاخۇن، چوڭ ئۆتكەن دېگىنىڭلىگە قارىغاندا ئۇ ئاكىمىز بەگ ئەۋلادىمۇ نېمە؟

ــ نېمە دەيدا!ــ ئاسىم شىلىم ھۈرپەيگەندەك چىكىلىپ سۆزلىدى،ــ پۈكىجاڭ بولغان دەيمەن، پۈكىجاڭ!

پاراققىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى. ھېلىقى بۇرادىرىمىز يەنە سورىدى:

ــ بۇرۇنمۇ يا مۇشۇ كۈندىمۇ؟ يېشى بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ دەيمىنا؟

ــ بۇرۇن بولمامتىكى!

ــ سىلى دېگەن مەنسەپتىن چۈشۈپ كەتكەن نازىرغىمۇ ئەتىسىدىن تارتىپ قارىمايدىغان ئادەم ئىدىكلار، بۇ ئادەمگە ئەجەب؟...

ــ ھەببەللى، گەپ تاق مەشەدە!ــ ئاسىم شىلىم بەررە كاۋاپ يېگەندەك ھۈزۈرلىنىپ كۈلدى،ــ ئۆزى پېنسىيەدە بولغىنى بىلەن ئىككىنچى ئوغلى ناھىيە دەرىجىلىك كادىر دەيمەن! شۇنداقما؟

قىزىقمىكەن؟ مانا بۇ ئەڭ يېڭىسى، ئەمدى ئۇ شىلىمنىڭ ئۆتكەن ھەپتىدىكى بىر ئىشىنى ئاڭلا! خۇشامەت شاھى مىجەز ــ خۇلقىنىڭ ئەكسىچە ئادەتتە «ئوغۇل بالىچىلىق»تىن تولا لاپ ئۇرىدىغان بايقۇشچۇ! ئۆتكەن ھەپتە بىر نەزىردە ئولتۇرساق ئۇ ئىشىكتىن كىرە ــ كىرمەي، ھازىدار بىلەنمۇ چالا ــ بۇلا كۆرۈشۈپلا خۇشامەتچىلەرنى سۆكۈپ، قاينىپلا كەتتى.

ــ ياۋاللا، ھازىر بازاردا چىنىتەخسە قالمىدىمكىن دەيمەن، ھەممە ئادەمنىڭ قولىدا بىردىن...

ــ نېمە بولدى، ئاسمىئاخۇن، قاق سەھەردىلا قاينىاپ قاپسىلىغۇ؟ــ پىيالىسىنى چايقاپ ناۋات ئېرىتىۋاتقان

بىرەيلەن بىز تەرەپكە كۆز يۈگۈرتۈپ قويۇپ، ئۇنىڭدىن سورىدى.

ــ نېمە بولاتتى؟ ماۋۇ شا جۇجاڭ خىزمەتكە مېڭىپتىكەن، كۆرۈشۈپ قويماي دېسەم پىكاپىنىڭ ئەتراپىنى مۇشۇ نەزىردىن چىققان ئاداشلار قارا قاغىدەك ئورىۋالغان گەپ!

ئەتراپتىن كۈلكە، خىتابلار كۆتۈرۈلدى:

ــ قول يەتمەپتۇ ــ دە، ئاسىمئاخۇن؟

ــ ئاسىمجان ئوغۇل بالا، باشلىق ئەدىۋايىغا تۈكۈرۈپ ئۆتىدىغىنىدىن...

ــ كەينىدىنمۇ ــ يا؟

ــ ئالدىدىمۇ تۈكۈرۈۋېرىمىزغۇ، قانداق؟ــ ئاسىم شىلىم بويىغا ياراشمىغان كەسكىنلىك ۋە ھەيۋە بىلەن ئولتۇرغان يېرىدە ھە دەپ يۇلقۇندى،ــ «ئاۋۇ خانىمۇ بىزنىڭمۇ؟» دېگەن لەتىپە يادىڭدىمۇ؟ ھە، شۇنىڭدىكىدەك، بىز ئۆزىمىزگىچۇ، ئۆزىمىز باشلىق، باشلىق دېگەننى مانا مۇنداق...

دەل شۇ چاغدا خۇشامەت شاھى چەيدوچىلاپ يۇقىرى كۆتۈرگەن قولىنى توساتتىن ھاۋادا قاتۇرۇپ قويدى، ئۆزى بولسا يەل پوكزەكتەك قاڭقىپ ئورنىدىن تۇردى ــ دە، بايا خەقنى سىغداپ چىقىرىپ ئولتۇرۇۋالغان ئورنىدىن كېچىپ، داستىخانغىلا دەسسەپ پەگاھقا ئېتىلدى. بىر تاۋاق پولۇ دۇم كۆمتۈرۈلدى، ئىككى پىيالىدىكى چاي ئۆرۈلدى... ئۆينىڭ ئىچىنى قىيقاس قاپلىدى. ئاسىم شىلىم بۇلارغىمۇ پەرۋا قىلماي، ئاڭغىچە ئۆيگە كىرىپ سالامغا تەرەددۇتلەنگەن قىرىق ياشلار چامىسىدىكى سۆلەتلىك بىر كىشىنىڭ قولىنى قوش قوللاپ چىڭ تۇتتى.

ـــ ۋاي ـ ۋاي ـ ۋاي شا جۇجاڭ، كەلسىلە، كەلسىلە، شاياقۇپ ئاكام! ياق، ئىنى، ئۆكام، قەدىردانىم! ۋاي مۇشۇ ئاددىيلىقلىرىنى، خەلقپەرۋەرلىكلىرىنى! شەخسەن نەزىرگىمۇ دەيمىنا!... ھەي، ھەي، تۆردىن ئورۇن بوشتىكلار، شا جۇجاڭغا!

شاياقۇپ ئىسمىلىك كىشى خۇشامەت شاھىنىڭ بۇ ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇمىدىن ئاۋۋال مەڭدەپ، كېيىن ھەيران قېلىپ، ئاخىرىدا غىجىنىپ، ئۆزىگە چاپلىشىۋالغان بۇ بۇدۇشقاقتىن قۇتۇلماقچى بولغاندەك كۇچەپ بىر سىلكىنىۋىدى، خۇشامەت شاھى لەپكىلەپ بېرىپ تامغا سوقۇلدى. شۇ ھالەتتىمۇ ئۆمىلەپ ئورنىدىن تۇرۇۋاتقاچ بېسىقماي سايرىماقتا ئىدى:

ـــ يائاللا، شا جۇجاڭ، ئەجەب خۇش قىلىۋەتتىلە بىزنى! نەزىر توي بولۇپ كەتتى دېسىلە سىلى كېلىۋىدىلە! مۇبارەك بولسۇن، نازىر دەرىجىلىك كاتتا باشلىق بوپتۇلا، بىراق بىزنىڭ ئىداردىن نېمىشقا يۆتكىلىپ كەتتىلە دەيمەن؟ ئەمدى بىزنى كىم ئۆستۇرىدۇ؟

شاياقۇپ نەزىر داستىخىنىغا ئولتۇرغانمۇ بولار ئىدى دەيمەن، بىراق ئاسىم شىلىمنىڭ ئاخىرقى يىغا ئارىلاش ئىلتىجاسىدىن غەزەپلەندى بولغاي، كەسكىنلىك بىلەن تۇرغان جايىدا قولىنى مەيدىسىگە ئېلىپ كۆپچىلىككە سالام بەردى ـ دە، ئەدەپ بىلەن:

ـــ ئەپۇ قىلىڭلار، كۆپچىلىك، ئەتىگەنده مۇھىم بىر يىغىنىم بار ئىدى، ئولتۇرالمايمەن، كىرمەي كېتىشكە كۆڭلۇم ئۇنىمىدى،ـــ دەپلا ئۆيدىن چىقىپ كەتتى.

شاياقۇپ چىقىپ كېتىشىگە ئۆينىڭ ئىچىنى ئۇنى

ماختىغان، تەرىپلىگەن پاراڭلار بىر ئالدى. ئۇقسام ئىلگىرى ئۇ ئاسسم شىلىم ئىشلەيدىغان دورا ماتېرىياللىرى شىركىتىنى باشقۇرىدىغان ئىدارىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ، يېقىندا باشقا بىر ئىدارىگە باشلىق بولۇپ يۆتكەلگەنكەن، پولۇ يېيىش داۋامىدىكى پاراڭلارنىڭ ئاخىرى خۇشامەت شاھىغا ئۇلىشىپ، گەپ تېخىمۇ قىزىپ كەتتى، ئەمما بۇ چاغدا ئاسسم شىلىم ئۆيىدە يوق ئىدى، ئۇ شا جۇجاڭغا سوغۇدىشىپ تالاغا چىقىپ كەتكەنىدى.

ــ ئىچمەمسەنۇي، ھاراق سوۋۇپ كەتتىغۇ؟ گەپنىڭ نوچىلىقىدىن ھاراق ئۇنتۇلۇپ قاپتۇ دەمسەنا؟ نوچىسىنى ئەمدى ئاڭلايسەن، بۇمۇ ئۇچ ــ تۆت ئايىنىڭ ئالدىدا، چىللىنىڭ ئوتتۇرىلىرىدا بولغان ئىش. بۇنى ماڭا ئاسسم شىلىم بىلەن بىللە ئىشلەيدىغان بىر شوپۇر ئاغىنەم دەپ بەرگەن.

ساڭا ئىلگىرى دېگەنىدىم، ئاسسم شىلىم ھەرقانداق رەزىللىك ھەم پەسكەشلىكنى چېكىدىن ئاشۇرۇۋېتىدۇ دەپ، ئۇ قېتىممۇ شۇنداق بوپتۇ. دورا ماتېرىياللىرى شىركىتىنىڭ دىرېكتورى كۇنلەرنىڭ بىرىدە خىزمەتكە كېلىش ــ كېتىشنىڭ سەل ئېگىز ــ پەس بولۇۋاتقانلىقىنى بايقاپ، بۇ ئىشنى باشقۇرۇش، تۇتۇشنى يۇزسىزرەك دەپ ئاسسم شىلىمغا ھاۋالە قىپتۇ. ئارانلا تۇرغان بايقۇش ئەمەسمۇ، خۇشامەت شاھى يېڭى پەرماننى ئالغان كۇنىدىن باشلاپلا ئالامەت ئۆزگەرگەن گەپ، ھەتتا كىيىنىشلىرىنىمۇ ئىسلاھات قىپتۇ ئۇ. دەپ بەرسەم كۇلىسەن، خەق دەپ بەرگەندە مەنمۇ توختىماي يېرىم سائەت كۇلگەن. نەدىندۇر بىر قاسقان شەپكىنى تېپىپ

كېلىسپ، پاخپەيمپ تۇرغان چاچلىرىنى باسۇرۇپ كەينۇاپتىكەن، خىيالىدا ھەيۋەم ئاشتى دېگىنى بىلەن، ۋاي - ۋاي ئۆزىلا بوپتۇ، كەڭلىكى بەش ئىلىك تاسما بەلباغنى ئېتەكلىرى كەڭ پەلتوسىنىڭ ئۈستىدىن باغلاپتىكەن، تېخىمۇ ئوخشاپتۇ. بۇلارمۇ يەتمەي كىچىككىنە ئۈستەل سائىتىگە بوغقۇچ باغلاپ سائەتنى مەيدىسىگە ئېسىۋاپتۇ. كېچىككەنلەرنى مىنۇت - سېكۇنتى بىلەن يازمەن دەيدۇ - دە! ئەنە شۇنىڭدىن كېيىن قولىغا دەپتەر - قەلەم تۇتۇپ ھەر كۈنى خىزمەت ۋاقتىدىن يېرىم سائەت ئىلگىرى «جوزۇغا - بوزۇغا» شۆبە شىركىتىنىڭ پەلەمپەيلىرى تېك بىناسىنىڭ سىرتىدا كېچىككەنلەرنى پايلاپ تۇرۇپتۇ. يوقلىما دېگەن ئەلۋەتتە نورمال ۋە زۆرۈر تەشكىلىي تەرتىپ، لېكىن ئاسىم شىلىم بۇنى ھوقۇقىنىڭ سىمۋولى ۋە ئۆزىنى كۆرسىتىشنىڭ ئوبدان پەيتى دەپ بىلگەچكە چېكىدىن ئاشۇرۇۋەتكەن گەپ! دەسلەپتە كۆپچىلىك ئۇنىڭ ھەر كۈنى سەھەردە، سوغۇقتا تىترەپ ۋە كۈلكىلىك قىياپەتتە نېمىشقا ئىدارە ئالدىدا تۇرىدىغانلىقىنى بىلمەپتۇ ۋە چۈشەنمەپتۇ. ئايرىملىرى تېخى خۇشامەت شاھىغا ئىچ ئاغرىتىپتۇ. كېيىن قارىسا، ئەھۋال باشقىچە! بىر ھەپتىدىن كېيىن، ئىشقا كېچىككەنلەرنىڭ ۋە بالدۇر كەتكەنلەرنىڭ ئىسمىشەرىپلىرى زىر - زەۋەرلىرىگىچە، مىنۇت - سېكۇنتلىرىغىچە قارا دوسكىغا يېزىلىپتۇ، شىركەت خادىملىرى شۇنىڭدىن كېيىنلا ئاسىم شىلىمنىڭ غەلىتە تۇرقى، ھەرىكىتىگە باشقىدىن زەن ساپتۇ. خۇشامەت شاھىمۇ ئاڭغىچە كېچىككەنلەرنى ئىلگىرىكىدەك ئەمەس، بەلكى يېڭى

ھالەتتە، «ئاكاڭ قارىغاينى تونۇمىدىڭما؟» دېگەندەك قىلىپ كېچىككۈچىنىڭ كۆزىگە قادىلىپ، سىرلىق كالتە يۆتەلگىنىچە يوقلىما دەپتىرىنى تاملارغا بېشىدىن ئاشۇرۇپ تىرەپ تۇتقىنىچە خاتىرىلەيدىغان يېڭى ئۇسۇلنى «ئىجاد قىپتۇ!» كۆپچىلىك يەنىلا ھە دېگەندە بۇ ئىشقا ئېرەن قىلىپ كەتمەپتۇ. بەزىلەر تەبىئىي ھالدا كېچىكمەيدىغان بوپتۇ، بەزىلەر شاڭخو كۇلكىسىنى كۇلۇپ قويۇپ يۇرۇۋېرىپتۇ. كېيىن ئاي ئاخىرىدا قاراشسا ئىش باشقىچە، بىر تالاي ئادەمنىڭ مائاشىدىن بىر توقاي پۇل تۇتۇۋېلىنغان. يامان يېرى ئاسىم شىلىم ئىشنى كىرىشىپ، ئاشۇرۇپ قىلغان بىلەن، لىللا قىلمايدىكەن ـ دە! باشلىقلار، يېقىنراق ئۆتىدىغانلىرى كېچىكسە ياكى بالدۇر قايتسا يازمايدىكەن، ئۆزى ئۆچ كۆرىدىغان ئادەملەرنى بولسا كېچىكمىسمۇ ياكى بالدۇر قايتمىسمۇ ئالايىتەن ۋاقىت چىقىرىپ يېزىپ قويىدىكەن ئەمەسمۇ! شۇنىڭ بىلەن شىركەتتە غودۇڭ ـ غودۇڭ گەپ باشلانغان پاراڭ! بەزىلەر مانا ئەمىسە دەپ ئەتەي كېچىكىدىغان، بەزىلەر خۇشامەت شاھىنى يۇزىدىن ـ يۇزىگىلا سەتلەيدىغان بوپتۇ. لېكىن، مۇنداق بىر ۋەقە يۇز بەرمىگۈچە ئاسىم شىلىم يەنىلا بىلگىنىنى قىلىپ يۇرۇۋېرىپتۇ.

مۇنۇ قازان كاۋاپ سوۋۇپ قالدىغۇ، ئىككى چوكا ئالساڭ! خوش، شۇنداق قىلىپ بايا بىر شوپۇر ئاغىنەمنىڭ گېپىنى قىلىپ بەرگەنمىدىم ساڭا؟ ھە، نەق شۇ، مىجەزىمۇ ئىتتىكرەك نېمىچۇ! شۇ ئادىشىمزمۇ خۇشامەت شاھىنىڭ كۆزىگە قادالغان مىخلارنىڭ بىرى ئىدى ـ دە، نېمىشقا دېسەڭ، ئۇ خەقە خۇشامەت

قىلمايدۇ، خۇشامەتچىلەرنى يۇزتۇرا ئەدەپلەيدۇ ئەمەسمۇ. قىشنىڭ چىللە كۈنلىرى ئۇ ئاغىنىمىز يۈك ماشىنىسىنى نېرىقى كوچىدىكى يامغا بېرىپ ئوت ئالدۇرۇپ ھەيدەپ شىركەتنىڭ ئالدىغا ئەكەلگۈچە خېلى ۋاقىت كېتىدۇغۇ، قوتۇر ۋېلىسىپىتىگنى ئامباردىن سۆرەشتۇرۇپ ئاچىققىچىمۇ بەش مىنۇت ۋاقىت كېتىدۇ - دە! خوش، خۇشامەت شاھى بولسا شوپۇر ئاغىنىمىزنى ھەر كۈنلا كېچىكتى قىلىپ يېزىۋېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر كۈنلىرى كېلىپ شوپۇر ئاغىنىمىنىڭ غۇژۇزىدە ئاچچىقى تۇتۇپتۇ، ئەتىسى ئۇ ئىدارىگە كەلسە ئاسىم شىلىم يەنە ئېگىز پەلەمپەينىڭ گىرۋىكىدە غادىيىپ تۇرۇۋېلىپ مەيدىسىدىكى سائەتكە قاراۋاتقان. ئاغىنىمىز چاندۇرماي ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كېلىپ، پەلەمپەيدىن چۈشمەكچى بولغاندەك ھەركەت قىلىپ ئەپلەپ تۇرۇپ خۇشامەت شاھىنىڭ غىلتاڭ مۇزنى دەسسەپ تۇرغان پۇتىنى ئايىغى بىلەن بوشلا نوقۇپتىكەن، دۇنيادىن بىخەۋەر تۇرغان ئاسىم نەچچە دوملاپ ئېگىز پەلەمپەيلەردىن پەسكە جۆنەپ قاپتۇ... دەپتىرى بىر يەردە، قەلىمى بىر يەردە، بېشى تۆۋەندىكى دۆۋىلەكلىك مۇز تۇتقان قار دۆۋىسىگە كەپلىشىپتۇ شۇ!

شۇ كەپلەشكەنچە ئاسىم شىلىم قورقۇپ كەتتىمۇ يا بېشى مۇزغا تەگكەچكە مېڭىسى سىلكىندىمۇ، ئۆيىدە ئون بەش — يىگىرمە كۈن يېتىپ قاپتۇ.

ئالدىرىما، «يوقلىما پاجىئەسى»نىڭ ئاخىرى تېخىمۇ قىزىق، سەل تۇرۇپ ئاڭلايسەن، بىراق ئارىلىقتا تېخىمۇ قىزىق يەنە بىر ئىش بار، خۇشامەت شاھى ئۆيىدە يېتىپ قالغان ئاشۇ كۈنلەر ئۇنىڭغا نەچچە ئاي، نەچچە يىلدەك

بىلىنمەپ كەتكەن گەپ. نېمىشقا دېسەڭ، ئۇ ئۆزىنى ئالامەت كۆرسىتىدىغان «ئەمەل»دىن ئايرىلدى ـ دە! ئەسلىدە بار كالتە قوشۇقدارلىقىغا قوشۇلۇپ مۇنۇ «يوقلىما غوجىدار»لىقىدىن ئايرىلىش ئۈنىڭغا ئاسانمۇ دەيسەن؟ ئاڭلىساق، ئۇ دەسلەپكى كۈنلەردە سەل ـ پەل ئېسىگە كېلىپلا ئۆيىدىكىلەرنى يوقلىما قىلىپ يۈرۈپتۇ. كېيىن خوتۇنىدىن دەككىسىنى يەپ، ئۆيدە ئولتۇرسا ئىچى سىقىلىپ، ئىدارىگە چىقىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. مېڭىسىنىڭ سىلكىنگىنى ئېنىقراق ئوخشايدۇ، ماڭسا بېشى قايغاچقا، يەتتە ـ سەككىز يۈز مېتىر يىراقلىقتىكى ئۆيىدىن تاكسى توسۇپ شىركەتكە كېلىپ ـ كېتىپ يۈرۈپتۇ. ئاڭلىشىمىزچە ئاشۇ كۈنلەردە ئۈنىڭ يولىنى پايلاپ ئىشكىنىڭ ئالدىدا تاكسىچىلار توشۇپ كەتكەنمىش.

ئون بەش ــ يىگىرمە كۈنلەردىن كېيىن ئاسىم شىلىم راۋرۇس بولۇپ شىركەتكە قايتىپ رەسمىي ئىشقا چۈشۈپ، «يوقلىما غوجىدارلىقى» خىزمىتىنى قولغا ئاپتۇ. بۇ ئاردا دائىم كاماندىروپكىدا يۈرىدىغان شىركەت دىرېكتورىمۇ قايتىپ كېلىپ، كۆپچىلىكتىن ئۈنى ـ بۈنى ئاڭلىغانكەن. ئۇ دەسلەپتە خۇشامەت شاھىنىڭ ئاكتىپ روھىنى ئانچە ـ مۇنچە ماختاپ، ئاخىردا ئۈنى ئىلگىرى ـ كېيىن ساۋاپتۇ. ئەڭ ئاخىردا ئۈنىڭغا يوقلىما خىزمىتىنى ئاشۇرۇۋەتمەي، لىللا ئىشلەشنى تاپىلاپ، يەنە كۆكتاشقا مىندۇرۇپتۇ. ئاسىم شىلىمچۇ، قانداق قىپتۇ دەمسەن؟ ھە، ئۇمۇ بۇ دورەم يېڭى تاكتىكا ئويلاپ قويغانكەن، شۈنى ئىشقا ساپتۇ. ئاخىرىنى ئاڭلا! دەرۋەقە، خۇشامەت شاھى يوقلىمچىلىق ئەمىلىنىڭ

يېڭى يۆنىلىشى ھەققىدە مۇپەسسەل بىر پىلان تۈزۈپ قويغانىكەن. شۇ پىلانغا ئاساسەن ئەمدى ئۇ يوقلىما ئۇچۇن سوغۇق يەپ تالادىمۇ تۇرماپتۇ، «يوقلىما فورمىسى» نىمۇ كۆزدىن يوقتىپتۇ. پەقەت بىر ئامالار بىلەن شىركەتتىكى ھەربىر خادىمنىڭ يۆتىلىنى ئۇنئالغۇغا ئاپتۇ. بىرىنچى قەۋەتتىكى يوقلىمىخانىدا ئولتۇرۇپ نەچچە كۈنلەر يۆتەل تەتقىق قىپتۇ. زادىلا يۆتەلمەيدىغانلارنىڭ ئاياغ تۈۋىنى تېكىشاپ، پەرق، ئالاھىدىلىكلىرى بويىچە رەتكە تۇرغۇزۇپتۇ. يۆتىلىدىغانلارغا سان بويىچە، ئاياغ تۈۋىلىرىغا ھەرپ بويىچە بەلگە سالىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۆينىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپلا يوقلىما قىلۇپرىدىغان بوپتۇ.

كۈلە، ھە، كۈلە، تاغلىق مەھەللەڭگە قايتىپ بېرىپ، ئەل ـ ئاغىنىلىرىڭگە بۇ گەپلەرنى قىلىپ بەرگىنىڭدىمۇ مۇشۇنداق كۈلىسەنغۇ سەن! توۋا دېدىم دەمسەنا؟ توۋا دەيدىغان ئىشلار تولىغۇ جاھاندا، ئاڭلاۋاتقانلىرىڭ مىڭدىن بىرى!

«بىگىز قاپتا ياتماس، ئۆلۈك تاغاردا» دېگەندەك، خۇشامەت شاھىنىڭ يېڭى تاكتىكىسى بىرەر ئاي ئۇنۇم بېرىپتۇ ـ يۇ، يەنە كۆپچىلىكنىڭ ئېغىزىغا چىقىپتۇ. توغرىسى، ئۇ بايقۇش قاتتىق تىللاش، ئەيىبلەشلەرگە دۇچار بوپتۇ، نىيىتى خالىس بولمىغاندىكىن، ئادەم ھەرقانداق ئىش قىلسىمۇ، تۈلكە قۇيرۇقىغا ئىشەنگەندەك ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدىكەن! ئاسىم شىلىم ئۇسۇلنى ئۆزگەرتكەن بىلەن نىيىتىنى ئۆزگەرتمەي، ئاقىۋەت شىركەتتىكى ھەممە ئادەمنىڭ كۈلكىسىگە ۋە نەپرىتىگە قاپتۇ. كىم قىلغانلىقى نامەلۇم، بىر شەيتان يوقلىما

قىلىندىغان ئۆينىڭ ئىشىكىگە «بۇ ئۆيدە ئىت بار، يۆتەلمەڭلار!» دەپ يېزىپ قويۇپتىمىش، يېڭى چارەمنى ھېچكىم بىلمەيدۇ، دەپ كېرىلىپ يۈرگەن خۇشامەت شاھى ھېلىقى خەتنى كۆرۈپتۇ ـ يۇ، ئايلىنىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ.

«ياۋاللا!» دەپ ياقاڭنى چىشلەيسەنغۇ، ئۇنىڭدىنمۇ ئاجايىپ گەپنى ئەمدى ئاڭلايسەن! ھوشىدىن كەتكەن شۇ كۈننىڭ ئەتىسى ئاسىم شىلىم ئىدارىگە ئەلدىن ئاۋۋال كېلىپ، غەزەپ بىلەن يوقلىمىخانىغا كىرىپ ئولتۇرغانكەن، خىزمەت ۋاقتى دەل توشۇپ بەش ـ ئالتە مىنۇتتىن كېيىن شوپۇر ئاغىنىمىز ماشىنىنى شىركەت ئالدىغا توختىتىپ، زالنىڭ ئىشىكىدىن كىرىپتۇ، ئاغىنىمىزنىڭ زىققا كېسىلى بولىدىغان، سوغۇق تالادىن ئىسسىق يەرگە كىرىشىگىلا ئۇنى يۆتەل تۇتۇپ كېتىپتۇ، قىسمەتنىڭ قۇدرىتى بىلەن ئۇنىڭ يۆتىلىشىگە يوقلىمىخانىدا ئولتۇرغان خۇشامەت شاھى بەئەينى ئىتتەك قاۋاپ كېتىپتۇ قارا! يۆتەل توختىسا ئۇمۇ توختىغۇدەك، يۆتەل باشلانسا، ئۇمۇ قاۋىغۇدەك!

دۇنيادا ئاجايىپ ئىشلار بولۇپ تۇرىدۇ، دېگەن گەپنى مانا ئەمدى دېسەك بولىدىكەن، شۇنداق قىلىپ «جوزۇغا ـ بوزۇغا» شىركىتىدىكىلەرگە يېڭى ئەرمەك تېپىلغان گەپ! بىرەرى ئاسىم شىلىمنى كۆرگەندە قەستەن يۆتىلىپ قويىدىكەن ـ دە، بىچارە شىلىممۇ ئىختىيارسىز قاۋاپ كېتىدىكەن. غەلىتە يېرى، شىركەتتىن باشقا يەردە ئۇنداق ئەمەس ئىمىش!

نېمە، ئەتىگىچە شۇ دورا ماتېرىياللىرى شىركىتىگە چاندۇرماي بىر بارساق، خۇشامەت شاھىنى بىر قاۋىتىپ،

گۈزاھچى بولۇپ كەتسەم دېدىڭما؟ توۋا دېگىنە، بايلا ياقاڭنى يۇلۇۋالىدىغاندەك چىشلەپ كېتىۋاتاتتىڭغۇ؟ خۇدايىم ھېچكىمنىڭ بېشىغا بۇنداق كۈننى سالمىسۇن!

خوش، ئاچچىق - چۈچۈك چۆچۈرىمۇ تەييار بولۇپ قاپتۇ. راسا بىر تەرلىسەپ تۇرۇپ ئىچكىنە، ئەتيازدا قۇرۇق ئىسسىق تۇتۇپ قالىدىچۇ ئادەمنى!

گېپىمنىڭ خۇلاسىسى، ئادەم زادى بىرىگە يامانلىق ئويلىمىسا بولىدۇ. يەنە ئويلاۋەرسە قانداق ئىشلار بولىدۇ؟ بۇنى ئەتىگىچە سەن «ئىمىن سەتەڭ تاماقخانىسى»دا تونۇشقان ئاغىنىلەر يىغىلسا، داۋاملىق ئاڭلايسەن. ئاسىم شىلىمنىڭ يەنە شۇ يوقلىما ئىشى بىلەن ھېلىقى ئاغىنىمىزنى ناھەق رەنجىتىپ بەشىنچى قەۋەتنىڭ دېرىزىسىدىن باشچە ساڭگىلىغانلىقى توغرىسىدىكى يېڭى ھېكايىنىمۇ شۇ چاغدا ئاڭلايسەن. بۇمۇ يېڭى گەپ، بۇمۇ خۇشامەت شاھىنىڭ يۆتەلگە قاۋاپ يۇرۇپمۇ ئىبرەت ئالماي سادىر قىلغان ئەسكىلىكلىرىدىن بىرى. شۇ ئىشتىن كېيىنمۇ، ئىشقىلىپ ئاسىم شىلىم بالدۇرقى ئەمەللىرىدىن قېلىپ، شىركەت ئاشخانىسىغا كېلىپ قالدى. بىراقزە، يەنە ئامىتى بار نېمە ئىكەن ئۇ، گۆش، ماينىڭ ئارىسىغا چۈشتى. نېمىسىنى ئېيتىسەن، ۋاقاس، ئاشۇنداقلارنىڭ ئامىتى ئالدىدا يۇرىدىكەنغۇ مۇنۇ جاھاندا!

كۆلۈۋېرىسەنغۇ شەيتان، نېمە، ئاسىم شىلىمنىڭ قاۋاپ كەتكىنى يادىمغا كېلىپ قالدى دەمسەن؟ ھوي راستىنلا، خۇشامەت شاھى ھەققىدىكى بايات بولغان پاراڭلارنى تاغلىق مەھەللەڭگە بارغاندا ئاغىنە - ئۆڭگىلىرىڭگىلا دەپ بەر جۇمۇ، ھەرگىز بىزنىڭ مۇنۇ

ناھىيە بازىرىدا سۆزلەپ يۈرمە! نېمىشقا دېسەڭ، ھېلىقى ئاسىم دىرېكتور بىلەن شىرەم بولسىمۇ، قۇدا ـ باجىلىقمىز بارچۇ، يەنە بىرى، ھېلىقى مۇسەللەس زاۋۇتىدىكى ھەمدەمجانلار بىلەن ئارىلاپ دورا ماتېرىياللىرى شىركىتى ئاشخانىسىغا بېرىپ قالمىز. ئاسىم خۇشامەت مېھمان قىلامدۇ دەمسىنا؟ ۋاھ، ناھىيەلىك ھۆكۈمەتتىن بىرەر باشلىقنى ئېلىۋالساق دېگەن، ياشاپ كېتىمىز ـ دە ئۇ كۈنى! ئاخشاملا شۇ يەردە ئولتۇرۇۋۈندۇق. بەدىردىن ھاكىم بار، ھەمدەمجان بار، يەنە ئىسمىنى نېمە دېدى، شەھەردىن چىققان بىر شائىر دەمدۇ، مۇئاۋىن بىرنېمە دەمدۇ، مازراق بىر ئاداشمۇ بار...

ئونىنچى باب

يەتتىنچى بابنىڭ ئاخىرىدا بىز ھەمدەمجانلارنىڭ دەرۋازىسىنىڭ ئۇشتۇمتۇت شاراقلاپ قالغانلىقى ھەققىدە بېشارەت بەرگەنىدۇق. ئەلقىسسە، ھويلا تۆرىدىكى ئۆيلەرنىڭ بىرىدىن نازغىپ چىققان گۈلزىبا تۆڭگىنى ئەتىگەندىلا شاراقلاتقان ئادەمنىڭ كىملىكىنى بىلىش ئۈچۈن ئالدىراپ دەرۋازىنى ئېچىۋىدى، دەرۋازا سىرتىدا باشقا بىرى ئەمەس، دەل ئالدىنقى بابتا تازىمۇ ئۇزاق پارىڭى بولغان ئاسىم شىلىم، يەنى ناھىيەلىك دوراماتىرىيالىرى شىركىتى ئاشخانىسىنىڭ دىرېكتورى تۇراتتى.

دەرۋازىغا يېقىنلا يەردە، پېشايۋان چېتىدە مەقسىتگە يېتەلمىگىنگە ئەلەم چېكىپ تۇرغان باقەم شائىرنىڭ قۇلىقىغا مۇنداق پاراڭلار ئۇرۇلدى:

ــ ۋۇي، قانى ــ قانداق، سىڭىل، ھە، ياخشى تۇردىڭىزمۇ؟ ھەمدەمجان... ھەمدەم ئاغىنىمىز كەلدىمۇ؟

ــ ياق، ئەتىلەرگىچە كېلىپ قالارمىكىن، كېچىكىپ كەتتىغۇ! ئۆيگە كىرىڭ!

ــ ھە، بولدى، بولدى، ھېلىقى... مېھمان بارمۇ دەپ كېلىۋىدىم، بىللە كەتمىگەن بولغىيدى ئىككىسى؟

ــ باقمىجىنكاما؟ ياقەي، ئۇياق بار، ساراي ئۆيدىغۇ دەيمەن! ئۆزىڭىز كىرەمسىز يا چاقىرىۋېتەيمۇ؟

ــ ھە... چاقىرىپلىۋېتەمسىز يا؟ ئىككى ئېغىزلا گېپىم بار ئىدى، قاسسىدە!

سىپايە بىر ئاياغ تىۋىشى ساراي ئۆيى تەرەپكە يېقىنلىۋىدى، باقەمنىڭ يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپلا قالدى. ئۆزىنى پېشايۋاندىن ساراي ئۆيگە ئاتتى، ئالدىراپ ئۇستىبېشىنى تۈزەشتۈردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ئون مىنۇت ئىلگىرى ھويلىنىڭ تۆر تەرىپىگە، ئىشىقۇازلىق يۈرۈشىگە ئاتلانماقچى بولغان چاغدىكى شىجائىتى نەلەرگىدۇر غايىب بولغانىدى. ئاڭغىچە گۈلزىبا ساراي ئۆينىڭ ئىشىكىنى چېكىپ قالدى ۋە قوڭغۇراقتەك زىل ئاۋازدا:

ــ باقىجىنىكا، مېھمان!ــ دېدى.

باقەم سارايىنىڭ بوسۇغىسىغا پۈتلىشىپ كەتتى.

نېمىلا دېگەنبىلەن بۇ يۈرتتا ھەممەمجانىنىڭ يۈزى چوڭ ئىدى. ئۇ بۇ قېتىم زاۋۇتنىڭ ئىشلىرى بىلەن سەپەرگە چىقىشىدا بىرنەچچە بۇرادەرلىرىگە ۋە شۇ قاتاردا ئاسىم شىلىمغا ئۆزى يوق كۈنلەردە مېھمان باقەم شائىرغا يالغۇزلۇقىنى بىلدۈرمەسلىك خۇسۇسىدا تاپىلاپ قويغانىدى. شۇ گەپ بۇگۈن قاق سەھەردە ئاسىمئاخۇنۇمنىڭ يادىغا لىپ ئېتىپ يېتىپ قالدى. خۇشامەت شاھى «لىپ ئېتىپ» دېگەن سۆزنى تولا ئىشلىتەتتى. مەسىلەن، «پالانى ھاكىم خىيالچان كېلىۋېتىپتىكەن، لىپ ئېتىپ قوللىرىنى تۇتۇۋالدىم، ئوبلاستىتىن پوكۇنچى شۇجى كەپتىكەن، ئارىلىقتا لىپ ئېتىپ مېھمان قىلىۋالدىم» دېگەندەك... يەنمۇ مۇھىمراق بىر يېرى، ھەممەمجانىنىڭ دەسلەپكى ئولتۇرۇشتىلا باقەمنى «شائىر، شەھەردىكى چوڭ بىر شىركەتتە مۇئاۋىن دىرېكتور» دەپ

تونۇشتۇرغىنى بولغانىدى. «شائىر دېگىنى پەگاھتا تۇرۇپ تۇرسۇنا، مەنسەپمىدى ئۇ، يەنە كېلىپ شائىر خەق دېگەن ساپلا خەقنىڭ غەلدى ـ غەشىلىرىنى كوچىلاپ، رەسۋا كوچىسىغا ياىدىغان نېمىلەر. ئۇلارنىڭ دەردىدە ئادەم ئارامخۇدا رەھبەرلەرگە ھىجىيالمايدۇ. ئەمدى ئاۋۇ، قانى ـ قانداق؟ ھە، مۇئاۋىن دىرېكتور دېگىنى جىڭ باسىدىغان گەپ، باشلىق... دېگەن گەپ ـ دە بۇ! شەھەردە مۇئاۋىن بولغان دېگەن گەپ، بىزنىڭ بۇ يەرلەردە باش دېگەن پارالڭ دەۋەرسىلە!» ئاسىم شىلىمنىڭ بىرەر ئەمەلدار ئاتىلىققا خۇشامەت قىلمىغىنىغا ھەپتە بولۇپ قالغاچقا شۇ تاپتا خۇشامەتچىلىكى تۇتۇپ، ئەتىگەندىلا ئۆز تەسەۋۋۇرىدىكى «با فۇجىڭلى»نىڭ خىزمىتىگە ھازىر بولۇپ كەلگەنىدى...

ــ ئاۋارە بولمىسىڭىز بولمامدۇ، ئا جىڭلى، ــ دېدى باقەم دورا ماتېرىيالىرى شىركىتى ئاشخانىسىنىڭ ئايرىمخانىسىدا چۈش بولمايلا تىزىۋېتىلگەن قورۇمىلار، سوغۇق سەيلەر ۋە مەيدىسىنى كېرىپ تۇرغان ھاراق شىشىسىگە گۇلزىباغا قارىغاندەك مۇھەببەتلىك تىكىلىپ قاراپ ئولتۇرۇپ. ئايرىمخانىدا ئىككىسى يالغۇزلا ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ باقەم «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتىنىڭ دىرېكتورىدىن ئۆگەنگەن تەجرىبىسىنى مۇشۇ يەردە ئىشلىتىپ، ھېلىدىن ـ ھېلىغا خۇشامەت شاھىنى «جىڭلى» دىن «جىڭلى»غا سالاتتى.

ــ ۋاي ـ ۋۇي، ئەمەلدار ئەمەلدارنىڭ قاياشى ـ دە! ئۆزئارا مۇشۇنداق قەدىرىمىزگە يېتىشىپ ئۆتسەك، با فۇجىڭلى؟ يا ـ يا ـ ياق، با جىڭلى، قانى ـ قانداق، با زۇڭجىڭلى! مانا ئەمسە، فۇرىمۇ، جىڭمۇ ئوخشاش،

جىڭلى، ھە! ئۇنىڭدىن قالسا، ھامىنى باش جىڭلى بولسىز ئەمەسمۇ پات ئارىدا، شۇنداقما؟...

ئىككى قاغا بىر - بىرىنى ئەنە شۇنداق ئاقتىن - ئاققا سېلىشىپ، پېشىندىن ئاۋۋالا ئۇلىپەتچىلىكىنى باشلىۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئېغىزىدىن تۆكۈلۈۋاتقان تەكەللۇپ گەپلەر W ناھىيەسىنىڭ بىر يېنىدىن ئېقىپ ئۆتكەن دەريا سۈيىدەك تۇرگۇن ۋە ئەلۋەك ئىدى. ئىككىسى بەس - بەستە رومكا بوشاتقاچ مۇڭدىشىپ، سوڭدىشىپ جاھانىنى ئۇنتۇپلا كەتتى.

بۇ كۈنى باقەم خېلى ئىچىپ قويدى. نەچچە كۈندىن بېرى ھەمدەمجان يوق، ئۇنىڭ ئىچى پۈشۈپ قالغانىدى. يەنە، گۈلزىبانىڭ ئوتى ئىچىگە كىرىۋېلىپ، تولىمۇ ۋەسۋەسچىلىكتە قالدۇرغانىدى، يۈرىكىنى بىرنېمە يەيتتى، تاكى مۇشۇ دەملەرگىچە قويغان - تۇتقىنىنى بىلەلمەي، مەستلىكتىن گاراڭلىشىقا باشلىغان كاللىسىدا «گۈلزىبا، گۈلزىبا!» دېگەن سۆزلا ئەكس سادا يانغىراتاتتى. بۇلارنى ئاز دېگەندەك، ئاخشام چۈشىگە خوتۇن - بالىچاقىسى كىرىپ قالغىنىچۇ تېخى! ھېلىقى، خوتۇنى... ياق، سابىق خوتۇنى (تالاق خېتىنى ئەۋەتتى - دە!) ھە، شۇ «ئېيىقگۈل» ئىككى بالىسىنى يېنىغا ئېلىپ، ئۇچ ئەدەپسىز ھە دەپ باقەمگە قاراپ كۈلۈشۈۋاتقۇدەك، ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوقلا كۈلۈۋەرگۈدەك ئىمىش... سەھەرلىكتە باقەم ئۇيقۇسىدىن چۆچۈپ ئويغانىدى، بوينى، دۇمبىسى چىلىقىدە تەرگە چۆمگەنىدى. چۈشىنىڭ ئەكسى ئوڭىدا زاھىر بولارئىمىش، دېمەك، كۈلكىنىڭ ئەكسى يىغىغۇ؟ يامان

يېرى، باقەمۇ ئۇلارغا قوشۇلۇپ كۈلگەنىدى، تازا كۈلگەنىدى!

باقەم ئاسىم خۇشامەتتىن بالدۇرراق مەست بولۇپ قالدى، دەسلەپتە چۈشىدىكىدەك كۈلدى، كېيىن ھۇۋا تارتىپ يىغلىدى. شۇنداق يىغلىدىكى، ئاسىم شىلىم ھەيرانلىقتا مەستلىكتىن سەگىپ كەتتى. بىراق، باقەم شائىر بارغانچە خۇدىنى ئۇقماي قالدى.

ــ نېمە دەردىگىز بولسا دەڭ، ئاداش، قولۇم كۆكسۈمدە ۋاي، جېنىم پىدا!ــ دېدى ئاسىم شىلىم بىر چاغدا ئۆزىنى باسالماي،ــ ئا... قويۇڭە، ئەركەكىكە يىغا ياراشمايدۇ دەيمەن. مەنسەپتىن قېلىپ قالمىغانسىز ــ ھە؟ ياۋاللا!

شۇنىڭ بىلەن، ئېسىدىن تامام ئاداشقان باقەمجان W ناھىيەسىدە يېگىدىن تونۇشقان بۇ «قەدىناس ئاغىنىسى»غا كۆڭلىدىكى جىمى مەخپىيەتلىكلىرىنى ئۆزىمۇ ئۇقماي، مەسئۇلىيەتسىز زاۋۇت دەرياغا تۆككەن كېرەكسىز سۇلاردەك تۆكۈپلىۋەتتى. لېكىن، ياخشى يېرى شۇ بولدىكى، ئۇ گۇلزىبانىڭ ئىسمىنى ئاتاپ سالمىدى. پەقەت «گۇل، گۇل...»لا دەيتتى. نۆۋەتتىدە ئاسىم شىلىمۇ ھېلىقى «گۇل»نىڭ كەينىدىكى سۆزنى «زىيا» دەپلا چۈشەندى. بولمىغان بولسا W ناھىيەسىنىڭ كوچىلىرىدا بىرمەھەل پىتنە ــ ئىغۋا قوپۇندەك ئۇچۇپ يۈرگەن بولاتتى. خۇشامەتگۇي، مەنسەپپەرەسلىكىگە ياندىشىپ خۇشامەت شاھى شۇنچىلىك يالىخور ۋە زۇغۇي ئىنسان ئىدىكى، گاھىبىر تونۇش مەھەللە ئىتلىرىمۇ ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئۇنىڭغا ئالدىراپ قاۋىمايتتى.

شۇنداق قىلىپ، ئىككى كىشىلىك ئولتۇرۇشنىڭ

ئاخىرى باقەم شائىرنىڭ ئىشق ـ مۇھەببەت بايانلىرى ۋە دەرد ـ ئەلەملىرىنىڭ تالقان تۆكتىسىگە ئايلاندى. ھاراقنىڭ كۈچى بىلەن «سۆيۈملۈك دىلدارى»نىڭ ئىسمىنى دەۋېتىشكە تاس ـ تاماس قالغان باقەم ھەرھالدا كېيىن كىرگەن سۈيۇقئاشنىڭ خاسىيىتىدە سەل ئېسىگە كېلىپ قالدى ـ يۇ، گەپنى كاتاڭغا چۈشكەن كۆتەك ھارۋىدەك تەستە بۇراپ كەتتى. بىراق، بۇ چاغدا گۇمانخور ئاسىم خۇشامەت بىرنېمىدىن شۈبھىلەنگەندەك، ئاجايىپ ئاساقچىلاپ سوئاللارنى سوراشقا كىرىشىپ كەتتى. سەۋەبى، ھەمدەمجانىنىڭ ئايالىنىڭ سىكلىسىدىنمۇ «ئۇز ۋە لەۋەن»لىكى ئۇنىڭغا بەش بارماقتەك ئايان ئىدى. ئەينى يىللىرى ھەمدەمجان ياقا يۇرتتىن كېلىپ «W ناھىيە بازىرىنىڭ گۈلى» بولمىش گۈلزىبانى قۇشلاۋاتقاندا ئۇنىڭ رىقابەتچىلىرىنىڭ بىرى مۇشۇ، يىگىتلىكىدىلا خۇيى ئەلگە تونۇلۇپ بولغان ئاسىم شىلىم ئىدى. بىر قېتىم گۈلزىبا دوستلىرىغا، كەينىگە كىرىۋالغان ئاسىم ئىسىملىك بىر قېلىن يىگىتنىڭ گېپىنى قىلىپ بېرىۋېتىپ، «ئادەم يىرگەنگۈدەك قىلىقى باركەن...» دەپ توختاپ قالغانىدى. شۇنداق مىجەز ـ خاراكتېردىكى ئادەم دەل بۇگۈن ئەتىگەن ھەمدەمجانىنىڭ دەرۋازىسىنىڭ تۆشۈگىسىنى شاراقلاتقان ئاسىم شىلىم ئىدى. مانا ئەمدىلىكتە ئۇ مەست ـ ئەلەس باقەم شائىرنىڭ يېنىدا مۇغەمبەرانە كۈلۈپ ئولتۇرۇپ ھە دەپ «دېلو ئېنىقلىماقتا» ئىدى. مۇبادا ماشكىنىڭكىدەك بۇرنىغا بىرەر غەيرىي پۇراق ئۇرۇلسا، ئۇ ئەينى چاغدىكى «مەھەببەت رەقىبى» (ئاسىم شىلىمۇ «مۇھەببەت» دېگەن

بۇ گۈزەل ئاتالغۇنى ياشلىقىدىن تارتىپلا «مەھەببەت» دەپ تەلەپپۇز قىلاتتى) ۋە شۇ كۈنلەردە مۇسەللەس زاۋۇتىدىن پايدا تېپىپ ھەم شۇ تۈپەيلى W ناھىيەسىدىكى ئەمەلدارلار ئارىسىدا يۈز تېپىپ كېتىۋاتقان ھەمدەمجانىنى شىددەت بىلەن، خۇپيانە سېستېما تاشلاشقا جان - جەھلى بىلەن تەييار ئىدى. دۇنيادا شۇنداقمۇ بىرقىسما ئادەملەر بارکى، ئۇلار ئۆزى دوستلۇق ۋەجىدىن قۇچاقلاپ تۇرغان بۇرادەرلىرىگە شۇ مىنۇتنىڭ ئۆزىدە ئەڭ يېقىن ئارىلىقتىن زەھەرخەندە كۆزلىرىنى تىكىپ تۇرۇشنىمۇ ئۇنتۇمايدۇ... خەير، بىز ئاسىم شىلىمنىڭ ھەمدەمجانغا بولغان ئىككى بىسلىق مۇئامىلىسىنىڭ تەرەققىياتىنى كېيىنكى بايانلىرىمىزغا قالدۇرايلى - دە، سۆيۈقئاشتىن سەگىپ قالغان باقەم شائىرنىڭ يېنىغا قايتىپ كېلەيلى. بۇ چاغدا سورۇنغا ئىككى «تۇيۇقسىز مېھمان» كىرىپ كەلگەنىدى. راست دېگەندەك، ئىچىدىكى ئەڭ زىل مەخپىيىتىنى ھاراقنىڭ كۈچى بىلەن ئاشكارىلۇۋېتىشكە تاس - تاماس قالغان باقەم قانداقتۇر بىر ئەقىلنىڭ كۈچى بىلەن ئاخىرقى پەيتلەردە تىلىنى زورىغا تىيىۋالدى - دە، ئاسىم دىرېكتورنىڭ ئوسماقچىلاپ سورىغان سوئاللىرىغا پەلىپەتىش جاۋابلار بىلەن تاقابىل تۇرۇپ، ئاران تەستە بالا - قازادىن قۇتۇلۇپ كەتتى، ئاندىن كېيىن يېرىمى مۇغەمبەرلىك، يېرىمى راستتىنلا ئاشقانە ھېسسىياتى بىلەن رومكىنى قولىغا ئېلىۋېلىپ شائىرانە تۇيغۇدا ئىشق - مۇھەببەت قوشاقلىرىنى نەق مەيداندىلا توقۇپ، دەبدەبىلىك تۇستە ئوقۇپ كەتتى. بىز بولساق باقەم شائىرنىڭ «تالانتىنىڭ نامايەندىسى» بولغان

ۋە باقەم كېيىنمۇ سورۇنلاردا تالاي ئوقۇپ يۈرگەن بۇ ھەرەڭ ـ سەرەڭ قوشاقلاردىن بەش ـ ئالتە كۆپلىتىنى شېپى كەلتۈرۈشتىن ئۆزىمىزنى زادىلا تىيالماي قالدۇق.

مەشەدە ئولتۇرغانلار،
ھەممىسى ئېسىل بالىلار.
ھاراق ئىچىپ مەست بولۇپ،
كۆيۈپ كەتتىغۇ جانلار.

ئولۇڭ يېنىمدا بىر ئاداش،
سول يېنىمدا بىر ئاداش.
كۆيگىنىمنى بىلمەيدۇ،
يارىم دېگەن قاپاقباش.

ئاق قوناقنىڭ ھارىقى،
ئىچسەم ئەجەب تۇتمىدۇ.
سېنى بىردەم كۆرمىسەم،
كۆڭلۈم قانداق ئۆتمىدۇ؟

ئاشىق بولغانلار بارمۇ،
بىزدەك كۆيگەنلەر بارمۇ؟
دەردكە چىدىمايۋاقالدۇق،
پازارنى ① سىرلىق بارمۇ؟

قۇيە ئاداش لىققىدە،
ئىچىۋالاي جىققىدە.

① پازارنى ــ ئوت ئۆچۈرۈش ماشىنىسى دېمەكچى.

بىزنى كۆرەلمىگەنلەر،
ئۆلۈپ كەتسۇن غەققىدە.

ئويانمۇ ماڭاشىم بار،
بويانمۇ ماڭاشىم بار.
يارىم كەلمىسە مەيلى،
ھەمدەمجان ئادىشىم بار...

ــ ئاپىرىن، يائاللا! ئاجايىپ قەبىھ توقۇۋەتتىڭىز جۇمۇ، با زۇڭجىڭلى!ــ باقەم شائىر ئوقۇۋاتقاندا خىرىلداپ كۈلۈپلا ئولتۇرغان ئاسىم شىلىم ئاخىرقى كۈپلېتقا ئۈلاپلا رومكىسىنى قولىغا ئېلىپ، شېئىرىي ھاياجاندىن بۇرۇن چاناقلىرى كېرىلىپ ۋە لىپىلداپ كەتكەن باقەم شائىرنىڭ رومكىسىغا زەرب بىلەن ئۇردى. گەرچە قوشاقلار بىر رېتىم، بىر ۋەقەلىك يېپىدا ئەمەس، چولتا، قوپال، ھەتتا بۈگۈنكى سورۇن ئەھلىيىتىگمۇ ماسلاشمىغان ھەمدە تاغدىن ـ باغدىن كەلتۇرۈلگەن ئانچىكىم گەپلەر بولسىمۇ، باقەمنىڭ ئاۋازىدىكى ھەسرەت، نىدانى ئۇ بىلىپ سېزىۋالغاندى. ئاڭغىچە دېكلاماتسىيەچى بارلىق ھاياجان مەجەز شائىرلاردا بولىدىغان كەيپىياتقا ئوخشىتىپ، شېئىرىي زىلزىلىدە يەلكىلىرىنى تىترىتىپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىۋالدى، يەنە دەل شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە بولسا كۆڭلىدە «گۈلزىبانى ئۇندەككە كەلتۇرۇپ، گۈلزىيانمۇ قولدىن بەرمەسەم، ئېھ...» دەپ ئويلاۋاتاتتى. كۆڭۈل چۆللۈكىدە بالىلىرى بىلەن «ئېيىقگۈل» ئەسلا كۆرۈنمەس، ئەسلەنمەس ئىدى. پەقەت بىر يەرلەردىن لىپ قىلىپ ۋەدىسى كاتتا ياش

دىرېكتور كۈلۈمسىرەپ ئۆتۈپ كەتتى... باقەم غەرق مەست بولۇپ كەتكەنىدى.

مەستلىكتىن خۇدىنى بىلەلمەي قالغان باقەم ئۆزىنى ھەمدەمجانلارنىڭ ئۆيىگە كىمنىڭ ئەكېلىپ قويغانلىقىنى ئەتىسى سەھەردە تولىمۇ تەسلىكتە ئېسىگە ئالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشى قاپاقتەك غۇڭۈلداپ، ئىككى چېكىسى زىڭىلداپ ئاغرىماقتا ئىدى. ئىككى ئاپقۇر ئەتكەنچاينى قۇرۇقلا سۈمۈرۈپ ئىچكەندىن كېيىن ئۇ سەل ئۆزىگە كەلدى ۋە تۈنۈگۈنكى ئىشلارنى يادىغا ئېلىشقا باشلىدى. تاغدىن ـ باغدىن تېرىلىپ قاپىيەگە ئېلىنغان قوشاقلار ھايا جىنىدىن كېيىن ئاسىم شىلىم نېمە مەقسەت بىلەنكىن، يەنە ئىچەيلى دەپ تۇرۇۋالدى. دېمىسىمۇ، ئىككى كىشىلىك ئولتۇرۇش چۈشتىن ئىلگىرىلا باشلانغاچقا، باقەم شائىر شېئىر ئوقۇۋاتقىنىدا تېخى دىگەر ۋاقتى بولمىغانىدى. سورۇنغا لەپپىدىلا كىرىپ قالغان ئىككى «تۈيۈقسىز مېھمان» بىرچاغدا يەنە غايىب بولۇشتى. غەرق مەست باقەمنىڭ تەلىپى بىلەن ئاسىم خۇشامەت چاقىرغۇ قىلىپ باشقا ئىككى مېھمانىنى چاقىرىپ كەلدى. ئۇلار بىز ئىلگىرى تىلغا ئېلىپ ئۆتكەن قىزغىن ئولتۇرۇشلارنىڭ دائىملىق ھەمراھى، گۇللىرى بولمىش قۇۋامنىياز بىلەن رەغىدۇللا كۇلگۇنچەكلەر ئىدى. بىز بۇ ئىككى كىشى بىلەن بىتەپسىل تونۇشۇشنى سەل كېيىنگە سۈرىمىز. مەزكۇر ئىككى مېھمان ئىلگىرى ـ كېيىن بولۇپ دورا ماتېرىياللىرى شىركىتى ئاشخانىسىغا يېتىپ كەلگىنىدە، ئىچىشنى بۆلەكتىن باشلىغان باقەم

شائىرنىڭ ھېسسىياتى قايتا ئۇرغۇپ، ئەدىكى مەدھىيەسىنى بىۋاستە ھاراقنىلا قاراتقىلى تۇرغانىدى.

ئەي ھاراق،
تۇرار جايىڭ قاۋاق!
ئىچسەم قىلمىسەن باشنى قاياق،
كۆزنى چاپاق.
ئىچمەن بىراق،
مەن ساڭا ئامراق.
سەن ئەجەب شېرىن،
ئەجەب خۇش پۇراق!
ئەجەب ئاپپاق...

گەرچە ئاق ھاراقنى ئۇنداق سۈپەت بىلەن ئاتاش توغرا بولمىسىمۇ، لېكىن ئەقىللىك ئوقۇرمەن «ئاپپاق» دېگەن مەدھىيەنىڭ ھاراقنا ئەمەس، بەلكىم بىر دىلبەرگە تەققاسلىنىۋاتقىنىنى غايىبانە ھېس قىلىپ تۇرغاچقا، بىز بۇ يەردە باقەمجانىنى كەچۈرىمىز!

ئىككى مېھمان ئارقا ـ ئارقىدىن ئايرىمخانىغا كىرىپ كېلىۋىدى، باقەم شائىرنىڭ ئەتىگەندىن بېرى يىگىرمە ـــ ئوتتۇز رومكا ئۆڭتۇرۇلگەن ئاغزى يەنە ئېچىلدى:

ھەي، ئاداشلىرىم،
ھاراقكەش دىلداشلىرىم!
كېلىڭلار، ئىچەيلۇق،
ئىچىپ ـ ئىچىپ،
بۇ جاندىن كېچەيلۇق!
.....

باقەم يەنە قاپسىيەلەر مۆلدۈرنى ياغدۇرۇۋەرگەن بولاتتى، بىراق ئاڭغىچە بىر تەرەپلىرى ساددا رەغدۇللا كۈلگۈنچەك ۋايساپ كەتتى:

ــ ياق، مېنىڭ ئاشقازان ياللۇغۇم بار، ئىچمەيمەن، ئازراق قىزىل ئىچەي!

چىڭ، ئىنچىكە ئاۋازلىق ۋايساشتىن ئۇلپەتلەر كۈلۈشۈپ كەتتى، باقەممۇ شۇنىڭ بىلەن توختاپ قالدى.

شۇنداق قىلىپ باقەم ئۇ كۈنى نەچچە مەست بولۇپ، نەچچە سەگىپ، تالاي كاسىلداپ، تالاي «دەردىم بار» دەپ يىغلاپ ۋە شۇ ئارىلىقلاردا «شائىرانە قاينام»، ياشناپ، كۆڭلىنى تازىمۇ ئېچىۋالدى. ئاخىرىغا كەلگەندە ئۇ «كېتىمەن» دەپلا تۇرۇۋالدى. ئەلۋەتتە، ئۇلپەتلەر ھەرقايسىسى ئۆز ئۆيلىرىگە ئەكەتمەكنى تەكىتلەپ ئۇنى خېلى ئۇزاققىچە تۇتتى، ھەمدەمجانسىز ئۆيگە مېھماننىڭ مەست قايتىشى ناقولاي ئىكەنلىكىنى ئۇلار بىلمەي قالمايتتى. بىراق، باقەمجان قەتئىي ھالدا شۇ ئۆيگە قايتىش پىكرىدە ئىزچىل چىڭ تۇردى. نۆۋەتتىدە، ھەمدەمجانسىز ئۆيگە شىركەيپ بېرىش ئۇنىڭ شۇ تاپتىكى كۆڭۈل ئارزۇسى ئىدى. خەيرىيەت، ئاخىر ئۇچ نەم كەيپ ئۇلپەت ئائىلاج باقەم مېھماننىڭ رايىغا باقتى. شۇنداقتىمۇ ئۇچەيلەن دەرقەمتە باقەمنى ھەمدەمجانىنىڭكىگە ئاپىرىۋېتىپ، ساراي ئۆيىدە ئۇخلىتىۋېتىپ، ھەدە ــ سىڭىلغا بىر تاغار ئۆزرە، چۈشەندۇرۇشلەرنى بايان قىلىشىپ ئاندىن قايتىشتى.

ئۇچ ئۇلپەت ئېگىز ــ پەس دەسسەپ قايتىشىپ ئۇزاق ئۆتمەي دەرۋازا يېنىدىكى ساراي ئۆيىدىن گۈمبۇرلەپ

خورەك كۆتۈرۈلگەندە، گۈلزىبا بىلەن گۈلزىيا خېلىغىچە ئۇخلىماي مېھمان ھەققىدە، ئۇچ ـ تۆت كۈندىلا قايتىمەن دەپ كېتىپ كەلمەيۋاتقان ھەمدەمجان ھەققىدە ۋە ئەر كىشىسىز ئۆيگە مېھمان چۈشسە ياكى تۇرسا ھەرقانچە تۇغقان بولسىمۇ ناقولاي بولىدىغانلىقى ھەققىدە پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى. ئەلۋەتتە گۈلزىيانىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى ۋە باقىجانىڭ ئايرىم ئەھۋاللىرى توغرىسىدىمۇ گەپلەر بولۇندى. بىراق بىز بۇ سۆھبەتتىنمۇ ھازىرچە يانداپ ئۆتۈپ كېتىمىز. بۇ ھەقتە سۆزلىشىدىغان پۇرسەتلەر تېخى كۆپ ئەمەسمۇ!

ئەتىسى ئەتىگەندە، باقىجان زىكىلداپ ئاغرىۋاتقان چېكىلىرىنى بېسىپ ئاخشامقى ئولتۇرۇشنى ئويلاپ گاراڭ ئولتۇرغىنىدا، شىپىلداپ ماڭغان بىرى دالان ئۆيگە ناشتىلىق تەييارلىدى. ئىككى گۈلنىڭ قايسىسىدۇر دەپ چەن سوقۇپ ئولتۇرغان باقىم شائىرنىڭ يۈرىكى قاغا چىركىن يېمەستە يەنە ئەنسىز سوقۇپ كەتتى. دالان ئۆينىڭ ئىشكى غىچىلداپ يېپىلىپ، ئاياغ تىۋىشى بېسىقماندىن كېيىنلا ئۇ ئاستا بېسىپ دالان ئۆيگە چىقىۋىدى، سۇپىدا كۈندىكىدەك چىلاپچا، چۆگۈن، ئىلغۇدا پاكىز لۆڭگە ئۇنى كۈتۈپ تۇراتتى. نېرىدا بولسا مول نېمەتلىك داستىخانمۇ كۆزگە تاشلاندى. مۇنداق قەدىرلىك ئىنسان بولۇپ كۈتۈلىدىغىنىنى W ناھىيەسىگە كەلمەستە باقىم مىڭ ئويلاپ بىر يادىغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئادەمگە تەلەي كۈلۈپ قارىسا، مۇشۇنچىلىك قارار.

ئىككى ئاپقۇر يىلىكىتەك ئەتكەنچايىنى ئىچىپ يەڭگىللىشىپ قالغان باقىم سەل ئۆتمەي ئىختىيارسىز

تۇنۇگۈنكى نائەھلى خىياللىرىغا يەنە بېرىلىپ قالدى. ساقىتاي ئاللىقاچان مەكتەپكە كەتكەن، دېرىزىدىن لىپ قىلىپ، ئىشقا ماڭغان گۈلزىيانىڭ زىلۋاغىنا قامىتى كۆرۈنۈپ قالدى. قىز بايقۇش كۈندىكىدەك ئىختىيارسىز ھالدا پېشايۋانلىق ئۆينىڭ دېرىزىسىگە بىر قارىۋالدى. بەلكىم، بولغۇسى ئېرىنىڭ مۇشۇ ئۆيدىلىكىنى ئويلاپ بىرقانداق بولغاندۇر ياكى بولمىسا بۆلەكچە بىر ئەنسىز خىياللارغا چۆمگەندۇر ئۇ، قىز بالىغا تەسقۇ!

بۇ چاغدا پېشايۋانلىق ئۆينىڭ دالىنىدا سەۋرسىزلىنىپ ئولتۇرغان باقەمنىڭ خىيالىدا ئۆزى توي قىلسام دەپ تەلەپ قويغان گۈلزىيا ئەمەس، بېشى باغلاقلىق، لېكىن سىڭلىسىدىن لەۋەن گۈلزىبالا بار ئىدى. ھەمدەمجان تېخىچە كەلمىدى، پۇرسەتنى مەھكەم تۇتۇپ، بۇگۈن، شۇ تاپتىلا ئاشخانا ئۆيگە بۆسۈپ كىرىشى ۋە كۆڭۈل سىرىنى، مۇددىئاسىنى جانانغا ئېيتىشى كېرەك. ئۆزى بۇ ھويلىغا كىرگەندىن بۇيان گۈلزىيادىنمۇ كۆرە كۆپرەك گۈلزىبا ئۈنىڭغا يېقىنچىلىق قىلىپ، يېقىملىق كۈلۈپ، ئەجەب بىر تاتلىق قاراشلىرىدا قاراپ پاراڭ قىلىپ يۈرىدۇ، بۇ نېمە ئۆزى؟ بۇ بەلگىغۇ، يوشۇرۇن ئىما ـ ئۇندەكقۇ؟ باقەمنىڭ كۆزى خاتا تونۇمىدى، ئەپقاچىدىغان جۈۋان راستىنلا بار، ئۇ دەل ئاۋۇ ئاشخانا ئۆيدە بېلىقتەك سىرغىپ، گۈلدەك نازغىپ يۈرگەن گۈلزىبا! كىم بىلىدۇ، ئۇمۇ شۇ تاپتا باقەم شائىرنى، شەھەرلىك مۇئاۋىن دىرېكتورنى خىيال قىلىۋاتامدۇ تېخى! مۇھىمى، شەھەرنى، ھە!...

شۇ خىياللار بىلەن ئالا نىيىتى بارغانسېرى قۇتراپ، خۇددىنى بىلەلمىگەن باقەم شائىر ئاخشامقى ھاراقنىڭ

كۈچىدىنمۇ ئەيتاۋۇر، راستتىنلا قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ، ئۈستىبېشىنى جۆندەپ دالان ئۆيىدىن پېشايۋانغا چىقتى، پۇتلىرى بىرقىسما بولۇپ پېشايۋاندىن يەرگىمۇ چۈشتى، سەل تېڭىرقاپ، ئىككىلىنىپ تۇرۇۋېلىپ، بېشىنى بىر سىلكىدى ـ دە، ھويلىنىڭ تۆر تەرىپىگە قەدەم ئالدى... لېكىن دەل شۇ ئەسنادا دەرۋازا تۆڭگىسى يەنە شاراقلاپ قالدى.

ئون بىرىنچى باب

بۇ قېتىم دەرۋازىنىڭ سىرتىدىكى قوش تۆڭگىنىڭ ھەر ئىككىسى تەڭ، بىر خىل رىتىمدا شاراقلىماقتا ئىدى. ئاز ـ تولا زېرەك ئادەم شاراقلاتقۇچىنىڭ ئالدىنقى كۇنىدىكى ئادەم ئەمەسلىكىنى جەزم قىلالايتتى. بۇ چاغدا ھودۇقۇپ كەتكەن باقەم ئۆزى ئىككى سەكرەپلا بېرىپ دەرۋازىنى ئېچىۋەتتى. دەرۋەقە، دەرۋازا سىرتىدا سىرلىققىنا ھەجىيىپ، تۇنۇگۇنكى ئۇلپەتلەرنىڭ بىرى ـ رەغمدۇللا كۇلگۇنچەك تۇراتتى. باقەمنىڭ ھېلىلا تۆڭگە شاراقلاتقۇچىغا ئاچچىقى كەلگەن كۆڭلىدە تۇرۇپلا بىر خۇشلۇق، يەڭگىللىك ھېسسىياتى كۆتۈرۈلدى. مۇبادا، شۇ تاپتا قۇترىغان ھاياجان ئىلكىدە ئاشخانا ئۆي تەرەپكە ماڭغىنىدا رەغمدۇللا ئەمەس، ھەمدەمجان كېلىپ قالغان بولسا ئەھۋال قانداق بولاتتى ۋە باقەم شائىر قانداقمۇ قىلاتتى؟ خەيرىيەت، يەنىلا ئالدىرىمىغۇلۇق. بۇنداق ئىشقىي ھال ئېيتىشلارنىڭ پەيتى ئۆزلۇكىدىن، تەبىئىي كەلگىنى ئوبدان ۋە ئاشقىمىزنىڭ تەلىيىگە پات ئۆتمەي شۇنداقمۇ بولۇپ قالار.

خوش، ئەمدى بىز گەپنى ئۇزارتماي، دەرۋازا ئالدىدا سىرلىق بىر كۇلۇمسىرەش بىلەن تۇرۇپ قالغان رەغمدۇللاغا نەزىرىمىزنى ئاغدۇرايلى.

ـ ياخشى تۇرۇپسىزمۇ، بۇرادەر ئەزىز، ـ دەپ دەرۋازا

ئىچىگە ئىككى قەدەم ئاتلىدى رەغمدۇللا كۈلگۈنچەك ئادىتى بويىچە ئىككى قولىنى تەڭلا سوزۇپ ۋە ھېلىغىچە تېڭىرقاپ تۇرغان باقەمنىڭ ئوڭ قولىنى بېغىشىدىن قوشۇپ چىڭ تۇتۇۋالدى، رەغمدۇللا دائىم سۆھبەتلەشكۈچىنىڭ قوللىرىدىن ئەنە شۇ تەرزدە چىڭ تۇتۇۋالاتتى ۋە سۆزلىگەندە بېشىنى يېنىك تەۋرىتىپ كۈلۈمسىرەيتتى. گەپلىرىمۇ خۇددى ناخشا ئېيتىۋاتقاندەك ئاھاڭدار چىقاتتى، — تۇنۇگۈنكىدىن كېيىن ئاغىنەمنىڭ مىجەز ـ شەرىپى قانداقراق تۇردىكىن دەپ ئالايىتەن ئەنسىرەپ كېلىشىم ئىدى. ھەمدەمجان ئاغىنىمىز يوق، زېرىكىپ قالمىسۇنلا دېگىنىمغۇ ئەمدى.

باقەم شائىر ئۆزىنىڭ ئىززىتىنى قىلىپ ئەتىگەندىلا كەلگەن بۇ ساخاۋەتچىگە مىننەتدارلىق كۈلكىسىنى تەقدىم ئەتمەي تۇرالمىدى ۋە ئۇنىڭ ئۆز غېرىب خانىسىغا بىر قەدەم تەشرىپ قىلسا بېشى ئاسمانغا يېتىدىغانلىقى ھەققىدىكى مۇلايىم تەكلىپىنى رەت قىلىشقا زادىلا سەۋەب تاپالمىدى. ئۇ خورسىنىش ئىلكىدە، تۇيدۇرماستىن گۈلزىبا تۇرۇشلۇق ئاشخانا ئۆيى تەرەپكە تەلمۇرۇپ بىر قارىۋېلىپ، كۈلگۈنچەكنىڭ كەينىدىن ئەگەشتى.

W ناھىيەسىنىڭ يېقىن ئەتراپىتىكى يۇرتلارغا بەلگىلىك ۋە مەشھۇر سەككىز ئايلانما كوچىسىنىڭ بىرىگە جايلاشقان كەڭرى، پاكىز ھويلا ئادەمنىڭ دىققىتىنى ھە دېگەندە ئۆزىگە جەلپ قىلاتتى. دەرۋازىدىن كىرگەنلا ئادەم بۇ ھويلىدا باشقا ئۆيى، ھويلىلاردا تېپىلمايدىغان ۋە كۆزگە چېلىقمايدىغان بىر خىل ئادەتتىن تاشقىرى سەرەمجانلىقنى كۆڭۈل كۆزى بىلەن

ھېس قىلاتتى. دەرۋازىدىن تارتىپ تاكى ئۆدۈلدىكى پېشايۋانغىچە ھەممە نەرسە ئادەتتىن تاشقىرى رەتلىك ۋە ئېدىتلىق ئىدى. تام تۈۋلىرىگە دۆۋىلەنگەن شاخ ـ شۇمبا، ياغاچ ـ تاشلار چوڭ ـ كىچىكلىكى، ئۇزۇن ـ قىسقىلىقى ۋە باشقىمۇ ئالاھىدىلىكلىرىگە ئاساسەن، خۇددى كۆرگەزمە بۇيۇملىرىدەك جايلاشتۇرۇلغان بولۇپ، ئىشچان ۋە دەرىجىدىن تاشقىرى چىڭگىز بىر ئادەمنىڭ تۇجۇپلەپ قىلغان ئەمگىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ھويلىنىڭ ھەرقانداق يېرىدە بىرەر تال تاش، داڭگال ياكى ئەخلەت كۆرۈنمەيتتى. غوللىرى ئاپپاق ھاكلانغان مېۋىلىك دەرەخلەرنىڭ ھەربىرىگە خەت يېزىلغان ئەپچىل تاختايلار مىخلىنىپ ئەمەس، باغلاپ قويۇلغانىدى. چۈنكى، مىخ دەرەخكە زەخمەت يەتكۈزەتتى. ھەربىر تاختايغا شۇ مېۋىنىڭ نامى، سورتى، ئولتۇرغۇزۇلغان يىلى، مېۋە بېرىش ئەھۋالى قاتارلىقلار يېزىلغانىدى. بوردالغان يەتتە ـ سەككىز قوي تىنماي مەرىشىپ تۇرغان، پاكىزلىقىدىن ئادەم ئەيمىنىدىغان قوتانىنىڭ سىرتىغا مال ئايىغىدىن چىقىرىلغان، قۇرۇتۇلغان چىلە، كۆكۈملار دەرىجىسى بويىچە ئايرىم ـ ئايرىم ھالدا خالتىلارغا ئېلىنىپ، ئاغزى مەھكەم بوغۇلۇپ ھاك چېچىپ ئاقارتىلغان سوقما تام بويلاپ قاتار تىزىلغانىدى. باقەم شائىر ساھىبخانىنىمۇ ئۇنتۇپ، بىرھازا ھېلىقى بەختلىك قويلارغا قاراپ تۇرۇپ كەتتى. بەختلىك دېگىنىمىز، يۈكلىرى ھېلىلا سوپۇن پاراشوكىدا يۇيۇلغاندەك پارقىراپ، تال ـ تال جىلۋىلىنىپ تۇرغان ئۇ قويلار قوشنا ھويلىلاردىكى چىلىگە تىزىغچە پېتىپ، يۈكلىرى كىرلىشىپ، پاخمىلىشىپ تۇرغان ئوروق،

بىخسىپ پۇراپ كەتكەن قويلاردىن ئالاھىدە پەرقلىنىپ، سېمىزلىكتىن سەكرىشىپ، خۇشۇاقلىقىدىن مەرىشىپ تۇرۇشاتتى. باقمىچى شائىر ھەتتا رەغىدۇللا كۇلگۇنچەكنىڭ مۇشۇ قويلارنى ئامراقلىقىدىن سۆيۈۋالامدىكەنە دەپمۇ ئويلاپ قالدى ۋە چاقچاق تەرىقىسىدە بۇ خىيالىنى سوئال قىلىپ سوراپمۇ ۋەتتى.

ــ شائىر دېگەن، ئاجايىپ گەپلەرنى قىلىدۇ ــ دە! ــ رەغىدۇللا سۆيۈنۈش ئىلكىدە مول تەبەسسۇم قىلىپ، باقمىنى سارىيىغا ئەمەس، قوتان بىلەن ھاجەتخانىغا يانداش قاتتىق ــ قۇرۇق قويىدىغان ئامبارغا باشلىدى. بۇ يەردىكى سەرەمجانلىقنى كۆرۈپ باقمىچى شائىرنىڭ ئەقلى ھەيران، پەمى سىڭارىان بولدى. بىرچاغلاردا، مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدا ئىسكىلاتچىلىق قىلغىنىدا ئۇمۇ، خەۋىرىمىز بار، پاكىز، سەرەمجانلىقى بىلەن كۆپچىلىكنى ھەيران قالدۇرغانىدى. ئۆزىدىنمۇ بەتتەر چىڭگىز ۋە ئەڭگىزنىڭ يىراق W ناھىيەسىدە بايقىلىشى شۇ تاپىتا ئۇنى ئاجايىپ ھېسلارغا چۆمدۇردى. رەغىدۇللانىڭ ئامبىرىدا... دەيمىزمۇ ــ دېمەيمىزمۇ؟ نېمىسىنى ئېيتىسىز، تاماڭ بويلاپ كۇتۇپخانىدىكى كىتاب جازىلىرىدەك تەقلىدىتە مىخلانغان تاختايلارغا قاتار قىلىپ تىزىۋېتىلگەن كەتمەن ــ گۇرجەك، پالتا ــ بولقا، كۇلۇچ ــ ئامبۇر، ھەتتا سانتىسىغچە ئايرىلىپ رەتلىك قويۇلغان، ئەگرىلىرى تۇزلەنگەن مىخلار، ئايرىم ــ ئايرىم باغلانغان ئارغامچا، شوينىلار، ئۇچ يېرىدىن باغلىنىپ، ئامبارنىڭ بىر بۇلۇڭىغا تىكلەنگەن شاخ، ئەمەن، قوراي، چەت پەن، چەڭزىلەر... بولدىلا، گەپنى قىسقارتايلى!

ــ ھوي رەغبدۇللا، مېھماننىڭ سارايغا باشلىماي، ئامباردا نېمە كۆرسىتۈاتىسىز؟ ــ تالادىن ئۈزۈن سوزۇپ چىرقىرىغان بىر ئاۋاز ئاڭلىنىۋىدى، باقەم شائىر چۆچۈپ بىر سىلكىنىپ كەتتى. رەغبدۇللا كۆنۈپ كەتكەن بولسا كېرەك، چۆچۈمىدى.

ــ بىزنىڭ ئايىم!ــ دەپ قويدى ئۇ باقەمگە قاراپ يېقىشلىق كۈلۈمسىرىگەن ھالدا.

مېھمان بىلەن ساھىبخانا ئامباردىن ھويلىغا چىقىۋىدى، بىر قولىدا ئاپتۇۋا، بىر قولىدا لۆڭگە تۇتقان، ئاۋازىدەكلا ئىنچىكە، ئۈزۈنتۇرا بىر سېرىق خوتۇن ئالتۇن چىشلىرىنى تولۇق كۆرسىتىپ، باقەمگە تىرجىيىپ تەۋازۇ قىلدى. باقەمنىڭ كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ، كۆزلىرىنى ئايالدىن ئېلىپ، رەغبدۇللاغا لاپپىدە قارىدى. ھەممە جەھەتتىن رەغبدۇللا كۈلگۈنچەك ئايالغا نىسبەتەن چىرايلىق ۋە كېلىشكەنىدى. ئەگەر ئەرلەرنى شۇنداق دەپ تەسۋىرلەشكە مۇمكىن بولسا!

نېمىلا بولسۇن، رەغبدۇللانىڭ ئايالى مېھماندوستەك كۆرۈنەتتى، ئۇ باقەم شائىرنىڭ ئۇنىمىغىنىغا ئۇنىماي، ئۇنىڭ قولىغا ئۆزى سۇ ئالدى، كېيىن مېھماننى سارايغا باشلاشنى ئېرىگە تاپشۇرۇپ، پۈلاڭلاپ ئاشخانا ئۆيگە يۈگۈردى...

باقەم رەغبدۇللانىڭ قوي قوتىنى بىلەن ئامبىرى ئۇنچىلىك، سارىيى قانچىلىكتۇر، دەسسىگىلى بولارمۇ ــ بولماسمۇ دەپ ئەنسىرەپ قەدەم بېسىۋىدى، بىراق ئەھۋال ئۇ دەرىجىدە ئەمەس بولۇپ چىقتى، قارىغاندا رەغبدۇللانىڭ پاكىز، سەرەمجانلىقى پىشايۋاندىن تۆۋەنكى جايلاردىلا جارى بولىدىغان ۋە بولالايدىغان ئوخشايدۇ.

سالقىن ۋە كەڭ ـ كۇشادە ساراي ئۆي ھەرھالدا خېلى جايدا ياسىدالغان ۋە سىيرىپ سۈپۈرۈلگەن بولسىمۇ، لېكىن بۇ ئۆيدىن ھەددىدىن ئارتۇق چىڭگىزلىكىنىڭ ئىپادىلىرى كۆرۈلمىدى. باقەمنىڭ دىققىتىنى شۇ ئاردا تامغا ئېسىلغان يېرىم بەت گېزىت چوڭلۇقىدىكى رامكا تارتتى. رامكىغا ئېلىنغان سۈرەت ئادەمنىڭ ئەقلىنى ھەيران قالدىغان يەنە بىر تېپىشماق بولۇپ، رەھبەر سىياقىدىكى ئادەم بىر قول بىلەن قول ئېلىشىپ تۇراتتى، بىر ئادەم بىلەن ئەمەس، بەلكى بىر قول، ئىگىسىز قول بىلەن.

باقەم سۈرەتكە ئۇزاق قاراپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە، بىردىن يانغا ئۆرۈلۈپ، رەغدۇللا كۇلگۈنچەككە، كېيىن ئۇنىڭ ئوڭ قولىغا قارىدى.

ـ شائىر دېگەنزە!ـ رەغدۇللا يەنە بىر قېتىم خىتاب قىلدى،ـ راست ئويلىدىڭىز، ئەينى تاپتىڭىز، ئۇ مېنىڭ قولۇم!

ـ ئەمىسە بۇ نېمە گەپ؟ـ باقەم ئاندا ـ ساندىلا قىلىدىغان قىلىقى بويىچە كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتى. راست، ئۇ بۇ ھەرىكەتنى بەك كۆپ قىلمايتتى. «ھاڭ ـ تاڭ قالمىسىز» شىركىتىدە باش دىرېكتور گاھىدا ئاچچىقلىنىپ ۋارقىراپ كەتكىنىدە ئۇ كۆزلىرىنى مۇشۇنداق چىمچىقلىتاتتى. يېقىن مەزگىللەردە گۈلزىباغا كۆڭلىنى قانداق، قايسى تەرىقىدە ئىزھار قىلىشنى بىلەلمەي بىر ـ ئىككى قېتىم شۇنداق قىلغانىدى،ـ قول سىزنىڭ بولسا، ئۆزىڭىز نەدە ئىدىڭىز؟ غەلىتىلا...

ـ غەلىتە دېمەڭ، قىممەتلىك سۈرەت دەڭ!ـ

رەغبەتۋللا ئاۋازىدىن تەئەددى، كۆزلىرىدىن بولسا يەنىلا تەبەسسۇم ياغدۇرۇپ، تەنبىھ ئاھاڭىدا باقمىگە جاۋاب بەردى، — بۇ ئەسلى كىچىك بىر پارچە سۇرەت ئىدى، بىر توپ تەخسىكەشلەر... باشلىق تامان ئۆرىدىشىپ مېنى توسۇۋالدى. بىراق، مەنمۇ يامان ـ دە! باشلىق بىلەن پۇتۇم كۆرۈشەتتىمۇ يا يۈزۈم كۆرۈشەتتىمۇ دەپ ئۇزۇن قولۇمنى شۇنداق سوزۇپتىكەنمەن (باقمىم كۆزىنىڭ قۇيرۇقىدا ئۇنىڭ تىزلىرىدىن ئېشىپ تۇرغان قوللىرىغا قاراپ قويدى) باشلىقنىڭ يۈمشاق قولى قولۇمغا موكلا قىلىپ ئىلىنىشىپ قالدى. ئۆزۈم كۆرمەيمەن، چىڭ تۇتۇپ سىلكىۋەردىم، مۇخبىر بالا چەبدەس نېمە ئىكەن، چارسلا قىلىپ قاپتۇ...

رەغبەتۋللا شېرىنلىك يېگەن بالىدەك ئېغىز، بۇرۇن، كۆزلىرىنى قورۇپ بىر يەرگە ئەكېلىپ، تەمشىنىپ قويدى.

— شۇنىڭ بىلەن، كېيىن سۇرەتنى يوغىنىتۋالدىڭىز؟

— خۇشامەتچىلەرنى جارت ـ جارت كەسكۈزۈۋېتىپلا، قولۇم بىلەن باشلىقنى يوغىنىتۋالدىم.

رەغبەتۋللا كۆزلىرىدىن قۇۋلارچە تەبەسسۇم ياغدۇرۇپ، ئۆزى ئۇزاقتىن ـ ئۇزاق سۇرەتكە قاراپ كەتتى. چىرايىدا بىر خۇشخۇيلۇق ئىپادىسى تىنماي ئەكس ئېتەتتى.

ھەتتا بىزنىڭ خېلى ـ خېلى خۇشامەتچىلەرگە تېگىشكۈسىز قەھرىمانىمىز باقمىم شائىرمۇ رەغبەتۋللا كۈلگۈنچەكنىڭ بۇ قىلىقىنى ئەقلىگە سىغدۇرالمىغاندەك سۇرەتكە قاراۋاتقان ساھىبخانىغا ياندىن سەپسېلىپ تۇرۇپ قالدى. ئاڭغىچە پەتنۇستا چىنە، چەينەك كۆتۈرۈپ

رەغدۇللانىڭ خانىمى لوك ـ لوك دەسسەپ سارايغا كىرىپ كەلدى.

كەچ كىرگۈچە باقەم شائىر رەغدۇللا كۇلگۈنچەكنىڭ ئۆيىدە «ئازابلىق مېھماندارچىلىق»تا بولدى. ئەر ـ خوتۇن باشقا تامانلاردا ماسلاشمىغىنى بىلەن، مېھماندوستلۇقتا ئاجايىپ ماس كەلگەنىدىكى، باقەم ئىككى ـ ئۈچ ئاشقازىنى بولمىغىنىغا راستىنلا پۇشايمان قىلىپ كەتتى. ئايال ساھىبخانا تاماقنى ئانچە ئوخشىتالمىغىنى بىلەن، زورلاشنى تازا بىلەتتى. خۇددى يۇقىرىدىن بۇگۈنكى مېھماننىڭ قارنىنى غىزا بىلەن يېرىۋېتىش ھەقىقىدە يولىيورۇق كەلگەندەك، ئۇ ئېرىنى قوپقۇزۇۋېتىپ، ئۆزى باقەمنىڭ بىقىنىدا ئولتۇرۇۋالدى ـ ده، هه دەپ ئۇنىڭ تەخسىسىگە تاماق سالاتتى. باقەم تەتۇر كۆشەپ لوقما چاينىاۋاتقىنىدا ئۇ ئايال جەينىكىنى ئۇستەلگە، ئالقىنىنى بولسا ئېڭىكىگە تىرەپ، مېھماننىڭ تائام يېيىشىگە قاراپ ئولتۇراتتى. باقەمنىڭ تەخسىسى قۇرۇقدىلىشى بىلەنلا ئۇ ھەربكەت ھالىتىنى ئۆزگەرتەتتى ـ ده، ساپتاياق[1] تەك يوغان ياغاچ قوشۇق بىلەن مېھماننىڭ تەخسىسىگە دۆۋىلەپ تاماق سالاتتى. باقەمگە «خوش، رەھمەت، بولار ئەمدى...» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىش ئەسلا مۇمكىن بولمىدى. ئۇستەلنىڭ ئۇ چېتىدە ئولتۇرۇۋالغان رەغدۇللا كۇلگۈنچەكمۇ داۋاملىق كۇلۇمسىرىگىنىچە ئايالىغا بولۇشاتتى.

ــ هه، قېنى مېھمان، ئېلىڭ! ئايالىم خاپا بولدۇ، ئېلىڭ! سىزنى دەپ ئەتكەن، ئېلىڭ!

① ساپتاياق ــ قىمىز سوروئىدىغان چۆمۈچ.

قورسىقى ناغرىدەك چىڭقىلىپ، تومپىيىپ، نەپەس ئېلىشى تەسلەشكەن باقەم شائىر بىر چاغدا ئاخىر بۇ ئوقۇبەتتىن خالاس بولدى. ئۇ قىمىرلاشقىمۇ پېتىنالماي، ھېلىدىن ـ ھېلىغا باشلىنىش ئېھتىمالى بولغان قورساق مۇجۇش ياكى ئاشقازان زىڭىلداشنى خاۋاتىرلىق ئىلكىدە كۈتەتتى.

باقەم ئەمدى قۇتۇلدۇمغۇ دەپ ئولتۇراتتى، تالاغا چىقىپ كەتكىلى خېلى بولغان رەغدۇللا كۈلگۈنچەك ئىشكتىن يانچە قىسىلىپ، يوغان پەتنۇستا تۆت ـ بەش تەخسە سوغۇق، پىشىق زاكۇسكىلارنى كۆتۈرۈپ كىردى. كىرىۋېتىپ:

ـ ئەمدى ئىچىمىز!ـ دەپ جاكار قىلدى. باقەم بولسا ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى.

ـ ئەمدى يەيدىغان، ئىچىدىغان گەپنى قىلمىسىڭىز، رەغدۇللام ئاداش،ـ دېدى يالۇۋرغاندەك باقەم.

ـ نېمە دېدىڭىز؟ـ رەغدۇللا تۇنجى قېتىم كۈلۈمسىرىمىدى،ـ سىزنى سېتىپ، قىلدۇردۇم بۇ زاكۇسكىلارنى، ئايال ئادەتتە ماڭا ھاراق ئىچۈرمەيدۇ! جىم!

باقەم شائىر ئەندىكىپ شۇكلا بولۇپ قالدى. ھاراققۇ ياخشى نېمە، بىراق مۇشۇ تاپتا، مۇشۇ ھالدا يەيدىغان، ئىچىدىغان نېمىلەر ئۈچۈن پەقەت يول يوق ئىدى ـ دە قورساق بايقۇشتا.

نېمىلا بولسۇن، ئاچلىقتىن ئۆلگەندىن توقلۇقتىن ئۆلگەن ياخشى. ئاردىدىن ئازراق ۋاقىت ئۆتۈپ، باقەم شائىرنىڭ قېينالغان قورسىقى سەل جىمىققاندەك، بوشىغاندەك بولدى. چۈنكى، باشقا ئامالى قالمىغان باقەم

بۇ ئارىلىقتا ئۇستەلدىن بەش ـ ئالتە قەدەم نېرىدىكى تام يېنىغا «باشلىق ۋە قول» سۆزىتىنى كۆرگىلى ئەتەي بىرنەچچە قېتىم بېرىپ كەلگەندى، غەلىتە سۆرەتنىڭ يېنىدىلا، بۇلۇڭدا تىكىلمە ئەينەك قويۇلغان بولۇپ، كېيىنكى بېرىشلىرىدا باقەم قورسىقىنى بوشىتىش ئۈچۈن ئەينەك ئالدىدا تۇرۇپ سەكرەپ ـ سەكرەپمۇ قويدى. ئەينەكتە كۆرۈلگەن ئەپتى ئۆزىگە باقماي ئۆزىچە يېشىغا ماسلاشمىغان ھەركەتلەرنىمۇ قىلىپ قويياتتى. ئۇزاق يىللار ئىلگىرى، تامامەن باشقا بىر زېمىندا ۋە باشقىچە ھالەتتە چىچىكوف دېگەن بىر ئۆلۈك سودىگەرى يېڭى فىراك[1]نى كىيىپ، سىناپ كۆرۈۋېتىپ ئەنە شۇنداق قىلىقلارنى قىلغاندى.[2]

«ھەر تائامنىڭ قورسىقى ئايرىم» دېگەندەك، يېرىم سائەتلەردىن كېيىن باقەم شائىر ئىككى رومكا ساقلانما ھاراقنىڭ كۈچى بىلەن زاكۇسكىلارنى ۋاراسلىتىپ يېگىلى ۋە يەنە ئۈچ رومكىدىن كېيىن ساھىبخانا بىلەن ئۇنىڭ ئايالىنى ماختىغىلى تۇردى. رەغىدۇللا كۈلگۈنچەك بولسا ئەمدى سۆز نۆۋىتىنى ۋە بەتتەملىشىش رولىنى مېھمانغا بېرىپ، قىزارغىلى خېلى چاغ بولغان بۇرنىنى ئىشقىلاپ، باقەم شائىرنىڭ كاسىلداشلىرىغا جاۋابەن سىرلىققىنا تەبەسسۇم قىلىپ ئولتۇراتتى.

يەنە بەش رومكىنى تاناۋۇل قىلغاندىن كېيىن، باقەمنىڭ يادىدىن تولىمۇ ئىنچىكە بىر ئىش، بىر مەقسەت، بىر سەۋدا كېچىپ قالدى. تاماقنى تازىمۇ تويۇپ

---

① فىراك ـــ ئالدى كالتە، كەينى ئۇزۇن چاپان.

② بۇ يەردە گەپ گوگولنىڭ «ئۆلۈك جانلار» رومانى ئۈستىدە بارىدۇ.

بېگەچكىمۇ، بۇگۈن ئۇنىڭدا مەستلىك غالىب ئەمەس ئىدى. لېكىن، بىر نامەلۇم قول يۇرىكىنى رەغىدۇللا بۇرنىنى ئىشقىلىغاندەك ئىشقىلاشتىن توختىمايتتى، قانداقتۇر بىر شەيتانى «ئولتۇرامسەن، قوپە، ماڭمامسەن، نىگارىڭنىڭ قېشىغا بارە، بارمامسەن، كۆڭۈل سىرلىرىڭنى تېز ئېيتمامسەن، نىگار ۋەسلىگە يەتمەمسەن!» دەۋاتاتتى.

باقەمنىڭ يۇرىكى تۇيۇقسىز ئويناپ كەتتى. بىر ئاماللار بىلەن ساھىبخانىغا يوقىلاڭ سەۋەبلەرنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ ئايالىنىمۇ تەستە قايىل قىلىپ، ئۇلارنىڭ مېھمانىنى قوندۇرۇپ قېلىش مۇددىئالىرىنى تەستە بېسىقتۇرۇپ ئاران دېگەندە بۇ مېھماندوست ۋە غەلىتە ئائىلىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقتى.

بۇ زاۋال چۈشكەن پەيت بولۇپ، W ناھىيەسىنىڭ كوچىلىرىدا دائىمقىدەك ئادەم ئاز ئىدى. باقەم شائىر بىر مەخپىي ئىستەك، بىر گۈناھلىق ۋەسۋەسىنىڭ ئىسكەنجىسى ۋە تۇرتكىسىدە ھەمدەمجان تۇغقىنىنىڭ ھويلىسى تەرەپكە يۈگۈرۈپ دېگۈدەك كېتىۋاتاتتى. ھەددىدىن ئارتۇق ئاق كۆڭۈل ۋە سادىدا ھەمدەمجان سەپەرگە چىقىپ كېتىش ئالدىدا «ئىككى ئايال كىشىنىڭ يېنىغا يالغۇز بىر ئەرنى تاشلاپ قويۇپ كەتسەم قانداق بولار؟» دەپ ئويلىماي، «يېقىن ئاغىنەم، تۇغقىنىم، يەنە تېخى مۇھىمى، كەلگۈسى باجامغۇ!» دەپلا ئويلىغىنى ئۈچۈن ئەمدى نېمە خورلۇقلارنى كۆرەركىنتاڭ! ھەممىزنىڭ كۆڭلى چىرايلىق ئىنساب گۈلى بىلەن زىننەتلەنگەي!

ئون ئىككىنچى باب

بىز مۇشۇ كەمگىچە باقەم شائىرنىڭ كۈندىلىك خاتىرە تۈتىدىغانلىقى ۋە ئۇنىڭغا سىجىل ئەمەس، ئۆزى مۇھىم دەپ قارىغان ۋاقىتلاردىلا كۆڭلىدە ئويلىغانلىرىنى، باشقىلارغا بولغان باھا، ئىنكاسلىرى ھەمدە ئۆزىچە يېزىش كېرەك دەپ قارىغان ئاتالمىش «شېئىرلىرى»دىن كاللىسىغا لىپپىدە كەلگەن دەسلەپكى مىسرالارنى قوندۇرۇپ يۈرىدىغانلىقىنى بايان ئەيلىمىگەنىدۇق ھەمدە شۇ خاتىرىدىن ئىستاتىلار بېرىپ، قەھرىمانىمىزنىڭ ئىچكى دۇنياسىدىن ئوقۇرمەنلىرىمىزنى تېخىمۇ بەتەپسىل، ئىنچىكە خەۋەردار قىلىشنى ئويلاشمىغانىدۇق. ھەمدەمجان كامانداروپكىدىن قايتىپ كېلىپ، ئايالى گۈلزىبا ئۇنىڭغا باقەمنىڭ غەيرىي قىلىق ـ ھەرىكەتلىرى ھەمدە ئۆزىنىڭ بۇ يېڭى كەلداخۇن شەخس ھەققىدىكى گۇمان تەخمىنلىرىنى ئېيتىشنى ئويلىغان بىراق ئاق كۆڭۈل ھەمدەمجان قەدىناسىنىڭ گېپىنى تىڭشاشتىن كۆپىرەك، قۇۋۇ باقەمنىڭ يالغان گەپلىرىگە ئىشىنىپ، ئىككىسى ئۈلپەتچىلىك سورۇنى قۇرۇشقان شۇ پەيتلەردە، مۇئەللىپ توساتتىن بۇ بىر نۇقتىنى كېچىكىپ بولسىمۇ يادىغا ئېلىپ قالدى ۋە پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، باقەم بىلەن ھەمدەمجان كەيپ ئىلكىدە مۇڭدىشىۋاتقان پەيتتە

قەھرىمانىمىزنىڭ قۇلۇپلاقلىق سومكىسىنىڭ تېگىدە، كىر كىيىملەر ئاستىدا ياتقان قارا تاشلىق خاتىرە دەپتىرىگە W ناھىيەسىگە كەلگەندىن بېرى بىرىن - كېتىن پۈتۈلگەن «كۈندىلىك خاتىرە»، ئەمەلىيەتتە كۆڭلىدىن تېپىپ تېشىغا چىقىپ كەتكەن يازمىلىرىدىن بىر بۆلىكىنى باقىم شائىرنىڭ پەزىلىتىدىن گۈلزىبا بىلەن تەڭلا گۇمانلىنىشقا باشلىغان ئوقۇرمەنلەرگە ئاشكارىلاشنى لايىق تاپتى:

بىراق، بىز بۇ يەردە ئۇشبۇ خاتىرىلەرنى ھېسسىياتچان، نازۇك، ئونىڭ ئۇستىگە ئۆتۈپ كەتكەن كىتابپەرەس قىزلارنىڭ كۈندىلىك خاتىرىلىرىگە ئوخشىتىپ، يىل، ئاي، كۈنلىرى بىلەن، شۇ كۈنكى ھاۋا رايىنىڭ ۋە شۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۆزىنىڭ مىجەز - كەيپىياتىنىڭ قانداقلىقى بىلەن ئەكس ئەتتۈرگەن ھالدا قوشۇپ بەرمەيمىز، بەلكى باقەمنىڭ W ناھىيەسى ۋە بۇ يەردىكى ئادەملەرگە نىسبەتەن كۆزقاراشلىرى ۋە باھالىرى روشەن ئىپادىلەنگەن يازمىلىرىدىن ئىستاتىلار ئالغان ئاساستا خىزمىتىمىزنى داۋام ئەتتۈرىمىز. قېنى ئەمىسە، باقەم شائىرنىڭ كۆڭۈل كۈيلىرىگە قۇلاق سالغايسىلەر.

△ W ناھىيەسىگە كەلگىنىمگە ئۈچ كۈن بولدى. «خۇدا دېگەن قۇلىغا، ئەكېلىپ بېرەر يولىغا» دېگەندەك، ئانچە جاپا تارتمايلا بۇ يەردە بالىلىقتىكى بىر ساۋاقدېشىمنى، كونا ئاغىنەمنى ئۇچرىتىپ قالسام بولىدۇ. بولمىغان بولسا باشقا ناھىيەلەردە سەنتۈرەكلەپ يۈرگەن چاغلىرىمدىكىدەك، كىملەرنىڭ كۆزىگە قاراپ،

قايسى بۇلۇڭدىن ماڭا ئوۋ بولىدىغان بايقۇش چىقىپ قالارکىن دەپ تەلمۇرۇپ يۈرگەن بولماسمىدىم. لازا بىلەن جاڭيۇنى ئۆلگۈچە ئىشلىتىدىغان كوم ـ كوم ئاشخانىلارنىڭ زەھەرلىك قىممەت تاماقلىرىغا تىترەپ تۇرۇپ پۇل تۆلەپ، ئۇنىڭسىزمۇ، «ئىيىقگۈل»نىڭ تازا قول بالىسى قىلىپ ئېتىپ بەرگەن چاچتەك ئىنچىكە لەڭمىنىنى يەپمۇ غولدۇرلاپ چىقىدىغان قورسىقىمنى كېچىچە ھاجەتخانىغا توشۇپ ئۆزۈم بىر چاغلاردا ئىشلىگەن ماتېرىيال ئامبىرىدىنمۇ سوغۇق، كىرلىكلىرى ئاللىقانداق شۇبھىلىك داغ ياتاقلاردا ئۇيقۇم قېچىپ ھەم شۇ ياتاقلارغا خەجلىگەن پۇلۇمغا، ھەم كەلمەيۋاتقان تەلىيىمگە ئۇھسىنىپ، يېرىم كېچىلەردە تەنھا تىك ئولتۇرۇپ چىقار بولغىيدىم... تەڭرىگە مىڭبىر رەھمەت، توساتتىن مېنىڭ ھال ـ كۇنۇمنى لىپىدە قىلىپلا ئۇڭشاپ قويدى. ھەمدەمجان ئاغىنەم ئالدىمدىن لەپىدە چىقىپ قېلىپ، مېنى باغرىغا باسقاندىن تارتىپلا كۆڭلۈم ئەمدى بۇ سورۇقچىلىقلاردىن قۇتۇلدۇڭ باقەم دېگەندەك، خۇشال تېپچەكلەپ كەتتى. ئۇھ... ھەرھالدا قىلغان ـ ئەتكەن ياخشىلىقلىرىم، ئەڭ بولمىغاندا ئاتا ـ ئانامنىڭ دۇئاسى بار ئوخشايدۇ، ھەمدەمجانىنىڭ مىجەزى زادىلا ئۆزگەرمەپتۇ. بالا چاغلىرىمىزدىمۇ مىجەزى ئاشۇنداق كىچىك بالىنىڭكىدەك، گەپ ـ سۆزلىرى يۇمشاق، كۆزلىرى كۈلۈپ تۇرىدىغان نېمىدى، بوي ـ بەستى يوغىناپ، يېشى بىر يەرگە بارسىمۇ ئاشۇ مىجەزلىرى شۇ پېتىچە تۇرۇپتۇ. بىرەدەم ھال ـ مۇڭ قىلىشقاندىن كېيىنلا، باشقا گەپنى قىلماي مېنى ئۆيىگە سۆرىگىلى تۇردى، تېخى مېنى ئالدىغا سېلىپ، مەن چۈشكەن

ناھىيەلىك تەمىنات سودا شىركىتىنىڭ ياتاقىغا مەن بىلەن بىللە كىرىپ، لاقا - لۇقمانىرىمنى ئۆزى يېغىشتۇرۇپ ماڭدى، ئاغزىمدا تۈزۈت قىلغان بىلەن، كۆڭلۈم شۇنداق خۇشال. قۇملۇقتا كېتىۋېتىپ توساتتىن بۇلاقنىڭ ئۈستىدىن چۇشۇپ قالغانىدەك يۈرىكىم تېپىچەكلەپ كەتتى... دېمەك، بۇگۈندىن تارتىپ ئالدى بىلەن ماڭا ئارتۇق چىقىم يوق دېگەن گەپ. بايا دېدىمغۇ، خۇدا دېسەڭ ئىشلىرىڭ ئۆزلۈكىدىن، بىر سەۋەبلەر بىلەن ئوڭشىلىدىكەن. مانا ھازىر ئۇنىڭ چىرايلىق، ياسىداق مېھمانخانىسىدىمەن، «ئېلىڭ - بېقىڭ»غا كىكىرىپ كەتتىم. بىر تۇرۇپ ئوڭۇمۇ، چۇشۇمۇ بۇ دەيمەن، ھەممىدىن ئېسىل بولغان يېرى بۇ ھويلىدا بىر - بىرىدىن ئېسىل ئىككى ساھىبجامال بار ئىكەن... بولدى نەچچە كۈننىڭياقى كۈندە ئۈيقۇم تازا ياخشى بولمىغاچقا، ئېڭەكلىرىم چۇشۇپ كېتىۋاتىدۇ دېسەم! مۇشۇ قۇرلارنى يېزىپ بولۇپلا، بۇ ناتونۇش زېمىندىكى تۇنجى شېرىن ئۈيقۇمغا راۋان بولاي... ئىككى ساھىبجامال ھەققىدە ئەتىگىنچە يازارمەن، ھازىر بولسا ئۇلارنى ئويلاپ ياتاي.

△ بۇگۈن كۆڭلۈم شۇنداقمۇ يەڭگىل، بىر يەرلىرىم شېرىن قىچىشقاندەك بولۇپ، زەن سالسام، ئۇمۇ كۆڭلۈمكەن. مېنىڭ كۆڭلۈم نېمانچە مۇھەببەتلىك يارىلىپ قالغاندۇر دەيمەن. سەھەردىن بېرى ئوۋ تەرەپكە ئىنتىلگەن ئىتتەك، كۆڭلۈم بوسۇغا تەرەپنى كىنەپلا تۇرىدۇ. ھەمدەمجان ئاغىنەم بىلەن ئاخشام ئىشلىرىم ھەققىدە بىر قۇر دېيىشۋالغانىدىم. ئارى - بېرى تارتىشىپ تۇرمايلا «خاتىرجەم بولۇڭ، ئاداش، ئۆزۈم پۈتكۈزىمەن ئىشلىرىڭنى!» دەۋەتتى. باشتا

ئىشەنمەيرەك گەپ چۇقچىلاپ، كېيىن پارىڭغا قۇلاق سالسام ئۆزىنىڭ شەخسىي مۇسەللەس زاۋۇتى بار ئىكەن ئەمەسمۇ. خۇدايىم مۇنداقمۇ ئوڭ كەلتۇرەمدىغان، كەلگۈسىدىكى باقەم باش دىرېكتورنىڭ ئىشلىرىنى!... شۇنىڭ بىلەن، ئالدىراقسانلىقىم شۇدە، «سىزگىلا ئېلىپ بېرەي، ئاداش ئالتۇن مۇكاپاتنى...» دەۋېتىپتىمەن. مېنىڭ مۇشۇنداق بىر مەجەزلىرىم بارچۇ، غەت قىسىدىغان يەردە بەش مىنۇت قىسىپ تۇرالمايمەن زادى. خەق ئۆزى ھۆرمىتىم بىلەن دەيدىغان گەپنى ئۆزۈم دەۋېلىپ، ئابرۇيۇمنى چۈشۈرۈۋېلىپ ئولتۇرىمەن. باشلىقمۇ شىركەتتە مۇشۇ مەجەزىمنى نەچچە قېتىم قاتتىق سۆككەنىدى، بىراق ئۇ كىشىنىڭ ئالدىدا ئەيمىنىپ دەققەت قىلغىنىم بىلەن، سىرتقا ئەركىن قۇش بولۇپ چىققان ۋاقتىمدا ئۇنتۇپ قالىدىكەنمەن. ۋاي بوپتۇلا، «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىنىڭ مۇھىم بىر رەھبىرى ئىكەنلىكىم يالغانمىدى، ھازىرنىڭ ئۆزىدىلا مۇئاۋىن باش دىرېكتور دەپ ئاتىلىۋەرسەم بولۇۋېرىدىغانلىقى (سىرتقا ھازىرقىدەك ئىش ھەل قىلغىلى چىققاندا) ھەققىدە باش دىرېكتورمۇ بېشارەت بەرگەنىدىغۇ! بولۇپمۇ ھەمدەمگە «ئالتۇن مۇكاپاتنى ئۆزۈم ھەل قىلىپ بېرىمەن» دەۋاتقىنىمدا، چىرايلىق مانىرىن كورىدىن چەلگىنىپ تۇرغان قايماقلىق ئەتكەنچايىنى ئاپقۇرغا قويۇۋاتقان نازىنىن ئايالى دەررۇ لىپىدە قىلىپ كۆزۈمگە قاراپ قويدى. ئايال خەق دېگەننىڭ مۇشۇ كۆندە نېمىگە بەكرەك قىزىقىدىغان، ئىنتىلىدىغىنىنى بىلمىزغۇ، بولۇپمۇ تاغلىق يەرلەردە ياشايدىغان گۈزەللەرنىڭ... شۇنداق قىلىپ، ئالدىراپ قىلغان ۋەدەم،

پارىڭمغا ھەمدەمجان ئاغىنەم پىسخىكىدە بىر كۈلۈپ قويۇپلا «بۇنى كېيىن دېيىشەيلى، ئاداش، بۇگۈن زاۋۇتتا ئىشلىرىم جىقراق ئىدى، ھەممىسىنى بىر تەرەپ قىلىپ، بالدۇرراق بىكار بولاي، كەچتەرەك ئاغىنىلەر بىلەن تونۇشتۇرىمەن، بۇ يەردىمۇ خېلى ئوبدان جامائىتىمىز، سورۇنلىرىمىز بار، سىز ئارامخۇدا دەم ئېلىپ، ئېغىناپ يېتىپ تۇرۇڭ، كەچتە كۆرۈشەيلى» دېدى ـ دە، ھويلىغا چىقىپ ئايالىغا ئۇزاق بىرنېمىلەرنى تاپىلاپ، ئۆزى ئىشقا كېتىپ قالدى...

شۇنىڭدىن بېرى مانا بىر سائەتتەك بولدى، ھەس ـ ھەسچىلىكتە ئولتۇرىمەن. ئارامخۇدا يانپاشلاپ يېتىش نەدە؟ كۆزلىرىم ئىشىك تەرەپتە، بىرنەرسە تىرىق قىلسا يۈرىكىم ئەنسىز دۈكۈلدەيدۇ. ھېلىقى نازىنىن... ھە ياق، ئىككى نازىنىن قاچانراق كىرىپ قالاركىن دەپ تولا ئويلاپ، قىينىلىپ كېتىپ باردىم. مۇشۇ تاغلىق يەرلەردىمۇ شۇنداق بېلىقىتەك، خام يەۋالغۇدەك جانانلار بولىدىكەن دېسە! ئاخشام كۆزلىرىم قامىشىپلا كەتتى ئەمەسمۇ، ھەمدەمجان بىلەن بۇ ئازادە، مېھرى ئىسسىق ھويلىغا كىرىپ، پېشايۋانلىق ئۆيلەرنىڭ بوسۇغىسىدىن ئاتلىغاندىن تارتىپ ھەممە نەرسە مېنىڭ يۈرىكىم بىلەن ئويناشقىلى تۇردى دېسە. ھەمدەمجان مېنى مۇشۇ دالان ئۆيگە، گىلەمنىڭ ئۈستىگە شايى كۆرپە سالغان ئورۇنغا باشلاپ قويۇپ تالاغا چىقىپ كەتتى ـ يۇ، سەل ئۆتمەيلا ئىككى پەرزات بىلەن بىللە يېنىپ كىردى. بىر ـ بىرىگە شۇنداقمۇ ئوخشىشىدىغان ئىككى سەتەڭ، ياشلىرىمۇ تەڭدەكلا، كېيىن ئۇقسام ھەدە ـ سىڭىل ئىكەن. مەن كىچىكرەكمۇ دېگەن جانان ئاۋۇ پەرزاتنىڭ

ھەدىسىكەن تېخى. ئىسمىلىرىمۇ نېمىدېگەن قاملىشىپ كەلگەن دەيمەن، بىرىنىڭ ئىسمى گۈلزىبا، يەنە بىرىنىڭ گۈلزىيا ئىكەن. ئۆمرۈمدە مۇنداق يانداش، چىرايلىق ئىسىملارنى، بولۇپمۇ ئايال زاتىنىڭ ئاڭلاپ باقماپتىكەنمەن شۇ، «ئېيتقۇل» دېگەندەك بىر خوتۇنلار بىلەن ئۆمرىمىز ئۆتۈپ كېتىپتۇ ـ دە، خەپ! ھەممەم بالاڭزا خوتۇنى بىلەن قېينىسىڭلىسىنى تونۇشتۇرۇۋاتىدۇ، مېنىڭ ھارام قانلىرىم ئۆركەشلەۋاتىدۇ... تەسلىكتە ئۆزۈمنى بېسىۋالدىم، «ئاستا، باقەم، ئۆزۈڭنى تۇت، ئەدەپكە قايت، مۇسۇلمانچىلىق ئاستا ـ ئاستا» دەيمەن ئىچىمدە، شۇ ئەمەسمۇ! ئالدىراقسانلىق، شاتراقلىقنىڭ دەردىنى نەچچە قېتىم تارتقان ـ دە بۇرۇنلاردا مەن. ئاڭغچە ھېلىقى ئىككى زىبامۇ يانمۇيان تۇرۇپ مېھماندىن، يەنى مەندىن شۇنداق تەۋازۇلۇق، نازاكەتلىك ئەھۋال سورىغىلى تۇردى. يائاللا، بۇ ھەممەم خاپانباش نېمىدېگەن بەختلىك دەيمەن؟... بەخت نەگە بارسەن دېسە، دوقا ماڭلايغا دەپتۇ دەۋاتاتتى. چاغلىقلا نېمىدى بۇ ئۆز ۋاقىتلىرىدا، پور كۆتەكتەك سېمىز، كۆزلىرى ۋال ـ ۋۇلا قىلىپ تۇرىدىغان ئاداش ئىدى، ئەجەب تەلىيى ھەر ياقتىن چېچەك ئېچىپ كېتىپتا دەيمىنا، بىر ھويلىدا بىرو ـ تولا ئىككى گۈزەل بىلەن بىللە ياشايدىكەنە! قازاقلار نېمە دەيتتا؟ ھە، «بالدىز، بالدىز» دېسە قوقاقلىرى ئېرىپلا كېتىدىغۇ، «بالدىزىم بالدان تەتتى» دەپ... ئالامەت گەپكەنە! مەن بولسام كۆزلىرىمنى ئىككى بىگىزدەك ئىككى نازىنىنغا سانجىپ، ھەسەل يېگەندەك ھۇزۇرلىنىپ، جىممىدە ئولتۇرۇپ كېتىپتىمەن، جىم

بولۇپ كەتكەنلىكىمنى خىجىلچانلىقىمغا يۇمزىغان ساددا ھەمدەمجان «بولدى مېھمانىنى ئىزا تارتقۇزماڭلار، چىقىپ قازان بېشىغا قاراڭلار!» دېۋىدى، خەپ، كېپىنەكلەر پۇررىدە ئۇچۇپ كېتىشتى... ھە راستىنلا، ھەمدەمجانىڭ بىر ئوغلى باركەن، كىچىك پالكۆز ھەمدەم (دادىسىنىڭ بالا ۋاقتىغا شۇنداقمۇ تارتىپتۇ - دە!) ئاپىسىنىڭ ئېتىكىگە يۆگىشىپ، ئۇچەيلەن تەڭلا چىقىپ كەتتى. كېچىچە كۆز ئالدىمدىن كېتەمدىغان... ھوي، ئىشەك تەرەپتە ئاۋاز بارغۇ، قەلەمنى ئوينىتۇبېرەيۇ، چىرايىمدىكى مەستخۇشلۇق، تەقەززالىقنى جىددىيلىك، سىپايىلىككە ئۆزگەرتەي، ئىككى سەتەڭنىڭ قايسىسى كىرىپ قالسا، مېنى خىزمەت دوكلاتى يا بولمىسا ئاللىقانداق پىلان... ئۇستىدە باش قاتۇرۇۋېتىپتۇ دەپ قالسۇن.

△ ھەمدەمجانىڭ ئاغىنىلىرى بىلەنمۇ تونۇشتۇم. ھەرھالدا بولىدىغان نېمىلەركەن، ماڭا ھەممىدىن ھېلىقى ئاسىم شىلىم دېگىنى يېقىپ قالدى. باشتىكى ئولتۇرۇشلاردىغۇ ئۇ ئاداش يوق ئىدى، كېيىن پەيدا بولۇپ قالدى - دە، مېنىڭ مۇئاۋىن باش دىرېكتور ئىكەنلىكىمنى ئاڭلاپ (ھەمدەم دېگەن قاپاقباش پەقەتلا خەقنى ئىززەت - ھۆرمىتى بىلەن تونۇشتۇرمايدىكەن، «مانداق ئاغىنەم، ئانداق ساۋاقدىشىم، بىز تەرەپلەرگە كېلىپ قاپتۇ» دەپلا... ھازىر دېگەن قانداق زامان، قايسى زامان؟ ئادەم نان، غىزا بىلەن ئەمەس، ئەمەل، شۆھرەت بىلەن سەمرىيىدىغان چاغ ھازىر. نەدىكى بىرنېمىلەر ئىدارىنىڭ كىچىككىنە ئاشخانىسىنى باشقۇرغانغا «كىمسەن؟ ئا جىڭلى» بولۇپ كېتىدىكەنۇ؟ ۋىلايەت

دەرىجىلىك كاتتا بىر شىركەتنىڭ ئىككىنچى قول باشلىقى ئانچىكىم گەپ بىلەنلا ئاتلىپ ئۆتۈپ كەتسە، ئادەمنىڭ ئىچى ئېچىشمامدۇ؟ (زادى بارغۇ بۇ سەھرا دېگەن يەرنىڭ ئادەملىرىنىڭ بىر يەرلىرى دۆت. بولمىسا دېگەن، مۇشۇ ھەمدەم ئاداشنى دەيمەن، ئىززەت ـ ھۆرمىتىمنى قىلىپ، ئۆيىدە مېنى پادىشاھتەك كۈتكىنى راست، ھۆر ـ پەرىلەرنىڭ ئەترايىمدا ئەگىپ يۈرۈۋاتقىنى ھەق!) ئۇ ئىككى دىلبەرغۇ بەلكىم ھازىرچە مېنى بىرى ئېرىمنىڭ، بىرى قېيىنئاكامنىڭ يېقىنكەن، بالىلىقتىكى ساۋاقدىشىكەن دەپ سىلاۋاتقاندۇر، بىراق سورۇن دېگەننىڭ يولى باشقىغۇ، ئادەم قۇلاقتىن سەمرىيدۇ، ھايۋان تۇياقتىن دەپ، ئىككى كەلىمە ماختاپ ـ كۆتۈرۈپ، ئەمەللىرىم بىلەن قوشۇپ تونۇشتۇرۇپ قويسا كۆڭلۈم لەپىدە كۆتۈرۈلۈپ قالمامدۇ دەيمىنا. بولمىسىغۇ، نېرىدىن ـ بېرىدىن قېقىتىپ، «ھاڭ ـ تاڭ قالمىسىز» شىركىتىدىكى نامۇئەمەللىرىمدىن، يازىدىغانلىرىمدىن بېشارەت بېرىپ قويدۇم. مەھەللىمىزدىكى بىر ئىمامئاخۇنۇم ھەر دائىم يولدا مېنى كۆرسە «ھە، شائىر ئەپەندىم» دەيدۇ... دېگەنلەرگىچە دەۋالدىم، ياق، سورۇندا ھەدىپسىلا «بالىلىقتىكى ساۋاقدىشىم، تۇغقىنىم» دەپلا تونۇشتۇرۇپ، خۇش كەتتى قىلسىمۇ «كېلىڭلار، ئاداش!» دەپ بولدى قىلىدۇ. تازىمۇ بىر، شۇڭلاشقىمىغۇ بىز خەققە ئەمەل، مەنسەپنىڭ قەدرى يوق، باشقىلار بولغان بولسا بىر سورۇن تۈگىگۈچە توققۇز قېتىم قايتىلاپ، ھەتتا مەنسەپ ئاتىقى بىلەن ئىسمىمىزنىڭ باش ھەرپىنى تاھىر ـ زۆھرەدەك پارلاپ قوشۇپ بىر قىلىۋېتەتتى...

شۇلارغا قاراپ دەيمەنكى، ھېلىقى ئاسىم شىلىم دېگىنى ماڭا يېقىپ قالدى، مېنىڭ ئولتۇرۇشتا قېقىتىپ ئۆزۈمنى ئۆزۈم تونۇشتۇرغان پارىخمنى بىر ئاڭلىدى ـ يۇ، ئىككىنچىلەپ شاتۇتىدەك «با فۇزۇڭجىڭلى، با فۇزۇڭجىڭلى» دەلمۇەردى. يا ئەمدى ئادەم شېرىن بىرنېمە ئىچكەندەك، يەنە كېلىپ خېلىلا گىرادۇسلۇق ئىچىملىك تاناۋۇل قىلغاندەك بولۇپ قالىدىكەنچۇ!... شۇنىڭ بىلەن، ئورنۇمنى غاچچىدە شۇ شىلىمنىڭ يېنىغا ئالماشتۇرۇپ، مەھكەم يېپىشىپلا كەتتىم، سورۇن تۈگىگۈچە كەپتەردەك باشلىرىمىزنى بىر يەرگە ئەكېلىپ بوغۇلدىشىپ توختىمىدۇق. شىلىم ماڭا، مەن شىلىمگە قاتارى ئۇچ قېتىمدىن خۇش كەتتى قىلىشىپتىمىز...

△ بۈگۈن باش دىرېكتورغا تېلېفون بەرگەنىدىم، ئۆزىچە سەل ئاچچىقلاۋاتىدۇ، نېمانچە يوقىلىپ كېتىسەن دەيدۇ ـ دە، مەن نېمە كويدا، ئۇ نېمە ئويدا، ئىككى ھۆر ـ پەرىنىڭ قىسمىقىدا پەيزى قىلىۋاتقانلىقىمنى ئۇ تۈكباش نەدىن بىلەتتى؟ ئەمدى پۇلىنىڭ ئىشىغا كەلسەك، ئۇمۇ ئۆز ئايىغىدىن ھەل بولغىلىۋاتىدۇ ـ دە، راستىنلا، ھەمدەمجان بىلەن تۇنجى سورۇننىڭ ئەتىسى خىزمەت ئىشى توغرىسىدا سۆزلەشكىنىمنى يازماپتىمەنە! ئوتتۇز مىڭ يۈەنگە ئالتۇن مۇكاپات ئېلىپ بېرىمەن دېسەم خۇشاللىقىدىن كۆزلىرى يۇمۇلۇپلا كەتتىغۇ بايقۇشنىڭ. نېمە دەيدۇ، مۇسەللەس زاۋۇتۇمنىڭ ئىناۋىتىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، ناھىيەدىكى رىقابەتچىلەرنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىش ئۈچۈن ئەرزىيدۇ، دەيدۇ. باش دىرېكتورغا شۇ گەپنى قىلىۋىدىم، تاس قالدى تېلېفوندا سۆيۈۋالغىلى، بايىقى ئاچچىقلاشلىرى نەگىدۇر ئۇچۇپ

كەتتى ئەمەسمۇ، خۇشال بولغاندا، دىمىقىدا سۆزلەپ، خىرىلداپلا كېتىدىغان، شۇ تاپتا خىر - خىرلىقى ئەدەپلا كەتتى ئەمەسمۇ، «ياخشى بوپتۇ، تىرىشاڭ، سىزدە ئۈمىد بار، بىرى بىلەنلا قاناتلىنىپ قالماي، ئېيىغا بىر چوڭ بېلىق تۇتۇشقا بەل باغلاڭ، مەن بۇ ياقتا ۋەزىپىڭىز توغرۇلۇق بىرلەشمىگە قاتۇرۇپ دوكلات تەييارلىدىم، ئەتە - ئۆگۈنگىچە يوللايمەن» دېۋىدى، خۇش بولۇپ قالدىم. شۇنىڭ بىلەن «خاتىرجەم بولۇڭ، چاتاق يوق، باش دىرېكتور، خاتىرجەم بولۇڭ، مەسىلە يوق، باش دىرېكتور» دەۋېرىپتىمەن. ئەيتاۋۇر ئۆيدىكى نېرى - بېرى ئىشلارنى دېمىگەندە، مۇشۇ كۈندە باشقا ئەھۋاللار پېچەت، ئويۇن - تاماشىمۇ جايىدا، ئىلھاممۇ ئۇرغۇپ تۇرۇۋاتىدۇ، پات - پاتلا لىپ - لىپ قىلىپ مېڭەمگە شېئىرلار قونۇپ قالىدۇ. مەسىلەن، مانا مۇنداق:

ئەجەب بولدۇم، ئەجەب بىر،
ئەجەب بولۇپ قالدىم مەن.
W ناھىيەگە چىقىپ،
غېرىب بولۇپ قالدىم مەن.
ئوڭ يېنىمدا لەيلىجان،
سول يېنىمدا سەنەمجان،
ئىككى ئارىدا قالدىم،
قانداق قىلاي ھەمدەمجان!

ئاپلا، ئاخىرى سەل قاملاشماي قالدىمۇ نېمە؟

△ مۇشۇ كۈنلەردە ئەس - يادىم ئۆزۈمنىڭ مەيلىمدە ئەمەس، قويغان - تۇتقىنىمنى بىلەلمەيلا يۈرىمەن.

ھەمدەمجان ئاغىنەم مېنىڭ يالغاندىن قىلغان گەپلىرىمگە ئىشىنىپ قالغان چېغى، نەچچە قېتىم قېينىسىڭلىسىنىڭ پارىڭىنى قىلدى. «ئېيىقگۆل»گە قارىغاندىغۇ گۈلزىيا ئىسمىلىك ئۇ قېرى قىزنىڭ ئۆلۈكى ئارتۇق، لېكىن بىزنىڭ يۇرەك قۇرغۇرنىڭ باشقا كوچىدا پالاز قېقىپ يۈرگىنىنى كۆرمەمدىغان، نېمىشقىدۇر گۈلزىيا دېگەن ھەدىسىنى كۆرسەم تېنىم چىمىرلاپ، يۈرىكىم ئاغزىمغا تىقىلىپ، بۇ ئالەمدە يوق بولۇپ كېتىمەنۇ، گۈلزىيا ئىسمىلىك سىڭلىسىنى كۆرسەم ئانچىۋالا بولمايمەن. بولمىسىمۇ، مېنىڭ بويىتاقمەن دېگەن گېپىمدىن كېيىن ھەمدەم بۇرادەر مېنى ئۆزىگە باجا قىلىۋالمىغانغا تولىمۇ مەيلى بارلىقىنى قېقىتىپ، «باشقىچە ئىشلار بولمىسا، بېشىڭىزنى ئۆزىمىز ئوڭشاپ قويىمىز، ئاداش، تۇغقانمۇ بولۇپ قالامدۇق تېخى...» دېگەن گەپلەرنى مەستلىككە يۆلەپ دەۋالدى. مەنمۇ قۇۋۇ نېمىچۇ، يالغاندىن ئىچىمنى تىڭشاپ تۇرۇۋالدىم. گۈلزىيا دېگەن قىز مېنى يارىتسىلىغۇ، دوپپامنى ئاسمانغا ئېتىپ، تەلىيىم كەپتۇ دەپ رەھمەت ـ تەزىم بىلەن ئەمرىمگە ئالسام بولىدۇ، بىراقىزە شۇ... ھەي، كۆڭۈل دېگەن تولىمۇ ناچار نېمىكەن دېسە، ھالىغا بېقىپ ھال تارتماي، قولى يەتكەندىن قايرىلىپ، قولى يەتمەيدىغان يەرلەرنى تىمىسقىلاپ كېتىدىكەن ـ دە... مېنىڭچە بولسىغۇ، ئۆتمۈش جەمئىيەتتىكى قوش خوتۇنلۇق بولسا بولۇۋېرىدىغان ئىشلار بولسا، بىروتولا ھەدىسىگە بىر ئۆيىنى، سىڭلىسىغا بىر ئۆيىنى تۇتۇپ بېرىپ، ھەمدەمجانىدىنمۇ ئاشۇرۇپ تالىتىيىپ يۈرۈپ كەتسەم مۇشۇ ھويلىدا! ئۇ چاغدا ھەمدەم دېگەن ئاداش...

بىر ئامال بولاتتى دەڭلا يا ئۆزىنى سوراپ، بۇ ناھىيەدىن يوقىلاتتى، يا بىز بىرنەمە قىلىپ يوقىتاتتۇق. مۇسەللەس زاۋۇتىمۇ ئىلكىمىزگە ئۆتەتتى ئۇ چاغدا... نېمىلەرنى دەپ كېتىپ باردىمەنا، ئىچىمەي تۇرۇپ مەست بولۇۋاتامدىم يا ئەقلىمدىن ئېزىۋاتامدىم؟ ئادەم دېگەننىڭ پەيلى بۇزۇلسا، ئەقلىمۇ گەجگىسىگە مىنىپ قالامدۇ قانداق؟ ھېچ ئىشتىن ھېچ ئىش يوق، ئېغى بىلەن بېغى يوق ئىشلارغا پەيلىمنى بۇزۇپ يۈرىمەن دېسە. ئۇياقتا «ئېيىقگۇل» ئىككى بالىسى بىلەن مېنى يېنىپ كېلىدۇ دەپ، يامان بولسامۇ يولۇمغا قاراپ تۇرغاندۇر! مېنىڭ بۇ خىياللىرىم بەئەينى بەڭگىنىڭ خىيالىغا ئوخشىشىپ قالدىغۇ دەيمەن؟ گويا، نەسىردىن ئەپەندى ئۆزى ئۇششاق بالىلارغا نېرىقى كوچىدا بىكارغا ياڭاق تارقىتىۋېتىپتۇ دەپ ئۇلارنى ئالداپ، بالىلار يۈگۈرۈپ كەتسە، راست ئوخشىمامدۇ دەپ ئۆزىمۇ ئېشىكىنى يېتىلەپ كەينىگە يېنىپ چاپقانىدەك! ياق، توختا، ھەر ئىش بولسا بىلدۈرمەي، چاندۇرماي قىلغۇلۇق، بۇ خىياللىرىمنى ئۆزۈمدىن باشقا ھېچكىم بىلمەپ، سىزنىپ قالمىسۇن، بولۇپمۇ ھەمدەمجان ھەم بۇ ھويلىدىكىلەر، ھەتتاكىن ھېلىقى كىچىك شۇمتەكمۇ... توۋا، شۇ بالا يېنىمغا يېقىن كەلسىلا گۈپۈلدەپ ئاپىسىنىڭ شىرىن ھىدى بۇرنۇمغا ئۇرۇلىدۇ دېسە، نەچچە قېتىم ئەركىلەتكەن بولۇپ يېنىمغا تارتىپ، پۇراپ ـ پۇرىۋالدىم. تەنلىرىم بوشاپ، كۆڭلۈمدە شىرىن بىر خىياللار ئەگىزدەك ئاقتى. تاس ـ تاماس قالدىم چاندۇرۇپ قويغىلى، بولۇپمۇ ئۇلۇشكۇن ھەمدەمجانىنىڭ ئاغىنىلىرى بىلەن ئولتۇرغان سورۇندىن قايتىپ كەلگىنىمىزدە، ھېلىمۇ ياخشى ھەمدەمجان

سوغۇق چاي ئىچىمەن دەپ ئاشخانا ئۆيگە كىرىپ كەتكەنىدى، دەرۋازا ئاچقىلى چىققان گۈلزىبا دېگەن سەتەك ئايالغا تىكىلىپ قارىسام بىرنېمىنى سېزىپ قالغاندەك دەررۇ قاپىقىنى سىلىۋالدى. ناز قىلىدۇ ـ دە ئەمدى، ناز، بولمىسا قايسىبىر خوتۇن كىشى ئەرلەرنىڭ ئۆزىگە قىزىققىنىنى كۆرسە رەنجىگەن؟... ئىشقىلىپ، سەل ئېھتىيات قىلغىنىم ياخشى. بۇ كۈندىلىك دەپتەرنىمۇ سومكامنىڭ ئاستىغىراق سېلىپ، قۇلۇپلاشنى ئۇنتۇماي.

△ گۈلزىيا دېگەن قىزنىڭ مۇئامىلىسى ماڭا كۈندىن ـ كۈنگە يېقىن بولۇۋاتقاندەك سېزىلمەكتە. ئەھۋالدىن قارىغاندا، ھەمدەمجاندىن پاراڭ ئاڭلىغان ھەدىسى بىرنېمىلەرنى دېگەن ئوخشايدۇ. بۇ W ناھىيەسى قانچىلىك چوڭ يەر ئىدى؟ قىزغا دېگەندەك لايىق چىقمىغان گەپ ـ دە! «تاللاپ ـ تاللاپ تازغا يولۇقۇپتۇ» دېگەندەك، قىز بالا دېگەن بەك تاللاپ كەتسىمۇ، ئاخىرىدا تاللىغۇدەك ھېچنېمە قالمايدىچۇ، شۇنىڭ بىلەن دېگىزغا چۈشۈپ كەتكەندەك، ھەممە نېمىدىن ئۈمىدى ئۈزۈلۈپ، كۆرۈنگەن پاخالغا ئېسىلغاندەك، تازغىمۇ، مازغىمۇ... ئۆزىنى ئاتىدىغان گەپ... نېمە دەۋاتىمەنوي، قاراپ تۇرۇپ ئۆزۈمنى تاز بىلەن مازغا ئوخشىتىۋاتىمەنا، راست سارىڭ بوپتىمەن.

ئەمدى گۈلزىيا دېگەن قىزنىڭ ئىشىغا كەلسەك، ھېچنېمىنى چاندۇرماي، قىزغا دەھشەت كۆيۈۋاتقاندەك تۇسكە كىرىۋالاي. «قورساقتا كىرگىنى غەنىيمەت» دېگەندەك، غەنىيمەت پۇرسەتنى ئەلا بىلىپ، بەش ـ تۆت كۈن ياشىۋالاي ـ دە! كىم بىلىدۇ، ئەتە تۇرۇپ،

ئۆگۈنلۈككە ئىشلار باشقىچە بولۇپ قالسا، يەنى پوككىدە قىلىپ بىرەر تونۇش ـ بىلىش W ناھىيەسىدە پەيدا بولۇپ قالسا ـ يۇ، نەلەردىندۇر شەپەمنى ئېلىپ، تاق «ئېيىقگۈل»نىڭ ئۆزى ئىرغاڭشىپ چىقىپ كەلسە، كالپۇكۇم نەم بولماي، شېرىن خىياللىرىم پەيدەك توزۇپ كەتمىسۇن يەنە... بىر چاغلاردا باشلىقلارغا يېپىشتۇرىمەن دەپ ئۆيدىكى بىر ئوبدان پەي ياستۇقنى سۆككەندەك دەيمىنا... ئەجەب ئىشلارنى قىلىپ يۈرۈپتىكەنمەنغۇ شۇ چاغلاردا، بىر تۇرۇپ ساراڭمىكەنمەن دەيمەن، ئىشقىلىپ، ساراڭ بولسامۇ ئەمەل سارىڭى ئىدىم ئۇ چاغلاردا، مانا ئەمدى مۇھەببەت سارىڭىمەن! ھېي... شۇ كەملەردىمغۇ مۇھەببەتلىك يىگىت ئىدىم مەن، ئاساسىي قاتلامدىكى سەتەڭلەرگە قىلىپ كەتكەنلىرىمچۇ، ئويلىسام ھازىرغىچە كۈلىمەن. ئاجايىپ بىر بەندە بولۇپ يارىلىپ قاپتىكەنمەنغۇ زادى، نېمە ئامال دەيسىز؟

△ كېچە بىر چۈش كۆرۈپتىمەن، چۈشۈمدە ھەمدەمجانىڭ ھويلىسىدا سۈتتەك ئاپپاق ئايدىڭ ئىمىش. ھويلىدا ھەمدەمۇ، ئەركە ـ تايتاق ئوغلىمۇ يوق ئىمىش. ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئاسماندىن مىس لېگەندەك تولۇن ئايغا ھەيرانۇھەس بولۇپ تىكىلىپ تۇرسام، ئاستا شىپىلداپ مېڭىپ بىر ياقتىن بىر پەرىزات، يەنە بىر ياقتىن ئۇنىڭدىنمۇ بەتتەر گۈزەل يەنە بىر پەرىزات ماڭا يېقىنلاپ كەپتۇمىش. مۇنداق قارىسام، بىرى گۈلزىبا، يەنە بىرى گۈلزىيا ئىمىش، بىرچاغدا ئىككىسى ئىككى قولۇمدىن تارتىپ، ھەربىرى مېنى ئۆز ئالدىغا يۇلقۇپ تارتقىلى تۇرۇپتۇ. مەن بولسام ھەر ئىككىسىدىن ئۇمىدىمنى ئۈزەلمەي، سەگەنچۇكتە

تەۋرىنىۋاتقاندەك بىردە ئوڭ تەرەپكە، بىردە سول تەرەپكە ماڭار... تارتمشارمىشمەن. لېكىن يە ئوڭ قولۇم، يە سول قولۇم بوشماستىن ئىككى ئوتتۇرىدا چايقىلىپ تۇرۇۋېرەرمىشمەن... تۇيۇقسىز بىر قولۇم غولۇمدىن چىقىپ كەتكەندەك دەھشەت ئاغرىپ كەتتى... شۇ ئاغرىق ئازابىدا دەررۇ ئويغىنىپ قارىسام سول قولۇمنى كەينىچىلەپ، گەجگەمدىن يۆگەشتۇرۇپ يېتىۋاپتىكەنمەن، تولغىنىپ تۇرۇۋېرىپ، ئاخىرى قاتتىق ئاغرىپ كەتكەندەك بىلىنىپ كېتىپتۇ... نېمىشقا شۇنداق قىلىۋالغىنىمنى هازىرغىچە بىلەلمەيمەن يا بولمىسا گۇلزىبانىڭ كەينىدىن كېلىپ بوينىغا چىماق سالغىنىمىدىكىنتاك ئۆزۈمچە!

△ بۇگۈن كوچىدا پەيزىم قېچىپ بىر ئۆزۈم كېتىۋاتسام، هېلىقى ئامبارلىرىنىمۇ سارايدەك تۇتىدىغان رەغمدۇللا دېگەن كۇلگۇنچەك ئاداش يولۇقۇپ قالدى. ئۆتكەنكى مېهماندارچىلىقنىڭ گېپىنى قىلىپ، شۇ كۇنى قانداقراق ئۇزىغىنىمنى سوراپ تۇرۇۋالدى. «ئالامەت قالتىس مېهمان قىلدىڭىز، دۇنيادا سىزدەكمۇ مېهماندوست ئادەمنىڭ بارلىقىنى ئويلاپ باقماپتىكەنمەن» دېسەم، رازى بولماستىن «ئايالىمنى قوشۇپ ماختاپ قويۇڭا، بۇرادەر، ئايالىمنىڭ مېهماندوستلۇقى، ئېسىللىقى ئالدىدا مېنىڭ هېچنېمە ئەمەس» دېمەمدا، توۋا دەپ قاپتىمەن، هېلىمۇ خوتۇننىڭ چىرايى ـ شەكلى، تۇرقى شۇ بولغىنى، دۇنيادا دوزاخقا ئۆگىنىۋېلىپ، ئۆزىنى جەننەتتىمەن دەپ يۇرىدىغان ئادەملەرمۇ جىق ـ دە! ئۇنىڭ شۇ گەپ ـ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، بىچارىگە ئىچىم ئاغرىپ قالدى هەم شۇ ئەسنادا

«ئېيىقگۇل» يادىمغا كېلىپ قېلىپ، كۆڭلۈم بىر قىسمىلا بولۇپ قالدى. نېمىلا دېگەنبىلەن «ئېيىقگۇل»مۇ قىز ۋاقتىدا خېلى كېلىشكەن، مەھەللىسىدىكى نەچچە يىگىتنىڭ يۈرىكىنى پۈزۈلداتقان قىز بالىكەندۇق، هېلىقىدەك... يالقۇنلۇق شېئىرلىرىمنى دەپلا مەيلىنى بەرگەنىدى ـ دە ماڭا. كېيىن بىچارە تۇغمەن دەپ، ئىشلەيمەن دەپ ۋاقتىسىز سەمرەپ، كالانپايلىشىپ كەتتى. هەرنېمە دېگەنبىلەن رەغىدۇللانىڭ ئايالىدىن نۇرئەلا نۇر ئىدى... بۇ گەپلەرنى نېمىشقا دەپ قالدىمۇي؟ كۆڭلۈم بەك ئاچ هەم يۇمشاق ـ دە مېنىڭ. بولمىسا «ئېيىقگۇل»نىڭ هازىرقىدەك لوپسىلىشىپ كېتىشىدە مېنىڭ نېمە گۇناهىم؟ مەنمىغۇ مۇشۇ كەمگۈچە كۆرىدىغىنىم مۇشۇ ئوخشايدۇ بۇ دۇنيادا دەپ، بېشىمنى ئېچىمگە تىقىپ يۇرۇۋەرگەنىدىم، لېكىن تەقدىر ـ قىسمەتتە پېشانەمگە پۈتۈلگەن باشقا بەخت ـ تەلەيلىرىم بار ئوخشايدۇ، پەلەك تۈيۇقسىز W ناهىيەسىگە چۆرۈپلا، كۆز ئالدىمدىكى پەرى ـ نازىنىنگە ئۇچراشتۇردى، يەنە كېلىپ بىر ئەمەس، ئىككى گۈزەلگە دەڭا! تاللا، باقەم، قايسىسى مەيلىڭنى تارتىدۇ دېگەندەكلا ئىشنى قىلدى، شۇڭا دەيمەنكى، ياخشى كۈنىنىڭ يامىنى بولۇپ، «ئېيىقگۇل» مېنىڭدەك تالانتلىق ئەردىن ئايرىلىپ قالسا، خۇددى ماڭا ئوخشاش بۇ ئىشلارنى تەقدىر ـ قىسمەتتىن كۆرسە بولىدۇكى، هەرگىز ئۆزىچە يامانلاپ، دوقاسلاپ، مېنىڭ يولۇمغا، بەختىمگە پۈتلاش بولسا بولمايدۇ. نېمىشقا دېگەندە، مەن ئالدىدا نېمە هېگگىيىپ تۇرسا شۇكرى دەپ، تەلىيىم شۇ دەپ چاۋاك چېلىپ تۇرىدىغان رەغىدۇللا كۈلگۈنچەك ئەمەس.

△ ھەمدەمجان مۇسەللەس زاۋۇتىنىڭ ئىشلىرى ئۇچۇن يېقىن ئەتراپتىكى ناھىيىلەرگە كېتىپ قالدى. چامادا بىر ھەپتە ئۆتمەي كېلەلمىسە كېرەك، ئۇنىڭدىنمۇ جىقراق يۇرەمدۇ تېخى. كېتەر ۋاقتىدا مېنى ئۆزى بار ۋاقتىدىكىدەك قورۇنماي، خاتىرجەم تۇرۇۋېرىشقا جورۇدى. مەنغۇ ئىچىمدە خۇدايىم بەردى، دەپ خۇش بولدۇم، بىراق كۆرۈنۈشتە ئەتەي ئۇ كەتسە قىسىلىپ قالىدىغاندەك شەپە بەردىم. مىڭ تۇغقان دېسەڭمۇ، ئىككى ئايالنىڭ ئالدىدا... دەي دېگەنىدىم، ئاغزىغا گەپ سېلىپ بەرگەن بولماي دەپ تىلمىنى تىيىدىم. بىراق كۆڭلۈم خۇددى دادىسىدىن ھېيتلىق پۇل ئالغان ئەركە بالدەك راھەتلىنىپ، قىن - قىنىغا پاتمايۋاتاتتى. ھېلىقى... «غېرىب - سەنەم» دە «چارى باغلار خاس ئىكەنىن بىلمىدىم» دېگەندەك، ئىككى سەتەڭ ئايال، ئىككى دىلبەر بىر ھەپتە، ئۇن كۈن كەمىنە باقەم شائىرغا قېلىۋاتسا مەن خۇشال بولماي كىم خۇشال بولاتتى دەيسىز؟ بىراق گەپنىڭمۇ قىلىش ئوڭاي، لېكىن جانانغا يېقىنلاشماق تەس بولۇۋاتىدۇ - دە، گۈلزىبا دېگەن ئايال ئېرىنى ھەددىدىن زىيادە ياخشى كۆرەمدۇ ياكى بولمىسا مېنىڭ ئالدىمدا غەرلىككە سېلىۋاتامدۇ ۋە ياكى بولمىسا سىڭلىسىنى قوينۇمغا سېلىپ بېرىشكە ئالدىراپ، مېنىڭ مەقسەتلىك ئىما - ئىشارەتلىرىمنى كۆرمەسكە سېلىۋاتامدۇ بىلمىدىم، ماڭا زادىلا ياخشى مۇئامىلە قىلمايۋاتىدۇ، قاپىقىنى ئاچمايۋاتىدۇ، قېقىتىپ قىلغان گەپ - سۆز، ھەرىكەتلىرىمگە بولسا، مېنى سىلكىشلەش بىلەن جاۋاب بېرىۋاتىدۇ، ئۇنىڭ ئەكسىچە، سىڭلىسى بارغانسېرى مېنىڭ يالغان - ياۋىداق

گەپلىرىمگە چىنىپۇتۇپ، W ناھىيەسىدىن شەھەرگە كېتىش كويىغا كىرىپ قېلىۋاتامدۇ ئەيتاۋۇر، مېنى كۆرسە بارغانسېرى نازلىق، مەنىلىك جىلمىيىدىغان بولۇپ قالدى. مېنىڭ ئالدىمغا، دالان ئۆيگىمۇ چاي، تاماقنى كۆپرەك شۇياق ئۇزىتىدىغان بولۇپ قالدى. بىرنەچچە قېتىم پەيتتىن پايدىلاندىم... نەم تېپەر بولسىمۇ، چالا ـ پۇچۇق ئېغىزۋازلىق بولدى، لېكىن بۇنداق ئىشلاردا ھازىرچە رايىمغا باقمايدىغاندەك... قىز بالا ـ دە، ناز قىلىدۇ، ناز... يەنە شۇ گەپ، بىراق ھەدىسى بولسا مېنىڭ يېنىمغا بىرەن ـ سىرەن كىرىپ قالسىمۇ ئۇغلىنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىدۇ. تۇرۇپ دەررۇلا بىرنېمىلەرنى دەپ، بىرنېمىلەرنى قىلاي دەيمەن، لېكىن ھېيىقىمەن، بۇ ئايال ئادەتتىكى ئايال ئەمەس ھەم گۈزەل، ھەم چېچەن، ھەم ۋىجدانلىق... شۇ تەرىپى بىلەن مەيلىمنى تېخىمۇ ئۆزىگە تارتىدۇ، مۇبادا ھەمدەمجانغا شىرەم تۇغقانچىلىقمنى يادىغا ئالمىسا، ئېرىم ئۆيدە يوق چاغلاردا سىرتتا كۈنۈڭنى ئال ياكى مېھمانخانىغا بېرىپ يات دېگۈسى بار دەڭلا، شۇڭا ئۆزۈمنى بەك بېسىپ، ئېھتىيات بىلەن ئىش كۆرۈشۈم كېرەك. لېكىن كۆڭۈل قۇرغۇر بۇنىڭغا كۆنمەي تۇرۇۋاتىدۇ ـ دە...

باقەم شائىرنىڭ كۈندىلىكىدىن نەقىللەر ئېلىشنى مۇشۇ يەردە توختاتتۇق، ئەمدىكى قۇرلاردا ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشىپ، بۇ ئۆزگىچە قىسسىمزنى داۋام ئەتتۈرەيلى.

ئون ئۈچىنچى باب

ئەلقىسسە، ئالدىنقى بابىمىزدا باقىم شائىرنىڭ كۈندىلىك خاتىرىسىدىن بىز ئۇنىڭ خۇشامەتچىلىك بابىدىكى «پەي ئىزدەش» كەچۈرمىشلىرىنى ھەمدە توخۇ قورۇمىخانىسىدىكى بىمەززە ئىشلىرىنى ئۆز قەلىمىدىن ئىنتايىن قىسقىچىلا ئوقۇپ ئۆتكەنىدۇق. ئەمدىكى بىر - ئىككى بابىمىزدا ئەنە شۇ بىزنى قىزىقتۇرۇۋاتقان غەلىتە ۋەقەلەردىن بەتەپسىل خەۋەردار بولىمىز... خوش، ئالدى بىلەن گەپنى باقىمنىڭ خۇشامەتچىلىكىدىن باشلايلى.

ھاياتىدىكى نۇرغۇن غەلىتىلىكلىرى قاتارىغا خۇشامەتچىلىكنىمۇ «چىرايلىق» مارجان قىلىپ تىزىۋالغان باقىم شائىر باشلىقلار تائىپىسى بىلەن مۇئامىلە قىلىشتا دائىم ئادەمنىڭ ئەقلى يەتمەيدىغان يېڭىدىن - يېڭى ئۇسۇللارنى كەشىپ قىلاتتى. تۆۋەندە شۇلاردىن پەقەت بىرى ھەققىدە توختىلىپ ئۆتىمىز. بۇ چاغلاردا باقى ئىسلام تېخى ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە كېلىپ ئولگۇرمىگەنىدى.

باقىم بولۇپمۇ باشلىقلار بىلەن پاراڭلاشقاندا سۆھبەتنىڭ «سىرتقى تەسىرى»گە ئەھمىيەت بېرىدىغان مىجەزنى يېتىلدۇرگەنىدى. ئۇ ئۆزى گەپلىشۋاتقان باشلىق مەيلى تونۇش بولسۇن ياكى ناتونۇش بولسۇن، دېيىشۋاتقان گېپى مۇھىم بولسۇن، ياكى ئانچە مۇھىم

ئەمەس بولسۇن، بۇنىڭدىن قەتئىينەزەر، ئۆزى پاراڭلىشىۋاتقان باشلىققا ئىمكانقەدەر يېقىن تۇرۇشقا ۋە ئۇ زاتنىڭ كۆزلىرىگە يېقىملىق تىكىلىپ تۇرۇپ، تىنماي كۈلۈمسىرەشكە بار كۈچى بىلەن تىرىشاتتى ھەمدە پات ـ پاتلا بېشىنى ئىرغىتىپ ياكى لىڭشىتىپ رەھبەرنىڭ ئالدىغا پىكىر، تەشەببۇسلىرىغا ئىپادە بىلدۇرۇۋاتقاندەك كۆرۈنۈشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشقا ئۇرۇناتتى. يەنە كېلىپ ئۇ باشلىق سالاھىيەتتە قانچە كاتتا بولسا باقەمنىڭ ھېلىقىدەك قىلىقلىرى شۇنچە ئەدەپ كېتەتتى. باقەم شائىرنىڭ بۇنداق ھەركەت ئارقىلىق ئېرىشمەكچى بولىدىغىنى، دەل شۇ مىنۇتلاردا ئۆچۆرىدە تۇرغان ۋە ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلارنىڭ ئېڭىدا «باقەم دېگەن بۇ شەخسنىڭ رەھبىرىي خادىملار بىلەن بولغان مۇناسىۋىتى ئەجەب قويۇق ئىكەنا!» دېگەن ئىنكاسنى پەيدا قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ئوقۇپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ھاجەتخانىدىن چىقىۋېتىپمۇ ئالقىنىغا بىر ئۆۋۈچ سۇ ئېلىۋالىدىغان ۋە تالاغا چىقماندىن كېيىن ھاجەتخانا ئىشىكىنىڭ تۇتقۇچىنى تۇتقان قولىنى يەنە بىر چايقىۋېتىدىغان گاھىبىر ئىلمىي كىتابخانىلىرىمىز «بۇ مۇئەللىپ باشلىقىغا ئامراق پېرسونازلارنى نېمانچە كۆپ يارىتىدىغاندۇ؟» دەپ ئويلاپ قېلىشلىرى مۇمكىن. بۇنىڭغا سەۋەب قەلەم تەۋرەتكۈچىنىڭ جەمئىيەتتە مۇشۇ تىپتىكى ئادەملەرنى بەكمۇ تولا كۆرۈپ تۇرىدىغانلىقىدا. ئۆزىنىڭ مىللىتىنى «بىز خەق» دەپ ئاتاپ تۇرۇپ پەند ـ نەسىھەت ماقالىلىرىنى يازغان بەزى ئەقىلدارلارمۇ بۇ نۇقتىنى كۆچەپ قەيت قىلىشقاندى. مەلۇمكى، بىرەر

مەقسەت يولىغا قەدەم قويغان كىشى ئۆز مەقسىتىگە يېتىش يولىدا چارە، تەدبىر ئىزدەش بىلەن ھەپىلەشمەي قالمايدۇ. باقەمنىڭ «ئەمەلدارلارنىڭ ھەمسۆھبىتى» دېگەن شەرەپلىك ئاتاقنى ئېلىش يولىدا تىرىشىپ ئىزدىنىشلىرىنىڭ بەركاتىدا ئۇنىڭ «مۇناسىۋەتسۇناسلىق تەدبىرلىرى قوللانمىسى» مۇ كۇندىن - كۇنگە بېيىپ، ئاۋۇپ بارماقتا ئىدى. ئەنە شۇ چارىلەرنىڭ بىرى سۇپىتىدە ئۇ يېقىندا «پەي ئىزدەش» تېخنىكىسىنى ئىختىرا قىلدى. چۇشەندۇرۇپرەك ئېيتساق، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇ ئۆزى يېقىن تۇرۇپ تەبەسسۇم بىلەن سۆھبەتلىشىۋاتقان نىشانىنىڭ كىيىم - كېچەكلىرىدىن ھېلىدىن - ھېلىغا پەي، يۇڭ، قىل... ئەڭ بولمىغاندا لاي دېگى ۋە ئانچىكىم بىر توپا - چاڭ قاتارلىق نەرسىلەرنى بىرىلىپ ئىزدەيدىغان بولدى. ئۇ ئۆزى پاراڭغا تۇتۇپ تۇرغان باشلىق ئىسىملىكىنىڭ گېپىنى تولىمۇ ئىخلاس بىلەن تىڭشاۋاتقىنىدا ياكى ئۆزى باشلىققا بېشىنى كۆتۇرەلمىگەن ئاپتاپپەرەس شادىسىدەك ئېگىلىپ نېمىلەرنىدۇر دەۋاتقىنىدا گويا ئۆزىمۇ سەزمىگەندەك بىرخىل قىياپەتتە باشلىقنىڭ چاپىنىنىڭ ياقىسى، مۇرە، پەشلىرىنى ياكى بەقەن تىكىشلىرى ئەتراپىنى ھەتناكى يانچۇق قاپقىلىرىنىڭ قاتلاقلىرىنى بوغماق - بوغماق بارماقلىرى بىلەن ئاجايىپ تېزلىكتە تىنتىپ چىقاتتى ۋە ئۇ يەرلەردىن نېمىلەرنىدۇر چىمدىپ ئالاتتى، يەنە ئالاتتى... ئارىلاپ - ئارىلاپ بىرەر قېتىشما داغ ۋە سۇس ئىزنى تىرناقلىرى بىلەن بوشقىنا چېكىپ تازىلاپمۇ قويىاتتى. گاھىدا بۇنداق ھەرىكەتلەر سەل ئاۋۇپ كەتكەچكە كۆرگەنلەرنىڭ ئېڭىدا «ئاۋۇ ھۆرمەتلىك

جانابنىڭ ئۇستىبېشىدىكى نېمانچە تۇگمەيدىغان ئەخلەتتۇر ئۇ ياكى ئۇ كىشى ھېلىلا بىرەر ئەخلەت ساندۇقىغا پۈتلىشىپ، ئىچىگە دوملاپ كەتكەنمىدىكىن؟» دېگەن تۇيغۇنى پەيدا قىلىپ قويۇشى تۇرغانلا گەپ ئىدى. بىراق بىزنىڭ ئۆز كەسپىگە قاتتىق بېرىلگەن بۇرادىرىمىز ھېلىقىدەك ئىنكاسلارنىڭ چىقىپ قېلىش مۇمكىنلىكىنى ئەزبىرايى خۇدا زادىلا ئويلاشماستىن باشلىقنىڭ چاپىنىدىن ئىللەت ئىزدەشنى تىرىشچانلىق بىلەن داۋام ئەتكۈزەتتى. مۇبادا... ئولتۇرۇشلاردا ئىككى بوتۇلكا ئايلانغاندىن كېيىن قالدى بەزمىدە ئىشىكنى يېپىۋېتىپ «ئاغزى يامان، يۇمۇر»لارنى قاتارلاپ ياغدۇرۇشۇپ، دوملاپ ـ يۇملاپ كۈلۈشمىسە پۇخادىن چىقمايدىغان يەنە بىر قىسىم كىتابخانلىرىمىزدىن يوشۇرماي دەۋېرەيلىكى، مۇبادا چاپان دائىرىسىدىن قىل، ئەخلەتتەك بىرنەرسىلەر تېپىلماي قالسا باقەم شائىرنىڭ پەرۋانە خىسلەتلىك قوللىرى تەخىرسىز سۇرئەتتە باشلىقنىڭ بۇرۇلكىسى تەرەپكە تۆۋەنلەپ كېتىپ قالاتتى.

يېقىنقى بىرنەچچە كۈندىن بۇيان، باقەمنىڭ كېيىنكى چاغلاردا كۆپرەك كۈلكە ئەگىپ تۇرىدىغان بولغان ئاقپىشماق چىرايىدا سەل ـ پەل خىيال ئەلەڭگۈسى كۆزگە چېلىقىدىغان بولۇپ قالدى. بۇنىڭ سەۋەبى بىر ئۇنىڭ ئۆزى ئۇچۇنلا تولىمۇ مۇشكۈل ھېسابلىنىدىغان ئىش بولۇپ، رەھبىرىي خادىملارنى شاھمات تاختىسىدىكى ئۇرۇقلاردەك پات ـ پاتلا يۆتكەپ تۇرىدىغان تەشكىلات بۆلۈمىنىڭ باقەمگە يېڭى بىر پائالىيەت مەيدانى تېپىپ بەرگەنلىكىدىن بۆلەك نەرسە ئەمەس

ئىدى. ۋىلايەتلىك پارتكومىنىڭ يېڭى يۆتكىلىپ كەلگەن گەۋدىلىك مۇئاۋىن سېكرېتارىنى بىر كۆرۈپلا باقىم ئۆزىنىڭ نۆۋەتتىكى پائالىيەتسىزلىكى سەل قېيىن بولىدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ قالدى. يېڭى مۇئاۋىن سېكرېتار تېخى ياش بولغاچقىمۇ مەجەزى سەل كەسكىندەك، ھەتتا تولىمۇ توغرا كېسەردەك كۆرۈنەتتى. قانداقلا بولسۇن تەجرىبىلەردىن باقىمگە شۇ نەرسە ئايدىڭدا كۆرۈنگەن يالغۇز تېرەكتەك ئايان ئىدىكى، مەزكۇر جانابقا يېقىنلىشىشتا ئېھتىيات چاپىنىنى كىيمەي تۇرۇپ مۇراد مەنزىلىگە يېتىش ئانچە ئاسانغا توختىمايتتى. باشتا ئۇ خىزمەت ۋەجى بىلەن يېڭى سېكرېتارغا يېقىنلىشىشنىمۇ ئويلىدى. كېيىن بولسا بۇ خىيالىدىن ئۆزلۈكىدىنلا يالتايدى. سەۋەبى يېڭى سېكرېتارنىڭ سودا ـ سانائەتنى باشقۇرىدىغانلىقى، ئۆزىدەك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە ئىشلەيدىغان ئادەمنىڭ خىزمىتى بىلەن ئالاقىسىنىڭ يوق ئىكەنلىكى ھە دېگەندىلا يادىغا يەتكەنىدى. ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ باقىم شائىر ئۆزى بىردىنبىر ئىشەنچلىك ۋە دوراس ھېسابلىغان چارە بويىچە يېڭى ئۇرۇنۇشنى باشلىۋەتتى. ئەمدىلىكتە ئۇ ئۆز پىلانىغا ئاساسەن پارتكوم بىناسى تەرەپكە ھەر كۈنى دېگۈدەك كېلىدىغان ۋە يېڭى سېكرېتارنىڭ تۇرالغۇ جايىنى خەقلەردىن ئاسماقچىلاپ سورىۋالغىنىدىن كېيىن ئىشتىن چۈشكەن ۋاقىتلىرىدا ئۇ كىشى ئۆتىدىغان يولنىڭ دوقمۇشىدا ۋېلىسىپىتىگە يۆلىنىپ (بەزىدە ھەتتا نەچچە سائەتلەپ) تۇرىدىغان بولدى. پارتكوم خىزمەت بىناسىنىڭ ئىچى ـ تېشىدا ئۇچرىغان ياكى ھېلىقى دوقمۇشتىن قايرىلىپ

كېتىۋېتىپ ئۆزىگە تەسادىپىي قاراپ سالغان يېڭى سېكرېتارغا ئۇ ئەمدى بارلىق تەبەسسۇمىنى كۆبجۈپ چىققان مەڭزلىرىگە يىغىپ، ئىككى دانە ئالتۇن چىشىنى ئالايىتەن پارقىرىتىپ كۆرسىتىش ۋە بۇنى مارافونچە داۋاملاشتۇرۇشتەك ئادەتنى قەتئىي ئىجرا قىلىشقا كىرىشتى. باقەم شائىرنىڭ ئىككى تال ئالتۇن چىشلىق ئاغزىنى ئۇنى تونۇيدىغانلار كۈلكىنىڭ ئۆۋىسى دەپ ئاتىشاتتى. سەۋەبى، باقەم باشقىلارغا، بولۇپمۇ باشلىق ئاتلىقلارغا قاراپ سىرلىقىنا كۈلگەندە بۇ تۆگمەس كۈلكە تاق ئاشۇ چىشلارنىڭ ئارىسىدىن، ئىككى ئالتۇن چىش جىپسىلاشقان يەردىكى كۆزگە كۆرۈنمەس بىر يوچۇقتىن چىقىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. بەزىدە باقەم قانداق ئامالار بىلەنكىنتاڭ، يېڭى سېكرېتارغا بىر كۈندە تۆت ـ بەش قېتىم «دوقۇرۇپ» قالاتتى ۋە ئۇ رەھبەرگە ھەر قېتىمدا كېلىشتۈرۈپ سالام قىلاتتى. كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئاخىر بۇ سالامچى يېڭى سېكرېتارنىڭ ئېڭىدا قېلىپ قالدى. مەيلى ئۇ كىشى بۇ سالامچىنى ئۆز ئۆيى ئەتراپىدا تولا كۆرۈپ بىر مەھەللىلىك ئىكەنمىز دەپ قالغاندۇر ياكى خىزمەت بىناسى ئۆپچۆرىسىدە جىق ئۇچرىتىپ ئۇمۇ بىر ھۆكۈمەت خادىمىكەن ـ دە دەپ قالغاندۇر، ئەيتاۋۇر قارىغان ئادەمنىڭ كۆزىگە ئەڭ دەسلەپ ئىككى تال ئالتۇن چىشى چېلىقىدىغان ئىخلاسمەن سالامچى، بېشىغا شۇ كۈنلەردە مودا بولۇپ كەتكەن توز پېيى قاداقلىق سارغۇچ شلىپە كىيگەن ئادەم يېڭى سېكرېتارغا تونۇشلۇق شەخس بولۇپ قالدى. ئەمدىكى «دوقۇرۇپ قېلىش» لاردا يېڭى كەلگەن مۇئاۋىن سېكرېتارنىڭ ئۆزى كۈلۈمسىرىگەن ھالدا باقەم دەيدىغان

بۇ باشلىق پەرۋانىسىگە باش لەڭشىتىپ ئۆتۈپ كېتىدىغان بولدى. بۇنداق باشلامچىلىق بىلەن باش لەڭشىتىشلارنىڭ كۆپ قىسمى «ئاۋدى» ماركىلىق قارا رەڭلىك پىكاپنىڭ ئىچىدە ئېلىپ بېرىلىدىغان بولغاچقا، بۇ مىنۇتلارنىڭ لەززىتى ۋە قەدرىنى باقەم شائىر لەيلىنىڭ جىلمىيىشىگە ئېرىشكەن مەجنۇندەك تولۇق چۈشىنەتتى ۋە بۇنىڭدىن چەكسىز راھەتلىنەتتى.

ئىش شۇ دەرىجىگە يەتكەندىن كېيىن باقەم شائىرنىمۇ «يېقىنلىشىش تاكتىكىسى»نىڭ ئىككىنچى باسقۇچىنى ئىجرا قىلىشقا كىرىشتى. يەنى ئۇ ئەسلىدىكى ئادىتى بويىچە باشلىقنى پاراڭغا تۇتۇشنى سىناپ باقتى. پاراڭغا تۇتۇشنىڭ ئۇسۇللىرى خىلمۇخىل، مەسىلەن، ئالدىدىن لوڭكىدە چىقىپ قېلىش، كەينىدىن شىپىلداپ مېڭىپ يېتىشۋېلىش، تۆۋەنچىلىك بىلەن نامۇئەمىلىنى بوشقىنا چاقىرىپ، كېيىن يۈگۈرۈپ كېلىپ قوللىرىنى تۇتۇۋېلىش ھەمدە ھال - ئەھۋالى، ساقلىق، ئامانلىقى، ئائىلە سەھەتچىلىكىنى ئۇلاپ سوراۋېرىش، باشقىلارنىڭ قولىدىن ئۇ مۆھتەرەمنىڭ توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغ باغىقىنى ئەپلەپ ئېلىۋېلىپ، ئۇدۇل ئىشخانىسىغىلا تەۋازۇ بىلەن ئەكىرىپ بېرىش قاتارلىقلار بولسىمۇ، باقەم بۇ قېتىم تامامەن يېڭىچە بىر ئۇسۇلنى قوللىنىشنى ماقۇل تاپتى. دەيدىغان بېرى ئەمدى كەلدىكى، باقەمنىڭ نۇرغۇنلىغان بەندىلەرگە ئوخشاش ئاز - تولا يۇرەك كېسىلى بار ئىدى. شۇڭا يېقىندىن بېرى مەيدە يانچۇقىدىن باشمالتاقنىڭ يېرىمچىلىك كېلىدىغان سارغۇچ «ناس قاپىقى»نى ئايرىماي يۇرەتتى... بەس،

ھېكايىمىزگە يانايلى، كۇنلەرنىڭ بىرىدە، يەنى باقىم شائىر يېڭى سېكرېتارغا قارانغۇ ئىككىنچى باسقۇچلۇق مۇئامىلىسىنى قوللىنايدەپ يۈرگەن كۇنلەرنىڭ بىرىدە، ئۇنىڭ كۆزى يىراقتا يول بويلاپ ئاستا ـ ئەركىن قەدەمدە ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقان چۈس چىراي سېكرېتارغا چۈشۈپ قالدى. يېڭى نۇسخىدىكى ھۆججەت پوپكىسىنى قولتۇقلىۋالغان سېكرېتار ئېھتىمال بىرەر يىغىندىن قايتىپ ئىشخانىسىغا ماڭغان بولسا كېرەك. پۈرسەتنى غەنىيمەت بىلگەن باقىم ئالدىن ئويلاپ قويغان چارىسى بويىچە دەررۇ ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى ـ دە، يول ئۇستىدە ۋېلىسىپىتنىڭ ئېگىرىگە يۆلەنگىنىچە بىر قولىدا يۈرىكىنىڭ ئۇستىنى بېسىپ تۇرۇۋالدى. چىرايىغىمۇ ئاغرىقتىن قىينىلىش تۇسىنى يۇگۇرتتى. بۇ چاغدا سېكرېتار بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئۇنىڭ يېنىغىلا كېلىپ قالغاندى. ھايال ئۆتمەي رەھبەرنىڭ ئۆتكۇر كۆزلىرى يول تۆپىسىدىكى «ھادىسە»گە تاشلىنىپ قالدى ۋە ئۇ جىددىيلىشىپ، رەھبەر سالاپىتىنى بۇزۇپ ئالدىراپ يۇگۇردى. ئۇدۇل كەلگىنىچە باقىمنىڭ قولتۇقىدىن يۆلەپ، بىرمۇنچە گەپ سورىۋەتتى. گەپ ئارىسىدا، كۆزى يولدىن موكىدەك ئۆتۈپ تۇرغان ماشىنىلارغا تىكىلدى. باقىم ئۆزىنى ئاستا ـ ئاستا ئوڭشاپ، رەھبەرگە رەھمەت بايان قىلدى ۋە ئۇ كىشىنىڭ سورىشى بويىچە «ئېسىدىن تاس ـ تاماس چىقاي دېگەن ناس قاپىقى»نى يانچۇقىدىن ئالدى. تۆت تال ئۇششاق كۇمىلاچنى تىلىنىڭ ئاستىغا باستى. رەھبەرنىڭ ماشىنا توختىتىپ دوختۇرغا ئاپىرىش ھەققىدىكى تەكلىپىنى خۇرسەنچىلىك ۋە خىجالەتچىلىك ئىلكىدە سىلىق رەت

قىلدى. بۇ پەيتتە ئۇنىڭ ۋۇجۇدى ئاجايىپ بىر سېھىردىن جۇغۇلداپ، كەيپ بولۇشقا باشلىماقتا ئىدى. ئۇ مۇشۇ يەردە ئۇزۇنراق تۇرۇۋالسام، كۆپرەك كىشىلەر بۇ قالتىس مەنزىرىنى كۆرسە دەپ تىلەيتتى ۋە مەقسىتىگىمۇ يەتتى. بىردەمدىلا نېرى - بېرىدىن ئون — يىگىرمە ئادەم ئولاشتى. بەزىلىرى بىمارغا ھېسداشلىق قىلاتتى، يەنە بەزىلىرى بولسا رەھبەرنىڭ ئالىيجانابلىرىغا خىسلىتىگە مەدھىيە ئوقۇيتتى. ئىككىلا ئەھۋالدا ۋەزىيەت چوڭ ياخشى، ئەھۋال باقەمگە پايدىلىق ئىدى.

شۇ ئىشتىن كېيىن باقەم شائىرغا يېڭى سېكرېتار بىلەن خىلىلا يېقىنچىلىق قىلىشالايدىغان ئىمكانىيەت يارىتىلدى. يەنە بىرنەچچە قېتىملىق سالام - سەھەت ۋە ئەھۋال سورىشىشلاردىن كېيىن (سېكرېتار ئەمدىكى سالاملىشىشلاردا باقەمدىن يۈرەك سانجىقىنىڭ يېقىنقى ھالەتلىرى ھەققىدە سوراشنى ئۇنتۇمايتتى) باقەم ئەسلىي مەقسىتى بويىچە ئىش كۆرۈشكە تۇتۇندى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ سېكرېتارنى ئەمدىكى پاراڭغا تۇتۇشلاردا ئۇياقنىڭ چاپىنىدىن پەي ئىزدەشكە كىرىشتى. دۇنيادا شۇنداقمۇ ئادەملەر بولىدۇكى، ئايرىم ئىشلارنى ئەمدى قىلمىسىمۇ بولىدىغان، ئۇنىڭ ھاجىتى قالمىغان ئەھۋالدىمۇ يەنىلا شۇنى قىلمىسا، تەكرارلىمىسا يېگەن - ئىچكىنى تېنىگە سىڭمەيدۇ. باقەم دەل شۇنداق ئادەملەرنىڭ تىپىدىن ئىدى. قېرىشقاندەك مۇئاۋىن سېكرېتارنىڭ كىيىم - كېچىكى، جۇملىدىن قارا كۆك سوكىنىدىن تىكىلگەن كېتىلى ھەر دائىم پاك - پاكىز ۋە رەتلىك تۇراتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن باقەم ئىچ - ئىچىدىن تىت - تىت بولدى - يۇ، بىراق مەجەزى

كەسكىن سېكرېتارنىڭ پاك ـ پاكىز چاپىنىغا مۇناقىلا قول ئۇزىتىشقا پېتىنالمىدى. بۆلەك بىر مۇناقىراق باشلىقلار بولغان بولسا باقەم ھەرگىز بۇنچىۋالا ئېھتىيات قىلىپ كەتمەس ئىدى. راستىنى ئېيتقاندا، بىر يەرلىرىگە كەلگەندە باقەم گۇل ئۇزگەندە تىكىنىدىن خەۋپسىرەپ كېتىدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى، يەنى ئۇ شامالغا قاراپ كېمە ھەيدەشكە ئۇستا ئادەملەردىن سانىلاتتى. يېرىم يىل ئىلگىرى سەھىيە ئىدارىسىنىڭ يېڭى كەلگەن چۈسراق باشلىقى باقەمنىڭ ئۆزىنى دائىم قۇرۇق پاراڭغا تۇتۇشىدىن، بۇنى ئاز دەپ، تىنمايلا چاپىنىنىڭ ياقىلىرىنى تارتىشتۇرۇپ، يانچۇق قاپچۇقلىرىنى سىلاشتۇرۇپ كېتىشلىرىدىن بىزار بولۇپ، بىر قېتىملىق ئەنە شۇنداق سۆھبەتتە، ئەتراپتا بىرمۇنچە ئادەملەر بولغاچقىمىكىن باقەمنى ئىملاپ ئۆزىگە يېقىن كەلتۈردى ـ دە، ئۇنىڭ قۇلىقىغا يامانمۇ قاتتىق، ھەتتا ئەپسانە بىر گەپنى شۇڭلاپ دېدى. تاشقى كېسەل دوختۇرلىرىمۇ شەرتلىك ئىلمىي ئاتالغۇ بىلەن ئاتايدىغان بۇ گەپنى باشقا ئادەم ئاڭلىغان بولسا شۇ كۈنى كەچ كىرگۈچە نان يېمەي يۇرەر بولغىيدى، بىراق باقەم قانداق قىلدى دېمەمسىز، چېچىغا ئاق سانجىلغان سەھىيە ئىداره باشلىقىنىڭ بەدەۋى شۇڭلىشىغا جاۋابەن ئۇ تولىمۇ خۇشخۇي كۈلۈمسىرەپ ئۇنىنى كۆتۈرگىنىچە «چاتاق يوق، ئۇنى شۇنداق توغرىلايمىز!» دېدى. ئۆپچۆرىده باشلىقنى ئاللىقانداق ھاجەتلىرىگە كۆندۈرۈش ئۈچۈن ئۇنى كۈتۈپ تۇرۇشقان يېزىلىق شىپاخانىلارنىڭ بىرنەچچە مەسئۇلى مەزكۇر توك مەجەز باشلىق بىلەن ئاغىنىدارچىلىق تەلەپپۇزىدا بەخىرامان پاراڭلىشىۋاتقان

باقەمگە ئىچى تارلىق قىلغاندەك قاراپ كېتىشتى. ئەمدى شۇنىرلىغۇچى بولسا ئالدىدىكى مۇنۇ ئالتۇن چىشلىرىدىن كۈلكە تۆكۈلۈپ تۇرغان ئادەمنىڭ «ئامال يوق بەندە...» ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ قالدىمۇ ئەيتاۋۇر، بېشىنى ئىرغاتقىنىچە قاقاھلاپ كۈلۈپ كەتتى... ۋە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ باقەمگە بولغان مۇئامىلىسى خېلىلا يۇمشاقلىشىپ قالدى.

خوش، بىزنىڭ باقەم شائىردا ئەنە شۇنداق مۇھىم تارىخىي تەجرىبىلەرمۇ بار ئىدىغۇ، لېكىن نۆۋەت يېڭى مۇئاۋىن سېكرېتارغا كەلگەندە نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ يۈرىكى يەنىلا بىرئاز تىترىگەندەك بولۇپ، قارامىلىق قىلىشقا زادىلا پېتىنالمىدى. «يول ئۈستىدىكى بىمار» ۋەقەسى ئۈچۈشلۇق ئۆتكەن بولسىمۇ، «پەي ئىزدەش» ھەرگىز ئۇ ئىشقا ئوخشاشمايتتى. بىرنەچچە كۈنلەردىن كېيىن باقەم مۇشكۈلگە شېپا تاپقان ئىبنى سىنادەك تۇيۇقسىزلا روھلىنىپ، ئۆيىدىن چىققان پېتى ئۇدۇللاپ ۋىلايەتلىك پارتكوم خىزمەت بىناسى تەرەپكە قاراپ يول ئالدى. بىنا ئىشكى ئالدىدا تاق ئىككى يېرىم سائەت ئولتۇردى. بىراق بۇ كۈنى يېڭى مۇئاۋىن سېكرېتار ئارىلىقلاردا دىككىدە قىلىپ تۆۋەنگە چۈشۈپ قالمىدى. ئاخىر چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتى بولغاندىلا ئۇ كىشى يېرىم كۈن مەجلىستە ئولتۇرۇپ ئۈيقۇسىرىغان ئادەملەر توپىغا قوشۇلۇپ بىنا ئىشكىدىن ھويلىغا چىقىپ كەلدى. باقەم ئېپىنى كەلتۈرۈپ سېكرېتارغا يېقىنلاشتى، سالامدىن كېيىن رەھبەرگە سوۋغىدىشىپ ماڭغىنىچە يوقىلاڭ بىر پاراڭنى باشلىدى. ماشىنىڭ ئىشكىنى ئېچىشقا تەمشىلىۋاتقان مۇئاۋىن سېكرېتار

ئامالسىز قولىنى تۇتقۇچتىن ياندۇرۇپ، باقەمنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىشقا مەجبۇر بولدى. بۇ ئاردا مەجلىستىن قايتقانلاردىن بىرمۇنچىسى سېكرېتارغا دەيدىغان گەپلىرىنى پەيتى كەلگەندە ئېيتىۋالماقچى بولۇپ ئۇلارنىڭ ئەتراپىغا ئولاشتى. باقەمگە بىرچاغدا يېزىلىق شىپاخانا مەسئۇللىرىغا كۆرسەتكەندەك، سودا ـ سانائەت ساھەسىنىڭ مۇنۇ ئۇششاق ـ چۈك، پىششىق ـ توك باشلىقلىرىغىمۇ يېڭى مۇئاۋىن سېكرېتار بىلەن بولغان يېقىنچىلىقىنى بىر كۆرسىتىپ قويۇش پۇرسىتى كەلگەنىدى ۋە ئۇ ئاران كەلگەن بۇ پۇرسەتنى ئۆتكۈزۈۋەتمەسلىككە ئالدىرىدى. راستىنى ئېيتقاندا، نەچچە كۈندىن بېرى ئارىسالدىچىلىقتا يۈرگەن باقەمنى بۈگۈن شەيتىنى مۇشۇنداق بىر ئۇندەكتە ھەيدەپ بۇ يەرگە ئەكەلگەنىدى. مۇئاۋىن سېكرېتارغا بايىقى پاراڭنىڭ داۋامىنى قىلغان پېتى، ئۆزىمۇ سەزمىگەندەك بىر خىل كۆرۈنۈشتە باقەم شائىر مۇئاۋىن سېكرېتارنىڭ قاتۇرۇپ دەزمالالانغان كاستۇمىنىڭ ئۈ يەر ـ بۇ يېرىنى تۈتۈپ، تۈزەشتۈرگەندەك قىلدى. بۇ كاستۇمۇ سېكرېتارنىڭ ھېلىقى قارا كۆك كېتىلدەك «شېكەر دېغى» يوق ھالەتتە پاكىز ئىدى. سەلدىن كېيىن باقەم گەپ ئارىسىدا بايا تىن كاستۇمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىۋالغان قولىنى چىقىرىپ، مۇئاۋىن سېكرېتارنىڭ كەرەشنۇاي كاستۇمىنىڭ سول پېشىغا ئاپاردى ـ دە، ئۇ يەردىن تىرناقچىلىق چوڭلۇقتىكى قىزغۇچ پەيدىن بىرنى ئېلىپ، پۈۋلەپ تاشلىدى. ئارقىدىن يەنە ياقا تەرەپتىن بايىقىدىن كىچىكرەك بىر پەينى تېپىۋېلىپ، ئۇنىمۇ چىمداپ ئېلىپ يەرگە تاشلاشقا تەرەددۇتلەندى. بىراق،

دەل مۇشۇ دەقىقىدە ئاجايىپ قورقۇنچلۇق بىر ئىش يۈز بەردى. يەنى يېڭى كەلگەن مۇئاۋىن سېكرېتار چىرايىنى قەھرلىك تۇسكە ئۆزگەرتىپ، چاس - چۇس سۆزلەپ قالدى:

ــ نەنىڭ پاسكىنا پەيلىرىنى يېپىشتۇرۇپ يۈرسىز ئادەمگە؟ بىلىپ قويۇڭ، مەن ئۇنداق كۆرگەنلا يەردە ئېغىناپ ئۆزىگە ئەخلەت يۇقتۇرۇپ يۈرىدىغانلاردىن ئەمەسمەن. ئۆيۈمدە تىكلىمە ئەينەك بىلەن چوتكا بار!

ھادىسىنى مۇبالىغە قىلىشقا ئامراقلار بۇنداق جايدا ھەددىدىن زىيادە دەبدەبىلىك سۆزلەرنى قىلىشقا ئامراق كېلىدۇ. لېكىن كۆرۈپ تۇرۇپتۇمىزكى، بۇ يەردە روي بەرگەن ۋەقەگە گەپ ئىشلىمەيدۇ، ھەممە نەرسە ئۆز - ئۆزىدىن مەلۇم. بىز پەقەت شۇنىلا ئىختىيارسىز قوشۇپ قويىمىز: بۇزۇلغان ئەخلاق ھەممىنى، شۇ قاتاردا پارلاق ئىستىقبالىنىمۇ نابۇت قىلىدۇ (ئەپسۇسكى، بۇمۇ بىر داغدۇغىلىق گەپ بولۇپ قالدى).

باقىم شائىر تىرىكىدە قىلىپ ئوخشىغا ئۇچۇپ كېتىشتىن ئۆزىنى ئاران - ئاران ساقلاپ قالدى. ئەمما ھەددىدىن - تاشقىرى، مۇھىمى، تەيىارلىقسىز تۇرغان چېغىدا ھودۇقۇپ كەتكەنلىكىدىنمىكىن، بايىقى پەي تەرگەن ئوك قولىنى قورققان ئادەم مۆككەندەك ئىتتىكلا يانچۇقىغا تىقتى - دە، ئارقىدىن يەنە شارتلا قىلىپ چىقاردى. قول بۇ قېتىم يانچۇقتىن چىقىشىدا بىر ئوچۇم ئۇششاق قىزغۇچ پەيلەرنى بىرگە ئاچىقىپ ئەتراپقا توزۇتۇۋەتتى. مۇئاۋىن سېكرېتار ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا تۇرغانلار گويا بۇ پەيلەرنىڭ كىيىملىرىگە قونۇۋېلىشىدىن ھەمدە شۇ تۇپەيلى ۋۇجۇدلىرىنىڭ

بۇلغىنىپ كېتىشىدىن قورققاندەك ھەدەپ نېرى - بېرى داجىشىپ - قېچىشىپ قوللىرى بىلەن ئۆپچۆرىلىرىدە لەيلەپ يۈرگەن پەيلەرنى يەلپۈپ - قاچۇرۇپ ئاۋارە ئىدى.

پەقەت بىرلا ئادەم، يەنى باقەملا ئوتتۇرىلىقتا قاققان قوزۇقتەك قوققىيىپ، ھاڭ قېتىپ، گاڭگىرىغىنىچە تۇراتتى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ قان قاچقان چىرايىدا قىلغان ئەجرى بىكارغا كەتكەن جاپاكەشلەردە بولىدىغان تەركىدۇنيالىق ئالامىتى بەرق ئۇرۇپ تۇراتتى.

ئەسلى باقەم بۇگۈنكى قۇتلۇق ئۇچرىشىشنىڭ تەييارلىقى سۈپىتىدە، ئاخشام ئايالىنىڭ ۋايساشلىرىغا قارىماي ئۆيدىكى بىر كونا ماموق ياستۇقنى سۆككەن ۋە پەيلەرنىڭ ئەڭ ئۇششاقلىرىنى بىرەر سائەتچە ھەپىلىشىپ تەرگەن، كاستۇمىنىڭ ئوڭ يانچۇقىغا ئەپلەپ سېلىۋالغانىدى. ئەمدىلىكتە، شۇ تۇرقىدا بۇ پەيلەر بىر - بىرلەپ ئۇچۇپ - ئايلىنىپ كېلىپ ئۇنىڭ ئۆزىگە قونۇۋاتاتتى...

ئون تۆتىنچى باب

ئوقۇرمەنلەرسىز باقەم شائىرنىڭ ئاجايىپ قىلىقلىرىدىن ھەيرانۇھەس بولۇپ تۇرۇشقىنىدا بىز ئۇنىڭدىنمۇ قىزىق، غەلىتە يەنە بىر ئىش توغرىسىدا قەلەم تەۋرىتىمىز. بۇمۇ باقەمنىڭ خېلى بۇرۇنقى يىللاردىكى شاتراقلىرىدىن بىرى... خوش، بىز ياخشىسى ھېكايىنىڭ نەق يېرىدىنلا باشلاپ كېتەيلى:

باقەم شائىر شالاقشىپ كەتكەن كونا ۋېلىسىپىتىنى مىنىپ قۇمچاقلىق مەھەللىسىدىكى ئىجارىگە قويۇۋەتكەن ھويلىسىدىن ئۆيىگە قاراپ يولغا چىقتى. ھەر دۇشەنبە كۈنى ئۇ بۇ ئادىتىنى تەكرارلايتتى. ئىجارىگە ئولتۇرۇۋاتقان ياۋاش موزدۇزنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم چۈشەنمەيدىغان پەلىپەتىش گەپلىرى بىلەن يۈرەكئالدى قىلىپ، نەلەردىندۇر تېپىۋالغان ياكى ئۆزى توقۇۋالغان «ئىجارىكەشلىكنىڭ ئالتە بايانى» دېگەندەك نىزاملىرىنى ھەجلەپ، شۇ باھانىدا ھويلىسىنىڭ سۈۋاقلىرى چۈشۈپ قالغان ھاجەتخانا تېمىنى ياكى بولمىسا نەمدىشىپ قالغان ئاشخانا تەكچىسىنى كۆرسىتىپ، ئىجارىكەش موزدۇزغا تەنبىھ بېرەتتى ھەمدە ئۇنىڭدىن ئەتىلا تامنى باشقىدىن سۈۋاش ياكى نەمنى يوقىتىش ھەققىدە ۋەدە ئېلىپ، شۇ ئارىدا قايسى چاغلاردا گەپ قىلىدىغىنىنى بىلىپ بولمايدىغان ياۋاش مەزلۇمە ئەتكەن قايماقلىق ئەتكەنچايغا

پېتىر توقاچنى نەقتاپ سېلىپ قورسىقىنى پوملايتتى ـ دە، مەزكۇر ھويلىغا ھازىرقى باھادىن بەش يۈز تەڭگە ئارتۇق پۇل تۆلەشكە تەييار ھاجەتمەن ئىجارىكەشتىن بىر ئەمەس ئىككىسى تەييار ئىكەنلىكىنى قېقىتىپ، ئاتام زامانداش قېيقالغان ھېلىقى ۋېلىسىپىتىنى ئەپلەپ مىنۈپلىپ، يەر تۆۋىنىگە ـ ناھىيە بازىرىغا قاراپ راۋان بولاتتى. لېكىن يول بويىدا ئىككى يەردە توختاپ ئۆتۈشنى ئۇنتۇمايتتى. بىرى، ئاچالدىكى مۇخەممەرنىڭ دۇكىنىدا، باقەم دۇكاننىڭ چاقچۇق چاپلانغان تالا تېمىغا ئەسكىلىكىنى تىكلەپ قويۇپ، يىگىرمە يىلدىن بېرى دائىم مۇخەممەرنى كۆرسىلا تەكرارلايدىغان تۈگىگانچە چاقچىقىنى يەنە بىر قايتىلىۋېتىپ، دەل شۇ پەيتتە بۇگۈنكى سودىدىن كەيپى چاغ تۇرغان مۇخەممەرنى كۈلدۈرۈۋېتەتتى ـ دە، ئاخشامقى مەستلەر ئاشۇرۇپ قويغان ئەرزان ھاراقتىن يۈز گىرامنى دۇكاندارنىڭ رازى ـ رەغىپلىكى بىلەن قۇيدۇرۇپ، شۇ ئاردا «باھاسى چۈشكەن دادۇرلىرىگدىن يوقمۇ، ئادىشۇي ياكى بولمىسا پېنسىيەگە چىققان خاسىڭ بولسىمۇ بولىدۇ» دەپ، زاكۇسكا ئىشىنىمۇ ھەل قىلىۋالاتتى، دۇكاندار سەل خاپا كۈنلىرىگە توغرا كەلگەن بولسا، ئامالسىز تىترەپ تۇرۇپ يانپىشىنى ئۈزاق تاتىلاپ كەينى يانچۇقىدىن پارچە تىيىنلارنى قېقىشتۇرۇپ ئالاتتى، بۇنداق كۈنلىرى زاكۇسكىمۇ يېمەيتتى. يۈز گىرام ھايال ئۆتمەي ئۇنىڭ بەدىنىنى قىزدۇرۇپ چېكىلىرىنى تېخىمۇ قىزىللىقلا چۈمكەندۈرەتتى. باقەم دەل مۇشۇنداق شىركەيپ چاغلىرىدا ئېيتقىدىغان بىر ھاياسىزراق قوشقىنى دۇكان ئىچىدىن تارتىپ باشلاپلا يادلاپ، تالاغا چىقىپ

ۋېلىسىپىتىگە ئېشەكچىلەپ مىنەتتى، كېيىن بىر پۇتى يەردە، يەنە بىر پۇتىنى ئوڭ تەرەپ پېدالغا تىرىۋېلىپ، ئەپلەپ تۇرۇپ يولغا چىقىۋالاتتى ـ دە، ئەمدىكى مەنزىل ـــ ناھىيە بازىرى ئەتراپىدىكى ئاھالىلەر كومىتېتى ئىشخانىسىغا جۆنەيتتى.

باقەم شائىر بالىلىق چېغىدىلا «تىرلاغ ـ لاغ» دەپ ئېشەكنى ئۈسسۈلغا سالىدىغان «ئالەك، ئالەك» دەپ چىشىغا تېگىپ قوشنىسىنىڭ ئالا بوينىق ئىتىنىڭ ئاغزىدىكى ھەر يوغان ئۈستىخانلارنى تارتىۋېلىپ، يىغىپ ساتىدىغان شەيران بالا ئىدى. قولۇم ـ قوشنىلار بىز يۇقىرىدا ئېيتقاندەك ئۇنى «بالا شۇم» دەپ ئاتىشاتتى. كېيىنچە ئۇ شەيتانغا دەرس بېرىدىغان ھەييارلىقىنى ساقلاپ ۋە جارى قىلىپ ئۇلغايدى. ئاۋۋال تاشيولدا، كېيىنچە ئامباردا شەيرانلىقى ۋە گەپدانلىقى بىلەن جان بېقىپ كەلدى. جان بېقىپلا ئەمەس، بۇ گەپتە ئالغۇر ئاغزى ۋە تۇرلۇك قىزىق پاراڭ، غەيرىي ئىشلىرى بىلەن كۆزگە كۆرۈنۈپمۇ كەلدى...

بىز باقەمنى مۇخەممەرنىڭ دۇكىنىدىن ئۇزىتىپ قويغانىدۇق. ئاچچىق ھاراق تېنىنى قۇتراتقان باقەم بۇ چاغدا ئۆز مەھەللىسىدىن بەش كوچا نېرىدىكى ئاساسىي قاتلام ئىشخانىسىغا كىرىپ ئۇلگۈردى. ھاراق دېگەن بوتۇلكىدا جىم تۇرغىنى بىلەن قورساقتا كىرىپ شەيتاننى ئۇسسۇلغا سالىدۇ ئەمەسمۇ، باقەم گاھىدا مۇخەممەرنىڭكىدىن شىركەيىپ يېنىپ ئۇدۇل مۇشۇ يەرگە كېلەتتى. بۇ يەردە مۇدىر، كاتىپ ۋە يەنە پىلانلىق تۇغۇت خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان بىرنەچچە قىز ـ چوكانلار بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى خېلى كېلىشكەن

بىرى باقىمىنىڭ قۇمچاق مەھەللىسىدىكى قوشنىسى ئىدى. باقىمىنىڭ ئارىلاپلا بۇ يەرگە دوقۇرۇشى دەل ئېرىدىن ئاجراشقان ئاشۇ ئىللىق چىراي چوكان ئۇچۇن ئىدى. ئاساسىي قاتلام دېگەندە دائىملا بېسىق ئىش بولمايدۇ، شۇڭا بەزىدە قىز - چوكانلار ئىشتىن قوللىرى بوشاپ، قۇرۇق پاراڭ سېلىشىپ ئولتۇرغاندا باقىم شائىر بوسۇغىدىنلا پەلىپەتىش چاقچاقلار بىلەن كىرىپ كەلسە، ئۇلارمۇ «ۋاي كېلىڭ، باقى ئاكا!» دېيىشىپ كېتەتتى. ئارىدا شەيتانراق بىر قىز دائىم «كەلدىڭىزما، باقىمجان، بىزنى دەپمۇ يە ئاتىكەم ھەدەمنىمۇ؟» دەپ قويىاتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۆزىنى قىران يىگىت چېغىدىكىدەك سېزىپ قالغان باقىم ئۆيدىكى بالۇاقىسىنى يادىدىن چىقىرىپ، قىز - چوكانلارغا ھاياسىز چاقچاقلارنى قىلغىلى باشلايىتتى. «چوڭ بېشىنى ئاچسا...» دېگەندەك، باقىم پەلىپەتىشلىكىنى باشلاپ بەرگەندىن كېيىن ھېلىقى قىز - چوكانلار مانا ئەمىسە دەپ باقىمگە ھەر سەت چاقچاقلارنى قىلىپ، چېيىغا قاندۇرۇۋېتەتتى. كېيىن باقىم ھېلىقى ئاتىكەم دەيدىغان چوكانىنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۇن، بىكارچىلىقتا ئىش تاپالماي ئولتۇرغان قىز - چوكانلارنى ئۆزىلا جۆيلۇپ يېقىن ئاردىكى توخۇ قورۇمىخانىسىغا باشلايتتى. بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭ قالتىس مەردلىكى تۇتۇپ، «ئېيىقگۇل»دىن يوشۇرۇپ يۇرگەن پۇللىرىنى ئايانماستىن، زەھەردەك ئاچچىق توخۇ قورۇمىسىغا سەرپ قىلىۋېتەتتى. ئەتىسى كوچىدا بىرەر يېقىن - يورۇقى ئۇچراشسا «ئاخشام رەڭلىك ئولتۇرۇشتا بولۇۋېدۇق، بولۇپ كەتتى ئويۇن - كۈلكە...» دەپ بىر كېرىلىۋالاتتى.

خوش، باقىم ئاساسىي قاتلامدىكى ئىچى پۇشقان قىز -

چوكانلار بىلەن گەپلىشىپ بىرەم ئېغىزىنى بۇلغاپ تۇرسۇن، بىز ئۇنىڭ باشقىمۇ «خىسلەتلىرى» ھەققىدە ئوقۇرمەنلىرىمىزنى ۋاقىپلاندۇرۇۋالايلى. نۆۋىتى كەلگەندە باقەم دېگەن ئىسىم ئۇنى تونۇيدىغانلار دائىر بىسىدە «زۇغۇي» دېگەن سۆزنىڭ كۆچمە مەنىسىگە ئايلانغانىدى. بىرەر يەردە بىركىم باشقا بىراۋنىڭ غەيۋىتىنى قىلسا ياكى ئەيىبىنى ئاچسا كىشىلەر دەررۇ سۆزلىگۈچىگە «بولدى، باقەم هوي!» ياكى بولمىسا «باقەملىك قىلمىسۇنا» دەپ تەنبىھ، رەددىيە بېرەتتى. دېمىسىمۇ باقەم شائىرنىڭ بالىلىقىدىن تارتىپ جۇلدا كەتكەن كېسىلى خەقلەرنى بىر - بىرىگە باز - بازغا سېلىش، يوق يەردىن پۇتاق، قۇرۇق ئوتۇندىن چاقماق چىقىرىپ كاللا سوقۇشتۇرۇپ باشقىلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈشتىن ئىبارەت ئىدى. دەرۋەقە، بۇنداق ئىشلارنى ئۇ سەۋەبسىز ۋە مەقسەتسىز قىلمايتتى. شەكسىز بۇ قىلىقلىرىنىڭ ئارقىسىدا بىرەر مەنپەئەت مۇددىئاسى ياكى شەخسىي ئاداۋەت تۇپەيلى ئۆچ ئېلىش ئىستىكى يوشۇرۇنغان بولاتتى. بۇ ھەققىدىكى مىساللار سانايدىغان بولۇپ قالساق ئاسماندىكى يۇلتۇزدىنمۇ تولا! ياش چاغلىرىدىكى بىر ئىش باقەمنى تونۇيدىغانلار ئارىسىدا تاكى ھازىرغىچە لەتىپە بولۇپ تارقىلىپ، پات - پات ئېيتىلىپ يۈرىدۇ. باقەمنىڭ بۇرادەرلىرى ئىچىدە ھەر جەھەتتىن ئۇنىڭدىن ئارتۇق بىر مۇئەللىم يىگىت بولۇپ، ئاغزىدا دائىم «تەنلىرى ساقمۇ بۇرادەر ئەزىز؟» دەپ يۈرگىنى بىلەن، كۆڭلىگە شۇ بايۇەچچىنى بىر چىشلەپ، تارتقۇچلاپ پۇخادىن چىقىشنى پۇكۇپ يۈرگەن باقەم ئاخىرى دېگەن مەقسىتىگە يەتكەنىدى، يەنى بىر

قېتىم ئۇ هېلىقى مۇئەللىم يىگىتنى يۇرۇۋاتقان قىزى بىلەن بىرگە كېتىۋاتقان يېرىدە ئاتايىن پايلاپ «توساتتىن ئۇچرىتىپ» قالىدۇ. باقەم ئۇ ئىككىسىنى كۆرمىگەندەك ئۇدۇلدىن ئېتىلىپ چىقىپ كېلىدۇ ـ دە، هېلىقى قىز ـ يىگىتنىڭ ئالدىدا توختاپلا، قىزغا مۇنداقلا بىر قاراپ قويۇپ ئاندىن يىگىتكە، يەنە ئۆزىنىڭ ئاغىنىسىگە «نىجاتجان ئاداش، بۇ نېمە قىلغانلىرى، توي ئىشى دېگەن ئۇلۇغ ئىش، پۇلدىن قىسىلغان بولسىلا مانا بىزگە دېسىلە بولمامدۇ؟ قان سېتىپ نېمە قىلىدىلا، قارىسىلا چىرايلىرىنى!» دەپلا چاپقىداپ كېتىپ قالىدۇ. هاللىق ئائىلىنىڭ هالدار قىزى بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىردەم تاتىرىپ تۇرۇپ قالىدۇ ـ دە، كېيىن يىگىتنى تاشلاپ ئۇدۇل كېتىپ قالىدۇ. شۇ كەتكىنىچە نىجات دېگەن يىگىتكە قايتا مۇنداق ئېيتىپ قارىمايدۇ، پۇتەي دەپ قالغان توي ئىشىمۇ بۇزۇلىدۇ.

ئادەم بالىسى ئېتىقادىنى يوقاتسا، ئىمانىمۇ سۇسلاپ كېتىدۇ، دېگەن گەپ بار. باقەمنىڭ نۇرغۇن ئىشلىرى دائىم مۇشۇ دانا تەدبىرگە تەققاسلىنىپ قالاتتى، يەنى مۇنداق ئادەملەر گاهىدا بىر لوقما تائام ئۈچۈن قىرىق يىللىق ئاغىنىسىنى سېتىۋېتىشتىن يانمايدۇ. باقەم گاهىدا خەقنىڭ بىر رومكا هارىقىنى ئىچىش ئۈچۈن ساهىبخانىغا پەلىپەتىش ئىغۋا گەپلەرنى تالقان تۆكتى قىلىپ يەتكۈزۈپ، ئۇنىڭغا بىردەمدە بىرمۇنچە دۇشمەن تېپىپ بېرەلەيتتى، يەنە شۇ تەرىقىدە، ئەتىسى بىر لوقما تائام ئۈچۈن تۇنۇگۈنكى ئۆزىگە قەدەھ تۇتقان ئادەمنى ئۆزىمۇ خەۋەرسىز ئەيىبلىرىنى يېرىم لەقمەن ئېلىپ بەرگەن يەنە بىر شەخسكە دادلاپ، سېپىتىپ

چىدىيالايتتى. سىر ساقلاش دېگەن ئىنسانىي پەزىلەتلەر ئىچىدىكى بۇيۇكرەك بىرى، لېكىن بۇ خىسلەت باقىم شائىرنىڭ نەزىرىدە بىر باغلىمى ئەللىك تىينىلىق ئوسمىچىلىك قەدىر - قىممەتكە ئىگە ئەمەستى! بىر كاپام تائامنىڭ بەدىلىگە ئۇ گاھىدا ئاتىسىنىڭ قىرىق يىللاپ ساقلاپ كەلگەن سىرىنى كۆزىنى مىت قىلماستىن ئاتا دۇشمىنىگە ئەرزانلا سېتىپ بېرىۋېرەتتى...

ئەمدى بىز باقىمنى ئاساسىي قاتلامدىكى قىز - چوكانلارنىڭ يېنىدىن تېپىۋالايلى. نېمىشقا دېسەكمۇ، باقىم شائىر قىز - چوكانلار تەنىنازلىق بىلەن سۈزۈلۈشۈپ، كۈلكە - پاراڭ بىلەن ئاچچىقتىن - ئاچچىق توخۇ قورۇمىسىنى يېيىشىۋاتقانلىرىدا ھېلىدىن - ھېلىغا ئاشخانا يېنىدىكى، خەقلەر چاقچاق قىلىشىپ «جىددىي قۇتقۇزۇش» دەپ قويىدىغان قاۋاق دۇكانىغا چىقىپ ئەللىك گىرامدىن ئۇچ - تۆت قېتىم ئاچچىق ھاراقتىن تاناۋۇل قىلىپ ئۇلگۇرگەچكە خېلى ئوبدانلا تەكشىلىپ قالغانىدى. مانا ئەمدى شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ توخۇ قورۇمىخانىسىدىكى شاتراقلىقلىرى تېخىمۇ ئەۋجىگە چىقىپ ھېلىقى قىز - چوكانلارغا ھەممە ئەسكىلىكىنى تۆكۈپ بېرىدىغانلىقى ئېنىق. دېگەنىبىلەن ئۇ خانىملارمۇ كۆپتىن بېرى باقىمنىڭ بىكارلىق تامىقىنى يېيىش جەريانىدا ئۇنىڭ قىلىقلىرىنى بەش بارماقتەك بىلىپ كېتىشكەن بولغاچقا، باقىم تۆتىنچىمۇ ياكى بەشىنچى قېتىممۇ «جىددىي قۇتقۇزۇش»قا چىقىپ كەتكەندە پەيتىنى غەنىيمەت بىلىپ، تارقا - تارقاڭ بولۇشۇپ كەتكەندى. ئاخىرقى قېتىملىق ئاچچىق ھاراقتىن قىيامىغا يەتكەن باقىم كۆڭلىگە غەيرىي بىر

نىيەتنى پۈكۈپ شددەت بىلەن قورۇمىخانىغا كىرىپ شۇنداقلا قاردى ـ يۇ، لاسسىدە بولۇپ قالدى. ھايال ئۆتمەي دائىمقىدەك ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىدىمىغاندا چىقىدىغان ئەپسانە سۆزلەر يامغۇردەك تۆكۈلۈشكە باشلىدى... دېگەنبىلەن ئاشپۇزۇل ئىگىسى باشقا خېرىدارلارنىڭ شىكايىتى بىلەن يۈگۈرۈپ كىردى ـ دە، بىر ئامالالار بىلەن باقەمنى سىلاپ ـ سىيپاپ يۇرۇپ قورۇمىنىڭ پۇلىنى ئامان ـ ئېسەن ئېلىۋېلىپ، سەنتۈرۈلۈپ ۋە تىنماي ۋاتىلداپ تۇرغان باقەمگە قوڭغۇرىقىدىن باشقا ھەممە يېرى جىرىڭشىپ تۇرىدىغان ۋېلىسىپىتنى يېتىلىتىپ، ئاران تەستە يولغا سېلىپ قويدى. تېخى قاش قارايمىغان بولغاچقا، كوچىدا ئادەم نۇرغۇن ئىدى. باقەم ۋېلىسىپىتنى سېرىك ئارتىسىدەك بىردە قىيپاش، بىردە ئوڭدا قىلىپ، ئۆزىمۇ ئۇنىڭغا ـ بۇنىڭغا سوقۇلۇپ ۋە شۇلارنىڭ ئۈستىگە كانىيىنى كېرىپ ۋار ـ ۋار ۋارقىراپ ناخشا ئېيتىپ ماڭماقتا ئىدى:

دادىڭنىڭ ئېپى بىرەيمۇ ئايىڭنىڭ،
ئايىڭنىڭ تېپى بىرەيمۇ دادىڭنىڭ...

ئەتىسى باقەم ھەر دائىمقىدەك سەھەرلەپ تۇرۇپ كەتتى ۋە پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ھاجەتخانىغا چىقىپ يالىڭاچلىنىپ ئۈستىگە ئىككى چىلەك سوغۇق سۇنى شارىلدىتىپ قۇيدى. كېيىن قۇرۇپ تۇرغان ئاغزى ۋە ئىچ ـ باغرىنى باسماقچىدەك بىرنەچچە چۆمۈچ مۇزدەك سۇنى ئىچىپمۇۋەتتى. يانلىرىنى ئاختۇرۇپ كەلەپ

كەتكەن پۇلنىڭ ھېسابىنى ئالدى ـ دە، ئىچى ئېچىشىپ ئۆزىنى يەتمىش مىڭنى تىللىدى... مانا بۇ «ھاڭ ـ تاڭ قالمىسز،نىڭ غوللۇق خادىمى» باقىم شائىرنىڭ خىزمەتتىن سىرتقى ھاياتى ۋە ئىش ئىزلىرى، بىز بۇ يەردە تېخى باقەمنىڭ كۆرگەننىڭ ھەممىسىنى قىلىپ باققۇسى كېلىدىغان ۋە شۇ تۇپەيلى ھەممىلا ئىشنى قىلىپ قاملاشتۇرالماي، شۇ ئىشلارنى ئەپلىك قىلىپ قاملاشتۇرۇپ يۈرگەن ئادەملەرنىڭ ئۇستىدىن قىلىپ يۈرگەن زۇغۇيلۇقلىرىنى يازمىدۇق. دۇنيادا تولا يەپ ئاچچىق كېكىرىپ، ئاشقازىنى قاينىسا «ۋىجدانىم قاياۋاتىدۇ» دەيدىغان، باشقىلارغا ھەسەت قىلىپ ئىچى ئۆرتەنسە «رىقابەت كۈچۈم ئېشىۋاتىدۇ» دەيدىغان ۋە يەنە شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئۆزى بىر ئىشنى قىلىپ قاملاشتۇرالمىسا «پالانچى مېنى پۇتلاپ، شۇڭا...» دەيدىغان ئادەملەر ئازمۇ؟ بۇ جەھەتتىن باقەم شائىر... بولدىلا، باقەمنىڭ بۇ كەبى غەلىتىلىكلىرىنى داۋاملىق يېزىپ قەغەزنى ئىسراپ قىلماي، ئۇنىڭ قىزىقچىلىقلىرىنى ھېرىسمەن ئوقۇرمەنلىرىمىز ئاڭلىغۇسى كېلىپ تۇرغان «ئاساسىي قاتلام كەچۈرمىشلىرى»دىن نۆۋەتتىكى ئەڭ يېڭى بىرىنى يېزىش بىلەن كۈپايىلىنەيلى! ئەلقىسسە، يەنە شۇنداق بىر توخۇ قورۇمىسى زىيادە، ھېلىقى باقەم ئىچ پەش تارتىپ يۈرگەن يېقىملىق چوكان يوق ئىدى. بۇ كەمگىچە «جىددىي قۇتقۇزۇش»قا ئىككى قېتىم چىقىپ كىرگەن باقەم شائىر باشقا بىر چوكانغا ئىلمەكلىك گەپلەرنى قىلغىلى تۇردى. ھېلىقى چوكان ئېرى، بالىچاقىسى بار، مەجەزىمۇ چۈس ئايال ئىدى. توخۇ قورۇمىخانىسىغىمۇ باشقىلارنىڭ زورى بىلەن

كىرگەنىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆزىگە باقەمنىڭ قىلىۋاتقان قىلىقلىرى دائىمقىدەك بۇدامۇ سىغماستىن، ئاچچىقىنى زورىغا بېسىپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ئىچكى دۇنياسىدىن بىخەۋەر باقەم يەنە بىر قېتىم «جىددىي قۇتقۇزۇش»قا چىقىپ ئولگۇرگەندىن كېيىن بايىقى چۈس چوكانىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئۇنىڭغا كانىدەك چاپلىشىپلا ئالدى. چوكانىنىڭ «قېرىغاندا قېرى تارتۇق... دەپ، نېمانداق چوڭ بولغىنىڭىزنى بىلمەيدىغان سۈيۇق ئادەمسىز!» دېگەن گەپلىرىمۇ ئىسلىماققا پاشا چاققانچىلىك كار قىلمىدى، ئەدەۋەردى. ئارىلىقتا ئۇ تۆتىنچى قېتىم «جىددىي قۇتقۇزۇش»قا چىقىپمۇ كەلدى. باشقا قىز - چوكانلار بىكارلىق توغۇ قورۇمسىنى راسا يەپ، پۇلسىز تاماشا كۆرۈپ ئولتۇرۇشاتتى. چۈس چوكان ئارىلىقتا كىمدىندۇر كەلگەن تېلېفونىنى ئېلىۋالاي دەپ، يان تېلېفونىنى ئېلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. خىيالىدا نېمىدۇر بارەك قىلاتتى... چۈس چوكان چىقىپ كېتىشىگە، ئىلگىرى - كېيىن سۈيۈلۈپ كەتكەن ئىسلىماق تاز ئۇنىڭ غەيرىتىنى قىلىشقا باشلىدى ۋە دەررۇلا چۈس چوكانىنى ئۇنتۇپ، تېخى توي قىلمىغان كاتىپ قىزغا چاقچاق قىلغىلى باشلىدى. بۇ چاغدا، باقەمدىن قاتتىق سەسكەنگەن چۈس چوكان تالادا غەزەپ بىلەن ئۆز ئىشىنى داۋام قىلىۋاتاتتى. ئالدىنقى قېتىم باقەمجان غەرق مەست بولۇپ كېتىپ ئۆيىنىڭ تېلېفون نومۇرىنى دەپ بەرگىنىدە ئۇ مەقسەتلىك ھالدا يېزىۋالغانىدى. مانا ئەمدىلىكتە ئۇ يان تېلېفوننىڭ ئېكرانىغا شۇ نومۇرلارنى بىرمۇبىر بېسىپ تىزدى... سەلدىن كېيىن چاندۇرماستىن توغۇ قورۇمخانىسىغا

كىرىپ جايىدا ئولتۇردى. كەيپىدىن كۆزى ئېلىشىپ كەتكەن باقەم چۈس چوكانىنى كۆرۈپ، كاتىپ قىزدىن يالتىيىپلا يەنە ئۇنىڭغا تىكىلەندى. چۈس چوكان ئادىتىنى بۇزۇپ، ئىككى يېنىدىكى ئىشداشلىرىغا كۆزىنى قىسىپ قويۇپ، باقەم شائىرنى گەپكە سالغىلى باشلىدى... ئارىدىن نەچچىلىك ۋاقىت ئۆتتى، ئىشقىلىپ ھېچكىم تۇيماي قالدى، بىرچاغدا توساتتىن بىر قول باقەمنىڭ ئوڭ قولىقىنى كاپىپىدە قىلىپ بۇراپ تۇتتى. تۇتقاندىمۇ شۇنچىلىك غەزەپ بىلەن قاتتىق تۇتتىكى، چۈس چوكانغا قاراپ ھەجىيىپ نېمىلەرنىدۇر بىلجىرلاۋاتقان باقەم شائىر ئاغرىق ئازابىدىن ۋايىلەپ، ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. شۇ پەيتىنىڭ ئۆزىدە تېخى يەنە كۆڭلىدىن «يائاللا، يېقىملىق چوكان ئومىقىم تۇيۇقسىز كېلىپ قېلىپ مېنى ئانىڭدىن كۇنلەۋاتامدۇ ـ نېمە؟» دېگەن خىيالمۇ لىپ قىلىپ ئۆتتى ھەمدە ئاغرىقىنىڭ كۈچىدە ئارقىسىغا شۇنداقلا بىر قارىدى ـ يۇ، ئۆزىگە غەزەپ بىلەن تىكىلىپ تۇرغان «ئېيىسقىگۇل»نى كۆرۈپ قورقۇنچتىن يۈرىكى قارتتىدە قىلدى ـ دە، ئوڭدىسىغا چۈشۈپ ھوشىدىن كەتتى...

ئاڭلىشىمىزچە، باقەم شۇنىڭدىن كېيىن ئاساسىي قاتلام تەرەپكە ئىككىنچى دارىماپتىمىش ۋە ئاغزىنى ئۇچۇق بېسىپ كەتكەچكە، قولايسىز بولۇپ گەپ ـ سۆزنىمۇ جىق قىلماي يۈرەرمىش. ئۇچۇق ساقايغاندىن كېيىن قانداق بولىدۇ، بۇنى بارار كۆرەرمىز.

لېكىن، شۇ نەرسە ئېنىقكى، ھايۋانات باغچىسىدا يىرتقۇچلار بىلەن تولا ھەپلىشىپ قەيسەر ۋە چىدامىلىق بولۇپ كەتكەن «ئېيىسقىگۇل»نىڭ كۆڭلىگە ئۇ ئاشۇ ھايۋانلارنىڭ بىرىدەك ئوبرازىنى تىكلەپ قويدى...

بىز باقەمنىڭ خىلمۇخىل غەلىتىلىكلىرىنى

سۆزلەيمىز دەپ، ئەسلىي مۇددىئادىن سەل چەتلەپ كەتتۇقمۇ قانداق؟ يەنى ھەمدەمجانىڭ چىرايلىق ھويلىسىدىكى چىرايلىقلىقى شۇ ھويلىدىنمۇ نەچچە ھەسسە ئارتۇق گۈلزىبانىڭ ئۇ يەردە بىر ئۆزى يالغۇز ھەمدە كۆڭلى خاۋاترلىقتا ئولتۇرغانلىقىنى ئېسىمىزدىن چىقىرىپ قويغان بولساق كېرەك. بىز دەۋاتقان خاۋاترلىق كىم ۋە نېمە توغرۇلۇق ئىكەنلىكىنى سەل تۇرۇپ بىلىپ قالىمىز.

ئون بەشىنچى باب

«تىلىسمىڭ تاپارسەن» دېگەندەك ۋە بىزنىڭ ئالدىن بېشارەت بەرگىنىمىزدەك باقەم شائىرنىڭ ئالدىرغىنىغا يارىشا ھەمدەمجانىنىڭ سەرەمجان قورۇسىدا گۈلزىبا ئۆزى يالغۇز يېگانە بولۇپ چىقتى.

ئوقۇرمەنلىرىمىزگە مەلۇم بولغىنىدەك، بۇ چاغدا ھەمدەمجان مۇسەللەس زاۋۇتىدا بىللە ئىشلەيدىغان ئىككى بۇرادىرى بىلەن بىرلىكتە قوشنا ناھىيەلەرنىڭ بىرىدىن كېيىن بىرىگە ئۆتۈپ، زاۋۇتنىغا كېرەكلىك خام ئەشيا، پەقەت مۇسەللەسكىلا باب كېلىدىغان يېڭى سورتلۇق قارا ئۇزۇم ئىزدەپ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە جىقراق زاكاز قىلىشنىڭ كويىدا يۈرەتتى. گۈلزىيا بولسا ئىشتىن خېلىلا بالدۇر، نامازدىگەردىلا قايتىپ كېلىپ، پات يېقىندا تويى بولىدىغان كۆڭلى يېقىن بىر دوستى بۇيرۇتقان ئالتۇن جابدۇقلارنى ئاپىرىپ بېرىش ئۈچۈن، تامىقىنى ئالدىراپ يەپلا چىقىپ كەتكەن ۋە قايتىشىمدا قورقۇپ قالماي دەپ، ساقىتاينى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىۋالغانىدى. چاققان، چەبدەس گۈلزىبا تامىقىنى نېرىدىن - بېرىلا يېدى - دە، يەنە پۈتمەس ئىشلارغا تۇتۇندى. ئالدى بىلەن بۇگۈنكى تاماقتىن ئازراقىنى دېرىزىدە تۇرغان چاققانغىنا، كىچىك ئېغىزلىق ساپال قاچىغا سالدى، بۇ ھەمدەمجانىنىڭ نېسىۋىسى ئىدى. ئىلى

رايونىنىڭ خېلى كۆپچىلىك جايلىرىدىكى ئۇيغۇر ئاياللىرىدا بۇ ئادەت، مۇشۇنداق مۇستەھكەم ئېتىقاد بار ئىدى. ئۇلار سەپەرگە چىقىپ كەتكەن ئەرلىرى، ئوغۇللىرى ئۈچۈن ھەر كۈنى ئېتىقاد تائاملىرىدىن نېسىۋە ئايرىپ تاكى ئېرى ياكى پەرزەنتلىرى قايتىپ كەلگۈچە چىن ئىخلاسى، دۇئاسى بىلەن بۇ نېسىۋىنى ئايرىم قاچىغا ئۇستىلەپ سېلىپ يىغىدۇ، ساقلايدۇ، شۇ ئارقىلىق يۇرەك پارىلىرىنى زارىقىپ كۈتىدۇ. شۇنداق قىلسا، ئۇ نېسىۋە يېقىن كىشىلىرىنى بالا ـ قازادىن، خەتەردىن ساقلاپ، ئۆيىگە ئامان ـ ئېسەن، بالدۇرراق قايتۇرۇپ كېلىدىغانلىقىغا ئۇلار چىن دىللىرىدىن ئىشىنىدۇ. گۈلزىبا ھەمدەمجانىڭ بىر قوشۇق نېسىۋىسىنى ئايرىغاندىن كېيىن، مېھمانىڭ تامىقىنىمۇ ياخشىلاپ ئايرىم ئېلىپ قويدى. شۇ ئارىدا كۆڭلىدىن «باقىجىنىكام نەلەردە يۈرىدىغاندۇ، قورسىقى ئاچمىدۇ، ئاۋۇمۇ (ھەمدەمجاننى دېمەكچى) ئەجەب يوقسۇلىپ كەتتى، مېھمانىنى تاشلاپ! ھەمدەمجان بولمىغاچقا ئۇ ئادەم ئۆيگە ئەركىن ـ ئازادە كىرىپ ـ چىقالماي يۈرەمدىكىنتاڭ!» دېگەن خىيالمۇ ئۆتتى. گەرچە مېھمانىنىڭ گاھىبىر قىلىقلىرى، بەزدەك قاراشلىرى ئۇنىڭغا ياقمىغان بولسىمۇ، بىرىنچىدىن، ئېرىنىڭ ئاغىنىسى، تۇغقىنى، ئىككىنچىدىن، مۇساپىرلىقى، ئۈچىنچىدىن،... ئەڭ مۇھىمى، باقىجاننىڭ كەلگۈسىدە گۈلزىيانىڭ ئېرى بولۇپ قېلىش ئېھتىماللىقى كۈندىن ـ كۈنگە تايىن تېپىپ قېلىۋاتقانلىقى ئاق كۆڭۈل گۈلزىبانىڭ يۈرىكىدە باقەمگە بولغان ھۆرمەت، يېقىنچىلىق تۇيغۇلىرىنى ھەرھالدا كۈچەيتتى...

ئەنە شۇ خىياللار بىلەن قازان بېشىنى يېغىشتۇرۇۋاتقان گۈلزىبانىڭ قۇلىقىغا بىرچاغدا ئۇشتۇمتوت دەرۋازىنىڭ تاراقلىشى، توغرىسى، قوش تۆكگىنىڭ دەم ئىككىسى، دەم بىرىنىڭ تاقەتسىز شاراقلىشى ئاڭلىنىپ، ئۇنى ئالدىرىتىپ قويدى.

ــ ۋىيەي توۋا، بايا تىن خىيال بىلەن ئاڭلىماي قالدىممىكىنە! كىم بولغىيدى؟ ــ گۈلزىبا قوللىرىنى ئالدىراپ پەشتامىسىغا سۈرتۈپ، پەشتامنى بېلىدىن يەشتى ــ دە، بىر چەتكە تاشلىدى. ئالدىراشچىلىقتا ئايال كىشىگە خاس سەگەكلىك بىلەن ئىشىك تۆۋىدىكى، تامغا چاپلانغان خېلىلا يوغان ئەينەككە قاراپ چاچلىرىنى، ئۇستىبېشىنى تۈزەشتۈرۈپمۇ ۋالدى، سەۋەبى، شۇ دەقىقىدە كۆڭلىدىن «ئاۋۇ قايتىپ كەلگەنمىدۇ؟» دېگەن خىيالمۇ لىپىدە ئۆتكەنىدى. گۈلزىبا شۇنداق خىيالىلار بىلەن، ئالدىراپ، ئالدىراشچىلىقتا يەنە خىيال قىلىپ دەرۋازا ياققا يۈگۈرگەندەك ئىلدام ماڭدى. تۆڭگىلەرنىڭ بىرى تېخىچىلا تەخىرسىز شاراقلىماقتا ئىدى.

گۈلزىبا «كىم؟» دەپ دېدى ــ يۇ، لېكىن چاقماق تېزلىكىدە بۇنى توغرا تاپمىدى. چۈنكى، بۇ ھويلىدىكى ئادەملەرنىڭ ئۆزىدىن بۆلەك ھەممىسىلا شۇ تاپتا سىرتتا ئىدى، ئۇ بارغان پېتى دەرۋازىنى ئاچتى، ئاچتى ــ يۇ، بىردىن چۆچۈپ كەينىگە داجىدى.

ئەسلىدە ئايال داجىمىسىمۇ، ئانچىۋالا چۆچۈپ كەتمىسىمۇ بولاتتى. چۈنكى، كەلگەن ئادەم، بايا تىن تەخىرسىز ھالدا دەرۋازىنى قاققان، تۆڭگىلەرنى شاراقلاتقان كىشى، يەنى باقەم شائىرنىڭ شۇ تاپتا تۇرقى ــ قىياپىتىدە ئادەم قورقۇدەك، چۆچۈگۈدەك ھالەت يوق

ئىدى. لېكىن، نېمىشقىدۇر دەرۋازىنى ئېچىشى بىلەن تەڭلا ئالدىدا تۇرغان ئادەمنىڭ يا ھەمدەمجان ئەمەس، يا گۈلزىيا بىلەن ئوغلى ئەمەس، باقىجان بولۇپ چىققانلىقى، توغرىسى ئۆزى يالغۇز چاغدا شۇنداق بولۇپ قالغانلىقى ئايالنى مەڭدىتىپ، ھەتتا چۆچۈتۈۋەتكەنىدى. شۇ تاپتا چېچەن گۈلزىبانىڭ كۆڭلىدە بىردىن نامەلۇم بىر ئەندىشىلىك ئوي، خەۋپ تۇيغۇسى، بىر خىل قولايسىزلىق ھېسسىياتى لەپىدە ئۆرلىدى. بۇنىڭ ئەكسىچە، شۇ ئەسنادا كۆز ئالدىدا لىپىدە پەيدا بولغان كۆڭلىدىكى لاتاپەت ئىگىسىگە بىر تىكلىپلا بەدىنى شۇرربدە ئېرىپ كەتكەندەك بولغان باقەم شائىر خۇشاللىقىنى ئىچىگە يوشۇرالماي:

— ھە... گۈل... گۈل... ئۆيدە يالغۇزمىدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

گۈلزىبانىڭ چۆچۈش ئىلكىدە تۇرغان كۆڭلىگە بىردىنلا خاۋاتىرلىق ھېسلىرى يەنمۇ تۆپىلەپ قوندى. سەۋەبى، مېھمان يۈقىرىقى گەپنى قىلىۋاتقىنىدا ئۇنىڭ ئاغزىدىن بىقسىپ چىققان قاڭسىق بىر پۇراق، ئېچىغان خېمىرتۇرۇچتەك بەتبۇي گۈپپىدە قىلىپ جۇۋاننىڭ بۇرنىغا كېلىپ ئۇرۇلغانىدى. شۇ مەڭدەش، چۆچۈش ئىلكىدە گۈلزىبا جاۋابەن ئۆزىمۇ بىلەلمەي نېمىدۇر بىرنېمىلەرنى دېدى ـ دە، كەينىگە شوخشۇپ مېھماننىڭ كىرىۋېلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. چۈنكى، دەرۋازىنى يېپىشى، زەنجىرلىشى كېرەك ئىدى. لېكىن، شۇ تاپتا ئۇ بۇنداق قىلىشنى خالىمايتتى، خاۋاتىرلىنەتتى، كۆڭلىدە: «ئىلاھىم، گۈلزىيالار تېزرەك، شۇ تاپتىلا كەلگەيدى!» دەپ ئويلاۋاتاتتى. ئاشۇ خىيال ئىلكىدە ئۇ ھەتتا

دەرۋازىدىن سىرتقا چىقىپ، ئەتراپقا قاراپمۇ ۋالدى. قاراڭغۇدا، يېقىن ئارىلىقتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

بۇ چاغدا ھويلا ئوتتۇرىسىغا كېلىپ ھەيكەلدەك قېتىپ تۇرۇپ قالغان باقەمنىڭ كاللىسىدا ۋىژىلداپ ئاللىقانداق بىر خىياللار، ھېسلار قايناماقتا ئىدى. ئالدى بىلەن، شۇ پەيتته ئۇ بەكمۇ خۇشال ئىدى. سەۋەبى، ئۆزىنىڭ، گۈلزىبا ئامرىقىنىڭ ھويلىدا يەككە ـ يېگانە ۋاقتىدا كېلىپ قالغانلىقى كۆڭلىگە ئايان بولۇپ بولغانىدى. بولمىسا جانان دەرۋازىنى ئۆزى ئاچماس ۋە بايىقىدەك ھەدەپ كوچىغا چىقىپ بويۇندىماس ئىدى. «ئالدىرىماڭە، جېنىم، مەھبۇبەم، تولا ئادەم چىللىماڭە!ـ دەپ ئويلايتتى شۇ ئەسنادا باقەم،ـ ۋىسال پەيتلىرى كەلدىغۇ، ھازىر بولدىغۇ، مانا! نېمىشقا دەرۋازىنى گۈلۈپپىدە تاقاپلا يېنىمغا كەلمەيسىز، ئاندىن مەن...» لېكىن قارامىلىق قىلىشقا بولمايتتى. بۇگۈنكىدەك پۇرسەتنى ئۇ قانچىلىك تەلمۇرۇش، پايلاش، زورۇقۇشتا قولغا كەلتۈردى ـ ھە؟ شۇڭا ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىشنى بۇزۇۋېتىشكە بولمايتتى. كېيىكنى ئۇركۈتۈۋەتمەسلىك كېرەك، پەيتنى پايلاپ، ئاستا گەپ باشلاپ، تومۇرنى تۇتۇپ بېقىش لازىم، كىم بىلىدۇ، ئايال خەق دېگەننىڭ شەيتىنى مىڭ، گەپنى باشلا ـ باشلىماي باقەمنىڭ قۇچىقىغا ئۆزىنى تاشلامدۇ تېخى!... لېكىن يەنىلا ئالدىرىماسلىق، زىنھار قوپاللىق قىلماسلىق لازىم!

باقەم شۇ خىياللارنى قىلىۋاتقىنىدا، ئۆزىنى ئەدى سەل بېسىۋالغان، تەمكىنلىككە قايتقان گۈلزىبا مېھمانىنىڭ ھۆرمىتى غالىب كەلدى بولغاي، ھويلا ئوتتۇرىسىدا تېخىچىلا قوقۇيۇپ تۇرغان قارا نىيەت باقەم شائىرنىڭ يېنىغا كېلىپ تەۋازۇ بىلەن:

ــ باقىجىنىكا، قورسىقىڭىز ئاچتۇ، تاماق سېلىپ بېرەي، ئۆيگە كىرىڭ!ــ دېدى.

باقەم رەغدۇللانىڭ ئۆيىدە ئۇستى ـ ئۇستىلەپ يېگەن غىزالارنى ئويلاپ، بىر سەسكەندى ـ يۇ، لېكىن دەررۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. چۈنكى، تاماق يېمەيمەن، قورسىقىم توق دېسە، جانان بىللەن ئۇزاقراق بىللە بولۇش، پاراڭلىشىش پۇرستىدىن مەھرۇم قالمدۇ ـ دە. شۇڭا، ئۇ يا ياق، يا ھەئە دېمەي ئۇدۇل ئاشخانا ئۆيى تەرەپكە ماڭدى. بۇ ھال گۈلزىبانى تەمتىرىتىپ قويدى.

ــ باقىجىنىكا، ساراي ئۆيگىلا كىرمەي... ئاشخانا قالايمىقانمىكىن!ــ ئايال ئارقا ـ ئارقىدىن سۆزلەپ، ئامالسىز ئاشخانا ئۆيگە، ئۆزىنىڭ دائىملىق ماكانىغا ماڭدى. ئارىلىقتا تاكاسلاپ يۇرۇپ پېشايۋانىنىڭ، ھويلىنىڭ ئېلېكتىر چىراغلىرىنى قويماي ياندۇرۇۋەتتى. قوللىرىنى ئىشقىلاپ، بايىلا مېھمان كىرىپ كەتكەن ئاشخانا ئۆينىڭ ئالدىدا بىرپەس تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدى ـ دە، كېيىن ئامالسىز ئىشكىنى ئاچتى.

بۇ چاغدا باقەم ئاشخانا ئۆينىڭ سۇپىسىنىڭ تۆر گىرۋىكىدە، چاقىنغىنا تۆت بۇرجەك جوزا يېنىدا جايلىشىپ ئولتۇرۇپ بولغانىدى. ئاستىدا تەيىار سېلىقلىق كۆرپىمۇ بار ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى ھاراقتىنمۇ بۆلەك بىر شېرىن كەيپ ئاستا ـ ئاستا چۈلغۇۋالماقتا، جىزىلداتماقتا، يۈرىكىنى بوش تىترەتمەكتە ئىدى. كۆزى ئۇياقتىن ـ بۇياققا سىرلىق تەۋرىنىپ، گۈلدەك قامىتىنى نامايان قىلىپ مېڭىپ ئىش قىلىپ يۈرگەن گۈلزىباغا مىختەك قادالغانىدى. گۈلزىباغا قارىغانسېرى بەدىنگە ئاللىقانداق شېرىن ھاۋايى ـ ھەۋەسلەر يامىشاتتى.

گۈلزىبا مېھمانلىق نىيىتىنى سەزگەنىدى، شۇ تۈپەيلى تېخىمۇ قىسىلغان ھالدا نېرى - بېرى مېڭىپ تائام تەييارلىدى. ئەپلىك ھەرىكەتلەر بىلەن يېڭى بىر داستىخاننى يەلپۈپ، جوزىغا يېيىپ سالدى. پۈكلەشكەن يېرىنى ئوڭشايمەن دەپ ئىختىيارسىز ئېڭىشۈندى، گۈل پۈرىقى باقەم شائىرنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرۇپ، تەنلىرىنى جىغىلدىتىۋەتتى. ھاياسىز مېھمان بۇ دىلبەر جاناننى قۇچاقلىۋېلىشتىن ئۆزىنى ئاران - ئاران تۇتۇۋالدى.

ناھايەت، غىزاغا تەييار بولدى، خۇش پۇراق دەملەنگەن چايغا ھورى پۇرقىراپ، چىرايلىق پىيالىدە مېھمانلىق ئالدىغا كەلدى. دەل شۇ چاغدا، تېخى تائامغا قول ئۇزاتمىغان باقىجانلىق ئاغزىدىن:

— گۈلزىباخان!— دېگەن خىتاب چىقىپ كەتتى.

گۈلزىبا ئولتۇرغان يېرىدىن دىكلا تۇرۇپ ھەيرانلىق ۋە ئەندىشە بىلەن:

— نېمە؟ نېمە لازىم، باقىجىنىكا؟— دېدى تىترەڭگۈ ئاۋازدا، لېكىن باقىجانلىق ئاۋازىدىكى يوشۇرۇن مەنە ئۇنىڭغا ئاللىقاچان ئايان بولۇپ بولغانىدى. تىترەك سادا شۇ ۋەجىدىن ئىدى.

ئايالنىڭ تىترىكىنى ئاشۇرۇپ، مېھمان يەنە سۆزلەپ قالدى:

— گۈلزىبا... گۈلزىباخان، بىر گېپىم بار ئىدى، دەيمۇ، دېمەيمۇ؟

باقەم شائىر ئاجايىپ زور قەھرىمانلىق بىلەن كۆڭلىدىكى گېپىنى باشلۇۋېلىپ، يېنىك بىر تىن ئالدى. لېكىن، بۇ چاغدا گۈلزىبانىڭ نەپسى قىسىلىپ قالغانىدى. باقەمنىڭ ئاۋازىدىكى شەھۋەت ئۇچۇرى

ئۇنىڭغا نەچچە ۋاقىتتىن بېرى بىر يەرلىرى بىلەن يېقىمسىز بىلىنىپ كەلگەن بۇ ھاياسىز مېھمانىنى يەنمۇ ئىلگىرىلەپ چۈشەندۈرگەندەك بولغاندى. لېكىن... نېمىلا بولسۇن، ئايال زور شىجائەت بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، ياق، بېسىۋالدى. كىم بىلىدۇ، بەلكىم باشقا گەپتۇر، گۈلزىيا ھەققىدە بىرنېمە دەمدۇ تېخى!... بىراق جۇۋاننىڭ بەدىنىدىكى تىترەك تېخىچە يوقالمايۋاتاتتى.

شۇ تىترەك ئاۋازىغمۇ تەسىر قىلىپ تېخىمۇ تىترەك ئۇن بىلەن:

— ھە؟ تاماق سوۋۇپ قاپتۇمۇ، باقمىجىنىكا؟— دېدى گۈلزىبا ئەتەي گەپنى بۇرىماق بولۇپ.

— ھە، ياق، باشقا... باشقا گەپ... ئەستا، دېيەلمەيۋاتىمەن، دەۋالسام بولاتتى...— باقەم شائىر شۇ تاپتا تىلى بەند قىلىنغاندەك دۇدۇقلاپ، ۋۇجۇدى تاقەتسىزلىنىپ ئولتۇرغان جايىدا ھە دەپ تېپىرلايتتى.

— ھە، گۈلزىيانىڭ گېپىمۇ - يا؟ بىز ھەمدەمجان بىلەن دېيىشكەن، ئۆزىمۇ بوپتۇ دەپ...

شۇ دەقىقىدە، ھەتتا بۇ قىسسىنى نەچچە يىللاپ ئالدىن پىلانلاپ، پېرسوناژلىرىنىڭ ئاقىۋەتلىرىگە تالاي باش قاتۇرغان مۇئەللىپنىڭمۇ يادىغا كەلمىگەن بىر ئىش يۈز بەردى. باقەم شائىر توساتتىن ئۆزىنى سۇپىدىن يەرگە تاشلاپ، تىزلىرى بىلەن مېڭىپ گۈلزىبانىڭ ئالدىغا كەلدى - دە، ئۇنىڭ كۆڭلىكىنىڭ پېشىنى تۇتتى، ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ كەتتى:

— سىزنى سۆيىمەن، گۈلزىبا، سىزنى بەك ياخشى كۆرۈپ قالدىم، جېنىم گۈلزىبا، بەكلا، بەكلا... سىزنى دېمىسەم بۇ يەردىن ئاللىقاچان كېتىپ قالاتتىم! سىزنى

بىرنىچى كۆرگەندىلا ياقتۇرۇپ قالغانىدىم، ياق، ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم... نېمە دېسەم بولار؟ ھەمدەم ئاغىنەم نېمە دەر؟ سىزنى بەك ياخشى كۆرۈپ قالدىم، ياق دېسەڭىز ئۆلىمەن، جېنىم گۈلزىبا، ماقۇل دەڭ، ماقۇللۇق بېرىڭ، جېنىم گۈلزىبا! ياق دېسەڭىز ئۆلىمەن!...

كۆز ئالدىدا بولۇۋاتقان ئىشلاردىن ئەقىل ـ ھوشىنى يوقاتقىپ قويايلا دېگەن گۈلزىبا باشتا لاغىلداپ تىترىگىنىچە كەينىگە شوخشۇپ، تامغا يۆلىنىپ قالدى. كېيىن بولسا، تىترىكى تېخىمۇ ئەدەپ، قوللىرى بىلەن يۈزىنى يېپىۋېلىپ، ئۆزىمۇ سەزمەي ۋارقىراپ كەتتى:

ــ ۋاي ئانام، نېمە ئىشلاردۇ بۇ؟ سىز نېمە؟ سىز مېھمانىما؟ سىز قانداق ئادەم؟ ھەمدەمجاندىن ئۈيالمامسىز، خۇدايىمدىن قورقمامسىز؟ سىزگە گۈلزىيا ماقۇل بولدىغۇ! گۈلزىيا، سىڭلىم!...

ئايال ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتى، باقەم شائىر ھودۇقۇپ، چۆچۈپ تۇرۇپلا قالدى. ئۇ بۇنچىۋالا بولارنى ئويلىمىغاندى، ئايالنىڭ بۇ قەدەر مەھكەم، بەردەملىكىنى ئەسلا خىيالىغا كەلتۈرمىگەندى. ئۇ يەردە تىزلانغان پېتى خۇدىنى ئۇقماي:

ــ يىغلىماڭ، رەنجىمەڭ، گۈلزىبا، سىز بولمىسىڭىز مەن ئۆلىمەن، ماڭا بەرىبىر، ماڭا بەرىبىر!ــ دەۋەردى.

ــ گۈلزىياچۇ، ئۇ قانداق قىلىدۇ؟ نېمىشقا ئۇنى ئالدايسىز، نېمىشقا ھەممىزنى ئالدايسىز؟ نېمىشقا؟ سىز ئەسكى ئادەم ئىكەنسىز، ئەسكى!ــ گۈلزىبا ئەمدى بۇ گەپلەرنى ۋارقىراپ ئەمەس، ئىنتايىن بوش، پىچىرلاپ دېگۈدەك ئېيتتى. بۇ چاغدا باقەم ھوشىنى تاپقاندەك

تىزلانغان يېرىدىن ئۆره بولۇپ سۇيىغا ئولتۇرۇپ قالغاندى. لېكىن، ئولتۇرغىنىنى ئۆزى سەزمەيتتى. كۆڭلىده ئاجايىپ زور بىر غەشلىك، توغرىسى بىر پۇشايمان ئويغانماقتا، يەنە قانداقتۇر بىر قورقۇنچ سېزىمىمۇ بارغانسېرى غالىب كەلمەكته ئىدى. شۇ هالەتته، ئاشۇ پېتى ئۇ:

«مەن نېمە قىلىپ قويدۇم؟ نېمە بولدى؟ نېمە ئىشلار بولۇپ كەتتى؟ مەن نېمە قىلىپ قويدۇم؟» دېگەن گەپلەرنى يېنىش - يېنىش تەكرارلىغىنىچە ئۆزىمۇ سەزمەي، قاچانلاردىندۇر بېرى ئوچۇق ئىشىكتىن ئېتىلىپ سىرتقا چىقىپ كەتتى. ئۇ هويلىغا چىقىشى بىلەن مۇزدەك شامال پاسىق تېنىگە گۇپىدە ئۇرۇلۇپ، ئېسىگە خېلى يانغاندەك بولدى، لېكىن هايال ئۆتمەي يەنە ئالجىپ، كەينىگە، ئىشىك تەرەپكە قايرىلدى.

— گۈلزىبا! مېنى كەچۈرۈڭ، ماڭا ماقۇل بولۇڭ، گۈل... — دېگىنىچە باقەم مۇشۇكتەك ئىشىككە ياماشتى، تاتىلىدى... لېكىن ئىشىك ئاللىقاچان ئىچىدىن ئېتىۋېلىنغان، چىراغمۇ ئۆچۈرۈلگەن، ئاشخانا ئۆينى قاپقاراڭغۇچىلىق ۋە تىمتاسلىق باسقانىدى. بۇڭا باقەم هاراقنىڭ ۋە شەھۋەتنىڭ ئاخىرقى كۈچىده ئاشخانا دېرىزىسىگە يەنە بىرپەس ئوغرى مۇشۇكتەك ياماشتى، كېيىن پەسكويغا چۈشتى. كاللىسىدىن بايىقى ئىشلار، گۈلزىبانىڭ چىرقىراق خىتابلىرى ئۇزۇك - ئۇزۇك هالدا لىپىلداپ ئۆتۈۋەردى. بېشى سىرقىراپ ئاغرىيتتى، ئىككى چېكىسى لوقۇلداپ ئارام بەرمەيتتى، كۆڭلىنى بىر خىل پۇشايمان ئازابى دەماللىقا تاشتەك ئېغىر بېسۋالغانىدى.

« نېمە ئىشلار بولۇپ كەتتى ـ ھە؟ ئالدىرىمسام بوپتىكەن، ئەمدى ھەممە ئىش يوق بولىدىغان بولدى، گۈلزىيامۇ... ھەمدەمجان كەلسە تېخى!...» باقەم شائىر ھويلىدا زوك ئولتۇرۇپ قالدى، مۇزلىغانسېرى كاللىسىمۇ ئېلىشىپلا كەتتى. شۇ ئاردا دەرۋازا تۆڭگىلىرى يەنە ئەنسىز شاراقلاپ، كىچىك بالىنىڭ ئەركە ئاۋازى ئاڭلاندى.

ــ ئاپا، بىز كەلدۇق، ئاپا، بىز!...

باقەم ساقچىدىن قاچقان ئوغرىدەك زوك ئولتۇرغان يېرىدىن ئۆمىلەپ دېگۈدەك قوپۇپ قېچىپ، يۈگۈرۈپ ئۆزىنى پېشايۋانغا ئاتتى، يامىشىپ يۈرۈپ ئۇ يەرگىمۇ چىقىۋالدى. ساراي ئۆينىڭ ئىشكى قۇلۇپلانمىغانىدى، ئۇ لىپىدە قىلىپ سارايغا كىرىۋالدى. يۈرىكى ئەنسىزلىكتە دۈپۈلدەيتتى. ئاڭغىچە ئاشخانا ئۆيىدىن چىقىقان گۈلزىبا دەرۋازىنى ئاچقانىدى، ھويلىدا خېلىغىچە بالىنىڭ چۆڭۈلداشلىرى ئاڭلىنىپ تۇردى.

ئون ئالتىنچى باب

ئەمدى بىز گەپنى خېلىدىن بېرى قەلەمگە ئالالمىغان ھەمدەمجاندىن ئاڭلايلى.

ھەمدەمجانىنىڭ ئىككى ئىشدىشىنى ئېلىپ قوشنا ناھىيەلەردە ئۇزۇمزارلارنى كېزىپ يۈرگىنىگە ئون نەچچە كۈن بولۇپ قالدى. دەسلەپتە ئۇ W ناھىيەسىگە ئارتام قوشنا K ناھىيەسىدىكى بىر ھەقەمسايىسى بەرگەن تېلېفون ئۇچۇرىغا ئاساسەن ئالدىراپ ـ تېنەپ ئىككى تېخنىك بىلەن K ناھىيەسىگە كېلىپ، بىر تۈركۈم ئۇزۇمنى پۈتۈشۈپلا بىرنەچچە كۈندە قايتىپ كەلمەكچى بولۇپ يولغا چىققانىدى. بىراق «ئۆيدىكى ھېساب بازارغا توغرا كەلمەس» دېگەندەك ئۇلار قوشنا ناھىيەگە كەلگەندە ئىشلار ئۇنداق ئاددىي ۋە ئوڭاي بولۇپ چىقمىدى. ئالدى بىلەن ھېلىقى ھەقەمسايىسى ئۇقۇشقان مال لايقەتلىك بولۇپ چىقمىدى. ئۇچەيلەنگە يېزىمۇيېزا، مەھەللىمۇمەھەللە قاتراپ يۈرۈپ، سۈپەتلىك مال ئىزدەشكە ۋە ئۇ يەر ـ بۇ يەردە پارچە ـ پارچە سېتىۋالغان خۇرۇچلارنى بىر يەرگە جەملەشكە توغرا كەلدى. كېيىنچە، K ناھىيەسىگە قوشنا N ناھىيەسىدىنمۇ يېڭى ئۇچۇر كېلىپ قالدى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، ھامىنى «بوسۇغا داۋان»دىن ئاتلىنىپ چىققانىكەنمىز، يەنە بىرئاز يول يۈرۈپ، جاپا تارتىپ زاپاس غەملەشنىڭ كويىدا

بولۇشىمىز كېرەك، شۇنىڭدىلا كېيىنكى بىر مەزگىللىك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ راۋان يۈرۈشۈشىگە كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدۇ، دېگەن يەرگە كەلدى ۋە شۇ نىيەت بىلەن N ناھىيەسىگە ئۆتۈپ كېتىشتى.

بىز كىتابىمىزنىڭ بېشىدا ھەمدەمجانىنىڭ شەخسىي ئىگىلىك تىكلەش غەيرىتىدە چوڭ ئىش تەۋرىتىپ مۇسەللەس زاۋۇتى قۇرغانلىقىنى ۋە ئەللىك ــ ئاتمىش ئادەم ئىشلەيدىغان يەرلىك، پۇقراۋى كارخانىنىڭ غوجايىنى بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ ئۆتكەنىدۇق. تىرىشچان، ئاق كۆڭۈل بۇ ئادەمنىڭ ئەزگۈ پەزىلەتلىرىگە يارىشا، ھەمىشە ئىشلىرى يۈرۈشۈپ تۇراتتى. باغرى يۇمشاقلىقى، ئاق كۆڭۈللۈكى تۇپەيلى ئۇنىڭ قوشنا ـ قولۇم، دوست ـ يارەنلىرى ئارىسىدا ئابرۇيى بار، گەپ ـ سۆزى يوللۇق ئىدى. زاۋۇتىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ تولىسى نامراتلارنىڭ پەرزەنتلىرى ئىدى. بىرەر كۆڭ نامرات ئىلاجسىزلىقتىن پەرزەنتىنى يېتىلەپ كەلسە، ھەرگىزمۇ «ئادەم ئېشىپ كەتتى» دېمەي، يۇمشاققىنا ئاھاڭدا: «بىر ئاننى تەڭ يەيمىز» دەپلا ئېلىپ قالاتتى. شۇ تەرەپلىرى بىلەن ناھىيە ھەم يېزىلىق ھۆكۈمەت رەھبەرلىرى ئارىسىدا ھۆرمەت ـ ئىززىتى بار ئىدى. خوش، ئەمدى ئۇنىڭ ئائىلىدە قانداقلىقى توغرىسىدا بولسا، ئوقۇرمەنلىرىمىزدە خېلى چوڭقۇر ساۋات بار. ئائىلىدە ھەمدەمجان ھەم مەسئۇلىيەتچان ئاتا، ھەم بەختلىك ئەر ئىدى. كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، گۈلزىبا كۆڭۈلدىكىدەك جورا ۋە تولىمۇ ئىشچان، ئېدىتلىق ئايال، ئۆينىڭ «يېنىپ تۇرغان چىرىغى»، ساقىتايمۇ ساغلام چوڭ بولماقتا. راستىنلا بۇ ئائىلىدە يەنە بىر

گۈل سۈپەت ئايال زاتى، ھەمدەمجانىنى ئۆز ئاكىسىدىن چارە كۆرىدىغان قېينىسىنىڭ گۈلزىيامۇ بار، ئۇ بۇ ئۆيگە بىرنەچچە ۋاقىت مېھمان، چاڭگىسى تىزبلسا، يېڭى ئۇۋىسىغا ئۇچۇپ كېتىدۇ... باقەم شائىر پەيدا بولغۇچە بولغان ئارىلىقتا، تەكرار ئېيتقىنىمىزدەك، بۇ ئائىلە ئەنە شۇنداق ياشاپ كەلگەنىدى.

باقىجانىڭ W ناھىيەسىگە قەدەم تەشرىپ قىلىشى، تاسادىپىي ئەھۋالدا ھەمدەمجان بىلەن كوچىدا ئۇچرىشىپ، مەزكۇر ئائىلىنىڭ ئۇزاق مۇددەتلىك مېھمىنىغا ئايلىنىپ قېلىشى، بەلكىم بۇ تەقدىرنىڭ ئالدىن يېزىپ ئورۇنلاشتۇرغان ۋە باب، پەردە، كۆرۈنۈشلىرى بويىچە بىرمۇبىر ئورۇنلىنىدىغان دىرامىسى بولسا كېرەك. شۇنداق تىنچ، خاتىرجەم، كۆڭۈللۈك ئۆتۈۋاتقان بىر ئائىلىگە، بىر ئاددىي پۇقرا تۇرمۇشىغا بىلىنمەي ـ بىلىنمەي ئۇلار ئۆزلىرى ئويلاپمۇ باقمىغان، ھەتتا چۈشلىرىگىمۇ ئايان بولمىغان كۆڭۈلسىزلىك ھۇجۇم قىلىش ئالدىدا تۇراتتى. گەپ بۇ يەرگە كەلگەندە، گاھىبىر سېزىمچانلىق تۇيغۇسى ئېشىپ كەتكەن ۋە قەلەمدىن كۆرە ئېغىزلىرىدا، مەتبەئەدىن كۆپرەك سورۇنلاردا كۆپرەك ئوبزورچىلىق قىلىدىغان، بىر سورۇندا كەم دېگەندە ئۈچ ـ تۆت بىتەلەي قەلەمكەشنى تىتىپ ـ تىتۈەتمىسە پۇخادىن چىقمايدىغان «تەقرىزچى»لەر مۇئەللىپنى كېيىن دەيدىغان گەپنى بالدۇرلا دەۋېتىپ ئەدەبىي فورمۇلاغا زەخىم يەتكۈزدى، دەپ ئەيىبلىشەر، بىراق مۇئەللىپكە شۇمۇ ئايانكى، بۇگۈنكىدەك ئۇچۇر دەۋرىدە، مۇشۇنداق بىر ئىلغار زامانداً ياشاۋاتقان، بەش يېشىدىلا تورغا چىقالايدىغان

ھەمدە باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىر نەچچى يىللىقىدىلا خېلى ـ خېلى ئىشلارنى بىلىپ كېتىۋاتقان ئەۋلادلارنىڭ مۇرەببىلىرى بولمىش ئوقۇرمەنلەردىن ئىلگىرى ـ كېيىنلىك نۆۋەتتى بويىچە قىلىپ سىر ساقلايدىغان ھېچبىر ئىش قالمىدى. ئالدىنقى بىر بابىمىزدا بىز قەيت قىلىپ ئۆتكەن، «ھەممىنى ئاخىرىغىچە ئېيتىش مۇئاپىق ئەمەس، ھەۋەسلەندۇرۇشنىڭ سىرىمۇ شۇنىڭدا» دېگەن مەشھۇر ئىبارىنىڭ مۇئەللىپى بولمىش دىرژاۋىنىمۇ بۇگۈنگىچە ياشىغان بولسا، ئۆزىنىڭ شۇ گېپىدىن سەل شۇبھىلىنىپ قالغان بولاتتى... بولدىلا، بىز ۋاقىتنى ئۆتكۈزمەي يەنىلا ئۆز قەھرىمانلىرىمىزنىڭ يېنىغا قايتىۋالايلى.

ئۇلارنىڭ بىرى ۋە ئەڭ ئاساسلىقى بولمىش باقەم شائىر... باقمجانىنىڭ ئاخشامقى «دەھشەتلىك مۇھەببەت ئىزھارى»دىن كېيىن (باقەمنىڭ ئەينى سۆزى، ئاخشام ئۇ ئېگىز پېشايۋانغا يامىشىپ چىقىۋېلىپ، ساراي ئۆيگە ئۆزىنى ئېتىپ جېنىنى دالدىغا ئالغاندىن كېيىن تاكى تاڭ ئاتقۇچە ھېلىدىن ـ ھېلىغا يۇرىكى ئېغىپ، «ياۋالا، ئەجەب بىر قارامىلىق قىلىپ قويۇپتىمەن، مەستلىكىنىڭ كۈچىدە لەۋەن گۈلزىباغا دەھشەتلىك مۇھەببەت ئىزھار قىلىپ ساپتىمىنا! ئەمدى نېمە ئىشلار بولۇپ كېتەر، ئەتە ھويلىغا قانداق چىقارمەن؟» دەپ تولا ئويلىغانىدى) تاكى ھازىرغىچە كۆڭلىنىڭ ئارامى يوق يۈرۈۋاتقانلىقى ھەممىزگە ئايان! باقەمدەك خېلى ـ خېلى ئىشلارغا پىسەنت قىلىپ قويمايدىغان ئادەمنىڭ ئاخشامقى ئاشۇ ئىشى تۇيەيلى شۇنچىۋالا سارىسىمىگە چۈشكەنلىكى ئادەمنى ھەقىقەتەن سەل تەئەججۇپكە سېلىپ قويمىدۇ. بۇ

توغرۇلۇق ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ ئويلىغىنى قانداقكىن، ئۇنى بىلمىدىم، لېكىن باقەم شائىرنىڭ ئۆز ئالدىغا ئويلىغانلىرى ۋە شۇ تۇيغۇلى ئەندىشىلىرى بار ئىدى. باقەم مۇشۇ كۇنلەردە «كەچ كۈزدىكى باھارگۈلى» دېگەندەك بىر خىل مۇھەببەت ۋەسۋەسىگە چۈشۈپ قالغان ۋە بارغانسېرى ھەددىدىن ئېشىپ، ئاخشامقىدەك «دەھشەتلىك مۇھەببەت ئىزھارى» قىلمىشىغىچە بېرىپ تاقىلىدىغان سەۋەنلىك سادىر قىلغان بولسىمۇ، بىراق كۆڭلىنىڭ ئەڭ چوڭقۇر تەكتىدە ياتقىنى باشقىچە بىر نەرسە، باشقا ئىستەك ۋە بۆلەكچە ئوت ئىدى، خالاس! بۇ ئوت، بۇ ئىستەكنىڭ ئىسمى، يىغىپ ئېيتقاندا «مۇھەببەت» ئەمەس، بەلكى «ئەمەل» ئىدى. باقەم ئەنە شۇنداق ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ ھەمدەمجان ئائىلىسىدە قىلىپ يۈرگەن ئىشلىرىنىڭ، W ناھىيەسىدە پالاقشىپ يۈرگەن مۇساپىلىرىنىڭ، سادىر قىلىپ يۈرگەن بارلىق غەيرىيلىكلىرىنىڭ ھەممىسى، پەقەت ئەمەل ئۈچۈن ئىدى. راست ـ دە، ئەمەل تۇتۇش ئۈچۈن بەزى نەرسىلەردىن ۋاز كېچىدىغان ۋە يەنە بەزى نېمىلەرگە ئىنتىلىدىغان گەپ. ئەمەلنى بىر گۈل دەيلى، ئۇنداقتا ھېلىقىدەك ئىشلار گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرىغۇ! مەسىلەن، «ئېيىقگۈل»دىن كېچىش، گۈلزىياغا قارماق تاشلاش... دېگەندەكلەر... ئويلاپ شۇ يەرگە كەلگەندە باقەم ئاخشامقى ئىشنى، توغرىسى، ھەمدەمجاننىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشىپ، باش دىرېكتورنى خۇش قىلىدىغان ھېلىقى ئوتتۇز مىڭ يۇەننىڭ كەم قالغان قىسمىنى ۋە يەنە تېخىمۇ جىق يۇەنلەرنى ئېلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن باجا بولۇش مۇرادىغا يېتىش سەپىرىدە ئۆزىنى تۇتالمايلا تۇزكورلۇق

قىلىپ قويغان ئاشۇ «دەھشەتلىك مۇھەببەت ئىزھارى»نى گۈلنىڭ يوپۇرماقلىرىنىڭ بىرىگە تەقەلاش ياكى تەققاسلىماسلىقنى بىلەلمەي گاڭگىراپ قالدى. كېيىن بولسا بېشى تېخىمۇ قاتتىق زىڭىلداپ ئاغرىپ، ھېچنېمىنى ئويلىمايلا قويدى، ئاخىرىدا «نېمە بولسا بولارا!» دەپلا بولدى قىلدى.

ئەمەلىيەتتە بۇ ئىش تۇپەيلى ئەڭ چوڭ ۋىجدان ئازابى، توغرىسى ئىچ ئاغرىقى تارتقان كىشى دەل گۈلزىبا ئىدى. ئاخشام گۈلزىيا بىلەن ساقىتاي قايتىپ كېلىپ، دەرۋازا تۆڭگىلىرىنى تىنىمسىز شاراقلاتقاندا ئۇ دەسلەپ ئۆزىنى باشقۇرۇۋالالمايلا قالدى. ئاخىر ساقىتاينىڭ چاڭ ـ چاڭ ئاۋازى ئۇنى ئورنىدىن تۇرغۇزدى، ياشلىرىنى ئېرتقۇزدى، شۇنىڭدىلا ئۇ ئۆزىنى بىرئاز تۇتۇۋالدى. ياغلىقىنى چۈمكەپ ئوراپ (قىزارغان كۆزلىرىم كۆرۈنمىگەي دەپ) ھويلىغا چىقىپ، دەرۋازىنى خېلى ھايالشىپ ئاچتى، ئوغلىنى سۆسلا ئەركىلەتتى، سىڭلىسىنىڭ تەئەججۇپلۇك قارىشىغا «بېشىم ئاغرىۋاتىدۇ» دەپلا قويدى. باشقا ۋاقىت بولغان بولسا گۈلزىيا بىلەن خېلىغىچە مۇڭداشقان، «رەيھانئاينىڭ تويى قايسى كۈنگە توختىلىپتۇ، ئاپارغان ئالتۇن جابدۇقلىرىڭ ماس كەلدىمۇ، تازىمۇ يارىشىپ كەتكەندۇ؟ ھېلىقى ئالتۇن بىلەزۈكى قەۋەت ئوبدان سوقۇلۇپتىكەن، مودىسى يېڭىكەن ئەمەسمۇ، مەنمۇ كونا بىلەزۈكۈمنى...» دېگەندەك پاراڭلارنى قىلىشقان، خېلىغىچە ئۇخلاشمىغان بولاتتى. لېكىن، ئاخشام ئۇنداق قىلمىدى، بالدۇرلا ياتتى. سىڭلىسى بىلەن ئوغلى تېزلا ئۇخلاپ قېلىشتى، لېكىن گۈلزىبانىڭ كۆزىگە نۆزەمبىللا ئۇيقۇ دارىمىدى.

هېلىدىن ـ هېلىغا دىلى ئۆرتەنەتتى، كۆزىدىن ياش سىرغىپ ئېقىپ، لالىدەك مەڭزىلىرىنى سۇغراتتى. پىچىرلاپ «توۋا!»لا دەيتتى. ئۇنىنى چىقىرىپ «توۋا!» دېيىشكە ۋە يىغلاشقا جۈرئەت قىلالمايتتى، بۇگۈن ھەدىسى بىلەن بىللە ياتقان گۈلزىيا ھەردەمدە ئويغىنىپ ۋە گۇمانلىنىپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى. كۆڭلىدە سىڭلىسىغا ھە دەپ ئىچ ئاغرىتاتتى. «ئەجەب بىر ئادەمكىنە، گۈلزىيانىڭ ماقۇل بولغىنىغا شۈكۈر قىلىپ، دوپپىسىنى ئاسمانغا ئاتسا بولاتتى، ئىككىسىنىڭ باشقا تەرىپىنىغۇ دېمەي قويماي، ياشلىرى نە بىلەن نەدە؟ ئەر خەق دېگەن ئەجەب بولىدىكەن ـ ھە؟ ياق، ھەممىسىلا ئەمەس، ئەنە ھەمدەمجانچۇ؟ شۇنداق يۈزى تۆۋەن، شۇنداق ئىنسابلىق، بىللە بازارغا چىقساق، يەردىن باشقا يەرگە قارىماي ماڭىدۇ، تېخى ھېلىغىچە گۈلزىياغا چىش يېرىپ ئارتۇق گەپ قىلىپ باقمىدى! يا بولمىسا شەھەرنىڭ ئەرلىرى شۇنداق قېلىن بولامدىكىن؟ ياقلا، يوق گۇناھنى ئۇستۇمگە ئارتىۋالماي، ئەسلى ئۆزى شۇنداق سۈيۈقراق ئادەم ئوخشايدۇ. ئەجەب بىر، ھەمدەم بىلەن ئاغىنە ئىكەن دېسە، تۇغقان ئىمىش تېخى، توۋا!...»

خىيالىنىڭ چېكى بولمايدۇ. گۈلزىبا قاراڭغۇدا ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇيان ئۆرۈلۈپ، جاھانىنىڭ خىياللىرىنى سۈرۈپ بولدى. بىرچاغدا بېشى زىڭىلداپ ئاغرىغىلى تۇردى... كېيىن قانداق بولدىكىن، ئۇخلاپ قالدى.

سەھەرلىكتە گۈلزىبا تۇيۇقسىز بىر قارا بېسىشتىن چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتتى. تەھقىقكى، چۈشىدە ئاخشامقى ئىشلار تەكرارلانغانىدى. جۇۋان كۆڭلى غەش ھالدا دېرىزىدىن تالاغا قارىدى. ۋاقىت تېخى ئەتىگەن ئىدى،

ھەر كۈنى سەھەر تۈرىدىغان بولسىمۇ، ھازىر تېخى ئۇ چاغمۇ بولمىغانىدى. گۈلزىبا يەنە خىيالغا پاتتى. ئاخشامقى غەزەپلىرى سەل بېسىقىپ قالغاندەك ئىدى. «ئاچچىق ئەقىلنى كېسىدۇ» دېگەن گەپ بار، گۈلزىبا ئاچچىقىنى باسالمايدىغان ئايالالاردىن ئەمەس ئىدى. ئۇنىڭ مىجەزىدە بىر خىل تەمكىنلىك، سالماقلىق، يەنە زېرەكلىك غالىب ئىدىكى، ئىشنىڭ نېرى - بېرىسىنى ئويلاپ، ھېسابلىشىپ تەدبىر قوللىنىشنى بىلەتتى، ئاخشامقى ئىش خېلى ئېغىر ئىش بولسىمۇ، شۇ تاپتا ئۇ ئەمدىكى تەدبىرلەرگە ماس سەۋەبلەرنى ئويلاپ، ئۇ ئىشنى ئاشۇ نۇقتىدىن تەبىرلەشكە باشلىدى. «بىر-ئىچىدىن، ھەممەمجانىڭ يۈزى، كەلگەندە ئۇنىڭغا بولغان ئىشنى ئېيتاي، لېكىن ئۇنىڭ يوقىدا ئاغىنىسىنى، تۇغقىنىنى رەنجىتمەي. مۇھىمى، ئۇ ئادەم مېھمان - دە! راستىنلا، ئاخشام ئۇ مەستتەك تۇراتتى، مەست كىشىنىڭ ساراڭدىن نېمە پەرقى بار؟ ساراڭ بولمىسا ئاشۇ ئېشەك سۆيدۈكىنى ئىچەمدۇ؟ ئەر خەق دېگەن! ئاخشام ئۇ مەستلىكتە ئۆزىنى بىلەلمەي، ھېلىقى گەپلەرنى قىلىپ قويغان بولسا، ھازىر پۇشايمان قىلىۋاتامدۇ تېخى!...» ئويلىغانسېرى گۈلزىبانىڭ ئاچچىقلىرى يېنىپ، كۆڭلىگە بىر خىل ئەپۇچانلىق ھېسسىياتى سىڭىپ بارماقتا ئىدى. دەل شۇ پەيتتە نېرىدا ياتقان سىڭلىسى گۈلزىيا چۈشەكەپ يېقىملىققىنا كۈلدى... «بىچارە سىڭلىم!- دەپ ئويلىدى گۈلزىبا دەررۇ،- سىڭلىمنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى ھەممىدىن مۇھىم، تەقدىر - پىشانە شۇ بولسا، كىچىككىنە ئىشنى دەپ، گۈلزىيانىڭ چوڭ ئىشىغا دەخلى قىلسام بولماس! بەلكىم ئۇ ئۇنچىلىكمۇ ئەسكى ئادەم ئەمەستۇر، بولدى قىلاي! تاڭ ئەجەب ئاتمىدا!»

تاڭ قاراڭغۇلۇقىدا، بۇ ھويلىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئىككى ئادەم ھەر خىل خىياللار ئىسكەنجىسىدە ئۇيان ئۆرۈلۈپ، بۇيان ئۆرۈلۈپ ياتاتتى. ھەسسىنەي، دۇنيادا خىيال بىلەنلا بىر ئىشلارنى ئويان ـ بۇيان قىلىۋەتكىلى بولسا ـ ھە!

ئەتىسى ئەتىگەندە باقەم بىرى بويىندىن باغلىغانىدەك تەسلىكتە تالاغا چىقتى. ھويلا جىمجىت ئىدى، ئاشخانا تەرەپتىنمۇ ئاۋاز ئاڭلانمايتتى. باقەم شائىر ھويلىدىكى ئىش ـ كۇشلىرىنى تۇگەتكەندىن كېيىن يەنە كۆڭلى غەش ھالدا ساراي ئۆيگە يېنىپ كىرىپ ئولتۇردى. ئۆينىڭ ئىچى ئۇنىڭغا ئادەتتىكىدىنمۇ سوغۇقراق بىلىندى، تەنلىرى شۇركۇنۇپ تۇراتتى. تۇنۇگۇن ئەتىگەن تېخى مۇشۇ يەردە ئولتۇرۇپ «ھەمدەمجان دېگەن ئاداشمۇ ئەجەب بىر ئالتىنچى ئاينىڭ پاقىسىدەكلا يوقلىپ كەتتا!» دەپ ئويلىغانىدى. ھازىر بولسا ئۇ بۇ خىيالىنى تەكرارلاشقا جۇرئەت قىلالمايتتى، پېتىنالمايتتى. ھەمدەم كەلسە، ئاخشامقى ئىش تۇپەيلى بۇ ھويلىدا نېمە ئىشلار بولۇپ كېتىشىنى كىم بىلىدۇ؟ باقەم شۇ تاپتا دىككىدە تۇرۇپلا بۇ ھويلىدىن چىقىپ كەتسۇنمۇ يا، بۇ قارغىش تەگكۇر W ناھىيەسىدىن بىراقلا كېتىپ قالسۇنمۇ؟ باقىجاننىڭ يادىغا ئالدى بىلەن ھەمدەمجاندىن ئېلىپ باش دىرېكتورغا تاپشۇرىدىغان ئون بەش مىڭ يۈەن كەلدى. ياق، ئۇ پۇل ئەمەس، مۇئاۋىن باش دىرېكتورلۇق ئەمىلى ئىدى... شۇ يەرگە كەلگەندە باقەم شائىرنىڭ كۆڭلى بىرقىسما بولۇپ، خىياللىرى يەنە چىگىچلىشىپ كەتتى. ئۇنىڭ بارلىق ئۇمىدلىرى مۇشۇ يەردە، مۇشۇ W ناھىيەسىدە، دەل مۇشۇ ھەمدەمجانىنىڭ

قورۇسىدا ئىشقا ئاشماقچىدى... خۇي ـ پەيلىگە يارىشا، باقەم شائىر شۇ خىياللارنى قىلىۋېتىپ، بىردىنلا بېشىغا كەلگەننى كۆرۈش نىيىتىگە كەلدى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، قەدىمكى زامانلاردا ئادەملەر گۇناھلىرىنى يېنىكلىتىش ئۈچۈن ئۆزىنى ئۇرغانلارغا پۇل بېرەتتىكەن![1] «مەن نېمىچىدىم، ناھايىتى كەلسە ھەمدەمجان مېنى تىللار، ئۇرار، لېكىن ئۇ ماڭا پۇل بېرىدۇغۇ؟ يامىنى كەلسە تېنىپ تۇرۇۋالارمەن يا بولمىسا پۇتىغا ئېسىلىپ يىغلارمەن! ھەمدەمجانىنىڭ مىجەزى ياخشى، كۆڭلى ئاق، ئوڭايلا ئۇنىدەككە كەلىتۇرۇۋالمەن. ئۇنىڭدىن باشقا، ئۇمۇ ماڭا ھاجەتمەنغۇ؟ ‹ئاجايىپ› مۇكاپاتنى مەن ئۇنىڭغا ئېلىپ بېرىدىغان تۇرسام. مۇبادا، ئاشۇ نامى كاتتا خەلقئارالىق مۇكاپاتنى قولغا كەلتۈرۈۋالسا، ئۇنىڭ مەھسۇلاتىمۇ بازار تېپىپ، بۆكۈمدەك بۇ W ناھىيەسىدە يۈز ـ ئابرۇيغا ئېرىشىپلا قالماي، داڭقى نە ـ نەلەرگە كېتىمىدۇ ئۇ كىسكاشنىڭ...»

ــ باقمجىنىكا، چاي ئىچىڭ!

خىيالغا پاتقان باقەم بۇ ئاۋازنى ئاڭلاپ ئورنىدىن دىككىدە تۇرۇپ كەتتى، ياق، توغرىسى، سەكرەپ تۇرۇپ كەتتى دېيىش كېرەك ئىدى! بىر دەقىقە ئۇ قۇلىقىغا ئىشەنمىدى، كېيىن يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ قالدى. سەۋەبى، ئىشىك راستىنلا سىلىق ئېچىلىپ، ھەر

① ھاتەمتاي ھەققىدىكى رىۋايەتتە بىر كىشىنىڭ ئالتۇن دۆۋىلەنگەن تاۋاقنى ئېلىپ كوچىدا ئولتۇرۇپ، ئۆزىنى بىر كاچات ئۇرغانلارغا بىر ئالتۇن دەرھەم بېرىپ، ئارقىدىن «رەھمەت، ماڭا مۇشۇ ھەق!» دەيدىغانلىقى سۆزلەنگەن.

كۆنكى ئادەتتى بويىچە گۈلزىيا ئىشىك تۈۋىدە شۇ سۆزنى دېگەچ، داستىخان، كورا كۆتۈرۈپ كىرگەندى، چىرايىدا ھېچقانداق غەيرىي ئالامەت كۆرۈنمەس، بىلىنمەس ئىدى، باقەم شائىر ئەندىكىپ قىزنىڭ كۆزلىرىگە قارىۋىدى، ئۇ كۆزلەر يېقىن كەلگۈسىدە ھالال جۈپتى بولۇپ قالمىش ئادەمگە تەنناز بىر جىلمىيىش، سالام ئىلتىپات قىلدى.

كۆڭلى سەل ئىزىغا چۈشكەن باقەم شائىر دائىما قويۇقلۇق دۈگىلەك جوزىغا شىپقىپ كېلىپ، ئىشەنچلىك باداشقان قۇرۇپ ئولتۇردى. كۆڭلىدە بىر خىل يەڭگىللىك كېزەتتى. قىز ئۇزاتقان چاينى ھەر كۈنكى ئادەتتى بويىچە نازۇك بارماقلارنى قوشۇپ سىلاپ تۇتۇپ تۇرۇپ ئالدى. بۈگۈن ھەتتا سەل ئاشۇرۇۋەتتى. بىز قەھرىمانىمىزنىڭ مانا مۇشۇنداق ئەدىگۈر شاتراقلىقىنى يوشۇرمايمىز، ئەلۋەتتە!

باقىجان ئاكىسىنىڭ بۇ قىلىقىغا خىلىدىن بېرى كۆنۈپ قالغان گۈلزىيا ئەركىلەش خاراكتېرىدىكى قولىنى تارتۇۋلىش نارازلىق ھەرىكىتىنى قىلغاندىن باشقا ئارتۇقچە قوپاللىق قىلمىدى. ھەتتا بۇ ئىشقا مەيلى بارەدەك سەل ئەركىلىمە تاۋۇشمۇ چىقىرىپ قويدى. بۇ ھال بىزنىڭ بىزەڭ مېھمىنىمىزنى تېخىمۇ يۈرەكلەندۈرۈۋەتتى بولغاي، قىزنىڭ ئوڭ قول بىغىشىدىن كاپىلا تۇتۇۋالدى. ئاخشامدىن بېرىقى بولۇۋاتقان كۆڭۈلسىزلىكلەر، ئەندىشىلىك خىياللار شۇ تاپتا ئۇنىڭ كاللىسىدىن، مانتىپەزنىڭ قاسقىنىدىن كۆتۈرۈلگەن ھورەدەك بىراقلا يوقالغاندى.

— ئۇنداق قىلماڭ، ھەدەم كىرىپ قالمىسۇن!— گۈلزىيا يۇلقۇندى، بىراق قەتئىي ئەمەس ئىدى.

ــ ئەمدى... ئەمدى بىز بىر ئادەمغۇ، جېنىم، قاچانغىچە؟ ــ يۇرىكى بارغانسېرى تومۇلۇشۇپ كېتىۋاتقان باقەم خۇددىنى يوقىتىپ، قىزنىڭ يەنە بىر قولىنىمۇ تۇتتى ــ دە، ئالدىغا تارتتى. ئارىدا چالا ــ بۇلا ئېغىزۋازلىقلار بولغان بولدى... دەل شۇ ئارىدا ھويلىدا چاڭىلدىغان ئاۋاز ئاڭلىنىپ، بىر كىچىك بالا ئىشنى بۇزدى:

ــ زىيا ھەدە، مەن مەكتەپكە ماڭدىم، خوش!

گۈلزىيا شۇنداق كەسكىن بىر يۇلقۇنۇپلا باقەمدىن ئاجرالدى، ئىتتىك ئۇستىبېشىنى تۈزەشتۈرۈپ ئىشىككە ئۆزىنى ئاتتى، ئاچتى.

ــ رەخمەتتاي، ساقام، توختا بىللە ماڭىمىز!

ئەتىگەنلىك چاي باقەم شائىرغا شېرىن پۇراق ۋە نەمخۇش سۆيۈشلەر ئارىسىدا نېسىپ بولدى. ئۇ خېلىغىچە شەھۋەت ئوتلىرىنى باسالماي، ئۆرە تىنىپ ئولتۇردى. شۇ تاپتا ئاخشامقى كۆڭۈلسىزلىك ئەسلا خىيالىدا يوق ئىدى. قايماقلىق ئەتكەنچاينى گۈپۈلدىتىپ قۇرۇق ئىچسە ئادەمگە ئاجايىپ ھۇزۇر ئاتا قىلاتتى.

كېيىنكى ئىشلار ئۆز يولىدا كېتىۋەردى. ئارىلىقتا، ھويلىدا پەيدا بولغان گۈلزىبا باقەمگە سەل سوغۇقراق بولسىمۇ، ئىشقىلىپ قائىدە ــ يوسۇنلۇق سالام قىلدى. يۇزى ئابدۇخالىق دېگەن موزدۇز ئىشلىتىدىغان چەمەدەك قېلىن باقەم بولسا تېخى جۇڭاندىن گەپمۇ سورىدى.

ــ ھەمدەمجان ئەجەب يوقىلىپ كەتتا، قاچانراق كېلەر؟

گۈلزىبا يەرگە قارىغىنىچە سوغۇقلا جاۋاب بەردى.

ــ شۇ، ئۇچ ــ تۆت كۈندىلا كېلىمەن دەپ يوقىلىپلا كەتتىغۇ، ئىشلىرى تۈگىمىدىمىكىنيا!

نېمىلا بولمىسۇن، باقىم گۈلزىبانىڭ ئالدىدا يۈزىنى ئېچىۋالدى، ئىچىدە يەڭگىل بىر ئۇھ تارتىپ، يەنە ساراي ئۆيگە كىرىپ كەتتى.

دۇنيادا ئاجايىپ ئادەملەر بولىدۇ، مانا، بىزنىڭ باقىم شائىرمۇ ئۆزىگە لايىق، شۇنداق بىر ئادەم، گۈلزىبا بىلەن پاراڭلىشىۋالغاندىن كېيىن ئۇ نېرى - بېرى ئىشلارنى ۋاقتىنچە ئۇنتۇپ قالدى. شۇ كۈنى چۈشكىچە ساراي ئۆيدىن چىقمىدى. خىلىدىن بېرى ئەدەبىي مەشغۇلات بىلەن شۇغۇللانمىغىنى يادىغا كېلىپ، تېخى «ئەتكەنچايغا قوشۇپ ئىچتىم مەھەببىتىمنى...» دېگەندەك مىسرالارنى قەغەزگە چۈشۈرۈپ ئولتۇردى. كۆڭلىدە ئەتىگەنكى شېرىن مىنۇتلار تۇيۇلى تېخىلا داۋالغۇشلۇق ھېسلار مەۋج ئۇرماقتا ئىدى.

دېگەندەك شۇ كۈنى چۈشتىن كېيىن، خۇددى قۇلقى قىزىپ قالغاندەك ھەمدەمجان سەپەردىن قايتىپ كەلدى. كوچا كىيىپ قايتىپ كەلگەن باقىم ھەمدەمجانىنى ھويلىدا كۆرۈپ، ئاۋۋال سەل ھودۇقتى، كېيىنچە ھەمدەم چاڭجاڭنىڭ ئىلگىرىكىدەكلا خۇشخۇي چىرايىنى ۋە ئۆزىگە بولغان يېقىنچىلىقىنى سېزىپ، ئاڭقىرىپ، ئۇنى يىللاپ كۆرمىگەندەك مەھكەم قۇچاقلىدى.

— ياللا، ئاغىنەم، سېغىنىپ كەتتىمغۇ سىزنى، بۇرادىرىم، مانا بىز تېخىچىلا ئۆيىگىزدە يېتىۋەردۇق!

— نېمە بولاتتى، بۇمۇ سىزنىڭ ئۆيىگىزغۇ، تارتىنمايلا! — دېدى ھەمدەمجان يېقىملىق كۈلۈپ، — مەن يوق، زېرىكىپ قالدىگىزغۇ دەيمەن - ھە! ئاغىنىلەر...

— ئاغىنىلەرغۇ ئويىنىتىپ تۇردى، بىراق شۇ، سىز بولمىغاندىكىن...

ــ بۇگۈن كەچتە بىردەم ئولتۇرايلى، كۆڭلىڭىز قەيەرنى تارتىدۇ؟ ئاسمىئاخۇن دىرېكتورنىڭ ئاشخانىسىغا بارامدۇق يا ئاغىنىلەرنى ئۆيگىلا يىغامدۇق؟

ــ ئوخشاش، ئوخشاش، ئىككىمىزلا ئايرىم ئولتۇرۇپ مۇڭداشساق تېخى ياخشى، سىزگە دەيدىغان گاھىبىر... كۆڭۈل سۆزلىرىم بار ئىدى مېنىڭ!

ھەمدەمجان باقەم شائىرنىڭ «كۆڭۈل سۆزلىرىم» دېگىنىنى گۈلزىياغا باغلاپ چۈشەندى. «باقىجان تويىنى چاپسانراق قىلساق دېگەن خىيالغا كەپتۇ ــ دە، بۇمۇ بولىدىغان گەپ، خەيرلىك ئىشنى كېيىنگە تارتقانىنىڭ نېمە پايدىسى؟» ئۇ شۇنداق ئويلىدى.

دەل شۇ چاغدا ئاشخانا ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن ناخۇش ھالدا ئىككى ئەرگە قاراپ تۇرغان گۈلزىبانىڭ كۆڭلىدىن تېخىمۇ چىگىچىلىك خىياللار كەچمەكتە ئىدى. ياق، ئۇ بۇگۈنمۇ، ئەتىمۇ، ئىشقىلىپ كېچىكمەستىن ئېرىگە باقىجان دېگەن ئادەم توغرۇلۇق ئويلىغانلىرىنى جەزمەن ئېيتىدۇ. شۇ تاپتا بەلكىم ئۇ ئادەم ساددا، ئاق كۆڭۈل ھەمدەمجانغا بۆلەك بىر گەپلەرنى قىلىۋاتقاندۇ! گۈلزىبانىڭ كۆزىگە بۇ ئادەم بارغانسېرى نادۇرۇستەكلا كۆرۈنۈپ كېتىۋاتاتتى. ئەتىگەن ئۆز ــ ئۆزىگە تەسكىن بېرىپ قىلغان تەخمىنلىرىمۇ شۇ تاپتا پۈت تىرەپ تۇرالمايۋاتاتتى. «كۆڭۈل دېگەن ئۇلۇغ» دەيدۇ كونىلار، ھەرھالدا ئېھتىيات قىلغان ياخشى، بىراق مۇھىمى ئۇنىڭ دېگەن گەپلىرىگە ھەمدەمجان نېمە دەيدىكىن، قاراپ تۇرۇپ كۆڭلى ئازار يەپ قالارمىكىن؟ ئەرلىك غۇرۇرى قوزغىلىپ، قەدىناس ئاغىنىسىنى كانىيىدىن ئېلىپ، قوغلاپ چىقىرارمۇ ــ يا؟... ئىشقىلىپ، بىر تەس

ئىش بولدىغۇ بۇ! گۈلزىبانىڭ ئېسىگە سىڭلىسى كەلدى، «گۈلزىيا نېمە دەر تېخى، دەسلەپ كۆڭلى قىزىمسىمۇ، مېنىڭ ۋە ھەمدەمجانىڭ زورىمىز، نەسىھەتىمىز بىلەن ئۇ ئىشقا ماقۇل بولغان، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ھەتتا تېخى خېلىلا قىزىپمۇ قالغاندى، بايقۇش سىڭلىم...»

گۈلزىبانىڭ قولى ئىشقا بارماستىن، خېلىغىچە ئاشخانا ئۆيدىكى سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە، ئاخشام ھېلىقى ئادەم ئولتۇرغان كۆرپە ئۈستىدە زىددىيەتلىك خىياللارغا پېتىپ ئولتۇرۇپ كەتتى.

ئون يەتتىنچى باب

ھەمدەمجان ئەتىسى ئەتىگەندە مۇسەللەس زاۋۇتىغا كېتىپ، كەچكە يېقىن قايتىپ كەلدى. ئۇ يوق چاغدا باش ئاغرىتىدىغان ئىشلار خېلى يىغىلىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئاخشام باقەمنى خۇش قىلىمەن دەپ زورىغا كۆپرەك ئىچىپ قويغان. ئىككىسى ھەمدەمجانىنىڭ ئۆيىدىن دائىم ئۇزۇلمەيدىغان ئاق قوناق ھارىقىنىڭ «تۇجۇ[1]» دەپ ئاتىلىدىغان پارچە ھارىقىدىن خېلىلا ئىچىۋەتكەن، تاغدىن ـ باغدىن پاراڭلىشىپ، يېرىم كېچىدە ياتقانىدى. قۇۋ باقەم ئۆزى ئىلاج بار ئازراق ئىچىپ، ھەمدەمگە جىقراق زورلىدى، قىزىق گەپلەرنى قىلدى، پەلىپەتىش شېئىرلارنى ئوقۇدى، ھەتتا خېلى ـ خېلى يەرلەردە دېمىگەن ئەپسانە يۇمۇرلارنىمۇ دەپ، كۆڭۈلچەك بۇرادىرىنى كۈلدۈرۈپ تېلىسقتۇرۇۋەتتى. ئارىلىقتا گۈلزىيا بىلەن تېزرەك توي قىلىش ئارزۇسىنىڭ بارلىقىنى، بىراق ئۇنىڭدىنمۇ مۇھىم ئىش، شەھەردىن، «ھاڭ ـ تاڭ قالمىسۇن» شىركىتىنىڭ باش دىرېكتورى ئۇنى دەرھال قايتىشقا سۈيلەپ تېلېفون قىلىۋاتقانلىقىنى، يېڭى ۋەزىپىسىگە ئولتۇرۇشنى ئەلۋەتتە كېچىكتۈرمەسلىكىنى يەنە بىر قېتىم

① تۇجۇ ــ ھاراقنىڭ باش بۇرنى دېگەن مەنىدە.

ئۇندىگەنلىكىنى ئالايىتەن پۈرىتىپ قويدى. گەپ ئارىسىدا ئۇ مۇنداق دېدى:

— لېكىن، قەدىناس ئاغىنەم، جانجىگىرىم ھەمدەموف (خۇشلۇقى تۇتۇپ كەتكەن چاغلاردا ئۇ ھەمدەمجانىنى شۇنداق چاقىرىپ قويىاتتى، بۇنى تېخى «سوۋېتچە ئاتاش» دەپ ئىزاھلايتتى)، مېنىڭ ھەممە ئىشلاردىن مۇھىم بىر ئىشىم بار، ھە، بىرلا ئىشىم بار، ئۇ بولسىمۇ، سىزگە خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپاتىنى تېزرەك، بەك تېزرەك ئېلىپ بەرسەم دەيمەن! بىلەمسىز؟ خەلقئارالىق «ئاجايىپ» ئالتۇن مۇكاپاتىنى! بىزنىڭ باش دىرېكتور بۇنى شەخسەن ئالاقىلىشىۋاتىدۇ، شەخسەن ئۆزى بىر قوللۇق تۇتۇۋاتىدۇ، ھىم، شەخسەن... — باقەم «شەخسەن پۇلنى بەرسىكىزلا» دەۋەتكىلى تاس قالدى، ئاڭغىچە ھەمدەمجانىنىڭ پۇلنىڭ يېرىمىنى بېرىپ بولغانلىقى يادىغا كېلىپ قالغانىدى. شۇنداقتىمۇ «ئەلۋەتتە، بىر گەپنى دېمىسەم بولمايدۇ، ھازىر ئۇ مۇكاپات تازىمۇ تالاش - تارتىشتا قالغاچقا باھاسى سەل ئۆسۈپتۇ، خەلقئارالىق ئەمەسمۇ! يەنە بەش... بىرنەچچە مىڭ قوشىدىغاندەك قىلىمىز!» دەپ قاراپ تۇرۇپلا يالغان پاراڭدىن يەنە بىرنى قوشۇپ قويۇشنى ئۇنتۇمىدى، سالىدا ھەمدەمجانىمۇ ئېرەنشىمىگەندەك: «كارى چاغلىق ئىش ئىكەنغۇ، ھەل بولىدىغانلا بولسا...» دەپ، قاراپ تۇرۇپلا بىر تۇتام پۇلنى كازىزاپ باقەمنىڭ يانچۇقى تەرەپكە ئىتتىرىۋەتتى، — شەخسەن يېقىندا بۇ ئالىي مۇكاپاتنى مەيدىگىزگە... ياق، زاۋۇتىگىزنىڭ تاق ماڭلىيىغا قادايسىز! ئالتۇن مۇكاپات، ھە! رەقىب... رىقابەتچىلىرىگىزنىڭ كۆزلىرىدىن قاس چىقىپ كېتىدۇ... خوشە!

گەپلىرى بارغانسېرى چىككا - پوككا چىقىپ كېتىۋاتقان باقەم گەپنىڭ ئاخىرىنى مەستلىككە يۆلىۋالدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلى تولىمۇ خۇش ئىدى. ھەمدەمجان قايتىپ كەلگەندىن بېرى ئىشلىرى ساينىڭ كەلكۈن سۈيدەك ئېقىپ بېرىۋاتاتتى.

دېمىسىمۇ باقەم نەچچە كۈندىن بېرى قارماقنىڭ يىپىنى تارتىش ھەققىدە ئويلاپ يۈرەتتى. ھېچ گەپتىن - ھېچ گەپ يوق بۇ تاغ ئارىسىدىكى ناھىيەدە يېتىۋېرىشمۇ ئىش ئەمەس، ئۇنىڭدىن كۆرە پىلانى بويىچە بېلىقلارنى بىر - بىردىن تۇتسا، پۇلغىمۇ، «مەھەببەت» كىمۇ ئېرىشسە، كېيىن ئاستا قايتىپ بېرىپ ئاسقۇدىكى گۆش — مۇئاۋىن دىرېكتورلۇقنى قولغا ئېلىپ، ھېلىقى پىر - پىر ئايلىنىدىغان خۇرۇم «ھوقۇق ئورۇندۇقى»تا كېرىلىپ بىر ئولتۇرسا... قالتىس بولاتتى - دە! خىرە - شىرە كەيپلىكتە ئۇ ئەنە شۇلارنى ئويلىدى ۋە ئەتە ئەتىگەندىن باشلاپ شۇ بويىچە ئىشلارنى پۈتكۈزۈشنى نىيەت قىلىپ، خورەك ۋادىسىغا راۋان بولدى. بۇ چاغدا ھەمدەمجانمۇ ھۇجرىسىغا چىقىپ كېتىشكە ئۇلگۈرمەي، جوزا يېنىدىلا، گىلەمگە قىيسىيىپ ئۇخلاپ قالغانىدى.

ئىككى ئاغىنە ئەتىسى يەنە جوزا يېنىدا ئۇچراشتى، كۈلۈشتى. كېيىن ھەمدەمجان ھويلىغا چىقىپ، چاي كۆتۈرۈپ كىردى. ئۇنىڭسىزمۇ تىت - تىتچىلىكتە يۈرگەن گۈلزىبا ئېرىگە چاي كورىسىنى دوققىدە تۇتقۇزدى.

ھەمدەمجان چېيىنى ئالدىراپلا ئىچىپ زاۋۇتىغا ئالدىراپ جۆنگەندىن كېيىن، باقەم شائىرمۇ كوچىغا چىقتى. ياش چوڭايغانسېرى ئادەم ھاراقنى

كۆتۈرەلمەيدىغان گەپ، جان دېگەن تۆمۈردىن سوقۇلغان ئەمەس ـ دە! دېگەنبىلەن ئاخشامقى ئويلىغانلىرى ئېسىدە بار ئىدى. شۇ پىلانى بويىچە ئالدى بىلەن شىركەتكە، باش دىرېكتورغا تېلېفون بېرىپ ئالتۇن مۇكاپاتنىڭ ئىشىنى يەنە بىر سۈيلىمەكچى بولدى ھەم سۈيلىدى. دىرېكتورنىڭ ئېيتىشىچە ھەممە ئىش پۈتۈپتەك، پەقەت گۇۋاھنامە بىلەن «ئالتۇن ھەيكەل»نى ئەۋەتىپ بېرىشلا قاپتەك، تېلېفوندا باش دىرېكتور باقەم شائىرغا ئىلگىرى نەچچە قېتىم تاپىلىغان بىر ئىشنى، يەنى باشقىمۇ جايلاردىن «ئالتۇن مۇكاپات» قا يەنە بىرنەچچە خېرىدار ئىزدەپ تېپىشنى، ئەمدىكى تاپقانلىرى ئۈچۈن ئۇنىڭ ئۆزىگە خىلىلا كۆپ پىرسەنت ئايرىپ بېرىلىدىغانلىقىنى قايتا ئەسكەرتتى. ئاخشام بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا نەچچە مىڭ يۈەننى ئۆرە قىلغان باقەمنىڭ بۇنداق خۇرۇچلۇق سودىنى تازىمۇ قىلغۇسى بار ئىدى ـ يۇ، لېكىن ھازىرچە باش ئۇچلاپ كىرگۈدەك يەر يوق ئىدى. ئۇ باش دىرېكتورغا «ماقۇلغا جاۋاب يوق» دېگەنگە يېقىنراق ۋەدىنى بېرىۋېتىپ، گەپنى مۇئاۋىنلىق ئەمىلى تەرەپكە بۇرىدى ۋە بۇ جەھەتتىنمۇ قۇلاققا خۇشياقىدەك جاۋابقا ئېرىشتى. مۇبادا، دىرېكتور سوت مەھكىمىسىنىڭمىكىن يا بىرەر ئىدارىنىڭمىكىن، كەسكىنرەك بىر ئادىمى تېلېفون ئارقىلىق باقەمنى ئىزدەپ، ئۇنىڭ نىكاھ ئىشىنى تىلغا ئالغانلىقىنى دېمىگەن بولسا باقەمنىڭ بۇگۈنكى كۈنىمۇ تامامەن خۇرسەنلىك ئىچىدە ئۆتكەن بولار ئىدى. شۇ ئۇچۇر تۈپەيلى ئۇ شۇ بىر كۈنىنىڭ قالغىنىنى نىجاسەت يەۋالغاندەك ئۆتكۈزدى.

ھەمدەمجان يۇقىرىدا ئېيتقىنىمىزدەك زاۋۇتقا ئەتىگەن

كېتىپ، جىق ئىشلارنى بىر تەرەپ قىلىۋېتىپ، ئۇ دېگۈدەك ھالى قالماي كەچتە بىراقلا ئۆيگە يېتىپ كەلدى. ئېرىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى كۆرگەن گۈلزىبا ھېلىقى گەپلەرنى دەيمۇ - دېمەيمۇ دەپ ئىككىلىنىپ قالدى. قېينىئاكىسى قايتىپ كەلگەچكە، گۈلزىيا ساقىتاينى ئېلىپ ئىلگىرىكىدەك ئۆز ھۇجرىسىغا چىقىپ كەتكەندى. گۈلزىبانىڭ تەلىيىگە، كۆرپىدە يانپاشلاپ ياتقان ھەمدەمجانىڭ ئۆزى گەپنى تېشىپ بەردى.

— ئەتىگەن ئەتكەنچاي كورىسىنى ئەجەب سىلكىشلەپ قولۇمغا تۇتقۇزۇپ كەتتىڭىزا! — دېدى ئۇ يېنىدا خىيالچان ئولتۇرغان ئايالىغا.

ئۇنىڭسىزمۇ ئىچى سىقىلىپ تۇرغان گۈلزىبا ئېرىگە يېقىندىن بېرى ئائىلىدە يۈز بېرىۋاتقان ئىشلارنى ئاۋۋال پۈرتىپ، كېيىن گەپنىڭ نەق يېرىنى سۆزلەشكە كىرىشتى. لېكىن، ئۇنىڭ گەپلىرىگە جىددىي قاراشنىڭ ئورنىغا، ھەمدەمجان ھە دېگەندىلا چاقچاق بىلەن جاۋاب قايتۇردى.

— قويۇڭا، زىبا، ئايال خەقنىڭمىزە مۇشۇ گۇمانخورلۇقى! باقەم ئۇ كۈنى مەستمىدىكەن؟ ھەرقانچە بولسىمۇ، ئۇ ئۆزىگە پات ئاردا يەڭگە بولىدىغان، يەنە كېلىپ، ئېرى، بالىسى بار ئايالغا ئۇ قاتارلىق گەپلەرنى قىلماس؟ بەلكىم ئۇ سىزگە زىيانىڭ گېپىنى قىلمەن دەپ، ھاياجانلىنىپ كەتكەندۇر؟ مەستەرەك بولسا دەيمىنا، شائىر دېگەن ھېسسىياتچان كېلىدۇ ئەمەسمۇ؟ تۇۋا، مۇشۇنداق ئىشلارمۇ بولدى دەك، مەن يوق، زېرىكمەپسىز - دە، ھە، ئويۇن كۆرۈپ؟

گۈلزىبا تېرىككىنىدىن بوغۇلۇپ قالايلا دېدى.

ئېرىنىڭ مەجەزى ئۇنىڭغا بەش بارماقتەك ئايان بولسىمۇ، بۇگۈن خاپا بولماي تۇرالمىدى. كۆڭۈلچەك، بىر ئىشلارغا ئېرەنسىز ھەمدەمجان ھەر دائىم مۇشۇنداق قىلاتتى، گۈلزىبا تېرىككەنسېرى ئۇنى بەتتەر تېرىكتۈرۈپ كۆڭۈل ئاچاتتى. بۇگۈنمۇ شۇنداق بولدى. ھەمدەمجاندىن باشقا ئادەم بولغان بولسا، باقەم شائىرنىڭ ئۆزى يوق ۋاقىتتا قىلغان نائىنسابلىقىغا ئاللىقاچان، ھە دېگەندىلا قۇيقا چېچى تىك تۇرغان، غەزەپتىن نېمىلەرنىدۇر قىلىپ كەتكەن بولاتتى. خاھ ئىشىنىڭ، خاھ ئىشەنمەڭ، ئايالىنىڭ گەپلىرىگە ئۇ يەنىلا كونا ئادىتىنى قىلىپ كۈلۈپ، پەرۋاسىزلىقىنى داۋاملاشتۇرۇپ ئولتۇرۇۋەردى.

ــ ئىشقىلىپ مەن دەپ قويدۇم، ــ دېدى گۈلزىبا ئاخىرى پەسكويغا چۈشكەندەك، ــ باشتىلا، ئۇ ئاغىنىڭىزنى سىز ئۆيىمىزگە تۇنجى قېتىم باشلاپ كىرگەندىلا بۇ باقەم دېگەن شائىرنىڭ ماڭا ياقمىغانىدى. بىراق، مېھمانىنىڭ ھۆرمىتى ئۈلۈغ دەپ، ئارتۇق گەپ قىلمىدىم. يەيمەن، ئىچىمەن دېسە، توقچىلىقتۇ، نەچچە ئادەمنى باققۇچىلىكىمىز بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە پۇلنى تاپسىڭىز، سىز تېپىۋاتسىز، لېكىن ئۇ ئادەم ماڭا ياقمىغان، نېمە ئۇ، كۈلۈشلىرىمۇ، ئادەمگە بەز ماريغان مۇشۇكتەك قاراشلىرىمۇ بىرقىسمىلا! گەپلىرىنىڭ لاۋزىلىقىچۇ تېخى، بىر خىل سۈنئىيغۇ! سىزغۇ ئۇ ئادەمنىڭ ئاغزىدىن بىر گەپ چىقار ــ چىقماي خىرىلداپ كۈلۈۋېرىدىكەنسىز. راست، ئايالى يوق ئىكەن دېۋىدىڭىز، گېپىڭىزگە مەيلى دېدىم، گۈلزىيانى ئويلىدىم. يېشىمۇ بىر يەرگە بېرىپ قېلىۋاتىدۇ، تەقدىر ــ

پىشانىگە پۈتكەن بولسا، خەلقئالەمنىڭ ئالدىدا تويىنى قىلىپ قويغىنىمىزمۇ خوپ ئىكەن دېدىم. لېكىن، ئاۋۇ كۈنى... توۋا، ئويلىساملا ئاچچىقىم كېلىدۇ دېسە! ۋىيەي، ۋىيەي...

ــ بولدى، بولدى ئاچچىقلاۋەرمەڭ ئەمدى، ــ دېدى ھەمدەمجان تىك ئولتۇرۇپ، بۇ قېتىم ئۇ خېلى جىددىي پاراڭ قىلدى، ــ ھەركىم ياخشى بولسا ئۆزىگە، يامانلىق قىلسىمۇ ئۆزىگە! مېنى نېمە قىلسۇن دەيسىز، خەقمۇ مېنىڭ زاۋۇتۇمغا يارەملىشىپ، ھېلىقى... خەلقئارالىق مۇكاپاتنى ئېلىپ بېرىمەن دەۋاتامدۇ.

ــ شۇ نېمەڭلارغىمۇ گۇمانىم بار مېنىڭ، ــ گۈلزىبا يەنە قاينىاپ قالدى، ــ «ئېشىمدا يوق پۇرچاق، پوقۇمدا نېمىش قىلار» دېگەندەك، ھېچنېمىدىن ــ ھېچنېمە يوقلا ئالتۇن مۇكاپاتقا قىزىقىپ قاپسىزا، شۇنچىۋالا كۆپ پۇلنىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقىپ... شۇ پۇلنى زاۋۇتنىڭ ئۆزىگە ئىشلەتسەكمۇ تاپار ئىدىكىز ئاشۇ ئابرۇيىنى!

ــ بولدى، بولدى، سىز بۇ ئىشلارغا غەم قىلىپ كەتمەڭ، گۈلزىيانىڭ ئىشىغا باش قاتۇرۇڭ. بازار، سودا رىقابىتىنى سىز چۈشەنمەيسىز. جاننى كېپەككە سېتىپ، ئابرۇيىنى ئالتۇنغا ئالمىدىغان زامان ھازىر! مەن ئەتىگىچە باقمجان بىلەن پاراڭلىشاي، بېلى چىڭ بولسا، ئىككىسىنىڭ بېشىنى چاتمىدىغان ئىشنى تېزرەك قىلىۋېتەيلى!

ــ تېزرەك چېتىۋېتەيلى دېمەي، ئۇ ئادەمنى يەنە ئوبدانراق كۆزىتىپ بېقىڭ! گۈلزىيا سىكلىمغۇ بىزنىڭ رايىمىزغا بېقىپلا بوپتۇ دەۋاتىدۇ، نېمىلا دېگەنبىلەن دەردى ئىچىدە ئۇنىڭ...

— بولدىلا، مەن ئالتۇن، خەق مىس دەۋەرمەيلى، گۈلزىيا شەھەرلىك بولۇپ كەتسە، ئۆزىگىمۇ، بىزگىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ! «قىز بالا ئەردە ياخشى، بولمىسا يەردە» دەپتىكەن، نېمە بولدى، يەنە ئالىيمۇاتسىزغۇ؟ بولدى، بولدى، گەپ قىلمىدىم. ئۇخلايلى، ئەتە يەنە بىر توقاي ئىشلار بار تېخى! ئۇھ، ئەجەب ھاردىما!

دەل شۇ پەيتتە باقەم شائىر W ناھىيەسىنىڭ كۇنىپېتىش تەرىپىگە جايلاشقان كونا قۇشخانىنىڭ يېنىدا، كىچىككىنە بىر ئاشخانىدا بىرنەچچەيلەن بىلەن ئېغىز - بۇرۇن يالىشىپ، دۇنيادىن بىغەم ئولتۇراتتى. ئەتىگەن باش دىرېكتور بىلەن تېلېفوندا پاراڭلاشقاندىن كېيىن، ھېلىقى بىر خەۋەر ئۇنىڭ پەيزىنى بۇزۇپ قويغانلىقى ھەممىزگە مەلۇم. باقەمنىڭ ئاشۇ بىمەززىلىك تۇيۇقسىز يەنە غۇژۇدىلا ھاراق خۇمارى تۇتۇپ قالدى. چۈشتىن كېيىن ناھىيە كوچىلىرىنى ئالەك دېگەن لالما ئىتتەك قاتراپ ئايلىنىپ يۈرۈپ، ھەمدەمجانىنىڭ سەۋەبىدىن تونۇشۇپ قالغان بىرنەچچە ئادەمنى تاپتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ئاسىم شىلىم بىلەن ئوقۇرمەنلىرىمىز تېخى تونۇشۇپ ئولگۇرمىگەن سادىق تەپتىش دېگەن بىرى بار ئىدى.

سادىق تەپتىشنى يادىغا ئالغان ئادەم نەق ئاسىم شىلىم بولدى. مىجەز مىجەزگە ياندىشار دېگەندەك، ئۇ سادىق تەپتىشكە ئامراق ئىدى.

— يائاللا، با فۇجىكىلى، ياق، با فۇزۇكىجىكىلى، ئۆزلىرىدەك ھەقەمسايىلەر بىلەن كۈندە لەۋلىرىجاندىن سۆمۈرۈشۈپ تۇرساق ئارمان قالامدا؟ توختىسىلا،

توختىسىلا، ماۋۇ تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدا سادىق تەپتىش دەپ بىر ئاغىنىمىز بار، قانداق، بىلەمدىلا ـ ھە؟ ئالامەت يىگىت، ياۋاللا! گەپ ـ سۆزلىرى قىلىچتا كەسكەندەك، ئۇزايمۇ سۈرلۈك، ئاغىنىدارچىلىقىغا يارايدۇ، ھاراق دېگەننى كۆتۈرۈپ قويمىدا، ئەمما... قانى ـ قانداق، ئېلىۋالمىزما؟

باقەمنىڭ رازىلىقى بىلەن ئاسىم شىلىم بىردەمدىلا سادىق تەپتىشنى تېپىپ كەلدى. ئاڭغىچە يەنە بىر ـ ئىككىيلەن قېتىلدى. دورا شىركىتى ئاشخانىسىنى قايتىدىن بېزەۋاتقان بولغاچقا، ئۇلار ئاغىل ـ تاغىل سۆزلىشىپ، كونا قۇشخانا تەرەپكە ماڭدى. ئۇ يەردىكى بىر كىچىك ئاشخانىنىڭ قورۇمىلىرى، سادىق تەپتىشنىڭ دېيىشىچە W ناھىيەسىدە يېگانە ئىمىش!

ئەمدى بىز سەھىپىمىزدىن بىرنەچچە بەت ئاجرىتىپ، سادىق تەپتىش ھەققىدە پاراڭ قىلايلى.

دۇنيادا تۇرلۇك ـ تۇمەن ئىشلار بولغىنىغا ئوخشاش، خىلمۇخىل مىجەزلىك ئادەملەرمۇ بار. بەلكى، ھايات شۇ سەۋەبتىن قىزىقارلىق بولسا كېرەك! سادىق تەپتىش W ناھىيەلىك تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدا ئىشلەيتتى، ئۆزى جەينەكچىلىك، بىراق خاپان بېشى بىلەن ھەربىرى گۈرجەكچىلىك كېلىدىغان ئالقانلىرى ئۇنى كىشىگە تولىمۇ غەيرىي كۆرسىتەتتى. شۇلارنىڭ ئەكسىچە ئاۋازى ئەينەك چاققاندەك غەلىتىلا چىقاتتى، ھەر جۈملە گەپنى تۇگەتكەندە ئادەمگە خىرىس قىلغاندەك خىرقىراپ قويىاتتى. تېلېۋىزىيە پىروگراممىلىرىنى ئىشلەيدىغان ئورۇنلاردا تەپتىش دەيدىغان بىر خادىم بولمىدۇ. ئۇنىڭ

ۋەزىپىسى دىكتورلارنىڭ سۆزلەرنى خاتا ئوقۇپ قويماسلىقنى بايقاپ تۇرۇش، بىراق سادىق تەپتىش ئۆز خىزمىتىنى ئۇنچىلىك تەرىپلەپ قويۇش بىلەن بولدى قىلمايتتى ۋە ئەتەي سىرلىقلاشتۇرۇپ، تەپتىشلىك خىزمىتىنى شۇنچىلىك مۇھىم، جىددىي ۋە ھەتتا قورقۇنچلۇق قىلىپ كۆرسىتەتتىكى، ئاڭلىغان ئادەم تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىنى يالغۇز مۇشۇ سادىق تەپتىش چۆرگۈلىتىۋاتقان بولسا كېرەك، ئۇ يەردىكى ئادەملەرنى سادىق تەپتىش سۆز، بۇيرۇق بىلەن ئەمەس، تاياق بىلەن باشقۇرىدىغان ئوخشايدۇ دەپمۇ ئويلاپ قالاتتى. ئەمەلىيەتتە بىزدە، گاھىبىر ئىدارە، مەھكىمىلەردە شۇنداق بىر تېتىقسىز ئادەملەرمۇ چىقىپ قالىدۇكى، ئۇلار دەرۋازىدىن كىرىپ كەتسە مۇشۇك، چىقىپلا كەتسە بەجايىكى شىرغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

— سادىق تەپتىش، ئالدىراپ مېڭىپلىغۇ؟

— مەن بولمىسام ئۇ يەردىكى قاشاڭلار ئىش قىلماي، ئاپتاپسىنىپ باش بېقىشۋاتقان خوتۇنلاردەك قۇرۇق گەپ ساتىدۇ. كەچلىك پىروگراممىا ئۇلگۈرمەي قالمىسۇن يەنە! شۇڭا ئالدىرىشىم...

— سادىق ئاكا، ئاچچىقىڭىز كېلىپ قاپتا؟

— شۇنداق بولماي، ھېلىلا گەدەنكەشلىك قىلغان بىر دىكتورنى ئىشتىن بوشىتىۋېتىپ چىقىشىم. پاچىقىنى چېقىۋېتەي دەپ...

كەچلىرى ئۆي ـ ئۆيلەردە، ناھىيە خەۋەرلىرى كۆرسىتىلىۋاتقان چاغدا گاھىبىر ساددىلار تېلېۋىزور كۆرگەچ خوتۇن ـ بالىۋاقىلىرىغا ماختىنىشاتتى.

ــ ۋاھ، مۇشۇ بىزنىڭ سادىق تەپتىش بولمىسا، مۇشۇ دەنشى[1] چىقمايدۇ جۇمۇ!

ــ ھېلىقى سۆزلەيدىغان پۆپۈك باش بالا چىقمايدىغان بولۇپ قالدىغۇ؟ــ دەپ قويياتتى گاھىدا بىرەر ئايال. بايىلا سادىق تەپتىش بىلەن يولدا كالتە پاراڭ سېلىشىپ كىرگەن ئېرى شۇ ھامان ماختانغاندەك ئىزاھ بېرەتتى:

ــ ھىم، ئۇنى بىزنىڭ سادىق تەپتىش دېگەن ئاغىنە ۋاللەي قىمچقارتقان گەپ، بويۇنتاۋلىق قىپتىكەن...

ھاراق سورۇنلىرىدا سادىق تەپتىشكە پونى نورمىسىز ئاتىدىغان پۇرسەت ھامانەم تېپىلىپ تۇراتتى.

ــ بىزنىڭ مۇشۇ تەپتىشلىك دېگەن باش تەپتىش بىلەن ئوخشاشلا خىزمەت جۇمۇڭلار،ــ دەيتتى ئۇ ھاراقتىن قىزارغان بۇرنىنى خۇددى تەپتىشلىكتە قىزارغاندەك ئىشقىلاپ تۇرۇپ،ــ ناھىيەدىكى باشلىقلارغا نەچچە قېتىم ئېيتتىم، مۇشۇ خىزمەتنى زادى ئىشلىمەيچۇ دەپ...

ــ ئۇنىدىما؟ ھەي ئۇنمايدۇ تايىنلىق؟ــ سورۇندىكى بىرەرى گەپ كوچىلاپمۇ ياكى ساددىلىقتىنمۇ سورايتتى.

ــ شۇ، ئۇنمىغان گەپ،ــ سادىق تەپتىش ئامالسىزلارچە ئۇھ تارتاتتى،ــ بولدى بىزنى خاتىرجەم قىلىپ، ئۆزىڭىز ئىشلەۋېرىڭ، ئىشنىڭ جىددىي ۋاقتىدا باشقا بىر ئادەمنى بەلگىلەيمىز دەپ يەنە چاڭۋېي[2] يىغىنى ئاچمىزمۇ، دەيدۇ!

---

① دەنشى ــ تېلېۋىزور.

② چاڭۋېي ــ دائىمىي ئەزالار.

— راست ئەمەسمۇ، راست ئەمەسمۇ، يەنە كېلىپ ئۇنداق ئادەمنى نەدىن تاپىدۇ دەڭە! ھەي، بۇ ناھىيەدە سىزدەك قاملاشتۇرۇپ ئىشلەيدىغان ئادەمدىن يەنە بىرى يوقلا؟...

— شۇ، يوق ئىكەن!— دەيتتى سادىق تەپتىش يىغلامسىراپ.

بىر قېتىم سادىق تەپتىش ئادەم تىقما - تىقماق كوچا ئاپتوبۇسىغا ئەڭ ئاخىرىدا قىستىلىپ چىقىۋالغانكەن. قوپال شوپۇر ئاپتوبۇسنى توساتتىن تورمۇزلىغاندا تېخىچە يېپىلمىغان ئىشىكنىڭ گىرۋىكىدە تۇرغان تەپتىشجان بىر موللاق ئېتىپ يەرگە يىقىلىپتۇ - دە، شۇ يەردىلا بىر پۇتى ئوشۇقىدىن سۇنۇپتۇ، ئاپتوبۇس شوپۇرى كىشىلەرنىڭ قىيقاس - چۇقىنىغا پەرۋا قىلماي قۇيرۇقىنى خادا قىپتۇ. سادىق تەپتىش بولسا ۋايجان - ۋاييەي بىلەن يەردە خېلى يېتىپ قاپتۇ. ئولاشقان ئالماندىن كىمدۇر بىرى تاكسى توختىتىپ، ئۇنى دوختۇرخانىغا يولغا سېلىپ قويۇپتۇ...

بۇ ئىش ئەسلىدە مۇشۇنچىلىكلا ئىش ئىدى. بىراق، تېڭىقلىق پۇتىنى دارايتىپ ياتقان سادىق تەپتىش يوقلاپ كىرگەنلەرگە بۆلەك ھېكايە سۆزلەيتتى.

— شۇ، تەپتىشلىكنىڭ پايدىسى بولمامدۇ، ئالدىراشلىقتا ماشىنىغا ئۇسۇۋالدىم (نېمە ماشىنا ئىكەنلىكىنى سورىغان ئادەم يوق!) بىزنىڭ ئۇ يەردە ھەممىلا يەردە ئىمپورتىنى ماشىنىلار، ئەسۋاب - ئۇسكۇنىلەر... ھەممەيلەن: «ۋاي ئەمدى قانداق قىلارمىز، ۋاي ئەمدى سىز بولمىسىڭىز قانداق قىلارمىز!» دېيىشىپ كەتتى، تېخنىك ئايالار يىغلاپ...

سادىق تەپتىش لاپقا ئېغىز ئاچتىمۇ، بولدى، شېئىر يېزىۋاتقان شائىردەك ئىلھامى كېلىۋېرەتتى. تىڭشاۋاتقانلارمۇ ياماق، گاھىبىرلىرى يېنىدىكىسىگە كۆزىنى قىسىپ قويۇپ ئەتەي گەپكە قوشۇق سالاتتى:

ــ ياماق بوپتۇ ــ دە، سادىقجان، ئەمدى قانداق قىلارمىز، تېلېۋىزورنى كۆندە كۆرۈپ ئۆگىنىپ قاپتىكەنمىز.

سادىق تەپتىش دۇنيادىن بىخەۋەر، لاپىنى داۋاملاشتۇراتتى:

ــ خاتىرجەم بولۇڭلار، بىرنەچچە كۈندىلا ساقىيىپ كېتىمەن!

دېگەنبىلەن سادىق تەپتىش پۈتىنىڭ ئاغرىقىغا چىدىماي ۋاي ــ ۋايلاپ ياتقان كۈنلەردىمۇ ھەممە ئۆيلەردە تېلېۋىزور پروگراممىلىرى داۋاملىق كۆرسىتىلىۋەردى، سادىق تەپتىش شۇ تەرىپىنى ئويلىمىدى بولغاي.

ئون كۈنلەردىن كېيىن ئۇ قولتۇق تاياقتا دىڭگۈسلاپ ئىشقا چىقىپ يۈردى، يولدا ئۇچرىغانلار سورايتتى:

ــ ھە، سادىقجان، قاياقا ماڭدىڭىز، تېڭىق ئالماشتۇرامسىزا؟

ــ ياق، خىزمەتكە ماڭدىم.

ــ نېمە دەيسىزۇي، ھېلىتىن يەر دەسسىسىڭىز قانداق بولىدۇ؟

ــ ئىداردىكىلەر تېلېفون بېرىپ ئولتۇرغۇزمىدى، سىز يوق، ئىشىمىز توختاپ قالاي ــ قالاي دېدى دەپ، قانداق قىلىمەن، ماڭدىم شۇ!

ــ ھە، ئەمىسە بېرىڭ، بېرىڭ، تېلېۋىزور كۆرمەسەك قانداق بولىدۇ، يەنىلا ئەلنى ئويلايسىز ــ دە!

سادىق تەپتىش ئارقىسىدا قالغانلار كۈلۈۋاتامدۇ يا باشلىرىنى چايقىشۋاتامدۇ، چاتىقى يوق، توكىچاڭلاپ، خىزمەتداشلىرىنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنگىلى ئىشخانىغا ماڭاتتى.

— ئۆتكەن يىل يۈرتقا بارغانىدىم، — دەپ پاراڭ سوقتى سادىق تەپتىش بىر هاراق سورۇنىدا، بۇ چاغدا ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ ئۇچى قىزىرىپ، مەي باغلاپ كەتكەنىدى، — ناهىيەلىك قاتناش بېكىتىدىن بىزنىڭ مەھەللىگە تۆت سائەتلىك يول ئىدى، بىر شەخسىي كىرا مىنىبۇسىغا چىقىۋالدىم. يولدا شوپۇر هە دەپلا كەينىگە قايرىلىپ ماڭا قاراپ - قاراپ قويىدۇ، ئەتراپىمدىكىلەرمۇ بويۇنلىرىنى غازدەك سوزۇپ ماڭا قارايدۇ... بىرچاغدا بىر ئۆستەڭگە كېلىپ تاقاشتۇق، كۆۋرۈك بۇزۇلۇپ كېتىپتىكەن، ياندىكى يايپاڭ ئېقىندىن كېچىپ ئۆتۈشكە توغرا كەلدى، ياق بىز ئەمەس، مىنىبۇس! شۇنىڭ بىلەن، ئۆستەڭنىڭ ئوتتۇرىغا كەلگەندە مىنىبۇس پىتىپ قالدى ئەمەسمۇ! شوپۇر ئۇستام ئامال قىلالماي ئاخىر: «خالايىق، هەممىڭلار چۈشۈپ ماشىنىنى مۇرىدەشمىسەڭلار بولمىدى» دېۋىدى، ياۋاش خەق ئىكەن، ئايالارمۇ پۇچقاقلىرىنى تۇرۇشۇپ سۇغا چۈشۈشكە تەمشىلىۋاتىدۇ. مەن ئىچىمدە: «ئىمم، قانداق قىلارمەن» دەپ ئويلاپ تېڭىرقاپ تۇرۇپ قالدىم. سۇنغان پۇتۇمنى ئايايمەن - دە! شۇ ئاردا شوپۇر ئۇستام كۆزۈمگە قاراپ: «تەخسىر، سىلى چۈشمىسىلە، ئاتلىرى نېمىدا؟» دەپ قالدى. ئالدىراشچىلىقتا «سادىق تەپتىش» دەۋېتىپ قاپتىمەن.

باشقا چاغلاردا ھەرگىز ئوخشايلىقچە دېمەيتتىم. شۇنداق دېيىشىم بىلەنلا، ئەتراپىنى قىيقاس ـ چۇقان قاپلىدى. «ۋايەي، سادىق تەپتىش ئۆزلىرىكەنلا ـ دە، ۋاييەي سادىق تەپتىش بىلەن بىر ماشىنىدا ئولتۇرۇپتىمىز ئەمەسمۇ، ۋاي سىلى راستتىنلا ھېلىقى سادىق تەپتىش بولامدىلا؟» دېيىشىپ، شوپۇر، يولۇچىلار قىلغىلى قىلىق تاپالماي كېتىشتى. بىرچاغدا شوپۇر ئۇستام ئېسىگە كېلىپ: «ۋاي خالايىق، ماشىنىنى چاپسان ئىتتىرىڭلار، سادىق تەپتىش سۇدا تۇرۇپ قالسا بولمايدۇ، پۇتى بىزنى دەپ سۇنغان» دېۋىدى، بايا تىن سۇغا چۈشكۈسى كەلمەي تۇرغان بىر ئېغىر ئاياغ ئايالمۇ سۇغا ئۆزىنى ئاتتى. خىجالەتچىلىك! شوپۇر ئۇستام رولنى ئوڭ ـ سولغا بۇرىغاچ: «سادىق تەپتىش!» دەپ توۋلىسا، سۇدىكىلەر: «بارىكاللا!» دەپ توۋلاپ مىنىبۇسنى مۇرىدەيدۇ، «سادىق تەپتىش!» دېسە، «بارىكاللا» دېيىشىپ ماشىنىنى ئىتتىرىدۇ، بىرچاغدا لەپلا قىلىپ قىرغاقتا چىقىۋالدۇق.

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، سادىق تەپتىشنىڭ ئۆزى توغرىسىدىكى بايانى قىزىقارلىقمىكەن، ئۇنداق بولسا تۆۋەندىكىسىگىمۇ قۇلاق سېلىڭ!

ــ بىزنىڭ ئوغۇل ئالىي مەكتەپكە ئۆتكەنىدى، بىرىنچى سائەتلىك دەرستە مۇئەللىم بىلەن ئوقۇغۇچىلار ئۆزئارا تونۇشۇش ئېلىپ بېرىپتىكەن، نۆۋەت ئوغلۇمغا كەلگەندە، بالام ئورنىدىن تۇرۇپ: «مېنىڭ ئىسمىم ھادىقجان، دادامنىڭ ئىسمى سادىقجان» دېيىشىگە مۇئەللىمى بىرنېمىدىن گۇمان قىلغاندەك ھادىقجانىنىڭ كۆزىنىڭ ئىچىگە قاراپ: «قايسى سادىقجان، نەدە ئىشلەيدۇ؟» دەپ سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. شۇ چاغدا بىزنىڭ

نادان ئوغۇل: «سادىق تەپتىش» لا دەپ قويمامدۇ، ئاللا كۆرۈك، سىنىپنىڭ ئىچىنى قىيا ـ چىيا قاپلاپ كەتكەن گەپ. مۇئەللىم بىر چەتتە قېلىپ، يېڭى ساۋاقداشلىرى بىزنىڭ ئوغۇلنى ئارىغا ئېلىۋاپتۇ. «ۋاي سادىق تەپتىشنىڭ ئوغلى ئىكەن ئەمەسمۇ، سادىق تەپتىشنىڭ بالىسى بىلەن بىللە ئوقۇيدىكەنمىز ـ دە! ۋاي، سادىق تەپتىشنى بىر كۆرسەك دەپ يۈرەتتۇق، ئوغلىنى بولسىمۇ كۆردۇق، دادىڭىز سىرتلاردىمۇ ماڭامدۇ؟ زۇكام بولۇپ قالسا بىزدەكلا يۆتىلەمدۇ؟» دېيىشىپ، بىچارە بالامنى ھودۇقتۇرۇپلىۋېتىپتۇ، كېيىن دېدىم، ئاغزىڭنىڭ بوشلۇقىغا تۈي، دەپ! تېخى، سادىق تەپتىشنىڭ بالىسى بىلەن بىر پارتىدا ئولتۇرىمىز دەپ ھەر چىرايلىق قىزلارنىڭ چاچلىشىپ كەتكەنلىرىچۇ!...

ئەنە شۇ سادىق تەپتىش بىلەن باقەم W ناھىيەسىنىڭ كۇنىپېتىش تەرىپىدىكى بىر كىچىك ئاشخانىدا تەپتىشنىڭ ئەڭ يېڭى لاپ، ماختىنىشلىرىنى ئاڭلىغاچ ھاراق خۇمارىنى باستى. ھاراق ئايلانغانسېرى ئۇمۇ، ئۇلپەتلىرىمۇ قىزىپ، باشلىرى ئايلىنىپ، ھەرقايسىسى ئۆزلىرىنىڭ غەلىتىلىكلىرىنى نامايان قىلىشىپ، ئىلگىرى ـ كېيىن لاۋزىلىشىشتى. بىرچاغدا باقەم شائىرنىڭ شائىرلىقى ۋاژىزدە تۇتۇپ، پۇچۇق رومكىنى قولىغا ئېلىپ باشتىن ئېگىز كۆتۈرۈپ تۇتقىنىچە نەق مەيداندىلا ئويدۇرۇپ چىقىرىلغان، داڭقان پۇتى ئىبارىلەر بىلەن تولغان «مۇھەببەت لىرىكا»لىرىنى ھاياجانلىق ئىلكىدە ئىرغىپ ـ ئىرغىپ ئوقۇشقا باشلىدى. ئوقۇۋېتىپ بىر يەرلەردە يىغلايتتى. ئاڭسىدا بەزەن گۈلزىبانىڭ، بەزىدە گۈلزىيانىڭ ئىسمى چىقىپ قالاتتى.

تېخى بىر قېتىم «ھەل بولمىدى تولۇق ئوتتۇز مىڭ يۈەنمۇ» دېگەن مىسرامۇ قاڭقىپ چىقىپ كەتتى. باقىم شېئىر ئوقۇۋاتقاندا، ئۆلگۈچە مەست بولۇپ كەتكەن ئاسىم شىلىم خۇددى چەت ئەل تىلىنى تەرجىمە قىلىپ بېرىۋاتقاندەك شىركەيپ ئۇلپەتلەرگە باقىم شائىرنىڭ دەردلىرىنى ھەر مىسرا شېئىرغا يانداپ چۈشەندۈرمەكتە ئىدى. سادىق تەپتىش تۇنجى قېتىم ماختىنىشتىن توختاپ، خاپان بېشىنى لىكاڭلىتىپ، باقىمجانغا ئېچىنىشلىق بىر نەزەردە قاراپ ئولتۇرۇپ كەتتى، كېيىن بىردىنلا خىرقىرىغان ئاۋاز بىلەن شۇنداق بىر سۆزلەرنى قىلىپ كەتتىكى، باقىمنىڭ كۆڭلىگە بۆلەكچىلا ياقىقان بۇ سۆزلەرنى كېيىنكى بابمىزدا ئاشكارىلايلى.

ئون سەككىزىنچى باب

ئەمەلىيەتتە باقەم شائىرنىڭ ئوتتۇز مىڭ يۈەن ھەققىدىكى مىسرالىرى قىپقىزىل يالغان ئىدى، ئۇ ئاللىقاچان ھەمدەمجانغا «باش شىركەت ئالدىن پۇلنى تاپشۇرمىسا مۇكاپاتنى ھەل قىلماق تەس دەۋاتىدۇ» دەپ پۇلنى تۆگەل ئېلىپ بولغان، نۆۋەتتىدە «ھەمدەم چاڭجاڭ مۇكاپاتنى كۆرگەندىن كېيىن پۇلنىڭ قالغان يېرىمىنى بېرىۋېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، چىڭ تۇرۇۋېلىۋاتىدۇ» دەپ باشلىقنىڭمۇ كۆزىگە ياغاچ تىقىپ بەش مىڭ يۈەننى ئەۋەتىپ، ئون مىڭ يۈەننى ھازىرچە موككىدە يېيىنغا سېلىۋالغانىدى. ئوقۇرمەنلىرىمىزدىن سىر تۇتمايمىزكى، باقەم كۈنلەرنىڭ بىرىدە شېرىن خىياللىرى ئەملگە ئېشىپ قالسا، مۇشۇ پۇلنى تويلۇق چىقىمىغا ئىشلەتمەكچىدى. «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتىنىڭ باش دىرېكتورىغا كەلسەك، ئۇ «ئاجايىپ» مۇكاپاتنى نەچچە مىڭ يۈەن بىلەنلا، يىراقتا بارمايلا يوق يەردىن بىنا قىلالايدىغان بولغاچقا، باقەم شائىرنىڭ يەتكۈزگەن خەۋىرىگىمۇ بوپتۇ دەۋەتتى. ئەمدىكى گەپ، باقەم دىرېكتورىدىن ئوغرىلىقچە ھەمدەمجانىنىڭ بېشىنى داۋاملىق ئايلاندۇرۇپ، يەنە ئازراق دارامەت ئۇندۇرۇۋېلىشنىڭ كويىدا نىيىتىنى بۈزۈپ يۈرەتتى. شۇڭا، ئۆتكەنده گەپ ئارىسىدا ئۇ ھەمدەمجانغا ئەتەي

ھازىر ھەممە كارخانىچى داڭلىق ماركا يارىتىشقا ئىنتىزار، بۇنىڭ ئۈچۈن ئەلۋەتتە ھەر خىل ئېتىراپنامە، مۇكاپاتلارغا، بولۇپمۇ خەلقئارالىق مۇكاپاتقا موھتاج ئىكەنلىكىنى ۋە بۇنىڭ ئۈچۈن، كۆپلىگەن تىجارەتچىلەرنىڭ كېرەك بولسا پۇلنى ئايىماي، خۇددى ئېلانغا خەجلىگەندەك خەجلەشكە تەييارلىقىنى، شۇ سەۋەبتىن «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات»نىڭ باھاسىمۇ خېلىلا ئۆسۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتكەن، ھەمدەمجانمۇ بۇ ئىشنىڭ كارى چاغلىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەنىدى. نەپسى بارغانسېرى يوغىناپ، خېلى ـ خېلى ئىشلاردا يۈرىكى تومىلىشىپ كېتىۋاتقان باقەم بىر قاتار ئالدامچىلىقلىرى قاتارىغا ئەمدى پۇلنىڭ ئىشىنىمۇ قوشۇۋالدى... بىراق، بۇ كۈنى سادىق تەپتىش باقمجانىنىڭ دەردلىرى ئىچىدىكى مەلۇم بىر دەردكە، يەنى مۇھەببەت دەردىگە ئايرىمچە كۆڭۈل بۆلۈپ قالدى. خېلى ياش چاغلىرىدا ئۇمۇ ئاللىقانداق «تەپتىش» لىكىنى پەش قىلىپ نۇرغۇن قىز ـ چوكانلارنىڭ بېشىنى ئايلاندۇرغان بولۇپ، ھازىرغىچە بۇ جەھەتتە ئۆزىنى باشقۇرالمايۇرەتتى. ئىشقىلىپ، ئادەمدە نومۇس بولمىسا ھەممە ئىشنى قىلىپ، يەنە خاتىرجەم كېتىۋېرىدىغان گەپ ئىكەن. ئەنە شۇنداق بولغاچقىمۇ شۇ تاپتا ئۇ قېپقىزىل بۇرنىنىڭ ئۈچىنى ئىشقىلاپ ئولتۇرۇپ باقەم شائىرغا ھاراقتىن كېيىن ئاچچىق ـ چۈچۈك زاكۇسكىدەك ياقىدىغان، يېرىمى چۈشىنىكسىز، قالغان يېرىمىمۇ پەلىپەتىش سۆزلەر بىلەن ھەدە ـ سىگىل ھەر ئىككىسىنى قولدىن چىقىرىۋەتمەسلىك، لەۋزەن ھەدىسىگىمۇ قانات سۆرەۋېرىش، بەلەن سىگىلىسىنىمۇ

داۋاملىق كولدۇرلىتىپ تېخى توي قىلمىغان «پاقىلان» قىزنىڭ بىرمەھەل پەيزىنى سۈرۈۋېلىش، ئاخىردا بولسا «ئەپقاچىدىغان جۈۋان بار، تاشلاپ قاچىدىغان قىز» دېگەن ماقالغا بىنائەن ھەدىسى گۈلزىبانى ھەرقانچە بەدەل تۆلەپ بولسىمۇ ئەمرىگە ئېلىش... ھەققىدە قاراپ تۇرۇپلا مۇناپىقلارچە مەسلىھەت بەردى. بۇ يەردە بىز سادىق تەپتىشىنىڭ يېگىتلىك مەزگىلىدە Wناھىيەسىنىڭ گۈلى بولغان گۈلزىباغا ئۆلگۈدەك «ئاشىق» بولۇپ، قىلمىغان پەسكەشلىكلىرى قالماي ئاخىرىدا يەنىلا ئۇنى ھەمدەمجانغا تارتقۇزۇپ قويغانلىقىنى، بۇ تۇپەيلى گۈلزىبانىمۇ، ھەمدەمجانىمۇ ئۆزىگە ئۆمۈرلۈك دۈشمەن دەپ تونۇشقا ئەھدۇپەيمان قىلغانلىقىنى قىستۇرغاچ ئۆتسەك ئوقۇرمەنلىرىمىزگە خېلى بىر ئىشلار ئايان بولۇپ كېتەر.

باقىم شائىر سادىق تەپتىشىنىڭ زەھەرخەندە مەسلىھەتىنى ئاڭلاپ بۇ قىزىل بۇرۇن ئاداشنىڭ قۇتمۇقوت ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكىنى تاپقانلىقىنى ھەيرانلىق بىلەن ھېس قىلدى ۋە بۆلەكچىلا خۇش بولۇپ كەتتى. ھەتتا خېلى - خېلى ئەسكىلىكلەرنى قىلىپ چىدىيالايدىغان ئاسىم شىلىم تەپتىشىنىڭ بۇ مەسلىھەتىنى ئاڭلاپ بىر چۆچۈۋالغان بولسىمۇ، تەبىئىتىگە يارىشا ئۇمۇ توسۇيدىغان بىرەر ئېغىز پاراڭ قىلمىدى، بەلكى ھەمدەمجانىڭ ئوقەتتە ئالغا بېسىپ كېتىۋاتقانلىقىغا كۆڭلىدە خېلىدىن بېرى غۇم ۋە ھەسەت بولغاچقىمۇ، ئىچى قارىلىق بىلەن ئاللىنېمىلەرنى ئويلاپ جىممىدە ئولتۇرۇپ كەتتى. بۇ چاغدا باقىم بىلەن سادىق ئىنتايىن مۇھىم بىر پائالىيەتنى ئۇيۇشتۇرماقچى

بولۇۋاتقان جامائەت ئەربابلىرىغا ئوخشاش، باقەمنىڭ مىسلى كۆرۈلمىگەن «مۇھەببەت مەسىلىسى» نىڭ قەدەم ـ باسقۇچ، چارە ـ تەدبىرلىرىنى شۇنچىلىك ئەستايىدىل ھالدا پىلانلاشقا كىرىشىپ كەتكەندى. گەپ ئارىلىقىدا سادىق قىزىل بۇرۇن باقەمجاننىڭ تەلىپىگە بىنائەن بۇ ئىشلارنى خوددى ئۆزىنىڭ ئىسمىدەك مەنە ھەم سۈپەت بىلەن مەخپىي تۇتىدىغانلىقى توغرىسىدا رومكا تۇتۇپ تۇرۇپ قەسەم ئىچتى، دېگەنبىلەن كېيىنچە بۇ خىل قەسەم بېرىش ھەرىكىتىگە ئاسىم شىلىمۇ مۇۋاپىقىيەتلىك ھالدا قاتناشتۇرۇلدى. دەل شۇ چاغدا نەدىن ئاڭلىدى، ئولتۇرۇشنىڭ «ھىدىنى ئېلىپ» قالغان رەغىدۇللا كۇلگۈنچەك كونا قۇشخانا يېنىدىكى ھېلىقى ئاشخانىغا شىرىن ـ شېكەر گەپلىرىنى ياغدۇرۇپ كىرىپ كەلدى. «سىنىمىغانغا سىر بەرمە» دېگەن ماقالغا ئاساسەن، باقەم شائىر ئىككى قەسەمدىشىغا خوددى مەخپىي رازۋېدكىچىلاردەك كۆزىنى قىسىۋىدى، ئاۋۇلارمۇ تىللىرىنى دەررۇ يىغىشتى. ئولتۇرۇش رەغىدۇللانىڭ ساددا پاراڭلىرى بىلەن يەنە بىردەم داۋاملاشتى.

سادىق تەپتىشنىڭ دەيدىلىرى باقىجاننىڭ كېيىنكى قەدىمى ئۈچۈن يېتەرلىك مەدەت بولدى. بۇ يەردە شۇنىمۇ ئالاھىدە قەيت قىلىپ ئۆتۈشكە تېگىشلىككى، سادىق تەپتىش باقەمگە قەيىرى بىلەندۇر ئاجايىپ يېقىمىپ كەتكەندى. ئۇ كونا قۇشخانىنىڭ يېنىدىكى ئاشخانىدىن ئايرىلار ۋاقتىدا سادىق تەپتىشنىڭ ئىككى قولىدىن چىڭ تۇتۇپ تۇرۇپ، دەلدەڭشىگىنىچە ئۇنى بىرھازا ماختىدى. ئارىلىقتا خوددى تەپتىشنى شالاپىيدە قىلىپ

سۆيۈۋالىدىغاندەك ئۇنىڭغا تازىمۇ يېقىنلىشاتتى، لېكىن تۈرۈپ يەنە سەل - پەل يىراقلىشاتتى. تامام ھەربىلىپ بولۇشقا ئازلا قالغان ھەشتەرخان دەرىخى ئەنە شۇنداق لېكىشىدۇ.

كېيىنكى ئىشلار ھەرھالدا خېلى تېز ئىلگىرىلىدى. «خەيرلىك كۈنلەر»نىڭ بىرىدە شەھەردىكى باش دىرېكتورىدىن تېلېفوندا خۇش خەۋەر كەلدى ھەمدە ئەتىسىلا شەھەردىن مەخسۇس ئەۋەتىلگەن بىر ئادەم باقەم شائىرغا كىچىكرەك، چىرايلىق يەشىكنى ئەكېلىپ داغدۇغىلىق گەپلەر بىلەن تاپشۇردى ۋە شۇ كۈنىلا قايتىپ كەتتى. ئۇ كەتسە كېتىۋەرسۇن، بىز ئەمدى ھەمدەمجاندىنمۇ تولىراق باقەم شائىرنى تەقەززا قىلغان «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات»غا نەزىرىمىزنى ئاغدۇرايلى!

يەشىكنىڭ ئىچىدىن چىققىنى قاتمۇقات يالتىراق قەغەزلەرگە يۆگەلگەن، كىچىك بالىنىڭ بىلىكىچىلىك، سوزۇنچاق بىر ئاتىنىڭ ھەيكىلى بولۇپ، ئالتۇن رەڭدە پارقىراپ تۇرغان شاش بىر ئات ئۆرەدىگەن ھالەتتە ئىدى. ھەيكەلنىڭ تۆت چاسا تەگلىكىگە، تۆۋەن تەرىپىگە «ئاجايىپ» دېگەن خەت نەقىشلىنىپ يېزىلغان بولۇپ، ئات كۆرگەن ئادەمگە راستتىنلا چاپچىپ چېپىپ كېتىۋاتقان تۇيغۇنى بېرەتتى. يەشىكنىڭ ئىچىدىن يەنە مۇقاۋىسىغا ھەيكەلدىكىگە ئوخشاشلا ئالتۇن رەڭ پوتال بىلەن خەت يېزىلغان، تېخى «ئەڭ ئالىي مەھسۇلاتقا مەخسۇس بېرىلىدۇ، ھاراقچىلىق ساھەسىدىكى ئەڭ ئالىي ئالتۇن مۇكاپات» دېگەن سۆزلەرمۇ تىركەلگەن قىپقىزىل مۇقاۋىلىق ھەيۋەت كىنىشكىمۇ بىللە چىقتى. يەنە چەت

ئەلچە يېزىقلار بىلەن تولغان بىرنەچچە دەپتەرسىمان چوڭ - كىچىك چۈشەندۈرۈشنامىلەرمۇ بار ئىدى. تەبىئىيكى، بۇ يېزىقلار مۇكاپاتنىڭ سۈر - ھەيۋىسىنى ئاشۇرۇپ تۇراتتى. بىراق، باقەم شائىر بىلەن ھەمدەمجان ھە دېگەندە ئۇلارغا ئانچە زېھىن قويۇپ كەتمىدى. باقەم ھاياجان ئىلكىدە ئاغىنىسىنى يەنە بىر قېتىم قۇچاقلاپ، ئات بىلەن كىنىشكىنى ئۇنىڭغا ئىككى قوللاپ ئۇزاتتى ۋە:

ــ مۇبارەك بولسۇن، ئاغىنەم، ئەمدى بۇ ئوتتۇرىدا سىزدىن نوچى ئادەم يوق، تىجارىتىڭىز تاغنىڭ سۈيدەك تېشىپ، كۆڭۈڭجەپ ئېقىۋېرىدۇ، دۇشمەنلىرىڭىز (باقەم «رىقابەتچىلىرىڭىز» دېمەكچى بولسا كېرەك!) ئېڭىكىنى تۇتۇپ يولدا قېلىۋېرىدۇ!ــ دېدى.

راستىنى ئېيتقاندا، شۇ تاپتا ھەمدەمجانمۇ ئېيتقۇسىز خۇشاللىقتا چۆمگەنىدى. ئاخىر ئوڭايمۇ، شەھەردىكى كاتتا ئىدارىدە ئىشلەيدىغان نوپۇزلۇق، يولى بار ئاغىنىسى، كونا ساۋاقدىشى باقەم شائىر بولغاچقىلا، ئۇنىڭغا بۇنداق ئامەت ۋە شان - شەرەپ نېسىپ بولدى - دە! بولمىغاندا، ھازىر خەجلىگەن پۇلغا يەنە شۇنچىلىك پۇل قوشسىمۇ، يولى يوقلارغا بۇنداق ئامەت نېسىپ بولاتتىمۇ؟ شۇڭا ئۇ بىردە ئالتۇن رەڭ ئاتقا، بىردە ئالامەت يوغان كىنىشكىغا ھاياجان ئىلكىدە قارىغانچە:

ــ رەھمەت، ئاغىنەم، رەھمەت! ئالامەت ساۋابلىق بىر ئىش قىلدىڭىز جۇمۇ، بۇنى تازا ئوبدان بىر تەبرىكلەيلى!ــ دەۋەتتى.

... مۇكاپات يېتىپ كېلىپ بىر ھەپتىدىن كېيىن مۇسەللەس زاۋۇتىدا داغدۇغىلىق يىغىن ئېچىلدى.

ئاڭغىچە «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات»نىڭ خەۋىرى W ناھىيەسىنىڭ خېلى يەرلىرىگىچە تارقىلىپ كەتكەنىدى. زېرەك ئوقۇرمەنلىرىمىزگە شۇ نەرسە مەلۇم بولسا كېرەككى، بىرەر يېڭى خەۋەر ياكى ئۇچۇرنىڭ تارقىلىشى چوڭ شەھەرلەرگە قارىغاندا كىچىكرەك يەرلەردە، چەت ـ ياقا جايلاردا تېز ھەم داغدۇغىسى كۆچلۈك بولىدۇ. بىر پومزەك قار ئېگىزدىن پەسكە، يانباغرىغا دومىلاپ چۈشكۈچە ھارۋىنىڭ چاقىدەك بولۇپ كەتكىنىگە ئوخشاش، كىچىككىنە بىر ئىش يۇقىرىدىن تۆۋەنگە يېتىپ كەلگۈچە چوڭىيىپ، شاخلىنىپ كېتىدىغان ئىشلارمۇ بولۇپ تۇرىدۇغۇ! «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپاتى»نىڭ خەۋىرىمۇ W ناھىيەسىگە ئەنە شۇنداق ھالەت ۋە سۈرئەتتە تارقالدى.

بۇ خەۋەرنى ئالدى بىلەن باقەم شائىر ئۇلپەتلىرى بولمىش بىرنەچچەيلەنگە، ئاسىم شىلىم، سادىق تەپتىش قاتارلىقلارغا يۈگۈرۈپ يۈرۈپ يەتكۈزۈۋىدى، ھەممە ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىدىكىدەكلا بولدى. قىلىنى پىل كۆرسىتىشكە زوقمەن ئاسىم شىلىم تېلېفوندا، يول بويى ياكى ئالايىتەن ئىزدەپ بېرىپ... دېگەندەك ئىككى سائەتتىلا بىرتالاي ئادەمگە بۇ «كاتتا ھادىسە»نى كۆپتۈرۈپ، قوشۇپ يەتكۈزۈپ ئۇلگۈردى. ھېلىقى بىرتالاي ئادەملەرمۇ ئۆز نۆۋىتىدە يەنە بىر تالايلارغا شۇنىرلاپ، جاكارلاپ ئۇچۇر يەتكۈزۈشتى. شۇنىڭ بىلەن ناھىيە بازىرىدا بۇ خەۋەر شۇ كۈنلا يېيىلىپ كەتتى، ھەركىم ھەر نەرسە دەپ نۆۋەتتىكىسىگە خەۋەر يەتكۈزەتتى. بىرى ھەمدەمجان چىقارغان مۇسەللەسنى ئامبىرىكىدا كاتتا باشلىقلار ئىچىپ ئاجايىپ ئېسىل مەي

ئىكەن! دەپ مۇكاپات ئەۋەتىپتۇ، دېسە، يەنە بىرى ھەمدەمجانىنىڭ قالتىس سەرخىل ئاغىنىسى بار ئىكەن، يۇقىرىغا دەپ يۇرۇپ خەلقئارا مۇكاپات تەستىقلىتىپ بېرىپتۇ دەپ خەۋەر يەتكۈزەتتى. سەل نېرىدا بولسا يەنە بىر ئۇچۇرچى كۆكتات ئېلىپ قايتقان قوشنىسىغا: «ئۇيۇل ئالتۇندىن ياسىغان ئاتنى كۆرگەنمىدىلا، ئاۋۇ گۈلزىبانىڭ ئېرىگە چەت ئەلدىن شۇنداق ئالتۇن كەپتەك، سىلىچە نەچچە بىلەزۈك چىقار؟» دەپ يوقلا بىر پاراڭلارنى قىلىپ كېتەتتى...

بۇ كوچا پاراڭلىرى ئاشۇنداق چۆرگۈلەپ ھەم دۇگىلەپ يۇرۇۋەرسۇن، ئەمدى بىز ھەمدەمجانىنىڭ زاۋۇتىغا بىر نەزەر كۆزىمىزنى سېلىپ باقايلى. ئېيتماقچى، بۇ يەردىكىلەرمۇ «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات» نىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ بولغانىدى. ئادەملەر خىلمۇخىل بولغاچقا، گەپ ـ سۆز، مۇلاھىزىلەرمۇ ھەرخىل تۇستە ئىدى، ئەلۋەتتە! بىرلىرى بۇ خەۋەردىن خۇشال، بىرلىرى ھەيران، يەنە بىرلىرى گۇمان ئاساسىدا پاراڭ قىلىشاتتى. نېمىلا بولسۇن، ئۆزلىرى ئىشلەپچىقارغان مۇسەللەسنىڭ كۆز كۆرمىگەن، قۇلاق ئاڭلىمىغان ئاجايىپ ـ غارايىپ، يەنە كېلىپ خەلقئارالىق «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات»قا ئېرىشىشى تېخنىك، ئىشچى، ھەممە ئادەمنى خۇشال قىلدى، ھاياجانلاندۇردى. «ئۇچ ـ تۆت تۇمەننىڭ كۆزىگە ياغاچ تىقىپ نېمە كەپتۇ، ئابرۇيىپەرەسلىكقۇ بۇ» دېگۈچىلەرمۇ بولدى ـ يۇ، ھەرھالدا ھەمدەم باشلىققا خەيرخاھلىق قىلىپ، ئۇنىڭ تەرىپىنى ئالغانلار جىقراق بولدى. سەۋەبى، ھەمدەمجان ئادەتتە ئاددىي ـ ساددا، كىچىك پېئىل بولغاچقا ھەم ئىشچىلارغا ھەر جەھەتتىن

كۆيۈنۈپ تۇرىدىغانلىقتىن زاۋۇتتىكىلەر ئارىسىدا ئىناۋەتلى ئۇستۇن ئىدى. «بىزنىڭ ھەمدەم چاڭجاڭ بىر ئىشنى بىلسە قىلمىدۇ جۇمۇ، ئاغىنىلەر، ئۆزىگە ھەم بىزگە زىيان بولسىدىغان ئىشنى ھەرگىز قىلمايدۇ ئۇ ئادەم! بىلىسىلەرغۇ، ئۇ ئۇنداق ئىككى نان تاپسا، بىرىنى داپ قىلىپ چالىدىغانلاردىن ئەمەس...» كۆپىنچىلەر ئەنە شۇنداق دېيىشەتتى. ئىشقىلىپ، زاۋۇتتىكى مۇتلەق كۆپچىلىك ئادەم كۆڭۈللىرىدە خۇش بولۇشتى ۋە خەلقئارالىق «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات» تىن زور ئۇمىدلەرنى كۈتۈشتى. بۇ ئىشلارنىڭ راۋاجىنى ئاستا ـ ئاستا كۆرەرمىز.

ئەمدى بىز مۇسەللەس زاۋۇتىدا تەبرىكلەش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلگەنلىكىگە دائىر بايانىمىزنى داۋاملاشتۇرايلى. مۇراسىمغا چىرايلىرىغا كۈلكە يۈگۈرگەن تېخنىك ۋە ئىشچىلاردىن باشقا W ناھىيەسىنىڭ يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ھەمدەم چاڭجاڭ بىلەن كۆڭلى يېقىن بىر مۇئاۋىن باشلىقىمۇ تەبرىك لەۋھەسى ئېلىپ ھەمدە بىرنەچچە كادىرنى باشلاپ كېلىپ قاتناشتى. يەنە ناھىيەدىكى بىرنەچچە كالتە قوشۇقدارلارمۇ كەلدى، ئۇلارنىڭ بەزىلىرى سەھنىدىن، بەزىلىرى بىرىنچى رەتتىن ئورۇن ئېلىشتى. بىز ئۇلارنىڭ نامىشەرىپلىرىنى بىر ـ بىرلەپ ئاتاپ ئۆتۈشتىن ئاتلاپ ئۆتۈپ، ئاسىم شىلىم، رەغدۇللا كۈلگۈنچەك، ناھىيەلىك قۇشخانىنىڭ دىرېكتورى، سادىق تەپتىش قاتارلىق قەدىناسلارنىڭمۇ قەدەم تەشرىپ قىلغانلىقىنى تىلغا ئېلىش بىلەن كۈپايىلىنىمىز.

بۇ يەردە، تەبرىكلەش مۇراسىمىغا زور سالاپەت ۋە

سالاھىيەت بىلەن قاتناشقان ۋە شۇ تاپتا غەلىبە شادلىقىدىن تېرىسىگە سىغماي قالغان يەنە بىر شەخسنى ئالاھىدە تىلغا ئېلىپ ئۆتمەك تولىمۇ زۆرۈر. بۇ ئادەم ئەلۋەتتە ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ دىققىتىگە ئۇزاقتىن بېرى سازاۋەر بولۇپ كېلىۋاتقان، «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىنىڭ W ناھىيەسىدىكى تولۇق ھوقۇقلۇق ۋەكىلى ھەمدە بولغۇسى مۇئاۋىن باش دىرېكتورى باقەم شائىر ئىدى. مۇراسىمدا باقەم باشتىن ـ ئاخىر بوۋىسىدىن خېلىلا جىق ھېيتلىق ئالغان بالىدەك ھەجىيىپلا تۇردى. بۇگۈن ئۇ ئۆزىنىڭ ئادەت سۆزلىرىنىڭ بىرى بويىچە ئېيتقاندا «قەبىھ» ياسانغانىدى. W ناھىيەسىگە ئالايىتەن ئالغاچ كەلگەن، كەلگەندىن بېرى ئۇچىسىغا سېپىپ باقمىغان جىگەر رەڭ كاستۇم ـ بۇرۇلكىسىغا مۇكاپاتتىن خۇشلۇقىغا پاتقان ھەدە ـ سىڭىلدىن قايسىبىر يۇر ئەتىگەن زېھىن قويۇپ دەزمال سېلىپ بەرگەنىدى. ھازىر بولسا، ئاشۇ كاستۇم ـ بۇرۇلكا يارىشىپ كەتكەن باقەم شائىر ھەمدەمجانىڭ يېنىدا «ئەتىگەن پۇرلەشكەن كاستۇم ـ بۇرۇلكىنى گۈلزىيا ئاچىقىپ كەتكەن، كېيىن قاتۇرۇپ دەزمالالانغىنىنى گۈلزىبا تەۋازۇ بىلەن بارمىقىدا ئىلىپ كۆتۈرۈپ، تاكاسلاپ مېڭىپ ساراي ئۆيگە ئاچىقىپ بەردى، تېخى پىسىڭكىدە بىر كۈلۈپمۇ قويىدى. زادى دەزمالنى قايسىسى سالغاندۇر... يائاللا، تېخىچە دەزمالنىڭ تەپتى كەتمىگەنمۇ نېمە يا بولمىسا بۇگۈن ھاۋا راستىنلا بەك ئىسسىپ كەتتىمۇ!...» دېگەندەك خىيالىلارنىڭ پاتقىقىغا پېتىپ، ھەجىيىپ تۇرۇپ كەتكەندى. شۇ تاپتا ئەس ـ يادىغا شەھەردىكى قارا كۆز

ئىككى بالىسى ۋە بىر ئۆينى چېچىنى سۈپۈرگە، قولىنى كۆسەي قىلىپ تۇتۇپ، ۋاپاسىز ئېرىنىڭ پوچتىدىن كەلگەن ئاتالمىش تالاق خېتىنىڭ زەربىسىدىن يۈرىكى زېدە بولۇپ، ئۆزىمۇ ئورۇقلاپ شالاقلاپلا كەتكەن «ئېيىقگۈل» ئاتلىق مەزلۇمە زىنهار، زىنهار كەلمەس ئىدى.

باقەم ھەقىقەتەنمۇ بۇگۈنكى مۇراسىمدىكى ھالقىلىق، نۇقتىلىق شەخس ئىدى. بۇنىڭ سەۋەبى ئوقۇرمەنلىرىمىزگە ئەلۋەتتە ئايان. ئۇنىڭ ۋاستىسى بىلەن ھەمدەمجانىنىڭ زاۋۇتى بۇ ئەتراپتىكىلەر كۆرۈپ، ئاڭلاپ باقمىغان «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات» قا ئېرىشتى ـ دە! بازار ئىگىلىكى دەۋرىدە ھەممە ئادەم ئېلانىنىڭ، داڭلىق ماركىنىڭ، قانداقتۇر گۇۋاھنامە، دىپلوم، لوڭقايۇھەيكەللەرنىڭ كۇچىگە، نوپۇزىغا، سالاپىتىگە تايىنىۋاتامدۇ! مۇسەللەس زاۋۇتىنىڭ ئىشچىلىرى شۇ تاپتا ئۆزئارا كۇسۇرلىشىپ، قوللىرى بىلەن ئىما قىلىپ كۆرسىتىشىپ، ھەمدەمجان چاڭجاڭنىڭ يېنىدا پۇتلىرىنى ئۇچلۇق سىركۇلدەك كېرىپ تۇرغان، ھاياجاندىن چىرايى بەقەمدەك قىزارغان باقەم شائىر ھەققىدە نېمىلەرنىدۇر دېيىشمەكتە ئىدى. بۇ ھال قان ـ قېنىغا مەنمەنلىك، قۇرۇق سۆلەت مىجەزى سىڭىپ كەتكەن باقەمجانغا مەيدىسى سوۋۇپ كەتكەن ئادەمگە قۇيرۇق ياغدا ئەتكەن ھالۋا قانداق ياقسا، شۇنداق يېقىپ كەتكەنىدى. لېكىن، شۇ تاپتا ئۇ خۇددى ئۆزى ھەقىدىكى ئاشۇ پىچىرلاشلارنى ئاڭلىمىغان قىياپەتتە كۆزلىرىنى باشقا ياقلارغا تىكىپ، ئاجايىپ بىر تەنتەنىلىك، مەغرۇر

سېزىم ئىلكىدە تۇراتتى. ئىنسان تەبىئىتىدە شۇنداقمۇ بىر غەلىدى ـ غەشلىكلەر ئارىلاپ ئېقىن يۈزىدىكى كۆپۈك ياكى ئەخلەت ـ چاۋاردەك لەيلەپ، كۆرۈنۈپ قالمدۇكى، ئۇ بولسىمۇ شۆھرەتپەرەسلىك. توغرىسىنى ئېيتقاندا، دۇنيادا شاھ بولسۇن، گاداي بولسۇن، ئالىم بولسۇن، مەزلۇم بولسۇن، ھەممىسىنىڭ ۋۇجۇدىدا ئاز ـ تولا شۆھرەتپەرەسلىك تۇيغۇسى مىكروبتەك مەۋجۇت بولىدۇ. پەرقى شۇكى، دانالار بۇ تۇيغۇنى زور چىدام، ماتانەت بىلەن بېسىپ، باسۇرۇپ ئۆتىدۇ، ئوتتۇرا ھال ئەقىدىكىلەر گاھ بېسىپ، گاھ ئامالسىز يول قويۇپ، كېيىنچە پۇشايمان قىلىپ ياشايدۇ. يۇرىكىنى غاجاپ تۇرغان ھەسەتتىن غالىب كېلەلمىگەنلەر بولسا، شۆھرەتپەرەسلىكنى ئۆزىنىڭ بىر خىل پەزىلىتى، ئارتۇقچىلىقى ئورنىدا ساناپ، ھاياتىنى سانسىزلىغان يەڭگىلتەكلىك، رەسۋالىقلار ئىچىدە ئۆتكۈزىدۇ. مېنىڭچە، قەھرىمانمىزنىڭ قايسى خىل تىپقا مەنسۇپ ئادەم ئىكەنلىكىنى ئەقىللىك ئوقۇرمەنلىرىمىز شۇ تاپنىڭ ئۆزىدە بايقاپ، ھېس قىلىپ بولىدى. كەمىنە مۇئەللىپنىڭ ئېسىگە شۇ تاپتا كېچىك ۋاقتىدىن تارتىپ ئۆزى تونۇيدىغان يۇرتىدىكى بىر جانابنىڭ دىقماقچىنا سىيماسى ئايان بولۇپ قالدى. ھېلىقى جاناب نەچچە يۈزلەپ زىيالىيلارنى باشقۇرىدىغان، ھەر كۈنى دېگۈدەك چوڭ يىغىنلاردا ئاچچىق ئۇچەيدىكى يىنەدەك سېسىق ئىبارىلەرنى ئىشلىتىپ سۆزلەپ، پۈخادىن چىقىپ يۇرىدىغان ئادەم بولسىمۇ، ۋۇجۇدىدا شۆھرەت ۋىتامىنى بىر ئۆمۈر تولۇقلانماي ئۆتكەنىدى. شۇ ۋەجىدىن ئۇ ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ئىشتىن چۈشۈپ، ئۆيىگە يېقىن

تۆت كوچا دوقمۇشىغا كەلگەندە ۋېلىسىپىتنى بىر چەتكە تىكلەپ، ئۆزى دوقمۇشتىكى ئىستولبىنىڭ يېنىدا ھەيۋەتلىك بولۇپ خېلىغىچە تۇرۇپ كېتەتتى. ئوزايىدىن بىر كىمنى ساقلايدىغاندەكلا قىلاتتى. ئەسلىدە ئاشۇ ئىستولبىنىڭ ئۈچىغا تازىمۇ يوغان رادىيو كانىيى ئورنىتىلغان بولۇپ، ھەر كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى يەرلىك رادىيو ئۇزېلى خەۋەر ئاڭلىتاتتى. شەھەرنىڭ ئەڭ يېڭى پائالىيەت ئۇچۇرلىرى بېرىلىدىغان بۇ ئاڭلىتىشتا پات ـ پاتلا مۇشۇ جانابنىڭ ئۆز كەسپى دائىرىسىدىكى چوڭ يىغىنلاردا چىڭقىلىپ تۇرۇپ بەرگەن دوكلاتلىرى گاھ تولۇق، گاھ ئۈزۈپ ئاڭلىتىلاتتى. شىركەيپ ئادەم سورۇندا «نودەركام ناخشىسى» نى قانداق ئىشتىياق بىلەن ئاڭلىسا، مەزكۇر جانابمۇ ئۆزىنىڭ نۇتقىنى شۇنداق ئىشتىياق، ھېرىسمەنلىك بىلەن، قانماي، تويماي ئاڭلاپ، بەزىدە ئىستولبا تۇۋىدە سائەتلەپ تۇرۇپ كېتەتتى. تۇرۇپ ـ تۇرۇپ تېخى «باشقىلارمۇ ئاڭلاۋاتامدىكىن!» دېگەندەك چەت ـ چۆرىسىگە قاراپ قويىاتتى. مەھەللىدىكى ئادەملەر نېرىدىن ئۇنىڭغا ئېھتىياتەن قىيا نەزەر سېلىشىپ ۋە ئۆزئارا كۈسۈرلىشىپ ئادەتتە سالامنىمۇ تۇزۇكرەك ئىلىك ئالمايدىغان بۇ باشلىق نېمىدەپ كۈندە دېگۈدەكلا ئىستولبا تۇۋىدە چۈقچىيىپ تۇرىدىغاندۇ ۋە نېمىشقا تۇرۇپلا كۈلۈمسىرەپ، بېشىنى لىڭشىتىپ كېتىدىغاندۇ دەپ مۇھاكىمە قىلىشاتتى، گاھىبىرلىرى ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ، سەل قورقۇمسىراپ: «خۇدا، ھەر بەندىڭنى ئۆزۈڭ ئامان ـ ئېسەن قىل!» دەپ نېرى كېتەتتى. لېكىن، ھېلىقى جانابمىزنىڭ بۇ تەھلىل،

تەخمىن ۋە تىلەكلەر بىلەن بىر پاي كارى يوق، ئۆز نۆۋىتىنىڭ رادىيودا بېرىلىشىنى مەجنۇندەك زارىقىپ كۈتكەن، سۆزى ئاڭلىتىلغان دەملەردە بولسا دۇنيانى ئۇنتۇپ، پۈتلىرىنىڭ سىرقىراپ ئاغرىپ كەتكىنىنىمۇ تۇيماي، ئۆزىگە ئۆزى سادىق تىڭشارمەن بولغىنى بولغانىدى. ياراتقۇچى ھەربىر ئىنسانىنى بىر خىل كويغا سېلىپ قويىدىكەن، بۇنىڭغا نېمە ئامال؟

بىز ئەمدى ئۆز ئاۋازىغا مەستانە جانابتىن دەررۇ ئايرىلىپ، W ناھىيەسىدىكى «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات»نى تارقىتىش مۇراسىمىغا تېزرەك قەدەم تەشرىپ قىلايلى. بىز ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ بارغان چېغىمىزدا مۇراسىم قاپ بېلىگە كېلىپ، ئاجايىپ قىزىپ كەتكەنىدى. زاۋۇت ھويلىسىغا كۆتۈرۈپ ياسالغان ئىخچامغىنا سەھنىدە رەئىس ئۇستىلى ھازىرلانغان بولۇپ، شايى داستىخان يېپىلغان ئۇستەل ئالدىدا W ناھىيەلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى، يەنە ئىككى سۆلەتلىككىنە شەخس، ھەمدەمجان ۋە ئەلۋەتتە مۇكاپات بەرگۈچى ئورۇننىڭ ھاۋالە قىلىنغان ۋەكىلى ۋە «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىنىڭ «مۇئاۋىن باش دىرېكتورى» دىن ئىبارەت قوش تاجلىق باقەم شائىرمۇ تەنتەنىلىك كۆرۈنۈشتە ئولتۇراتتى. بىز يېتىپ بارغىنىمىزدا شايى داستىخان ئۇستىگە قويۇلغان ئالتۇن رەڭ، چاپچىغاق ئاتنى ۋە ھەيۋەتلىك، قىپقىزىل كىنىشكىنى مۇسەللەس زاۋۇتىغا تاپشۇرۇپ بېرىشتىن ئىبارەت تەسىرلىك كۆرۈنۈشكە نۆۋەت كەلگەن بولۇپ، يىغىن باشقۇرغۇچى، سۆزمەن رىياسەتچى قىز سۆزگە تەكلىپ قىلغان W

ناھىيەلىك يېزا - بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇناسىۋەتلىك بۆلۈم باشلىقى باقەم شائىرنىڭ دائىم ئۆپكە - ھېسسىپ پۇراپ تۇرىدىغان ئاغزىنى قۇلقىغا چاپلاپ دېگۈدەك پىچىرلاپ دەپ بەرگىنىگە ئاساسەن «ھاڭ - تاڭ قالمىز» سودا چەكلىك شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باش دىرېكتورى باقەم ئەپەندىنى مۇكاپات تارقىتىپ بېرىشكە تەكلىپ قىلىمىز» دەپ ئېلان قىلىپ بولۇپ، چىرايىنى بىرقىسما قىلغىنىچە ئەتىر ھىدى ئاڭقىپ تۇرىدىغان نەپىس قول ياغلىقى بىلەن قۇلقىنى تەكرار سۈرتتى.

بۇ چاغدا باقەم بۆلۈم مەسئۇلىنىڭ چىرايىنى سەل پۇرۇشتۇرۇپ تۇرۇپ قۇلقى ئەتراپىدا تازىلىق ئېلىپ بېرىۋاتقانلىقىغا پەرۋاسۇ قىلماي، دەبدەبە بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، چاپچىپ تۇرغان ئات ھېلىلا قولىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك ئالتۇن رەڭ ھەيكەلنى ئىككى قولىدا چىڭگىدە تۇتۇۋالدى ۋە يىغىن ئەھلىگە ھاياجانلىق نەزەر سېلىپ، ئالدىغا ئىككى قەدەم تاشلىدى...

دەل مۇشۇ يەردە ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ باقەم شائىرنىڭ ھاياجانلىق ۋە دەبدەبىلىك بىر نۇتۇق سۆزلەيدىغانلىقىنى ئۆز تۇيغۇلىرىغا ئاساسەن تەبىئىي، بىردەك ھېس قىلىۋاتقانلىقلىرىغا ئىشەنچىمىز كامىل! دېمىسىمۇ ئاجايىپ جەزبىدار جۇملىلەرنى ئىشلىتىپ نۇتۇق سۆزلەشنىڭ پەيتى يېتىپ كەلگەنىدى. شۇنچە ۋاقىت ئۆتتى، تارتقان شۇنچە جاپالار، قىلغان شۇنچە ئەجرلەر، بىر - بىرىگە ئۇلاپ ئىشلىتىلگەن ھېيلە - نەيرەڭلەر، ئىچىلگەن مۇسەللەس ۋە ھاراقلار، توقۇلغان پەلىپەتىش مىسرالار، قوش پايدا ۋە جۇپ ۋىسالغا ئېرىشىش

يولدىكى باش قاتۇرۇشلار، ئەمەلگىمۇ، پۇلغىمۇ، «مەھەببەت»كىمۇ نىشان ۋە ھايداقچى بولىدىغان مۇنۇ ئالتۇن رەڭ ئات، ئاۋۇ قىپقىزىل كىنىشكا... بىراق، دەل شۇ چاغدا باقەم شائىرنىڭ ۋۇجۇدىدا لاسسىدە قىلغان بىر دولقۇنسىمان بېسىم يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قاراپ غۇژۇزىدە سىرغىدى. ئەتىگەندىن بېرى مىڭ قېتىم ئويلىغان دەبدەبلىك سۆزلەر نەلەرگىدۇر ئۇچۇپ كەتكەندى. تۆۋەندە ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ئالىمانىڭ سۈرى ئۇنى تېخىمۇ ھودۇقتۇرۇۋەتتى، كانىيىغا قۇرغاق بىرنەرسە لىپىدە كېلىپ تىقىلدى، ھەيكەل تۇتقان قوللىرى تىترەپ كەتتى. «ئۇنىغانغا يونىغان» دەك ئالدىنقى قاتاردا ئولتۇرغان گۈلزىبا بىلەن گۈلزىياغا — ھەدە - سىڭىلغا ئۇنىڭ كۆزى چۈشۈپ قالدى. ئۇلار بۇگۈن مۇكاپات خۇشاللىقىدا ئوخشاش كىيىنگەن، ئوخشاش ياسانغاندى. بىرى گۈل، بىرى غۇنچە، بىرى ئالما، بىرى نەشپۈت، بىرى ئاي، بىرى يۇلتۇز... ياق، ياق، ئىككىلىسىلا ئاي... شۇ تاپتا باقەم شائىرنىڭ كاللىسى قايمۇقۇپلا قالدى، پەمى ئەقلىگە بويسۇنماي، كۆڭلى ئىرادىسىنى پىسەنتىگە ئالماي ئاغزىدىن بىردىنلا مۇنداق سۆزلەر چىقىپ كەتتى:

ئالمىگۈلدەك يارىم،
خېنىمگۈلدەك يارىم،
ھەر بىرىڭ قىزىلگۈلدەك،
قايسىڭدىن كېچەي يارىم؟

يىغىن ئەھلىنى دەسلەپ بىر ھەيرانلىق، مەيداننى

بولسا سۈكۈنات باستى، ئارقىدىن پاراقلىدە كۈلكە كۆتۈرۈلدى. يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلى تەئەججۈپ بىلەن مۇرىسىنى ئورۇسچىلاپ قېقىپ، ھەمدەمجانغا قارىدى. ھەمدەمجاننىڭ چىرايىنىمۇ بىر گاڭگىراش، ئاز ـ تولا بىزارلىق ئارىلاش گاڭگىراش قاپلىغانىدى. گۈلزىبانىڭ چىرايىغا بىر خىل تەشۋىشلىك غەزەپ تېپىپ چىقتى، گۈلزىيا بولسا ھېچنېمىنى چۈشىنەلمەي، سەھنىگە قاراپلا قالغانىدى...

دەل شۇ پەيتتە، چاقماق تېزلىكىدە باقەم شائىرنىڭ ھاياتىدا بىر قېتىم ئەقلى ئىشلەپ قالدى. بۇ چاغدا تۆۋەندىكى ئاسىم شىلىمۇ كۆڭلىگە بىرنېمىلەر ئايان بولغاچقا، كارابوچكىغا دەسسىگەندەك تېپىرلاپلا كەتكەنىدى...

ـــ... دېگەندەك يولداشلار، ـــ دېدى باقەم شائىر قورقۇنچتىن قىنىدىن چىقىپ كېتەي دېگەن يۈرىكىنى تەستە بېسىپ، ـــ مانا مۇنۇ ھەيۋەتلىك ئات بىلەن ئاۋۇ ھەشەمەتلىك كىنىشكىنىڭ قايسىسىنى قولۇمغا ئالايكىن يا بولمىسا ئىككىلىسىنى بىراقلا ئېلىپ ھەمدەمجان ئاغىنەم... چاڭجاڭغا قوش قوللاپ تۇتايمىكىن دەپ ئارىسالدى بولۇپ كەتتىم. ھەيكەلنى مەن تەقدىم قىلاي، كىنىشكا... گۈۋاھنامىنى باشقا رەھبەرلەر تار... بەرسۇن!

تېزىنى بېسىپ، مېزىنى ئوڭشايمەن دەپ تەرلەپ كەتكەن باقەم شائىر ئەتەي شۇنداق كېكەچلىمە نۇتۇق ئارىلاش قولىدىكىنى ھەمدەمجانغا سۇندى ۋە ھەيكەل بىلەن قوشۇپلا ئۇنى قۇچاقلىۋالدى. سەھنىدە، تۆۋەندە چاۋاكلار ياڭرىدى، بۇ چاغدا ھەمدەمجاننىڭ چىرايىغا

كۈلكە يۈگۈرگەنىدى. گۈلزىبا تېخىچە بىر خىل ئازابلىق ئىزتىراپ ئىلكىدە ئولتۇراتتى. كۆڭلىدە «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىنىڭ ئۆزىگىمۇ، ۋەكىلىگىمۇ بىر غەزەپ، يېنىدا تېخىچىلا گاڭگىراپ ئولتۇرغان غەيۇرانە سىڭلىسىغا بولسا ئېيتقۇسىز بىر ئايانچ تۇيغۇسى دولقۇنلايىتتى. گۈزەل ۋە ئەقىللىك بۇ ئايال شۇ تاپتا بىرىنچى قېتىم ھەمدەمجانغا، سەھنىدىكى خۇشخۇي قاپاقباش ئېرىگە قېيىداشتىن كۆرە ئېچىنىش تولىراق نەزىرى بىلەن بىر قاراپ قويدى. ئاسىم شىلىم بولسا دەل شۇ پەيتتە ئېغىر بىر تىنىپ «ياۋاللا... ھەرنېمە بولسا!» دەۋاتاتتى.

باقەم شائىرنىڭ يۇمۇرلۇق ئاساستىكى قىسقا نۇتقى تۇگىشى بىلەن ناھىيەلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى گۇۋاھنامىنى ھەمدەمجانغا قوش قوللاپ بەردى ۋە ياخشى تىلەكلىرىنى بىلدۇردى. يىغىن ئۆز كۇنتەرتىپى بىلەن داۋاملاشتى. تىلىدىن كەتكىلى تاس قالغان باقەم بۇ چاغدا يېلى چىقىپ كەتكەن پومزەكتەك لاپچىيىپ ئولتۇراتتى. كاللىسى غوڭۇلداپ، خىياللىرى گىچماچلىشىپ كەتكەنىدى.

كەچتە ناھىيەلىك دوراما تېئاترىياللىرى شىركىتىنىڭ يېڭىلا بېزىلىپ پۈتكەن ئاشخانىسىدا مەزكۇر ئاشخانىغا دەسلەپتە جەم بولغان ئۇلپەتلەرنىڭ ئىجراسىدا تەبرىكلەش زىياپىتى بولدى. يېڭى قوشۇلغانلاردىن ناھىيەلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ ھېلىقى مۇئاۋىن باشلىقى، سەھنىدە ئولتۇرغان باشلىقسىمان ئىككى شەخسنىڭ بىرى ۋە

سادىق تەپتىش بار بولۇپ، بۇ كۈنى ئاسىم شىلىم كەلگەنلەرنىڭ مەرتىۋىسىنى دەپمۇ ياكى ئاشخانىغا جىقراق كىرىم قىلىۋالايلى دەپمۇ، يېمەك ـ ئىچمەكنى مول، خۇشامەتنى زىيادە قىلىۋەتتى. كۈندۈزدىكى مۇراسىمدا دېيىلگەن گەپلەر بۇ يەردە داۋاملاشتى. بۇگۈنكى سورۇندا مۇكاپاتقا ئېرىشكەن مۇسەللەسلا ئىچىلىدىغان بولۇپ مەسلىھەت قىلىنغانىدى ۋە مۇسەللەس زاۋۇتنىڭ «ئالىي مەرۋايىت» ناملىق ئەڭ يېڭى سىناق مەھسۇلاتى ئىككى باكتا تەخلەنگەنىدى.

ھەربىر ئادەم دەسلەپكى نۆۋەتتىدە ھەممەجانىنى تەبرىكلەپ ئۈزۈن، قىسقا، ئۇنداق ياكى مۇنداق گەپلەرنى قىلىشتى، مۇسەللەس بولسا يوغان ئىستاكانلاردا خېلىلا جىق ئىچىلىپ كەتتى. بۇ كۈنى ھەممەجانمۇ خۇشلۇقىدا دائىمقىدىن كۆپرەك ئىچىپ قويدى ۋە ھەر قېتىم ئىچكىنىدە ئۇ باقەم شائىرغا: «رەھمەت، ئاداش، سىز بولغاچقىلا...» دېيىشنى ئۇنتۇمايتتى. باقەم شائىر بولسا ھەر قېتىمدا داھىيلار ئاممىغا ئىلتىپات كۆرسەتكەندەك قولىنى تىك كۆتۈرۈپ قوياتتى.

ـــ ھوي، باقەم ئاغىنىمىز، ـــ دەپ قالدى بىرچاغدا ئاسىم شىلىم ھۇرپەيگەن چېچىنىڭ ئۇستىدە (توغرىسى بىر يان تەرىپىدە) ئارانلا ئىلىنىپ تۇرغان يېشىل گۈللۈك دوپپىسىنى ئالقىنى بىلەن باسۇرۇپ قويۇپ، ـــ شائىرلىقلىرىنى بىر چىقارمامىلا قېنى؟ ئالتۇن ھەيكەلگە... ھە، ياق، مۇكاپاتقا ئاتىغان شېئىرلىرى باردۇر؟ بىر ئوقۇمامىلا بۇرادەر، ھە، قانى ـ قانداق؟ ياڭلا!...

ـــ ئەمىسە ئون مىنۇت ۋاقىت بەرسىلە، تەقسىر،

چارەك سائەت بولمىسا!ــ كۆز جىيەكلىرى بەقەمدەك قىزارغان باقمىجان تىرجىيىپ تۇرۇپ ئاۋۇال تەكلىپچىگە، كېيىن باشقىلارغا نۆۋەت بىلەن قاردى. دېمىسىمۇ كۈندۈزدىن بېرى گاھىبىر مىسرالار ئۇنىڭ كاللىسىدا ئەگىپ، لەيلەپ يۈرەتتى. ھەممەيلەن قىيقاس ـ چۇقان بىلەن ئاسىم شىلىمنىڭ تەكلىپىنى قۇۋۋەتلەشتى. يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرغۇچى مەسئۇل خادىم تەئەججۇپ بىلەن:

ــ باقى ئاغىنىمىز شائىر ئىكەن ـ ھە؟ شۇ، بۇگۈن سەھىنىدە...ــ دەپلا بىر ئىستاكان مۇسەللەسنى چىشسىز ئاغزىغا ئۆڭتۈرۈۋەتتى.

ــ ۋاھ، يائاللا...ــ دېدى ئاسىم شىلىم جاۋابەن دەررۇ،ــ ئاغىنىمىز شۇنداق تېز ئاتار شائىر ئىكەن دېسىلە، كۇ جۇجاڭ، قاراپ تۇرسىلا بىر دەمدىلا تەييار قىلىدۇ!

دېگەندەك، ھايال ئۆتمەي باقەم شائىر مۇسەللەس لىق ئىستاكاننى تۇتقىنىچە ئارانلا ئورنىدىن تۇردى، ئەتراپىغا ئەلەڭ ـ سەلەڭ قاراپ بىرھازا تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن:

ــ ماقۇل ئەمىسە، ئاغىنەم ھەمدەمۇقا بىر شېئىر تەقدىم قىلاي!ــ دېدى ۋە تۆۋەندىكى مىسرالارنى چىڭقىلىپ تۇرۇپ ئوقۇدى:

مۇكاپاتنى ئالغاندا،
كۈلۈپ كەتتى ئاغىنەم.
باقەمجاننىڭ قەلبىنى،
بىلىپ كەتتى ئاغىنەم!

— شۇنداق! — دېدى ھەمدەمجان.
— ئاپىرىن، يائاللا... شېئىر بالىسىكەنە! — دەپ چۇقان سالدى ئاسىم شىلىم.
— مانا قارا! — دەپ قويدى يېزا - بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرغۇچى غوجام يەنە بىر رومكىنى ئۆڭتۇرۇپ.
— داۋامى بار! — دەپ خىتاب قىلدى باقەم شائىر ۋە ۋارقىراپ دېگۈدەكلا ئوقۇپ كەتتى:

ئالتۇن ھەيكەل قولىدا،
كىنىشكىسى قولتۇقتا.
ئاغىنەمگە ئاپىرىن،
بۇگۈن ھەممە قۇتلۇقلار!

— ياشا! — مەستلەر سۈرەن سالدى.
— ئوقۇيمەن! — دەپ ۋارقىرىدى باقەم ۋە... ئوقۇدى:

ئالمىگۈلدەك يارىم،
خېنىمگۈلدەك يارىم.
ھەربىرىڭ قىزىلگۈلدەك
.....

باقەم شائىر تۆتىنچى مىسرانىمۇ، يەنى كۆڭلىدىكى ئەڭ شېرىن گېپىنىمۇ دەۋەتكەن بولاردىغۇ، بىراق دەل شۇ مىنۇتتا بىر قاتتىق ھېچ ئاۋازى بىلەن تەڭ سورۇندىكىلەرنىڭ بىرى گۈپپىدە قىلىپ يىقىلىپ چۈشتى. بۇ چاغدا ھەمدەمجاندىن باشقىلىرى خېلى ساق ئىدى. ئولتۇرۇشنى ئوپۇر - توپۇر چۈلغىدى.

ــ ياۋاللا... كۇ جۇجاڭ نېمە بولغاندۇر؟
ــ قۇرۇانجىنكا، نېمە بولدىڭىز؟ كۆزىڭىزنى ئېچىڭا!
ــ ئاغزىدىن كۆپۈك چىقىۋاتىدۇغۇ؟
ــ تېز، دوختۇرخانىغا ئاپىرايلى!
ــ ھە، تېز، تېز!
شۇ ئارىلىقتا رەئىدۇللامۇ ئوڭدىسىغا ئۆچۈپ چۈشتى. ئۇمۇ بۇگۈن ئاغىنىلەرنىڭ كۆڭلىنى دەپ ۋە مۇكاپاتنى تەبرىكلەپ يېڭى مۇسەللەستىن جىقراق ئىچىپ قويغانىدى.
جاھانىڭ ئىشلىرى شۇنداق بولىدىكەن، خۇشاللىقنىڭ قايغۇغا ئايلانمىقى ۋە غەمنىڭ شادلىققا ئۆزگەرمىكى بىردەملىكلا. لېكىن تىلەيمىزكى، ھەربىرىمىز ئۇچۇن تەشۋىش ۋە قايغۇلار ئازراق بولسۇن، كۈلكىلەر ئۇزاقراق ياڭرىسۇن!

ئون توققۇزىنچى باب

بىز خېلىدىن بېرى بىر ئىشقا دىققەت ـ ئېتىبارىمىزنى بۇرىيالماي كەلدۇق، يەنى باقەم شائىرنىڭ شەھەردە قېلىپ قالغان يېقىن ـ يورۇقلىرى ھەققىدە پاراڭ قىلمىدۇق. ئەمدى سەھەرىمىزدىن بىرنەچچە بەت ئاجرىتىپ بىتەلەي «ئېيىقگۆل» ھەققىدە توختىلايلى.

ۋاپاسىز باقەمنىڭ W ناھىيەسىنىڭ پوچتىخانىسى ئارقىلىق ئەۋەتكەن تالاق خېتىنى كۆرۈپ، بىچارە «ئېيىقگۆل» ئېيتقۇسىز ئازابلاندى.

رومانىمىزنىڭ باش قىسمىدا بايان قىلغىنىمىزدەك، ئۆز ۋاقتىدا «ئېيىقگۆل»مۇ خېلىلا تارتىملىق، مېھرى ئىسسىق قىز ئىدى. ھازىرقىدەك تەن قويۇپمۇ كەتمىگەن، قاراشلىرىدا بىر يېقىملىقلىق تەل بولۇپ، خەقلەر بۇنداق قىزلارنى «مېھرى ئىسسىق» دەپ تەرىپلىشىدۇ. ئەينى چاغدا يېگىت باقەم «ئېيىقگۆل»نى ئۇنىدەككە كەلتۈرۈش ئۈچۈن خېلى سوكۇلدىغان، ھىلىقىدەك تۆت تەرىپىگە بېيىت ـ قوشاقلارنى يېزىپ، ئوتتۇرىسىغا قىزىل قەلەمدە ئوقيا سانجىلغان يۈرەكلەر سىزىلغان تەلەپنامىلەرنىمۇ خېلى جىق يوللىغانىدى. ئۇ كېيىنچە مەقسىتىگە يېتىۋېلىپلا قىلىق چىقارغىلى تۇردى. قوتۇر ئېشەك ئاپتاپتا ياتقانسېرى مويىنىڭ تېگىدىن بۇرگىلەر يامراپ چىقىقاندەك، ۋاقىت

ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭمۇ مۇڭگۇزى چىقىشقا باشلىدى. بىر ياقتىن ئىككى بالىنىڭ دەردى، بىر ئۆينىڭ جاپاسى، يەنە بىر ياقتىن ھايۋانات باغچىسىدىكى ئېغىر خىزمەت بىچارە ئايالنى ھالسىرىتىۋەتتى. تۇرمۇشتا، كۆپىنچە ھاللاردا تالايلىغان ئايالار ئائىلىنىڭ غېمى تۆپەيلى ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ. «ئېيىقگۇل»مۇ دەل شۇلارنىڭ بىرى، تېپىك ۋەكىلى ئىدى. مىجەزىگە يارىشا، «ئېيىقگۇل» قىز ۋاقتىدىن تارتىپلا سەل بىغەمرەك ئىدى. شۇ تۆپەيلى بولسا كېرەك، كېيىنكى چاغلاردا، جاپا ئىچىدىمۇ سەمرەپ كەتتى. ھايۋانات باغچىسىدا ئۇنىڭغا يۇكلەنگەن ۋەزىپە ئېيىقلارغا يەم بېرىش ئىدى. شۇ سەۋەبتىنمۇ ھەمدە بۇنىڭغا يۇقىرىقىلار قوشۇلۇپ، شۇ چاغلاردا خېلىلا ھال قونۇپ قالغان باقەم شائىر ئۇنى ئەدەبلىكتە «ئېيىقگۇل» دەپلا ئاتايدىغان بولۇۋالدى. بىچارە ئايال باشتا تېرىكتى، ئۇرۇشتى، ئاخىر زېرىكىپ «مەيلىلا» دېگەندەك تىنچىدى. ئاچچىقى بەك كېلىپ كەتكەن چاغلاردا ھۇررەك چىراي باقەمگە قولىغا چىققان نەرسىنى ئېتىپ، «مەن ‹ئېيىقگۇل› بولسام، سەن باقى سارالىڭ» دەپ ۋارقىرايتتى.

«ئېيىقگۇل» چوڭ بولغان ئائىلە شەھەرنىڭ ئېرەمباغ دېگەن كوچىسىغا جايلاشقانىدى، دادىسى ئابدۇراخمان موزدۇزلۇق بىلەن ئۆتكەن، مۇنداقچە ئېيتقاندا ئاندا ـ ساندا بالىلارغا غىغاق، ئايالالارغا پوپۇچ، قېرىلارغا مەسە تىكىپ قويغىنىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ئاساسەن ياماقچىلىق بىلەن مەشغۇل بولغان، تۇرمۇشى غورىگىل ئۆتكەن ئادەم ئىدى. ئارتۇق گېپى يوق، مېھماندوست بۇ ئادەمنى مەھەللىدىكىلەر ئابدۇراخمان غىغاق دەپ

ئاتىشاتتى. ئايالى شاراپەتخان كەمبەغەللىكتىمۇ كۈپتەك سەمرەپ كەتكەن، تازىمۇ بىغەم ئايال بولۇپ، «ئېيىقگۈل» ئانىسىنى دوراندى. بايقۇش ئايال ئەتىگەنلىك ئەتكەنچىيىنىك شامىسىنى چۇشكىچە، چۇشىنىككىنى كەچكىچە چاينايتتى. جاۋغىيى ئاغرىسا شامىنى قولىغا ئېلىۋېلىپ، بىردەمدىن كېيىن يەنە ئاغزىغا سالاتتى. شۇنداق تۇرۇپ ئاغزى يەنە گەپتىن بېسىقمايتتى. ئەتىدىن ـ كەچكىچە قىلىدىغان ئەمەلى كالاچنى قوڭالتاق كېيىۋېلىپ، شاپىلدىتىپ مېڭىپ قولۇم ـ قوشنىلارنىڭ ئۆيىگە ئالا قويماي كىرىش، پارا‌ڭ سېلىش بولاتتى. تېخى بەزى كۈنلىرى شۇ ۋەجىدىن كەچ كىرىپ كەتكىنىنى تۈيماي قالاتتى ۋە تاماق ئېتىشنىمۇ ئۇنتۇغان بولاتتى. بۇنداق چاغلاردا تېخى ئاللىقاچانلاردىدۇر غەم تارتماي ئۆيىگە يېنىپ چىقىپ:

ـ ۋاي خۇدايىمەي، بۇگۈن يەنە تاماق ئېتەلمىدىم دېسە، بوپتۇلا، چاي ئىچەيلىلا، «ياتار قورساق ـ كېتەر قورساق» دەپتىكەن، چايمۇ ئوبدانغۇ،ـ دېسە، ئېرى ئابدۇراخمان غىغاق بۇلۇڭدا يۇكۈنۈپ ئولتۇرۇۋېلىپ:

ـ ھە، بوپتۇ، چايمۇ ئوبدان، چاي ئوبدان،ـ دەپ قويايتتى.

دادىسى ياۋاشلىقىدىن «چاي ئوبدان» دېگىنى بىلەن، ئوغلى ـ «ئېيىقگۈل»نىڭ ئاكىسى ۋە بىردىنبىر قېرىندىشى ئەلقە ئۇنمايتتى.

ـ ئاپا، بۇگۈنمۇ تاماق ئەتمىدىڭما؟ ئەجەب تويدۇما شۇ ئەتكەنچىيىڭدىن،ـ دەپ ئىشكىنى جاق يېپىپ نەگىدۇر غايىب بولاتتى. ئەلقە كەپتەر بېقىشقا ئامراق ئىدى، مەھەللە ـ كويدىمۇ ئەلقە كەپتەرۋاز دەپ نامى بار ئىدى. بۇنداق چاغلاردا شاراپەتخانمۇ بوش كەلمەيتتى.

ــ نەگە باريسەنۇي قارىنىڭغا زەمەنلىك تىقماي؟ بوپتۇ، كەپتەرلىرىڭ بىلەن ئۆگزىدە يات!ــ دەپ قويياتتى.

ئۇنداق بولغىنى بىلەن ئەر ـ خوتۇن ئىككىلىسى شۇنچىلىك مېھماندوست ئىدى. ئۆيدە ئازراقلا بىرنەرسە ئارتۇق بولۇپ قالسا، ئېرىنمەي قوشنىلىرىنى چاقىرىپ چىقاتتى، بارىنى قويماي داستىخانغا تۆكەتتى. تاماق ئەتسىمۇ ھارغۇچە ئېتىۋېلىپ، ئۆيمۇئۆي «قاچا سۇناتتى».

ــ ئېلىڭلارا، ئوھوش!ــ دەيتتى ئۆيگە مېھمان كىرىپ قالسا خۇشلۇقىدىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەي قالغان شاراپەتخان قوشنىلىرىنى زورلاپ،ــ ئېلىڭلار ـ ھە، بالىلارغىمۇ ئېلىۋېلىڭلار!

ــ بولدى، شاراپەتخان، ئەتىگىمۇ قالسۇن، بالىلارمۇ يېسۇن، ئەتە قىيامەت بولىدىغانىدەك، بۇگۈنلا ھەممىنى تۈگىتىۋەتسەك بولماس!ــ دەيتتى قوشنىلار. بىراق، شاراپەتخان ئۇنمايتتى:

ــ ئېلىڭلارا، جانىملىرىم، تۈگەپ كەتسە، ئەتە موزاينى ساتىمىز، قانداق دېدىم، دادىسى؟ــ دەيتتى.

ــ ھە، توغرا، توغرا، راست دەيدۇ، ئەتە موزاينى ساتىمىز!ــ دەيتتى ياۋاش ئابدۇراخمان غىغاقمۇ يۈكۈنۈپ ئولتۇرغان يېرىدە ئايالىنى ماقۇللاپ، بىساتلىرىدا شۇ بىر تاللا موزاي بولىدىغان!

ئاھ، قەدىرلىك ئاتا ـ بوۋىلىرىم، موما ـ ئانىلىرىم، سىلەرنى، ھەممىڭلارنى، شۇ چاغلارنى، بالىلىقىمدىكى ئاشۇ بىر مەھەللىلىك، ئادەمنىڭ كۆڭلى بۇزۇلغۇدەك ساددا، ئاق كۆڭۈل، مېھماندوست قوشنىلىرىمىزنى سېغىندىم!

«ئېيىقگۇل» باقمىنىڭ قولىغا چۈشكەن چاغلاردا خۇدانىڭ بەرگەن رىزقىنى كۆرۈپ، ياشاپ بولۇشقان دادىسى بىلەن ئاپىسى بىر - بىرىنىڭ كەينىدىنلا دېگۈدەك ئالەمدىن ئۆتكەن، كەپتەرۋاز ئاكىسى بولسا، كېيىنچە ھاراقتا بېرىلىپ، ئۇنى ئۇنتۇپ كېتەيلا دەپ قالغانىدى. شۇ سەۋەبلەردىن بولسا كېرەك، باقمىم شائىر ئايالىنى تېخىمۇ بوزەك قىلىپ، خالىسا ئەركىلىتىپ، قالسا قىرچە - يانچە تېگىپ، بىچارە ئايالىنىڭ يۈرىكىنى زەردىگۆش قىلىۋەتتى. ئېرىنىڭ گاھىبىر غەلىتە قىلىقلىرىغا، مازلىقلىرىغا قاراپ، بەزىدە ئايالىنىڭ غىجىقى كېلىپ، ھەتتا ئۆچلۈكىمۇ قوزغىلاتتى. بەزىدە خۇپىيانە ھالدا ياقىسىنى چىشلەپ «توۋا قىلدىم، بۇ بىرنېمە كىچىكىدە بىر ئاينىپ، ساقايغان بولغىيدىمىكىن؟» دەپمۇ قورقۇمسىراپ ئويلاپ قالاتتى. ھېلىقى بالا تەگكۈر «شائىرلار ئىدارىسى» گە يۆتكىلىپ بارغاندىن كېيىن باقمىنىڭ غەلىتە قىلىقلىرى تېخىمۇ ئەدىگىلى تۇردى. ئەمدى ئۇ بىچارە «ئېيىقگۇل»گە بەتتەر جاپا ۋە ئازاب سالىدىغان بولدى. بايقۇش ئايال، سەۋرى تاشتىن پۈتۈلگەنمىكەن، شۇ ئىشلارغىمۇ تاقەت قىلدى.

«بوپتۇلا، يامان دېسەم، ياخشى ئەرنى ماڭا كىم بېرىدۇ؟ نېمە بولسا بولۇپ كەتسۇن، ئىككى بالامنىڭ دادىسى ئىكەن، ئېغىرىنى كۆتۈرەي. سارائىنىمۇ باقىدىكەنغۇ خەقلەر! ئىشقىلىپ، ئەر كىشىنىڭ تالاغا قاراپ قالغىنىدىن، سارىڭى ياخشىلا! خۇدايىم كۆرسەتمىسۇن، شۇنداق ئەرلەرنى!»

«ئېيىقگۇل»نىڭ ئاغزىدىن «سائەت چىقىپ» كەتكەن بولسا كېرەك، كۈنلەر ئۆتۈپ ئۇ قورقماس نەرسىمۇ

ئالدىغا كەلدى. بىر ئوبدان پۇل تاپمەن دەپ چىقىپ كەتكەن ئېرى ھېچنېمىدىن - ھېچنېمە يوقلا تالاق خېتى ئەۋەتىپتۇ. جاھان نېمە بولۇپ كەتتى؟ ھەر جاي، ھەر دوقمۇشتا ئەرلەرنى ئازدۇرىدىغان ئالۋاستى پەرىلەر كۆپەيىپ كېتىپتۇمۇ نېمە؟... غەزەپلەنگەن «ئېيىقگۇل» ئەنە شۇنداق ئويلايتتى.

باش ئۇستىدە چاقماق چېقىلغاندەك بۇ ئىش بىچارە ئايالنى يىغلاتتى، قاقشاتتى، ئۇ نەچچە كۈنلەر ئىشقىمۇ بارالماي، بېشىنى چېكىلەپ تېڭىپ ياتتى. بىر كۈنلىرى كېلىپ، «چوڭ بولۇپ قالدىغۇ» دەپ ئويلاپ بالىلىرىنى يېنىغا چاقىرىپ، ئەھۋالنى ئۇلارغىمۇ ئېيتتى. بىچارە بالىلار خورلۇق ھېس قىلىشىپ، خېلىغىچە يىغلاشتى. بۇنى كۆرۈپ «ئېيىقگۇل»نىڭ كۆڭلى بۇزۇلۇپ «بالىلارغا دېمىسەم بوپتىكەن» دەپ پۇشايمان قىلىپمۇ قالدى. بىر ھېسابتا دېگىنىمۇ ياخشى بولغانىدى.

نەچچە كۈنلەر ئۆتۈپ ئايال ئورنىدىن تۇردى. ئۇنى نەپرەت تۇرغۇزغانىدى. «ياخشىلىقنى بىلمىگەن ۋاپاسىزغا يىغلىغان ئىسىت كۆزۈم ئەمەسمۇ! مەنمۇ ئادەمغۇ، بىر سارايدىن ئايرىلغانغا ئۆلۈپ قالارمەنما؟ بالىلىرىم يېنىمدا بولسا، تېنىم ساق بولسا، ھېچنېمىدىن قورقمايمەن!»

«ئېيىقگۇل» ئاۋۋال باقەم شائىرنىڭ ئىدارىسىگە باردى، ئۇنىڭ رەھبەرلىرىگە بولغان ئەھۋالنى ئېيتتى، باش دىرېكتور باقەمنىڭ قىلغان ئىشىدىن قاتتىق رەنجىگەن بولدى - يۇ، ئەمما ئۇنىڭ ئېنىق تۇرار جايىنى دەپ بەرمىدى. كونۇبرتتىكى W ناھىيەسى دېگەن خەتلەرنى «ئېيىقگۇل» مۇ كۆرگەنىدى. بىراق، شۇنچە

چوڭ ناھىيەنىڭ نەرىدىن ئىزدەيدۇ؟ يەنە كېلىپ، تالاق خېتىنى ئېلىپ تۇرۇپ، قانداقسىغا، نېمىدەپ ئىزدىگۈلۈك، ئىزدەشنىڭ ھاجىتى بارمۇ؟ شۇنىڭ بىلەن «ئېيىقگۇل» قەتئىي قارارغا كەلدى ـ دە، بالىلار ئۇيقۇسى يوق چاغدا، سوت مەھكىمىسىگە ئەرز يازدى.

«ۋاپاسىز ئېرىم ماڭا تالاق خېتى ئەۋەتىپتۇ، ھازىر مەنمۇ ئۇنىڭ تالاق خېتىنى ئەۋەتەي، مەنكى ئۇشبۇ ئىلتىماسنى يېزىپ تۇرغۇچى ئابدۇراخمان قىزى ئىمھانەم، شۇ توغرۇلۇق بايان قىلىمەنكى...» ئىمھانەم (خەيرىيەت، بىزمۇ ھازىر ئۇنىڭ ئاتىسى ئەزان چاقىرىپ قويغان، چىرايلىققىنا ئىسمىنى بىلىۋالدۇق، بۇنىڭدىن كېيىنكى سەھىپىلىرىمىزدە شۇنداق ئاتىغايمىز.) تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن شۇ گەپلەرنى يازدى ـ دە، ئۆكسۈپ كەتتى. بىر يىغلاپ، بىر قەلەم تەۋرىتىپ، ئەيتاۋۇر يېزىپ تۈگەتتى.

سوت مەھكىمىسىدىكىلەر ئۇنىڭ ئەرزىنى كۆرۈپ ۋە ئەھۋالنى ئاڭلاپ، ئۇنى ئېرى قايتىپ كەلگۈچە تەخىر قىلىشقا ئۇندىدى ۋە ئۆزلىرىنىڭمۇ باقمىنىڭ ئىدارىسى بىلەن خەۋەرلىشىدىغانلىقىنى، مۇبادا باقمىم زادىلا كەلمەي قويسا، قائىدە بويىچە گېزىتكە ئېلان بېرىشكىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئېيتتى. قالغان ئىشلار ئوقۇرمەنلىرىمىزگە مەلۇم.

بىز ھەمدەمجانىنىڭ مۇسەللەس زاۋۇتى ئالغان «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات» نى تەبرىكلەش زىياپىتىدە ئىككى ئادەمنىڭ شىرە تۈۋىگە يىقىلغانلىقى ھەققىدە قىسقىچە توختاپلا، ھېكايىمىزنى «ئېيىقگۇل»گە

يۆتكەپ كەتكەنىدۇق. ئەمدى ئولاش - چولاش دوختۇرخانا تەرەپكە بېرىپ قاراپ باقايلى.

ئەلقىسسە، تەبرىكلەش زىياپىتىنىڭ ئاخىرىدىكى ھېلىقى كۆڭۈلسىزلىك ھەممەيلەننى مەستلىكتىن سەگىتىپ، ئوپۇر - توپۇر قىلىۋەتتى. ئاردىدا ئەقىللىكرەك بىرى جىددىي قۇتقۇزۇش مەركىزىگە خەۋەر قىلىۋەتكەنىكەن، ھايالشىمايلا ناھىيەلىك دوختۇرخانىنىڭ بىردىنبىر «120» ناملىق ماشىنىسىمۇ چىرقىراپ يېتىپ كەلدى. بۇرادەرلەر كۆتۈر - كۆتۈر قىلىپ يىقىلغان ئىككى ئۇلپىتىنى تېببىي خادىملارنىڭ ياردىمىدە ماشىنىغا چىقاردى. ئەمدىلىكتە ھەممەيلەن دوختۇرخانىنىڭ لىزول پۇراپ تۇرغان گىرىمىسەن زالىدا بىر - بىرىگە ھاڭۇپقىپ قارىشىپ ئولتۇراتتى. كۆپ ئۆتمەي يىقىلغان ئىككى كىشىنىڭ ئائىلە تاۋابىئاتلىرى يىغا - زار بىلەن يېتىپ كېلىشتى. زىياپەتنىڭ ئاخىرى تاڭ ئاتقۇچە تەشۋىشلىك كۈتۈشلەر، تاپا - تەنىلەر بىلەن دوختۇرخانىدا تاڭغا ئۇلاشتى. ئاق خالاتلىق سېپىتىرالار ئۇياق - بۇياقتا يۈگۈرۈشۈپ يۈرەتتى. تاڭغا يېقىن يېزا - بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى ئاشقازىنىنى تەكرار - تەكرار يۇيۇش نەتىجىسىدە خەتەردىن قۇتقۇزۇۋېلىندى. رەھمدۇللانىڭ ئەھۋالى سەل ئېغىرراق ئىدى. ئۇنىڭغا ئاشقازىنىنى يۇيۇشمۇ كار قىلمىدى. دوختۇرلار ئۇنىڭ ئەتراپىدا شۇنچە پەرۋانە بولغان بولسىمۇ، يېرىم كېچىدىن ئاشقاندا يۈرەك ھەرىكىتىنى كۆرسەتكۈچى ئەسۋابتىن سىزىق يوقىلىپ كەتتى.

بۇ ئىشلار بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى شۇنچىلىك

تۇيۇقسىز ۋە پاجىئەلىك يۈز بەردى. رەغمدۇللانىڭ كۆيۈمچان خوتۇنىنىڭ مۇڭلۇق ناخشىدەك يىغىسى زالنى، دوختۇرخانىنى بىر ئالدى. ھەممەيلەن ئۆزىنى گۇناھكاردەك ھېس قىلىپ، بىر - بىرىگە قارىيالماي ئولتۇرۇشاتتى. ئۇياق - بۇياقتا ماڭاتتى. بولۇپمۇ ھەمدەمجان ئۆزىنى يوقىتىپ قويىاي، يەرگە كىرىپ كېتەيلا دەپ قالدى. باقەم شائىر بولسا روھى چىقىپ كەتكەن ئادەمدەك داڭ قېتىپ قالغاندى.

بولغۇلۇق بولغاندىن كېيىن قالغان ئىشلار ئۆز تەرتىپى بويىچە داۋاملاشتى، ناھىيەلىك جامائەت خەۋپسىزلىكى ئىدارىسىمۇ ئەھۋالدىن ۋاقتىدا ۋاقىپلاندۇرۇلغاندى. ھە دېمەي ساقچىلارمۇ يېتىپ كەلدى. تەكشۈرۈشلەر، سوئال - سوراقلار باشلاندى. دوختۇرخانا باشلىقىنىڭ رىياسەتچىلىكىدە مۇتەخەسسىسلەر گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىنغاندى. دەسلەپكى تەكشۈرۈش نەتىجىسى تەركىبى نورمال بولمىغان مۇسەللەستىن زەھەرلىنىش بولۇپ چىقتى.

كۆڭلى بىرنېمىدىن ئۈيۇپ تۇرغان ھەمدەمجاننىڭ بۇ يەكۈندىن كېيىن بېشى ساڭگىلاپلا كەتتى. بىر خۇشاللىقنىڭ كەينىدە بىر خاپىلىق ئەگىشىپ يۈرىدۇ، دېگەن گەپقۇ بار، لېكىن خاپىلىقنىڭ شۇنچىۋالا تېز يېتىپ كەلگىنىنى قارىمامسىز! گۈلزىبا ئېرىنىڭ ئەتراپىدا ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، پىرقىراپ يۈرگەن بولسىمۇ ئەمەلىيەتتە ئۆزىنىڭ كۆڭلىمۇ ئېيتقۇسىز پاراكەندە ئىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى باقەم شائىرغا بولغان گۇمانىي ئۆچمەنلىكى تېخىمۇ ئۆرلىمەكتە ئىدى. «ھەممىنى قىلغان ئاشۇ، ــ دەپ

ئويلايتتى ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا، ــ مۇشۇ ئادەم پەيدا بولغاندىن بېرى ھەممە ئارامچىلىق يوقالدى، ئىشلار قالايمىقانلىشىپ كەتتى. بىر ئوبدان ھەمدەمجانمۇ بۆلەكچىلا ئادەم بولۇپ قالدى. ھە دېمەي ئەمدى مۇنۇ ئىش يۈز بەردى... ھەممىنى قىلغان مۇشۇ سۆرۈن تەلەت!»

«خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات» داغدۇغىسىغا ئەگىشىپلا يۈز بەرگەن بۇ ۋەقە W ناھىيەسىنى زىلزىلىگە سېلىۋەتتى. كوچا ـ كويلاردا، ئۆيلەردە ھەممە ئادەم مۇشۇ گەپنى قىلىشاتتى. تۆت ئادەم بىر يەرگە كەلسىلا: «ساختا مۇسەللەستىن زەھەرلىنىپ ئۆلۈش» ھەققىدە پىچىر ـ پىچىر باشلىناتتى. گەپلەر بىر ـ بىرىگە ئوخشاشمايتتى. گاھىلار رەغدۇللاغا ئېچىنىپ ئاھ ئۇراتتى، بەزىلەر يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلىنى «ئۆزىمىغۇ ھاراق دېسە جېنىنى بېرەتتى، تاس قاپىتۇ مانا!» دەپ ئەيىبلەشتى. بىرمۇنچە ئادەملەر ھەمدەمجانىنمۇ غايىبانە ئەيىبلەيتتى. «بىر ئوبدان ئۇزۇمنى ئېچىتىپ، ھالالنى ھارامغا ئايلاندۇرغاندىن كېيىن، مانا ئەمدى خوپ بولدىمۇ؟» دېگەنلەرمۇ بولدى. ھەتتا ئىستالىن بىلەن بىر شىرەدە ئولتۇرۇپ تاماق يېگەندەك ئىشەنچلىك گەپ قىلىدىغانلارمۇ چىقاتتى. «ھەمدەمجان مۇسەللەسنىڭ گىرادۇسنى ئاشۇرىمەن دەپ كۆكتاش سالدۇراتتىكەن، كۆكتاش جىقراق تەڭشىلىپ كەتكەن يېرىنى قۇرۇۋان جۇجاڭ بىلەن رەغدۇللا كۇلگۈنچەك رەھمەتلىك ئىچىۋاپتۇ شۇ!» دەيتتى مۇنداقلار. «كۇ جۇجاڭغۇ ھاراقنى بالادەك جىق ئىچەتتى، بىراق رەغدۇللا زورلاپ تۇرۇۋالساڭ ئىككى ـ ئۈچنى ئىچىپ قويۇاتتى ئەمەسمۇ؟»

دەپ بىرلىرى بېشىنى گۇمانىي چايقاپ تېگىرقايتتى. ھېلىقى گەپ تاپقاقنىڭ بۇنىڭغىمۇ جاۋابى تەييار ئىدى. «قىزىققۇ سەن، زەھەرنى ئاز يېسىمۇ، كۆپ يېسىمۇ بەربىر زەھەر ـ دە! ئورگانىزم ئوخشاشمايدۇغۇ!» «ئەمىسە، ـ دەيتتى يەنە بەزىلەر شۇبھىلىنىپ، ـ شۇ كۈنى ئوندەك ئادەم بارکەن، ھەممىسى سەن دېگەن شۇ كۆكتاش سالغان مۇسەللەسنى ئىچىپتىكەنغۇ؟ ھەمدەم چاڭجاڭ ئۆزىمۇ خۇشاللىقىدا خېلى جىق ئىچىپ قويۇپتىكەن، ئۇ بىلىپ تۇرۇپ ئۆز جېنىغا ئېكەك سالارما؟» گەپ تاپقاق بېشىنى قاشلاپ بىردەم جىم تۇرۇپ كېتەتتى ـ دە، ئاندىن بىرنى يۆتىلىپ: «ھوي راستىنلا، ئاسما ئوكۇلغا باراتتىم ـ ھە!» دەپ غىرىدە جۆنەپ قالاتتى.

نېمە بولسا بولسۇن، بولغۇلۇق بولدى. رەغدۇللا رەھمەتلىك يىغا ـ زارلەر بىلەن يەرلىكگە قويۇلدى. ئۇنىڭ بالىۋاقلىرى: «دادامنى زەھەرلەپ ئۆلتۈرگەن ئادەمنى جازالاپ بېرىسىلەر» دەپ سوت مەھكىمىسىگە ئەرز قىلىشتى. شۇنداق بىر قاتار ئېگىز ـ پەسلىكلەر تۈپەيلى ھەمدەمجاننى تۇتۇپ تۇرۇپ تەكشۈرىدىغان، مۇسەللەس زاۋۇتنى ۋاقتىنچە پېچەتلەيدىغان بولۇشتى. بۇ ئىش تۈپەيلى كۆپ ئادەملەر ھەمدەمجانغا ھېسداشلىق قىلىشتى، بىراق نېمىلا بولسۇن ھەمدەمجاننىڭ زاۋۇتى ئىشلەپچىقارغان ئىچىملىكنى ئىچىپ نەچچە ئادەم زەھەرلەنگەن، بىر ئادەم ئۆلگەنىدى. پاكىت ھامان پاكىت، ئۇنى تەكشۈرۈپ دەللىلەش ياكى ئاغدۇرۇش، سەۋەبكارلىرىنى تەھقىقلەش كېرەك بولاتتى. ھەمدەمجاننىڭ تۇتۇپ تۇرۇلغانلىقى ئۇنىڭ زاۋۇتىغا،

ئائىلىسىگە زور زەربە بولدى. مۇسەللەس زاۋۇتىدىكى تېخنىك، ئىشچىلار پىتراپلا كەتتى. زاۋۇتتا ئەزەلدىن بۇنداق ۋەقە كۆرۈلمىگەنىدى. بولماي ـ بولماي، تازا مۇكاپات ئالغان چاغدا بولغىنىنى كۆرمەمدىغان يا بىرەر كۆرەلمەس ئويۇن ئويۇشۇۋاتقىمكىن؟... شۇنداق قىياس قىلغانلارمۇ بولدى. لېكىن دەلىل يوق ئىدى. يەنە ھەر خىل گەپ ـ سۆزلەر كۆتۈرۈلدى. «زادى مۇشۇ ئېغى بىلەن بېغى يوق مۇكاپاتنى ئالمايدىغان ئىش ئىدى. يا بىرەر ئادەم مەھسۇلاتمىزنى تېتىپ، باھالىمىسا! بىرەر يەرگە، باھالاشقا ئۆرنەك ئەۋەتمەيلا...» دەپ غودۇرايتتى بەزىلەر. مۇنداق دېگەنلەرمۇ بولدى: «شۇنچە پۇلنى بىكارغا خەققە بېرىپ، داغۋازلىق، سۆلەتۋازلىق قىلغانىنىڭ سازايى چىقتى مانا! خەلقئارا مۇكاپات ئىمىش! قىپقىزىل ئالدامچىلىققۇ بۇ. ئالتۇن مۇكاپات ئىمىش تېخى! مىس بولسىمۇ چوڭ گەپ ئىدىغۇ!»، «راست دەيسەن، ــ دەپ قۇۋۋەتلەيتتى يەنە بىرلىرى، ــ ھازىر ئۇنداق ئالدامچىلار جىقتۇ، ھۆكۈمەتمۇ تۇتۇۋالسا جازالايدۇ ئۇنداق قويمىچىلارنى!»

ھەمدەمجانىنىڭ ئۆيىدە خېلىدىن بېرى تۇرۇۋاتقان مېھمانىنى تىلغا ئالغان، چىشلەپ تارتقانلارمۇ بولدى. «ئاڭلىمىدىڭلارمۇ، ھېلىقى ئۇچ ـ تۆت تۇمەننىڭ پېيىنى قىرقىغان بايتال مۇكاپاتنى (چاپچىپ تۇرغان ئات ھەيكىلىنى بىراۋلار بىردەمدىلا شۇنداق ئاتىۋېلىشقانىدى، خەق دېگەنمۇ يامان ـ دە!) ھەمدەم چاڭجاڭنىڭ شەھەردىن كەلگەن ھېلىقى شائىر ئاغىنىسى ئالاقىلىشىپ بېرىپتۇدەكقۇ! ھېلىقىچۇ، تۇنۇگۈن مۇراسىمدا كاللا دېسە، پاقالچاق دەپ شېئىر ئوقۇغان،

مازراق نېمىغۇ ئۆزى؟ دوپپىلىرىنى قاراڭلار، تامدىكى مىخقا ئىلىپ قويغاندەك، بېشىنىڭ كەينىگە چاپلىۋالغىنىنى!» شۇنىڭ بىلەن باقەم شائىر ھەققىدىكى پاراڭلار باشلاندى. ئانتون پاۋلوۋىچ چېخوپنىڭ «بىگىز قاپتا ياتمايدۇ» دېگەن ھېكايىسىدىكىگە ئوخشاش، باقەمنىڭ W ناھىيەسىگە كەلگەندىن بېرىقى كەچمىش - ئەتمىشلىرىدىن تارتىپ ئوقۇغان شېئىرلىرىغىچە ئەسكى پالاستەك سۆرىلىپ ئوتتۇرىغا چىقتى. ھېلىمۇ ياخشى بۇ پاراڭلار ئۇستىدە باقىجان ئۆزى بولماي قالدى، مۇبادا ئاشۇ يەردە بولۇپ قالغان بولسا، بارلىق نېمىدىن كېچىپ ئەتىسى ئەتىگەننىڭ ماشىنىسى بىلەن ئۈدۈل شەھەرگە جۆنگەن بولار ئىدى. باقەم شائىر ھەققىدىكى غەيۋەتلەرنىڭ ئاخىرى: «تايىنلىق، شۇ خىزمىتى ئۈچۈن ھەمدەمجانىدىن بەش — ئون مىڭنى موك قويغاندۇر؟» دېگەن يېرىگە كەلگەندە ئۇنىڭدىنمۇ يوغىنى پۈسكىيىپ چىقتى. «نېمە دەۋاتىسەن؟ — دېدى ئۇزۇن قۇلاقلارنىڭ پادىشاھىدەك بىرى، — تېيىنىنمىغۇ بۇلجۇتماي ئالىدۇغۇ ئۇ دەلىتە، ئۇنىڭغا ئۇستەكلەپ ھەمدەم چاڭجاڭنىڭ قېيىنىسىڭلىسىنىمۇ ئالغۇدەك، ھەمدەمجان بىلەن باجا بولۇشقۇدەك!»

گەپ شۇ يەرگە كەلگەندە، مۇئەللىپ كىشىلىك تۇرمۇشتا ئۆزىنى تادان، ئالغۇر ھېسابلاپ، دائىم باشقىلارنىڭ بۇرنىدىن پىلىك ئۆتكۈزمەن دەپ يۈرگەن شۇنداق بىر ئىنسانلارغا دوستانىلىق بىلەن شۇنى ئېيتىدۇكى، سىلەرنىڭ ئۇستاتلىقىڭلار، ھىيلە - مىكىرلىرىڭلار ئۆلۈكنى قار بىلەن كۆمگەندەكلا بىر ئىش، ئىنسان ئۈچۈن توغرا، لىللا ياشاشتىن ئارتۇق

ئېسىل پەزىلەت ۋە ئارامچىلىق يوق. دۇنيادا كىشىلەرنىڭ ئېغىزىغا چىقىپ، لەنەت داڕىغا ئېسىلغاندىنمۇ ئارتۇق ئېچىنىشلىق ئىش بولمايدۇ. شۇڭا، ھەركىم بولسا ھالال ياشىغىنى، توغرا يولدا ماڭغىنى، قارا نىيەت ۋە ھىيلە ـ مىكىرنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلمىغىنى تۈزۈك. ئەگەرى يولدا مېڭىۋېرىپ، ئاقىۋەت ئۆزىڭىز قۇرغان قاپقانغا ئۆزىڭىز چۈشكىنىڭىزدە پۇشايمانىنى ئالىدىغان قاچا تاپالماي قالىسىز.

ھەمدەمجانىڭ قىسمىتى نۆۋەتتىدە ئۇنىڭ ئۆيىدىمۇ غودۇر ـ سۇكۇنچىلىك پەيدا قىلدى. گۈلزىبا بىر كېچە ـ كۈندۈز ئىچىدە ئورۇقلاپلا كەتتى، گەپ ـ سۆزدىنمۇ رايى قايتتى. گۈلزىبا بولسا ھەدىسىنىڭ ئەتراپىدا چۆرگۈلەپ ئاۋارە ئىدى. ساقىتاي بولۇۋاتقان ئىشلارنى تازا چۈشىنىپ كەتمىگەندەك قىلاتتى. بىر قېتىم ئۇ ئاپىسىنىڭ تىزىغا ياماشىپ: «ئاپا، دادام يەنە قارا ئۇزۇم يىغقىلى كەتتىمۇ؟» دەپ سورىۋىدى، گۈلزىبا پاڭگىدە ئېتىلىپ كېتىشتىن ئۆزىنى تەستە تۇتۇۋالدى، لېكىن قەلبى يىغلايتتى.

ئەمدى بىز بۇ ئىشلار مابەينىدە بىزنىڭ قەھرىمانىمىز قانداقراق تۇرۇۋاتىدۇ؟ نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتىدۇ؟ دېگەن سوئالغا جاۋاب بېرەيلى. كاتتا مۇكاپات ئەمدى يېتىپ كېلىشىگە ئۇلىنىپلا يۈز بەرگەن بۇ كېلىشمەسلىك دەسلەپتە باقەمنىمۇ بەك چۆچۈتتى، بولۇپمۇ رەئىدۇللا كۇلگۇنچەكنىڭ ئۆلۈمى ئۇنى تولىمۇ ساراسىمگە سالدى. مەرھۇمنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا بارغىنى، چىشاڭ خوتۇنى بىلەن ئىككىسىنىڭ ئادەمنى

بىزار قىلغۇدەك مېھماندوستلۇقى، رەغدۇللانىڭ ئاجايىپ پاكىز ۋە رەتلىك ھويلىسى خېلى كۈنلەرگىچە ئۇنىڭ يادىدىن، كۆز ئالدىدىن كەتمەي تۇرۇۋالدى. ھەرھالدا شۇ ئارىلىقتا ئىنسانىي ھېسسىياتى لىپپىدە بىر ئۆرلەپ: «ئادەم دېگەن شۇنچىلىكلا بىرنېمىكەنغۇ!» دەپ خورسىنىش ئارىلاش ئويلاپمۇ قويدى. شۇ خىيال، شۇ ھېسسىيات ئىلگىرىدىن تارتىپ، داۋاملىق كۆڭلىدە تارازا بېسىپ تۇرغان بولسا، ئۇ ھېلىقىدەك مەرەز ئىشلارنى قىلماس ئىدى، خەيرىيەت!

باقەم شائىر چۆچۈپ كەتكىنىدىن دەرھال شەھەرگە، باش دىرېكتورغا تېلېفون بېرىپ، ئەھۋالنى بايان قىلدى. دىرېكتور باقەمدىن ياش بولغىنى بىلەن مەككارلىقتا خېلى ـ خېلىدىن قېلىشمايتتى. سەكسەن ياشلىق قېرىلارمۇ بەلكىم ئۇنىڭ قولىغا سۇ قۇيۇپ بېرەلمەس! ئەنە شۇ قۇۋۇ دىرېكتور باقەمنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بىردەم جىم بولۇپ كەتتى ـ دە، ئاندىن باقەمگە بۇ ئىشنىڭ ئۆزلىرى بىلەن ئالاقىسى يوقلۇقىنى، جىددىيلەشمەي، ئارتۇق ئىشلارغا ئارىلاشماي، قالغان پۇلنى ئۇندۇرۇپ، يەنە تېخى باشقا ناھىيەلەرگە بېرىپ، بولسا شۇنداق سوددىدىن يەنە بىرەر ـ ئىككىنى تېپىپ ئالدىرىماي قايتىشنى، ئىدارىگە يېنىپ كېلىمەن دەپ ئانچە جىددىيلىشىپ كەتمەسلىكىنى بولمىدىغانلىقىنى، يېقىندىن بېرى چوڭ ئىشلارنىڭمۇ يوقلۇقىنى قوشۇپ قويدى. دىرېكتور گەپنىڭ ئاخىرىدا شەھەرلىك خەلق سوت مەھكىمىسىدىن ئىككى خادىمنىڭ باقەمنى ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى، باقەمنىڭ ئايالىنىڭ قانداقتۇر بىر دەۋا بىلەن ئۇلارنى ئىزدىگەنلىكىنى

ئېيتىپ، زادى نېمە ئىشلىقىنى سورىۋېدى، باقەم بۇ قېتىمقى ئۆتكەن قېتىمقىدەك «ۋايتاك» پەدىسىنى چاندۇرماي چېلىپ، گەپنى يوقىتىۋەتتى. ھېلىمۇ ياخشى دىرېكتور باقەمنىڭ سەييارە كامانىروپكىغا چىقىپ كەتكەنلىكىنى، خېلىدىن بېرى ئالاقىلەشمىگەچكە ھازىر ئۇنىڭ نەدىلىكىنى ئۇقمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ سوت مەھكىمىسىدىن كەلگەنلەرنى يولغا سېلىپ قويۇپتۇ. «ئىشتانغا چىققان كۆڭۈلگە تايىن» دېگەندەك، گەپنىڭ ئىشىنىڭ ئۇرامىنى پەملىگەن باقەم ئۆزىنى قوغداپ قالغان غوجايىنغا قوشلاپ تەشەككۇر ئېيتتى. باشلىقمۇ زىر - زەۋىرىگىچە كوچىلاپ يۇرمىدى. باقەمنىڭ يۇرىكى بۇ ئۇچۇر تۇيۇقسىز يەنە بىر جىغىلدىغان بولسىمۇ، كەچتە ھەمدەمجانىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپ ھەدە - سۆكۈل نازىنىنغا كۆزى چۈشكەندە ھېلىقى گەپلەر كۆڭلىدىن شامالدىكى توزغاقتەك ئۇچۇپ، توزۇپلا كەتتى.

گۈلزىبا ھېچنېمە كۆرمىگەندەك ھەجىيىپ ھويلىغا كىرىپ كەلگەن باقەمنى كۆرۈپ قاپىقىنى تۇرۇپ، ئوچۇق چىراي ئاچمىدى. بىراق، گۈلزىيا كەلگۈسى ھاياتى باغلىنىپ قالغان بۇ ئادەمگە ئادەتتىكىدەكلا خۇش تەبەسسۇم ئىنئام قىلدى. سۆكۈلسىنىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن گۈلزىبا ئۆزىنى سەل تۇتۇۋېلىپ، كېيىنكى ھەرىكەت، گەپ - سۆزلىرىدە ئانچىلا چاندۇرۇپ كەتمىدى. نېمىلا بولسۇن، يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان سۆكۈلسىنىڭ كېيىنلىكىنى ئويلىمىسىمۇ بولمايتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەمدەمجانىنىڭمۇ باقەمگە مايىل ئىكەنلىكى يادىغا يېتىپ، ئۆزىنى خېلىلا تۇتۇۋالدى. بۇ چاغدا باقەممۇ ھەمدەمجان ئاغىنىسىنىڭ گۇناھسىزلىقى،

ئىشنىڭ جەزمەن ئېنىقلىنىپ، ھەممەم چاڭجاڭنىڭ چوقۇم ئاقلىنىپ چىقىدىغانلىقى... ھەققىدە تەسىرلىك نۇتۇق سۆزلىمەكتە ئىدى.

— ئويلىمامسىلەر، مۇشۇ كىچىك ھەممە ئادەم ئىچىپ، ھېچنېمە بولماي كەلگەن مۇسەللەستىن نېمىشقا ئۇ ئىككىسى زەھەرلەنگۈدەك؟يەنە بىر تەرىپى، ئاشۇ كۈنى شۇنچە جىق ئادەم ئىچتۇق، نېمىدەپ باشقىلار ھېچنېمە بولماي، ئۇ ئىككىسى بىرنېمە بولغۇدەك؟ مانا مەن ھېچنېمە بولمىدىمغۇ؟ ھەممەمجانمۇ خۇشلۇقىدا خېلى كۆپ ئىچكەن، يەنە تېخى خۇش كەتتىلەرچۇ! يەنە... ئاسىم جىڭلىمۇ...

دېمىسىمۇ راست ئەمەسمۇ! گۈلزىبا باقەمنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغانسېرى، كۆڭلىنى پاراكەندە قىلىپ تۇرغان ئەندىشىنىڭ تۈمانەك ئاستا تارقىلىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلدى، ئۆزىمۇ خېلى يەڭگىللەپلا قالدى. ئارىلىقتا تېخى خۇددى ھەممەمجان لىپپىدىلا كىرىپ كېلىدىغاندەك دېرىزىدىن دەرۋازا تامان قاراپمۇ ئالدى. ئۇ گۈلزىياغا مېھمانىنىڭ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئېلىشنى تاپىلاپ، ساراي ئۆيىنى بېسىقتۇرۇپ قويۇشنى بۇيرۇدى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن باقەم شائىرمۇ سارايدا، خالىيدا گۈلزىيانى ئىشەنچلىك ھالدا ئىككى قېتىم قولىنىڭ بېغىشىدىن كاپىيە تۇتۇۋېلىپ يالاشتۇرۇۋالغان بولدى ۋە ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىش ئارىلىقىدا، ھەممەمجان ھەپسىدىن بوشىنىپ چىقىسلا، كېچىكتۈرمەي تويىنى قىلىۋېتىش توغرۇلۇق نازلىق ۋەدىنمۇ ئالدى.

لېكىن، دەل شۇ دەقىقىلەردە كاززاپ باقەمجانىنىڭ كۆڭلىدە يەنىلا تامامەن باشقىچە بىر چوت شاراقلاپ

سوقۇلماقتا ئىدى. ساددا گۈلزىيانى شېرىن خىيالغا سېلىپ قويۇپ، ئۇ يەنىلا گۈلزىبانىڭ ئىشتىياقىدا كۆيمەكتە ئىدى. ھەتتا گۈلزىيانىڭ بىلىكىنى تۇتقاندىمۇ ئۇ بۇ نازۇك بىلەكنى گۈلزىبانىڭ بىلىكى دەپ ھېس قىلاتتى. ھەمدەمجانىنىڭ غېمىدە ئورۇقلاپ ۋە مۇڭلىنىپ تۇرغان گۈلزىبا ئۇنىڭ كۆزىگە بۇرۇنقىدىنمۇ بەتتەر گۈزەل كۆرۈنۈپ كەتتى. قاچاندۇر ۋە قەيەردىدۇر بىر شائىر مۇسىبەتتىكى بىر گۈزەلگە ئاتاپ «ساڭا قايغۇ يارىشار» دەپ لىرىكا يازغانىدى!

غەيرىي نىيەت، نەپسى بالا ئىنسانىنى ھەر كويلارغا سالىدۇ. ئاشۇ كۆڭۈلسىز ئىشلاردىن كېيىن، باقەم شائىر ئاخشىمى ھەمدەمجانىنىڭ ھويلىسىدىكى ساراي ئۆيىدە ئولتۇرۇپ، يۇز ۋاتلىق لامپۇچكىنىڭ يورۇقىدا، بايا گۈلزىيادىن «باش شىركەتكە دوكلات يازاتتىم» دەپ سورىۋالغان قەلەم ـ قەغەزنى ئىشلىتىپ W ناھىيەلىك خەلق سوت ۋە تەپتىش مەھكىمىلىرىگە نامسىز پاش قىلىش خېتى يازدى. سول قولدا قىڭغىر ـ قىيسىق قىلىپ يېزىلغان بۇ پاش قىلىش خەتلىرىدە ھەمدەمجانىنىڭ پۇل ۋە پايدىغا بېرىلىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ھاياتى بىلەن ئوينىشىپ، زەھەرلىك ماددىلارنى بولۇشىغا ئىشلىتىپ ساختا مۇسەللەس ياسىغانلىقى، بۇنىڭ تولىمۇ ئېغىر قىلمىش بولۇپ، ھەتتاكى ئۆلۈم ھادىسىسىنى كەلتۈرۈپ چىقارغانلىقى، بۇنى ئاز دېگەندەك ھەمدەمجانىنىڭ ئۆزىنىڭ ساختا مۇسەللەسىنى بازار تاپتۇرۇش ئۈچۈن، بىرتالاي پۇل خەجلەپ ئاتالمىش «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات» سېتىۋېلىپ، ھۆكۈمەتنى ۋە خەلقنى ئالداپ جىنايەت

ئۇستىگە جىنايەت ئۆتكۈزگەنلىكى... ئاجايىپ ئاچچىق ئىبارىلەر بىلەن بايان قىلىنغان ھەمدە بۇ قىلمىشلار تۈپەيلى ھەمدەمجانغا قانۇننىڭ مۇناسىۋەتلىك ماددىلىرىغا ئاساسەن ئېغىر جازا بېرىلىشى تەلەپ قىلىنغانىدى. باقىم شائىر خەتنىڭ ئاخىرىغا «W ناھىيەسىدىكى كەڭ ئاممىدىن» دەپ يېزىپ قەلەمنى قويدى ـ دە، قوللىرىنى ئىشقىلاپ، راھەتلەنگەندەك تازىمۇ چوڭقۇر ئەسنەپ، بىر كېرىلىۋالدى.

باقىم كۈندۈزى ئالايىتەن تەييارلىق قىلىپ پوچتىخانىدىن بىرنەچچە كونۋېرت، يېتەرلىك ماركا ۋە بىر قۇتا شىلىم سېتىۋالغانىدى. خەتلەر كونۋېرتقا سېلىنىپ، كونۋېرت ئاغزى چاپلىنىپ، ئادرېسلار يېزىلىپ بولۇنغاندىن كېيىن ئۇ تۇن ئوغرىسىدەك شەپە چىقارماي كوچىغا چىقتى. بىرنەچچە كوچىنى ئاتلاپ، باشقا يول بىلەن پوچتا ئىدارىسىگە يېتىپ باردى ـ دە، تالادىكى پوچتا ساندۇقىغا كونۋېرتلارنى شىلىپىدە قىلىپ سېلىۋەتتى.

يىگىرمىنچى باب

ئەمدى بىز گەپنى ھەمدەمجاندىن ئاڭلايلى!

بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردىن ھەمدەمجان ھەممە ئادەمدىن بەكرەك چۆچۈپ ھەم گاڭگىراپلا قالدى. بۇ ئىنتايىن تەبئىي ئەھۋال ئىدى. «مەرۋايىت» مۇسەللەس زاۋۇتىنى قۇرغاندىن بېرى ئۇنىڭ مۇنداق ئىشقا تۇنجى قېتىم يولۇقۇشى ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۇ كۈنى شۇنچە ئادەم شۇ مۇسەللەستىن ئىچكەن، ئۆزىمۇ تەڭ ئىچكەن تۇرسا، ھېچكىم ھېچنېمە بولماستىن، يېزا ـ بازار كارخانىلىرىغا مەسئۇل باشلىق بىلەن ئانچە كۆپ ھاراق ئىچمەيدىغان رەغدۇللا بىچارىنىڭ يىقىلغىنىنى قارا! رەغدۇللا شۇ يىقىلغىنىچە ئورنىدىن تۇرالمىدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ خوتۇن ـ بالىۋاقىسى ئۆزىنى نېمە دەۋاتقاندۇر؟ ئەل ـ جامائەت نېمىلەرنى دېيىشىۋاتقاندۇر؟... شۇلارنى ئويلىغانسېرى ھەمدەمجاننىڭ يۈرىكىنى بىسىپ تۇرغان قورام تاش بارغانسېرى يوغىناپ، ئېغىرلىشىۋاتقاندەك نەپىسىنى قىساتتى. تەنھالىق ۋە مەھكۇملۇقتا ئادەمنى خىيال قىينايدۇ. ھەمدەمجان ئۆزى يالغۇز، قاماقخانىدا نۇرغۇن نېمىلەرنى ئويلىدى، دۇنيانى خىيالەن نەچچە ئايلىنىپ چىقتى، پۈتۈن ھاياتىنى بىر باشتىن ئەسلىدى. تولغاندى، ئېچىندى، پۇشايمان قىلدى. بۇ يەردە ئولتۇرۇپ ئۆيىنى، مېھرىبان ئايالىنى، بالىسىنى سېغىندى.

قېينىنىڭلىسىنى، ھەتتا ئۆيىدە مېھمان بولۇپ تۇرۇۋاتقان، بەزىبىر يەرلىرى سەل غەلىتە، يەنە بىر مەجەزلىرى قىزىقلا باقمام شائىرنىمۇ كۆرگۈسى كەلدى. «بىچارە ئاغىنەم، شۇنچە ھەشەم ـ دەردىم بىلەن ماڭا مۇكاپات ئېلىپ بېرىۋىدى، ئۇنىڭغا يونىغاندەك تاپ باستۇرمايلا بۇ كېلىشمەسلىك چىقتى» دېگەنلەرنىمۇ ئويلىۋالدى. گۈلزىيا ئىككىسىنىڭ تويىنى بالدۇرراق قىلىۋەتسەكچۇ دەپ پۇشايمانمۇ قىلىپ قالدى. شۇنچە خاتىرجەم، خۇشال يۈرگەنده بۇ يەرگە كىرىپ قالدى. كىرمەكنىڭ چىقمىقىغۇ بار، بىراق قاچان چىقالايدىغىنىنى كىم بىلىدۇ؟ گەپ سىرتتىكى ئىشلارنىڭ قانداق تەكشۈرۈلۈشى، نېمىدەپ ھۆكۈم چىقىرىلىشىغا باغلىق. ھەمدەمجان رەھمەتلىك ئاتىسىنى نەچچە قېتىم ئەسلىدى. ئاتىسى بەش ۋاق نامازنى قازا قىلمايدىغان ئادەم ئىدى. شۇ رەھمەتلىك ئوغلىنىڭ مۇسەللەس زاۋۇتى ئاچقانلىقىغا قارىتا ئېتىراز بىلدۇرۇپ: «باشقا تىجارەت قىلساڭ بوپتىكەن، بالام، بىكارغا ھالالىنى ھارامغا ئايلاندۇرىدىغان ئىشنى تېپىۋاپسەن، بىزگە ياراشمايدۇ، ئوغلۇم!» دەپ تالاي ئېيتقانىدى. ياراشمايدۇ دېگىنى مۇشۇ ئىكەن ـ دە!... ھەمدەمجان ئۆكسۈدى.

ھەمدەمجان قاماقخانىدا ئاشۇنداق خىياللار بىلەن تولغىنىپ ئولتۇرغىنىدا W ناھىيەسىنىڭ مۇناسىۋەتلىك تارماقلىرىدىمۇ بىر قاتار ئىشلار ئۆز رېتى بويىچە كېتىۋاتاتتى. ھە دېگەندىلا «ھاراقتىن زەھەرلىنىش» دەپ قالپاق كىيدۇرۇلگەن بۇ ۋەقە توغرىسىدا ئەلۋەتتە ئېغىر ـ بېسىقلىق بىلەن، تەلتۆكۈس، توغرا يەكۈن چىقىرىلىشى لازىم ئىدى. چۈنكى، بۇ ئىش تۈپەيلى (ياكى مۇشۇ جەريانىدا) ئۆلگەن ئادەم بار. مۇھىمى، جاۋابكارغا ئايلىنىپ ھازىر

ھەپسىدە يېتىۋاتقان ئادەم W ناھىيەسىدە يەككە ئىگىلىك، يېزا ـ بازار كارخانىچىلىقى ساھەسىدە ئاتىقى، تۆھپىسى بار، نۇرغۇن قېتىم شان ـ شەرەپلەرگە ئېرىشكەن ئادەم، يەنە كېلىپ، بۇ ئىش تۇپەيلى مەزكۇر زاۋۇت پېچەتلىنىپ، نەچچە ئون ئادەم ئىشتىن قالغانىدى. ئۇلارنىڭ ئائىلە تەۋەلىرىنى قوشقاندا قانچىلىك ئادەم؟ بۇ ئىش ئەلۋەتتە W ناھىيەسىدىكى رەھبەرلەرنىڭ دىققەت ـ ئېتىبارىنى قوزغىدى. مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلار ئەستايىدىل، جىددىي تەكشۈرۈش، ئىلمىي، دۇرۇس يەكۈن چىقىرىش ھەققىدە يولىيورۇق ئالدى، بۇ يەردىكى ھالقىلىق مەسىلە، رەھبۇللانىڭ ئۆلۈمى ئىدى. نېمە ئۈچۈن شۇنچە ئادەم ئىچكەن، يەنە كېلىپ بىرمۇنچىلىرى شۇنچە كۆپ ئىچكەن تۇرۇپ، ئۇلپەتلەرنىڭ زورى بىلەن بىرنەچچە پىيالە ئىچىپ قويغان رەھبۇللاغا ئۇ مۇسەللەس شۇنچە زور ئەكس تەسىر كۆرسىتىدۇ، جېنىغا زامىن بولىدۇ؟ تېببىي خادىملار مانا مۇشۇ جەھەتنى نېگىز قىلىپ، كېرەكلىك تەكشۈرۈشلەرنى ئېلىپ بارىدى. بەزىبىر تېببىي تېخنىكىلىق مەسىلىلەرنى ھەل قىلالمىي، ئوبلاستلىق دوختۇرخانىدىن مۇتەخەسسىسلەرنى تەكلىپ قىلىش قارارىغا كېلىشتى. بۇ ئىشلار چاقماق تېزلىكىدە ئىشلەندى. چۈنكى، مېيىتنى ساقلاۋەرگەن بىلەن بولمايتتى. ئوبلاستتىن كەلگەن مۇتەخەسسىسلەر ئىنچىكە ۋە ئەتراپلىق تەكشۈرۈش ئېلىپ بارىدى، رەھبۇللانىڭ ھايات ۋاقتىدىكى كېسەللىك ئارخىپلىرى، ئولتۇرۇش كۈنى ئىچىلگەن ئىچىملىك تەركىبى تەپسىلىي تەكشۈرۈلدى. مېيىت ئۇستىدە ئىنچىكە پاتولوگىيەلىك ئانالىزمۇ ئېلىپ بېرىلدى. مۇتەخەسسىسلەر ئەتراپلىق تەكشۈرۈشتىن كېيىن دەسلەپكى قەدەمدە، ئىچكى

جەھەتتە ئېنىق يەكۈنگە كېلىشتى ۋە مېيىتنى دەپنە قىلىۋېتىشكە بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى، رەئىدۇللانىڭ روھى ئارام تاپتى.

دەل مۇتەخەسسىلەر جەددىي تەكشۈرۈش ئېلىپ بېرىۋاتقان مەزگىلدە ھېلىقى كۈنى تەبرىكلەش زىياپىتىدە بىرىنچى بولۇپ يىقىلغان قۇرۋان ئىسمىلىك ناھىيەلىك يېزا ـ بازار كارخانىلىرىنى باشقۇرۇش ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى جەددىي قۇتقۇزۇلۇپ، داۋالاش نەتىجىسىدە ئوبدانلا ئەسلىگە كەلدى ـ دە، بولۇپ ئۆتكەن ئىشلاردىن خەۋەر تاپتى. ئۇ رەئىدۇللانىڭ تۇيۇقسىز ۋاپاتىدىن ئېچىندى، ھەمدەمجانىنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەر تاپقاندا بولسا ئەپسۇسلاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەرگىز مۇسەللەستىن زەھەرلەنمىگەنلىكىنى، دىيابېت كېسىلىنىڭ ئېغىرلىقىغا قارىماي، يەڭگىلىتەكلىك قىلىپ جىق ئىچىۋالغانلىقى تۈپەيلى ئاشۇنداق ئاقىۋەتنىڭ كېلىپ چىققانلىقىنى، بۇنداق ئىشنىڭ بۇرۇنمۇ بىر قېتىم بولغانلىقى ۋە ئۆزىنىڭ ساۋاق ئالمىغانلىقى تۈپەيلى يەنە تەكرارلانغانلىقىنى مۇناسىۋەتلىك تارماقلارغا، دوختۇرلارغا بىلدۈردى. ئاڭغىچە رەئىدۇللانىڭ ئايالىمۇ سوت مەھكىمىسىگە، تەپتىش مەھكىمىسىگە ئېرىنىڭ ئۆلۈمى تۈپەيلى ھەمدەمجاننى جازالىماسلىقىنى ئۆتۈندى ھەمدە ئېرى رەھمەتلىكنىڭ ھايات چېغىدا ھەمدەم ئەپەندىم بىلەن بەك يېقىن ئۆتىدىغانلىقى، دائىم ئۇنىڭ ياخشى گېپىنى قىلىدىغانلىقىنى، ئوغۇللىرىنىڭ ئۆزىدىن سوراقسىزلا ھەمدەمجاننى جازالاپ بېرىشنى تەلەپ قىلىپ، خاتا قىلىشقانلىرىنى بايان قىلدى.

ـــ ئەجەل شۇنداق،ـــ دېدى يىغلاپ تۇرۇپ ئايال،ـــ رەئىدۇللا رەھمەتلىك كىشىنىڭ ئۇستىدىن پالان ـ پوكۇن

دېگەننى ئۆتەر يامان كۆرسەتكەن، ئۇنىڭ روھى قورۇنۇپ قالمىغاي! ئۆزىنىڭمۇ يۈرەك كېسىلى بار ئىدى، ئارانلا تۇراتتى. ھەمدەمجانىنى قويۇۋېتىڭلار، خۇدادىن كەلگەننى بەندىدىن كۆرۈشكە ھەددىمىز ئەمەس! گۇناھى بولسىمۇ كەچۈردۇم، بالىچاقىسىنى ئۆزى باقسۇن...

مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ھېسسىياتچان مۇئەللىپنىڭ يەنە ھاياجىنى قوزغالدى. رەغدۇللانىڭ قەدىناسى ئاشۇ سۆزلەرنى قىلغاندا ھېچنېمىنى ئويلىمىغانمىدۇ؟ مۇسىبەت تېكەنلىرى يۈرىكىنى تىرنىلاپ تۇرغاندا، ئېرىنى مەڭگۈلۈك ماكانىغا ئۇزاتقاندا بىچارە مەزلۇم قانداقچە ئاشۇ ئەپۇچان ئىبارىلەرنى ئېغىزىدىن چىقىرالىدى؟ مانا بۇ پەزىلەت! مانا بۇ ئىنسانىنىڭ ئىنسانغا بولغان مېھىر ـ مۇھەببىتىنىڭ ئالىي، ئەلا ئىنكاسى، ساداسى! ئەپسۇسكى، بىزنىڭ ئارىمىزدا يەنە شۇنداقمۇ بىر خىل ئادەملەرمۇ ياشايدۇ، ئۇلار ئەپۇنى ئەمەس، قىساسنى ئۆگەنگەن. ئۇلار باشقىلارنىڭ قىلچىلىك ئەيىبىنى بايقىسا، تۇتۇۋالسا، قىلنى پىل قىلىپ كۆرسىتىپ، تاكى ئۆلگۈچە سۆرەپ يۈرۈپ، ياخشىلارنى ۋايداد، كۇللى ئالەمنى ھەيھات دېگۈزۈۋېتىدۇ. يەنە شۇنداق بىر پەسكەش ئادەملەرمۇ... ياق، ئۇنداقلارنى ئادەم دېمەستىن، ئىككى پۇتلاپ ماڭىدىغان ھايۋان دەپ ئاتايلى!... ياق، بۇنداق دېسەك مايمۇنغا ۋابالچىلىق يەتكۈدەك، ھەتتا مايمۇنمۇ گېزى كەلگەندە مېھىر ـ شەپقەتنى، ئەپۇچانلىقنى بىلىدۇ. بىز ھېلىقىدەك ئادەملەرنى، شۇنداق بىرنېمىلەر دەپلا ئاتاپ تۇرايلى. مەنتىقىغە چۈشمىسىمۇ مەيلى، چۈنكى يامانلىقنى ئۆزىگە ھۇنەر ـ كەسىپ قىلغانلارنىڭ ھېچبىر ئىشى مەنتىق دائىرىسىدە ئەمەس. خوش، ئەنە شۇ ئاتالمىش شۇنداق بىرنېمىلەر باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى كوچىلاپ

تېپىشقا، گۇناھسىزلاردىنمۇ گۇناھ ئويدۇرۇپ چىقىرىشقا ئامراق كېلىدۇ. ئۇنداقلارنىڭ رەزىللىككە چىلىنىپ، چىلىشىپ كەتكەن يۇرىكى پەقەت باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەش، تىل قىسىنچىلىقىنى تېپىش، خەقنىڭ ئەدىپىنى بېرىش بىلەنلا ئارام تاپىدۇ، راھەتلىنىدۇ. ئۆمۈر يولۇمدا نۇرغۇن تالاپەتلەرگە يولۇقتۇم، لېكىن تۆھمەتخور ۋە چېقىمچىنىڭ يالىسىدەك رەزىللىكنى، شۇ تۈپەيلى تارتقان تالاپەتتەك ئېغىر تالاپەتنى كۆرمىدىم، ياراتقۇچى بەندىلىرىگە خۇلق ـ مىجەز ئاتا قىلغاندا ئەڭ لەنەتگەردى بەندىلىرىگە تۆھمەتخورلۇق ۋە چېقىمچىلىق ئازابىنى مىجەز قىلىپ بەرگەن بولسا كېرەك. تۆھمەتخورنىڭ كۆڭلىدە نەپسانىيەتچىلىك سەۋداسى زور بولىدۇ، چېقىمچىنىڭ ۋۇجۇدىدا ئابرۇيىپەرەسلىك غالىب بولىدۇ. ئىت ئۈستىخان غاجىلاش بىلەن ماددىي ئېھتىياجىنى قاندۇرسا، تۆھمەتخور ۋە چېقىمچىلار ئۆز بەتخۇيلۇقلىرى ئارقىلىق مەنمۇئى نەپسىنى قاندۇرىدۇ. بۇنداق بىرنېمىلەرنىڭ ئىتتىن نېمە پەرقى؟

بىز ئەمدى ھەمدەمجانىنىڭ ئىشى ھەققىدىكى بايانىمىزنى سەل كېيىنگە قالدۇرۇپ، يەنىلا خېلىدىن بېرى قەلەمگە ئىلىنماي قالغان باقەم شائىر توغرىسىدا پاراڭ قىلايلى.

بولۇپ ئۆتكەن بىر قاتار ئىشلار باقەمنى ئاز بىر مەزگىل سارىسىمىگە سالغان بولسىمۇ، لېكىن مەزكۇر شەخسنىڭ مىجەزى، تەبىئىتىگە يارىشا تېزلا بېسىقىغا چۈشۈرۈپ، تېخى ئۇنى تېزرەك ئۆز مۇددىئالىرىنى ئەملگە ئاشۇرۇش كويىغا سالدى. بولۇپمۇ ھەمدەمجانىنىڭ نۆۋەتتىكى ئەھۋالى باقەمنىڭ ئۆز تىلەك، مەقسەتلىرىگە يېتىشى ئۈچۈن تېپىلغۇسىز پۇرسەت ئىدى. جاھاندا باشقىلارنىڭ

يىغىسىدىن ئۆزىگە كۈلكە تېپىش يولىدا ئىزدىنىپ يۈرگەنلەر كەم ئەمەس. باقەم شائىر شۇ كۈنلەردە ئالتۇن مۇكاپات تۇپەيلى كېلىدىغان دارامەتنى خۇلاسلەش ئىشىنى سەل كېيىنگە قالدۇرۇپ، پەيتنى چىڭ تۇتۇپ گۈلزىبانىڭ ۋىسالىغا يېتىش ئۈچۈن قەدىمنى تېزلىتىشنى خوپ كۆردى. شۇ نىيەت بىلەن ئۇ كۆرۈنۈشتە ھەمدەمجانغا قاتتىق قايغۇرغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ، گۈلزىباغا يېقىنچىلىق قىلىشنى تېزلەشتۈردى. گۈلزىبا بولسا ئېرى ھەمدەمجاننىڭ يۇز - خاتىرسى ئۈچۈن، ئاللىقاچان باقەم شائىرغا مەيلىنى بەرگەن قېرىندىشى گۈلزىيانىڭ نىكاھ ئىشىدا مۇراد - مەقسىتىگە تېزرەك يېتىشى ئۈچۈن كۆڭلىدىكى ئىزتىراپچىلىقنى زورىغا بېسىپ، باقەمگە نائىلاج ئىللىق چىراي بىلەن مۇئامىلە قىلىپ يۈردى. «بوپتۇلا، ئۆيدە ھازىر ھەمدەم بولمىسىمۇ، ھەمدەم ئۆز تىجارىتىدە يانتاياق قىلغان، كىچىكىدە بىللە ئوقۇپ، كېيىنچە ياخشى كۈنلەردە ئۇچراشقان، ھېسداشلىقىنى قوزغىغان بىر ئەر كىشى بولسىمۇ بار. بەلكىم ھەمدەمنىڭ ئېيتقانلىرى توغرىدۇر، ئىنسان دېگەن نۇقسانسىز بولمايدۇغۇ، باقىجان دېگەن بۇ ئادەم كۆزۈمگە ئانچە سىغمىسىمۇ، قانداق ئادەملىكى تېخى ھازىرچە تازا ئېنىق بولۇپ كەتمىگەن بولسىمۇ، سىڭلىم بىلەن بىر ئۆينى تۇتسا، ئۇرۇق - تۇغقان بولۇپ ئۆتمىزغۇ! كۆرمەسلىككە تېگىشلىك ئىشلارنى كۆرمەسكە سالاي، دېمەسلىككە تېگىشلىك گەپلەرنى دېمەي! ئۆتكەنكى پەلىپەتىش گەپلىرى بەلكىم مەستلىكتە، كەيپىنىڭ كۈچىدە دېگەن گەپلەردۇر، دېمىسىمۇ مېنىڭ ئېرىم، بالام تۇرسا، بېشى باغلاقلىق ئايالغا ھەرقانچە بولسىمۇ كۆڭلى قارىلىق قىلماس. گۈلزىيا

ھېچكىمدىن قېلىشقۇچىلىكى يوق چىرايلىق، ئەقىللىك قىز، تېخى توي قىلمىغان، باقىمدىن يېشىمۇ خېلىلا كىچىك، سىڭلىم بىلەن توي قىلغىنى ئۈ ئادەمنىڭ تەلىيى ئەمەسمۇ...» شۇ خىياللار بىلەن گۈلزىبا تېخىمۇ تىنچلىنىپ، بېسىقىغا چۈشۈپ، كۆز ئالدىمۇ يورۇپ قالغاندەك بولدى، كۆڭلىدىكى چىگىچىلەر يېشىلىپ، خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالدى.

ئەپسۇسكى، چىرايلىق ۋە ئەقىللىك گۈلزىبانىڭ بۇ ياخشى كۆڭلى باقىم شائىرنىڭ ئىچى ـ ئىچىدىن قاردىاپ كەتكەن يۈرىكىگە ئەكسىچە تەسىر بەردى. ئەمدى باقىم ئۆزى كېچە ـ كۈندۈز ئىشقىي ئوتىدا كۆيۈپ كۈل بولۇۋاتقان بۇ جۈۋاننىڭ تۇرۇپلا مۇئاملىسى ئۆزگىرىپ، ئۆزىگە كۈلۈپ، يېقىنچىلىق بىلەن پاراڭ قىلىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى باشقا نۇقتىدىن چۈشەندى. ئۇنىڭ ئويىچە بۇ، گۈلزىبانىڭ ئۆزىگە مايىللىقىدىن ئىدى. ئېرى ھەپسىگە كىرىپ كەتكەچكە، بىچارە بايقۇش ئۇنىڭدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، باقىمگە كۆڭلىنى بېرىش نىيىتىگە كەلگەن... باقىمباي بۇ ھالنى مانا مۇشۇنداق چۈشەندى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ يۈرىكى بارغانسېرى تومىلىشىپ، خىياللىرى تېخىمۇ كۆكتە پەرۋاز قىلىپ، گۈلزىباغا بۇرۇنقىدىنمۇ مەستۇمەستانە بولۇپ كېتىۋاتاتتى. «ئەپقاچىدىغان جۈۋان بار، تاشلاپ قاچىدىغان قىز» دېگەن ماقالىنى يەنە تەكرار ـ تەكرار يادىغا ئالاتتى. ئىنسانىڭ كۆڭلىگە بىر بولمىغۇر مۇددىئا ئورنىشىۋالسا، ئۇنى چىقىرىپ تاشلاش تاغ يۆتكەشتىنمۇ مۇشكۈل ئىكەن ـ دە!

گۈلزىبا ئۆزىگە داۋاملىق ئىللىق مۇئامىلە قىلغاچقا، باقىم بۆلەكتىن غەيرەتكە كېلىپ، دەرھال ئىشقا تۇتۇش قىلدى. «چارباغلار خاس ئىكەنسن بىلمىدىم» دېگەندەك،

ھەمدەمجان بولمىغاچقا، باقەمگە ھويلا ـ ئاران ئۆزىگە خاس قالغاندەكلا بىلىندى. گۈلزىيا ساقىتاينىڭ دەرس تەكرارلىشىغا ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن، بالىنى ئۆز ھۇجرىسىغا ئەكىرىپ كېتەتتى. باقەم شۇ پۇرسەتنى پەملەپ تۇرۇپ، گۈلزىباغا تۆۋەنچىلىك بىلەن ئۆزىنىڭ ئۇنىڭغا دەيدىغان ئىنتايىن مۇھىم گەپى، مەسلىھەتى بار ئىكەنلىكىنى ئېيتىۋىدى، پەرىشان گۈلزىبامۇ ھېلىقى خىياللىرى بويىچە باقەمنى گۈلزىيا ئىككىسىنىڭ توي ئىشى توغرىسىدا مەسلىھەت سالسا كېرەك دەپ ئويلاپ، دەرھال ماقۇل بولدى ۋە مېھماننىڭ تەكلىپىگە بىنائەن ئەلياتقۇ پەيتىدە ساراي ئۆيگە كىردى.

ئىچ ـ ئىچىدىن تاقەتسىزلىنىپ، بىر رەزىل مۇددىئانىڭ تۇرتكىسىدە يېنىپ ـ ئۆچۈپ ئولتۇرغان باقەم گۈلزىبانىڭ راستىنلا ساراي ئۆيگە كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، ھوشىنى يوقتىپ قويايلا دېدى. بۇ باقەم W ناھىيەسىگە كېلىپ، ھەمدەمجانىنىڭ ھويلىسىدا تۇرۇۋاتقاندىن بېرى گۈلزىبانىڭ باقەم تۇرۇۋاتقان ساراي ئۆيگە، مەزكۇر مېھمان يالغۇز چېغىدا تۇنجى قېتىم كىرىشى ئىدى. لېكىن، بىزنىڭ ھەمىشە يۇزىمىزنى چۈشۈرۈپلا يۈرگەن قەھرىمانىمىز بۇ ھالىنى يەنىلا ئۆزى چېلىپ يۈرگەن داپ مۇقامى بويىچە چۈشەندى. ئۇنىڭچە بولغاندا، بۇنچە كەچتە گۈلزىبانىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشۈشكە تارتىشماستىن تەنھا كىرىشى، ماقۇللۇقنىڭ ئالامىتى بولماي نېمە؟ شۇنىڭ بىلەن باقەم شائىر شەھۋەت ئوتلىرى لاۋۇلداپ يېنىپ تۇرغان كۆزلىرىنى يۇز ۋاتلىق لامپۇچكا يورۇقىدا تېخىمۇ گۈزەللىشىپ، جاننى ئالغۇدەك مۇلايىم تەبەسسۇم قىلىپ تۇرغان گۈلزىباغا بىگىزدەك تىكىپ، يېنىغا قىمداپ ـ

قىمداپ يېقىنلىشىپ، ئەتىگەندىن بېرى كۆڭلىدە يۈز قېتىمچە تەكرارلاپ، پىششىقلىغان «سۆيگۈ ئىزھارى»نى يەنە بايان قىلىشقا كىرىشتى...

ياق، بۇ يەردە باقمىنىڭ گۈلزىباغا قىلغان سۆزلىرىنى قەلەمگە ئېلىشقا، تەكرارلاشقا بىزنىڭ قۇربىتىمىز يەتمەيدۇ، بىز پەقەت، باقمىگە ئوخشاش ۋاپاغا - جاپا قىلىدىغان ئادەملەرنىڭ نېمە سەۋەبتىن ۋىجدانىنى يوقاتتىپ، شۇنچىۋالا پەسكەشلىكلەرگە قول سوزىدىغانلىقىنى ئەسلا چۈشىنەلمەيدىغىنىمىزنى ئىزھار قىلىش بىلەنلا كۈپايىلىنىمىز. بىزنىڭ ئارىمىزدىكى ئايرىم ئادەملەر نېمە ئۈچۈن بەزىبىر چاغلاردا مۇشۇ قۇرلارنى غەزەپلىنىپ تۇرۇپ ئوقۇۋاتقان ئوقۇرمەنلەرنىڭ ھېچقايسىسى كاللىسىدىن ئۆتكۈزەلمەي، ھەيرانلىقتا ياقىسىنى چىشلەپ قالىدىغان دەرىجىدىكى ئەخمەقلىق، رەسۋاچىلىقلارنى جان - دىل بىلەن توغرا دەپ قىلىدىغاندۇ؟ ئۇلارنى مۇشۇنداق كويغا، سەۋداغا سالىدىغىنى زادى قانداق بىر غەيرىي كۈچتۇ؟!

بىز دەل شۇ تۇيغۇلىرىمىز بىلەن ھەسرەت چېكىۋاتقىنىمىزدا، باقمم شائىر قارا يۈزلۈك، ۋاپاسىزلىق ۋە تۇزكورلۇق بىلەن تولغان ھېلىقى سۆيگۈنامىسىنى بايان قىلىپ بولغاندى. شۇ تاپتا بىزگە گۈلزىبانىڭ غەزەپ، ئۈيات ۋە گاڭگىراش تۇپەيلى لاغىلداپ تىترەپ، چىرايىنىڭ ئۆلۈكتەك ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈش نېسىپ بولدى. ھايالىق، گۈزەل ئايال دەسلەپتە ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ بۇ تۇزەلمەس ھايۋانىنىڭ ئېپەتتىن يىراق، نومۇستىن خالىي يۈزىگە بىر كاچات سېلىشنى، ئۇنى شۇ تاپتا ئەڭ يامان گەپلەر بىلەن تىللاپ، ئۆيدىن، ھويلىدىن قوغلاپ

چىقىرىشنى ئويلىدى. كېيىن يەنە ئۆزىنى قانداقتۇر بىر غايىۋى كۈچ، سەۋرىنىڭ تۈرتكىسىدە ئاران - ئاران تۇتۇۋالدى. گۈلزىبا ئەقىللىك ئايال ئىدى، شۇ شەرمەندە مىنۇتلاردا يەنىلا ئۇنىڭ ئەقلى غالىب كەلدى. جۇۋان ئالدىدىكى بۇ ئىنسانىنىڭ ئادەم سىياقىغا كىرىۋالغان چىلبۆرە، ئىنتايىن پەزىلەتسىز بەندە، ۋاپاغا - جاپا قىلىدىغان ھايۋان ئىكەنلىكىنى ئەمدى تولۇقى بىلەن جەزملەشتۇرگەنىدى. بۇنداق ئادەمنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ، ئۇنى ھەيدەپ چىقارماق ئوڭاي، لېكىن ئۇ ئەتە تالادا نېمە دەيدۇ؟ بولۇپمۇ ھازىرقىدەك ئەھۋالدا، گەپ مۇشۇ يەردە! جەمئىيەتتە ئۆسەك سۆزلەرنى ئاڭلاشقا تەييار ئادەملەر ھەر قەدەمدە تېپىلىپ تۇرىدۇ. بىراۋلارنىڭ يىغىسىنىڭ تەكتىدىن كۈلكە ئىزدەيدىغانلار ئازمۇ؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە بۇنى ھەممەمجانغا كېيىن قانداق چۈشەندۈرىدۇ، شۇ تاپىنىڭ ئۆزىدە سىڭلىسى گۈلزىبا نېمە دەيدۇ؟ نومۇسنى بىلمىگەن بۇ ئادەمنىڭ ئىشىنى ئەتە - ئۆگۈن ئۇلارغا نېمىدەپ چۈشەندۈرۈشنى، ئۇنىڭ نېمە تۆھمەت، قانداق يالغانلارنى توقۇپ چىقىرىشنى ئاخىر كىم بىلىدۇ؟... غەزەپلەنگەن، خورلانغان گۈلزىبا ئاقىۋەت ئۆزىنى تۇتۇۋالدى، نېمە قىلىش كېرەكلىكىنى ئويلاپ يەتتى. شۇ تاپتا ئۇ يەنە ئالدىدىكى بۇ ئادەمنىڭ ئائىلىسى ئۈچۈن بەختسىزلىك ئەكېلىدىغان بىردىنبىر ئامىل ئىكەنلىكىنى، سىڭلىسى گۈلزىبا ئۇنىڭ قولىغا چۈشۈپ كەتسە ھەرگىز بولمايدىغانلىقىنى، بىر ئۆمۈر ئازاب تارتىدىغانلىقىنىمۇ چۈشىنىپ يەتتى. ئاجىز سىڭلىسى ئۈچۈن يۈرىكى ئاغرىدى... ئەمدىكى گەپ، كېيىنكى ئىشلارنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشتا، بالا - قازانىڭ

ئالدىنى قانداق ئېلىشتا قالغانىدى. شۇ ئەسنادا لىپ قىلىپ چېچەن جۇۋاننىڭ كۆڭلىگە بىر ياخشى چارە كەلدى... كۆڭلى سەل ئەمىن تاپقاندەك بولدى. ۋاقىت ھەممىنى ھەل قىلىدۇ، سەۋر قىلىش كېرەك!

شۇ خىياللار بىلەن گۈلزىبا ھاياجانلىق نۇتۇقتىن كېيىن شېرىن جاۋاب كۈتۈپ، ئۆزىگە چېكەتكەندەك تىكىلىپ ئولتۇرغان باقەمگە غەزەپلىك ئەمەس، تەبەسسۇملۇق، تېگى ـ تېگىدىن ئاچچىق تەبەسسۇملۇق نەزەر بىلەن قارىدى ـ دە، ئورنىدىن تۇردى.

ـــ كەچ كىرىپ كەتتى، باقەم ئەپەندى، سىزمۇ يەنە ئوبدان ئويلىشىڭ، قالغان گەپلەرنى ئەتە دېيىشەيلى،ـــ دېدى.

ـــ ۋاي ـ ۋاي ـ ۋاي ـ ۋاي، ئىختىيارىڭىز، زىبا، ئىختىيارىڭىز، قاچان دېيىشسەك بولۇۋېرىدۇ، بىراق... ھازىر سەل توختاپ تۇرۇڭ!ـــ ھاياجانلانغان باقەم شائىر شۇنداق دەپلا ئايالغا ماشكىدەك ئېتىلىۋىدى، گۈلزىبا ئۇنىڭ قولىدىن سىلىق يۇلقۇنۇپ چىقىپ، كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە غايىب بولدى.

گۈلزىبا چىقىپ كەتكەندىن كېيىن باقەم بىرپەس داڭ قېتىپ تۇرۇپ قالدى ـ دە، كېيىن ئۆزىنى باسالماي ئۇسسۇل ئويناپ كەتتى. ئاغزىدا تېخى « كەم ـ كەم ـ كىم ـ كەم ـ كىم ـ كىم ـ كەم، كەم ـ كەم ـ كىم ـ كەم» دەپ پائۇزا چالاتتى. بۇ ئۇزاق يىللار ئىلگىرى باقەم يول ئەترىتىدە ئىشلىگەندە، دەم ئېلىش ئارىلىقلىرىدا ئىشچى ھەمراھلىرى بىلەن ئويناپدىغان مۇزىكىسىز ئۇسسۇل ئىدى. ئۇ چاغلاردا باقەم تېخى ياش، غۇبارسىز، قاپىيەگە مەستانە بالا ئىدى، مانا ئەمدى يىللارنىڭ ئېزىتقۇ

تۇمانلىرىنىڭ ئارىسىدا بىر قارا كۆڭۈل ئېزىتقۇغا ئايلاندى.

«كەلدى!ـــ دەپ ئۆينىڭ ئىچىدە يوغان ـ يوغان چامداپ مېڭىپ يۇرۇپ ئۆز ـ ئۆزىگە سۆزلىدى باقەم شائىر قىن ـ قىنىغا پاتماي،ـــ گۈزەل جانان ئۇندەككە كەلدى! مانا ئەمدى بەخت، ھالاۋەت بىزنىڭ، بۇ ئازادە ھويلىمۇ بىزنىڭمۇ تېخى! ھەمدەمۇفىنىڭ كەشىسى ئاسماندا، بىر ئادەمنى ئۆلتۈرگەن تۇرسا، ئاسان ئىشمۇ! «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات» ئىمىش تېخى! مانا بىزگە دىلدار مۇكاپات! «ئېيىقگۈل»، ھەسسىنەي، بىر كۆرسەك ئىدىك!...»

ئېيىتقۇسىز خۇشاللىققا چۆمگەن باقەم شائىر ساراي ئۆيدە ئەنە شۇنداق ئىچمەي مەست بولۇپ، قىلىدىغان قىلىق تاپالمايلا قالدى. سەلدىن كېيىن ئۇنىڭ راستىنلا ھاراق ئىچكۈسى كېلىپ كەتتى، ئۆينى قويماي ئاختۇرۇپ، بىر يەردىن يېرىم شىشە ھاراق تاپتى. بۇ ھېلىقى كۈنى ھەمدەمجان ئىككىسى مۇشۇ ئۆيدە ئىچىپ، ئېشىپ قالغان ھاراق ئىدى، ئىككىسى تاڭ ئاتقۇچە راسا پەيزى قىلىشقان، ھەمدەمجان مۇشۇ يەردىلا، جوزا يېنىدىلا قىڭغىيىپ ئۇخلاپ قالغان... ئەخمەق ھەمدەمجان!

ھاراق ھە دېمەيلا تۈتتى. باقەم شائىر ئۆينىڭ ئىچىدە ئۇياق ـ بۇياقىقا يۇلقۇنۇپ چامداپ جىمى سارايغا سىغمىدى. دېگەنبىلەن قېلىن پەردىلەر ئۇنى سىرتتىن دالدا قىلىپ، توسۇپ تۇراتتى. شۇ تاپتا دۇنيادا ئۇنىڭدىن بەختلىك ئادەم يوق ئىدى. تۇرۇپلا باقى ئىسلامنىڭ شائىرانە ئىلھامى تۈتۈپ قالدى:

ئېچ گۈلىرىما، گۈلىرىما،
ماڭا مەھبۇب بولدىڭىز.

ئەي گۈلزىيا، گۈلزىيا،
قېينىنىستىكلىم بولىسىتىنز.

قېينىنىستىكلىممۇ ئوبدان،
ھەدىسى ئۇندىن بالەن!
ئامال بولسا، ئۆي تۇتسام،
ھەر ئىككىلىسى بىلەن.

ئاۋۋال بىر ـ بىردىن كېلەي،
ئالدىرىماي ئاستا كېلەي...

باقەم «شېئىر»نىڭ چالىسىنى ئىچىگە يۇتۇپ، تاپسىغىلا يىقىلدى، خورۇلداپ ئۇخلاپ كەتتى...

دەل شۇ چاغدا ئاشخانا ئۆيىدە، ھەدە ـ سىڭىل ئوتتۇرىسىدا كەسكىن دەتالاش بولۇۋاتاتتى.

ـ دېگەنلىرىمگە ئىشەنمەمسەن، ئۇكام؟ ـ دېدى سۆزلەپ ـ سۆزلەپ ھارغان گۈلزىبا ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ. غەزەپلىك ھاياجاندىن ئۇنىڭ چىرايلىق كۆكسى بىر كۆتۈرۈلۈپ، بىر پەسلەپ تەۋرىنەتتى. بۇ چاغدا بولسا گۈلزىيا ئېغىر ـ ئېغىر تىنىپ، لام ـ جىم دېمەي ئولتۇراتتى.

ـ ماڭا قارا، جېنىم ئۇكام، مەن سېنىڭ ھەدەڭغۇ، بىز دېگەن قان ـ قېرىنداشقۇ، مەن سېنىڭ ئاشۇنداق نائەھلىگە ئالدىنىپ، دەپسەندە بولۇپ يۈرۈۋېرىشىڭنى خالىمايمەن، ئۇنىڭ كۆڭلىدە سەن نۆزەمبىللا يوق ئىكەنسەن، ئۇنىڭ مەقسىتى باشقا ئىكەن، مېنىڭچە ئۇ... بىر سارىڭ ئىكەن!

ــ ئاشۇنداقمۇ قىلارمۇ، ھېچ ئەقىلگە سىغمايدىغان ئىشقۇ بۇ!ــ گۈلزىيانىڭ ئاۋازىدا ھەيرانلىقتىن كۆرە، تولىراق شۇبھە غالىب ئىدى. گۈلزىبا ئەمدى سىڭلىسىنى سۆز بىلەن ئەمەس، پاكىت بىلەن، ئەمەلىيەت بىلەن قايىل قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى تېخىمۇ چوڭقۇر ھېس قىلىپ يەتتى. دېمىسىمۇ، گۈلزىيا باقەم شائىرغا بارغانسېرى قاتتىق ئىشەنچ بىلەن باغلىنىپ قالغان ۋە قېلىۋاتاتتى. قىز بالىنىڭ يېشى بەك چوڭىيىپ كەتسە ئاشۇنداق بولۇپ قالامدىكىنتاڭ!

ــ ئەمىسە مۇنداق قىلايلى،ــ دېدى گۈلزىبا ئاخىر ئۆزىنى بېسىۋېلىپ،ــ ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى سەن ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆرۈپ، چىن گېپىنى ئۆز قۇلىقىڭ بىلەن ئاڭلاپ باققىن، بولامدۇ؟

ــ قانداقسىغا؟ ــ دېدى گۈلزىيا چۈشەنمەي. ھەدىسى ئاغزىنى ئۇنىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكېلىپ، ئۆزىنىڭ ئويلىغان پىلانىنى شۇرلىدى. بىز بۇ يەردە ئىككىسىنىڭ خۇپىيانە قىلىشقان گېپىنى باشقىلارغا ئاشكارىلىمايمىز.

ــ شۇنداق قىلساق... بولارمۇ؟ ــ دېدى گۈلزىيا تېخىچىلا گاڭگىراپ. ئۇنىڭچە بۇ ئىشلار بارغانسېرى سىرلىقلىشىپ ۋە مۇرەككەپلىشىپ كېتىۋاتاتتى. خۇددى قايسىبىر ئېتۇتنا «بۇ دېلو ئەجەب مۇرەككەپلىشىپ كەتتا!» دېگەندەك.

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ،ــ دېدى گۈلزىبا خاتىرجەملىك بىلەن،ــ پەقەت مېنىڭ دېگىنىمدەك قىلساڭلا بولدى. بىزمۇ بىر خاتىرجەم بولايلىلا، جېنىم ئۇكام، ئاكاڭ تېخى ئۇ يەردە!

ئايال كىشى ئەمەسمۇ، كۆز يېشى ئايال بىلەن دائىم

بىللە. كىمدۇر بىرى: «كۆز يېشى ــ ئايالالارنىڭ قورالى» دېگەنىكەن. ياق، كۆز يېشى ئايالالارنىڭ قورالىلا ئەمەس، ئارامبەخش ئەتكۈچى، تەسەللى بەرگۈچى ھەمراھى!

ئەمەلىيەتتە گۈلزىبا ھازىر شۇنچىلىك سالماق ئىدى، تېخى بارغانسېرى سالماقلىشىپ، سوغۇققانلىنىپ كېتىۋاتاتتى. «ئۆلمەكنىڭ ئۇستىگە تەپمەك» دېگەندەك، ئېرىنىڭ دەردىدە يىغلىغانىنى ئاز دەپ، باقەم شائىردىن كەلگەن بۇ بالا ئۇنى دەسلەپتە تەمتىرىتىپ، كېيىن غەزەپلەندۈرۈپ، ئاخىر تەمكىنلىككە باشلىدى. ئاقىۋەت ئۇ «ئۇنداق قازانغا مۇنداق چۆمۈچ» دېگەندەك چارە بىلەن بۇ دەردى ــ بالانى بىر يولى بېسىقىغا چۈشۈرۈش نىيىتىگە كەلدى.

گۈلزىبانىڭ ئويلىغىنىدەك ئەتىسى باقەم يەنە گۈلزىبا بىلەن خالىيدا ئۇچرىشىشنى تەلەپ قىلدى. ئەلپازىدىن ئۇنىڭ تېزرەك مەقسىتىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا ئالدىراپ كېتىۋاتقانلىقى بىلىنىپلا تۇراتتى. شۇنىلا كۈتۈپ تۇرغان گۈلزىبا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ باقەم بىلەن بۇ ھويلىدا كۆرۈشمەيدىغانلىقى، ناھىيەنىڭ سەككىز بۇرجەكلىك چوڭ كوچىسىنىڭ يېنىدىكى باغچىدا كەچتە كۆرۈشىدىغانلىقى، ھەر ئېھتىياتتىن بېشىغا چۈمبەل ئارتىۋالىدىغانلىقى، باقەمجاننىڭ بۇ كەچ جەزمەن ئاخىرقى قېتىم چىن يۈرەك سۆزىنى قىلىشى لازىملىقى، شۇنىڭغا قاراپ شۇ يەردىلا جاۋابىنى بېرىدىغانلىقىنى تەمكىنلىك بىلەن، جىددىي ئاساستا بايان قىلدى. خۇشلۇقىدا ھودۇقۇپ، نېمە قىلىشنى بىلەلمەي قالغان باقەم شائىر گۈلزىبانىڭ ھەربىر سۆزىگە چۈشىنىپ ئاتتەك «ماقۇل، ماقۇل» دەپلا بېشىنى لىڭشىتىۋەردى. پەلىپەتىش قوشاقلارنى توقۇپ، قاپىيەلىك

گەپ قىلىپ يۈرگىنىگە ئۆزىنى شائىر دەپ ئاتاپ، ئىسمىنىڭ كەينىگىمۇ «شائىر»نى قوشۇۋالغان بۇ ئىنسانغا شۇ تاپتا بۇ ئىش تېخى بىرئاز رومانتىكىلىق، سىرلىق بىلىنىپ، ھاياجىنىنى باسالماي كەتتى. ئۆزىنى ياشلىق باھاردا تۇرۇۋاتقان بوز يىگىت ھېس قىلىپ قالدى تېخى.

بىز جىددىي پەيتلەردە گەپنى سوزمايلى... شۇنداق قىلىپ باقەم شائىر ئالدى بىلەن ۋاقىتى ـ قەرەلسىزدە دېيىلگەن جايغا، ناھىيەدىكى بىردىنبىر باغچىغا يېتىپ كەلدى. خىرە ئايدىڭدا باغچە ئىچى تولىمۇ سىرلىق، گۈزەل كۆرۈنەتتى. سائەت سەككىز يېرىم مەھەللى بولۇپ، باغچە ئىچىدە بىرە ـ سىرە ئادەم كۆرۈنۈپ قالاتتى. باغچە ئىشىكى خېلى كەچ تاقىلاتتى، شۇڭا بۇ جاي ئادەتتە مۇھەببەتلىشىدىغانلارنىڭ ئەپچىل دۇنياسى ئىدى.

باقەم چاپقۇداپ گۈلزىبا ئېيتىپ بەرگەن ئورۇنغا، تاش ھەيكەلنىڭ يېنىدىكى بالداق يۆلەنچۈكلۈك ياغاچ ئورۇندۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ، قوللىرىنى ئىشقىلاپ ئورۇندۇققا نەچچە ئولتۇرۇپ، نەچچە قويتى. ئۇزاق ئۆتمەي نېرىدىن يۈزىگە چۈمبەل ئارتقان بىرى تەۋرىنىپ مېڭىپ بۇ تەرەپكە كەلدى. ئەگەر كۈندۈز بولغان بولسا باقەم شائىر كەلگەن ئۇ جاننىڭ بېشىغا ئارتىلغان تولىمۇ چىرايلىق، قىپقىزىل، تېخى يەنە ئالتۇن رەڭ چۈچىلىرى بار شايى چۈمبىلىنى ئېنىق كۆرگەن بولاتتى... چۈمبەللىك جانان شىپىرلاپ ئاستا تەۋرىنىپ مېڭىپ كېلىپ باقەمنىڭ يېنىدىلا توختىدى. شۇ ئەسنادا باقەم شائىرنىڭ يۈرىكى ئىختىيارسىز جىغىلداپ، بىرپەس ئۆزىنى يوقتىپ قويدى. ئاخىر ئۇنىڭ كۈتكەن ئارزۇ ـ ئارمانلىرى رويابقا چىقىش ئالدىدا تۇراتتى ئەمەسمۇ! ئاجايىپ چىرايلىق ئايدىڭ

كېچىدە ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى مەشۇقى مۇشۇ ئايدىڭدىن قېلىشمايدىغان چىرايلىق چۈمبەلنى ئارتىپ، باقىجانىڭ ئەڭ ئاخىرقى يۈرەك سۆزىنى ئاڭلاشقا تەييار تۇراتتى.

ئارىنى بىر دەقىقە جىمجىتلىق باستى.

ئاخىر باقەم ئۆزىنى توختىتىۋالدى.

— كەلدىڭىزمۇ؟ ئولتۇرۇڭ، جېنىم، — دېدى ئۇ چۈمبەللىك جانانىغا سەل يېقىنلىشىپ، ئاۋازى سەل تىترەپ، — ئەجەب گۈزەل بولۇپ كېتىپسىز، مۇنۇ... چىرايلىق چۈمبەل بىلەن... كەلگىنىڭىزنى ھېچكىم تۇيمىغاندۇ؟

چۈمبەل ئىچىدىن ھېچقانداق سادا چىقمىدى، قارىغاندا دىلبىرى باقەمنىڭ يۈرەك سۆزلىرىنى داۋاملىق ئاڭلاشنى كۈتۈپ تۇرغان ئوخشايدۇ.

— ئاخشام دېگەن گەپلىرىمنى يەنە بىر قايتىلاي، جېنىم گۈلزىبا، مەن سىزنى، پەقەت سىزنىلا چىن يۈرىكىمدىن سۆيىمەن، سىزگە ئۆلگۈدەك ئاشىق مەن! سىڭلىڭىز گۈلزىيانى ئەمەس، سىزنى ياخشى كۆرىمەن! جېنىم گۈلزىبا، سىز ئۇنىڭدىن مىڭ ھەسسە چىرايلىق، بىز توي قىلايلى! گۈلزىبا!

دەل شۇ چاغدا شۇنداق كۈتۈلمىگەن بىر ئىش يۈز بەردىكى، بۇ تاسادىپىيلىقتىن، بۇ تۇيۇقسىز ھەرىكەتتىن باقەم خېلى كۈنلەرگىچە ئېسىگە، ھوشىغا كېلەلمىدى... چۈمبەل شۇنچىلىك كەسكىن بىر ھەرىكەتتە، بىر غەزەپلىك قولنىڭ شۇنداق تېز ھەرىكىتىدە قايرىلىپ، باقەمنىڭ يۈزىگە چاڭگىدە قىلىپ كۈچلۈك بىر تەستەك تەگدى، ئۇنىڭ مەڭزىدە ئوت ياندى!

— ئىپلاس، سەن ھەقىقەتەن بىر رەزىل، ئىنتايىن

ئىپلاس ئادەم ئىكەنسەن، ھەدەم توغرا دەپتىكەن، كۆزۈمدىن يوقال سارالڭ! تىن تارتماي جېنىڭ چىقىپ كەتسۇن!

ئاۋاز ئىگىسى ــ گۈلزىيا شۇ سۆزلەرنى تولىمۇ غەزەپ ۋە ئېچىنىش ئىلكىدە دەۋەتتى ـ دە، ئۆكسۈپ ـ ئۆكسۈپ يىغلاپ كەتتى، بىر ياقتىن يىغلاپ، بىر ياقتىن ئەمدىلىكتە قولىغا ئېلىپ مىجىقلىۋالغان ھېلىقى چىرايلىق چۈمبەل بىلەن كۆز يېشىنى سۈرتەتتى...

ئۇ يىغلايتتى، سۈرتەتتى، سۈرتەتتى، يىغلايتتى!

قورقۇنچ ۋە گاڭگىراشتىن ئوڭدىسىغا چۈشەيلا دېگەن باقەم ئەس ـ ھوشىدىن ئايرىلىپ، مۇدۇرۇلۇپ ـ سوقۇلۇپ، پۈتلىشىپ باغچە ئىشكى تەرەپكە قاراپ جېنىنىڭ بارچە يۈگۈردى... ئۇ شۇ كۈندىن ئېتىبارەن W ناھىيەسى تەۋەسىدە كۆرۈنمىدى.

ئەمدىكى گېپىمىزنى ھەمدەمجان توغرىسىدا قىلساق توغرا بولىدۇغۇ دەيمەن؟

ئوبلاستلىق دوختۇرخانىدىن كەلگەن مۇتەخەسسىسلەر كۆپ ئۆتمەي ئۆز تەكشۈرۈشىدىن يەكۈن چىقاردى. رەئىدۇللا قانداقتۇر ساختا، ناچار ئىچىملىكنىڭ زەھەرلىشىدىن ئەمەس، بەلكى جىددىي خاراكتېرلىك يۇرەك مۇسكۇل تىقىلما كېسەللىكىنىڭ تۇيۇقسىز قوزغىلىشى بىلەن يىقىلغان ۋە جېنىدىن ئايرىلغان. بۇ يەكۈن ۋە باشقىمۇ ئىسپات ـ دەللىلەر، ئۆلگۈچىنىڭ ئايالىنىڭ گۇۋاھلىق سۆزلىرى تۇپەيلى ھەمدەمجاننىڭ ئۇستىدىكى يۈكمۇ ئېلىپ تاشلاندى. ئۇ دەررۇ نەزەربەندتىن بوشىتىلدى، كۆپ ئۆتمەي مۇسەللەس زاۋۇتىمۇ ئىشقا كىرىشتۇرۇلدى.

ئۆيگە قايتىپ قەدىناسلىرى بىلەن دىدارلىشىپ، جەم

بولغان ھەمدەمجان باقەم شائىر توغرىسىدا سوراپ ئايالىدىن: «باقەم ئۆلدى!» دېگەن جاۋابنى ئالدى. قېينىسىڭلىسى گۈلزىيامۇ ھەدىسىگە ئەگىشىپ جىددىي، سۈرلۈك بىر قىياپەتتە: «بولدى، ھەمدەم ئاكا، ئەمدى سورىماڭ، ئۇ ئاغىنىڭىز ئۆلدى!» دېدى.

شۇنداق، بۇ دۇنيادا بەزى ئادەملەر ئۆلگەن بولسىمۇ نامى داۋاملىق ياشاۋېرىدىكەن، بەزى ئادەملەر ئۆزى ھايات بولسىمۇ ئۆلگەن ھېسابلىنىدىكەن. بۇ پۈتۈنلەي ئىنسانلار ئۆزلىرىنىڭ خۇي ـ پەيلىگە باغلىق!

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ھېلىقى «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات» بىلەن گۇۋاھنامە كېيىنچە ھېچكىمنىڭ ئېسىگە كەلمەپتۇ، چاپچىپ تۇرغان زەر ھەللىك ئات ھەيكىلىمۇ قايسىدۇر بىر بۇلۇڭدا چاپچىغىنىچە مىدىرلىماي تۇرغۇدەك. ھەمدەمجاننىڭ زاۋۇتى بولسا كېيىنچە ئۆز مەۋقەسىنى W ناھىيەسىنىڭ يەرلىك مېۋە مەھسۇلاتلىرىنى كونسېرۋا، قاق، ئىچىملىك قىلىپ پىششىقلاپ ئىشلەشكە يۈزلەندۈرۈپتۇ.

بۇ دۇنيادا مەيلى نېمىلا ئىش قىلايلى، توغرا ۋە ھالال نىيەت بىلەن قىلساقلا ھەربىرىمىز قىلغان ئىشىمىزنىڭ ئەجرىنى ۋە مېۋىسىنى كۆرىمىز. ئەكسىچە بولغاندا، ھالىمىزغا ۋاي!

يىگىرمە بىرىنچى باب

مەزكۇر بابىمىز، سۇغا باش چۆكۈرۈپ غايىب بولغان ئادەمنىڭ قىسمەتىنىڭ قولى بىلەن، ھالسىراپ بولسىمۇ سۇ يۈزىگە بۆلەكتىن لەيلەپ چىققىنىغا ئوخشايدۇ. سىز شۇنداق بىر ھالەتنى كۆرگەنمۇ؟ بۇنداق چاغدا قىرغاقتا تۇرغانلار ئەنسىزچىلىك ئىچىدە باراۋەر چۇقان كۆتۈرىدۇ. ئەندىشىلىك كۆزلىرىنى بۇلدۇقلاپ تۇرغان سۇغا تىكىپ، ھەركىم ھەرنېمە دەيدۇ. بەزىلەر ئېچىنىدۇ، بەزىلەر تاقەتسىزلىنىپ سۇ بويىدا ئۇياق ـ بۇياققا يۈگۈرىدۇ، ئۇزۇك، ئۇندەشلىك قىسقا جۈملىلەر توختىماي ياڭراپ تۇرىدۇ. كىمدۇر ھەتتا ھاياجاننىڭ كۈچىدە سۇغا سەكرىمەكچى بولۇپ، كۆڭلىكىنى سېلىشقا تەمشىلىدۇ... دەل شۇ چاغدا سۇ يۈزى قايتا كۆچلۈك بۇلدۇقلاپ، ئەزرائىل چاڭگىلىدىن بوشىتىۋەتكەن سۇغا چۆككۈچىنىڭ بېشى، كېيىن ئۆزى سۇ يۈزىدە كۆرۈندۇ. قوللىرى جان ـ جەھلى بىلەن، ئەركىسىز پۇلاڭلاپ، ئۆزى تاشلاپ كېتىشكە تاس قالغان مېھرى ئىسسىق، ئەمما جاپالىق بۇ دۇنياغا نالە ـ پەريات بىلەن سالام بېرىدۇ. بۇ چاغدا ئىشتان ـ كۆڭلىكىنى يەشكەن، يەشمىگەن بىرنەچچە ئادەم ئۆزلىرىنى ئەركىسىز ھالدا دەريا‌غا ئېتىپ، سۇغا چۆكۈپ كەتكۈچىنى مىڭ تەسلىكتە قىرغاقتا ئاچىقىدۇ. قىرغاقتىكى سادالار يەنە قايتا باشلىنىدۇ. بەزىلەر ھاياجانلىنىپ چاۋاك چالىدۇ، يەنە

بەزىلەر بولسا: «ئەتتەڭ، ئويۇنىڭ تازا قىزىقى چىقماي قالدى ـ دە!» دېگەندەك، ئۇمىدسىزلىكتە ئارقىسىغا يانىدۇ، كىملەردۇر ئۆلۈمدىن ئامان قالغۇچىغا بۇنىڭدىن كېيىن سۇدا قانداق ئۇزۇش ھەققىدە ئەزمىسىنى ئېزىپ پەند ـ نەسىھەت قىلىشقا باشلايدۇ...

باقىم شائىر W ناھىيەسىدىكى سەتچىلىكتىن كېيىن بىر كېچە مېھمانخانىدا تۇنەپ، ئەتىسى سەھەرلىكى قاراڭغۇ ـ ماراڭغۇدا ياتاقتىن چىقتى ـ دە، ھېچكىم كۆرمىگەن ئەھۋالدا يورغىلاپ مېڭىش مۇسابىقىسىگە چۈشكەندەك توختىماي مېڭىپ، ناھىيەدىن شەھەر يولىغا چۈشىدىغان، يىراق ـ يېقىنغا مەشھۇر « W داۋىنى» دا بىراقلا توختىدى. كۆپ ئۆتمەي ناھىيەلىك يولۇچىلار بېكىتىدىن قوزغالغان ئاپتوبۇس ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلاپ يېتىپ كەلدى. باقىجان يۇرىكى دۈپۈلدىگەن ھالدا، خۇدۇكسىرەپ بۇ يولۇچىلار ئاپتوبۇسىنى توسۇدى. بايقاپ تۇرۇپتۇمىزكى، ئۇ ئاپتوبۇستا ئۆزىنى تونۇيدىغان بىرەرىنىڭ بولۇپ قېلىشىدىن ئەنسىرىمەكتە ئىدى. تەلىيىگە يارىشا، ئۇنداق ئەھۋال يۈز بەرمىدى. باقىم ئەڭ ئارقىدىكى ئورۇنلاردىن بىرىگە يەڭگىل جايلىشىۋالدى ـ دە، ئاپتوبۇسنىڭ كەينىدىكى پاسكىنىلىقىدىن خىرە ـ شىرە بولۇپ كەتكەن كۆزنەكتىن، بارغانسېرى يىراقتا قېلىۋاتقان W ناھىيەسى تەرەپكە خورسىنغان ھالدا بوينى ئاغرىپ كەتكۈچە قايرىلىپ قاراپ ئولتۇردى. شۇ تاپتا كۆڭلى ئېيتقۇسىز پاراكەندە، ئۆزى بەك خاموش ئىدى. گويا كى قانداقتۇر بىر ئۆسۈك تىرناقلىق قول ھە دەپ قەلبىنى تىرنىلاپ، ئىز قالدۇراتتى. بولغان-ئىشنى تولۇقى بىلەن ئەسلەشكە ھازىرغىچە ئۇنىڭدا جۈرئەت يوق ئىدى.

پەقەت قىسقا ـ قىسقا، تېز ـ تېز ئۇھسىنىپ ھېلىقى كىرلەشكەن، خىرە ـ شىرە كۆزنەكتىن كەينىگە، ئۆزى بىرمەھەل ئاجايىپ ئۇنتۇلغۇسىز كۈنلەرنى ئۆتكۈزگەن W ناھىيەسىگە بارغانسېرى يىراقتىن نەزەر تاشلايتتى. شۇ تاپتا ئۇ ھەم بۇ زېمىندىن بارغانسېرى يىراقلاپ، قۇتۇلۇپ كېتىۋاتقىنىدىن خۇش، ھەم بۇ يەردىن ئايرىلىۋاتقىنىدىن كۆڭلى چەكسىز يېرىم ئىدى. ئۇ يەردە ئۇ بىر مەزگىل ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا كۆيۈپ ـ پىشقان جۇپ جانان، بىرى بىرىدىن لەۋەن گۈلزىبا بىلەن گۈلزىيا قالغانىدى. ھەدە ـ سىڭىلىنىڭ سىيماسى كۆز ئالدىدا لىپىدە گەۋدىلىنىۋىدى، سەھەرنىڭ سوغۇقىدا مۇزلاپ، ئاپتوبۇسنىڭ بىر بۇلۇڭىغا تىقىلىۋالغان باقەمنىڭ كۆڭلىگە پىژژىدە قىلىپ بىر ئەپسۇسلۇق پېغان ياماشتى. «ئىسىت، ئىززىتىمنى بىلىپ، گۈلزىيانىڭلا پېشىدىن مەھكەم تۇتقان بولسامچۇ!» دەپ ندا قىلدى ئۇ ئەمدى ئۇنسىز ھالدا، بىراق كېچىككەنىدى، ھايات شاھمات ئەمەس، قايتىدىن ئۇرۇقلارنى تىزغىلى بولمايدۇ.

باقەمنىڭ يادىغا كۆڭلى دەريادەك كەڭ ھەمدەمجان كەلدى. ئوقەت ئىزدەپ W ناھىيەسىگە كەلگىنىدە بالىلىقتىكى شۇ ساۋاقدىشى تاسادىپەن ئۇچراپ قېلىپ، كۆپ ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق يۈرۈشۈپ كەتكەنىدى. مانا ئەمدى ئۇنىڭغا قايسى يۈزى بىلەن قارايدۇ؟ ئەتتەڭ، ئوتتۇز مىڭ يۈەندىن باشقا يەنە تۆت ـ بەش مىڭ يۈەننىمۇ بېرىشكە ئۇ قولى ئوچۇق ئاغىنىسىنى ئۇندەككە كەلتۈرۈپ قويغانىدى، شۇ ئارتۇق پۇلنى بالدۇرراق ئېلىۋالمىدى ـ دە! باقەمنىڭ يۈرىكى يەنە جىغىدە قىلىپ قالدى. ئۇ ھەمدەمجاننىڭ ساراي ئۆيىدە قېلىپ قالغان تاسمىسى ئۇزۇك، كونا سەپەر سومكىسىنى ئويلاپ، يەنە بىر مەيۇسلىنىۋالدى.

جۈدالىق سەزىملىرىغا بۆلەنگەن باقەم شائىر چۈشكە يېقىن شەھەرگە يېتىپ كەلدى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ بېشى تۆرەپ قالغاندەك ئىدى. شۇنچە ئويلىشۇدى، بىرەر كۆڭۈللۈك ھېس - تۇيغۇ كۆڭلىگە دارىمىدى. W ناھىيەسىدە خۇددىنى بىلەلمەي ئايالى «ئېيىقگۆل»گە پوچتىدىن تالاق خېتى ئەۋەتكەنلىكى لىپىدە قىلىپ ئېسىگە كەلدى. شۇ تۇيەيلى ئايالىنىڭ دەرغەزەپكە كېلىپ نەلەرگە بارغىنى، ئۆزىنى كۈتۈپ، چىشىنى غۇچۇرلىتىپ ئولتۇرغانلىقى ئۇنىڭغا مانا ئەمدىلا تازىمۇ روشەن ئايان بولماقتا ئىدى. ئادەم دېگەن غەلىتە مەخلۇق ئىكەن، گاھىدا ھەتتا بەزىبىر ھايۋانلارچىلىك ئالدى - ئارقىسىنى، كېلەچىكىنى ئويلاپ يېتەلمەيدىكەن. قۇش چېغىدا تۇزاقىغا چۈشۈشتىن ئېھتىيات قىلىدۇ، ئادەملەر يىرگىنىدىغان چاشقانمۇ بىر قېتىم مۇشۇكنىڭ چاڭگىلىدىن قېچىپ قۇتۇلغان بولسا، ئىككىنچى قېتىم ئەترايىنى كۇرمىڭ ھىدلاپ، قەدىمىنى بايقاپ باسىدۇ. ئۇنىڭغا قارىغاندا، قىرىقتىن ھالقىغۇچە قىرىق دوقمۇش ئۇسۇپ، بېشى تالاي يېرىلغان باقىجاندەك ئىنسانلارغا نېمە دېگۈلۈك!

باقەم شائىر يېلى چىقىپ كەتكەن پومزەكتەك، ئۆزىگە تونۇش شەھەر كوچىلىرىدا كەچ كىرگۈچە سەنتۇرەكلەپ يۈردى، شۇنىڭدىمۇ، چەت - ياقا، ئۆزىنى ئانچە تونۇمايدىغانلار بار يەرلەردە يۈردى، چۈشلۈكى خىلۋەت بىر ئاشخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇپ، بىر چىمدىم چايغا يەتتە - سەككىز قېتىم قايناق سۇ قۇيۇلغان ئىلمان چايىنى زورلىنىپ ئوتلىغاچ، تاماق كۈتتى. تاماقنى تېزلا ئاچىقىپ بەرگەن تاڭجاڭدىن رەنجىپ، ئىشتىھاسىزلىق بىلەن لەڭمەننى نېرىدىن - بېرى تارتىشتۇردى. سەھەرنىڭياقى

ئاغزىغا گىياھ سالمىغان بولسىمۇ، قورسىقى زىنھار ئاچمىغانىدى. كۆڭلىدە قانداقتۇر بىر ماتەم تۇيغۇسىلا بار ئىدى، خالاس.

باقەم كۇتكىنى بويىچە قاراڭغۇ چۈشكەندە يۇرىكى دۇپۇلدەپ، سالپىيىپ ئۆيى تەرەپكە ماڭدى. «ئۆيۇم...» دەپ ئويلىۋىدى، ئۆزىگىمۇ بىرقىسمىلا، غەلىتىلا بىلىنىدى. دەرۋازىسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە يۇرىكى ئەنسىز سېلىپ كەتتى، تاڭلىيى قۇرۇپ، ئاغزى بەتتاملاشتى. خېلى ئۇزاقتا قالغان بىر كۇنى ئەتىگەنلىكى ئۇ بۇ ئۆينىڭ ئىشىكىنى تېپىپ ئېچىپ چىقىپ كەتكەنىدى، ئەمدىلىكتە بولسا مۇشۇكتەك سىرغىنىپ، دېمىنىمۇ چىقارماي ئۆينىڭ ئىشىكىنى سىلىق ئېچىپ كىرىپ كەلدى. ئۇنى كۆرگەن «ئېيىقگۇل» بىر ئالايدى ـ يۇ، باشقىچە ھەيرانلىقىنى بىلدۇرمىدى، خۇددى ئۇنىڭ قايتىپ كېلىدىغانلىقىدىن، يەنە كېلىپ مۇشۇنداق سالپىيىپ يېنىپ كېلىدىغانلىقىدىن خەۋەردارەدەكلا تەمكىن ئىدى. باقەمنىڭ يۇرىكىنى سارا سىمگە سالغىنى، خېلىلا چوڭ بولۇپ قالغان ئىككى بالىسىنىڭمۇ ئۇنىڭغا قاپاق ئاچمىغانلىقى بولدى، باقەم W ناھىيەسىگە يېتىپ بارغان دەسلەپكى كۇنلەردىلا «ئېيىقگۇل» تېلېفوندا ئۇنىڭغا: «بالىلار دادىمزنى سېغىنىپ كەتتۇق، قاچان قايتىپ كېلىدىكەن دەپ چۇرقىرىشىپ كېتىۋاتىدۇ» دېگەنىدى ۋە بۇ گەپتىن باقەمنىڭ كۆڭلى ۋىللىدە يورۇغانىدى. مانا ئەمدى ئاشۇ بالىلار باقەمگە دۇشمەنگە قارىغاندەك يەر تېگىدىن قاپاقلىرىنى تۇرۇپ قاراپ قويۇپ، ئاپىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ جىمغىنا ئولتۇرۇشتى. بۇنىڭدىكى مەنە ئىنتايىن ئېنىق تۇرمامدۇ! بالىلار بولغان ئىشلارنى ئانىسىدىن ئاڭلىغان، سەبىي يۇرەكلىرىدە ئۆزىگە

نەپرەت ئويغانغان گەپ. باقەم شائىر ساراي ئۆينىڭ تاپسىسىدا ئىككى بالىسىغا تەلمۈرۈپ قارىۋىدى، ھېچقايسىسى ئۇنىڭ ئىلتىجاسىنى ئىلىڭ ئالمىدى. «بالىلىرىم!» دەي دېۋىدى، خىرقىراپ، كانىيىدىن سەكراتتىكى ئاغرىقىنىڭكىدەكلا ئېچىنىشلىق بىر ئاۋاز چىقىپ كەتتى، كۆزلىرىگە لۆممىدە ياش كەلدى...

باقەم شۇ تەرىقىدە ئۆيىدە جىمجىتلىق ۋە قېقىندى ـ سوقۇندىچىلىقتا ئاران ئۇچ كۈننى ئۆتكۈزگەندىن كېيىن، ئۆزىنى بىرقۇر ئوڭشاپ ئىدارىسىگە قاراپ ماڭدى. بۇ ئۇچ كۈندە تاشتىن زۇۋان چىقسا چىقار ئىدىكى، بىراق «ئېيىقگۈل»دىن ئۇنىڭغا قارىتا ھېچقانداق بىر زۇۋان چىقمىدى. باقەمگىمۇ ئايالىغا گەپ قىلىش، يېقىنلىشىش پۇرسىتى بولمىدى. ئىككى بالىسىمۇ مەكتەپتىن قايتىپ كەلسىلا، ئانىسىنىڭ بىقىنىدىن چىقمايتتى. ئانا ـ بالا ئۇچ جان بىر تەرەپ، باقەم بىر تەرەپ بولۇپ قالغانىدى. باقەم ھويلىغا چىقىپ قايتىپ كىرسىلا سارايدىكى ئۇزۇنچاق شىرەگە چېيى، تامىقى قويۇلۇپ قالاتتى. يەنە تالاغا چىقىپ كىرسىلا قۇرۇق چىنە ـ قاچىلار يىغىشتۇرۇلۇۋېتەتتى، ئاخشىمى ئۇ ئۇزۇنچاق شىرە يېنىدىكى ئۇزۇن كىرېسلودا كىيىملىرى بىلەنلا تۆگۈلۈپ ياتاتتى. باقەمگە بۇ ئىشلار ئىنتايىن خورلۇق بىلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ ھازىرقى ئەھۋالى W ناھىيەسىدە قېلىپ قالغان ئالدىكى دېگەن ئىتقا ئوخشىشىپ قالغاندەك تۇيۇلاتتى.

باقەم «شائىرلار ئىدارىسى»گە بېرىپ باش دىرېكتورغا قوللىرىنى خىلىغچە قويۇۋېتىپ تۆتۈپ تۇرۇپ، تازىمۇ ھەجىيىپ سالام بەردى. بىراق، دىرېكتور قولىنى باقەمنىڭ مۇزدەك چاڭگىلىدىن كەسكىن تارتىۋالدى ـ دە، بىرەر قۇر

ئامانچىلىق سوربغاندىن كېيىن، «خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپات»نىڭ ھەمدەم چاكجاكنىڭ قولىغا تەگكەن ـ تەگمىگەنلىكىنى سوربدى. باقەم بۇ سوئالغا خىلىلا جانلىنىپ، بىرگە ئىككىنى قېتىپ جاۋاب بېرىشكە كىرىشتى. ھەتتا « W ناھىيەسى مىسلىسىز قاينام ـ تاشقىنلىققا چۆمدى» دېگەندەك ئىبارىلەرنى ئىشلەتمەكچىدى، شۇغىنىسى «قاينام ـ تاشقىنلىق» دېگەن سۆزنى تاپالماي، دەماللىققا «داغدۇغىلىققا چۆمدى» دېدى، لېكىن مۇراسىمدىن كېيىنكى زىياپەتنى ۋە ئۇنىڭغا ئولىشىپ يۈز بەرگەن تالاپەتلەرنى ئۇ قايتا ئېغىزغا ئالمىدى.

باش دىرېكتورمۇ بۆلەك گەپلەرگە ئانچە قىزىقماي، «ئاجايىپ» مۇكاپاتنىڭ قالغان يېرىم پۇلىنى سۈرۈشتۈردى. ئۇچ كۈن ئۆيدە يېتىش جەريانىدا باقەم بۇنىمۇ ئويلىشىپ قويغانىدى. شۇڭا، ئۇ «ئەمدى W ناھىيەسىگە كىم بېرىپتۇ، نەدىن ئېنىقلاپ يۈرەتتى، يامىنىغا ئۆرۈلسە ئاندىن كۆرمەيمەنمۇ!» دېگەن نىيەتتە: «پۇلنى تېخى بەرمىدى، كەينىڭدىن ئەۋەتىپ بېرىمىز دەپ قالدى، شۇ!» دېگەن مۇجمەل جاۋابنىلا بەردى. رەھبەرمۇ بۇ ئىشنى ئانچە زىغىرلاپ كەتمەي، پەقەت «ھىم» لا دەپ قويدى، كۆڭلىدە بولسا: «سېنى قانداق ئەكەلگۈزىمەنكىن» دېگەننى ئويلىغانىدى.

كېيىنكى ئىشلار قانداق بولدى دەمسىزا؟ باقەم شائىرنىڭ يۈرىكى ئەنسىرىگىنىدەك كۆڭۈلسىزلىكلەر بىرنىڭ كەينىدىن بىرى كېلىۋەردى. ئالدى بىلەن «ئېيىقگۈل» ئۆز كارامىتىنى كۆرسەتتى. باقەمW ناھىيەسىدىكى ۋاقتىدا ئۇنىڭ ئىز ـ دېرىكىنى قىلىپ سوت مەھكىمىسىدىن «ھاك ـ تاك قالمىسىز» شىركىتىگە ئىككى

قېتىم ئادەم كېلىپ كەتكىنى ھەممىزگە ئايان. ئۇ چاغدا «ئېيىقگۇل»نىڭ ھاۋالىسى بىلەن سوت مەھكىمىسىدىكىلەر كەسكىن تەدبىر قوللانمىغانىدى. مانا ئەمدىلىكتە «ئېيىقگۇل» باقمىنىڭ پەيدا بولغىنىدىن سوت مەھكىمىسىنى خەۋەرلەندۈرۈپ، ئۇنىڭغا رەسمىي ھۈجۈمغا ئۆتتى. ئىش يامىنىغا ئۆرۈلگەندە، باش دىرېكتورمۇ: «بۇ ئۆزۈڭنىڭ شەخسىي ئىشىڭ، ئۆزۈڭنىڭ شورى» دېگەندەك قىلىپ، دۈمبىسىنى قىلىپ تۇرۇۋالدى. بۇ خۈسۈستا باقمم خورسىنغان ھالدا: «ئوغۇل بالىدىن ئامەت قاچسا، تۆگىنىڭ ئۈستىدە خوخا چىشلەپتۇ» دەپ ئاھ ئۇردى. شۇغىنىسى، «خور ـ خور» نى «خوخا» دەپ سالدى. «كۆتۈرەلمەسلىك ساڭگىلىتىۋال» دېگەندەك، W ناھىيەسىدىكى جۈدالىقلارنى ئاز دەپ، سۈيۇق ھېسسىياتنىڭ كەينىگە كىرىپ تالاقنامە يازغان باقمم ئەپەندىنىڭ سوت دەۋاسىدا بۇرنىدىن بۇلاق، بىر يېرىدىن يۇمىلاق بولدى. ئەسلىدە باقمم قەدىناس ھەمراھى «ئېيىقگۇل»نى مۇنچىۋالا قىلىپ كېتەر دەپ ئويلىمىغانىدى. ئاخىر ئۇزۇن يىللىق ئەر ـ خوتۇنلار ئىدىغۇ، شۇنچىلا جەڭگى ـ جېدەل، چىنە ـ تەخسە چېقىشىشلاردىمۇ «ئېيىقگۇل»، ياقەي، ئىمھانەم ئادەتتە ئۆزىنىڭ يوللۇق چاغلاردىمۇ باقمگە يول قويۇپ، ھەتتا يالۇرغاندەك قىلىپ ماجىرانى بېسىقتۇراتتى، «بالىلارنى ئويلايلى، بالىلار بويۇن قىسىپ قالمىسۇن!» دەيتتى. بەلكىم شۇ سەۋەبتىن باقمم ھەددىدىن ئېشىپ، بارغانسېرى كۆكتاشقا مىنىپ ئۆگىنىپ كەتكەن بولغىيدى. بىراق، بۇ قېتىم ئەھۋال بۇرۇنقىغا ئوخشاشماي قالدى. ئىمھانەمنىڭ غەزىپى شۇنچىلىك تۇتقانىدىكى، ئۇنىڭغا ھېچقانداق نەسىھەت، مۇرەسسە كار قىلمىدى. ئايالىنىڭ دەلىل ـ

ئەسپاتلىرى تولۇق، دېگەن سۆزلىرى يېتەرلىك ئاشقۇچە ئورۇنلۇق، قايمۇل قىلارلىق ئىدى. باقەم شائىرنىڭ ئەڭ ئاخىرىدا قوشاق توقۇپ، تەسىرلىك سۆزلەرنى قىلىپ يالۇرۇشلىرىمۇ كار قىلمىدى. غۇرۇرى قاتتىق يەرگە ئۇرۇلغان ئىمهانەم ئىككى پەرزەنتىنىڭ ھىمايىسىدە، ھەممە ئادەمنىڭ ھېسداشلىقىدا ئاخىر دەۋادا ئۇتۇپ چىقتى. نەتىجە شۇ بولدىكى، باقەم شائىر ئاقىۋەت سالپىيىپ كونا بىر چامادانىدىكى كىيىم ـ كېچەكلىرى ۋە بىرچاغلاردا «ئىلى چەمبىرەك» ھارىقى قاچىلانغان قەغەز يەشىكىگە سېلىنغان تەمسىز شېئىر، قوشاق كوپىيەلىرىنى ئېلىپ، ئۆيىدىن يېنىپ چىقتى. ئۆيدىن ئايرىلىش ئالدىدا، ئۇ شەھەرنىڭ غەربىگە جايلاشقان، ئىمهانەم ۋە بالىلىرىغا خېلى يىراق بىر مەھەللىدىن، كونا بىنادىن كىچىكرەك بىر ئۆينى بىر يىللىق ئىجارىگە ئېلىپ، سۈپۈرۈپ تازىلاپ، تەييار قىلىپ قويغانىدى. دېگەنىلەن ئىمهانەم شۇنچە يىللىق ئەر ـ خوتۇنچىلىقىنىڭمىكىن ياكى ئىككى بالىنىڭمىكىن يۈزىنى قىلدى بولغاي، مەھەللىدىكى بىر قوشنا ئارقىلىق باقەمگە ئورۇن ـ كۆرپە، چىنە ـ قاچا دېگەندەك لاقا ـ لۇقىلاردىن خېلى يېتەرلىك ئەۋەتىپ بەردى.

باقەم شائىر ئەمدىلىكتە ئىجارىگە ئالغان ئۆيىدىكى ئۇزۇن، قاتتىق ئورۇندۇقنىڭ ئۇستىدە سائەتلەپ، كۇنلەپ يېتىپ خىيال ۋادىسىدا كېزەتتى. ھازىر ئۇنىڭغا مۇشۇنىڭدىن باشقا قىلىدىغان ئىشمۇ قالمىغاندەك ئىدى. ئىدارىنىڭ ئىشلىرى پېتىر ئىدى. تالاي «سوسىكا شىركەت»لەرگە ئوخشاش «ھاك ـ تاك قالىمىز» شىركىتىنىڭ ئىشلىرىمۇ بارغانسېرى «شىش ـ پىش قىلسا بولىدۇ» دېگەندەك ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغانىدى.

بەلكىم گاھىبىر ياش ئوقۇرمەنلەر شۇ ناملىق چۆچەكنى ئاڭلىمىغان بولسا كېرەك. بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا بىر چالا ئۇستا تۆمۈرچى بولغانىكەن. بىر كۈنى بىر دېھقان چوڭ بىر پارچە ئۈيۈل تۆمۈرنى ئەكېلىپ، ئۇنىڭغا شۇ تۆمۈردىن بىر سوقا ياساپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. چالا ئۇستا تۆمۈرنى ئوتقا سېلىپ قىزىتىپ، سوقۇپ ـ ئەيلەپ، يەنە قىزىتىپ يۇرۇپ يېرىمىنى خورىتىۋېتىپتۇ ۋە دېھقانىنىڭ كېيىنكى كېلىشىدە ئۇنىڭغا ئەكەلگەن تۆمۈردىن سوقا چىقمايدىغانلىقى، تۆمۈر چانا چىقىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. دېھقان بولسا، مەيلى چانا بولسىمۇ ياساپ بېرىڭ، دەپ قايتىپ كېتىپتۇ. تۆمۈرچى تۆمۈرنى يەنە ئوتقا سېلىپ، ئەيلىگىلى تۇرۇپتۇ. شۇبھىسىزكى تۆمۈر يەنە كىچكىلەپتۇ، كېيىن تۆمۈرچى دېھقانغا تۆمۈرنىڭ زدىن كەتمەن چىقىدۇ دەپتىكەن، دېھقان نائىلاج بۇنىڭغىمۇ ماقۇل دەپتۇ. ئەلۋەتتە، چالا ئۇستا تۆمۈرنى يەنە قىزىتىپ، ئەيلەيدۇ ـ دە! شۇ تەرىقىدە بايىقى تۆمۈردىن كەتمەنمۇ چىقماي بەل گۈرجەك، بەل گۈرجەكمۇ چىقماي، ئاتنىڭ تاقىسى، تاقىمۇ چىقمايدىغان بولۇپ ئاخىرىدا بىگىزگە توختاپتۇ. بايقۇش دېھقان نائىلاج بىگىزگىمۇ ماقۇل بوپتۇ. ئەڭ ئاخىرقى كېلىشىدە تۆمۈرچى: «رەنجىمەيسىز، تۆمۈرنىڭزدىن بىگىزمۇ چىقمىغۇدەك» دەپتىكەن، جەھلى قاتقان دېھقان: «ئەمىسە دەڭە، زادى نېمە چىقىدۇ؟» دەپ سوراپتۇ. تۆمۈرچى ئويلىنىپ تۇرۇپ كېتىپ: «شىش ـ پىش چىقىدۇ» دەپتۇ. «شىش ـ پىش دېگەن نېمە ئۇ؟ ـ دەپتۇ دېھقان چۈشەنمەي، ـ كۆرسىتىڭا!» شۇ چاغدا تۆمۈرچى ئوتتەك قىزارغان كىچىككىنە بىر تۆمۈرنى قىسقۇچ بىلەن قىسىپ ئېلىپ، سۇغا تاشلىغانىكەن سۇدىن شۇ ئان «شىش ـ پىش... ش» قىلغان ئاۋاز چىقىپتۇ.

«مانا شىش - پىش، — دەپتۇ نا ئۇستا تۆمۈرچى شۇ چاغدا، — پۇلۇمنى بېرىڭ - دە، مېلىڭنى ئەكېتىۋېرىڭ!»

ئوقۇرمەنلىرىمىز بەلكىم ئەتراپىدا نەچچە يىللاردىن بېرى «ھاڭ - تاڭ قالىسىز» شىركىتىگە ئوخشاش تالاي - تالاي سومكا شىركىتى، سوسكا شىركىتى... لەرنى تولا كۆرۈپ، ئادەتلىنىپ قېلىشقان بولغىيدى! شۇنداق، بىزمۇ ھەم بۇ ئىشلارغا، غەيرىيلىكلەرگە كۆنۈپ قالدۇق. بىر بولسا تەۋەككۈلچىلىك، بىر بولسا ئالدامچىلىق، يەنە بىر بولسا شۆھرەتپەرەسلىكنىڭ مەھسۇلى بولغان بۇنداق «ئېتى ئۇلۇغ، سۇپىرسى قۇرۇق» شىركەتلەر بىز رومانسىزنىڭ باش تەرىپىدە تەسۋىرلەپ ئۆتۈپ كەتكەنىدەك، كۇز پەسلىدىكى سولغۇن غازاڭلارغا ئوخشاپ لەپەڭلەپ چۈشۈپ، يوللارنى قاپلاپ كەتتى. دورامچىلىقنىڭ ھالىغا ۋاي! دورامچىلىق دېگەن بىر دەملىك «كۆرسە قىزار» لىق، دىتى يوقلۇق، پىلانسىزلىق... شۇلارغا ياندىشىپ ئالدامچىلىقنى يانتاياق قىلغان ئاچ كۆزلۈكنىڭ مەھسۇلى بولۇپ، خۇددى بازارغا بىر مال كىرسە، ھەممە يەر شۇ مالغا توشۇپ كېتىپتۇ دېگەندەك، بىزنىڭ بىرمۇنچە كارخانچىلىرىمىزمۇ رىقابەتنى دورامچىلىق دەپ چۈشىنىۋېلىپ، بىر - بىرىگە ئەگىشىپ ھېلى بازارنى باباراۋەر نوقۇت تالقىنى بىلەن، ھېلى مېۋە شەربەتلىرى بىلەن، يەنە ئەتىسى بىر ئۆرۈلۈپ گىرىم بۇيۇملىرى بىلەن، ئەتە، ئۆگۈن، كىم بىلىدۇ، يەنە بىر - بىرىنى دوراپ يۇرۇشۇپ نېمىلەردۇر بىلەن، ئوخشاشلا مال بىلەن، ئىچىدىن تېشى ھەيۋەت سۇپەتسىز مەھسۇلاتلار بىلەن... تولدۇرۇۋېتىپ، بازارنى كاسات، ئۆزلىرىنى ۋەيران قىلىدىغان بىر بىمەنە ھەرىكەت، نورمال بازار ئىگىلىكى، پايدىلىق رىقابەتكە مۇخالىپ تىجارەت ئۇسۇلىدۇر.

ئەسلىي گېپىمىزگە قايتساق، دەسلەپتە ژۇۋسكىنىڭ يوغىنىنى ئاسقان «ھاڭ ـ تاڭ قالىسىز» شىركىتىمۇ ئۆز بولىدا رىقابەتنىڭ، سودا ـ تىجارەتنىڭ، بازار ئىگىلىكىنىڭ ھاڭ ـ تاڭ قالارلىق سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرەلمەي، بىرنەچچە ئادەمنىڭ مەنىۋى نەپسى، شۆھرەتۋازلىقىنى قاندۇرۇشتىن بۆلەك چوڭ پايدا يارىتالمىدى. «ئارمانغا تۇشلۇق دەرمان يوق» دېگەندەك، شىركەتنىڭ ھاياتىي كۈچىنى ئۇرغۇتىدىغان يېتەرلىك مەبلەغ مەنبەسى ۋە تىجارەتنى ئوڭۇشلۇق يۈكسەلدۈرىدىغان پىلان، دىت يوق ئىدى. بىرچاغلاردىكى شىجائەتلىك رېمونتچى ھېلى ئۇنىڭغا، ھېلى بۇنىڭغا قىزىقىپ، ئۇرۇنۇپ كۆرگەن بولسىمۇ، ئاقىۋەت ئۇنىڭغا تەككەن ئەڭ چوڭ پايدا كارخانا ئورنىدىن مۇقىم ئىشتاتلىق ئورۇنغا، يەنە كېلىپ ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى ئورگىنىغا كېلىۋالغىنى بولدى. ئاڭلىساق، تېخى ئۇ يېقىندىن بېرى نەسىر يازىدىغان بولۇپ كېتىپتۇمىش، بۇ ھال ئۆمۈر بويى باج ئىدارىسىدە ئىشلەپ، ئۇششاق تىجارەتچىلەردىن قىسقا ـ قىسقا نەپلەرگە ئېرىشىپ تۇرغان، شۇنىڭ سەۋەبىدىنمىكىن، پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىن قىسقا شېئىرلارنى يېزىپ بەش ـ ئوننى ئېلان قىلدۇرغاندىن كېيىن، ئۆزىنى ئالامەت چاغلاپ قىسقا شېئىرلار ھەققىدە ئاغزىغا كەلگەن بىرنېمىلەرنى يېزىپ، ئۇزاق يىللاردىن بېرى مۇشۇ ساھەدە ئىجتىھات قىلىپ كەلگەن قەلەمكەشلەردىن قۇسۇر ئىزدەپ، شېئىرىي باجگىرلىقىنى داۋام ئېتىپ كۆڭلىنى خۇش قىلىپ يۈرگەن بىر بىچارە ئىنسانىنى مۇئەللىپىنىڭ يادىغا سالدى، يارانقۇچى ھەركىمنىڭ كۆڭلىگە بىر كوينى سالىدىكەن!

«ھاڭ ـ تاڭ قالماسلىق» شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن باش دىرېكتورلۇقىنى قولغا ئېلىپ، تازا بىر دەۋران سۈرمەكچى بولغان باقمجانغا كەلسەك، ئۇنىڭ بۇ ئارمانلىرىمۇ بايقى سەۋەبلەر بىلەن سۇدىكى كۆپۈكتەك يوقالدى. «ئۇنىڭغا يونىغان» دەك، كېيىنكى كۈنلەردە باش دىرېكتور ھېلىقى «ئاجايىپ» مۇكاپاتنىڭ ۋەدىدىكى ئوتتۇز مىڭ يۈەننىڭ يېرىمى بولغان ئون بەش مىڭ يۈەننى سۈيلەپ باقمم شائىرنى ھە دېسە سوئال ـ سوراققا تارتىپ زادىلا ئارامىلىق بەرمىدى. بىچارە باقمم قاتتىقراق بىرنېمە دەي دېسە جۈرئەت قىلالمايدۇ، ئالە دەپلا پۇلنى بېرىۋېتەي دېسە نەپسى يول قويمايدۇ. شۇنىڭ بىلەن شىرشىم بولۇۋېلىپ، بىر كۈن ئۆتسە بىر كۈن ھېساب دەپ، قۇلىقىنى يوپۇرۇپ يۈرۈۋەردى. باش دىرېكتور W ناھىيەسىگە ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرىمەن دەپمۇ پوپوزا قىلىپ باقتى. بىچارە باقمجانىنىڭ يۈرىكى جىغىدە قىلىپ قالدى ـ يۇ، يەنىلا تەۋەككۈلچىلىكىنى ئىشلەتتى. ئاخىر شۇ قۇرۇغۇر مۇكاپاتنى دەپ ئاز ئىشلار بېشىغا كەلدىمۇ، ئاز نېمىلەردىن ئايرىلدىمۇ؟ يامىنى كەلسە مەندىن شۇ ئون بەش مىڭ يۈەننى ئالار، جانىنى ئالمايدۇغۇ!... شۇ خىيالىلار بىلەن ئۇ ئاخىرىغىچە چىڭ تۇرۇشقا نىيەت قىلدى.

«خۇدا ئۇرغىنىنى خۇداۋەدىكام قوشلاپ ئۇرۇپتۇ» دېگەندەك، كېلىشمەسلىك قۇيرۇقى ئۇزۇلمەي كېلىۋەردى. باش دىرېكتورنىڭ ئادەم ئەۋەتىپ تەكشۈرىمەن دېگىنىنى ئاڭلاپ قالدىمۇ، سەن تۇرۇپ تۇر ئۆزۈم باراي دېگەندە، W ناھىيەسىدىن ئەۋەتىلگەن ئىككى ئادەم ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە كېلىپ «مەرۋايىت» مۇسەللىسىگە بېرىلگەن ئاتالمىش «خەلقئارالىق ئالتۇن

مۇكاپات»نىڭ ئۇجۇر ـ بۇجۇرىنى ئېنىقلاپ كەتتى. قايتىشىدا بۇ ئەھۋالنى ۋىلايەتتىكى مۇناسىۋەتلىك ئورۇنلارغا ئىنكاس قىلىپ قويۇپ كەتكەنىكەن، ئىشنىڭ يوغىنى شۇ چاغدا باشلاندى. بىرلەشمىگە ھېلىدىن ـ ھېلى ئادەم كېلەتتى. تۇرۇپلا ۋىلايەتلىك پەن ـ تېخنىكا كومىتېتىدىن، تۇرۇپلا ئىنتىزام تەكشۈرۈش كومىتېتىدىن بىرىلگەن تېلېفونلار ئۇزۇلمەيتتى. باش دىرېكتوردىن كېيىن چاقىرىلىش نۆۋىتى باقەمگە كېلەتتى، ئۇ چىرايىدا قان قالماستىن ئىككى قېتىم سودا ـ سانائەتنى مەمۇرىي باشقۇرۇش ئىدارىسىگە بىرىپمۇ كەلدى.

ئىشنىڭ يوغىنى تېخى ئالدىدا ئىدى، باش دىرېكتور بالا ـ قازادىن ئۆزىنى قوغداپ قېلىش ئۈچۈن تەييارلىقىنى پۈختا قىلغانىكەن. ئىش يامىنغا ئۆرۈلگەندە ئۇ ساختا مۇكاپات ھەل قىلىپ بېرىشتە باقەمنىڭ ئاساسلىق مەسئۇلىيىتى بارلىقى، بۇ ئىشنى كۆرۈنۈشتە تەشكىلنىڭ خىزمىتىنى قىلغاندەك بىجىرگەن بولسىمۇ ئەمەلىيەتتە ئۆز كۆمىچىگە چوغ تارتىپ، ئارىدىن ھايان ئۇندۇرۇش نىيىتىدە بولغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ، سۆزىنىڭ دەللىلى سۈپىتىدە W ناھىيەسىدىن كەلگەن ھېلىقى ئىككى ئادەم ئالغاچ كەلگەن كېيىنكى ئون بەش مىڭ يۈەننى تاپشۇرۇۋالغانلىق ھەققىدىكى باقەم شائىرنىڭ تىلخېتىنى كۆرسەتتى.

تىلى تۇتۇلۇپ، بىرچاغلاردا ھېسسام قوينىدا لۇغەتتەك قېلىنلىقتىكى پۇلنى ساقلىغاندەك يېنىدا ھېلىقى ئون بەش مىڭ يۈەننى بۇلجۇتماي ساقلاپ كەلگەن باقەم ئۇ پۇلنى بەرگەندىن باشقا يەنە ئىككى مىڭ يۈەن جەرىمانە تۆلەپ، ئاللا ـ توۋا بىلەن تولغان تەكشۈرۈشنامىنى يېزىپ ئاران قوتۇلدى. ۋىلايەتتىكى تەكشۈرگۈچى خادىملارمۇ ئىشنى

ھەرھالدا لىللا يەكۈنلىگەنىدى. يوق يەردىن ساختا مۈكاپات ئويدۇرۇپ چىقىرىپ، قانۇن ـ نىزاملارغا مۇخالىپ ئىش قىلغان باش دىرېكتورمۇ خېلى كۆپ جەرىمانە تۆلەپ، تەكشۈرۈشنامە يېزىپ، ئىچكى جەھەتتە ئاگاھلاندۇرۇش يېزىلىپ، تانابى يەتكۈچە تارتىلدى. نەچچە ئايغىچە ئۇ ئەمدى «نەسر ئىجادىيىتى» نى خىيال قىلالماس بولۇپ قالدى.

ھەممىدىن يامىنى، باقەمنىڭ قىلغان سەت قىلىقى ئىقتىسادقا، كىشىلەرنىڭ جانجان مەنپەئەتىگە بېرىپ تاقىلىدىغان ئىش بولغاچقا، ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە ئۇنىڭ ئابرۇيى چۈشۈپ، بېشى ساڭگىلاپ كەتتى. «باش دىرېكتور ساختا مۈكاپات ئويدۇرۇپ چىقسىمۇ، ئىشقىلىپ بىرلەشمىگە پۇل تاپسىمەن دەپ قىپتىكەن، يولداش باقى بولسىچۇ، بىزنىڭ ھەققىمىزگە قارا ساناپتۇ»... باشقىلار ئەنە شۇنداق ئويلايتتى.

شۇ بىر قاتار ئىشلاردىن كېيىن باقەم كېزىك تەگكەن ئادەمدەك ئاغرىپ يېتىپلا كەتتى، خېلى ۋاقىتلارغىچە ئىدارىگىمۇ بارمىدى. ئىدارىدىنمۇ ئۇنى ئىزدىمىدى، ئىزدىگۈدەك مۇھىم ئىشلارمۇ يوق ئىدى. مائاشى ئايمۇئاي كىنىشكىسىغا قونۇپ تۇراتتى. دېمەك، باقەم شائىرنىڭ ئۆزىنى بىر ئوڭشۇپلىشىغا، بېشىغا ئارقا ـ ئارقىدىن كەلگەن ئىشلار ھەققىدە ئالدىرماستىن ئويلىشۇپلىشىغا يېتەرلىك ۋاقىت ۋە ئىمكان بار ئىدى. بىراق، باقەم بولغان ئىشلار ھەققىدە نېمىلەرنى ئويلايدۇ، قانداق يەكۈن چىقىرىدۇ، بىزگە نامەلۇم، لېكىن بىزنىڭ يەكۈنىمىز بىرلا.

بۇ يەكۈننى بىز كىلاسسىكلارنىڭ تىلى ئارقىلىق بايان قىلايلى:

ھەر كىشى ۋاپا قىلسا، ۋاپا تاپقۇسىدۇر،
ھەر كىشى جاپا قىلسا، جاپا تاپقۇسىدۇر.
ياخشى كىشى يامانلىق كۆرمىگەي ھەرگىز،
كىمكى يامان بولسا، جازا تارتقۇسىدۇر.

ئەنە شۇنداق بۇرۇقتۇرمىلىقتا يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، باقەم شائىر تاسادىپىي ھالدا ئۆزى يېڭىدىن كۆچۈپ كەلگەن ئولتۇراق رايوندا مىرموللا مىرشىروف دېگەن بىر ئادەم بىلەن تونۇشۇپ قالدى. بۇ تونۇشۇش ئۇنىڭ ئارامسىز كۈنلىرىگە ئاز - تولا مەلىكە ھەم دەردەمەن كۆڭلىگە تەسەللى بولۇپ قالدى. ئەمدىكى بايانىمىزنى ئۇ ئىككىسىنىڭ ئۆلپەتچىلىكلىرىدىن ئاڭلايلى!

يىگىرمە ئىككىنچى باب

رومانىمىزنىڭ ئالدىنقى سەھىپىلىرىدە بىز قەھرىمانىمىز بارغان يەرلەردە ئۇچراشقان بىرمۇنچە ئادەملەرنى تىلغا ئالغان، ئايرىملىرى ھەققىدە تېخى تەپسىلىيمۇ توختالغانىدۇق. ئىنسانلار فىزىيولوگىيەلىك جەھەتتە بىر - بىرىگە ئوخشاشسىمۇ، لېكىن مەنىۋى جەھەتتە، مىجەز - خۇلق تامامىدا ئۆزئارا پەرقلىق بولىدۇ. ئالدى بىلەن ئېلىپ ئېيتساق، بىز شۇنچە ئۇزاق مەنزىلدىن بېرى قەلەمگە ئېلىپ، ئىزدىن تىنماي ئەگىشىپ يۈرۈۋاتقان باقەم شائىرنىڭ ئۆزىلا ئاجايىپ بىر شەخس، ئوقۇرمەنلىرىمىز ئۇنىڭ غەلىتە ئىشلىرى، گەپ - سۆزلىرى ھەققىدە ئىزچىل يېڭىدىن - يېڭى تەپسىلاتلارغا ئىگە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ ھەم يەنە ئىگە بولغۇسى! خوش، ئەمدى بىز باشقىلىرىغىمۇ قاراپ باقايلى. دەسلىپىدە ئاجايىپ غەلىتە ئىنسان رەسۋائىي، كېيىنچە بولسا كۆڭۈلچەك، مەرد، ئوچۇق - يورۇق ھەمدەمجان، ھەددىدىن ئارتۇق خۇشامەتچى، ئىككى يۈزلىمە ئاسىم شىلىم، چېچەن پاكىز، مېھماندوست رەغىدۇللا، ئابرۇيپەرەس، سەل - پەل مازراق سادىق تەپتىش... مانا ئەمدى بىزگە شۇنداق شەخسلەرنىڭ يەنە باشقىلىرى، نۇرەخمەت دېگەن قوشنا بالا ۋە ئۇ ئارقىلىق مىرمۇللا مىرشىروف دېگەن زات بىلەن تونۇشۇش نىسىپ بولۇۋاتىدۇ. ھە، ياق، ئالدىرىماڭلار،

مەزكۇر شەخس بىلەن تېخى قەھرىمانمىزمۇ تونۇشمىغان تۇرسا، بىزگە نېمە ئالدىراش؟ سەل تەخىر قىلايلى!

كونا بىنادىكى يېڭى ئىجارە ئالغان ئۆيگە كۆچۈپ كېلىپ، باقەم شائىرنىڭ ھېلىقى قاتتىق ئورۇندۇقتا ھەپتىلەپ داراز تارتىپ يېتىپ كەتكەنلىكىدىن ئالدىنقى بابىمىزدا مەلۇمات بەرگەنىدۇق. شۇ كۈنلەردە باقەمنىڭ بېشى گاراڭ، كۆڭلى تولىمۇ پەرىشان ئىدى. شۇنداق بولىدۇ ـ ده، ئاز پىشكەللىكلەرنى تارتتىمۇ ئۇ؟ شۇڭا، بايقۇش باش ـ ئاخىرى چىقمايدىغان، ئۆكۈنۈشلۈك، تەگسىز خىياللارغا بەند بولۇپ يېتىپ كەتتى.

باقەم شۇ تەرىقىدە بۇگۈنمۇ ئۆيىدە ياتاتتى. تۇيۇقسىز ئىشىكى چېكىلىپ قالدى. ئۇ ھەيرانلىقتا تېڭىرقاپ، ئىشىك تەرەپكە خېلى ئۇزاق قۇلاق سالدى. بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلگەنلىكىنى تونۇشلىرىدىن ھېچكىم بىلمەيتتى، ئىشىك چەككەن كىم بولدى ئەمدى؟

باقەم غودۇڭشىپ تۇردى ـ ده، ئاستا بېرىپ، ئېھتىيات بىلەن ئىشكىنى قىيا ئاچتى. ئىشىك سىرتىدا ساپما كەش بىلەنلا بىر يىگىت كۇلۇمسىرەپ تۇراتتى.

ـــ ئەسسالامۇئەلەيكۇم!ـــ ھېلىقى يىگىت ئەدەپ بىلەن سالام بەردى،ـــ مەن، مۇنۇ... ئۇدۇل قوشنىڭىز، ئايالىم ئۇدۇلىمىزغا يېڭى قوشنا كۆچۈپ كەپتۇ دېۋىدى، سالام بېرەي دەپ كىرىشىم...

باقەم شائىرنىڭ چىرايىغا دەرھال خۇشاللىق تەبەسسۇمى يۇگۇردى.

ـــ ۋاي سەت بوپتۇ ـ ھە، ئىنىم، مەن تېخى... قېنى، قېنى، ئۆيگە كىرىڭا!ـــ دېدى ئۇ ئالدىراپ ۋە ئىشكىنى داغدام ئاچتى.

ــ بولدى، ئاكا، ئۆيىڭىزگىمۇ كىرىۋالارمىز، شۇ تاپتا، بىزنىڭكىگىلا كىرەيلى، تاماقمۇ تەييار بولۇپ قاپتىكەن، ھە، قېنى، يۇرۇڭ!

يىگىتنىڭ مۇلايىم، ئەمما كەسكىن تەكلىپىنى قەھرىمانىمىز دەررۇ يىرالماي قالدى. دېمىسىمۇ، غېرىبلىق بېسىپ تۇرغاندا بىر ئېغىز ياخشى گەپ ئادەمنى خۇرسەن قىلىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە، ئۇ كەچلىك تاماقنىمۇ ئويلاشقۇدەك بولمىغانىدى.

شۇنىڭ بىلەن باقەم ئانچە كۆپ تارتىشمايلا قوشنىسىنىڭ ياخشى كۆڭلىنى قوبۇل قىلىپ، ئۇدۇلدىكى ئۆيگە قەدەم تەشرىپ قىلدى. مۇلايىم، ياشقىنا چوكان ئۇنى خۇش چىراي قارشى ئالدى. ئازادە ياسداق ئۆيدە ئىككى ياشلاردىكى ئوغۇل بالا پىرقىراپ ئويناپ يۈرەتتى.

باقەم مېھمان كېلىدىغاندەك مول راسلانغان شىرەگە يېقىنلىشىپ خۇرۇم كىرېسلوغا چۆكۈپ ئولتۇردى ــ دە، دۇئاغا قول كۆتۈردى. شۇ تاپتا ئۇنىڭ كۆڭلى لەپپىدە يەڭگىللەپ، نەچچە كۈندىن بۇيانقى ئىزتىراپلىق خىياللىرى نەلەرگىدۇر ئۇچۇپ كەتكەنىدى.

ــ ئىش بىلەن ئالدىراش بولۇپ كېتىپ، كۆچۈپ كەلگىنىڭىزنىمۇ ئۇقماپتىمەن، ئايالىم شۇنداق دەيدۇ، ــ دېدى قارا قاش، بەستلىك كەلگەن يىگىت باقەمگە چاي سۇنۇۋېتىپ، ــ توختا، دېدىم، قوشنا ــ قولۇمچىلىق دېگەن ئۇلۇغ ئىش ئەمەسمۇ! قېنى، قاتتىق ــ قۇرۇقلارغا ئېغىز تەگكەچ ئولتۇرۇڭ! نادىرە، ئېشىڭىزنى ئۇسامسىزا!

ــ ھە، مانا! ــ دېگەن مۇلايىم ئاۋاز ئاڭلاندى ئاشخانا ئۆيىدىن.

باقەم شائىر ئوخشىتىپ ئېتىلگەن پولۇغا باققاچ، ھە

دېمەيلا قوشنا يىگىت بىلەن پاراڭلىشىپ كەتتى. يىگىتنىڭ ئىسمى نۇرەخمەت ئىكەن، گېزىتخانىدا ئىشلەيدىكەن، ئەدەبىيات كەسپىنى پۈتكۈزۈپتۇ.

— دېمەك... — دېدى باقىم ئاغزىدىكى لوقمىنى تەستە يۇتۇۋېتىپ، — بىرنېمە يازىدىكەنسىز — دە؟

— بىزنىڭ يازغىنىمىز قانچىلىك بولاتتى، — دېدى نۇرەخمەت، — قىزىقمەن شۇ، نەچچە يىل مۇخبىرلىق قىلغانىدىم، بۇ يىل ئەدەبىيات بېتىگە چىقتىم.

«ئەدەبىيات بېتى» دېگەننى ئاڭلاپ، باقىم شائىرنىڭ كۆڭلى جىغ ئېتىپ توختىدى. خىيالىغا دەررۇ «ئۇنداقتا بۇنىڭدىن كېيىن بىرنېمە يېزىپ...» دېگەنلەرنى ئەكەلدى — يۇ، توختاپ قالدى، بىراق يۇرىكىدە بىر خۇشلۇق كېزەتتى. ساھىبخانا ئايال پات — پات ئاشخانا ئۆيىدىن چىقىپ، چاي لىقلىغاچ، يېڭى قوشنىنى تاماققا تەكلىپ قىلىپ قويياتتى. چوكانىڭ نەيدەك يېقىملىق ئاۋازى باقىمنىڭ يادىغا ئىختىيارسىز بىر نازىنىننى ئەسلەتتى. ئوقۇرمەنلىرىمىز W ناھىيەسىدە قېلىپ قالغان ئەقىل — ھوشى جايىدا بىر نازىنىننى ئەسلىرىگە ئېلىشقان بولسا، خاتالاشقان بولمايدۇ.

تاماقتىن كېيىن نۇرەخمەت ئاشخانا ئۆيىگە كىرىپ، بىرنېمە دەپ پىچىرلىدى، ئاۋازى يېقىملىق چوكان دەررۇ بىرنەچچە تەخسە سوغۇق، ئىسسىق قورۇمىنى ئاچىقىپ، شىرەگە ئەپلىك تىزدى. باقىم ئىتتىكلا «زاكۇسكا» دەپ ئويلىدى، خىيالىنى تەستىقلىغاندەك ساھىبخانا يىگىت بۇلۇڭدىكى ئەينەك ئىشكاپ تەرەپكە ماڭدى. دېگەندەك، ھايالشماي شىرەدە بىر شىشە بىلەن ئىككى رومكا پەيدا بولدى.

ــ سىز بەك جۇڭاپ...ــ دېدى باقىم ئورنىدىن سەل قوزغىلىپ، لېكىن شۇ تاپتا كۆڭلى ئېيتقۇسىز بىر خۇشاللىققا چۆمگەنىدى. «ئىچىمدىكىنى خوي تاپتىڭا،ــ دەپ ئويلىدى ئۇ غايىبانە ھالدا،ــ نوچى قوشنىغا يېتىشىپتىمەنمۇ نېمە؟ ئايالىنىڭمۇ پەيزى بار نېمە ئىكەن ــ دە! ھمي... يى...»

ساھىبخانا ئىككى رومكىنى لىق تولدۇرۇپ، بىرىنى «خۇدا قوشقان يېڭى قوشنا»غا تەكەللۇپ بىلەن ئۇزاتتى ــ دە، رەسمىيەت يۈزىسىدىن قىسقىچە «قەدەھ سۆزى» سۆزلىدى. ئىككىسى بىر ــ بىردىن ئالدىرىغاندەك، ھايالىشمايلا رومكىلىرىنى كانايلىرىغا ئۆكتۇرۇۋېتىشتى. باقىم تۇنجى رومكىنى ئىچىپ بولۇپ توخۇنىڭ مايلىققىنا قانىتىغا تۇتۇش قىلدى. ئۇ توخۇ قانىتىنى بۆلەكچىلا ياخشى كۆرەتتى.

ــ قېنى، ئاكا، ھە راست، ئىسمىڭىزنى سورىماپتىمەن...

ــ باقىجان،ــ دېدى باقىم شائىر خىرىلداپ، گۆش چاينىشنى توختىتىپ،ــ باقىم ئاكا دەۋېرىڭ!

ــ ھە، باقىم ئاكا، ئىسمىڭىز ئاز ئۇچرايدىغان ئىسىملاردىن ئىكەن،ــ ساھىبخانا چاقچاقچى بولسا كېرەك، «ئاز ئۇچرايدىغان» دېگەن گەپنى قىزىقارلىق ئېيتتى،ــ ئۇچ رومكىنى لىققىدە ئىچەيلى، تېز ــ تېز ــ ھە... قانداق؟ ئاندىن ئىختىيارىيچە... قانداق؟

ــ نۇرەخمەت، مېھمانغا ھاراق زورلىماڭ!ــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى ئاشخانىدىن، بۇ ھېلىقى يېقىملىق ئاۋاز شۇ ئىدى. باقىمنىڭ يۈرىكى يەنە بىر جىغغىدە قىلدى.

ــ ئەرلەرنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمىسۇنا!ــ نۇرەخمەت

قىزىقچىلىق قىلىپ ئاشخانا تەرەپكە قاراپ توۋلىدى. باقەمنىڭ تۇرۇپلا بۇ ياش ئەر ـ خوتۇنلارغا ھەۋىسى كەلدى، ھەتتا كۆڭلى سەل بۇزۇلدى.

ـــ قېنى، باقەم ئاكا، قوشنام، ماۋۇنسىمۇ شاپپىدە كۆتۈرۈۋېتەيلى! توخۇ گۆشىگە پەيزىڭىز بارىكەنە!

ـــ قانتىتىغا، ـــ دېدى خىرىلداپ باقەم.

ـــ قانات دېگەن تولا گەپ، ـــ دېدى ساھىبخانا كۈلۈپ، ـــ بىزنىڭ ماۋۇ يەردە بىر قوشنا بار، مىرموللىكام دەپ، ئۇمۇ توخۇ گۆشىگە دەھشەت ئامراق، ئىككىڭلارنىڭ مىجەزى كېلىشىپ قالامدۇ نېمە؟ ئالدۇق ئەمىسە ـ ھە!

ـــ موللىكام؟ ـــ دېدى باقەم سەل تېڭىرقاپ.

ـــ ئىسمى شۇنداق، ـــ دېدى نۇرەخمەت ئۇزۇن پىنتوزا سەينى چوكىسىغا يۆگەپ ئېلىۋېتىپ، ـــ مىرمولا مىرشىروف دەيدىغان يەرلىرى بار تېخى، كونا، سەۋىتسكى ئادەملەردىن ئىكەن، گەپ قىلسا ئورۇسچە قوشۇپ قويىدۇ، گەپلىرى ئالامەت قىزىق، ئانچە ـ مۇنچە يازىدىكەن تېخى، بىزنىڭ گېزىتكىمۇ ئىككى ـ ئۈچ شېئىرىنى بەردۇق.

ـــ شېئىر يازامدىكەن؟ ـــ باقەمنىڭ كۆزلىرى چاقناپ كەتتى، ـــ بىر... تونۇشۇپ قويىدىغان گەپكەنتۇق ـ دە، ھە!

ـــ چاتاق يوق، ـــ ساھىبخانا قولىنى شىلتىدى، ـــ ئەتە ـ ئۆگۈن توغرىلايمىز، بۈگۈن ھايت دەۋەتسەم بوپتىكەن ـ ھە! ئۇقمىدۇق ـ دە!

ـــ بوپتۇ، ھېچقىسى يوق، كېينىچە، ـــ دېدى باقىجان بېشىنى چايقاپ، كېيىن قوشۇپ قويىدى، ـــ مەنمۇ قارىڭ، ئاز ـ تولا يېزىپ قويىمەن!

«ئاز ـ تولا يېزىپ قويىمەن» دەپ بولۇپ باقەم شائىرنىڭ كۆڭلى سەل خىرە بولدى. W ناھىيەسى بولغان بولسا ئۇ

مۇنداق دېمەيتتى. «يېتۈك شائىر بىز، ھە...» دەپ قويماتتى، تارىخ سۆزلەيتتى. بۇ يەردە بولسا ئۇ ھېلىقى «شائىرلار ساتىراشخانىسى» نى تېخى تىلغا ئالمىدى، «رەسۋائىي» دېگەن شائىر بىلەن يېقىن ئۇلپەتچىلىكى بارلىقىنى ئەسلا تىنمىدى، ئۆيىدىكى رامكىغا ئېلىقلىق شېئىرىنى تىلغا ئېلىشنى ئويلاپمۇ باقمىدى، W ناھىيەسىدىكى ئاجايىپ لىرىكىلىق شېئىرلىرىنىڭ قېتىنىمۇ چىقارمىدى، ئەڭ مۇھىمى مۇخبىر يىگىتكە ئۆزىنىڭ نەدە ئىشلەيدىغانلىقىنى تەنتەنە بىلەن بايان قىلىشقىمۇ پۇرسەت كەلگىنى يوق. نېمىدا؟ ھېلىقى... «شائىرلار ئىدارىسى» ھە!

ــ يېزىپ قويىمەن دېدىڭىزما؟ ــ نۇرەخمەتنىڭ ھاراقتىن سەل پۇرۇلگەن كۆزلىرى چاقناپ كەتتى، ــ مانا، مانا، بىزنىڭ گېزىتكە بېرىمىز، مانا ئۆزۈم بېرىمەن! قېنى، شېئىرلىرىڭىزدىن بىرەرنى ئوقۇڭا!

ــ كېيىنرەك! ــ دېدى باقىم شائىر ئاشخانا تەرەپنى ئىشارە قىلىپ، راست گەپنى قىلغاندا، ئۇنىڭ تېخى گىرادۇسى توشمىغان، خۇرۇچى كەلمىگەنىدى.

ئەمما ساھىبخانا يىگىت بۇنى باشقىچە چۈشەندى.

ــ نېمە؟ ئاغزى يامان شېئىرلارنى يازامسىزا؟ ھېچ گەپ يوق، ئاڭلىمايدۇ، ئاستىراق دەڭبرىڭ!

ھاراق دېگەن ئاجايىپ نېمە ــ دە، ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ، ئىككى قوشنا بىرپەستە ئېچەرىكىشىپلا كەتتى.

ــ ھەي! پەيزىڭىز بار ئادەم ئىكەنسىز جۇمۇڭ، باقىم ئاكا، ئالامەت قوشنىغا يېتىشىپتىمەن، ئاغزى يامان شېئىرلارنى يازمەن دەڭ!

باقىم ھەرقانچە قىلىپمۇ قوشنا يىگىتكە ئۆزىنىڭ ئۇنداق دېمەكچى ئەمەسلىكىنى، ئۇنداق شېئىرلارنىمۇ

يازمايدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ بولالمىدى. ئاڭغىچە نۇرەخمەت مىرمۇللا مىرشىروف ھەققىدىكى پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى.

ــ بىر كۈنلىرى مىرمۇللىكام ھاراقنى زىبىز ئىچمەيدىغان بولۇۋالدى، بولمىسا ھاراقنا دېسە، قايناقنا دەپ تۇرىدىغان ئادەم ئىدى. كېيىن ئۇقساق، ئايالى تانابنى تارتىپتىكەن، ھە دېدۇق، بىزنىڭ خوتۇنلارمۇ شۇغۇ، بىزگە ياخشى بولسۇن دەيدۇغۇ، شۇ! يېرىم يىلچە مىرمۇللىكام بىز بار يەردىن قېچىپ يۈردى، ھە دېدۇق، بىر كۈنى قورۇنىڭ ئالدىدا ئىچىم پۈشۈپ تۇرسام، نېرىدىن كېلىپ قالدى. كەلگەن پېتى سالامنى ئىلىك ئالمايلا: «قولۇم ــ قوشنىلارنى يىغمامسىز، نۇرەخمەتجان، بىر ئىچمەيلىمۇ؟» دەيدۇ، ۋا، ۋا، ۋاھ... نېمە بولۇپ كەتتى بۇ دەيمەن! «ئاكاۋۇي، بۇگۈن كۈن قاياقتىن چىقتى؟» دېسەم، مىرمۇللىكام خىر ــ خىر كۈلۈپ: «خوتۇن ئۆيدە نېت[1]، بۇگۈن بىزگە ھېيت!» دېمەمدا، كۈلسە ــ كۈل، تازا ئىچىپتىمىز!

ــ ئەتە بىزنىڭ بويتاق پاكىزى[2]غا باشلاپ كىرىڭە شۇ ئادەمنى، ــ دېدى باقەم شائىر كەيپچىلىكتە، ــ بىر تونۇشۇپ قالايلى، ياخشىنى كۆرمەك پەرز، دەيدۇغۇ.

ــ چاتاق يوق! ــ دېدى نۇرەخمەت چۈقان سالغاندەك، ئۇزايىدىن ئەتىمۇ ئىچىدىغان ئىش چىقىپ قالسا خۇشال بولۇپ كەتكەندەك ئىدى، ــ ياشاپ كېتىمىز!

بوتۇلكا ئىككىنچىسىگە ئالمىشىپ، ئۇمۇ يېرىملىغاندا باقەم شائىرنىڭ بىر رۇبائىي ئوقۇغۇسى كېلىپ قالدى.

---

① نېت (رۇسچە) ــ يوق.

② ئۆيگە دېمەكچى.

ـــ ئۆمەر ھەييامدىن كەلتۈرەيمۇ؟ ـــ دېدى.

ـــ بولۇۋېرىدۇ، ـــ دېدى نۇرەخمەت جانلىنىپ، ـــ ئاۋۋال ئۆمەر ھەييامدىن، ئاندىن ئۆزبېكىزنىڭ ھېلىقى ئاغزى يامان... دىن، ـــ نۇرەخمەت بالا قاپىيە كەلتۈرمەن دەپ شۇنداق سەت گەپتىن بىرنى قىلدىكى، ئاشخانا تەرەپتىن ئىنچىكە، ئەمما كۈچلۈك بىر يۆتەل ئاڭلاندى.

ـــ ئوقۇدۇم ئەمسە!ـــ باقەم بايىقى توق قاپىيەنى ئاڭلىمىغاندەك، رومكىنى قولىغا ئېلىپ، ئاشخانا تەرەپكە بىر قارىۋالدى ـ دە، ئوقۇدى:

مەي ئىچسەڭ ئاقىل، دانالار بىلەن ئىچ،
يا بولمىسا ئاي يۈزلۈك پەرى بىلەن ئىچ.
جىق ئىچمە، ئازراق ئىچ، مەخپىي ئىچ،
*رەسۋا بولغۇدەك ئىچمە، ھايا بىلەن ئىچ.*①

ـــ ھاراق دېگەن سۇ، بىز دېگەن بېلىق!ـــ دەپ قوشۇپ قويدى نۇرەخمەت.

دېگەنبىلەن باقەم شائىر مۇساپىرچىلىق كوچىسىدا بىر مېھماندوست قوشنىنى تېپىۋېلىپ، قىن ـ قىنىغا پاتماي قالدى. يەنە بىر گەپ، باقەم ھاراقنى خېلى كۆتۈرەتتى، ساھىبخانا يىگىت مەست بولۇپ كەتتى. ئاۋازى يېقىملىق ئايالى نادىرەنىڭ ئوخشىتىپ ئەتكەن مەنپىرىمۇ ئۇنى يېشەلمىدى. باقەم بولسا ئىككى چىنە مەنپەرنى كۆرمىدىم دەپ سوقۇۋېتىپ، توخۇنىڭ لوق گۆشىدىن تازا يەۋېتىپ، يېڭى قوشنىلار بىلەن خوشلىشىپ، بىرنېمىگە قىيالمىغان

① باقەم بۇ يەردە رۇبائىينى بۇزۇپ ئوقۇغان.

كۆزى كەينىدە سوغۇققىنا ئۆيگە يېنىپ چىقتى.

ئەتىسى كەچتە باقىم پەمىدۇر، لازا سەي بىلەن قۇرۇق ناننى تەڭكەش قىلىپ ئولتۇراتتى، ئىشكى يەنە چېكىلىپ قالدى. بۇ قېتىمقى چېكىلىش تۇنۇگۈنكىدىن قاتتىقراق ئىدى.

باقىم ئۆندەرىگەندەك بېرىپ ئىشكىنى ئېچىۋىدى، بوسۇغىدا قوشنىسى نۇرەخمەت بىلەن غۇچچىدە ئالتۇن چىشلىرىنى تولۇق كۆرسىتىپ ياشقا چوڭراق بىرەيلەن ھەجىيىپ تۇرۇپتۇ.

ــ مانا، تەلىپىڭىزگە بىنائەن قەدىرلىك مېرموللىكامنى باشلاپ كەردىم، ــ دېدى نۇرەخمەت تاپسىدىلا. شۇ چاغدىلا باقىمنىڭ يادىغا تۇنۇگۈنكى تەكلىپى چۈشتى ــ دە، «ئىم» دەپ قالدى. بىراق، دەم ئۆتمەي ئۆزىنى ئوڭشىۋالدى.

ــ قېنى، قېنى، ئۆيگە، ــ دېدى ئۇ دەررۇ، ــ يا... يا... ياق، ئاياغنى يەشمىسەكمۇ بولىدۇ، ئاياغ يەشمەيدىغان ئۇي بۇ...

باقىم يەرگە زىلچە سالمىدىم دېمەكچىدى، لېكىن مېھمانلار خېلى تۇزۇت قىلىشىپ، ئاقىۋەت يەنىلا ئاياغ سالمايلا تۆردىن ئورۇن ئالدى.

ــ مۇبارەك نامىڭىزنى تۇنۇگۈن سەيدەخمەت ئىسىمىزدىن ئاڭلىغان، ــ دېدى سالام ــ سەھەت، ئەھۋاللىشىلاردىن كېيىن باقىم شائىر سۆز باشلاپ.

ــ نۇرەخمەت! ــ دېدى قوشنا يىگىت ئىتتىكلا.

ــ ھە، نۇرەخمەت! ــ دېدى باقىم، كېيىن قوشنىسىغا ئۆزرە سورىغاندەك قارىدى، ــ ئاخشام جىق سۆمۈرۈۋاپتىمىز جۇمۇ بالا، كەچكىچە ياتقان گەپ. «ئۇ ــ

ياتلىق مېھمان نان تۇگىگەندە كېلىدۇ» دەپ، ئەستا... مەن غىرلا قىلىپ تالاغا چىقىپ كىرەي ـ ھە!

ـ ھېچقىسى يوق، ـ دېدى نۇرەخمەت ئۇرنىدىن دىككىدە تۇرۇپ، ـ تالاغا چىقىدىغان ئىشقا مەن بار، سىز مىرموللىكام بىلەن پاراڭلاشقاچ ئولتۇرۇپ تۇرۇڭ!

ـ يا مەن چىقايمۇ؟ ـ مىرمۇللا دېگەن كىشى كۆلكىسىنى ئەلۋەك قىلىپ سەل قىمىدالدى، ـ دۇكانچى مېنىمۇ تونۇيدۇ!

ـ ئەستا! ـ بۇ گەپنى ئاڭلاپ باقمجان جايىدا پىرقىراپ كەتتى، ـ مەنلا چىقاي!

ـ ياق، سىز ئاۋارە بولماڭ! ـ قوشنا بالا گېپىنى بىلەن تەڭلا غايىب بولدى. ئاڭغىچە باقەم داستىخان سېلىپ، قاينىق سۇغا قارىغان بولدى.

ـ ئولتۇرۇڭا، بۇرادەر، باقەمجان، ھە؟ ـ مىرمۇللا مىرشىروف خۇشخۇيلۇق بىلەن ئىككى قولىنى ئالدىغا سوزۇپ، باقەمگە مۇراجىئەت قىلدى، ـ بىزگە يەيدىغان، ئىچىدىغان ئىش مۇھىم ئەمەس، كۆڭۈل مۇھىم، گەپ مۇھىم! خوش، قانداق شامالىلار سىزنى بىزنىڭ بۇ مەھەللە ئەزىمگە ئەكېلىپ تاشلىدا؟ ئەمما لېكىن، خوي بوپتۇ!

شۇنداق قىلىپ باقەم شائىر يېڭى تونۇشقان ئىككىنچى قوشنىسى بىلەن قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپ كەتتى، قارىماققا، ئىككىسىنىڭ گاھىبىر مىجەزلىرى ئوخشىشىپ كېتىدىغاندەك قىلاتتى.

پاراڭ ئانچىمۇ نېرىغا بارمىغانىدى، ئىشىك يەنە تاقىلداپ قالدى، نۇرەخمەت بىرمۇنچە نېمىلەر بىلەن قايتىپ كىرگەنىدى. قولتۇقىدا بىر بوتۇلكا ھاراقمۇ بار تېخى!

ـ تالاغمۇ چىقمايمىز! ـ دېدى ئۇ كۈلۈپ، ـ ھەممە نەرسە ئۆيدىلا بار تۇرسا!

ــ ئاپلا، سىڭلىنىڭ ئالدىدا ئۇيات بوپتۇ ــ دە! ــ دېدى باقەم شائىر قوشنا يېگىت ئەكىرگەن قەنت ــ گېزەك، نان، ئاخشامقى زىياپەتتىن ئاشقان توخۇ گۆشى قاتارلىق نەرسىلەرنى شىرەگە تىزىۋېتىپ، ــ ئۇيات!

ــ نېمە ئۇيات ئۇ؟ ــ دېدى ھاياجاندىن چىڭقىلىپ نۇرەخمەت، ــ كىچىك ئىشلارغۇ! ھە راست، رومكا بارمۇ، يوق دەپ، رومكىنىمۇ ئالغاچ كىردىم. يەنە... ھە راستىنلا، چوكىغۇ سىزدە باردۇر، باقەم ئاكا؟

ــ مۇشۇ ئاشخانىدا مەنتاق ــ پەنتاق تېپىلارمۇ دېگەندەكما؟ ــ باقەم كونا بىر گەپنى يەنە تەكرارلىدى، ــ بار، ئۇكا، چوكىسىز يۇرەلمەيدىغان خەققۇ بىز!

ــ ئاپىرىن ئەدەبىي تەقدىرگە! ــ دېدى مىرمولا مىرشىروف، ــ مەن مانا مۇشۇنداق ئوچۇق ــ يورۇق ئادەملەر بىلەن ئەسرالىشىقا ئامراق.

دەم ئۆتمەي ئۇچ قوشنا ئاجايىپ تەكەللۇپ گەپلەر بىلەن ئۇلپەتچىلىك قىلىشقا كىرىشىپ كەتتى. مەن سەندىن قالامدىم دېگەندەك، ھەربىرى ئاجايىپ گەپلەرنى، ناتونۇش تېرمىنلارنى، گاھىدا سىپايە، گاھىدا قوپال چاقچاقلارنى تالقان تۆكتى قىلىۋەتتى. بولۇپمۇ بۇ ساھەدە، مىرمولا مىرشىروف ئالامەت تالانت ئىگىسى ئىدى. بەيگىدە ھامىنى بىر ئات ئوزۇپ چىققاندەك، سۆزمەنلىكتە ئاۋۇ ئىككىسى بۇ زاتقا يېتەلمەيدىغاندەك قىلاتتى. ئۇ سەل چىرقىراق ئاۋازى بىلەن، كومپىدىيەلىك ئارتىستەك ئاجايىپ ــ غارايىپ گەپلەرنى قىلغىنىدا، نۇرەخمەت باقەمگە قاراپ: «ماختىغىنىم راستمىكەن؟» دېگەندەك ئىشارە قىلىپ قويياتتى. بىرچاغدا مىرمولا قولىغا نۇرەخمەت ئۆيىدىن ئاچىقىقان، ھاراق تولدۇرۇپ قويۇلغان رومكىنى ئېلىپ،

بايىلا ھارغۇچە سۆزلەپ بولغىنىغا قارىماي، يەنە نۇتۇققا كىرىشتى:

ــ ھۆرمەتلىك بۇرادەرلەر، خۇدا قوشقان قوشنىلىرىم، بۇگۈن كەمىنە مىرشىروۋ بىھەد خۇشالمەن، بەختىيارمەن! سەۋەب؟ كونا قوشنام نۇرئەخمەتجان ھەمدە يېڭىياچە قوشنام، ھۆرمەتلىك... ئۇنتۇپ قالدىما!؟ زاتى ــ شەرەپلىرى؟ ھە، باقىجان باقىجانوۋچ، ئۆزلىرى بىلەن ئەسرالىشىپ ئولتۇرماق بەختىگە مۇيەسسەر بولغىنىمدىن بېشىم ئاسماندا! يەنى شۇنى ئىزھار...

مىرشىروۋ كاسكا يەنە تىللىرىنى قايرىشتۇرۇپ نېمىلەرنىدۇر دېمەكچىدى، شۇ ئاردا ئازراق بىر ناقولايلىق يۈز بېرىپ قالدى، يەنى ھاياجانلىق تىترەكتىن قولى سىلكىنىپ، لىققىدە ھاراق داۋالغۇپ، ئازراق تۆكۈلۈپ كەتتى، مىرموللا مىرشىروۋ دەررۇ گېپىنى توختاتتى ــ دە، رومكىدىكى ھاراقنى كۆتۈرۈپ ئىچىۋېتىپ، ھاراق يۇقى قولىنى يالىۋالدى، كۆزلىرى خۇشخۇيلىنىپ، ئويناپ تۇراتتى.

ــ ۋات خارۇشۇ[1]! ــ دېدى ئۇ ۋە رومكىنى ساقىيغا ــ نۇرەخمەتكە ئۇزاتتى، ــ ماڭدۇرۇڭ!

ــ شېئىردىن، شېئىرلاردىن كەلتۈرمەمسىز، مىرموللىكا! ــ دېدى نۇرەخمەت دەيدىچى ئاھاڭ بىلەن. مىرشىروۋ خۇددى شۇ تەۋسىيەنى كۈتۈپ تۇرغاندەك قەددىنى شارتتىدە تىكلىدى.

ــ كەلتۈرىمىز، ۋاھ، كەلتۈرمەيزە! ئاخىر شائىرمىزغۇ! شېئىر دېگەن مونۇگا[2]، ــ ئۇ سەل ئويلاندى ــ دە، باقەم

---

① ئىنتايىن ياخشى دېمەكچى (رۇسچە).

② كۆپ، جىق دېمەكچى (رۇسچە).

شائىرغا قارىدى، ــ قوشنا ھەققىدە، ھە قوشنام ئۆزىڭىزگە بېغىشلايمەن!

كېيىن كۆزلىرىنى قىسىشتۇرۇپ، ئىنتايىن مۇھىم بىرنېمىنى ئويلاۋاتقاندەك تۇسكە كىردى ــ دە، ئوقۇدى:

قوشنا بولساڭ يۆلەك بول،
يۆلەك بولمىساڭ يۆلەك بول.
يۆلەك بولمىسا قانداق قوشنا ئۇ،
يا بولمىسا ئۆلەك بول!

ئاۋۇ ئىككىسى چاۋاك چېلىۋىدى، مىرمۇللا مىرشىروف كەمتەرلەرچە:

ــ ئاخىرقى قاپىيەسى قاشقالمقچە بولۇپ قالدى ــ دە!ــ دەپ قويدى.

ــ چاتاق يوق، توق قاپىيە!ــ نۇرەخمەت كۆڭۈل ئۈچۈن دېدىمۇ، شۇنداق دەپ قويدى.

سەل ئۆتمەي تەكلىپ بىلەن شېئىر ئوقۇش نۆۋىتى باقەم شائىرغا كەلدى. بۇ چاغدا نۇرەخمەت ئۆيىدىن بىراقلا ئىككى بوتۇلكا ھاراق ئاچقاندى، شۇ تۇپەيلى باقەمنىڭ ئىلھامى قوزغالدى.

تونۇشتۇم قوشنىلار بىلەن،
يېڭى مەلىدە.
شېرىن سۆھبەتلەر قىزىتتۇق،
ئاخشام پەيتىدە.

ــ ئاپىرىن،ــ دېدى مىرمۇللا مىرشىروف،ــ ئاخىرىنى مەن كەلتۈرەيمۇ؟

ــ مەرھەمەت!ــ دېدى باقەم كۆزىگە ئىلمىغاندەك قىياپەتتە.

مىرمۇللا ئوقۇدى:

قوشنىسىنىڭ ھارمىنى ئىچىنوق،
قوشنامنىڭ ئۆيىدە!

قاتتىق كۈلكىدىن باقەمنىڭ چىرايى شەلپەردەك قىزاردى.

ــ كەلتۈردىڭىز، كەلتۈردىڭىز، قوشنام، بۇگۈن مۇشۇنداق بولۇپ قالدى، كېيىن تەڭشۈپتىمىز، تەڭشۈپتىمىز!

ــ ھە، چاقچاق، چاقچاق!ــ دېدى مىرشىروفمۇ بېشىنى لىڭشىتىپ،ــ جانابلىرى، چاقچاق كۆتۈرۈش بابىدا قانداقراقلىكىن؟

ئۇچەيلەن ھەر خىل ئازما گەپ، كۈلكە ـ چاقچاق بىلەن باقەم شائىرنىڭ غېرىبانە ئۆيىنى خىلىغچە ئاۋاتلاشتۇردى. بۇ كۈنى نۇرەخمەت جىق گەپ قىلمىدى، پەقەت ئارىلاپ ـ ئارىلاپ:

ــ مىرموللىكامنىڭ ئاجايىپ ھېكايىلىرى بار!ــ دەپ قويياتتى.

ئۇچىنچى بوتۇلكىنىڭ يېرىمىنى باقەمنىڭ كېيىنچە يالغۇز بىر تەرەپ قىلىشىغا تاپشۇرۇپ، ئىككى قوشنا ئاخىر ئورۇنلىرىدىن قوزغالدى. مىرموللىنىڭ جايىدا كەلتۈرگەن زەھەردەك بىر چاقچىقىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، بۇگۈنكى سورۇندىن باقەم تولىمۇ خۇرسەن ئىدى.

نۇرەخمەت خىلىلا مەست بولۇپ كەتكىنىگە قارىماي،

سەنتۇرۇلۇپ يۇرۇپ ئۆيدىن ئاچىققان نەرسىلەرنى تۇگەل يىغىشتۇرۇشقا باشلىدى. رومكىنىمۇ يانچۇقىغا سالدى، ئاخىرىدا يېرىم شىشە ھاراقنى قولىغا ئېلىپ خېلى قاراپ كەتتى ـ دە:

ـ بۇ سىزگە قالاتتى ـ ھە!ـ دېدى ـ دە، قىيمىغاندەك بوتۇلكىنى شىرە ئۈستىگە تاققىدە قويۇپ قويدى.

مىرموللا مىرشىروف باقەمدىن بۇنىڭدىن كېيىن داۋاملىق «ئەسرالىشىپ تۇرۇش» ھەققىدە يېنىپ ـ يېنىپ ۋەدە ئالغاندىن كېيىن، دىمىقىدا غىڭشىغان پېتى قاراڭغۇدا پەلەمپەيلەرنى تاقىلدىتىپ چۈشۈپ كەتتى.

ـ مىرموللىكام قانداق ئىكەن؟ـ دەپ سورىدى نۇرەخمەت قولىدىكى نەرسىلەرنى مەيدىسىگە باسقانچە، قاراڭغۇ كارىدوردا.

ـ پەيزى بار ئادەم ئىكەن،ـ دېدى باقەم جاۋابەن.

ـ ئالامەت پەيزى بار! ئۇ ئادەمنىڭ بارغۇ، قالتىس ھېكايىلىرى بار، مەندە بار، كېيىن سىزگە كۆرسىتىمەن، كۆرۈپ كۈلۈپ كېتىسىز، ياق، ئەتىلا بېرەي، كۈلۈپ تېلىقىپ قېلىڭا بىرا!ـ نۇرەخمەت شۇ گەپنى دېدى ـ يۇ، ئىشكىنى دوڭۇلدىتىپ قاقتى.

يىگىرمە ئۈچىنچى باب

دېگەندەك ئەتىسى چۈشتە ئىشىك يەنە قېقىلىپ، نۈرەخمەت قولىدا بىر توپ ئارگىنال قەغىزى كۆتۈرۈپ باقەمنىڭكىگە كىرىپ كەلدى.

ــ ئىشخانىدىن ئالغاچ كەلدىم، ــ دېدى ئۇ بىر قولى بىلەن چېكىسىنى ئۇۋۇلاپ، ــ ئىككى كۈن قاتار بولۇپ كەتتى ئەمەسمۇ، باش ئاغرىۋاتىدۇ، چۈشنى ئاران قىلدىم دەڭە. ئۆيدىكىلەر بالىنى ئېلىپ ئاپىسىنىڭكىگە بارىمەن دەۋاتاتتى. يۈرۈڭا، پەسكە چۈشۈپ تار ئاشخانىدىن ئاچچىق ـ چۈچۈك بىر سۈيۇقئاش ئىچىپ ئوڭشىلايلى!

قوشنىسىغا ئەرزانلا بىر خىزمەت قىلىۋېلىش پۈرستى كەلگىنىدىن خۇشال بولۇپ كەتكەن باقەم شائىر دەرھاللا ماقۇل بولدى.

ــ توختاڭ ئەمىسە، ــ دېدى ئۇ تېخىچە شىرەدە تۇرغان ھاراقنى ئىما قىلىپ، ــ سۈيۇقئاشتىن ئاۋۇال بىرنى قېقىۋالساق، چىشنى ئالامەت چاقىدۇ!

ئىككىيلەن شۇ گەپ بىلەن بىر رومكىدىن ئىچىشىپ، مەستلىكنىڭ «چىشنى چېقىش»قا پۇختا ئاساس سالدى. ئۇنغىچە نۈرەخمەت قولىدىكى ئارگىنالنى شىرە ئۈستىگە تاشلاپ، كېيىن قوشۇپ قويدى:

ــ ئۆزىڭىزگە دېدىمغۇ دەيمەن، مەن ئەدەبىياتتا ئوقۇغانچۇ، ھېكايە يېزىشقا قىزىقمەن، خېلى جىق

هېكايە يازدىم، ئەمما ئېلان قىلمىدىم، ماڭا ئەپسىز دەڭە، ئۆزۈم ئەدەبىيات بېتىنى ئىشلەيمەن. مانا ماۋۇنىڭدا مىرمۇللىكامنى پىروتوتىپ قىلىپ يازغان بىرنەچچە هېكايەم بار. بەك قىزىق ئىشلىرى بارچۇ ئۇ ئاكىمىزنىڭ! بىر ئىشى بىر هېكايە. مېنىڭ هېكايەم ئىكەن دەپ ئەمەس، مىرمۇللا مىرشىروفنىڭ ئىشلىرىنى جىقراق بىلەي دەپ، ئوقۇپ بېقىڭ! كۆلۈپ تېلىقىپ، گاهىبىر يەرلىرىگە توۋا دەپ ياقىڭىزنى تۇتۇپ قالىسىز. ئىشقىلىپ، ياخشى ئادەم، گېپىنى ئاڭلىسىڭىز زېرىكمەيسىز. يۇرۇڭ، ئەمدى سۆيۈقئاش ئىچكىلى چىقايلى!

چۈشلۈك غىزادىن يېنىپ كىرىپ، باقەم ئۆزۈن ئورۇندۇققا بىر كۆرپىنى سېلىپ، بېشىغا بىر ياستۇقنى تاشلىدى ـ دە، بىردەم قىڭغىيىۋېلىشقا ياتتى ـ يۇ، خورۇلداپ ئۇيقۇغا راۋان بولدى. تاماق ئالدىدىكى بىر رومكا ۋە ئاچچىق ـ چۈچۈك، قىزىق سۆيۈقئاش ئۇنىڭغا مۇشۇنداق راهەت ئۇيقۇنى بەخش ئەتكەنىدى. شۇ خورۇلدىغىنىچە ئىككى سائەت ئۇخلاپ، يەپيەڭگىل بولۇپ ئويغاندى.

بىرچاغدا باقەمنىڭ كۆزى شىرە ئۇستىدە ياتقان هېلىقى بىر توپ ئارگىنالغا چۈشتى. چىرايلىق ئىملا بىلەن يېزىلغان «قوشنام مىرمۇللا مىرشىروف هەققىدە هېكايىلەر» دېگەن خەتلەرنى ئوقۇدى، بىر قۇر ۋاراقلىدى. ئارگىنالدىكىسى رەسمىيلا قاملاشتۇرۇپ يېزىلغان، هېكايە كۆچۈرۈش قائىدىلىرىگە ئۇيغۇن، ئىملالىرىمۇ دۇرۇس يازمىلار، توغرىسى، تەييارلا هېكايىلەر ئىدى. بىراق، هېكايىلەرگە ئايرىم ماۋزۇ

قويۇلماي، مانچىنچى ھېكايە دەپلا ئىزاھلانغانىدى. دەم ئۆتمەي باقەم نۇرەخمەت يازغان ھېكايىلەرگە بېشىچە كىرىپلا كەتتى.

بىرىنچى ھېكايە:

قوشنام مىرمۇللا مىرشىروف يازمەن، يازمەنلا دەپ يۇرەتتى. يېقىندا ئۇقتۇمكى، راستتىنلا يازىدىكەن، تېخى «نوغايتۇئىي» دېگەن تەخەللۇسىمۇ بار ئىكەن.

شۇنداق قىلىپ... قوشنام مىرمۇللا مىرشىروف، يوقسۇ نوغايتۇئىي، نېپىت شىركىتىدىكى خىزمەتتىدىن پېنسىيەگە چىققاندىن كېيىن، بىكارچىلىقتا زېرىكىپ قالماسلىق ئۈچۈن، ئويلىنا ـ ئويلىنا ئاخىر شائىرلىق بىلەن شۇغۇللىنىپ جەمئىيەتكە داۋاملىق تۆھپە قوشۇشنى قارار قىپتۇ. بۇ يېڭىلىقنى مەن تاسادىپىي بىر ئەھۋالدا قوشنامنىڭ ئۆزىدىن ئەمەس، ئەدەبىيات بېتىنى ئىشلەيدىغان (ئۇ چاغدا مەن باشقا بەتتە ئىشلەيتتىم ھەمدە ئاساسەن شۇ بەتنىڭ مۇخبىرلىقىنى قىلاتتىم) يىگىتتىن ئاڭلىدىم.

ــ دۇنيادا ئاجايىپ ئادەملەر بار ـ دە! ــ مۇھەررىر يىگىت ئابدىلىم بىر قېتىم بۆلۈمگە كىرىسەم مېنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىپلا، بېشىنى ئىرغىتىپ سۆزلەپ كەتتى، ــ بەش مىنۇت ئاۋۇال كىرگەن بولسىڭىز، ئالامەت بىر شائىرنى كۆرەتتىڭىز.

ــ كىم ئىكەن، ئاپىتونوم رايوندىن كەپتۇما؟ ــ قىزىقسىندىم.

ــ ياقەي، بىزنىڭ مەشەدىن. قارىسىڭىز سالاپەتىدىن ئەيمىنىسىز، چاچلىرى ئاپپاق، كىيىنىشلىرى رەتلىك،

يېقىندا پېنسىيەگە چىقىپتۇ. «بىر ئۆمۈر ئوقەتنىڭ پىشىنى تۈتاي دەپ ئۈيان ئويلا، بۈيان ئويلا، ئاخىر شائىرلىق قىلىپ جەمئىيەتكە بىر كىشىلىك تۆھپەمنى قوشاي دېدىم، تىزىملاپ قويساڭلار» دېمەمدا، كۈلە ـ كۈل!

ئابدىللىم گېپىنى ئىسپاتلىماقچى بولغاندەك، گېپىنى «پىخ» قىلىپ كۈلۈپ تۇگەتتى. ماڭمۇ كۈلكە ياماشتى.

ـ ئەسەر ـ پەسەر ئەكەپتۇمۇ؟ ـ دېدىم.

ـ ئەلۋەتتە، كۆرۈپ بېقىڭ، مانا!

ئابدىللىم يەنە بىر پىخ بىلەن قولۇمغا قېلىن بىر دەپتەرنى تۇتقۇزدى. قاغا پۇتى، ئىلمەك ـ چىلمەك خەتلەرگە بىرھازا قاراپ، دەپتەرنى ۋاراقلىدىم. «پىخ» ماڭا ئۆتتى.

ـ شائىرلىقنى پاخال قىلىۋېتىدىغان بولدۇق ـ دە! ـ ئابدىللىم چىن قەلبىدىن ئۆكۈنۈپ، تىلىنى چاكىلداتتى، ـ تەخەللۇسمۇ قويۇپ كەپتۇ ئۆزىگە تېخى، ئايىغىغا قارىدىڭىزمۇ؟

دەرھال قارىدىم.

ـ «نوغايتۇئىي»، ئاپىرىن!

بۇ نوغايتۇئىي دېگىنى كىم بولدى ئەمدى؟ كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئىككى ـ تۆت تال قوشاق يازغان ئادەملەرمۇ ئۆزىگە بىر غۇلاچ، ئاجايىپ ـ غارايىپ، بەزىلىرى تېخى چۈشىنىكسىز، يەنە بەزىلىرى تېخى مەھەللىسىنىڭ ناملىرىنى تەخەللۇس قىلىپ قويۇۋالىدىغان ئىش يامراپ كەتكەنىدى. مەھەللىسىنىڭ نامىنى تەخەللۇس قىلىۋالغان بۇ... نوغايتۇ تەرەپتىكى تونۇشلىرىمنى كۆز ئالدىمغا ئەكەلدىم. كېيىن مۇشۇ شەھەردىكى ئۆزۈم تونۇيدىغان شائىر، يازغۇچىلارنى بىر ـ بىرلەپ يادىمغا

ئالدىم. ئانچە ـ مۇنچە قەلەم ئوينىتىدىغان ئاق باش قەلەمكەشلەرمۇ خىيالىمدىن يالت قىلىپ ئۆتتى. ئىسلىماق تاز دەيدىغان بىر زۇغۇي بولىدىغان، ئىككى كۆپلىت شېئىر يېزىپ قويسا، ئون سورۇندا داملىتىپ، تېخى نەزىردىمۇ ئوقۇشتىن يالتايمايتتى. شۇمۇ يا؟ ياقەي، ئابدىللىم ئاپپاق چاچلىق دەيدۇ، ئىسلىماقنىڭ بېشىدا بىر تال تۈكمۇ بولمىسا! راستىنلا، تېخى ئۇ ئۆزىگە «ئى. ۋاسىلى» دېگەن تەخەللۇسمۇ، خاس ئاتاقمۇ... ئىشقىلىپ، بىرنېمە قويۇۋالغاندى. نوغايتۇئىي دېگىنى ئۇ ئەمەس، ئەمىسە كىم بولدى بۇ؟ كۆزۈم يەنە قولۇمدىكى قېلىنغىنا يازمىغا چۈشتى. شېئىردىن مىڭ غۇلاچ نېرى گەپلەر. بۇ يېڭىياچە، ئىشتىن سىرتقى شائىر كىم بولدى ئەمدى؟

شۇنىڭدىن كېيىن ئەدەبىيات بېتى بۆلۈمىگە كىرسەملا ئابدىللىم يېڭى ئەھۋاللاردىن خەۋەر بېرىپ تۇراتتى.

ــ نۇرەخمەتكا، نوغايتۇئىي تۇنۇگۈن يەنە كېلىپ كەتتى. يۈگۈرۈپ چىقسام سىز يوق ئىكەنسىز.

ــ نوغايتۇئىينىڭ ئەكەلگەن قول يازما دەپتىرى ئون بىر بولدى.

ــ نېمىشقا شېئىرلىرىمنى باسمايسىلەر دەپ، ئىلگىرى ـ كېيىن سوقۇشتى دەڭە!

ئابدىللىمنىڭ ھەربىر ئېغىز گېپى «پىخ» بىلەن ئاياغلىشاتتى.

ــ ئانچە ـ مۇنچە تۇزەپ، بىرەر پارچىسىنى ئىشلىتىپ قويساڭلار بولمامدۇ، ــ دېدىم نوغايتۇئىيغا غايىبانە ھېسداشلىقىم تۇتۇپ، ــ تارتقان جاپاسىغا بولسىمۇ...

— دېمىسىڭىزمۇ شۇنداق قىلدۇق، — ئابدۇللام باش لىڭشىتتى، — بۇداقى ئەدەبىيات بېتىدە نوغايتۇئىنىڭ شانلىق ئەسىرىنى كۆرىسىز، دەردۇبالادىن قۇتۇلايلى دېدۇققۇ!

دېگەندەك كېلەركى ئەدەبىيات بېتىدە نوغايتۇئىي تەخەللۇسى بىلەن بېرىلگەن تۆت كۇپلېت شېئىرنى كۆرۈپ قالدىم. مۇھەررىرلەر ئاپتورنىڭ ئەسلىي ئەمگىكىگە ھۆرمەت قىلايلى دېدىمۇ، ئىشلەشكە ئېرىنچەكلىك قىلدىمۇ ياكى بولمىسا نوغايتۇئىنى بىر ئوسال قىلايلى دەپ ئويلاشتىمۇ ئەيتاۋۇر، مېنىڭ بايقىشىمچە شېئىرغا كۆپ قەلەم تەگكۈزمىگەندەك تۇراتتى. شېئىرنىڭ:

ھارماق ئىچكەن پۇلۇڭغا،
پەرمۇدە بېسىڭ بولمامدۇ!

دېگەندەك مىسرالىرىنى ئوقۇغىنىڭىزدا سىزمۇ ئىختىيارسىز «پىخ» قىلماي تۇرالمايتتىڭىز.

ئاردا ناھىيەلەرگە مۇخبىرلىققا چىقىپ كېتىپ بىرنەچچە ئاي گېزىت ـ ژۇرناللارغا تەپسىلىي قارىغۇدەك بولالمىدىم. ئىدارىگە قايتىپ كەلگەنىڭ ئەتىسى لاغايلاپ قاپتىكەنمەن، ئەدەبىيات بېتى بۆلۈمىگە كىردىم. ئابدۇللام بىلەن نېرى ـ بېرىدىن بىرپەس پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، يادىمغا گۈپلا قىلىپ ھېلىقى قىزىق شېئىر كېلىپ قالدى.

— راستىنلا، نوغايتۇئىي بارمۇ؟

ئابدۇللام دەررۇ «پىخ» قىلىپ كۈلۈۋەتتى.

ــ بولمىغاندا!ــ دېدى بېشىنى ئىرغىتىپ پىخىلدىشىنى داۋام ئەتكىنىچە ئۇ،ــ نوغايتۇئىنىڭ شېئىرىي بۇلقىنىڭ كۆزىنى ئېچىۋەتكەن ئوخشايمىز. ھېلىقى، بىز باسقان «ھاراق ئىچمە» دېگەن شېئىردىن كېيىن ئۇ ئادەم گېزىت ـ ژۇرناللارنى چىتلىۋەتكەن گەپ!

ــ ئاپىرىن!ــ دېدىم ئىختىيارسىز.

ــ ھازىر نەگە قارىسىڭىز نوغايتۇئىي تەخەللۇسلۇق شائىرنىڭ ئەسىرى. بىزگە ئەۋەتكەن قول يازما توپلىمىمۇ يېگىرمىدىن ئاشتى.

ــ ئاپىرىن،ــ دەۋەتتىم يەنە،ــ ئۇ زات تاماق ـ پاماقمۇ يەمدىكەن؟ ھەي، ئۇخلىمايدۇغۇ دەيمەن! راستىنلا، كېيىن يەنە ئۇنىڭ نادىر شېئىرلىرىدىن داۋاملىق ئېلان قىلغانسىلەر؟

ــ بىرنەچچىسىنى ياساپ ـ تۈزەپ بەردۇق. ئارىلىقتا بىر مەزگىل بەرمۇندۇق، بىر شىشە ھاراق بىلەن قوينىڭ بېشىنى كۆتۈرۈپ باش مۇھەررىرنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. شۇ... قولىڭىزدىكى يېڭى سانىدىمۇ بىر شېئىرى بار.

ــ «ئەسىرىمنى بەرمەسلەر» دەپ تولا كېلىپ ئاۋارە قىلىدۇ ـ دە تاپىنلىق؟

ــ كېلىشىغۇ كېلىدۇ، بىراق ھازىر ئەسىرىمنى بەرمەسلەر دەپ ئەمەس، قەلەم ھەققىنى بەرمىدىڭلارغۇ دەپ كېلىۋالىدۇ، شېئىرى چىقار ـ چىقمايلا...

ئابدىللىم بۇدا كەپتەر بۇغ ـ بۇغلىغاندەك پىخىلدىۋەتتى.

ــ يەنە تېخى، يېقىندىن بېرى ئەسەرلىرىمنى قاچان

مۇكاپاتقا تەۋسىيە قىلىنسىلەر، دەپ كېلىپ ئولتۇرۇۋالمدىغان بولدى. مانا ئەمىسە دەپ...

ئەدەبىيات بېتى بۆلۈمىدە ئىشلىگەنلەرنىڭ «بۇغ - بۇغ» بىلەن «پىخ - پىخ»قا ئادەتلىنىپ قېلىشى بىكار ئەمەسكەن - دە! تۇرمۇشتا ئاجايىپ قىسما - قىسما ئادەملەر بولىدىكەنە، ھە! بىراق، بۇ نوغايتۇئىي دېگەن جاناب زادى كىم بولدى ئەمدى؟ قىزىقىشىم تېخىمۇ ئاشتى.

ئارىدىن بىرمەھەل ئۆتۈپ، بىر كۈنى بۆلۈمدىن مېنى بىر يېغىنغا مۇخبىرلىق قىلىپ كېلىشكە ئەۋەتتى. ھەيۋەتلىك يىغىن زالىغا كىرسەم، سەھنە ماڭلىيىغا «بىمەززە ئەسەرلەر مۇكاپاتى تارقىتىش يىغىنى» دېگەن خەتلەر يېزىلغان ئۇزۇن پىلاكات تارتىپ قويۇلۇپتۇ. كۆزلىرىمگە ئىشەنمەي، بىر قۇر ئۇۋۇلىۋېتىپ يەنە پىلاكاتقا قارىدىم...

رەسمىيەت سۆزلىرىدىن كېيىن مۇكاپات تارقىتىش راستىنلا باشلاندى. قولاق سېلىپ تۇرساق مۇكاپاتلانغۇچىلارنىڭ ئالتىنچىسىگە رەئىس سەھنىسىدىن نوغايتۇئىي دېگەن ئىسىم جاراڭلاپ قالدى. ياپىرىم، قايسى كۆزۈمدە كۆرەي، بىرچاغدا سەھنىگە يامىشىپ دېگۈدەك بىر سالاپەتلىك كىشى ــ نەق مېنىڭ قوشنام مىرمولا مىرشىروف چىقىپ كېتىۋاتامدۇ.

ئوڭدامغا ئۇچۇپ كەتكىلى تاسلا قالدىم!

باقىم ئۆزىچە بىر ھەجىيىپ قويۇپ، ئىككىنچى ھېكايىگە نەزەر تاشلىدى.

ئىككىنچى ھېكايە:

ئىشكىنى كۆپىنچە تاقىۋالمايمەن. چۈنكى، ھېلىدىن -

ھېلىغا قوشنام مەرمۇللا مەرشىروف كەرىپ قېلىشى مۇمكىن. يېقىندىن بېرى ئىككىمىزنىڭ ئۇلپەتچىلىكىمىز غولداپ قالغانلىقىدىنمىكىن، مەرمۇللىكاممۇ مېنى يېقىن كۆرۈپ بولسا كېرەك، «ئۇكام ئاغىنە، بارمۇ سىز؟» دەپلا ئۆيۈمگىمۇ پات ـ پات كەرىپ كېلىدىغان بولدى.

مانا... گېپىمنىڭ ئاخىرى چۈشەر ـ چۈشمەي، تاراقلىغان ئاۋاز قۇلىقىمنى پاك قىلاي دېدى. ئىشىك قانىتى كەينىگە ئۇچۇپ بېرىپ تامغا تەگكەنىدى. ئادەتتە مەرمۇللىكام مۇشۇنداق ئەنسىز كەرىپ كېلەتتى. ھايال ئۆتمەي بېشىدا شاپاق ئاق بۆك، پۇتىدا شاقىلداق، كۆزىدە خەت كۆرىدىغان ئەينەك، قولىدا بىر تۇتام گېزىت... مەرمۇللا مەرشىروف كۆز ئالدىمدا پەيدا بولدى. ئايالىم تەرىنى بىر تۇرۇپ ياتاق ئۆيگە كەرىپ كېتىپ، ئىشكىنى داققىدە ياپقانىدى. ئىككى داق ـ داقنىڭ ئوتتۇرىدا قالدىم.

ـ پەخىرلىنىڭ، ئۇكام ئاغىنە، پەخىرلىنىڭ، ـ دېدى ئاڭغىچە مەرمۇللىكام تاپسىدىلا، ھاياجان بىلەن، ـ بۇغداي تەملىك قوناق دۇنياغا كەپتۇ.

ـ شۇنىڭغا... مەن پەخىرلىنىمەنمۇ؟ ـ دېدىم ئەتەي، بىراق قوشنامنىڭ ئاخىرىدا نېمە دەيدىغانلىقىنى سېزىپ تۇراتتىم.

ـ ئاڭلىمامسىز! ـ دېدى مەرمۇللىكام تاقەتسىزلىنىپ، ـ ئۇنى تەتقىق قىلىپ يېتىشتۇرگەنلەر ئالتە ئادەم ئىكەن.

ـ بۇنىڭ نېمىسىگە پەخىرلىنىمەن؟ ـ قوشنامنىڭ چىشىغا تەگدىم.

ــ ئەستا، ئاڭلىمامسىزۇي، شۇ ئالتەيلەننىڭ بىرى بىزدىن ئىكەن، پەخىرلىنىڭ!

ــ ھە بوپتۇ، پەخىرلىنەي، ــ دېدىم كۈلۈمسىرەپ، باشقىچە گەپ قىلسام مىرمۇللا مىرشىروفنىڭ تېخىمۇ چېچىلىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلەتتىم.

قوشنام ئاخىرى سىنچى كۆزلىرىنى چىرايىمدىن يۆتكىدى ۋە قولىدا پۇرلەپ تۇتۇۋالغان گېزىتلەرنى كۆزلىرىگە يېقىن ئەكېلىپ قاراپ كەتتى.

ــ يەنە بار، مانا مۇنۇ يەردە، بىر ئۇيغۇر قىز پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ ئۇسسۇل ئويناپ، مەملىكەت بويىچە يەتتىنچى بوپتۇ. پەخىرلىنىڭ، ئۇكام ئاغىنەم!

ــ ئۇنى بالېت دەيدۇ، ــ دېدىم.

ــ كارىم يوق! ــ مىرشىروف گېزىتلەرنى شالدىرلىتىپ قول سىلكىدى، ــ پۇتىنىڭ تاق ئۇچىدا ھە؟ باش بارمىقى... پەخىرلىنىڭ دەيمەن!

ــ پەخىرلەندىم، ــ دېدىم چىشلىرىمنىڭ ئارىسىدىن چىقىرىپ، سۆزۈمۈ ياكى ئاۋازىمىمۇ، قوشنامغا ياققان چېغى، بېشىنى لىڭشىتقان پېتى چىقىپ كەتتى.

ئەتىسى كەچلىك تاماقتىن كېيىن تېلېۋىزورنى ئەمدىلا ئاچاي دەپ تۇرسام زالدىن ھاسىرىغان ئاۋاز ئاڭلاندى.

ــ پەخىرلىنىڭ، ئۇكام ئاغىنەم، ئىشكىنى ئېچىڭ! ئاچتىم. يەنە نېمىگە پەخىرلىنەرمەن؟

تاپسىدا مىرمۇللا مىرشىروف ئاسما مايكا بىلەنلا تۇراتتى. چىرايىدا كۈلكە.

ــ تېلېۋىزور كۆردىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سورىدى قوشنام جايىدىن قوزغالماي. ئۇ تېخىچىلا ھاسىراپ تۇراتتى.

بىرىنچى قەۋەتتىن بەشىنچى قەۋەتكە ھاياجان ئىلكىدە يۇگۇرۇپ چىقماق ئاسانمۇ، ياش بىر يەرگە بارغاندا، — كۆردىڭىزمۇ دەيمەن؟ بىر ئاداش بىرلا ۋاقىتتا تۆت خىل چالغۇ قىلغىلى بولىدىغان بىر مۇزىكا ئەسۋابىنى ياساپتۇ. يائاللا، ئاجايىپ ئىش - ھە؟ پەخىرلىنىڭ!

— كىم ئىكەن ئۇ؟ — دەپ سورىدىم قەستەنگە ئېرەنىشمىگەندەك. ئىچىمىڭ بىر يەرلىرىدىن كۈلكە تېپىپ چىقىۋاتاتتى.

— بىزدىن ھە، ئەزبىراي! جاھان كۆرگەنمۇ بۇنداق مۆجىزىنى! پەخىرلىنىڭ دەيمەن، ئۇكا!

— بوپتۇ، ئالايىتەن چىقىپسىز، پەخىرلىنەي!

— نېمە، نېمە؟ بولمىسا پەخىرلەنمەيتتىڭىزما؟ — قوشنامنىڭ كۆزلىرى قولچىراغدەك يېنىپ كەتتى، — مانا مۇشۇنداق ئەمەسمۇ، ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز قەدىرلىمەيمىز، تونۇتمايمىز ئەمەسمۇ. ئىسىت سىزگە گەپ قىلغان ئاغزىم، بەشىنچى قەۋەتكە چىققان پۇتۇم!

قوشنام راستتىنلا خاپا بولۇپ پەلەمپەيلەردىن تاقىلداپ چۈشكىلى تۇردى.

— توختاڭ، توختاڭ، قوشنام، مىرشىروف ئاكا، — ۋارقىراپ يۇرۇپ، كەينىدىن يۇگۇرۇپ ئۇنى ئاران توختىتىۋالدىم، — قويۇڭا سىزنى! پەخىرلەنمەمدىغان، چاقچاق قىلىپ قويغىنىمغۇ ئۇ، پەخىرلەندىم!

— جىددىي ئىشقىمۇ چاقچاق قىلامدىغان، كەشپىيات مەسلىسى - دە بۇ! — قوشنام تۆتىنچى قەۋەتتە توختىدى، — ھە، سىزدە يېڭىلىقلار يوقمۇ؟

— بولمامدىغان، بار، — دېدىم قوشنامنىڭ يېنىغا چۈشۈپ، — بۇگۈن ئىدارىدە بىر گېزىتتىن ئوقۇپ

قالدىم، بىر شائىر بالا يېرىم مىسرالىق شېئىر ئىجاد قىپتۇ، يەنە بىر ناۋاي گىردىنى تونۇرغا رەگەتكە بىلەن ئېتىپ چاپلاشنى ئويلاپ چىقىرىپتۇ.

— چاپلاپتۇمۇ ھەم؟— مىرمۇللا مىرشىروفنىڭ كۆزلىرى زالدىكى «تەپسە يانار» چىراغنىڭ سۇس يورۇقىدا چاقناپ كەتتى.

— چاپلاپتۇ ھەم!— ئۇنىڭ سۆزىنى دوراپ جاۋاب بەردىم.

بىراق قوشنام بۇنىڭغا پەرۋا قىلمىدى.

— ئاجايىپ، ئاجايىپ! جاھان ئەھلىنى لال قىلغۇدەك يېڭىلىقلار ئىكەن، بۇ! نېمىگە قاراپ تۇرىسىز، ئۇكام ئاغىنەم، پەخىرلىنىڭ!

— بايا ئىدارىدە... گېزىتخانىدا پەخىرلىنىپ بولغانىدىم،— دېدىم ساددىلارچە قوللىرىمنى ئۇۋۇلاپ.

— ئوشۇق كېتەمدۇ - ھە؟ ئوشۇق كېتەمدا؟— مىرمۇللا مىرشىروف ئالدىغا ئۇمتۇلۇپ ماڭا تەنبىھ بېرەي دەپ تۇرۇۋىدى، تۆۋەندىن قوشنامنىڭ قەدىناسىنىڭ چىرقىراق ئاۋازى ئاڭلىنىپ قالدى.

— نەدە يۈرىدۇ ھوي، ئاسما مايكا بىلەنلا... سەتلىشىپ؟

مىرمۇللا مىرشىروف تۆتىنچى قەۋەتتىن يۇمىلاپ دېگۈدەك چۈشۈپ كەتتى.

ئىككى كۈن ئۆتتىمۇ، ئۆتمىدىمۇ، چۈشلۈك ئۇيقۇدىن كېيىن ئالدىراپ خىزمەتكە كېتىۋاتسام، دەرۋازا ئالدىدا رادىيو قوبۇللىغۇچنى قۇلىقىغا يېقىپ تۇرغان قوشنام مىرمۇللا كاپلا قىلىپ يېڭىمگە ئېسىلىۋالدى.

— توختاڭ، توختاڭ، توختاڭ، ئاجايىپ خەۋەر، پەخىرلىنىڭ، ئۇكام ئاغىنەم، ھازىرلا ئاڭلىدىم.

ــ نېمە گەپ ئىكەن؟ ــ تەقەززالمقتا سوربدىم.

ــ بىر يىگىت بىر يەشىك پۇتا بىلەن تۆت بوتۇلكا ئاق ھاراقنى ئىچىپ ھېچنېمە بولماي، بەسلەشكەن ئادەمنى ۋاللەي قىچقارتۇۋېتىپتۇ. مانا يىگىت دېگەن، پەخىرلىنىڭە!

تۇرۇپلا گەجگەمدىن قورۇدى.

ــ نېمىگە؟ ئاشۇ تۆت بوتۇلكا ھاراق ئىچكەن مەست ئۇچۇن پەخىرلىنىمەنما؟

مىرمولا مىرشىروفنىڭ پىت كۆزلىرى يۇز ۋاتلىق لامپۇچكىدەك چاقناپ كەتتى.

ــ نېمە بوپتۇ مۇنۇ بالىغا، ئاخىر، ئۆڭايمۇ؟

ــ ئەمىسە سىزمۇ پەخىرلىنىڭ، ــ دېدىم قوشنامنىڭ قولىدىن قولۇمنى ئاجرىتىۋېلىپ، ــ ئەنە شۇنداق جىق ھاراق ئىچكەن مەستتىن بىرى كەيىچىلىكتە ھاجەتخانىغا چۈشۈپ كېتىپ، بېلىگىچە كېلىدىغان نىجاسەتتە ئون سائەت تىك تۇرۇپتۇ.

سۆزۈمنى توختىتىپلا ماڭدىم. بىرنەچچە قەدەم ئېلىپ توختىدىم ــ دە، ئارقامغا قايرىلدىم.

ــ قانداق، سىز پەخىرلىنەمسىز؟

قوشنام جاۋاب قايتۇرماقتا يوق، ئاغزىنى ھاڭدەك ئاچقىنىچە جايىدا داڭ قېتىپلا قالغانىدى.

باقەم ئىككىنچى ھېكايىنىمۇ تۇگىتىپ، قىزىقسىنىپ بېشىنى بىر ــ ئىككى ئىرغىتتى ــ دە، ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئوبدان يانپاشلاپ جايلىشىۋېلىپ، كېينىكىسىگە نەزەر سالدى.

ئۇچىنچى ھېكايە:

غەلىتە ئادەملەر ھەققىدە پاراڭ بولسا، يادىمغا ئالدى بىلەن قوشنام مەرمۇللا مەرشىروف كېلىدۇ، يەنە مەرمۇللىنىڭ غەيۋىتىمۇ دەمسىزا؟ ئاۋۇال ھېكايەمگە قۇلاق سېلىڭا!

قوشنامنى رەنجىتىپ قويدۇممىكىن دەپ يۈرگەن كۈنلىرىمنىڭ بىرىدە، بىر ئۆلۈم خەۋىرىنى ئاڭلاپ قالدىم. توي بولسا، ئادەم بارمىسىمۇ، بارالمىسىمۇ مەيلى. لېكىن، ئۆلۈمنىڭ يولى باشقا ـ دە، يالغۇز بېرىشقا كۆڭلۈم ئۇنىماي، يەنىلا قوشنام مەرمۇللا مەرشىروفنى يادىمغا ئالدىم. يەنە، ھاي دېمەي كېتىپ قالساڭ رەنجىيدىغان يەرلىرىمۇ بارچۇ!

ئىشىكنى قەرز سورايدىغان ئادەمدەك ئېھتىيات بىلەن ئۇزاق چەكتىم، ئىچكىرىدىن ماڭا تونۇش كالتە يۆتەل ۋە شاقىلداقنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى. مەرمۇللا مەرشىروف ئىشىكنى قىيا ئېچىپ، بىر ئۆڭۈۋالدى ـ دە ئاندىن:

ـ شۇنداق قىلىپ؟ ـ دېدى. بۇ ئۇنىڭ «نېمە ئىش؟» دېگىنى ئىدى.

مۇددىئايىمنى ئېيتتىم. قوشنامنىڭ مەجەزىنى بىلگەچكە، مىخقا ئوسۇۋالماي دەپ، ۋاپات بولغان مەرھۇمەنىڭ ھازىرقى شەھەر باشلىقىنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىنىمۇ بىر يولىلا دەۋەتتىم. مەلۇماتىم، پەرەز قىلغىنىمدىنمۇ كۆچلۈك تەسىر كۆرسەتتى.

ـ ئەلھۆكمىللىلا! ـ مەرمۇللىكام قولىدىكى «پايدىلىنىش خەۋىرلىرى» بىلەن قوشۇپلا يۈزىنى سىيپاشتۇردى ـ دە، مەيۈس ئاۋازغا كۆچتى، ـ رەھمەتلىك ياخشى ئاي، ياخشى كۈنلەردە... زىغىردەك

بەسسەپ، ساقلاپ تۇرىسىز ـ دە ئەمدى، نۇرەخمەتجان، كىيىنىۋالاي!

بەش مىنۇتلاردىن كېيىن قوشنام ئىككىمىز ياندىشىپ ئۆلۈم پەتىسىگە ماڭدۇق. مەرمۇللا مەرشىروف بۇگۈنكى چاقىرىۋېلىشتىن تولىمۇ خۇرسەن بولغانىدى.

ـ بىلەمدىلا، ئۇكام ئاغىنەم، بۇگۈن تولىمۇ خاسىيەتلىك ئىش قىلدىلا، تۇي ـ تۆكۈن، يەنە باشقىلارنىڭ يولى بۆلەك، مۇسىبەتنىڭ يولى بۆلەك ئەمەسمۇ، «ياخشى سۆز سەدىقە ھېسابلىنىدۇ» دېگەن پەيغەمبىرىمىز. جانابىگىزنىڭ بىزگە كەلتۇرگەن مۇسىبەت خەۋىرى گەرچە ياخشى خەۋەر ھېسابلانمىسىمۇ، بىراق ساۋاب تېپىشىم ئۈچۈن ئىمكان ھازىرلاپ بەرگەنلىكلىرى كەمىنەگە قىلىنغان ئەڭ ياخشى سەدىقە، ھەتتاكى ئىنئامدۇر!...

ـ ئاشۇرۇۋەتتىلە! ـ دېدىم نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي ۋە قوشنامنىڭ تەلەپپۇزىنى دوراپ، ئاخىر بىرنېمە دەپ پاراڭغا قوشۇلۇش كېرەكقۇ!

لېكىن، مىرمۇللا مىرشىروف ماڭا سەپسالىدىغانەك ئەمەس، گەپ ـ سۆزلىرىمگىمۇ شۇنداق. ئۇ ھامان سۆزلەپ باراتتى.

ـ ئاجايىپ قەدىردان مەزلۇم ئالەمدىن ئۆتكەنىكەن ـ ھە، بۇگۈن؟ راستىنلا، بۇگۈن جان تەسلىم قىپتۇمۇ ياكى تۇنۇگۈن كەچ تەرەپلەردىن؟ بۇگۈن سەھەر دېسىلە! ئاپىرىن، ئاپىرىن، چىن ياخشىلار سەھەرلىك سەپەرنى ئىختىيار قىلۇر! شەھەر باشلىقى كەبى ھۆرمەتلىك ھەم چېچەن زاتنى تەۋەللۇت ئەيلىگەن ئۇ پاك مەزلۇمە

ئەلۋەتتە شەھەر باشلىقىنىڭ بىزدەك كۈرمىگە ئىخلاسمەنلىرىنىڭ پايپەتەكلىكىدە، ئىنشائاللا ناماز تاپقۇسىدۇر.

پاراڭ دېگەنمۇ ياخشى نەرسە، يولنى ئاۋۇتىدۇ، مىرمولىكامغا بىلىندۈرمەي كۈلۈمسىرىگىنىمچە ئۇنچىقماي كېتىپ بارىمەن. قوشنامنىڭ بۇنداق دەبدەبىلىك ۋە ھاياجانلىق پاراڭلىرىنى كۆپ ئاڭلىغانمەن ـ دە!

ـ ئاز قالدۇقمۇ شەھەر باشلىقىنىڭ مۇبارەك ھۇزۇر گاھىغا، ئۇكام ئاغىنەم، ھە؟ ھە، ئىككى كوچا نېرىدا دېدىلىمۇ؟ خەيرىيەت، كېلەي دەپ قاپتىمىز. پاھ، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈش ـ ھە؟ ھۆرمەتلىك شەھەر باشلىقى شەخسەن ئۆزى بېلىگە ئاق باغلاپ، كەڭ ھويلىدا مۆھتەرەم مەرھۇمە ئۇچۇن ھازا تۇتۇپ قايغۇلۇق بىر ھالەتتە ئۇيان ـ بۇيان مېڭىپ يۇرگەن ۋە بىزلەر ئاستا بېرىپ ئۇنىڭ ئىسىسىق، بەقۇۋۋەت قوللىرىنى...

ـ شەھەر باشلىقى خىزمەت بىلەن چەت ئەلگە چىقىپ كەتكەنكەن، نامىزىغا ئولگۇرەلمىشى ناتايىن، ـ دېدىم مۇنداقلا.

ـ نېمە؟!... ـ دەپ ۋارقىرىۋەتتى مىرموللىكام مىڭ سوم پۇلىنى ئاپتوبۇستا ئوغرىلاتقان ئايالدەك چىرقىراپ، ـ يەنە بىر دېگىنە... دەڭە شۇ گەپنى!

مېڭىشتىن توختاپ قارىسام، قوشنام مىرشىروف مېنىڭدىن بەش ـ ئالتە قەدەم ئارقىدا توختاپ تۇرۇپتۇ. كۆزلىرىدە ئاچچىق بىر غەزەپ، گاڭگىراپ قالدىم. نېمە خاتالىق ئۆتكۈزدىمكىنە؟

ــ دېدىمغۇ، ئۇچ كۈن بويتىكەن، شەھەر باشلىقى چەت ئەلگە ماڭغىلى، ئانىسى ئۇشتۇمتۇتلا...

ــ شۇ گەپنى بايا نېمىشقا دېمىگەن؟ ــ مىرموللىكام بىردىن ماڭا گۆلەيدى.

ھەيرانلىقتا ھېچنېمىنى چۈشىنەلمىدىم.

ــ قا... قايسى گەپنى، قەيەردە؟

ــ «قايسى گەپنى، قەيەردە»، ــ مىرموللا مىرشىروف مېنى دوربىدى، ــ شەھەر باشلىقى ھازىر ئۆيىدە، شۇ تاپتا مۇسىبەت بولۇۋاتقان ھويلىدا يوق ئىكەن، چەت ئەلدىكەن دېگەن گەپنى بايا مېنى چاقىرغاندا، ئۆيۈمنىڭ بوسۇغىسىدا نېمىشقا دېمىگەن دەيمەن؟ تاڭگا چىشلىۋالغانما؟

ــ دېسەم نېمە بوپتۇ، دېمىسەم نېمە بوپتۇ؟ ــ دېدىم چۈشەنمەيسەن، ــ بۇ گەپلەرنىڭ سىلى بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى، قوشنام؟ پەتىگە بېرىپ، ئامىن ئاللاھۇئەكبەر دەپ يانساق بولمىدىمۇ؟

ــ نېمىگە بارغۇدەكمەن ــ ھە، شەھەر باشلىقى ھازىر شۇ ھويلىدا بولمىسا نېمىشقا بارغۇدەكمەن؟ ــ مىرموللا مىرشىروف بەش ــ ئالتە قەدەم نېرىدىن ئالدىمغا چېكەتكىدەك سەكرەپ ئېتىلىپ كەلدى، ــ مەنزە، شۇ زاتنى دەپ كېتىۋاتمىسام، ئۇ قېرى موماي نېمەم ئىدى مېنىڭ؟ ئەستاغپۇرۇللا، بىرمۇنچە ئىشمىدىن قويدا مېنى ماۋۇ بالا!

ئاغزىم ئېچىلغىنىچە يول ئۈستىدە تۇرۇپلا قاپتىمەن، قوشنامنىڭ خېلى قىلىقلىرىنى كۆرگەنمەن، ئەمما بۇنچىۋالا غەلىتىلىكىنى ئەمدى بىلىۋاتاتتىم.

ئاخىر ئېسىمگە كەلدىم ـ دە، تېرىكسىپەرەك سۆزلىدىم.

ـ قىزىق ئادەم ئىكەنسىزا مىرشىروف ئاكا سىز؟ شەھەر باشلىقى بولدى نېمە، بولمىدى نېمە، ئۆلۈم پەتىسى قىلماق ئادەمگەرچىلىكتىن نىشانغۇ؟ يۈرىكە بولدى!

ـ ئاشۇنداق ئادەمگەرچىلىككە!... ـ قوشنام شۇنداق سەت گۆلەيدى، ـ قاراڭلار ماڭۇ نادان بالىنى، تېخى ئادەمگەرچىلىك بابىدىن گەپ قىلىدا، شەھەر باشلىقى ھازىر ئۇ ھويلىدا بولمىسا، مېنىڭ ئانىسىنىڭ ئۆلۈم پەتىسىگە، ھە، نامىزىغا بارغىنىمنى نەدىن بىلىدۇ؟ ھىم، پايدىسى نېمە؟ قېنى، يول بولسۇن، مەرھەمەت!

ـ سىز... سىلى راستىنلا بارمامدىلا؟ ـ ھېلىغىچە قۇلاقلىرىمغا ئىشىنەلمەيۋاتاتتىم.

ـ دېدىمغۇ، قان بېسىم كېسىلىم بار ئادەمەن، ھاياجانلىنىدىغان، يىغا ـ زار بار يەرلەرگە بارغانىنى كۆتۈرەلمەيمەن، دوختۇر شۇنداق دېگەن. خەير ـ خوش!

يول بويى دىيانەت، ساۋابتىن ماڭا دەرس ئۆتۈپ كەلگەن قوشنام مىرمولا شۇ گەپ بىلەن، گويا مەن قوغلاپ بېرىپ تۇتۇۋالىدىغاندەك تېز شاپىلداپ يۈرۈپ كەتتى.

بارماقچى بولغان مەنزىلىمنىمۇ ئۇنتۇپ، يول بويىدا ئاللىقايسى چاغلارغىچە تۇرۇپ قاپتىمەن...

ھېكايىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە چىرايىغا كىنايىلىك بىر ئالامەت يۈگۈرگەن باقەم تاڭلىينى بىرنەچچە قېتىم

چاكلىدىتىپ قويدى ـ دە، جايىدا ئوبدان بىر قىمدىنئوبلىپ، تۆتىنچى ھېكايىگە ئىختىيارىنى بەردى.

تۆتىنچى ھېكايە:

قوشنام مىرمۇللا مىرشىروف (ئاجايىپ ئادەم ـ دە!) مەھەللىدىن بىر يىلچە يوقلىپ كېتىپ، بۆلەكچىلا ئادەم بولۇپ قايتىپ كەپتۇ.

مىرشىروف ئاكام بىلەن مەن يەنىلا بىزنىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىكى دائىم پاراڭلىشىپ ئولتۇرىدىغان كونا جايىمىزدا ئۇچرىشىپ قالدۇق. كۆزۈم خېلى نېرىدىنلا ئۇنىڭ تونۇش تەق ـ تۇرقىغا چۈشتى ـ يۇ، بىراق كۆزلىرىمگە ئىشەنمەي، جايىمدا تۇرۇپ قالدىم. ئالدىمغا بۇرۇتنىڭ تېگىدە ھىجىيىپ، شىلەپىلىك بىرى كېلىۋاتاتتى. بۇ قەدىردان قوشنام مىرشىروف ئاكام شۇمۇي!

ــ ئەسسالامۇئەلەيكۈم!

ــ ۋالىكىس سالام!ــ مىرموللىكام غۇچچىدە ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، غۇلىچىنى كەڭ يېيىپلا كەلدى ـ ده، مېنى قۇچاقلىۋالدى. ئىلگىرى بۇنداق ئادەتلىرىمۇ يوق بولىدىغان! دىمىقمغا ئەرزان ئەتىرنىڭ سېسىققىنا پۇرىقى ئۇرۇلۇپ، كۆڭلۈم ئاينىغاندەك بولدى. تەلىيىمگە دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ قوينىدا بىرنېمە چىرقىراپ قالدى. قوشنام مېنى مەيدەمدىن ئىتتىرگەندەك نېرى قىلىپ، قويۇن يانچۇقىدىن كىچىك بالىنىڭ بىلىكىدەك داگىدا[1]

① داگىدا ــ ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 90 ـ يىللىرىدا ئىشلىتىلگەن يان تېلېفون.

نى ئالدى. دىمىقىدا خىرىلداپ تۇرۇپ قۇلىقىغا ياقتى. كېيىن:

— سامەيكۇم!— دېدى ئۇ تولۇققىنا ھەجىيىپ،— ھە، ھە، ھاجىمۇسىز، تىنچلىقمۇ؟ بىزدە مەسىلە نېتقۇ (يوقۇ دېسە كېرەك!) ھە، شۇ ئەتىگەن زېمىنجان ئاغىنىمىز نەزىر ئويان قېتىكەن، گەپلىرىنى شۇ يەردە قىلىشتۇق، ياق، ئۇنتۇپ قالمىدىم، پاژالىستا، چۈشتىن كېيىن ئۆتمەن...

قوشنام تېلېفوندا پاراڭلىشىۋاتقان پەيتتە ئۇنىڭغا قاراپلا قاپتىمەن. ئادەم دېگەنمۇ شۇنداق ئۆزگىرىپ كېتىدىكەنە؟ تېخى، ئاتمىشتىن ھالقىغاندا... شۇ ئاردا مەرمۇللىكام بوۋاقنىڭ بىلىكىنى قوينىغا جايلاشتۇرۇۋېتىپ، ماڭا يۈزلەندى.

— خوش، نۇرەخمەتجان ئىنىم، ئەھۋاللار ياخشىمۇ، قېرىپلا كېتىپسىزمۇ نېمە؟

— شۇ، سىز ياشىرىپ كېتىپسىز، بىز قېرىۋاتىمىز،— دېدىم كۆڭلۈم سەل يېرىم بولغاندەك، چاقچاق ئاھاڭىدا. بىراق، مەرمۇللىكام بۇ قېتىم كۈلمىدى، قاپىقىنى تۇرۇپ جىددىي ھالدا:

— ياق، قېرىسىمىز بولمايدۇ، ئەتەي قېرىمايسىز،— دېدى ۋە كېيىن قوشۇپ قويدى،— سىزچۇ بالا، جاھان كېزىك، گېزىتنى غاجاۋەرمەي ساياھەت قىلىك! ۋاپشى، مانا مەندەك! بېرىك، شۇنداق قىلىك!

قوشنامنىڭ سۆز ـ ئىبارىلىرى، شۇنىڭغا ماسلىشىپ قول ئىشارەت ۋە بويۇن ئېتىش جەھەتلەردىمۇ ئۆزگىرىش كاتتا ئىدى. بۇ ئالامەتلەرگە قىزىقسىنغان ھالدا سورىدىم:

ــ خوش، مىرشىروف ئاكا، شۇنچە ئۇزاق يوقلىپ كەتتىڭىز، نەلەردە يۈردىڭىز ـ ھە؟

ــ يوقلىپ دېمەك، يىتىپ دەك، ــ دېدى قوشنام ئالىيىپ، ــ يوقالغان نەرسە قايتىپ كەلمەيدۇ، يىتكەن نەرسە تېپىلمىدۇ. تېخى گېزىتكەش ـ ھە سىز؟ ھە، يىتكەن تېپىلمىدۇ، مانا بىزدەك! يەنە قۇشناچ ئايمۇ بار راستتىنلا!

مىرموللىكامنىڭ ئېيتىشچە، ئۇ بىر يىل مابەينىدە «جاھان كېزىپ، كۆزىنى ئېچىپ» يۈرۈپتۇ. قۇشناچ ئاينى ئېلىپ ئاۋۋال ئۈرۈمچىدە، كېيىن قارامايدا، ئۇنىڭدىن كېيىن ئالمۇتادىكى قىزىنىڭكىدە تاق سەككىز ئاي تۇرۇپ قاپتۇ. بايقىسام قوشنامدىكى ھەرقىسما ئۆزگىرىشلەر ئاشۇ «كۆزىنى ئېچىش»لارنىڭ مەھسۇلى ئىكەن.

ــ راستتىنلا، بىز يوق چاغدا مەھەللىدە بىرمۇنچە قايتىشلار بوپتۇ ـ ھە، ئۇكام ئاغىنەم؟ ــ مىرموللا مىرشىروف بىرچاغدا گېپىنى توختىتىپ سوردى، ــ تويلارغۇ ئۆز يولىدا كېتىۋەرسۇنغۇ، مۇنۇ ئۆلۈملەرگە پەتە ئويان قىلمىساق بولماس؟ (كاللامغا لىپ ئېتىپ مىرموللىكامنىڭ شەھەر باشلىقىنىڭ ئانىسىنىڭ پەتىسىگە كېتىۋېتىپ قىلغان ساراڭلىقى چۈشتى، دېگەنبىلەن بۇ جەھەتتىنمۇ ئۆزگىرىپتۇ ـ دە!) باشقىسى كېيىنگە تۇرۇپ تۇرسۇن، مۇنۇ ئۇدۇل قوشنىمىز خەيرىنسا ھەدەشنىڭ ئۆيىگە دىككىدىلا كىرىپ قويمايمىزمۇ؟ ساقال سىيپاپلا چىقمىز، يۈرۈڭە!

ياق دېيىشكە بولمىدى. قۇرۇان ئاكام تۇغقىنىدىن

كېيىن پەتە، نەزىر دەپ نەچچە كىرگەنىدىم. لېكىن، چوڭ ئادەمنىڭ گېپىنى يىرالمىدىم، كىردۇق.

خەيرىنساخان ھەدەم بىزنى، خۇسۇسەن ئۆلۈملەردە يوق ئۇدۇل قوشنىسىنى كۆرۈپ، باغرى يۇمشاپ «ۋاي دوستۇم، ۋاي دوستۇم!» دەپ قوشاق قېتىپ، ھازا ئېچىپ قەدىناسىنى ياد ئەتتى. شۇ ئارىلىقتا قوشنام مىرشىروف كىرىسلودىن سەل قوزغىلىپ، مېنى جەينەكدىدى.

— بىر... قىرائەت ئويان قىلىپ قويامسىزا؟

— ئۆزىڭىزدىن،— دېدىم ئىختىيارسىزلا، گېپىگە يەنە غىجىقىم كەلگەنىدى.

قوشنام تۇزۇت قىلمايلا قىرائەتكە كىرىشتى. بىرنەچچە يېرىنى خاتا ئالغان بولسىمۇ، ئىشقىلىپ بىر سۇرىنى ئوقۇپ تۈگەتتى. ئوقۇغاندا بېشىنى كاتتا قارىمىلاردەك تەۋازۇ بىلەن پۇلاڭلىتاتتى. ئىچىمدە: «بۇمۇ مىرموللىكامدىكى بىر يېڭىلىق ئىكەن» دەپ ئويلىدىم.

خەيرىنساخان ھەدەمنىڭ «تاماققا...» دەپ چىڭ تۇتۇشلىرىنى ئاران رەت قىلىپ، زالغا چىقتۇق. ئۇدۇلدىكى ئۆي مىرموللا مىرشىروفنىڭ ئىدى. ئاڭغىچە ئۇ ئىشىكنى داغدام ئاچتى.

— مانا، ئۇكام ئاغىنە، مايا‌قتا يەنە بىر پەتە ئويان بار،— دېدى ئالتۇن چىشلىرىنى كۆرگەزمە قىلىپ كۈلۈپ. توغرا ـ دە، بىر يىل يېتىپ كەتكەن قوشنىنىڭ ئۆيىگە ئەلۋەتتە پەتە قىلىش كېرەكقۇ، كىردىم.

ھەدىمىز بىر يەرگە كەتكەن بولسا كېرەك، ئۆيدە ھېچكىم يوق ئىدى.

«مىرشىروف خانىم قانچىلىك ئۆزگىرىپ كەتكەن بولغىيدىكىن، بىر كۆرۈش كېرەك ئىدى ـ دە، ئەتتەڭ!»

دەپ ئويلىدىم. شۇ ئارىدا مىرموللىكام (جاھانگىر ـ دە!) خىيالىمنى بىلىۋالغاندەك:

ـ ھەدىگىزمۇ ياشىرىپلا كەتتى قاراڭ، سايادىمىز دېگەن، بولۇپمۇ ئايال كىشىگە خوي يارىشىدىكەن دېسە، ـ دېدى، ـ كۆرسىڭىز تونۇيالماسسىزمىكىن، نۇرەخمەتجان بالا، ئوبۇر ـ زوبۇر، چاچلىرى بۇدۇر... ـ دېدى.

قوشنام سۆزلىگەچ شىرەگە يېپىشىقلىق داستىخاننى ئېلىۋەتتى. نازۇنېمەت راسلاقلىق ئىكەن، ئىلمانغىنا قىلىپ چايمۇ قۇيدى.

چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ھەممە ئادەمدە بولىدىغان تەبىئىي بىر ئادەت ۋە قىزىقىش بىلەن مېھمانخانا ئۆينىڭ تۆت تەرىپىگە ئەلەڭلەپ قارىدىم. توساتتىن كۆزۈم ئۇدۇل تامغا ئېسىلغان چوڭ بىر رامكىغا، توغرىسى، رامكىدىكى چوڭايتىلغان سۈرەتكە چۈشۈپ قالدى. ئىلگىرى كىرگەنلىرىمدە بۇ سۈرەتنى كۆرمىگەنىدىم. ئۇزۇنلۇقى كېمىدە بىر مېتىر كېلىدىغان رەڭلىك سۈرەتتە بىرنەچچە كىشى مول تەبەسسۇملار بىلەن قول سۇنۇپ، بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ، ئوتتۇرىدىكى بىر ساختا سالاپەتلىك ئادەم بىلەن، توغرىسى، مىرموللا مىرشىروف بىلەن، گويىاكى كاتتا رەھبەرلەرگە ئىلتىجا قىلغاندەك كۆرۈنۈش ۋە سىياقتا سالاملاشماقتا، كۆرۈشۈشكە ئىنتىلمەكتە ئىدى. شۇ ئەسنادا ئارقامدىن مىرموللىكامنىڭ خىرىلداپ كۈلگەن ئاۋازى ئاڭلاندى:

ـ ھە، كارامەت ھەيۋەت سۈرەتمىكەن؟ باشلىق ۋاقتىلىرىم...

نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي بىر مىرموللىكامغا، بىر

سۇرەتتىكى كىشىلەرگە كۆلكەم قىستاپ قاردىم. كۆڭلۇم ئەجەبلا بولۇپ قالغانىدى. دەمالىققا نېمە دېيىشمىنى بىلەلمەي مۇنداقلا سوراپ قويدۇم.

— سۇرەتتىكى باشقىلارچۇ؟

— ئاغىنىلىرىم، فۇكېجاڭ[1] بولغان كۈنۈمدە، مېنىڭ تەلىپىم بىلەن چۈشكەن بىز...

قاقاھلاپ كۈلۈۋېتىشتىن ئۆزۈمنى ئارانلا تۇتۇۋالدىم. ئاڭغىچە مىرموللىكام يەنە سۆزلىدى:

— ھېلىقى سۇرەتكە تارتقان ئاداش ئالدىرىتىپ تۇرۇۋالدى. بولمىسا ئون — يىگىرمە ئادەم يىغىپ كېلەي دېگەن...

«سۇرەتكە تارتقان ئاداش» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ يادىمغا مىرموللىكامنىڭ نەچچە يىللار ئىلگىرىكى بىر قىزىق ئىشى كېلىپ قالدى. نېفىت ئىدارىسىدە ئىشلەۋاتقان چاغلىرىدا ئۆتكۈزۈلگەن يېڭى يىللىق كۆڭۈل ئېچىشتا قوشنام خىزمەتدىشى بولغان بىر ياش قىز بىلەن تانىسا ئوينىغانىكەن، بىر سۇرەتچى ئۇلارنى ئايرىم سۇرەتكە تارتىپ قويسا بولىدۇ. بىر كۈنلىرى كېلىپ بۇ سۇرەتنى قوشنامنىڭ رەپىقىسى، مىرموللىكامنىڭ گېپى بويىچە ھازىرقى قۇشناچ ئاي كۆرۈپ قاپتۇ.

— ھەي مىرموللا، بۇ گىرىمسەن يەردە مۇشۇ قىز بىلەن ئىككىڭلاردىن بۆلەك ئادەم يوقمىدى؟ قانداق تانسا بۇ؟ — قۇشناچ مىرموللا ئەپەندىنى سوراققا تارتقان گەپ، قوشنامۇ يامان، نېمە دەپتۇ دېمەمسىلەر؟

---

① فۇكېجاڭ — مۇئاۋىن بۆلۈم باشلىقى دېمەكچى.

ــ ياقەي، ئانىسى، ھېلىقى بىزنى سۇرەتكە تارتقان ئاداشمۇ بارغۇ؟

ھېلى مىرموللىكام سۇرەتچىدىن ئاغرىنىۋىدى، يادىمغا شۇ يۇمۇردەك قىزىق ئىش چۈشۈپ قالدى. لېكىن، ماۋۇ ياسالما سۇرەت... مىرموللا مىرشىروفنى نېمە دېگۈلۈك ئەمدى؟

ــ بۇنى... قاچان چوڭايتقۇزدىڭىز؟ ــ نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي، شۇنى سورىدىم.

ــ بىر ھەپتىچە بولدى، تۇنجى تاماشىبىن سىز، ــ قوشنام پەخىرلەنگەندەك جاۋاب قايتۇردى، ــ بىز بارغان يەرلەردە مۇنداق سۇرەتنى ئېسىش مودا ئىكەن، نۇرەخمەت بالا، مودا! خەقلەر بۇنى، نېمىدا... ھە، دەسمىي دەيدىكەن.

ــ دەسمىي؟... ــ چۈشەنمەي تەكرارلاپ سورىدىم.

ــ ھە، ئۆسۈشتىكى، يۈز ــ ئابرۇي تېپىشتىكى دەسمىي ــ دە بۇ!

مىرموللىكامغا ئۇزاققىچە تىكىلىپ قاراپ، مۇڭلىنىپ كەتتىم. ئادەملەر نېمە بولۇپ كېتىپ باردۇ ــ ھە؟ مۇشۇ ئادەمگە نېمە يوق دەيمەن، دەم ئېلىشقا چىققان چېغىدا... بىراق مېنىڭ تىكىلىشىمنى قوشنام باشقىچە چۈشىنىپ قالدى بولغاي.

ــ نېمە، ھەۋەس قىلىۋاتىسىزە، ئۇكام ئاغىنەم؟ ياشقۇ سىز، ئاستا ــ ئاستا ئامەت كېلىپ قالىدۇ.

گەپ قىلمىدىم، نېمە دېگۈلۈك؟ چىقار ۋاقتىمدا، ئاغزىم قىچىشىپ مىرموللىكامغا مەسلىھەت بەردىم.

ــ سۇرەتىڭ ئاستىغا «رەھبەر چاغلىرىم» دەپ چوڭ قىلىپ يېزىپ قويسىڭىز بولغۇدەك!

كۆتۈلمىگەندە مىرمۇللا مىرشىروف خۇشاللىقىدىن ۋاقىراپ كەتتى.

ــ ۋات خاراشو، ئەجەب ئېسىمغا كەلمەپتا! يارايسىز، نۇرەخمەتوۋسكى، قوشنا دېگەن قوشنا ــ دە، بۇگۈنلا يازىمەن!

قوشنام ئالمۇتىدا سالدۇرۇپ كەلگەن ئالتۇن چىشلىرىنى تولۇق كۆرسىتىپ، «جاھان كېزىپ» ئۆگىنىپ كەلگەن غەيرىي سۆزلەرنى نورمىسىز ئارىلاشتۇرۇپ يەنە نېمىلەرنى دەر ئىدىكىن، ئاڭغىچە مەن ئالدى ــ كەينىمگە قارىماي چىقىپ كېتىپ قالدىم. نەچچە كۈنلەرگىچە تالا ــ تۈزگە چىقىشتىنمۇ ھېيىقىپ يۈردۈم. قۇلىقىم تۆۋدە ئۇنىڭ «ۋالىكىس سالام!» دېگەن يېقىمسىز تاۋۇشى جىرىلداپلا تۇراتتى...

باقەم شائىر تۆتىنچى ھېكايىنىمۇ ئوقۇپ تۈگەتتى. دېمىسىمۇ ئۇ ئاجايىپ بىر قوشنىغا يولۇققانىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ غەلىتىلىكلىرىنى ئېسىدىن چىقىرىپ، شۇ تاپتا ئىچىدە: «بۇ مىرمۇللا دېگەن غەلىتە بىر جانۋاركەنە!» دەپ ئويلىدى تېخى.

كېيىنكى كۈنلەردە، باقەم مىرموللىنىڭ ئاجايىپ ــ غارايىپلىقلىرىنى ئۆز كۆزى بىلەن تالاي قېتىم كۆردى. بىراق، نېمىلا بولسۇن، مىرمۇللا مىرشىروفنىڭ قىلىقلىرى ئادەمدە كۈلكە پەيدا قىلاتتى ــ يۇ، ئوشۇقچە بىزارلىق ھېس قىلدۇرمايتتى. باقەم بار سورۇندا مىرمۇللا مىرشىروف كېيىنچە بىرمۇنچە شېئىرلىرىنىمۇ ئالتۇن چىشلىرىنى نامايان قىلىپ

تۇرۇپ دېكلاماتسىيە قىلدى. بۇلارنىڭ ئىچىدە ھېلىقى «ھاراق ئىچمە» دېگەن شېئىرىمۇ بار ئىدى.

ــ باقەمجان جانابلىرى، سىلى بىلەن بىز دېگەن شائىر ئەمەسمۇ، ــ دەپ قوياتتى مىرشىروف گاھىدا. كېيىنچە ئۇ «بىز شائىرلار» دېگەن ئىبارىنى بارغانسېرى كۆپ ئىشلىتىدىغان بولدى. بۇنداق چاغلاردا باقىجاننىڭ كۆڭلى بىر قوشۇق ھەسەل يەۋالغاندەك تاتلىققىنا ھېسلارغا تولاتتى.

يىگىرمە تۆتىنچى باب

ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز باشلىرىدىن نۇرغۇن ئىسسىق ـ سوغۇقلارنى ئۆتكۈزۈشكەندىن كېيىن «ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشا» دېگەن يەكۈننى بىزگە قالدۇرۇپ كېتىشكەن بولسا كېرەك. دېمىسىمۇ، ھايات قانچىلىك جاپالىق، مۇشكۈل، ئازاب ـ ئوقۇبەتلەر جانغا ئېكەك بولسىمۇ، ئىنسان يەنىلا ھاياتنىڭ راھىتىنى، كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈش مېھرىدىن كېچەلمەيدۇ. مۇسىبەتتىمۇ شۇنداققۇ، قەدىردان ئاتىڭىز ياكى ئانىڭىز دۇنيادىن ئايرىلغىنىدا سىزمۇ تەڭلا جاندىن جۇدا بولۇشقا رازى بولۇپ، پەريات چېكىسىز، ئۇلارسىز بۇ ئالەم سىزگە قاراڭغۇ بىلىنىدۇ، ياشاشىمۇ مەنىسىز تۇيۇلىدۇ. بىراق، كۈنلەر ئۆتۈپ، مەرھۇمنىڭ ئوتى بېسىلغاندىن كېيىن، قارايسىزكى، ھايات يەنە داۋام قىلماقتا، قالغان يېقىن ـ يورۇقلىرىڭىز يەنىلا ئۆپچۆرىڭىزدە سىزگە قاراپ كۈلۈمسىرىمەكتە، ئۇلار سىزگە موھتاج، سىزگە ھەمدەم، سىز يەنە ياشىشىڭىز كېرەك. «زەپمۇزەپ، ئۆلگەنگە زەپ» دېگەن گەپنى كىم، نېمە مەقسەتتە دېگەنلىكىنى مەن ھېچ بىلەلمىدىم. بىراق، يەنە بىر گەپمۇ بار، «ئۆلگەننىڭ كەينىدىن ئۆلۈپ بولماس».

باقىم ئۆز شورى تۈپەيلى بېشىغا كەلگەن بىر قاتار تالاپەتلەردىن تولىمۇ ھالسىراپ، گاڭگىراپ، ھەتتا بىر

مەزگىل جېنىدىن جاق تويغانىدەك دەربجىدە سولىشىپ يۇرگەنىدى. ۋاقىت ھەممىنى ئۆزگەرتىدىكەن، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى كۆڭلى سەل تىنچىپ، روھىي كەيپىياتىمۇ ئاز ـ تولا بېسىقىغا چۈشكەندەك بولدى. بولۇپمۇ ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقىرىلىپ، بىنادىن ئۆي ئىجارە ئالغاندىن كېيىن خېلىلا ئەسلىگە كېلىپ قالدى، ئۇنىڭ بۇنچىلىك ئوڭۇشلىپ قېلىشىغا يېڭى مۇھىت، يېڭى قوشنىلىرى، ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا نۇرەخمەت بىلەن مىرمۇللا مىرشىروفمۇ چوڭ ھەسسە قوشقانىدى. باقىم مىرمۇللا دېگەن بۇ ئادەمنىڭ ھەم ئىنتايىن غەلىتە، ھەم ئىنتايىن يېقىشلىق مىجەزلىك ئادەم ئىكەنلىكىنى بارغانسېرى ھېس قىلماقتا ئىدى. نۇرەخمەتنىڭ مىرمۇللا ھەققىدىكى قىزىق ھېكايىلىرى ئۇنىڭغا تېخىمۇ كۈچلۈك تەسىر قىلدى. جاھاندا ئاجايىپ، خىلمۇخىل مىجەزلىك ئىنسانلار بولىدىكەن دېسە، مانا، مىرمۇللا مىرشىروفنى ئېلىڭ، ئۆزى چوپچوڭلا، پېنسىيەدىكى ئادەم، بىر قارىسىڭىز قىلىقلىرى كىچىك بالىدەكلا، گاھى گەپلىرىنى ئاڭلاپ چىندىن دەۋاتقانلىقىنى ياكى چاقچاق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايدۇ، جاھان سارىڭمىكىن دەي دېسىڭىز، يەنە تۇرۇپلا مايلانغان چاقىتەك شاپىلداپ، راۋرۇس مېڭىپ كېتىدۇ، يەنە تۇرۇپلا ئادەمنىڭ ئەقلىگە سىغمىغۇدەك، غىدىقى كەلگۈدەك ئىشلارنى قىلىدۇ... بۇ ئىشلارغا ياراتقۇچى ھۆكۈم قىلمىسا، بەندە ئاجىزلىق قىلىدۇ!

باقىم شائىر يېڭى قوشنىلىرى بىلەن بارغانچە ئىچەركىشىپ كەتتى. ئۇچىنىڭ ئۇلپەتچىلىكىمۇ تېز ـ تېز داۋاملىشىپ تۇراتتى. باقەمنىڭ بويتاقخانىسى ھەر

جەھەتتىن ئەپلىك بولغاچقا، ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئىشكى پات ـ پاتلا چېكىلىپ تۇرىدىغان بولدى. بۇنداق چاغلاردا باقەم شائىرمۇ خۇشاللىق بىلەن دىككىدە بېرىپ ئىشىكنى ئاچاتتى. نۇرەخمەت ئىلگىرىلىرى كەچتە كۆپرەك ئۆيدە ئولتۇرۇپ، كىرىسلودا يانپاشلاپ تېلېۋىزور كۆرىدىغان، باقەم شائىرنى قوشنا چېيىغا چاقىرغان كۈندىن باشلاپ ئۇ ئۇدۇلقى ئۆيدىن، قوشنىسىنىڭكىدىن چىقمايدىغان بولۇۋالدى. مىرمۇللا ئەپەندىمگىمۇ باقمجانىڭ بويتاقخانىسى خوپ ياققانىدى. ئىلگىرى ئۇ كەچتە زېرىكسە قورۇ ئالدىدا ئۈچرىغان بىرى بىلەن سائەتلەپ پەلىپەتىش گەپلەرنى قىلىشىپ ئولتۇراتتى ياكى بولمىسا بىرەر قوشنىسىنى ئەپلەپ كەلتۈرۈپ كوچا ئېغىزىدىكى دۈكاندا ئاز ـ تولا تىكتۈرمىۋازلىق قىلىۋالاتتى. مانا ئەمدى ئىشەنچلىك ھالدا ئۇدۇللا باقەمنىڭ ئۆيگە تارتىدىغان بولدى. نۆۋەتتىدە خەقنىڭ ياخشى گېپىنى كەم قىلىدىغان مىرمۇللا مىرشىروفمۇ باقەمنى «خېلى بولىدىغان نېمە ئىكەن» دەپ باھالاپ، توچكا ئۇرۇپ قويغانىدى. بۇ يەردە بىز «ئوغرى ئوغرىنى قاراڭغۇ كېچىدە ئۇچرىتار» دېگەن ماقالىنى ئىشلەتسەك، بەلكىم بەك ئارتۇقچە بولۇپ كېتەر. ئىشقىلىپ، مىجەزى بىر ـ بىرىگە ئوخشىشىپ كېتىدىغانلار ئاسانلا يېقىنلىشىپ كېتىدىكەن.

باقەم شائىرنىڭ ئۆيىنى ئاۋات قىلىپ تۇرىدىغان ئىككى قوشنا ئۇنىڭ غەم ـ قايغۇ، دەردىسەرلىرىنى بارغانسېرى ئېسىدىن چىقىرىۋېتىشى ئۈچۈن تۆھپە قوشۇپ ئۇنى بۆلەكتىن ئىلگىرىكى باقى ئىسلام ھالىتىگە ئەكىلىپ قويدى. ئۇچەيلەننىڭ باقەمنىڭ

ئۆيدىكى ئولتۇرۇشى ئۇچسىز، يەنى ھاراقسىز، شېئىرسىز، لاپسىز ئۆتمەيتتى. بولۇپمۇ مەرمۇللا بىلەن باقەم بىر - بىردىن قالامدىم دېگەندەك نورمىسىزلا پو ئاتاتتى. نۇرەخمەت بولسا ئۇلارنىڭ دائىملىق ساقىيىسى ۋە سادىق شاھىتى ئىدى. گاھىدا گېزىت، ئەدەبىي بەت تاماندىن ئۇمۇ ئانچە - مۇنچە لاپ ئۇرۇپ قويىاتتى، مۇنۇ ئىككىسى بىلەن ئۇلپەتچىلىك قىلغىنىدىن ئۇ بەك خۇش ئىدى، بۆلۈمدىكى خىزمەتداشلىرىغا ئىككى «ئاجايىپ يېتۇك» قوشنىسى ھەققىدە ھەر كۈنى ئىككى كەلىمە سۆزلىمەي قويمايتتى.

باقەم قوشنىلىرىنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ئۆزىمۇ ئازراق مەبلەغ سالدى. ئەرزانراق ھاراقتىن بىر يەشىك ئەكىرىپ قويدى. چىنە - پىيالە، چوكا - قوشۇقلىرىنى تولۇقلىدى. ئەلۋەتتە، چوڭ - كىچىك رومكىلارنى ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇمىدى. ئەمدى ئۇنىڭ ئۆيىدىن نان، لازا - پەمدۇر، تەرخەمەك ئۇزۇلمەيتتى. زاكۇسكىغا مايلىق دادۇر، خاسىڭ ۋە قۇرۇت دېگەندەكلەرنىمۇ يېتەرلىك ئەكىرىپ، شىرە ئۈستىگە خونچىلاپ قويۇپلا قويدى. ئۆزىنىڭ قىلغان بۇ ئىشىدىن ئۇ مەمنۇن ئىدى. ئەمدى ھەقىقىي ھاراق ئىچىش «كەسپىي ئائىلىسى» گە ئايلانغانىدى. كەم يېرى، ئىشىك بېشىغا كىچىككىنە بىر ۋۇسكا ئېسىشلا قالدى.

شۇغىنىسى، قوشنىلارمۇ قۇرۇق كىرمەيتتى. «ئالامەت ھىل - ھىل پىشقان باش ئىكەن، گېزىتخانىدىن قايتىپ كېلىۋاتسام يولدا سېتىۋېتىپتۇ، ئىككىنى بىراقلا ئېلىۋالدىم، زاكۇسكىنىڭ نوچىسى - دە بۇ!» دەپ نۇرەخمەت سۈلياۋ خالتىنى دۇمباق قىلىپ كۆتۈرۈپ

كىرەتتى بىر كۈنلىرى. «كاشلەپكە تەرەپكە بېرىۋىدىم، قايتقاندا قايرىلىپ مەدرىسەنىڭ ئالدىدىكى مۇنۇ قالتىس يېيىشلىك سامسىدىن كەچكى ئوقۇتىمىزنى ئويلاپ، يىگرىمنى ئالغاچ كەلدىم، ئۇستىگە لۆڭگىدەك بىرنېمە يېپىپ قويۇڭا، باقەمجان، كەچكىچە مۇزلاپ قالمىسۇن! مەن ئۆيگە چىقاي، قۇشناچ لاخشىگىرلىنىپ بولدىمىكىن تېخى!» دەپ مىرموللىمۇ گاھىدا چۈش مەھەلدىلا ئىشىك قېقىپ قالاتتى. ئۇنىڭ يەنە بىر قولىدىمۇ «يېيىشلىك سامسا» سېلىنغان ئىككىنچى بىر سۇلياۋ خالتا بولاتتى. قۇشناچنىڭ لاخشىگىرلىق ھۇجۇمىنىڭ ئالدى ئەنە ئاشۇنداق ئۇنۇملۇك ئېلىناتتى.

بۇنداق كەچلىك ئولتۇرۇشلاردا دەسلەپتە مىرموللا مىرشىروف جىقراق سۆزلەيتتى. ئۇنىڭ گەپلىرى پۈتۈنلەي ياسالما، غەيرىي ئىبارىلەر، دەبدەبىلىك سۈپەت، ئوخشىتىشلار بىلەن تولغان پارچە ـ پۈرات پاراڭلار ئىدى، ئاڭلىغان ئادەمنىڭ ھەرھالدا كۈلكىسىنى قىستايتتى. بەزىدە مىرموللا يۇمۇر ـ لەتىپىمۇ سۆزلەپ قويىاتتى، بىراق تىلىنى ئاغزىدىن چىقىرىپ كالپۇكنى بىر يالماپ قويۇپ، ئۇلۇشكۇن دېگەن يۇمۇرنى يەنە دەۋېرەتتى. باشقىلاردىن كۆپرەك، ئۆزى كۈلەتتى تېخى! ئەقلىيە سۆز، شېئىرلارنىمۇ ئارىلاپ كەلتۈرۈپ قويىاتتىكى، بۇنداق چاغلاردا تولىمۇ چىڭقىلىپ، زورۇقۇپ، چىرايى قىپقىزىل بولۇپ كېتەتتى. ئوقۇپ بولۇپ، بىر قولىنى سەل كۆتۈرۈپ بىرقىسما جىلمايغىنىچە: «ھاياجان، ھاياجان، تەخسىرلەر!» دەپ قويىاتتى. ئۇ ئومۇمەن تەخسىر، جانابلىرى دېگەندەك گەپلەرنى نورمىسز ئىشلىتەتتى. ھەتتا: «ئىشتىنىم

تەخسىرنىڭ بىر تۈگمىسى چۈشۈپ قاپتىكەن» يا بولمىسا: «قېنى، مۇنۇ مۇزدەك سامسا جانابلىرىدىن بىرنى تاناۋۇل قىلمامىلا» دېگەندەك گەپلەرنىمۇ تەبىئىي رەۋىشتە، خۇددى شۇنداق دېيىلمىشى كېرەكتەك دەۋېرەتتى. باقەم شائىرمۇ مىرموللىنىڭ تەسىرىگە بېرىلىپ، كۆڭلىدىكى غەشلىكلىرىنى بارغانچە ئۇنتۇپ، بارا ـ بارا سۆزمەنلىشىپ كەتتى. مىرمۇللا مىرشىروفنىڭ ئەكسىچە، ئۇ تارىخ سۆزلەشكە ئامراق ئىدى، يەنى ئۆزىنىڭ سەرگۈزەشتلىرىنى بارغانسېرى قىزىپ، بىرگە ئىككىنى قوشۇپ بايان قىلاتتى. تاشيول ئاسراش ئۇچاستىكىسىدا ئىشلىگەن چاغلىرىدىكى دەسلەپكى شائىرلىق پائالىيەتلىرى، مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىكى چاغلىرىدا دەسلەپكى قەدەمدە ھوقۇق تۇتقىنى (زاپخوزلۇقنى دېسە كېرەك!) ۋە كېيىنچە ۋىلايەتلىك «شائىرلار ئىدارىسى»گە بارغاندىن كېيىنكى ئالغان ئاتاق ۋە شەرەپلىرى، ئەڭ ئاخىرىدا «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» دېگەن كارامەت ئىسمى بار چوڭ بىر شىركەتتە مۇئاۋىن باش دىرېكتور بولۇپ، شىركەتنىڭ ئىشلىرىنى گۈللەندۈرۈش يولىدا W قاتارلىق ناھىيەلەردە ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈش، قوللانغان ئاقىلانە تەدبىرلىرى... ھەقىقەتەن تولا سۆزلەيتتى... دېگەنبىلەن سۆزلىمەيدىغان گەپ، ئۆزىگە پايدىسىز پاراڭلارنى ئۇ غىرىتىدە قىسىۋالاتتى. ئۆز ئىسمىنىڭ كەينىگە قوشۇلغان كەسپىي لەقەمنى دەسلەپ رەسۋائىي دېگەن كاتتا شائىرنىڭ قويۇپ بەرگەنلىكى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ئەدەبىيات ئەھلى ئۇنىمىغىنىغا قويماي شۇنداق ئاتىشىپ كەتكەنلىكىنى، ھازىرمۇ نۇرغۇن قەلەم ئەھلى

«باقەم شائىر» دېمىسە ئۆزىنى دەررۇ مۇبارەك يادلىرىغا ئالالمايدىغانلىقىنى ۋە باشقىلارنى... كۆزىنى پارقىرىتىپ تۇرۇپلا پاختىدەك ئېتىۋېرەتتى. ئارىلاپ ھېلىقى ئەينەك رامكىغا ئېلىنغان «تاشيول قوشاقلىرى» دىن باشلاپ، شېئىرىي ئەمگەكلىرىنى خىرىلداق ئاۋازدا ئوقۇپ قويىاتتى. نۇرەخمەت باقەمنىڭ W ناھىيەسىدە يازغان بىر مۇھەببەت قوشقىنى... (شېئىر دەپ تۇرايلى) ھە، شېئىرنى ماختاپ قويۇۋىدى، باقەم ئۇنى نامەلۇم بىر گۈزەلگە بېغىشلاپ يازغانمەن دەپ، قاراپ تۇرۇپلا ئەسلىي تەقدىم قىلىنغۇچىدىن تاندى. بۇ گۈڭگا شېئىر ئوقۇرمەنلىرىمىزنىڭ ئېسىدە قالدىمىكىنتاڭ!

يۈگۈرىدۇ كەينىڭدىن،
چېمپىيون كۆزلىرىم.
ئېخ!
بىلەمسەنكىنتاڭ،
سەن ئۈچۈن
مەست بولغانلىرىمنى!
W ناھىيەسى،
ھەي يايلاق گۈلتاجى،
نېمىشقا
بەختىمنى يوشۇرۇپ كەلدىڭ؟
نەچچەن يىللار؟...
قويغىنا سېنى!

سەرەڭگىنىڭ كىچىككىنە بىر تېلى كاتتا گۈلخانلارغا تۇتۇرۇق بولغىنىدەك، باقەمنىڭ قوشنىلار

ئولتۇرۇشدا ئىلگىرىكى شېئىرلىرىنى قايتا ئوقۇشى، بولۇپمۇ ئۇنىڭ W ناھىيەسىدىكى گۈڭگا مۇھەببەت لىرىكىسىنىڭ ئەدەبىيات بېتى مۇھەررىرى تەرىپىدىن ماختىلىشى توساتتىن باقەم شائىرنىڭ «شېئىرىي قاپقىقى» (باقەم ئۆزىنىڭ ئوخشاتمىسى!)نى ئېچىۋەتتى... شۇنىڭ بىلەن ھەممىنى، شۇ قاتاردا ئىلگىرىكى ھېلىقى كۆڭۈلسىزلىكلەرنىمۇ ئۇنتۇلدۇرۇپ، ئۇنى بۆلەكتىن شېئىر سارىغىغا ئايلاندۇرۇپ قويدى. ئەمدى باقەم ئەتىدىن - كەچكىچە شېئىرلا يازاتتى، شېئىرنىڭلا گېپىنى قىلاتتى. ھەتتا ئۇ ئىلگىرى يازغانلىرىنى يېغىپ، بىرەر نەشرىياتتىن ئارقا ئىشىك تېپىپ نېپىزرەك بولسىمۇ شېئىرلار توپلىمىنى چىقىرىش ئىستىكىدە بولۇپ يۈردى - يۇ، كېيىن يازمىلىرىنى يېغىپ، قۇراشتۇرۇپ كېلىپ، يەنە بۇ خىيالىدىن يالتايدى، تۇغرىراقى، كۆزى يەتمىدى. مۇئەللىپنىڭ ئىلگىرى مەلۇم بىر نەشرىياتتا بىر تونۇشى بولىدىغان. توي - تۆكۈن، سورۇنلاردا ئۇچرىشىپ قالغانلاردا مۇئەللىپ ئەدەپ بىلەن ئۇنىڭدىن: «نېمە ئىشلارنى قىلىۋاتىسىز، بۇرادەر؟» دەپ سورىغىنىدا، ھېلىقى مۇھەررىر تونۇشى ھېچنېمە بولمىغاندەك تەبىئىي بىر قىياپەتتە: «نېمە قىلاتتۇق ئادىشوي، شۇ دەپتەر ياساپ!» دەپ قويۇاتتى. مۇھەررىرنىڭ بۇ گېپى تەبىئىيلا شۇنداق ئادەت پارىخىمۇ ياكى ئالدىغا كەلگەن ئەسەرلەرنى كۆزگە ئىلمىغانلىقتىن بولۇۋاتامدۇ، مۇئەللىپ بۇنى زادىلا ئاڭقرالمايتتى. مانا ئەمدى باقەم شائىرنىڭ شۇ كونا - يېڭى يازمىلىرىدىن ھېچبولمىغاندا بىرەر دەپتەر بولسىمۇ ياسالسا ۋە بايقۇش ئاتاق سەۋداسى بىر خۇش

بولۇپ قالسا، تازىمۇ خەيرلىك ئىش بولاتتى. بىراق «ئاجايىپ» مۇكاپاتىدىن قايىرىۋالغان پۇلنى تارتقۇزۇپ قويۇپ يامان قىلدى ـ دە!

بۇ كۈنلەردە باقەمنىڭ كۆڭلىدە شېئىرغا بولغان ھەۋەس ـ ئىشتىياق كۈچەيگەنسېرى، بىرنەرسە، شېئىر ئارقىلىق داڭقىنى چىقىرىش مۇددىئاسىمۇ كۆڭلىدە بارغانسېرى كۈچىيىپ، زورىيىپ بېرىۋاتاتتى. ئۇ مۇشۇ كۈندە شېئىر يازىدىغان ئادەم دېگەن سامانىنىڭ نەرخىدە تۇرسا، نامى چىققانلىرىمۇ قەدەمدە بىر ئۇچراپ تۇرسا، مەن نېمەم بىلەن، قانداق قىلىپ بۇ مۇددىئاغا يېتەلەيمەن دېگەنلەرنى ئويلاپمۇ باقمايتتى. «ئۆگەنگەن خۇي ئۆلگۈچە قالماس» دېگەن راست گەپ ئىكەن، شۇنچە تالاپەتلەرنى شۇ كونا مىجەزى تۈپەيلى تارتقان باقەم تارتقان سورۇقچىلىقلىرىنى پۈتۈنلەي ئەستىن چىقىرىپ، بۇ كۈنلەردە ئەسكى مىجەزىگە بۆلەكتىن ئەسىر بولۇپ قالدى. بىر دانا:[1] «ئەگەر مەن پادىشاھلىق ھوقۇقىنى قولۇمغا ئالغۇدەك بولسام، ئادەمنىڭ مىجەزى ئۆزگىرىدۇ، دېگەن ئادەمنى ئەللىك دەررە ئۇرۇشقا بۇيرار ئىدىم» دەپ تولىمۇ توغرا ئېيتقانكەن!

كۈنلەر ئۆتكەنسېرى باقەم شائىرنىڭ كاتتا شائىر بولۇپ تونۇلۇش ئىستىكى بارغانسېرى ئېشىۋەردى. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، ئۇنىڭچە بولغاندا ئۆزى بىر ئۇخلىغان پېتى «مەشھۇر شائىر» لىق تاجىنى كىيگىنىچە ئويغانسا... تولىمۇ كۆڭۈللۈك ۋە كۆڭلىدىكىدەك ئىش بولاتتى. بۇ كويدا ئەمدى ئۇ كىچە ـ

① ئاباي قونانباي.

كۈندۈز تولغىنىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ يۈرىكىنى بىرنېمە يەيتتى. ئۆزى «رىقابەت ۋە جاسارەت ئوتى» دەپ ئاتىۋالغان بۇ نەرسە ئەمەلىيەتتە ھەسەت ئىدى. زاغرىنى جىق يەپ مەيدىسى قاينىسا ۋىجدانىم قاياۋاتقۇ دەيدىغان گاھىبىر پوپاڭچىلاردەك، باقەمۇ ئۆزىدىكى غەيرىي سېزىملارنى كاتتا شائىرلىق چوققىسىغا ئۇمتۇلگەن شىجائەت دەپ تەخمىن ئېتەتتى. شۇنداق ئويلىغانسېرى ئۇنىڭغا كاتتا شائىرلىق تاجى قولى يېتىدىغان يەردىدەكلا بىلىنەتتى.

دېگەنبىلەن قەھرىمانىمىز ئارمانلا قىلىپ ئەملىنى، سەۋەبىنى قىلمايدىغانلاردىن ئەمەس ئىدى. بىز ئۇنىڭ بۇ مىجەزىنى W ناھىيەسىدىكى ئىش ـ پائالىيەتلىرىدىن يېتىپ ئاشقۇچە كۆرگەن. مانا ھازىرمۇ ئۇ ئۆزىنىڭ يېڭى تىلىكىگە يېتىش ئۈچۈن كاللىسىنىڭ قېتىقى چىقىپ كەتكۈچە ئويلاپ، چارە ـ تەدبىرلەرنى تۈزدى. چارىلىرىنىڭ بىرى سۈپىتىدە ئۇ يېقىندىن بېرى يازغان بىر توقاي خام ـ خاتا شېئىرلىرىنى قوشنىسى نۇرەخمەتنى راسا ماختاپ يۈرۈپ ئۇنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ، دېگەنبىلەن بىرنەچچە پارچىسىنى گېزىتتە ئېلان قىلدى. شېئىرلارغا نۇرەخمەتنىڭ ئەمگىكى خېلىلا سىڭگەنىدى. باقەم قوشنىسىغا بولغان مىننەتدارلىقىنى خۇش كەتتى ئارقىلىق يېتەرلىك ئىزھار قىلىۋالدى.

چارە ـ تەدبىرلەرنىڭ ئىككىنچىسى سۈپىتىدە باقەم شائىر «يورۇق كۆرگەن يازمىلىرى» غا بىر ماختاش يازدۇرماق بولۇپ، ئويلا ـ ئويلا، ئاخىر يەنىلا كۆرۈشمىگىلى خېلى يىللار بولغان رەسۇائىي بىلەن قايتىدىن يېقىنلىشىش نىيىتىگە كەلدى. شۇنداقمۇ قىلدى ھەم! بۇ كەملەرگە كېلىپ رەسۇائىي دەم ئېلىشقا

چىققان ۋە بېشى تاقىرلىشىپ، ئالدىغا سەل مۇكچىيىپ قالغانىدى. لېكىن، بىرلا يېرى، ھاراقنى سۈدەك ئىچىدىغان خۇيىنى تاشلىمىغانىدى. باقەم ئۇنىڭ دەل شۇ ئىنچىكە يېرىدىن تۇتتى. رەسۋائىسىنى ماختاپ، ئۇچۇرۇپ، ئاۋايلاپ پەپلەپ ئۇندەككە كەلتۈرۈپ، ئاخىر ئۆيىگە ئەكەلدى. تالادىن يېمەك ـ ئىچمەكنى خېلى مول ئەكىرىپ، قەدىناس ئىككى قوشنىسىنى چاقىرىپمۇ قويدى. ئۇلارغا رەسۋائىسىنى شائىرلار پىرى قىلىپ كۆرسىتىپ تونۇشتۇردى. رەسۋائىسىنى بۇرۇندىن تونۇيدىغان نۇرەخمەت ئىككىنى ئىچكەندىن كېيىن: «سىزنىڭ دىداكتىكا شېئىرلىرىڭىز...» دەپ ئۇنى ماختاشقا باشلىدى. مىرمۇللا مىرشىروفنى دېمەيلا قويۇڭ، ئەگەر مۇشۇك ئېھتىياجلىق بولسىلا، ئۇ مۇشۇك دېگەن بايقۇشنى «يولۋاس جانابلىرى» دەپ ئاتاشنى ئانچە زورۇقۇش دەپ ھېس قىلمايتتى... شۇنىڭ بىلەن رەسۋائىي ئۇچ كۆپتۇرمىچىنىڭ ئارىسىدا قېلىپ، گازلىق شارەدەك ئاسمانغا لەيلەشكە باشلىدى ۋە ئارىلىقتا لىپ قىلىپ ئەپلىككىنە قىستۇرۇلغان بىر تەكلىپكە ئوڭايلا ماقۇل دەۋەتتى. ئاڭغىچە ئۆزىنىڭ كەشمۇ ئاسمانغا قاراپ قالغانىدى. ئەلقىسسە، يىگىرمە كۈنلەردىن كېيىن باقىجان ئىسلامنىڭ بىر شېئىرى ماختالغان ئوبزوردىن بىرى يەرلىك گېزىتتە ئېلان قىلىندى.

ئۇتۇقلاردىن قەلبى ھاياجانغا ۋە تېخىمۇ كاتتا ئارزۇلارغا تولغان باقەم شائىر مەقسىتىگە يېتىشنىڭ تېخىمۇ ئۇنۇملۇك چارىسىنى تېپىش كويىدا تولغىنىۋاتقىنىدا، بىر كۈنى تۇيۇقسىز «دۇنيا ئەدەبىياتى» دېگەن ژۇرنالنىڭ يېڭى سانىدىن شۇ يىللىق

نوبىل ئەدەبىياتى مۇكاپاتىنىڭ ساھىبى ھەقىقىدىكى خەۋەرنى ۋە ئىچكى مۇقاۋىدا شۇ ساھىبنىڭ سۈرىتىنى كۆرۈپ قالدى. ئادىتىگە كۆرە ئاۋۋال يۈرىكىنى بىرنەمە تاتلىغاندەك بولدى. كېيىن ئىچ مۇقاۋىغا قارا ـ قارا خىيالغا كەتتى. كۆپ ئۆتمەي بىردىنلا باقەمنىڭ كۆز ئۆڭى لاپپىدە يورۇغاندەك بولدى. نېمە ئۈچۈن ئۇمۇ ئۆز شېئىرلىرىغا بىرەر مۇكاپات ئالمايدۇ؟ نوبىل مۇكاپاتى دېگەنغۇ ئاسماندىكى يۇلتۇزغۇ! بىراق، ئۇنىڭدىن پەسرەكتىكى، مەسىلەن، «ئاجايىپ ئالتۇن مۇكاپات»قا ئوخشاش خەلقئارالىق مۇكاپاتلارغا ئېرىشسىمۇ بولىدۇغۇ! نېمە، مۇسەللەسكە بېرىلگەن مۇكاپات قوشاقىغا بېرىلمەيدۇ، دەپ كىم ئېيتىدۇ. «مەرۋايىت» قا بىز ئېلىپ بەرگەن «ئاجايىپ» مۇكاپات ئەسلىدە راستىنلا ئاجايىپ ئىدى. چاتاق مۇكاپاتتىن ئەمەس، ئىچىملىكتىن چىقتى ئەمەسمۇ! ئالغۇلۇق، شۇنداق مۇكاپاتتىن بىرنى ئالغۇلۇق!

مەۋقەسىنى بىر يەردە توختاتقان باقەم شائىر ئەمدىلىكتە، تەبىئىي رەۋىشتە نىيەتنىڭ ئامالىنى قىلىش كويىغا چۈشتى. «سەۋەب قىلساڭ، سېۋەتتە سۇ توختار» دېگەن گەپ قالتىس جۇمۇ، كىم ئىجاد قىلىۋېدىكىنە ئۇنى؟ تايىنلىق باقەمدەك بىر شىجائەتلىك ئىنسانغۇ دەيمەن! شىجائەتقۇ بىر گەپ، لېكىن نىيەت باشقا گەپ ـ دە!

باقەم ئەمدىلىكتە كەچلىرى قوشنىلىرى بىلەن ئېغىز ـ بۇرۇن يالىشىشنى، مۇشائىرلەرنى، زەي سالماي لاپ ئېتىشلارنى ئىزچىل ھالدا داۋاملاشتۇرغاچ، كۈندۈزدىكى ۋاقىتلىرىنى كۆڭلىدىكى ھېلىقى ئارزۇغا

يېتىش ئۈچۈن ھەربىكەتلىنىشكە ئاجراتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن ئەلۋەتتە ئىدارىسىگە، نورمال خىزمەتكە بېرىشى كېرەك ئىدى. ھېلىمۇ قەھرىمانىمىز تۈزۈمى بوش، خىزمەتنىڭ تايىنى يوق بىر ئىدارىگە ئالمىشىۋالغانىكەن، مۇھىت ـ تازىلىقى باشقارمىسىدا ھازىرغىچە ئىشلەپ قالغان بولسا، نەدە ئۇنىڭغا بۇنداق ئازادىچىلىك؟

يېگىرمە بەشىنچى باب

كەسكىن قارارغا كەلگەن باقەم ئۆزىنى بىر سىلكىۋېتىپ، ئۇچىشلىپ ئىدارىگە باردى. بۇ كەملەردە «ھاڭ ـ تاڭ قالىسز» شىركىتى ئاساسەن «ئىسمى بار، جىسمى يوق» نەرسىگە ئايلىنىپ، سىرتتا ئېسىقلىق ۋېۋىسكىسىدىن باشقا ھېچنېمىسى قالمىغانىدى. باش دىرېكتور ئەمدى بىر دوملاپلا ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى قوشۇمچە باش كاتىپى بولۇپ قالغانىدى. دېمەك، ئۇ يەنىلا باقەم شائىرنىڭ باشلىقى دېگەن گەپ ئىدى. «نەسرنى بىكارغا مەشق قىلماپتىكەنسەن ـ دە!» دەپ ھەيرانلىق ۋە سەل ـ پەل ئىچى قارىلىق بىلەن ئويلىدى باقەم. بىر تۇرۇپ، بۇمۇ ياخشى بوپتۇ دەپ ئويلىدى، چۈنكى نېمىلا بولسۇن ئىككىسى قەدىناس خىزمەتداش ئىدى، بىر ـ بىرىگە ئوچۇق ـ يورۇق ھالدا يۈرەك سۆزلىرىنى قىلىشالايتتى. يەنە بىر تەرىپى، ھەر ئىككىسىنىڭ گاھىبىر مىجەزلىرى ئوخشىشىپ كېتەتتى.

باقەمنىڭ بەزى ئەندىشىلىرىگە قارشى ھالدا مۇئاۋىن رەئىس، باش كاتىپ ئۇنى تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن، ھەتتا دۇمبىسىگە شاپىلاقلاپ كۆرۈشۈپ قارشى ئالدى.

ــ ھاردۇقلار چىقىپ قاپتۇمۇ، سىزنى ئوبدان بىر

ئارام ئېلىۋالسۇن دەپ خىزمەتكە كەل دەپمۇ سۆيلىمىدۇق. رەئىس نەچچە سۆزۈشتۈرگەندى، دوختۇرنىڭ ئىسپىراپكىسى بار دەپ قويدۇم. خىزمەتنى دەپ خېلى جاپا تارتتىڭىز. كېرەك يوق، مۇنچىلىك ئىشلار دېگەن بولۇپ تۇرىدۇ، ھەممىمىزگە تەڭ كەلدىغۇ، ھە! ئەمدى ئىش قىلساق تەمتىرىمەيمىز ـ دە، تەجرىبە توپلىۋالدۇق ئەمەسمۇ! قانداق دېدىم؟

كونا خىزمەتدىشى، ھازىرقى مۇئاۋىن رەئىس قوشۇمچە باش كاتىپىنىڭ شۇ گېپى بىلەن باقەمنىڭ كۆڭلى خېلى جايىغا چۈشتى. بايا ئېيتقىنىمىزدەك نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ۋە بۈگۈن ئىدارىگە كەلگۈچە ئۇ ئاللىقانداق بىر ئەندىشىدە بولۇپ كەلگەندى. نىكاھ ئىشى دېگەنغۇ شەخسىي ئىشقۇ، «ئاجايىپ» مۇكاپاتنىڭ ئىشىدا ئۇنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك ئىدى. بولۇپمۇ پۇلنىڭ يېرىمىنى يانغا تىقىۋالغانلىق ئىشى! گەرچە باقەم ئۇ پۇلنى قايتۇرۇپ، جەرىمانىسىنىمۇ تۆلىگەن، تەكشۈرۈشنامىمۇ يازغان بولسىمۇ، لېكىن تېخىچىلا ئەنسىرەپ يۈرەتتى. «ئىدارە ـ جەمئىيەت دېگەننىڭ تۈزۈمى قاتتىق بولىدۇچۇ، بىر يەردىن بىرنېمىگە يومزاپ بىر پۇتاق چىقارمىسا!» دەپ ئويلايتتى ئۇ، ھەتتا چۈشىدىمۇ بىرنەچچە قېتىم شۇ ئىشنى كۆرۈپ، جۆيلۈپ قارا باسقاندى. مانا ئەمدى باش كاتىپىنىڭ ھېلىقى سۆزلىرىنى ئاڭلاپ باقەم قۇشتەك يەڭگىللەپ قالدى. ھېلىقى ئىشلارنى ئامال بار يوپۇتۇپ، ئۆزى بىلەن تەڭلا باقەمنىمۇ بالا ـ قازادىن ساقلاپ يۈرگەن ئادەمنىڭ دەل مۇشۇ باش كاتىپ، يەنى ئىلگىرى «قوۋۇرغىسى يوق» پۇل تېپىش نىيىتىدە «ئاجايىپ» ساختا مۇكاپاتنى بىر

قوللۇق پىلانلاپ ئويلاپ چىقارغان «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتىنىڭ سابىق باش دىرېكتورى تەخمىر ئىكەنلىكى باقەم شائىرنىڭ خىيالىغا كىرىپمۇ چىقمايتتى. ئەمەلىيەتتە مەزكۇر ئەربابنىڭ ئاساسلىق مەقسىتى ئۆزىنى قوغداش، ئۆزىنى بالا ـ قازادىن نېرى قىلىش، ئەمدىلەتىن ئوڭۇشلۇق باشلانغان ئەمەل يولىنى تېخىمۇ راۋانلاشتۇرۇش ئىدى. باقەم بۇلارنى ۋە يەنە شۇنىمۇ بىلمەيتتىكى، باش كاتىپ ئىلگىرى ئۆزى باشقۇرغان «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتىنىڭ ئاجايىپ «مول تۆھپىلىرى»، قولغا كەلتۈرگەن «شانلىق نەتىجىلىرى» ھەققىدە قانۇرۇپ ئىجادىي خۇلاسە يېزىپ ئالاقىدار ئورۇنلارغا يوللاپ، قاراپ تۇرۇپلا «دادىل ئىسلاھاتچى» بولۇۋالغان ۋە ھازىرقى ئورنىنى قولغا كەلتۈرگەنىدى. بۇنىڭدىمۇ ئۇنىڭ ئىلگىرى ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە مۇھىم رەھبەرلىك ۋەزىپىسى ئۆتىگەن قېيىنئاتىسىنىڭ تېلېفون ئالدىدا ئولتۇرۇپ جىق كۈچ چىقارغانلىقى مۇھىم رول ئوينىغانىدى...

ياق، بىز بۇ كونا گەپلەرنى قويۇپ، قەھرىمانىمىزنى ئەمدى بىرلەشمە رەئىسىنىڭ ئىشخانىسىغا ئەكىرەيلى. تەلىيىگە يارىشا بىرلەشمىنىڭ رەئىسىمۇ باقەم شائىرنى خېلىلا ئىللىق قارشى ئالدى. يېڭىلا يۆتكىلىپ كەلگەن بۇ رەئىس مەملىكەت دائىرىسىدىمۇ خېلى تەسىرى بار قوش تىللىق يازغۇچى ئىدى.

ـ ئاڭلىسام ئاغرىپ قاپتىكەنسىز، خېلى ياخشى بولۇپ قالدىڭىزمۇ؟ ـ دەپ گېپىنى باشلىدى رەئىس غەمخورلۇق قىلغان ئاھاڭدا، ـ ھەرھالدا سالامەتلىككە

دىققەت قىلساڭ، خىزمەت ئىشلىرىڭىزنى باش كاتىپ ئۆزى بىۋاستە ئورۇنلاشتۇرىدۇ. مەنمۇ يېڭى كەلدىم، بۇ يەردىكى ئەمەلىي ئىشلارنى ئانچە كۆپ بىلمەيمەن، چىقىپ كەتسىڭىز بولىدۇ!

ياپىرىم، مانا كەسپىي ئادەم دېگەن قالتىسكەنە! باقەم يۈرىكى ئاغزىغا تىقىلىپ رەئىسىڭ ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتى. باش كاتىپىڭ ئېيتقىچە، ئۇشبۇ رەئىسىڭ ھازىرغىچە ئون نەچچە كىتابى نەشر قىلىنغانمىش، ئاساسەن تارىخىي رومان يازارئەمىش. «ئالغان مۇكاپاتلىرىمۇ خېلى جىقتۇر ھەرقاچان؟» دەپ ئىچى قارىلىق بىلەن ئويلىدى باقەم مەنقۇلاتلار ئامبىرىغا، ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى ئورنىغا كىرىپ توپا ـ چاڭ باسقان ئورۇندۇقنى سۈرتۈۋەتمەيلا ئولتۇرغىنىچە كۆڭۈلسىز ھالدا. «چىقىپ كەتسىڭىز بولىدۇ!» مانا ھوقۇق دېگەن. مەن تېخى ئۇنىڭ بىلەن ئاستا، ئەپلەپ، كاتتا ئەدەبىيات مۇكاپاتى ئېلىشنىڭ يوللىرى ھەققىدە پاراڭلىشىپ باقاي دەپتىمەن. ياق، مۇنداقلا بولدى قىلمايمەن، ھامىنى يېقىنلىشىمەن، سۆزلىشىمەن... ھە، راستىنلا، رەئىس ھاراقنى قانداقراقكىن؟ بۇنى بىر ئىگىلەپ باقاي، ماختاشقا ئۇچامدۇ ـ ئۇچمامدۇ، بۇنىمۇ بىر سىناپ كۆرەي!

شۇنداق قىلىپ، باقەم بىرلەشمىگە قاتناپ، خىزمەتكە چۈشۈپ كەتتى. خىزمەت دېگۈدەك، بۇ يەردە ئانچە كۆپ ۋەقە مۇھىم ئىشلارمۇ يوق ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە زاپچوز دېگەن شەخسكە تېخىمۇ شۇنداق بولۇپ، ئۇنىڭ قىلىدىغانلىرىمۇ ئۇدۇل كەلگەن ئۇششاق ـ چۈششەك، يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلار بولاتتى. باقەم بىر ھەپتە ۋاقىت

سەرپ قىلىپ ئۆزىگە تەۋە ئىسكىلاتنى ئەينى يىللىرى مۇھىت تازىلىقى باشقارمىسىدىكىدەك قىلىپ تازىلاپ، رەتلەپ باشقىچە تۈسكە كىرگۈزۈۋەتتى. جابدۇق، ئەشيالارنى رەت - تۈرى بويىچە ئايرىپ، تەخلەپ، يانلىرىغا خۇددى ئىلگىرىكىدەك قىلىپ «تونۇشتۇرما شېئىر» لارنىمۇ يېزىپ، چاپلاپ قويدى. بۇ شېئىرلارنىڭ بەدىئىيلىكى ئەينى يىللاردىكىدىن خېلى يۇقىرى ئىدى. دېمەك، باقەمنىڭ كەسپىي سەۋىيەسى خېلى ئىلگىرىلىگەنىدى.

بىراق، ھازىرقى باقەم، يەنى بېشىدىن كۆپ ئىشلار، ئىسىق - سوغۇقلار ئۆتكەن باقەم شائىر بۇلار بىلەنلا قانائەتلەنمەيتتى. نۆۋەتتە، ئۇنىڭ كاللىسىدا كاتتا ئەدەبىيات مۇكاپاتى ئېلىش دېگەن بىرلا ئىستەك پەرۋاز قىلاتتى. ئۇ ھە دېسە بىرلەشمە رەئىسى بىلەن ئۆزىنى تەققاسلايتتى. ھەسەت ئارىلاش خىياللىرىدا، ھەتتا ئۇيقۇدىمۇ ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتىش شېرىن چۈشىنى كۆرەتتى. شۇ خىيال، چۈشلەر تۈرتكىسىدە ئۇ شېئىر يازاتتى، شېئىرلىرىنى خېلى نوپۇزلۇق گېزىت - ژۇرناللارغا يىغلامسىرىغان سالام خەتلەر بىلەن قوشۇپ ئەۋەتەتتى، تەلمۇرۈپ جاۋاب كۈتەتتى. بىراق، نېمىشقىدۇر ئەۋەتكەنلىرى ئاندا - ساندا بىر بويلىپ، قانات - قۇيرۇقلىرى يۇلۇنۇپ ئېلان قىلىنىپ قالغانىنى ھېسابقا ئالمىغاندا، كۆپىنچىلىرى قۇدۇقتا چۈشكەن تاشتەك يوقلىپ كېتەتتى. ئېلان قىلىنغانلىرىغمۇ بىرەر ئوبزورچى بىرەر پارچە ماختاش ماقالىسى يازاي دېمەيتتى. باقەم شائىر ئوبزورچىلاردىنمۇ رەنجىپ قالدى.

باقەمنىڭ بويىتاقخانىسىدىكى ئۇلپەتچىلىك پات ـ پاتلا داۋاملىشىپ تۇراتتى. نۇرەخمەتمۇ كەيپىنىڭ كۈچى بىلەن باقەمنىڭ شېئىرلىرىغا ئارىلاپ خېرىدار بولۇپ، ۋەدە قىلىپ قويغانلىقى جاجىسىغا بۇ پىشمىغان، چولتا شېئىرلارغا ئىشخانىسىدا سائەتلەپ ئولتۇرۇپ ئىش قوشاتتى ـ دە، باش مۇھەررىرنىڭ ئالدىدىن ئاران بىرنېمىلەرنى قىلىپ ئۆتكۈزۈپ، ئەدەبىيات بېتىگە قىستۇراتتى ۋە ھەر قېتىمدا باقەم شائىرنىڭ شېئىرى بار ساندىن ئىككى نۇسخا ئالغاچ كېلىپ، كەچلىك ئولتۇرۇشتا شائىر قوشنىسىغا، يەنى ئاپتورغا تەقدىم قىلاتتى. بۇنداق كەچلىكلىرىدىكى ئولتۇرۇش ئەلۋەتتە تېخىمۇ مول ۋە جانلىق بولۇپ كېتەتتى. باقەمنىڭ ھەمياتىمۇ ئۇنداق كۈنلىرى بىرنەچچە قېتىم ئېچىلىپ، ئۆزى نەچچە رەت «دوقمۇشقا دىككىدە» چۈشۈپ چىقاتتى. مىرمۇللا مىرشىروفقىغۇ گەپ ئىشلىمەيدۇ. ئۇ جاناب ئىككى ـ ئۈچ قەدەھنى مايلىققىنا زاكۇسكا بىلەن قوشۇپ ئاشقازىنىغا جايلاشتۇرۇۋالغاندىن كېيىن بارغانسېرى بەقەمدەك قىزىرىپ، ئېچىلىپ كېتەتتى، نۇرەخمەت بالا ئالغاچ كەلگەن يېڭى سان گېزىتتىكى «ئىستېداتلىق، مەشھۇر شائىرىمىز» باقى ئىسلامنىڭ نۆۋەتتىكى «ئەدەبىي تەۋەللۇتى» نى زوق ـ شوق بىلەن، بارغانسېرى چىڭ ئوقۇپ، ھەربىر مىسرادىدا بىر توختىلىپ، ماختاش سۆزلىرىنى مۆلدۈرەدەك ياغدۇراتتى... بۇنداق چاغلاردا باقىجان كەمتەر بىر قىياپەتتە بوينىنى سەل قىسىپ، ئۇن ـ تىنسىز، ئەمما كۆڭلىدە بىر دەريانىڭ سۈيى شاۋقۇنلاپ ئولتۇراتتى.

بۇ كۈنلەرگە كېلىپ باقەم يېڭى مەھەللىسىگىمۇ

خېلى ئۆزلىشىپ قالغانىدى. نۇرەخمەت ھەمدە مەرمۇللا مەرشىروف بىلەنلا بولىدىغان ئولتۇرۇشلار ئۇنىڭغا ئەمدىلىكتە قىزىقى، يېڭىلىقى يوق ئەرمەككە ئايلىنىپ قالغاندەك سېزىلەتتى. باقەم بۇ ئەتراپتىكى تېخىمۇ كۆپ قولۇم ـ قوشنىلارغا تونۇلۇشقا، ئۇلارنىڭ ئالدىدىن ھەر ئۆتكىنىدە مۇنداقلا، ناتونۇشلارچە قاراپ قويۇشقا ئەمەس، بەر ـ بىرىنى نوقۇشۇپ پەس ئاۋازدا، ھەۋەس قىلىشىپ: «ھەي قاراڭ، ئاۋۇ كىشى مۇنۇ بىناغا يېڭىدىن كۆچۈپ كەلگەن ئاتاقلىق شائىر باقى ئىسلام شۇ ئىكەن!» دېيىشلەرگە موھتاج ئىدى. شۇ ئىستەكتە ئۇ نەچچە قېتىم بىنانىڭ، قورۇنىڭ، كوچىنىڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك يەرلىرىگە، تاملارغا، ئىشىك قاناتلىرىغا نۇرەخمەت ئالغاچ كەلگەن گېزىتلەرنىڭ ئۆزىنىڭ شېئىرى بار بەتلىرىنى ئەتەي چاپلاپمۇ قويدى. بىراق، نېمىشقىكىن، ئەتىسىلا ياكى بىرنەچچە كۈن ئۆتمەيلا بۇ گېزىتلەرنىڭ تاملاردا چەت ـ قىرلىرى قېلىپ قالاتتى. بەلكىم تازىلىق قىلىدىغانلار شەھەر مۇھىتىنى ئاسراش ئىدارىسىنىڭ بىرتۇتاش ئۇقتۇرۇشىغا ئاساسەن پاكىزلىق يۇزىسىدىن يىرتىۋەتسە كېرەك.

بىر قېتىم باقەم شائىر مۇنداقمۇ قىلدى، يەنى ئالايىتەن يېنىدىن پۇل چىقىرىپ ئىككى يەشىك بولاق قەنت سېتىۋېلىپ ئائىلىلىكلەر قورۇسىدىكى بىرنەچچە بىناغا «كۆڭۈل سوۋغىسى» تارقاتتى. ئۇنىڭ قولىدا قەنت، ھەربىر ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئەدەپ بىلەن بوشقىنا چېكەتتى ياكى ئىشىك قوڭغۇرىقىنى باساتتى. ئىشىك ئېچىپ چىققانلارغا بولسا، شۇنچىلىك يېقىملىق كۈلۈمسىرەپ ئىككى بولاق قەنتنى سۇناتتى ـ دە:

ــ تونۇشۇپ قالايلى، مەن ئۇچىنچى بىناغا يېڭىدىن كۆچۈپ كەلگەن قوشنىلار بولىمەن، ئىسىمىم باقىم... ھە، باقىجان شائىر، شائىر مەن!ــ دەيتتى.

بىر قېتىم باقىم چەككەن ئىشكىنى قۇلىقى پەقەتلا ئاڭلىمايدىغان، سەكسەنلەرگە تاقاپ قالغان بىر بوۋاي ئېچىپ قويۇق قاشلىرى تېگىدىن باقىم شائىرغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ كەتتى. بوۋاينىڭ چىرايى ئىپادىسىدىن ئۆزىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىمىغانلىقىنى سەزگەن باقىم قەنت كوروپكىسىنى يەرگە قويۇپ، ئۆزىنىڭ شائىرلىقىنى چۈشەندۈرۈش مەقسىتىدە بىر قولىنى قەغەزگە، بىر قولىنى قەلەمگە تەققاس قىلىپ، خەت يازغانىنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن دوراپ كەتكەندى. بىر چاغدا بوۋاي:

ــ سۇ بىلەن توكنى تۇنۇگۈنلا يېزىپ كەتكەندىڭلارغۇ!ــ دېدى زەردە بىلەن ۋە ئىشكىنى داققىدە ياپتى.

شۇ ئىشلارغا ياندىشىپ، يەنە مۇنداق ئىشلارمۇ يۈز بەردى: يۇقىرىدىن ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات ـ سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىگە چاققانراق بولسىمۇ يېڭى بىر ئىشخانا بىناسى سىپلىپ بەرمەكچى بولۇپ، خىراجەت چۈشكەندى، «ھاڭ ـ تاڭ قالمىز» شىركىتى ئاساسىدا نامى ئۆزگەرتىلىپ، مەخسۇس بىنا قۇرۇلۇشىغا مەسئۇل قىلىنغان «تۇلپار» شىركىتىنىڭ باش دىرېكتورى، يەنى باش كاتىپ ئومۇمىي قۇرۇلۇش ئىشىنى ئۇستىگە ئېلىپ، باقەمنى قۇرۇلۇش مەيدانىدىكى يۇگۇر ـ يېتىم ئىشلارغا مەسئۇل قىلدى. ھېلىقى قەدىردان شىركەتنىڭ نامى ئۆزگەرتىلگەن بولسىمۇ ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەنلىكى باقەمنى تولىمۇ خۇرسەن قىلدى. سەۋەبى، شۇ تۈپەيلى

ئۇنىڭ «مۇئاۋىن باش دىرېكتور» لۇق ئايلانما ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇش ئىشتىياقىغا يېڭىدىن ئۇمىد تۇغۇلغانىدى. باش دىرېكتورمۇ قۇرۇلۇش ئىشىنى تاپشۇرۇۋاتقاندا ئەتەيلەپ بۇ گەپنى ئەسكەرتىپ قويدى.

ھايت ـ ھۇيت دېگۈچە قۇرۇلۇش باشلاندى. بۇ بىر خۇشاللىق ئىش ئىدى. بۇ قۇرۇلۇش پۈتسە ۋىلايەتنىڭ ئەدەبىيات ـ سەنئەت، ئاممىۋى مەدەنىيەت ئىشلىرىنى تېخىمۇ راۋاجلاندۇرۇشقا سەھنە، زېمىن ھازىرلىناتتى. كۆپىنىڭ كۆزى بۇ قۇرۇلۇشتا ئىدى. باقىم شائىر باش كاتىپ، يەنى باش دىرېكتورنىڭ يولىورۇقى بويىچە ۋە بىۋاسىتە رەھبەرلىكى ئاستىدا قۇرۇلۇشنىڭ ماتېرىياللىرىغا كۆز ـ قۇلاق بولۇپ تۇرۇشى لازىم ئىدى. قۇرۇلۇش ئىشچىلىرىدىنمۇ، ئەتراپتىكى ئاھالىلەردىنمۇ ئېھتىياجات قىلماي بولمايتتى. ئادەملەر ھەرقىسما بولىدىچۇ، ھازىر ئۆي ـ ئىمارەت سالىدىغانلار جىق، قۇرۇلۇش ماتېرىياللىرى قىممەت، كېچىلەپ سوغۇق قولىنى سۇنۇپ، تېگىش قىلىدىغانلارنى چىقمايدۇ، دېگىنى بولمايتتى... باش دىرېكتور ئەنە شۇ تەرەپتىن ئەندىشە قىلاتتى، شۇڭا بۇ ئىشقا باقىمنى مەسئۇل قىلىپ، ھەر كۈنى بىر دېگۈدەك قۇلىقىغا قۇيۇپ تۇراتتى. دەسلەپتە ئىش خېلى خاتىرجەم ماڭدى. لېكىن، بىر كۈنلەردە قورققان ئىش ئاخىر يۈز بەردى. قۇرۇلۇش مەيدانىدىن ھېلى بىرمۇنچە ياغاچ، ھېلى نەچچە خالتا سېمونت يوقالغىلى تۇردى. ھەركىم كىملەردىندۇر گۇمانلىناتتى، ھېسابتا ئىش مەيدانىدىكى ئۇستىلارمۇ قارا سانلىپ قالغانىدى. باش دىرېكتور باقىمنى سوئال ـ سوراققا تارتاتتى. باقىم بولسا رەھبىرىدىن ئاشۇرۇپراق

«ئىنسابسىز» ئوغرىنى تىللايتتى. «ئەگەر تۇتۇۋالىدىغان بولسام» دەيتتى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ. تېگىشلىك بولغان مۇھىم ۋە چىڭ تەدبىرلەر بىرنەچچە رەت بېكىتىلدى. ئېنىقكى بۇ تەدبىرلەر باقەمنىڭ قولى، ئىشتىراكى بىلەن ئەمەلگە ئاشۇرۇلاتتى. شۇنداق بولسىمۇ كېچىدىكى ئوغرىلىق يەنىلا سادىر بولۇۋەردى. بۇ چاغدا سەزگۈر باش دىرېكتورنىڭ كۆڭلىگە لىپ ئېتىپ بىر گۇمان چۈشتى. ... W ناھىيەسىدە قايىرىۋېلىنغان ئون بەش مىڭ يۈەننىڭ ئىشىنى ئۇ تېخى ئۇنتۇمىغانىدى.

باش دىرېكتور ئەمدىلىكتە باقەمدىن خۇپىيانە ھالدا ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇپ، قۇرۇلۇش مەيدانىنى كۆزەت قىلدۇردى. كۆزەتچىلەر شۇ كېچىسىلا ياغاچ ئوغرىلاۋاتقان ئايال ئوغرىنى تۇتتى ۋە سولاپ قويدى. باش دىرېكتور ئەتىسى سەھەرلەپ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، دەررۇ قۇرۇلۇش مەيدانىغا يېتىپ كەلدى. كۆزەتچىلەرگە بۇيرۇپ ئوغرى سولانغان ئىشكنى ئاچقۇردى. ئاچقۇردى - يۇ، گۇمانى توغرا چىققىنىغا قارىماي، يەنىلا ئىختىيارسىز زور ھەيرانلىق ئىلكىدە «ئايال ئوغرى» غا تىكىلىپ تۇرۇپلا قالدى. ئوغرى باشقا بىرى ئەمەس، ئايال كىشىمۇ ئەمەس، ئايالچە كىيىنگەن باقەم ئىدى.

ئىشقۇ شۇنچىلىك سەت يۇز بەردى، لېكىن باش دىرېكتور ھەرھالدا بۇ ئىشنىمۇ ئۇن - تىنسىز باسۇرۇۋەتتى. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا باقەم ئۆزىنى ئەيىبلىگىلى تۇرغان باش دىرېكتورغا ئېپىنى تېپىپ قانداقتۇر بىر ساختا تالونىنىڭ گېپىنى قىلغانىمىش، ئۇ تالون مۇشۇ قۇرۇلۇشنىڭ ماتېرىياللىرى بىلەن

مۇناسىۋەتلىك ئىمىش. شۇنىڭ بىلەن ئۆچكەن باش دىرېكتور باقىمگە دەرھال ئايالچە كىيىملىرىنى سېلىۋېتىپ، بىرلەشمىدىكى ئىشخانىسىدا ئىلگىرىكى ئىشلىرى بىلەن مەشغۇل بولۇۋېرىشىنى بۇيرۇغان ۋە قۇرۇلۇشقا قارايدىغانغا باشقا ئادەم بەلگىلىگەن، كۆزەتچىلەرگە بولسا بۇگۈنكى ئىشنى ئىنىس ـ جىنغا تىنماسلىق توغرىسىدا بۇيرۇق چۈشۈرگەن... بىراق نېمىلا بولسۇن، بىز بۇ ئىشتىن كېچىكىپ بولسىمۇ خەۋەر تاپتۇق، مانا سىلەرمۇ شۇ تاپتا مەسخىرىلىك كۆلكە ھەمدە سەل ئىشەنمەسلىك ئىلكىدە بۇ سەترلەرنى ئوقۇۋاتىسىلەر.

يىگىرمە ئالتىنچى باب

ياغاچ ـ تاش ئوغرىلىقىدىن كېيىن باقىم ھېچنېمە كۆرمىگەندەك بەخىرامان يۈرۈۋەردى. دېمىسىمۇ يىللار ئۇنىڭ يۈزىنى داپتەك قىلىۋەتكەنىدى. ئۇنىڭ بېشىدىن نېمە ئىشلار ئۆتمىدى ـ ھە؟ سەل قىيىسىقراق كۆزلىرى نېمىلەرنى كۆرمىدى؟ «مەن ئالدىمىسام، يەنە بىرى ئالدايدۇ، مەن ئالمىسام، يەنە بىرى ئالىدۇ. نېمىدەپ ئالدىمغا كەلگەن نېسىۋىنى خەققە ئىتتىرىۋەتكۈدەكمەن؟... باقەمدەكلەر ئەنە شۇنداق ئويلايتتى. يەنە بىر تەرىپىمۇ بار، ئۆزىدىن سەل ئۈستۈنرەك مەرتىۋىدىكى ئادەمنىڭ، مەسىلەن، ئېيتايلى، ئۆز باشلىقىنىڭ ئاز ـ تولا ئاجىزلىقىنى بىلىۋالغان، كوكۇلىسىدىن تۈتۈۋالغان ئادەمنىڭ يۈرىكى تۇم بولىدۇ، خېلى ـ خېلى ئىشلارنى، ئەسكىلىكلەرنى قىلىپ چىدايدۇ، جاۋابىنى بېرەلەيدۇ. مەسىلەن، دەل باقەم شائىرغا ئوخشاش. باش دىرېكتور ئۇنىڭ ئالدىدا غىدىڭ ـ پىدىڭ قىلالمىدىمۇ؟ ياق! نېمىشقا، باقەم يا ئۇنىڭ باشلىقى بولمىسا، چوڭ ئەمەلدار، كاتتا شەخسمۇ بولمىسا يا؟ بۇ يەردە بىرلا سەۋەب بار، ھېلىقى باش دىرېكتور ئەپەندى باقەمگە تىنىڭ تۇمۇرىنى تۇتقۇزۇپ قويغان. «تادان تۇلكە تۇمشۇقىدىن ئىلىنار» دېگەندەك، باقىجان تىمسىقلاپ يۈرۈپ باش دىرېكتورنىڭ قورۇلۇشقا كېتەرلىك

ماتېرىياللارنى قەيەردىن، كىملەردىن، نەچچە باھا بىلەن ئالغانلىقىنى ئۇقۇپ قالغاندى. مۇبادا، بۇ ئىش ئاشكارىلىنىپ كەتسە باش دىرېكتورنىڭ بايىلا ھالى خاراب بولاتتى. «ئوغرى ئايال» نى بىر كېچە سولاپ قويغان ھېلىقى ئەسكى ئۆيدە، نەچچە كۈننىڭ ئالدىدا باقەمنىڭ بىزگە ئاڭلاتمايلا دېگەن ھېلىقى بىر ئېغىز گېپى باش دىرېكتور جانابلىرىنى لام ـ جىم دېگۈزمەي قويدى ئەمەسمۇ! باقەم بۇ ئىش توغرۇلۇق ئويلىغىنىدا «ھىم، مېنىڭ قويغىنىم سېنىڭ قويغىنىڭغا ياماقچە بولالمايدۇ، گەپنى ئاز قىل» دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ قويياتتى. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئىشمۇ ھورى چىقماي، جىمقىپ كەتتى. باقەم شائىر زاپخوزخانىسىدا ئەدەبىي ئىجادىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇۋەردى.

ياغاچ ـ تاش، سېمونت «سودىسى»دىن يېنى خېلى تومپىيىپ قالغان باقەمنىڭ خىيالى قايتىدىن ئىشەنچلىك ھالدا يەنىلا ھېلىقى «ئەدەبىيات مۇكاپاتى»دا چۆرگۈلەۋاتاتتى. نېمىشقا دېگەندە، مۇكاپاتنى سېتىۋېلىشقا تېيىن ـ مېيىن كېرەك بولسا، ئەمدى ئۇ تەمتىرىمەيتتى. «ئاكىسى پۇل، چىمەندە گۈلغۇ شۇ، ـ دەپ ئويلايتتى ئۇ ئەمدىلىكتە، ـ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز باشلىرىغا كەلگەچكە، خۇلاسىلەپ ‹جاننى كېپەككە سات، ئابرۇيىنى ئالتۇنغا ئال› دەپ توغرا ئېيتقانىكەن. ئەرزىيدۇ، باقى ئىسلامۇۋېچ، بەرسەك جاننى يونۇپ تاپقان پۇلنى بېرەتتۇقمۇ؟ ئېسىل مۇكاپاتتىن بىرنى ئېلىپ، سەھنىگە چىققان كۈنى ھاردۇقۇم چىقىدۇ ئەمەسمۇ! بىراق بىر يېرى، مەن مۇكاپات ئالسام، ئەتىسى شېئىرىمدىن ئادەم زەھەرلىنىپ ئۆلۈش ۋەقەسى

كۆرۈلمەيدۇ، ھەمدەم بىچارىگە ئوخشاشمايدىغان يېرىم شۇ... ئەمما لېكىن، چىرايلىق گۈلزىبا!...» باقەمنىڭ قالايمىقان خىياللىرى ئۆكسۈش بىلەن ئاياغلاشتى، توختىدى. چىن گەپنى قىلغاندا، قەھرىمانىمىز W ناھىيەسىدە قېلىپ قالغان ئاشۇ ساھىبجامالنى ھازىرغىچە ئۇنتۇيالمايۋاتاتتى. ئاخشامىلا شۇ جانانغا ئاتاپ بىر شېئىر «ئاپىرىدە» قىلغاندى ۋە ئۇنى ئەتىگەن ئىسكىلاتقا ئەكېلىپ، چۈشكىچە «رېمونت» مۇ قىلدى.

ئەدەبىيات مۇكاپاتى ۋەسۋەسىچىلىكىدە قالغان باقەم شائىر ئەمدى كېچىلىرىمۇ تۇزۇك ئۇخلىيالماس بولدى. ئابروي، ئاتاقىنىڭ ئۆسۈك تىرنىقى ئۇنىڭ شۆھرەتپەرەس يۈرىكىنى توختىماي تاتىلايتتى. بۇ خىيال قەھرىمانىمىزنى سەۋدايى قىلىپ قويايلا دەپ قالدى. كۆزى يۇمۇلۇپ قالغان ۋاقىتلىرىدىمۇ ئۇ ئۆزىنى مۇكاپات سەھنىسىدە دەپ چۈش كۆرەتتى... بىرلەشمىنىڭ قوش تىللىق يازغۇچى رەئىسى ۋە رەسۋائىي ئەپەندىم ئىككىسى بىرلىكتە سەھنىگە چىقىپ ئۇنىڭغا «ئاجايىپ شېئىر» مۇكاپاتىنى تارقىتىۋاتقۇدەك، بىرى تاۋاقتەك يوغان ئالتۇن مېدالنى ئۇنىڭ بوينىغا تەسلىكتە ئېسىپ قويغۇدەكۇ، يەنە بىرى بىر ھارۋا كەلگۈدەك گۈلنى سۇنغۇدەك، بىر تۇرۇپ ھېلىقى گۈل بېشىنى پاخپايتقان ئادەمگە ئۆزگىرىپ، سەھنىگە ئۆزى مېڭىپ كىرىۋاتقۇدەك. تۆۋەندىكى ئالمان (ئۇلارنىڭ ئىچىدە نى - نى داڭلىق شائىر، يازغۇچىلارمۇ بار ئىمىش) نېمىشقىدۇر ئىككى قولىنىڭ ئالقىنىنى كەينىگە ئۆرۈپ، قولىنىڭ دۈمبىسى بىلەن چاۋاك چالارئىمىش، چاۋاك ئاۋازى ھېچ چىقماسمىش...

پەقەتلا بولالمىغان باقەم شائىر ئۆز ئارزۇسىنى ئاخىر كونا خىزمەتدىشى، كېيىنكى باشلىقى، ھازىر باش دىرېكتور ھەم باش كاتىپ بولغان ھەقەمسايىسىگە ئېيىتتى. ئېيتقاندىمۇ شۇنچىلىك تەسىرلىك ئاھاڭ ۋە قىياپەتتە بايان ئەتتىكى، باش دىرېكتور خېلىغىچە تەڭقىسلىقتا تۇرۇپ قالدى.

ــ بۇرادەر، ئەمدى بولدى قىلايلى،ــ دېدى ئۇ ئاخىرى،ــ نېمە دېسەم بولار، بۇ ئىشنىڭ خەتىرى كۆپ، بېشىمىزدىن بىر قېتىم ئۆتتىغۇ! ئۇنىڭ ئۈستىگە، ھېچبىر مەززىسى يوق ئىشقۇ بۇ، سىزگە نېمە بولدى؟ تۇرۇپلا كاللىڭىزغا يوقىلاڭ خىيال كىرىۋاپتا؟

راست گەپنى قىلغاندا، شۇ كۈنلەردە باش دىرېكتورنىڭ باقەمگە چىشى قېرىشىپ يۈرەتتى. ئالدىدىكى ئىشلارمۇ مەيلى، بۇ قېتىم ياغاچ ـ تاش دەۋاسى مەسىلىسىدە باقەم ئۇنى رەسۋا قىلغىلى تاس قالدى. ئەمدى نەچچە كۈن ئۆتەر ـ ئۆتمەي بۇ جېدەلنى تېپىپ چىقىپتۇ. «مەززىسى يوق» دېگەن گەپنى ئۇ باقەمگە ئۇدۇللاپ دېيەلمەي، ھېلىقىدەك ئەگىتىپ دېگەن بولسىمۇ، كۆڭلىدە باقەمنى شۇ سۈپەتكە تەققاسلاپ تۇراتتى.

باقەم شائىر باش دىرېكتورنىڭ گېپىگە ھەرگىز ئۇنايدىغاندەك قىلمايتتى، قارىغاندا ئۇ قەتئىي نىيەتكە كەلگەندەك ئىدى. بىراق، ئۇ ئارتۇق بىرنېمە دېمىدى ـ يۇ، باشقىچە بىر خىيالغا كېلىپ، ھەجىيىپ قالدى. بۇ خىيال ئەلۋەتتە باش دىرېكتور جانابلىرىنى ئۇن ـ تىنسىز ھالدا دېگىنىگە كۆندۈرۈش خىيالى ئىدى. باش دىرېكتور بىرلەشمىگە مۇئاۋىن رەئىس، باش كاتىپ

بولغاندىن كېيىن كاتىپلىققا لەۋەنگىنە بىر ياش قىزنى يۆتكەپ كەلگەنىدى. بىر قېتىم باقەمگە: «بۈيامۇ سىزگە ئوخشاش شائىر، خېلى جىق ئەسەرلىرى بار» دەپ تونۇشتۇرغانىدى. يەرنىڭ تېگىدە يىلان قىمىرلىسا تۈيىدىغان باقەم باش دىرېكتورنىڭ كاتىپ قىزنى تونۇشتۇرۇۋاتقان چاغدىكى ھالىتىدىن، بولۇپمۇ كۆزلىرىدىن بىرنېمىنى بايقاپ قالغانىدى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن پات ـ پات ھېلىقى ئىككىسىگە يوشۇرۇن كۆز سېلىپ يۈرەتتى. مانا ئەمدىلىكتە شۇ نەرسە قەھرىمانىمىزنىڭ مەشھۇر شائىرلىقىغا دەلىل بولىدىغان مۇكاپاتنى ئېلىشىدا رول ئويناپ قالىدىغاندەك قىلاتتى. باشتا باقەم رازۇبدكا ئاپشاركىسىدەك قۇلاقلىرىنى شىكتايتىپ، ئالدى قوللىرىغا بېشىنى قويغىنىچە يەردە يېتىپ ئۇ ئىككى ئادەمنى بىرنەچچە كۈن ئون ـ تىنسىز كۆزەتتى. ئاخىر بىرنېمىنى بايقىدىكى، كاتىپ قىز باش كاتىپنىڭ ئىشخانىسىغا ھەر قېتىم ئويناقلاپ كىرىپ كەتسە، خېلىغىچە چىقمايدىكەن... دېمەك، ئەدەبىيات مۇكاپاتى ئېلىشقا تۈتقا تېپىلدى دېگەن گەپ. باقەم ئالدىرىماي، پايلاپ تۇرۇپ، راسا قولاي بىر ۋاقىتتا، يەنى كاتىپ قىز باش كاتىپنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ كېتىپ بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن باش كاتىپنىڭ ئىشخانىسىنىڭ ئىشىكىنى ئۇشتۇمتۇت شارتتىدە ئاچقانىدى، كاتىپ قىز ئېسەنگىرىگىنىدىن باش كاتىپنىڭ قۇچقىدىن چۈشەلمەيلا قالدى... باقەم بولسا كۆزلىرى پىيالىدەك يوغىناپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ كەتكەن باش كاتىپقا گاھىبىر فىلىملاردىكى ئىشپىيونلار گۇمانلىق شەخسكە قارىغاندەك ئۇزاق

تىكىلىپ، مۇغەمبەرانە ھىجىيىپ، بېشىنى مەنىلىك ھالدا بىرنەچچىنى لىكشىتىپ قويدى ـ دە، ئىشكىنى چېقىۋەتكۈدەك ۋاڭكىدە يېپىپ، خۇشاللىقتا چۆمگەن ھالدا ئىسكىلاتنىغا قايتىپ كىرىپ، كېرىلىپ ئولتۇردى.

ئوقۇرمەنلەر قىياس قىلغىنىدەك، چۈشتىن كېيىن باش كاتىپ باقەمنىك يېنىغا ئۆزى شەخسەن كىردى ـ دە، باشقا گەپ قىلمايلا مۇكاپاتقا يوللايدىغان ئەسىرى ۋە باشقا ماتېرىياللارنى تېزلىكتە تەييار قىلىشنى شۇنداق يۇمشاقلىق بىلەن ئېيتتى. ھېيلىگەر باقەم بولسا، چاندۇرماستىن باشلىققا ئارقا ـ ئارقىدىن رەھمەتنى ئىزھار قىلدى.

خۇشلۇققا چۆمگەن باقەم تېزلىكتە تەييارلىقچۈشتى. تەرجىمھالى، مۇتەخەسسىسلەرنىك تونۇشتۇرۇشى دېگەندەكلەرنى تەييارلاشقۇ ئوڭاي ئىدى. جۇملىدىن ئۇنىك تەرجىمھالىنى قاڭقىتىپ ئىشىك يېپىش ۋەقەسىدىن كېيىن چۆچۈپ ھەمدە شۇكلەپ كەتكەن كاتىپ قىز يۇگۇرۇپ يۇرۇپ، ئۆزلۇكىدىن يېزىپ، تەييارلاپلا كەتتى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ھەدىسلا باقەمنىك يېنىغا يۇگۇرۇپ گاھىبىر يىل، ئاي، ئىسىملارنى سوراپ، ئاردا يۇزىنى ئېچىۋالدى. مۇتەخەسسىسلەرنىك ئاپتورنىك سالاھىيىتىنى تونۇشتۇرۇشى دېگەنلىرىمۇ چاغلىق ئىش ئىدى. بىرىنى باش كاتىپ ئۆزى قاتۇرۇپ يېزىپ بەردى. قالغان ئىككىسىنى رەسۋائىي بىلەن مىرمولا مىرشىروف يازدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن باقەمنىك ئۆيىدە مەخسۇس زىياپەت ئۇيۇشتۇرۇلدى. نېمەتلەر خېلى مول بولۇپ، پاقلان گۆشىدىن يېتەرلىك، يەنى يېرىم قوينىك گۆشى قازانغا پۈكلەپلا تىقىلغانىدى.

رەسۋائىي ئالايىتەن تەكلىپ بىلەن كەلدى. پىشقەدەم جاناب ھاراقنى خېلى سېغىنىپ قالغان چېغى، ئۇچ رومكىنى تەلەپ بىلەن ئارقا - ئارقىدىن ئىچتى ۋە ئاندىن زاكۇسكىغا قول ئۇزاتتى. زىياپەتنىڭ يېرىمىغا بارغاندا باقەم شائىر مۇددىئاسىنى دېۋىدى، رەسۋائىي ئەپەندىم زورۇقمايلا ماقۇل پەدىسىنى چالدى. ئۇچىنچى مۇتەخەسسىس سۆيىتىدە باقەم مەرمۇللا مەرشىروفنى ئويلاشقانىدى. بۇنىڭدا ئۇ تولىراق ئاشۇ «مەرشىروف» دېگەن ھەيۋەتلىك نامنى كۆزدە تۇتقانىدى. مەرمۇللا ئەپەندىم ئاغزىدا گەپ بىلەن شەھەر ئېلىپ يۈرسىمۇ، خەت - پەتكە كايىاكىراق، تۇغرىسى ئاجىزراق ئىدى. نۇرەخمەت ئۇنىڭ ئۈچۈن يېزىپ بېرىدىغانلىقىنى بىلدۇرۇۋىدى، ئۇمۇ ماقۇل بولدى. دەم ئۆتمەيلا ئۇ گېپىنىڭ ئارىسىغا ئەمدى «بىز مۇتەخەسسىسلەر» نى قوشۇۋالىدىغان بولۇپ قالدى.

ئەمدىكى ئەڭ مۇھىم گەپ، مۇكاپاتقا، يەنى باھالاشقا سۇنۇلىدىغان ئەسەر بولۇپ قالغانىدى. باقەم شائىر ھازىرغىچە يازغان شېئىر - قوشاقلىرىنىڭ قول يازمىلىرىنى بىر باشتىن تىنتىلاپ چىقتى، مەتبەئە يۈزى كۆرگەنلىرىنمۇ نەچچە رەت كۆزدىن ئۆتكۈزدى. بىراق، ھېچبىرىنى لايىق تاپالمىدى. توساتتىن ياش ژاقتىدىن تارتىپ شېئىر كۆچۈرۈپ يۈرگەن قىزىلتاشلىق قېلىن بىر خاتىرە دەپتىرى يادىغا كەلدى. مەزكۇر خاتىرە دەپتەرگە باقەم ئۆزىنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا «قەلبىگە ياقىقان شېئىرلارنى قوندۇرۇپ» قويىاتتى. گاھىدا ئۆزىنىڭ «ئىجادىي ئەمگەك» لىرىدىن «قابىلىراق» لىرىنمۇ شۇ خاتىرىگە قوندۇراتتى... باقەم دەررۇ ھېلىقى

خاتىرىنى مىڭبىر تەسلىكتە ئىزدەپ تاپتى ـ دە، بىر باشتىن ۋاراقلىغىلى تۇردى. باشقىلاردىن كۆچۈرۈلگەن شېئىرلارنىڭ ئاستىغا ئاپتورنىڭ ئىسمى يېزىلغانىدى. ئارىدا بەش ـ ئالتە شېئىرنىڭ ئاخىرىغا ئاپتور ئىسمى ئىزاھلانمىغان بولۇپ، باقىم شائىرنىڭ يادىدا قېلىشچە، بۇ دەل ئۆزىنىڭ شېئىرلىرى ئىدى. ئەمدى ئۇ دائىرىنى تارايتىپ، ئاپتور ئىسمى ئىزاھلانمىغان شېئىرلارغا نەزىرىنى تىكتى، ئاقىۋەت شۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىر شېئىر ئۇنىڭغا ئاجايىپ ياراپ كەتتى، دېمىسىمۇ بۇ شېئىر قالغان ئاۋۇ شېئىرلارغا زادىلا ئوخشمايتتى.

«ئالامەت يېزىۋېتىپتىكەنمەن ـ دە بۇنى،ـــ دەپ ئۇنلۇك خىتاب قىلدى باقىم شائىر ھاياجانلىنىپ،ـــ خۇددى مۇشۇ مۇكاپاتقا چىنىپ يازغاندەكلا! قاچان يازغان بولغىدىمكىنە بۇنى؟ ياق، بىزمۇ بولۇپ قالمىز، رەسۋائىيلارنىڭ دەۋرى ئۆتتى ئەمدى!»

شۇ خىتاب ۋە ھاياجان ئىلكىدە باقىم ھېلىقى شېئىرنى ئىشتىياق بىلەن ئاققا كۆچۈردى... باھالاش قائىدىلىرىگە ئاساسەن ۋە مەخپىيەتلىكنى ساقلاش يۇزىسىدىن بىز بۇ يەردە مەزكۇر شېئىرنى ئاشكارىلىمايمىز. ئەمدى ھەممە نەرسە تەل بولغانىدى. ئۇزاق ئۆتمەيلا باش كاتىپنىڭ سەممىي غەمخورلۇقىدا باقەمنىڭ ھېلىقى ئەسىرى ۋە باشقا ماتېرىياللىرى خەلقئارالىق مۇكاپاتقا يوللىنىپ، نەگىدۇر بىر يەرگە... باش كاتىپنىڭ دېيىشچە مەلۇم چەت ئەلگە قاراپ ئۇچۇپ كەتتى. ھە، راستىنلا، بولۇپ ئۆتكەن ھېلىقى پايلاش ۋەقەسىدىن كېيىن باش كاتىپ، يەنى باش دىرېكتور مۇكاپات ئىلتىماس قىلىشقا بىللە يوللىنىدىغان ھەق

ئۇچۇن ئىلگىرىكىدەك ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ئوتتۇز مىڭ سوم بېرىسەن دېمەستىن، سەككىز مىڭ سومىلا سورىدى. باقەم بۇ تەرىپىدىنمۇ بىر خۇشلۇققا چۆمدى.

ئەمدىكى كۈنلەر تەقەززالىق ئىلكىدە «خەلقئارالىق مۇكاپات» نىڭ خەۋىرىنى كۈتۈش بىلەن ئۆتمەكتە ئىدى. «توينىڭ بولۇشىدىن بولىدۇسى قىزىق» دېگەندەك، مۇكاپاتنىڭمۇ قولغا تەگكىنىدىن تېگىدۇسى قىزىق بولۇۋاتاتتى. ئاخىر زارىقىپ كۈتۈشلەرمۇ ئاياغلىشىپ، بىر خەيرلىك كۈنى «مەشھۇر شائىر باقى ئىسلام ‹ئاجايىپ› خەلقئارالىق مۇكاپاتنىڭ شېئىرىيەت ئالتۇن لوڭقىسىغا ئېرىشتى. پات يېقىندا لوڭقا ۋە گۈۋاھنامە پوچتا ئارقىلىق ئەۋەتىلىدۇ» دېگەن خۇش خەۋەر يېتىپ كەلدى. باقەم كۆڭلىدىكى بارلىق نىزالارنى ئۇنتۇغان ھالدا باش كاتىپنىڭ قوللىرىنى چىڭگىدە تۇتۇپ يىغلىۋەتتى.

خۇش خەۋەر ئۇچۇرى كېلىپ ئۇزاقتا بارماي «ئاجايىپ خەلقئارالىق شېئىرىيەت ئالتۇن مۇكاپاتى» دەپ يامانمۇ دەبدەبىلىك ئاتىلىدىغان مۇكاپات لوڭقىسى ۋە گۈۋاھنامىسى بىلەن بىللىلا يېتىپ كېلىپ، باقەم شائىرنى قەۋەتلا خۇش قىلىۋەتتى. بىرلەشمىدىكىلەرمۇ ھەيرانلىق ئىلكىدە باقەمنى تەبرىكلەشتى ۋە ئۇنى باشقىدىن تونۇپ قويۇشتى. ھېلىقى قوش تىللىق رەئىس چېغىدا: «بولىدىكەنسىزە، كېيىن بىر پاراڭلىشارمىز!» دېدى. بىرلەشمە نامىدىن كۆلىمى سەل كىچىكرەك بولسىمۇ تەبرىكلەش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلۈپ، رەئىس بىلەن باش كاتىپ لوڭقا بىلەن گۈۋاھنامىنى ئايرىم - ئايرىم ھالدا مۇكاپات ساھىبىغا تەقدىم قىلدى. باش

كاتىپنىڭ چىرايىدا باشتىن - ئاخىر سىرلىق بىر كۈلكە بالقىپ تۇردى.

قەھرىمانىمىز شۇ كۈنلەردە قۇشتەك يەڭگىللەپ... ياق، قۇشنىڭ ئۆزىگىلا ئوخشىشىپ قالغانىدى. ئۇنىڭ كۆڭ قەرىدە پەرۋاز قىلغۇسى، يەنە نېمىلەرنىدۇر قىلغۇسى كېلەتتى. نېمىلىكى نامەلۇم بىر شەكىلدىكى ئالتۇن لوڭقا ئۇنىڭ بويىتاقخانىسىغا شۇنچىلىك يارىشىپ كەتتى. قەھرىمانىمىز لوڭقىغا ۋە ئۇنىڭ يېنىغا ئېچىپ تىكلەپ قويغان گۈۋاھنامىگە بىر كېچە قوللىرىغا بېشىنى قويۇپ، دۈم ھالەتتە تەلمۈرۈپ ئۈيقۇسىز قاراپ ياتتى.

ئەتىسى كەچتە ئىككى قوشنا باقەمنى تەبرىكلەپ كىرىشتى، ھەر ئىككىلىسى قۇرۇق كىرىشمىگەنىدى. ئۇچ قوشنا يەنە بىر قاينىندى. نۇرەخمەت مۇكاپات خەۋىرىنى يېزىپ قارا قەغەزدە سەككىز نۇسخا كۆپەيتىپ، جىمى گېزىت - ژۇرناللارنى چىتلايدىغان بولدى. ئەلۋەتتە، مۇكاپاتقا ئېرىشكەن شېئىرمۇ بىللىلا ئېلان قىلىنىشى كېرەك ئىدى. باقەم كەيپچىلىكتە دەررۇ شېئىرنى ئاققا كۆچۈرۈپ بەردى.

باقى ئىسلامنىڭ مەلۇم بىر شېئىرىنىڭ «ئاجايىپ» دەيدىغان ئاجايىپ نامى بار خەلقئارالىق ئالتۇن مۇكاپاتىنىڭ شېئىرىيەت تۈرىگە ئېرىشكەنلىكى ئەمدى گېزىت - ژۇرناللار ئارقىلىق كىشىلەرگە مەلۇملۇق بولۇپ كەتتى. ئەلۋەتتە، باقەمنى رادىيو - تېلېۋىزىيە مۇخبىرلىرىمۇ ئىزدەپ كەلدى. قەھرىمانىمىز ھاياجانلىنىپ بىرنېمىلەرنى دېدى. ئاڭلىغانلار، كۆرگەنلەردىن ھەركىم ھەر نەرسە دېيىشەتتى. باقەم

يۇگۇرۇپ يۇرۇپ، ھەر يەر - ھەر يەرلەردىن خەۋەر ۋە ھېلىقى مەشھۇر شېئىرى بېسىلغان گېزىت - ژۇرناللارنى تۇگەل تېپىپ كېلىپ، بويتاقخانىسىنى يەنە بىر قۇر زىننەتلەۋالدى. ئاردىن بەش - ئالتە ھەپتە ئۆتتى، مۇكاپات داغدۇغىسىمۇ بېسىقىپ قالاي دېگەندى. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە نۇرەخمەت چىرايى ئاقارغان ھالدا، بىر ژۇرنالنى كۆتۈرۈپ، باقەمنىڭ ئىشىكىنى چەكمەيلا يۇگۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ كەلدى. ئۇزاق ئۆتمەي ئاقىرىش باقەمگە ئۆتتى. نۇرەخمەت ئۇزاتقان خېلى نوپۇزلۇق بىر ژۇرنالدا «رەسۋائىي» ئىمزاسىدا «قولۇڭنى تارت ئوغرى، شېئىرىم ئۆزۈمگە كېرەك» دېگەن سەرلەۋھىلىك، تىلى زەھەردەك ئاچچىق، چوڭ بىر ماقالە بېسىلىپ چىققانىدى.

كاللىسى پىررىدە قېيىپ، كۆڭلى ئاختۇرۇلغاندەك بولۇپ كەتكەن باقەم جالاقلاپ تىترىگىنىچە ئۆرە تۇرۇپلا ھېلىقى دەھشەتلىك ماقالىنى ئوقۇشقا باشلىدى. رەسۋائىي پاكىتلارنى ئېنىق قويغانىدى. ھەتتا ئۇ شېئىرىنىڭ چىققان يىل، ئاي، كۈنى، قايسى مەتبۇئات، قايسى سانىدا ئىكەنلىكىگىچە يازغانىدى. باقەمنىڭ گاراڭ كاللىسىدا ئەمدى ئۇنتۇلغان، خىرە ئەسلىمىلەر يېنىشقا، ئايان بولۇشقا باشلىغانىدى... مۇكاپاتقا يولىلانغان شېئىر راستىنلا ئۇنىڭ ئۆزىنىڭ ئەمەس ئىدى، رەسۋائىينىڭ ئىدى. ئۇ شېئىرنى باقەم ئۇزاق يىللار ئىلگىرى، تاشيول ئاسراش ئۇچاستىكىسىدا ئىشلەپ يۈرگەن يىللىرىدا «شائىرلار ساتىراشخانىسى»دا، ماختاپ - ماختاپ رەسۋائىينىڭ ئۆزىدىن كۆچۈرۈۋالغانىدى... شۇ تاپتا، خېلى - خېلى

تىل، شاپىلاقلارنى پەرۋاسىز ئۆتكۈزۈۋېتىدىغان باقەم شائىرغا بۇ تەستەك تولىمۇ ئېغىر كەلدى. ئۇ ئادەتتە مەتبەئە خېتىدىن بەك قورقاتتى، «تۈگەپتىمەن، تۈگىشىپتىمەن...» دەپ ئويلىدى ئۇ بارغانسېرى ئېسىنى يوقتىۋېتىپ. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ يۈرىكى بىر خىل ئاچچىق سانجىپ ئاغرىماقتا ئىدى. سەل ئۆتمەي بېشىغا كۆۋەجىگەندەك ئىسسىق ئېقىم تەپتى. گاراڭلاشقان باقەم ئاستا قىڭغىيىۋاتقىنىنى ھېس قىلدى، ئارقىدىن گۈپپىدە قىلىپ يىقىلىپ چۈشتى. قۇلىقىغا بىرنىڭ ئەنسىز ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلانغاندەك بولدى، چېكىسىدىن بىرنېمە شىرىلداپ ئاققاندەك سېزىم بارغانچە، بارغانسېرى كۈچەيدى... ئۇنىڭ مېڭىسىگە قان قۇيۇلۇۋاتاتتى.

2009 ـ يىلى 13 ـ ئۆكتەبىر يېزىلدى.
2013 ـ يىلى 22 ـ يانۋاردا تولۇقلاپ يېزىلدى.
ئۈرۈمچى

图书在版编目（CIP）数据

面纱：维吾尔文/马合木提·穆罕默德著．--乌鲁木齐：新疆青少年出版社，2015.6
（维吾尔当代名家名作：马合木提·穆罕默德作品）
ISBN 978-7-5515-6134-1

Ⅰ．①面… Ⅱ．①马… Ⅲ．①长篇小说-中国-当代-维吾尔语（中国少数民族语言）Ⅳ．①I247.5

中国版本图书馆 CIP 数据核字（2015）第 129776 号